

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI FŐISPÁNSÁG TÖRTÉNETE
(1873–1950)

PhD-értekezés

Készítette: Varsányi Attila
Témavezető: Dr. Marjanucz László

BEVEZETÉS

A közigazgatás törvényi rendezése

Az osztrák-magyar kiegyezés (1867) után a polgári Magyarország kiépítésének egyik első és legfontosabb feladata volt a közép- és alsófokú közigazgatás rendezése, egy új és modern igazgatási szisztéma felállítása. Ehhez a mintát Ausztria már működő polgári berendezkedése adta, de a magyar rendszer kiépítése így is hosszú és nehéz, bő másfél évtizedet felölelő feladat volt. Alapját három nagyobb törvényi szabályozás képezi: az ún. első törvényhatósági törvény (1870. évi XLII. tc.) és vele párhuzamosan az 1871. évi első községi törvény, az 1876. évi VI. tc. a közigazgatási bizottságok felállításáról (valamint ebben az esztendőben több törvény a törvényhatóságok körének rendezéséről), s végül az ún. második törvényhatósági törvény (1886. évi XXI. tc.) és vele párhuzamosan az 1886. évi második községi törvény.

Az addigi megyei, városi, járási igazgatás már nem volt fenntartható, a kialakuló polgári államrendszerben ezeket újra kellett szabályozni. A kormány képviselőjében Rainer Pál belügyminiszter 1870-ben terjesztette be az első törvényhatósági törvényjavaslatot a parlamenthez, az elfogadott és szentesített XLII. tc. rendezte először törvényi keretek között ezt a kérdéskört.¹ Bevezette a *törvényhatóságok* fogalmát a középszintű közigazgatás irányítására (vármegyék, törvényhatósági jogú városok), amelyeknek hármaskörük volt: önkormányzati jogaikat gyakorolták, egyúttal közvetítették az állami közigazgatást, valamint politikai jogaik is voltak.

Hódmezővásárhely 1874-ben elfogadott szervezeti szabályzatának a város hatóságáról szóló 1. §-a szerint az önálló törvényhatósági joggal felruházott város belügyeit a törvény által megszabott határok között önállóan intézi, jogait a törvényhatósági bizottság, a polgármester, a tanács, a rendőrkapitány és az árvaszék által gyakorolja. *Önkormányzati jogai* közé tartozott, hogy a törvényhatóság saját belügyeiben önállóan intézkedik és határoz, önkormányzati hatáskörének keretein belül szabályrendeleteket alkot, melyeket saját

¹ *Sarlós Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében. Budapest, 1976. 25-95.*

szervezetével végrehajt, tisztviselőit maga választja, közigazgatási költségeire adót szed, elkészíti költségvetését, a kormánnyal pedig közvetlenül érintkezhet. Minden olyan határozata, amely felsőbb megerősítést kíván, csak miniszteri jóváhagyás után hajtható végre (különösen pénzügyekben kötötték meg erősebben a törvényhatóságok kezét); ha 40 napig nem érkezik válasz a kormánytól, abban az esetben jóváhagyottnak kell tekinteni a határozatot.

Az állami közigazgatás közvetítése elsősorban azt jelentette, hogy területén a törvényhatóságnak kellett végrehajtania a törvényeket, rendeleteket. Joguk volt adót szedni, az állam által be nem hajtott új adókat is kivethettek. Önállóságuk széleskörű volt, de szinte minden lépésüket kormányzati ellenőrzéshez kötötték. Külön rendelkezett a törvény az árvaügyekről, melyeket a törvényhatóságok ellenőrzése alá utalt. A rendi „municipalizmus” továbbélő örökségeként számon tartott² *politikai jogok gyakorlásának* keretein belül a törvényhatóságok foglalkozhattak közérdekű, országos ügyekkel, azokat megvitathatták, megállapításukat közölhették társhatóságaikkal és a kormánnyal, a képviselőházhoz kérvényt nyújthattak be.

A kormányzati ellenőrzés szempontjából volt fontos mind a vármegyék, mind pedig immár a törvényhatósági jogú városok élén is a *főispán*. A tisztség végigkísérte a magyar történelmet az államalapítástól 1950-ig. Szent István óta volt a király megbízottja a vármegyékben úgy, hogy soha nem lett a megyei önkormányzat tisztviselője, mindig az uralkodó, utóbb a kormány helyi képviselője, „őrszeme” maradt. Kinevezési joggal bírt néhány vármegyei állásra (pl. megyei jegyzők, aljegyzők) és tiszteletbeli megbízásokra, elnöke volt a vármegye testületi szerveinek (közgyűlés, részgyűlés), ellenőrizte a megyei közigazgatás munkáját, miközben képviselte a megyében az uralkodó érdekeit. Az 1870. évi törvényi szabályozásig a városok a főispánok felügyeleti jogkörén kívül estek, a helyi önkormányzati szervezet második középfokú pillérének felállításával terjedt ki hatáskörük a vármegyék mellett immár a városi törvényhatóságokra is.

A főispánok jogköréről az 1870. évi XLII. tc. 52-56. §-ai szóltak. A vármegyék és törvényhatósági jogú városok élén a főispán áll, akit a belügyminiszter előterjesztésére az uralkodó nevez ki és mozdit el. A főispán a végrehajtó hatalom képviselője a törvényhatóság-

² Csorba László: A tizenkilencedik század története. (Magyar századok) Budapest, 2000. 193-194.

ban, ennek alapján ellenőrzi az önkormányzatot, őrködik a törvényhatóság által közvetített állami közigazgatás érdekei felett. E célból tart számonkérő széket legalább egyszer évente, megvizsgálandó a hatósági tisztviselők hivatalos eljárását, emellett megtekintheti a polgármesterhez érkezett kormányrendeleteket és egyéb beadványokat. A hanyag vagy vétkes tisztviselő ellen a főispán vizsgálatot rendelhet el, melynek időtartamára a vizsgálat alá vont tisztviselőt felfüggesztheti állásából, s addig másokkal helyettesítheti (kivéve a polgármestert, akit csak belügyminiszteri jóváhagyás alapján függeszthet fel). Ha a polgármester valamely rendeletet nem tekint végrehajthatónak, abban az esetben a főispán – a polgármester nyilatkozatának csatolásával – indokolt felterjesztést tehet a kormányhoz.

A törvényhatóság tisztújításakor a főispán gyakorolja a kijelölés jogát, a szükségletek szerint – általában egy választási ciklusra terjedő időtartamra – kinevezhet tiszteletbeli tisztviselőket és a 65. § értelmében kinevezheti élethossziglan a levéltárnokot, valamint a segéd- és kezelőszemélyzet tagjait. Ha a törvényhatóság vagy a polgármester a megszabott törvényi köteletségét megszegi, nem pontosan teljesíti, abban az esetben a belügyminisztérium felhatalmazhatja a főispánt, hogy közvetlenül rendelkezessen a törvényhatóság azon tisztviselőivel, akikre a vonatkozó rendelet végrehajtásánál szüksége van. A főispán a nem engedelmeskedő tisztviselőt és hatósági közeget tiszti kereset alá vonhatja, hivatalától felfüggesztheti vagy elmozdíthatja, s mással helyettesítheti. A kormányrendelet végrehajtásával a főispán eme kivételes hatalma véget ér, a törvényhatóság pedig – ha sérelmesnek tartja a kormány eljárását – a képviselőháznál kereshet jogorvoslatot.³

Hódmezővásárhely és az önálló törvényhatósági jog

Városi törvényhatóságot csak törvény létesíthetett, az önálló törvényhatósági joggal felruházott városok 1871 nyarán kezdtek el működni. Az első városi főispáni kinevezések hivatalosan 1871. július 17-étől szóltak, a gyakorlati működés azonban a legtöbb helyen ténylegesen csak 1872-ben vette kezdetét. Az országban ekkor számos alapon kiváltságolt városi és területi önkormányzat működött (pl. szabad királyi városok, bányavárosok, a szepesi XVI város, kerüle-

³ Sarlós Béla: i. m. 85-92.

tek, székek); így főispán irányított 1876 augusztusáig, a kérdés törvényi rendezéséig számtalan olyan várost is, melyek utóbb nem kerültek be a városi törvényhatóságok körébe.⁴

Hódmezővásárhely nem volt ezek között, 1870. április 6. óta rendezett tanácsú városként működött Csongrád vármegye fennhatósága alatt, önkormányzati életét az ún. községi törvény, a nagy jelentőségű 1871. évi XVIII. tc. szabályozta. Vásárhely országgyűlési képviselője és vezető tisztségviselői azonban már az első törvényhatósági törvény hatályba lépését követően azonnal kezdeményezték a Hódmezővásárhely városát is az önálló törvényhatóságok sorába emelő törvény elfogadását. A város közönsége 1870-ben folyamodványt intézett e célból a kormányhoz,⁵ 1871-ben pedig újabb konkrét lépések is történtek: március 29-én közgyűlési határozat született a benyújtandó kérvényről, melyet április 28-án meg is fogalmaztak és Szilágyi Virgil országgyűlési képviselő terjesztette be a képviselőház elé, ahonnan az a belügyminiszterhez került.⁶ Törvény azonban annak ellenére sem született a beadvány hatására, hogy egy városi küldöttség is lobbizott mellette: bevégezetlen akta maradt, holott a törvényhozás különböző osztályai már egyhangúlag elfogadták és támogatták.⁷

A fordulat a Szlávy-kormány hivatalba lépését követően, 1873 elején következett be. Január 25-én Tóth Vilmos belügyminiszter megbízása folytán Pauler Tivadar igazságügy-miniszter beterjesztette a képviselőház elé a Baja és Hódmezővásárhely városok törvényhatósági jogkörrel való felruházásáról szóló törvényjavaslatot, amit a képviselők február 1-jén el is fogadtak.⁸ A képviselőházi siker azonban csak az első lépcsőfok volt, az önállósítás ügyét ezt követően a felsőháznak is tárgyalnia kellett, ahol különös hangsúllyal bírt az önállósulni vágyó város, valamint a vásárhelyi regálejogokat (ital-

⁴ Abrudbánya, Bakabánya, Bártfa, Bazin, Bereck, Besztercebánya, Breznóbánya, Csíkszereda, Eperjes, Erzsébetváros, Esztergom, Felsőbánya, Fogaras, Gölnicbánya, Gyulafehérvár, Hátszeg, Illyefalva, Karánsebes, Késmárk, Kézdivásárhely, Kismarton, Kisszeben, Kolozs, Korpona, Körmöcbánya, Kőszeg, Libetbánya, Lőcse, Modor, Nagybánya, Nagyszombat, Oláhfalva, Ruszt, Sepsiszentgyörgy, Szakolca, Szamosújvár, Szászrégen, Szék, Székelyudvarhely, Szentgyörgy, Trencsén, Újbánya, Vajdahunyad, Vízakna, Zilah és Zólyom. Vö.: Mudrák József: Magyarország főispánjai 1867-1944. In: Fegyedelmek - forradalmak - vasutak. Tanulmányok Erdély történetéből. Szerk. Takács Péter. (Erdélytörténeti könyvek 3.) Debrecen, 2000. 403-408.

⁵ Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára (a továbbiakban: CSML HL) Hódmezővásárhely Város Törvényhatósági Bizottságának iratai, Közgyűlési jegyzőkönyvek (a továbbiakban: Közgy. jkv.), 44/1873. (02. 04.)

⁶ CSML HL Közgy. jkv. 137/1871. (03. 29.), 167/1871. (04. 28.)

⁷ Kruzslicz István Gábor: Az önálló törvényhatósági jog elnyerése, 1873. In: Hódmezővásárhely Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja 1873-1950. Szerk. Kovács István. Hódmezővásárhely, 2003. (A továbbiakban: Hmv. tört. alm.) 27-32.; Vásárhelyi Közlöny (a továbbiakban: VK), 1873. jan. 26., febr. 2.

mérés, malomtaksa, helypénzszedés stb.) birtokló, a törvényjavaslat ellen ráadásul óvást is benyújtó Károlyi család majdani kapcsolata. Hódmezővásárhely képviselőtestülete rögtön háromfős küldöttséget jeltölt ki,⁹ amely 1873. február 11-én felkereste a királyi kúria épületében Majláth György országbíró, a főrendiház elnökét. Tájékoztaták az általa kevésbé ismert megyei és helyi viszonyokról, valamint a királyi kisebb haszonvételek vitatott ügyének állásáról. A főrendiház elnöke közölte a küldöttség tagjaival, hogy általánosságban aggodalmasnak tartja a községi önállósításokat, amelyek könnyen a megyék szétdarabolásához vezethetnek, ráadásul Vásárhely törvényhatósággá emelését még korainak is érzi, azonban a törvény előkészítésének folyamata már annyira előrehaladott állapotban van, hogy azt mind a jogügyi bizottságban, mind a közgyűlés előtt pozitív értelemben fogja előmozdítani.¹⁰

A főrendiház jogügyi bizottsága március 17-én tárgyalta a kérdést, számos ellenvélemény elhangzása után nem is támogatta a törvényjavaslatot, végül a főrendiház március 22-ei ülésén éppen az ellenérdekelte fél, azaz Rónay Lajos Csongrád megyei főispán támogató felszólalása hozott olyan fordulatot, hogy a főrendek végül elfogadták a beterjesztett törvényjavaslatot.¹¹ Április 15-én délelőtt sürgöny hozta a hírt, hogy az uralkodó, I. Ferenc József április 8-án szentesítette a Hódmezővásárhelyt (és Baját) önálló törvényhatósággá emelő 1873. évi XI. tc-et, melyet április 15-én az országgyűlés mindkét házában ki is hirdettek.¹²

Érvek és ellenérvek bőségesen sorakoztak Hódmezővásárhely önállósítása ügyében. A képviselőházi vitában felszólaló Tisza Kálmán maga is elismerte, hogy nem szerencsés ilyen öles léptekkel haladni az „amerikai viszonyok” felé, azaz mindennemű közvetítőt elejteni az egyes községek és a kormány között, szükség van a Magyarországon a megyék által képviselt közbülső hatóságra. Vannak azonban hazánkban olyan települések, amelyek fejlettségüknek és értelmiségüknek köszönhetően nélkülözni tudják ezt a közvetítőt. És mivel a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény értelmében e jogot sem Hódmezővásárhelytől, sem Bajától nem lehet megtagadni – hiszen a törvény fel-

⁸ VK 1873. febr. 2.

⁹ Tagjai: Pokomándy István polgármester, Matók Béla városi ügyész és Gosztonyi Sándor városi képviselő. CSML HL Közgy. jkv. 45/1873. (02. 04.)

¹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 87/1873. (02. 18.)

¹¹ VK 1873. márc. 23.

¹² VK 1873. ápr. 20.

tételeinek eleget tettek -, így a községi rendezésről vallott magánvélemények dacára a képviselőknek meg kell szavazniuk a törvényjavaslatot. Pulszky Ferenc azzal támogatta az előterjesztést, hogy önállóságuk elnyerése által a két érintett városban a szabadság érzete sokkal inkább kifejlődhet, mint történt az eddig, megyei kötelékben.¹³ A kormány részéről a főrendiház előtt Nehrebeczky Sándor miniszteri tanácsos, belügyminiszter-helyettes azzal állt ki a két város mellett, hogy a törvényjavaslat fő célja az önkormányzat fejlesztése, ami az állami közigazgatásnak is érdeke. Végül a főrendiházi vitában a tényadatok mellett - pl. az 1869. évi népszámlálás alapján Hódmezővásárhely 49 153 lakosával az 5. helyet foglalta el Magyarország városai sorában, igaz, jövedelme tekintetében már csak 27. volt - döntő érvként kulturális, szellemi színvonala, értelmiségi lakosainak nagy száma szólt Vásárhely mellett.¹⁴

Az ellenérvek közt - különösen a főrendiház előtt - igen fajsúlyos volt a Károlyi család regálejogainak további biztosítása, amit a város megígért, képviselői olyan analóg példákra hivatkoztak (Nagyvárad, Esztergom, Gyulafehérvár), ahol az önállósítás ellenére a királyi kisebb haszonvételi jogokat a földesurak továbbra is háborítatlanul gyakorolhatták.¹⁵ Hátrányt jelentett a kandidáló városok ipari és kereskedelmi fejletlensége, a képviselőházi vitában Csengeri Antal külön ki is emelte, hogy csak a fejlett ipari-kereskedelmi élettel bíró városoknak adná meg az önálló törvényhatósági jogot, de fenyegettek a vitában a két város „kommünjével”, forradalmi népségével is. Felmerült a megyék veszélyeztetett helyzete, amennyiben éppen a területükön fekvő, az értelmiségi és vagyonosabb réteget összefogó városok kiszakítása révén veszítik el legjobb erőiket.¹⁶ E felvetést ismerve volt különös hangsúlya annak, hogy a felsőházi vitában az érintett Csongrád megye főispánja, Rónay Lajos szállt síkra a leghevesebben Vásárhely érdekeiért.

Rónay előbb a főrendiház jogügyi bizottságához benyújtott emlékiratában a kulturális viszonyok és a pezsgő szellemi élet alapján

¹³ VK 1873. febr. 9.

¹⁴ VK 1873. márc. 30., ápr. 6. Rónay kiemelte a város hírneves líceumát, a különböző vallásfelekezetek számtalan iskoláját, nyomdáját, könyvkereskedését, két hetilapját, kórházát, 3 gyógyszerterét, több jótékony célú intézetét, kir. törvényszékét, járásbírósgát, telekkönyvét, tekintélyes lelkészi karát, számtalan jól képzett tanárát, a városban működő 43 ügyvédet, 8 orvost, sok megyei és városi tisztviselőt.

¹⁵ A város végül már 1873 októberében megvásárolta a Károlyiaktól a regálejogokat, valamint az uradalmi épületeket.

¹⁶ VK 1873. febr. 9.

ajánlotta melegen a város törvényhatósággá emelését,¹⁷ majd a március 22-ei főrendiházi ülésen hatásos felszólalásával szinte egymaga vitte sikerre a két város önállósításának ügyét a jogügyi bizottság elutasító véleménye ellenére. Elmondása szerint Csongrád vármegye a kérdés elvi oldalát egyáltalán nem vizsgálta, hiszen a vonatkozó törvény nem ellenzi a rendezett tanácsú mezővárosok önálló törvényhatósággá emelését. A megyét Hódmezővásárhely esetében csak az érdekelte, hogy rendelkezik-e elegendő szellemi és anyagi erővel belügyeinek önálló kormányzatához és az állami közigazgatás közvetítéséhez, illetve Vásárhely kiválásával a megyei törvényhatóság nem kerül-e olyan helyzetbe, hogy saját közigazgatási költségeit a jövőben nem lesz képes önerőből fedezni. A megye ugyan annak tudatában tárgyalta e kérdést, hogy a város különválásával „saját morális testén ejt sebet”, de határozata alapját végül az képezte, hogy Vásárhely elegendő erővel rendelkezik az önállósághoz, kiválása pedig nem sordorja lehetetlen helyzetbe Csongrád megyét. Mivel a törvényjavaslat tulajdonjogot egyáltalán nem érint, azaz a Károlyi-uradalom regálejogai e döntéssel összefüggésben nem sérülhetnek, így teljes egészében elfogadta és pártolta a város önálló törvényhatósággá emelését.¹⁸

Nehrebeczky is kiemelte a törvényjavaslat főrendiházi vitájában, hogy annak elfogadásával Hódmezővásárhely és Baja nem lesz szabad királyi város,¹⁹ nem nyer bíraskodási hatalmat, territoriális vagy földesúri regálejogokat, azaz birtokviszonyait tekintve marad előző állapotában; a változás ugyanis a közjogi, közigazgatási és önkormányzati, nem pedig a magánbirtokjogi viszonyokra vonatkozik.²⁰

Az 1876. évi XX. tc. megszüntette 47 szabad királyi és törvényhatósági jogú város önálló törvényhatósági státuszát, ezeket a területileg illetékes vármegyékbe kebeleztették be.²¹ Az 1886. évi XXI. tc. (második törvényhatósági törvény) 1. §-a tételesen fel is sorol-

¹⁷ VK 1873. febr. 23.

¹⁸ VK 1873. márc. 30.

¹⁹ Ennek ellenére mindkét település beleesett abba a hibába, hogy idejekorán szabad királyi városnak kezdte nevezni magát. Baja előljárói már a főrendiházi tanácskozás előtt felvették e címet, még pecsétet is készíttettek, feliratában királyi szabad városnak fordítva a königliche Freistadt eredeti német kitételét. Hódmezővásárhelyen pedig a sajtó 1873-ban rendszeresen a szabad királyi város elnevezést használja az önállósítás kapcsán, és még az esztendő végén összeállított szervezeti szabályrendeletükbe is ez került be. A belügyminisztérium számtalan módosítással hagyta csak jóvá a szervezeti szabályzatot, ezek egyike volt, hogy a szabad királyi város helyett az önálló törvényhatósági joggal felruházott város megnevezést kell használniuk. Szabad királyi városi címet ugyanis csak királyi kiváltságlevél útján lehetett nyerni, itt pedig természetesen nem erről volt szó, ld. CSML HL Közgy. jkv. 221/II-1873. (10. 29.)

²⁰ VK 1873. ápr. 6.

ja a törvényhatóságokat: 63 vármegyét, 24 törvényhatósági jogú várost (Arad, Baja, Debrecen, Győr, Hódmezővásárhely, Kassa, Kecskemét, Kolozsvár, Komárom, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pancsova, Pécs, Pozsony, Selmec- és Bélabánya, Sopron, Szabadka, Szatmárnémeti, Szeged, Székesfehérvár, Temesvár, Újvidék, Versec és Zombor). Budapest fővárosról külön törvény (1872. évi XXXVI. tc.) rendelkezett, Fiume város és kerület törvényhatósági ügyeit pedig „a fennálló törvényes gyakorlat” szerint intézték.

A városi törvényhatóságok számának 1876. évi redukálása kapcsán Hódmezővásárhelyen is elterjedt a fiatal közigazgatási intézmény teljes felszámolásának a rémhíre, mely szerint a címet eddig elnyert önálló városokat újból a vármegyék fennhatósága alá osztják majd be.²² 1873 végén is téma volt a városi főispánságok megszüntetése azal a módosítással, hogy az elképzelések szerint nem olvasztanak be a városi törvényhatóságokat a vármegyékbe, hanem csak a főispáni posztot szüntetnék meg a városokban, és feladatukat a polgármesterekre ruháznák át. Ez közjogi nonszensz volt ugyan, a helyi sajtó mégis hosszan ecsetelte, hogy ebben az esetben decemberben milyen polgármestert kellene választania a törvényhatóságnak ahhoz, hogy a választott tisztviselő aztán egyúttal a kormányzat érdekeit is képviselni tudja saját törvényhatóságában.²³ Még 1874 végén is téma volt a városi főispánságok felszámolása, a helyi sajtó szinte kész tényként közölte, hogy a képviselőház bizottságai 1875. január 1-jei hatállyal megszüntetik az újra megyei fennhatóság alá szánt városi törvényhatóságokat, így Hódmezővásárhely Csongrád vármegye kormányzata alá kerül majd.²⁴

Egy újabb városi törvénytervezet tárgyalásakor Kada Elek kecskeméti polgármester immár közel három évtized tapasztalatait foglalta össze tanulmányában, melynek konklúziójaként ő is a városi főispáni tisztség megszüntetését javasolta: „A főispáni állásnak megszüntetését azért tartom szükségesnek, mert a főispáni állásnak városokban nincs történelmi alapja, mert ezen állás a városokra nézve csak a legújabb időkben, akkor szerveztetett, amikor a városok kü-

²¹ Csorba László: i. m. 209-210.

²² A kérdéssel nem csupán a sajtópletykák szintjén foglalkoztak. Az 1873. május 16-ai közgyűlésen tárgyalták Kecskemét átíratát, melyben Hódmezővásárhely támogató csatlakozását kérik a képviselőház elé beterjesztett kérvényükhöz, melynek tárgya a városi főispáni tisztség és a virilis intézmény törvényhozás által tervezett megszüntetése elleni tiltakozás. A vásárhelyi közgyűlés saját átmeneti helyzetében nem kívánt e kérdésben megnyilvánulni. CSML HL Közgy. jkv. 230/1873. (05. 16.)

²³ VK 1873. dec. 14.

lönleges helyzetének, történeti fejlődésének és érdekeinek figyelmen kívül hagyásával, azok szervezete részben a vármegyék, részben a községek szervezetére nézve megállapított keretekbe belenyomorított. Így ez az intézmény a városokban nem is vert gyökeret. A főispánok részben nem is laknak azon városban, melynek élére állíttatnak, ami jogaik gyakorlását, a városokra nézve pedig az ügyek akadálytalan intézését nehezíti. Akik pedig helyben laknak is, inkább a kormányzatukra bízott vármegye ügyeivel foglalkoznak, amire a szükségesség, az állás természete önként és ellenállhatatlanul utalja őket. Így ez az intézmény, hosszú fennállása dacára is, idegen test maradt a városok szervezetében, mely ott helyét nem találja és eltávolítandó.”²⁵ Bár a polgármester által leírtakat a Kecskemét helyzétéhez nagyon sok tekintetben hasonló Hódmezővásárhely főispánságának története is erősen alátámasztotta, a városi főispánságok 1950-ig, azaz a törvényhatóságok működésének korszakában végig fennmaradtak.

Ki legyen a főispán?

Miközben az 1873. évi XI. tc. kihirdetése kapcsán április 15-én este a városi tanács kezdeményezésére általános díszkivilágítást rendeltek el Hódmezővásárhelyen, a lakóházakat nemzeti lobogókkal, a városházát pedig különféle transzparenszekkel díszítették fel,²⁶ addig a helyi közélet szereplői már azt tárgyalták, milyen főispánra lenne szüksége a frissen létrejött törvényhatóságnak. A *Vásárhelyi Közlöny* 1873. április 20-ai vezércikke *Városi főispánunk* címmel jelent meg, megfogalmazva mindazon elvárásokat és reményeket, melyeket a város a hamarosan kinevezésre kerülő főispán személye és majdani tevékenysége iránt táplált. Az 1870. évi XLII. tc. 53. §-a alapján a cikkíró is egyértelműsíti, hogy a kormány megbízottjaként a leendő főispán politikai hitvallását tekintve egyértelmű a helyzet, a kabinet „bizonyára nem fog erre valami baloldalt kinevezni”, az első vásárhelyi főispán csak Deák-párti lehet. Ennek ellenére a szerző mégis úgy véli, ha a közügyekben nem tud majd pártokon felül álló lenni, akkor élete és működése e poszton folyamatos, de sikertelen küzdelem lesz majd. A Hódmezővásárhelyen hosszú évek óta egymással igen ellentétes politikai felek torzsalkodásait, az ebből eredő személyes súrlódáso-

²⁴ Hód-Mező-Vásárhely (a továbbiakban: H MV), 1874. nov. 8.; VK 1874. nov. 8.

²⁵ Vásárhely és Vidéke (a továbbiakban: VV), 1903. máj. 24.

kat kell majd neki rendszeresen kiegyenlítenie, az egymást ellensúlyozó erőket a város közjavanak munkálása felé irányítania.

Az elsőszámú elvárás vele szemben az, hogy műveltsége mellett bírjon elég lelkie erővel ahhoz, hogy az ellenvéleményeket is meghallgassa. Intézkedései legyenek tapintatosak és óvatosak, minden pártból szemelje ki „a tiszta jellemű, szabadelvű, a város javát és felvirágzását óhajtó, és ehhez tehetséggel is bíró személyeket”, s velük szövetkezve haladjon a józan reformok felé. A helyi körülményeket felismerő erős ítélőképességgel kell bírnia, miközben sok és fontos reformeszmé fogantatásait várja majd rá; nemcsak a már mások által felvetett eszméké, hanem a saját maga által kigondoltaké és megvalósítandóké is. Mindenkor kötelessége lesz szigorú igazságot osztani, melynek mérlegét pártérdekek sohasem billenthetik el.

A vezércikk szerzője szerint a város közös óhaja, hogy a leendő főispán vásárhelyi születésű legyen, vagy legalábbis olyan személy, aki ismeri a helyi viszonyokat, a vásárhelyi közélet szereplőit. A legnagyobb tragédia lenne a cikkíró szerint, ha egy rideg, merev politikai pártembert kapna főispánként a város, aki képtelen eltérni az ellentétes politikai véleménytől, aki intézkedéseiben nem a város, hanem pártja érdekeit tartja szem előtt. A szerző nevet egyáltalán nem említ esélyesként, csupán célzó arra, hogy többen azért fognak majd haragudni a főispánra, mert maguk szerettek volna e posztra kerülni, azaz önjelöltekből vélhetően nem volt hiány.²⁷

Egy nevet a *Szentesi Lapok* szerkesztője megemlített azért, amikor „biztos forrásból nyert értesülésként” közölte, hogy a volt Csongrád megyei alispán, Török Bálint lehet majd Vásárhely első főispánja, ami azért is számított érdekes hírnek, mert Török – egykoron jelentős megyei tisztviselőként – nem is titkoltan a város önállósításának egyik legnagyobb ellenzője volt. Ráadásul roppant népszerűtlen figura a városban: az önállósítás kapcsán rendezett ünnepély egyetlen disszonáns eseménye éppen az volt, hogy ismeretlenek bezúzták Török Bálint házában az ablakait.²⁸ A szentesi újság hírére a vásárhelyi lap szerkesztője lakonikus tömörséggel annyit jegyzett csak meg, hogy ha ez igaz lenne, abban az esetben „mindjárt folya-

²⁶ VK 1873. ápr. 20.

²⁷ VK 1873. ápr. 20.

²⁸ VK 1873. ápr. 20.

modnék nevezett város a ministeriumhoz, hogy köszöni szépen a törvényhatósági jogot, de csak rendezett tanácsú város akar lenni”.²⁹

A konkurens hetilap, az 1873 óta a kormánypárt (Deák-párt) közlönyeként működő³⁰ *Hód-Mező-Vásárhely* is ennek a témának szentelte egyik vezércikkét. Ők az önállóság szentesítése kapcsán rendezett örömnép felől közelítették meg a kérdést: szerintük a tömeg nem annyira boldog és izgatott volt a történelmi jelentőségű esemény kapcsán, hanem inkább csak kíváncsi, az egyszerű vásárhelyi ember „a piaci fényár mögött nem tudta felfedezni a korszakot jelző esemény magvát”. A lap szerint az ünnepély híven fejezte ki a város korabeli helyzetét: „test vagyunk a lélek központja nélkül, anyátlan méhraj”. Hogy ez az állapot véget érjen, arra csak egy lehetőség van: ha a kormány jól megválasztott férfiút állít Hódmezővásárhely élére főispánnak. Az elmúlt hat év helyi közéleti küzdelmei beteggé tették a várost, melynek közönsége már annyira érzi a helyzetnek a belső felfordulás miatti további tarthatatlanságát, hogy sokkal könnyebb lenne itt rendet csinálni, mint azt bárki is gondolná.

A *Hód-Mező-Vásárhely* szerkesztője szerint az új főispánnak három tulajdonságra lesz szüksége a sikerhez. Egyrészt olyasvalakinek kell lennie, aki az elmúlt hat esztendő vásárhelyi politikai mozgalmában semmilyen szerepet sem vállalt. Másrészt meg kell ugyan hallgatnia mindenkit, de nem szabad senki után sem indulnia, közvetlen ismereteket kell szereznie a helyi közéletéről, a személyes pártküzdelmekről pedig távol kell tartania magát. Harmadrészt pedig a városi közérdeket nem szabad személyekkel azonosítania, kevesebb súlyt kell majd arra fektetnie, kiket választanak be a törvényhatóságba, sokkal inkább arra legyen tekintettel, hogy a megválasztott személyek lelkiismeretesen töltik-e be hivatásukat. A lap szerint elengedhetetlen, hogy a város közönsége jóhiszeműen kezdje ezen új életét, és egy olyan főispán irányában, aki az elmúlt évek vásárhelyi pártküzdelmeiben nem érintett, ez a jóhiszeműség fenn is áll majd.³¹

A helyi lapok azzal is tisztában voltak, hogy a kormánynak komoly fejtörést okoz a Vásárhelyre kinevezendő főispán személye, sokan ugyanis azért nem akarták elvállalni e feladatot, mert – amint arról már szó volt – a korabeli hírek szerint a városi főispánságok-

²⁹ VK 1873. máj. 18.

³⁰ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: OL), a Belügyminisztériumi Levéltár iratai, Elnöki iratok (a továbbiakban: BM Eln. ir.), 323/1873.

³¹ HMV 1873. ápr. 20.

nak megszámláltattak a napjaik, míg az igazán komolyan szóba került egyetlen jelölt, Dáni Ferenc már eleve rettentő elfoglalt volt: Szeged mellett Arad és Kecskemét törvényhatóságát is ő vezette.³²

³² VK 1873. máj. 18.

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI FŐISPÁNSÁG HŐSKORA

Dáni Ferenc főispánsága (1873–1880)

Az első hódmezővásárhelyi főispán

1873. május 16-án Pokomándy István polgármester rendkívüli közgyűlésen hirdette ki a Hódmezővásárhely és Baja városokat önálló törvényhatósági joggal felruházó XI. tc-et.³³ Gróf Szapáry Gyula belügyminiszter felterjesztése alapján pedig az uralkodó május 20-ai hatállyal *Dáni Ferencet*, 1871. július 17. óta Szeged, Arad és Kecskemét városok főispánját nevezte ki az új törvényhatóság élére. Vásárhelyi kinevezésével párhuzamosan felmentették aradi főispáni teendőinek ellátása alól.³⁴ A metódus a két új városi törvényhatóság esetében hasonló volt: Baja élére ugyanis azt a Lénárd Mátét nevezték ki, aki Dánihoz hasonlóan szintén három városi törvényhatóságot vezetett (Szabadka, Újvidék, Zombor), neki pedig újvidéki stallumáról kellett a bajai kinevezéssel párhuzamosan lemondania.³⁵

A kormány döntése egyértelművé tette, hogy a frissen alakult hódmezővásárhelyi törvényhatóság élére egy olyan tapasztalt, megbízható embert kívánnak állítani, aki főispánként a közelmúltban már három város élén is bizonyított, Kecskeméten kifejezetten hasonló helyzetben, azaz egy alig két éve felállt önálló törvényhatóság munkájának beindításánál. Személye mellett szólt az is, hogy a közelmúlt Csongrád vármegyei politizálásától távol tartotta magát, így nem vált részesévé a megye és Hódmezővásárhely elmérgesedett viszonyának. A törvény csak azt tiltotta, hogy egy megyei főispán a saját vármegyéje területén fekvő önálló város főispánja is legyen párhuzamosan, az erről határozó 52. § viszont külön ki is emeli, hogy „egy és ugyanazon főispán azonban több városnak főispánja is lehet”. Ez alapján nem volt reális esélye annak, hogy Hódmezővásárhely önálló főispánt kapjon, hiszen a városi törvényhatóságok közül egyedül Temesvár rendelkezett ilyennel, miközben közös főispánja volt pl. Debrecennek és Nagyváradnak, Győrnek és Komáromnak, Pécsnek és Székes-

³³ CSML HL Közgy. jkv. 225/1873. (05. 16.)

³⁴ OL BM Eln. ir. 1749/1873.; CSML HL Közgy. jkv. 252/1873. (05. 30.); VK 1873. jún. 1.

³⁵ *Mudrák József*: i. m. 392–403.

fehérvárnak.³⁶ Ellenben már a három párhuzamos főispánság is sok volt, így az elképzelhetetlennek tűnt, hogy négy törvényhatóságot irányítson egyszerre Dáni, ezért kellett megválnia – központi határozat alapján – aradi stallumától.

Személyét általános üdvívalgás övezte kinevezése kapcsán a helyi közélet szereplői közt. A közgyűlés számára „a legörvendetesebb tudomásul szolgált” a Dáni kinevezését tudató 1749/1873. eln. sz. belügyminiszteri rendelet tartalma,³⁷ a *Vásárhelyi Közlöny* „megyénk fiaként”, „a közügyek régi bajnokaként” köszöntötte, aki ismeri Hódmezővásárhely helyzetét és bajait, s aki fényes közigazgatási tehetőségét a város, nem pedig egy párt javára tudja majd érvényesíteni.³⁸ A *Hód-Mező-Vásárhely* elsősorban a tapasztalatát méltatta, melyet a három város szervezése kapcsán gyűjtött, s melyre az alakuló vásárhelyi törvényhatóságnak most oly’ nagy szüksége lesz.³⁹

A vásárhelyi kinevezésekor 56 éves Dáni Ferenc szegedi születésű volt, ott is élt, és munkássága is elsősorban a jeles Tisza-parti városhoz kötődött. A gimnázium után jogi végzettséget szerzett, szülővárosában kezdett ügyvédként dolgozni, az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc alatti tevékenysége okán (az utolsó hónapokban a Szegeden felállított vésztörvényszék bírója volt) azonban bujdosni kényszerült, majd négy évig raboskodott az aradi várbörtönben. 1869 tavaszán tért vissza Szegedre, ahol a helyi Deák-párt elnökévé választották, a város országgyűlési képviselőjeként is működött.⁴⁰

Dáni azonban nem akart hódmezővásárhelyi főispán lenni, aminek több alkalommal is nyilvánvaló tanújelét adta. Hódmezővásárhely közgyűlése május 30-án egy 15 fős bizottságot jelölt ki azzal a feladattal, hogy június 4-én keressék fel Szegeden a frissen kinevezett főispánt, „ősi szokás szerint” így tisztelegve nála, egyúttal felkérve széke elfoglalására.⁴¹ A délelőtt a főispánnál fekete díszruhában megjelent küldöttséget Dáni – Pokomándy polgármester megfogalmazása szerint „magyar őszinteséggel”⁴² – rögtön azzal fogadta, hogy

³⁶ Mudrák József: i. m. 392-403.

³⁷ CSML HL Közgy. jkv. 252/1873. (05. 30.)

³⁸ VK 1873. jún. 1.

³⁹ H MV 1873. jún. 1.

⁴⁰ Kruzslíc István Gábor: Dáni Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 161-163.

⁴¹ CSML HL Közgy. jkv. 252/1873. (05. 30.); VK 1873. jún. 1. A küldöttség elnöke Pokomándy István polgármester volt, tagjai: Kovács Ferenc, Solti Károly, Szomor Imre, Gosztonyi Sándor, Davidovics Konstantin, Ábrai Károly, Csúri József, Lukács Ferenc, Kleinman Albert és Tárkány Szűcs Mihály városi képviselők, Sulyok Elek főkapitány, Tassy Ede főjegyző, Matók Béla főügyész és Kristó Lajos tanácsnok.

⁴² CSML HL Közgy. jkv. 270/1873. (06. 06.)

vásárhelyi kinevezése „teljes egészében a tudtán kívül történt”, az-
 zal kapcsolatban „más reményeket táplált”, a király akarata „paran-
 csolta” őt erre a tisztségre. Végül azonban „megnyugvással és meg-
 elégedéssel” fogadta az uralkodónak a belügyminiszter előterjeszté-
 sére tett intézkedését – nem is igen tehetett mást. Különösen aradi
 stalluma elvesztését sajnálta,⁴³ miként a szegedi közvélemény is azt
 fájlalta leginkább, hogy a két város közti ígéretes kapcsolatokat
 személyében is megtestesítő Dáni éppen attól a főispánságától volt
 kénytelen megválni vásárhelyi kinevezésével párhuzamosan.⁴⁴

A főispáni beiktatás menete

A főispán beiktatásának ünnepélyes procedúrájával azért érdemes
 ezúttal bővebben is foglalkozni, mert ez az aktus szinte változatlan
 formában maradt fenn végig a törvényhatósági korszak alatt. A vásár-
 helyi közgyűlés a főispáni kinevezés kihirdetése után tehát küldött-
 séget menesztett Dáni szegedi lakhelyére, meghívandó a főispánt szé-
 ke ünnepélyes elfoglalására. 1873. június 4-én délelőtt a szokásos
 üdvözlések után a küldöttség elnöke, Pokomándy István polgármester
 köszöntötte a házigazdát. Kifejezte neki a városnak kinevezése fe-
 lett érzett örömét, majd Vásárhelynek – a főispán előtt sem ismeret-
 len – zilált politikai körülményei, mostoha helyzete ecsetelésére
 tért rá, melyek okán különösen fontos, hogy a „főispán rendező keze
 mielőbb megkezdje áldásos működését”, a város közönsége nevében arra
 kérte Dánit, hogy főispáni székét minél hamarabb foglalja el, s
 kezdje meg az új törvényhatóság szervezési munkálatait.

A főispán válaszában hangsúlyozta, hogy tisztában van a vásár-
 helyi viszonyokkal és körülményekkel, bízik a „józan értelmű polgár-
 ság egyetemének” közreműködésében. Kiemelte az egymás iránti türelem
 fontosságát, ígérete szerint más cél nem lebeg majd előtte, mint
 Hódmezővásárhely közjólétének, szellemi és anyagi felvirágzásának
 kieszközlése. Dáni Ferenc szívélyes házigazdaként fogadta a küldött-
 ség tagjait, akikkel barátságos beszélgetés közepette megállapodott
 arról, hogy ünnepélyes beiktatására a június 15-én, vasárnap 11 óra-
 kor tartandó díszközgyűlés alkalmával kerülhet sor. A város képvise-
 lői tájékoztatták a főispánt, hogy aznap, a beiktatás után kívánják

⁴³ OL BM Eln. ir. 1837/1873.; CSML HL Közgy. jkv. 270/1873. (06. 06.); VK 1873. jún.
 8.

megtartani az „önállóvá avatás ünnepélyét”, melyen a főispán részvételére is számítanak. Dáni ebédre invitálta a társaságot a Hét Választóba, amelyen részt vett Szeged polgármestere és több tisztviselője mellett a kir. tanfelügyelő és a kir. főügyész is.⁴⁵

A város a június 15-ei ünnepélyre több mint 100 jeles vendéget hívott meg: többek közt a környező megyék főispánjait, Szeged, Kecskemét és Arad polgármestereit, országgyűlési képviselőket (pl. Deák Ferencet, Tisza Kálmánt), jeles lapszerkesztőket (pl. Jókai Mórt), a gróf Károlyi család tagjait, a honvédelem helyi képviselőit.⁴⁶ A vásárhelyi közgyűlés határozatban szögezte le, hogy elvárja: tagsága a főispáni székfoglalón teljes létszámmal és kellő díszöltözetben jelenjen meg.⁴⁷ A helyi sajtó utóbb maliciózus hangvétellű írásokban élcelődött azon, hogy a város túlvállalta és túlértékelté magát, a nagyszámú meghívottak közül milyen kevesen vettek csupán részt ünnepélyén. A neves fővárosi meghívottak távolmaradása várható volt, de az már érzékenyen érintette a helyieket, hogy a szomszédos Csanád vármegyét éppúgy nem képviselte senki, mint a települések közül Szentest, Csongrádot és Makót,⁴⁸ de betegsége miatt nem tudott jelen lenni az a Rónay Lajos Csongrád megyei főispán sem, akinek pedig elévülhetetlen érdemei voltak a város önállósításának kivívása terén.⁴⁹

Dáni Ferenc június 14-én este 6-kor érkezett meg esős időben „fényes kísérettel”, vonattal Szegedről. Hódmezővásárhely képviselő-testülete a polgármester felhívására 16 órakor a városháza tanácstermében gyülekezett, majd díszfogatokon indult az állomásra, az ünnepélyes fogadásra. A vasúti kocsiból kiszállva harsány éljenzés fogadta Dánit, akit Pokomándy polgármester üdvözölt a város nevében: csak látszólag új a főispán és Hódmezővásárhely viszonya, hiszen Dáni Ferencnek itt rokonai, barátai és kortársai vannak, városunkat pedig több évszázados múlt kapcsolata köti Szegedhez. A főispán ezt azzal viszonzta, hogy mindent meg fog tenni Vásárhely felvirágoztatásáért, miközben a törvény szigorú őreként megtartatja azt magával éppúgy, mint mindenki mással, majd a polgármester kíséretében nemzeti zászlók által díszített utcákon vonult be a városba. A városházának nem volt alkalmas helyisége, így Dáni Vásárhelyen Nagy Sándor

⁴⁴ VK 1873. jún. 1.

⁴⁵ VK 1873. jún. 8.; HMV 1873. jún. 8.

⁴⁶ VK 1873. jún. 8.

⁴⁷ CSML HL Közgy. jkv. 271/1873. (06. 06.)

⁴⁸ VK 1873. jún. 22.; HMV 1873. jún. 22.

⁴⁹ VK 1873. jún. 29.

ún. Kaszap-féle házában szállt meg, ahol megérkezése után azonnal fogadta a tisztelgő küldöttségeket: a különböző pénzüzetek, egyházak, testületek, egyesületek és intézmények képviselőit, üdvözlőleveleket „széles látókörű szellemgazdagsággal” viszonzva. Este a főispán a vidéki küldöttek jelesebbjeivel együtt díszvacsorán vett részt Deák Ferenc jóbarátjánál, Kovács Ferenc egykori (és majdani) országgyűlési képviselőnél, a helyi Deák-párt elnökénél.⁵⁰

Június 15-én a „derült fénnel felvirradt” reggelt a *Vásárhelyi Közlöny* koszorús ünnepi fejléccel köszöntötte.⁵¹ A főispán a nap nyitányaként Csongrád megye tisztelgő küldöttségét fogadta, majd részt vett a városháza „tetemesen megnagyobbított, egészen megújult” tanácstermében 10 órakor kezdődő értekezleten, melynek célja a szervezési munkálatok, azaz a törvényhatóság szervezési szabályrendelete összeállításának megkezdése volt.⁵²

A „fulladásig telt” teremben (a kíváncsi közönség még a városháza tágas udvarát is teljesen ellepte) a díszközgyűlést fél 11-kor Pokomándy polgármester nyitotta meg. A főispánt „ősi és alkotmányos szokás szerint” egy tekintélyes küldöttség⁵³ hívta meg széke elfoglalására, visszaérkezésükig a közgyűlést felfüggesztették. Amint ez közel fél óra után megtörtént, a polgármester újra megnyitotta a közgyűlést, majd a küldöttség elnöke jelentette, hogy feladatukat elvégezték, a főispán „igen szívélyesen fogadta őket”, s hamarosan meg fog jelenni a közgyűlésen. Dáni „kitörő éljenzések közepette” lépett a terembe, ahol a polgármester fogadta üdvözlőbeszéddel. Ebben a város törvényhatósági joggal való felruházásának tényét közölte, majd jelentőségét emelte ki, főleg az önálló, szabad mozgás és az előrehaladás lehetőségének vonatkozásában. Méltatta Dáni személyiségét, szilárd jellemét, közigazgatási tapasztalatát, kiemelte, hogy a város örömmel és közmegelégedéssel fogadta főispáni kinevezését. Apró fricskával azért illette a főispánt köszöntőjében, amikor

⁵⁰ HMV 1873. jún. 15., jún. 22.; VK 1873. jún. 22.

⁵¹ Vélhetően Ábrai Károly tollából származó dagályos szövege: „H.-M.-Vásárhely, június 15. Legyen üdvöz sz. kir. Hód-Mező-Vásárhely városa! Legyen e nap korszakot alkotó történelmében! Legyenek polgárai erősek a jó, nagyok a balsorsban! Legyen a láng, mely szívökben ég: a haza és közügyek iránti szeretet, örökkön tartó keblök oltárán! Legyen jelszavuk a közjó: a város és haza java; legyen ez előttük mindig első, mindig drága és mindig szent. Éljen és legyen nagy H.-M.-Vásárhely városa, éljen ennek közjóra törekvő polgársága.” VK 1873. jún. 15.

⁵² VK 1873. jún. 22.; HMV 1873. jún. 22.

⁵³ A küldöttség tagjai: Kovács Ferenc elnök, Szabó Mihály, Bartha Sándor, Fekete Ödön, Égető János és Schweiger József bizottsági tagok. Szabó volt Hódmezővásárhely első polgármestere 1849-ben, míg Bartha 1852 és 1856 között viselte a polgármesteri tisztséget.

utalt a Dáni által alig titkolt fájdalomra, hogy le kellett köszönnie Arad törvényhatóságának éléről, Pokomándy hozzá is tette, hogy Arad hiányát Dáni főispáni koszorújában „őszintén bevallva mi aligha pótolhatjuk”.⁵⁴ Ezt követően Tassy Ede főjegyző felolvasta a főispán kinevezési okmányát, majd Dáni a főjegyző előolvasása mellett „férfias határozottsággal” letette hivatalos esküjét, a helyi lap szerint „eléggé hosszú, és avítt esküforma” elmondásával.⁵⁵

Az eskütételt a főispán székfoglaló beszéde követte. Dáni – egyik korábbi megnyilvánulásának némileg ellentmondva – azon aggodalmát osztotta meg a jelenlévőkkel, hogy bár megyebeli, de a helyi viszonyokat nem ismeri teljesen, így nem igényelhet magának megelőlegezett bizalmat, ezt megalapozó érdemei sincsenek még. Esküjéhez híven hivatalos hatáskörében mindig részrehajlás és személyekre való tekintet nélkül jár majd el, ugyanezt elvárja a vele hivatalos érintkezésben lévő tisztviselőktől és képviselőktől is. Hódmezővásárhely előtt nagy és nehéz feladat áll: naggyá, szabaddá, virágzóvá, nyugodttá és megelégedetté kell tenniük közösen e legfiatalabb törvényhatóságot. E munka keresztülvitelében senki elé sem fog gátat vetni, támogatni fog minden becsületes törekvést, ugyanakkor kérlelhetetlen szigorral sújtja majd a bűnt, üldözni fogja a közbéke és a rend háborítására törőket, azokat, akik magánérdekek istápolására törekszenek a közügyek rovására. Szívesen nyújt kezét az ellentétes érdekek békés kiegyenlítésére, de a közérdeket magánérdekekért feláldozni nem fogja soha. Magyarország léte és jövője most a békés fejlődésben rejlik, melyben a legmagasztosabb feladat a szabad királyi városoknak jutott. Ezek egyesítik magukban a polgárság zömét, képezik a művelődés gyújtópontját, innen áradnak szét az egész nemzet

⁵⁴ HMV 1873. jún. 22.; CSML HL Közgy. jkv. 1/II-1873. (06. 15.) A közgyűlési jegyzőkönyvben a főispáni beiktatást megelőzően elfogadott határozatokat folyamatosan sorszámozták, majd a beiktatás alkalmával – utalva az önálló törvényhatósági élet gyakorlati beindulására – újrakezdték a számozást, az előzőektől II. jelzéssel megkülönböztetve az új határozatokat.

⁵⁵ Szövege: „Én, Dáni Ferenc, esküszöm az egy élő Istenre, boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szenteire, s örökös földi fejedelmeknek, legkegyelmesebb uramnak, Első Ferenc József ausztriai császár, Magyar- és Csehország, nemkülönben Dalmát-, Horvát- és Tótország apostoli királyának, hitemre fogadom és ígérem, hogy ő császári és apostoli királyi felségéhez örökké hű, engedelmes és hódoló leszek. Öfelségének örökösének és utódjainak dicsőségét, méltóságát, hatalmát mindenkor fenntartani s előmozdítani igyekszem, kárát pedig erőm szerint elhárítom. Esküszöm, hogy Magyarország törvényeit megtartom, hogy mindennemű, hivatalos körömhöz tartozó ügyekben legkisebb személy- – tehát gazdag és szegény – válogatás nélkül kérelmet, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és kedveskedést félretéve, mint Isten és az ő szent igazsága szerint meggyőződve leszek, minden dolog iránt tehetségem és a törvényhez képest jogot, igazságot és végrehajtást szolgáltatok. Isten engem úgy segítjen, a boldogságos Szűz és Isten minden szentei!” CSML HL Közgy. jkv. 1/II-1873. (06. 15.); VK 1873. jún. 22.; HMV 1873. jún. 22.

hangulatát, politikai fejlődését meghatározó vezéreszmék. Hiszi, hogy Hódmezővásárhely is fel tud majd emelkedni erre a magaslatra, ehhez az szükséges, hogy a város „jellemes, képesített és munkás férfiakat” állítson önmaga élére, olyan független egyéniségeket, akik mentesek „a pártszenvédelem nyomásától”, helyette a város ügyeinek igazságos és hű letéteményesei lesznek. Bizalommal jött ide, és viszonzásul ő is bizalmat kér; a békét és az egyetértést kell közösen fenntartaniuk a város polgárai között.⁵⁶

A „köztetszéssel, nagy figyelemmel és élénk helyesléssel, utóbb pedig általános, kitörő és hosszantartó eljenzésekkel” fogadott székfoglaló után a város nevében Tassy Ede főjegyző üdvözölte a főispánt. Kiemelte, hogy a Dáni által a város elé tűzött célok eléréséhez elengedhetetlen szükségük volt a szabadabb és önálló hatáskörre, a „nagykorúságra”. Csak jót és áldásos fejlődést várnak a jövőtől, „férfias önbizalommal” lépnek be az új korszakot alkotó tágabb önkormányzati jogkör kapuján. A főispán nemes érzésű, polgári éretyekben gazdag szíveket fog Vásárhelyen találni. A kezdet nehéz lesz, de bíznak abban, hogy ahol az ő szellemi erőik véget érnek, ott kezdődik majd a főispán „fényes tehetsége, államférfiúi bölcsessége”. Biztosította Dánit mély tiszteletükről, ragaszkodásukról és legőszintébb bizalmukról. Tassy beszéde után Bartha Sándor képviselő indítványára a közgyűlés elhatározta, hogy a polgármesteri, főispáni és főjegyzői beszédek a jegyzőkönyvi megörökítés mellett 300 példányban ki is nyomtatják, végül Tassy javaslatára jegyzőkönyvileg köszönték meg a különböző megyék és városok küldöttségeinek, valamint a honvédség és a közös hadsereg képviselőinek megjelenését.⁵⁷

A díszközgyűlést 300 fős közebed követte délután 2-kor a Fekete Sas vendéglőben, számos felköszöntő beszéddel. Dáni a királyért, a királynéért és a császári házért mondott tóosztot, miközben rámutatott a városnak a nemzettel és az önállósággal szembeni felelősségére, a közeljövő teendőit ecsetelő rövid programbeszédében újra csak az egyetértésre buzdított; a főispánt pedig a vásárhelyi polgármester mellett Bagi László kecskeméti városvezető éltette. Az ebéd délután öt óra felé ért véget, ugyanekkor zuhogni kezdett az eső, ami a népünnepély elmaradásával fenyegetett. Alkonyattájt kitisztult az idő, a présház és a mellette felállított sátor ekkor már tele volt

⁵⁶ CSML HL Közgy. jkv. 1/II-1873. (06. 15.); VK 1873. jún. 22.; *Fejérváry József: Vásárhely főispánjai. Hódmezővásárhely, é. n. (Kézirat a CSML HL-ban)*

„hullámzó néppel”. Az itt összegyűlt tömeghez előbb Matók Béla főügyész, majd Karancsi Dániel lelkész, városi képviselő szólt; Matók egy városi közigazgatás-történeti összefoglalót prezentált a hallgatóságnak. Este 7 után megjelent a főispán is a polgármester és néhány vidéki vendég társaságában, akiket Matók fogadott: Vásárhely állandóan és hathatósan fogja majd támogatni főispánját a város felvirágzását célzó törekvéseiben. Dáni kalaplevéve üdvözölte a népet, hosszasan, gyakran éljenzéssel megszakítva beszélt hozzájuk, külön kiemelve elégedettségét a mindenütt látott szép rend kapcsán: a nép-ünnepélyt semmilyen viisszás esemény sem zavarta meg. A sátrak persze nem tudták a város teljes ünneplő seregét befogadni (a présházban és a sátorban összesen 1900 fő mulatott), így a közeli vendéglők, kávéházak, kocsmák is tömve voltak ezen az estén „mulató népességgel”. Este 70-75 terítékes barátságos „ismerkedési vacsora” zárta a napot a Sas nagytermében, a főispán részvételével.⁵⁸

Szervezési szabályrendelet, a törvényhatóság közgyűlése

Dáni főispáni működésének legfontosabb, legintenzívebb szakasza az első bő fél év alatt zajlott le. Ebben az időszakban az újonnan létrehozott törvényhatóság működése beindulásához szükséges három alapvető eseménysorozatot kellett levezényelnie: elsőként a város szervezeti szabályzatának elkészítését és a belügyminisztériummal való elfogadtatását, második lépcsőben a törvényhatósági bizottsági tagok választásának megszervezését és lebonyolítását, végül a város új tisztikarának felállítását, azaz a tisztújítás megejtését.

A fiatal törvényhatóság *szervezeti szabályzatának* mielőbbi összeállítása az első perctől kezdve napirenden volt. Dáni már az öt Szegeden köszöntő városi küldöttség tagjainak elmondta, hogy ez messze ható tényezőként minden pártkérdésen felül áll. Kérte tőlük, hogy június 15-re állítsák össze a szervezési munkálatok végrehajtására hivatott bizottságok névsorát, hogy azt már ezen az ülésen elfogadhassák, s másnap megkezdődhessen az érdemi munka. Egyúttal átnyújtotta a polgármesternek az általa irányított három város, vala-

⁵⁷ CSML HL Közgy. jkv. 1/II-1873. (06. 15.); VK 1873. jún. 22.; HMV 1873. jún. 22.

⁵⁸ VK 1873. jún. 22., jún. 29.; HMV 1873. jún. 22.

mint Temesvár szervezeti szabályrendeletét is azzal, hogy közülük leginkább Kecskemété szolgálhat mintaként Vásárhely számára.⁵⁹

A polgármesternek a közgyűlés határozata értelmében június 15-én 10 órára, azaz a főispánt beiktató díszközgyűlést megelőzően össze kellett hívnia egy értekezletet, melynek feladata az 1870. évi XLII. tc. 91. §-a értelmében egy bizottság felállítása volt a szervezeti szabályzat elkészítése céljából. Ez a bizottság a közgyűlés határozata értelmében 30 főből áll majd, egy külön 9 fős bizottság⁶⁰ állítja össze úgy, hogy a törvény vonatkozó szakasza értelmében már eleve három albizottságra kell tagozódnia. A névsort június 15-én már úgy kell beterjeszteniük, hogy addigra meggyőződjenek arról, a rajta szereplő személyek vállallják-e a feladatot.⁶¹

A város szervezési szabályrendeletének kidolgozására és egységes egészszé alakítására hivatott 30-as bizottság⁶² a népünnepély másnapján, június 16-án délelőtt 9-kor már munkához is látott a tanács-teremben. A teljes bizottság elnöke Pokomándy István polgármester, jegyzője Tassy Ede főjegyző lett. A 30-as bizottságon belül három alosztályt alakítottak. Az első alosztály a törvényhatósági törvény 91. § c. pontja szerinti teendőket végezte: tervet kellett kidolgozniuk a tisztikar, a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet létszámával, hatáskörével, a munka felosztásával, a fizetésekkel és napidíjakkal kapcsolatban.⁶³ A második alosztály a 91. § e. pontjában leírtakkal foglalkozott, azaz az árvaszék és az állandó választmány megszervezésével, az árvaügyekkel. A harmadik alosztály a 91. § b., f., g. és h. pontja alapján a választókerületek alakításának, választók és a legtöbb adót fizetők névjegyzékei összeállításának munkáját végez-

⁵⁹ CSML HL Közgy. jkv. 270/1873. (06. 06.); HMV 1873. jún. 8.

⁶⁰ Tagjai: Pokomándy István polgármester elnök, Nagy Sándor, Bálint István, Ábrai Károly, Csúri József, Tóth Márton, id. Szamecz András városi képviselők, Sulyok Elek főkapitány és Matók Béla főügyész.

⁶¹ CSML HL Közgy. jkv. 271/1873. (06. 06.)

⁶² Tagjai: Ábrai Károly, Bartha Sándor, Bálint István, Balogi Soma, Czuczai János, Csúri József, Dobossy Lajos, Dósics Péter, Fekete Ödön, Gosztonyi Sándor, Konstantin György, Kamocsay Mihály, Kossa László, Kovács Ferenc, Kovács József, Lukács Ferenc, Mike Ferenc, Moldvai István, Nagy András János, Nagy Sándor, ifj. Német Pál, Szirbik Gábor, Szomor Imre, Schweiger József, Solti Károly, Szamecz András, Tárkány Szűcs Mihály, Tóth Márton, Tornyai Pál és Weisz Károly városi képviselők. A szak-
tisztviselők részvételének szükségessége miatt mellettük részt vett még a bizottság munkálataiban a város főkapitánya, főjegyzője, közpénztárnoka, ügyésze, főorvosa, árvaszéki helyettes elnöke, árvaszéki ülnöke, árvapénztárnoka, számvevője és telekadó-ügyvezetője is. Rajtuk kívül az összes városi tisztviselőnek kötelessége volt a bizottság által hozzá intézett felhívásra a működési körébe tartozó felvilágosításokat megadni. A szervező bizottság ülései nyilvánosak voltak, munkájuk elvégzését követően a szabályzat tervét az elfogadására hivatott városi közgyűlés előtt 5 nappal a városháza tanácstermében közszemlére kell majd kitenniük. CSML HL Közgy. jkv. 2/II-1873. (06. 15.)

⁶³ HMV 1873. jún. 22.; VK 1873. jún. 29.

te.⁶⁴ A bizottság munkájának megkezdéséről a főispán az előírások szerint június 17-én jelentést tett a belügyminisztériumnak, amely helyeslőleg vette azt tudomásul, ugyanakkor felhívta a figyelmet arra, hogy a szervezési munkálatokat a lehető leggyorsabban vigyék végig, hiszen az állam és a város érdekei is azt kívánják, hogy Hódmezővásárhely mihamarabb megkezdhesse önálló törvényhatósági jogai és kötelességei gyakorlását. A főispán közölte a polgármesterrel, hogy július 22-én szeretné közgyűlés keretében bírálat alá venni a bizottság munkáját, hogy az előmunkálatokat már augusztusban befejezhessék, és szeptemberben sor kerüljön a tényleges szervezésre.⁶⁵ Hamarosan kiderült, hogy ez túlságosan optimista elképzelés volt, közel negyedéves csúszással sikerült csak befejezni a munkát.

A szervezési előmunkálatok ugyanis július 31-én fejeződtek be, miután 29-én maga a főispán is részt vett sürgető célzattal személyesen a bizottság munkájában. A szervezeti szabályzat elbírálására hivatott, s eredetileg július 22-re tervezett közgyűlést végül augusztus 11-re tudták csak összehívni.⁶⁶ A főjegyző szóbeli jelentése szerint az elkészült szabálytervezetet ötnapi közszemlére tették ki három példányban a városháza tanácstermében, így az immár közgyűlési tárgyalás alá vehető, elfogadása után pedig felülvizsgálat és jóváhagyás céljából felterjeszthető a belügyminisztériumhoz. A főispán kiemelte, hogy a szabályozás fő fontosságú része a tiszti- és szolgaszemélyzet létszámának és fizetésének megállapítása, így ezeket délelőttönként fogják tárgyalni. Felolvasták a 30-as bizottság július 28-30-ai ülésének jegyzőkönyvét, bemutatták a törvényhatóság egész szervezetének szabályozási tervét, a legtöbb adót fizetők névjegyzékét, a választók ház, sorszám és tized szerinti összeírását az öt választókerületre nézve, végül pedig a házszabályok tervét.⁶⁷

A törvényhatósági közgyűlés elnöke a főispán, akadályoztatása esetén a város polgármestere. A közgyűlések számát és idejét a törvényhatóság szabályrendelettel állapítja meg, de minimum két közgyűlést mindenképpen kellett tartani egy évben: tavasszal az előző évi számadások megvizsgálása, ősszel pedig a jövő évi költségvetés megállapítása céljából. Hódmezővásárhely törvényhatósági korszakában, 1873. április 22. és 1950. június 21. között összesen 992 közgyűlést

⁶⁴ H MV 1873. jún. 22.

⁶⁵ CSML HL Közgy. jkv. 45/II-1873. (07. 09.)

⁶⁶ H MV 1873. aug. 3.

⁶⁷ CSML HL Közgy. jkv. 98/II-1873. (08. 11.)

tartottak, ezek 1278 napot vettek igénybe. A közgyűlések 77%-a egy-, 19%-a kétnapos volt, a leghosszabb, hét napon át tartó ülésre 1899 októberében került sor. A közel ezer vásárhelyi közgyűlés kétharmada (662) volt rendes, egyharmada (330) pedig rendkívüli gyűlés, rendes üléseket 1873 és 1878 között havonta, 1879-től 1901-ig évi 11-et (eleinte a városházát lefoglaló sorozás miatt márciusban vagy áprilisban hagytak ki ülést, később július maradt ki a sorból), 1902-től 1929-ig évi 10-et (ekkor júliusban és augusztusban nem tartottak rendes havi közgyűlést), 1930-tól pedig negyedévente egyet rendeztek. Rendkívüli közgyűlés annyiszor volt tartható, ahányszor a főispán vagy polgármester azt szükségesnek látta, vagy a körülmények igényelték (Vásárhelyen a legtöbb, 15 rendkívüli ülés 1949-ben volt, míg 1941-ben egyetlen alkalommal sem került ilyenre sor). A legtöbb közgyűlésre általában nagy közigazgatási átalakítások (21 közgyűlés 1949-ben, 20 1927-ben, 19 1873 áprilisa és decembere között, valamint 1874-ben), vagy éppen történelmileg mozgalmas időszakokban került sor (19 gyűlés 1894-ben és 1906-ban). Hasonlóan a zűrzavaros történelmi korszakokhoz kötődnek a legkevesebb közgyűlések évei is: 1919-ben (a forradalmak és a román megszállás idején) egyáltalán nem volt ülés, 1920-ban és 1936-ban is csak 5, 1941-ben pedig csupán 4. A közgyűlés napját legalább 8 nappal, tárgysorozatát minimum 24 órával a gyűlés előtt a polgármesternek szabályszerűen ki kellett hirdetnie. Hódmezővásárhelyen a közgyűlések 61,2%-át vezette az éppen soros főispán, a többit - általában a főispán hivatalos távollétében, vagy éppen kinevezett főispán hiányában - jellemzően a polgármester, ritkábban a polgármester helyettese.

A közgyűlésnek meglehetősen széles hatásköre volt: szabályrendeletek alkotása, közigazgatási és választókerületek alakítása, a törvényhatósági közlekedési vonalak, közművek, építkezések és közmunka feletti intézkedés, kölcsönvételek intézése, törzsvagyon szerzése vagy elidegenítése, a költségvetési előirányzat megállapítása, a zárszámadások megvizsgálása, tisztviselők, bizottságok és küldöttségek választása. A közgyűlés ellenőrizte a törvényhatóság tisztviselőit, ellenük vizsgálatot rendelhetett el, tevékenységüket felfüggeszthette, megállapította fizetésüket, új hivatalokat állíthatott fel, régieket szüntethetett meg, megvizsgálhatta a törvényhatóság kezelése és felügyelete alatt álló pénztárakat. A közgyűlés kérelmezési, levelezési és felirati jogokat gyakorolt, indítványokat tár-

gyalt. A közgyűlést az elnök nyitja meg és zárja be, a tanácskozást is ő vezeti, őrködik a közgyűlés rendjének fenntartása felett, kérdést szavazásra az elnök tűz ki, szavazás előtt a közgyűlés tagjainak jogában áll hozzászólni a kérdéshez. A közgyűlésen a jelenlévő tagok határozhattak, egy bizottsági tag sem vehetett részt olyan tanácskozásban, melynek témájában közvetlenül érdekelt volt. A hallgatóság számára a közgyűlési teremben elkülönített helyet kellett kijelölni. Saját ügyrendjét a törvény keretein belül a törvényhatóság maga állapíthatta meg szabályrendelet formájában. A közgyűlés nem tárgyalhatott olyan, a napirendre kitűzött tárgyakkal össze nem függő indítványt, melyet 24 órával korábban nem jelentettek be a közgyűlésen vagy az elnökségnél. A közgyűlésen részvételi és szavazati joggal bírt a város polgármestere, főjegyzője, rendőrkapitánya, tanácsnokai, tiszti ügyésze, árvaszéki elnöke és ülnöke, pénztárnoka, főorvosa, főmérnöke, közgyámja, számvevője és levéltárnoka abban az esetben is, ha személyükben egyébként nem voltak tagjai a törvényhatósági bizottságnak. A többi tisztviselő (beleértve a tiszteletbeli-eket is) felszólalhatott a közgyűlésen, felhívásra kötelesek is voltak felszólalni, de szavazati joggal csak abban az esetben bírtak, ha választott vagy virilis jogon tagjai voltak a törvényhatósági bizottságnak. A közgyűlési jegyzőkönyvek hiteles másolatait 30 napon belül fel kellett terjeszteni a belügyminiszterhez.⁶⁸

A törvény rendelkezése szerint a főispán feladata az általa vezetett üléseken a rendfenntartás, amivel Dáni Ferenc időszakában nem is volt probléma. A helyi sajtó is kiemelte, hogy – miközben a 30-as bizottság és a tiszti fizetések ügyét tárgyaló albizottsága ülésein rendszeres volt a személyeskedéstől túlfűtött vita – a főispán vezette közgyűlés tárgyalásai „alapvetően higgadt hangnemben” folytak le.⁶⁹ A szervezeti szabályzat tárgyalása során a tisztikar munkaköréről felolvasott javaslatot néhány jelentéktelen módosítással simán elfogadta a közgyűlés, a viták a tiszti fizetések megállapításakor kezdődtek. Rögtön a polgármester javadalmazása került kerestűzbe, ahol a főispánnak is közbe kellett szólnia: a rendezett tanácsú város polgármestere évi 1500 Ft-ot keresett, ezt most a bizottság évi 1800-ra javasolta felemelni. Czuczai János bizottsági tag ez ellen

⁶⁸ 1870. évi XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről; H.-M.-Vásárhely önálló törvényhatósági joggal felruházott város hatóságának szervezeti szabályai. Hódmezővásárhely, 1874.

⁶⁹ VK 1873. aug. 17.

érvelt, mondván: maradjon minden a régiben, a polgármester fizetése maximum évi 1600 Ft legyen, hiszen a jövőben is „számos szükség nehezedik majd a városra”, és egyébként a belügyminiszter is erősen ajánlotta leiratában a takarékoskosságot a város figyelmébe. Czuczfi felvetésére Ábrai Károly akként reagált, hogy a városnak a legtehetségesebb személyeket kell tisztikarába megnyernie, ez pedig a régi fizetéssel nem fog menni, hiszen évi 1600 Ft „egy közönséges polgár háztartására is csak szűken elegendő”. A vitát végül Dáni főispán hozzászólása döntötte el: bár a város gazdálkodásának ügyét és helyzetét nem szabad szem elől téveszteni, ki kell jelentenie, hogy az évi 1600 Ft-os fizetést csekélynek tartja. Igaz, hogy a régebbi kor tisztviselőinek kevés fizetésük volt, de „egymás közt bevallhatjuk”, hogy ezek azt nem csekély mellékjövedelemmel egészítették ki. Erre a jövőben nem lesz lehetőség: a tisztviselők egyrészt felelősség terhe mellett szolgálnak, másrészt ajándékot immár egyikük sem fogadhat el.⁷⁰ A főispán arra kérte a közgyűlést, legyen méltányos a fizetések megállapításánál, ne kívánják, hogy az egyes tisztviselőknek mindennapi megélhetési gondjaik legyenek. Egy ügyes, képzett polgármester akár egyetlen lépésével is ezreket takaríthat meg városának, ráadásul a megválasztandó tisztikar új beosztásával és fizetésével erkölcsileg kötelezett lesz arra, hogy gondos munkája révén a most esetleg többbe kerülő fizetése költségeit takarítsa meg a városnak, s ezen felül akár még tetemes hasznot is hajtson neki. Az új szervezési szabályzatban a közgyűlés nagyobb jogokat, szinte teljhatalmat biztosít a polgármesternek, viszont a több jog mellé dukál a magasabb fizetés is. A város első embereként „legyen legalább annyi a fizetése, amelyből állásához képest ha nem is fényesen, de becsületesen megélhet”. A főispáni hozzászólás után a közgyűlés nagy többséggel fogadta el a polgármester évi 1800 Ft-os javadalmazását.⁷¹

Az első törvényhatósági bizottsági választások

A frissen kinevezett főispánt köszöntő vezércikkében a *Hód-Mező-Vásárhely* alig foglalkozott Dáni Ferenc személyével, inkább a vásárhelyi választókhoz intézte sorait, a közelgő bizottsági tagválasztásokon alkalmazandó vezérfonalat sulykolva. Leszögezték, hogy a

⁷⁰ A hajdani tisztviselők ezen „ajándékok” révén csekélyebb fizetésüknek akár a háromszorosát is megkereshették.

város a pártjelszavak alatt „ráklépésben halad” csupán, az új törvényhatóság szervezésénél így mellőzni kell a politikai pártnézeteket és ellentéteket. Az elmúlt hat esztendőben e küzdelmek csak azon folytak, hogy kik uralkodjanak a választásokon, és kik kaparintsák meg a hivatalokat; az érdem pedig egyedül a „cimboraság” volt, a valódi képesség megmutatására alkalom sem kínálkozott. Most is ilyen veszély fenyeget, holott nincs egyértelmű többség egyik párt oldalán sem, miként kipróbált és gyakorlott férfiaknak is híján van a város. A legfontosabb dolog most az új képviselőtestület megalkotása.

Az 1870. évi XLII. tc. 21. §-a értelmében törvényhatósági jogú városokban minden 250 lakos után választhattak egy bizottsági tagot, akiknek összlétszáma nem lehetett kevesebb 48, és nem lehetett több 400 főnél. Hódmezővásárhely az 1869. évi népszámlálás alkalmával mért közel 50 ezres lakossága után így 196 fős testületet alkothattott, melynek egyik felét a törvény értelmében a választott képviselők, másik felét pedig legtöbb adót fizető lakosai (a virilisek) adták; ez utóbbiak megjelenése e testületben az első törvényhatósági törvény egyik legjelentősebb, s a korszakban végig támadott újítása. A lap szerint ez a szám bőven magában foglalhatja mindazokat, akik képesek és készek is a közügyekkel érdemben foglalkozni. Azt kérte a választóktól, hogy a névsort tisztán az egyéni hasznavehetőségre és használni való készségre tekintettel állítsák majd össze, eltekintve minden politikai pártszínezettől, mellőzve minden csínyt és mesterkedést. A megválasztottak pedig a jövőben sem a munka, sem a felelősség terhe alól nem bújhatnak ki, mert ott lesz fejük felett a főispán, aki e többséget majd a szaván fogja, kötelessége híven teljesítésére kényszeríti.⁷² A 196 fős testület létszámát később több lépcsőben is emelték, előbb 208, majd 1904. január 1-jétől 240 főre; a választott és virilis bizottsági tagok fele-fele aránya változatlan maradt, ezt követően már csak az 1929. évi XXX. tc. módosított jelentősen az arányokon és a választási módozatokon.

A szervezeti szabályzat tervezetének elfogadásakor öt választókerületet állapított meg a közgyűlés Hódmezővásárhelyen.⁷³ A közel ötvenezer városban mindössze 2308 fő vehetett részt választóként a törvényhatósági bizottsági tagokra való voksoláskor, ami még az összlakosság 5%-át sem érte el. Az I. és a II. választókerületben

⁷¹ VK 1873. aug. 17.

⁷² HMV 1873. jún. 1.

egyenként 20, a harmadikban 26, a negyedikben 24 képviselőt lehetett választani, az V. kerületben pedig 8-at.⁷⁴ Ez adta a 196 fős testület egyik felét (98), másik felét pedig a legtöbb adót fizetők listájának első 98 helyezettje tölthette be (nyers virilizmus).⁷⁵

Az 1870. évi XLII. tc. 22. §-a értelmében a legtöbb adót fizetők névjegyzékét az adóhivatal hivatalos kimutatása alapján a törvényhatóság *igazoló választmánya* állítja össze és igazítja ki minden esztendő végeztével. Az igazoló választmány 5 tagját a közgyűlés választja egy év időtartamra, elnökét és további 3 tagját pedig a főispán nevezi ki szintén egy esztendőre. Az igazoló választmány előadójaként a törvényhatóság főjegyzője fungál, érvényes határozat hozatalához legalább 5 tag jelenléte szükséges úgy, hogy a választmány elnökének mindig jelen kell lennie. Az igazoló választmány előre kihirdetett napokon, nyilvánosan tartja üléseit, a megállapított névjegyzéket pedig jelentése kíséretében bemutatja a közgyűlésnek megerősítés céljából.⁷⁶ Október 30-ai ülésén Hódmezővásárhely közgyűlése az igazoló választmányba Ábrai Károlyt, Nagy András Jánost, Bereczk Pált, Czuczai Jánost és id. Szamecz Andrást választotta be, míg a főispán elnöknek Kossa Lászlót, tagnak pedig Gosztonyi Sándort, Ember Istvánt és Csúri Józsefet nevezte ki ugyanide.⁷⁷

A törvény 38. §-a alapján az igazoló választmány határozatait az érintetteknek szabályszerűen kézbesíteni kell, s ellenük a kézbesítéstől számított 15 napon belül fellebbezésnek van helye. E fellebbezést a törvényhatósági bizottság által 3 évre választott, 5 tagú *bíráló választmányhoz* lehet benyújtani. E bíráló bizottság a vitás kérdésekben végérvényesen dönt, elnöke a főispán, akit akadályoztatása esetén a polgármester helyettesít. Amennyiben a bíráló választmány egy választás eredményét fellebbezés alapján megsemmisíti, ott új választást kell a közgyűlésnek elrendelnie.⁷⁸ A bíráló bizottság tagjává a város közgyűlése Kovács Ferenc, Dósics Péter, ifj. Német Pál, Kovács József és Lukács Ferenc törvényhatósági bizottsági tagokat nevezte ki.⁷⁹

A törvényhatósági bizottság tagjainak felét adó választásokra 1873. november 12-én került sor, miközben összeállításra és igazo-

⁷³ CSML HL Közgy. jkv. 98/II-1873. (08. 11.)

⁷⁴ CSML HL Közgy. jkv. 221/II-1873. (10. 29.)

⁷⁵ CSML HL Közgy. jkv. 230/II-1873. (10. 30.)

⁷⁶ 1870. évi XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

⁷⁷ CSML HL Közgy. jkv. 230/II-1873. (10. 30.)

⁷⁸ 1870. évi XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

lásra került a bizottság másik felét adó virilisjegyzék is. A bíráló bizottsághoz december 14-ig lehetett fellebbezni, néhány választás eredményét meg is semmisítették, így pl. a több választókerületben is megválasztott bizottsági tagok értelemszerűen csak egy helyet tarthattak meg, vagy nem lehetett beválasztani az új bizottságba a Csongrád vármegye törvényhatósági bizottsági tagjaiként működő hódmezővásárhelyi lakosokat sem (a törvény értelmében ugyanis egy személy egyszerre csak egy törvényhatóságnak lehetett tagja). A 196 helyből 183 képviselő megválasztását és igazolását jelentette a bíráló bizottság a december 17-én tartott közgyűlés felé, a maradék helyekre pótválasztást írtak ki 1874. január 7-re. Az 1870. évi XLII. tc. 39. §-a alapján egy törvényhatósági bizottság akkor tekinthető megalakultnak, ha tagjainak háromnegyedét az előírásoknak megfelelően megválasztották vagy igazolták. Mivel Hódmezővásárhely esetében a bizottsági tagsági helyek közel 94%-a ekkorra betöltésre került, a város törvényhatósági bizottsága a törvény értelmében a december 17-ei közgyűlésen megalakulhatott, működését megkezdhette.⁸⁰

Az alakuló közgyűlésen a főispán üdvözölte az új törvényhatósági bizottságot, rámutatva feladataira és kötelességeire. Kifejezte reményét, hogy a bizottsági tagokat nem az önérdék és hiúság fogja majd tetteiben vezérelni, hanem a város közjavát igyekeznek előmozdítani. Fokozza munkakedvüket, kitartásukat és áldozatkészségüket az a tudat, hogy működésükkel a város előrehaladását segítik elő, anyagi és szellemi tőkéjét növelik majd, melynek gyümölcsét gyermekeik és unokáik élvezhetik a jövőben. Az éppen aktuális gazdasági világválság közepette a főispán kitért a város pénzügyi helyzetére is, ami szerinte nem zilált ugyan, de adósság terheli, így elengedhetetlen a takarékoskodás és a helyes irány gondos megtartása, azonban a takarékos gazdálkodást sem szabad túlzásba vinni. Dáni rámutatott azon hiányosságokra, amelyeket egy önálló törvényhatóság nem görgethet sokáig maga előtt: a kórház kezdetleges állapotára, az elaggott vagyontalanok és munkaképtelenek ápolójának, valamint az árvaháznak a hiányára. Kötelessége a városnak a közigazgatás pontos, lelkiismeretes és szeplőtlen vitele, mellette a tanügy és az ipar fejlesztése. Mivel a törvényhatóságban is pártok képviseltetik magukat, óhatatlanul lesz többség és kisebbség is. A többség feladata a méltá-

⁷⁹ CSML HL Közgy. jkv. 230/II-1873. (10. 30.)

⁸⁰ CSML HL Közgy. jkv. 280/II-1873. (12. 17.)

nyosság és az igazság gyakorlása, a kisebbségé pedig az, hogy tiszta öntudattal és erkölcsi bátorsággal törekedjen eszméi, nézetei üdvös voltáról a többség meggyőzésére. Főispáni törekvése nem más, mint az, hogy e város virágzó és boldog, szellemileg nagy legyen.⁸¹

A tisztújítás

Az újonnan választott törvényhatóság 1873. december 17-én tartott alakuló közgyűlése a tisztújítást, azaz az új városi tisztviselők megválasztását december 22-re tűzte ki azzal, hogy a tisztújító közgyűlés a karácsony közeledte ellenére is szakadatlanul tart majd egészen a procedúra végleges lezárásáig. A tisztújítást előkészítendő, a jelöltek névsorának összeállítására a törvényhatósági törvény 68. §-a értelmében egy *kijelölő választmányt* alakítottak, melynek elnöke a főispán volt, tagjává a képviselőtestület Mike Ferenc, Fekete Ödön és Davidovics Szilárd törvényhatósági bizottsági tagokat választotta meg, a főispán pedig Kovács Ferencet, Nagy András Jánost és Dobossy Lajost nevezte ki ebbe a testületbe. Minden állásra 3 személyt kellett kijelölniük, amitől csak abban az esetben térhettek el, ha valamely tisztségre nem jelentkezett 3 alkalmas kandidáló. A tisztségekre pályázók háromféleképpen jelentkezhetek december 19-én reggeltől 21-én délig: egyrészt a főispánhoz nyújthattak be írásos folyamodványt arról, hogy melyik állásra aspirálnak, másrészt a főispánnál személyesen is jelentkezhetek, ebben az esetben az e célra szolgáló iktatókönyvbe írhatták be nevüket saját kezűleg a kívánt állás rovatába, harmadrészt pedig ajánltathatták is magukat a főispánnál két bizottsági tag által, akik aztán bejegyezték jelöltjük nevét az iktatókönyv vonatkozó rovatába.

Az 1870. évi XLII. tc. V. fejezete értelmében a tisztviselőket a törvényhatósági bizottság 6 évre választotta, míg a levéltárnokot élethossziglan a főispán nevezte ki; tisztviselőnek az jelentkezhetett, aki betöltötte 22. életévét, magyar állampolgár, nincs ellene folyamatban csődeljárás vagy bűnvádi kereset, „becstelenítő bűntettek” miatt nem volt korábban elítélve. Jogi tanintézetben elvégzett tanfolyamot, vagy hasonló poszt korábbi betöltését követelte meg a törvény a főjegyzői és az árvaszéki elnöki tisztségre pályázóktól, ügyvédi oklevelet a tiszti ügyésztől, oklevelet és kétéves gyakorla-

⁸¹ CSML HL Közgy. jkv. 280/II-1873. (12. 17.)

tot az orvosoktól és az állatorvostól, a szakma önálló üzésének jogosultságát és szintén kétéves gyakorlatot a mérnököktől. A kijelölő bizottság tagjai december 21-én gyűltek össze a városháza tanácstermében, a főispánnak még 17-én elhangzott kérése lebegett szemük előtt: a másnapi választásnál egyedül a köz javát nézzék, és a tiszt állásokra „hű, szakértő és tiszta jellemű férfiakat emeljenek”.⁸²

A tisztújító közgyűlés „rendje és csendje” fenntartása céljából csak bizottsági tagok lehettek jelen, amit a főispán a „nyilvánosság barátjaként” sajnált ugyan, de azzal indokolt, hogy egyrészt a tanácsterem eleve olyan kicsi, hogy alig elegendő maguknak a bizottsági tagoknak a befogadására is, másrészt pedig azért is szükség lesz a helyre, mert a kisebb jelentőségű hivatalokra felállással történik majd a szavazás.⁸³ Az ülést a főispán nyitotta meg azzal, hogy a kijelölő bizottság előző nap a munkáját elvégezte, a kijelöléseket „csaknem a legnagyobb egyetértéssel eszközölte”, majd felkérte a polgármestert, hogy maga és tisztársai nevében lemondva megbízatásukat „a törvényhatóság kezeibe tegyék le”. Pokomándy István polgármester számadatokkal jellemezte a rendezett tanácsú város szervezeti szabályzata megalkotása óta eltöltött közel másfél évet. Kiemelte, hogy a város tisztikara erőn felül leterhelten végezte munkáját, mindannyian megtettek minden tőlük telhetőt. A tanács és a tisztikar nevében hivatalukat megköszönve letette azt az új, tisztújító közgyűlés kezeibe, záróaktusként pedig a város pecsétjét átadta a főispánnak. A főispán megköszönte munkájukat, egyúttal felkérte a leköszönő tisztikart, hogy a folyamatban lévő ügyeket vigyék tovább mindaddig, amíg az újonnan választandó testület meg nem kezdi munkáját, ez a főispán szerint 1874. január 1-jével meg fog történni.⁸⁴

A tisztújítás időtartamára a főügyészi teendők ellátásával a főispán Tóth Imre ügyvédet, törvényhatósági bizottsági tagot nevezte ki, míg a jegyzőkönyv vezetésére a leköszönt főjegyzőt, Kmetykó Józsefet kérte fel. A legnagyobb horderejű választás természetesen a „város feje”, azaz a polgármester személyére történő szavazás volt, ezzel is vette kezdetét a tisztújítás. A posztra két jelentkező

⁸² CSML HL Közgy. jkv. 282/II-1873. (12. 17.), 283/II-1873. (12. 17.); H MV 1873. dec. 21.; 1870. évi XLII. tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.

⁸³ CSML HL Közgy. jkv. 283/II-1873. (12. 17.); H MV 1873. dec. 21.

⁸⁴ CSML HL Közgy. jkv. 1/1873. (12. 22.). A tisztújító közgyűléssel a jegyzőkönyvi határozatok számozását újra 1. számmal kezdték, immáron a II. jelzet elhagyásával, ami egy év leforgása alatt már a második váltás volt, ráadásul szakszerűtlen és zavaró is, hiszen így pl. 1/1873. sz. határozat kettő is született 1873-ban; VK 1873. dec. 28.

volt, a várost az elmúlt időszakban, 1870 áprilisa óta vezető Pokomándy István, valamint Hódmezővásárhely egykori első polgármestere, a tisztséget 1849-ben bő három hónapig betöltő Szabó Mihály. A törvényhatósági törvény 69. §-a értelmében ha 20 bizottsági tag írásban kérvényezi, akkor név szerinti szavazást kell elrendelni, így történt ez a polgármester megválasztása kapcsán is: Pokomándy 107, Szabó 48 voksot kapott, így a rendezett tanácsú város polgármestere vezette tovább az önálló törvényhatóságot is. A főispán a város pecsétjeit azzal adta vissza neki, hogy hivatását a legszigorúbb lelkiismeretességgel töltsse be, Pokomándy pedig – megköszönve a közgyűlés bizalmát – azt kérte Dánitól, hogy eddig is tapasztalt útmutatásaival, tanácsaival könnyítse meg neki „e terhes állás viselését”, majd letette hivatali esküjét.⁸⁵

A 37 fővel felálló új tisztikar⁸⁶ mind a posztokat, mind az azokat betöltő személyeket tekintve gyakorlatilag továbbvitte a rendezett tanácsú város korszakának vezetését. A teljes tisztikar és személyzet 1874-től összesen 179 fős állományt jelentett, ez 41-el volt magasabb létszám, mint a város rendezett tanácsú korszakában.⁸⁷ Másrészt a már a rendezett tanácsú városi korszakban is létezett, s most újra meghirdetett posztok közel 82%-át ugyanaz a személy töltötte be 1874. január 1-jétől, mint aki tette már 1872 elején is.

A választások mellett a főispán nevezte ki élethossziglan – a jegyzőkönyv megfogalmazása szerint „a közgyűlés óhajával is találkozó” – a város levéltárnokát, Soós János személyében. Dáni élt a törvény 53. § g. pontjában meghatározott jogával is, így „több oldalról kifejtett érdemeik és szorgalmuk elismerésül s kitüntetésül” tiszteletbeli tanácsnoknak nevezte ki Kristó Lajos közpénztárnokot, tiszteletbeli főorvosnak pedig Müller Ignác, Berger Ferenc és Iritz Ignác orvosokat. Indoklása szerint utóbbiakra a közegészségügyi szakbizottság megerősítése miatt van szükség, „amely feladatának csak akkor felelhet meg, ha minél több szakember lesz a tagja”.⁸⁸

⁸⁵ CSML HL Közgy. jkv. 1/1873. (12. 22.); VK 1873. dec. 28.

⁸⁶ Polgármester, főkapitány, főjegyző, főügyész, alügyész, első, második és harmadik aljegyző, árvaszéki elnök és ülnök, 4 tanácsnok, pénztárnok, pénztári ellenőr, közgyám és árvapénztárnok (egy személyben), árvapénztári ellenőr, főszámvevő, alszámvevő, tiszti főorvos, alorvos, második alorvos (halottkém), állatorvos, főmérnök, másodmérnök, levéltárnok, adóigazgató, 2-2 adószedő és adószedői ellenőr, birtoknyilvántartó, 2 alkapitány, kamarás és csendbiztos.

⁸⁷ H.-M.-Vásárhely rendezett tanácsú város hatóságának szervezeti szabályai. Hódmezővásárhely, 1872. 20-22.

⁸⁸ CSML HL Közgy. jkv. 2-58/1873. (12. 22.), 64/1873. (12. 23.); VK 1873. dec. 28.

A tisztújítás végén a főispán örömmel közölte: nem is remélte, hogy a törvényhatóság teljes személyzetét alig négy-öt óra alatt megtudják majd választani, eredetileg legalább kétnapos közgyűlésre számított. Dicsérte a példás rendet és a „magasztos egyetértést”, a választás eredményében a város jövőjét látja megvetve. Pokomándy polgármester válaszul megköszönte a főispánnak a tisztújító közgyűlés alatt tanúsított tapintatos, „minden pártkülönbségen felülálló” eljárását.⁸⁹ Ahogy a helyi sajtó találóan megfogalmazta: „a főispán nyugodtan tekinthet vissza a tisztviselő-választásra, s rá is bízom, hogy nézhet a város közönsége”.⁹⁰ A választások lezárásaként az újonnan megválasztott tisztikar névsorát Dáni főispán felterjesztette a belügyminisztériumhoz.⁹¹

A tisztújítás kiegészítő részét képezte a törvényhatósági bizottság tagjainak *szakbizottságokba* való beosztása, amely másnap, december 23-án volt esedékes. Eredetileg mindenki a saját maga kérhette szakosztályba sorolását, igényeiket a főjegyzőnél jelezhatték. A főispán a 23-ai közgyűlésen bemutatta a saját beosztási tervét, mely szerint hét szakosztály megalakítását javasolta a közgyűlésnek azzal, hogy ezt nem tekinti kötelező érvényűnek, bárki módosíthat még rajta: gazdasági, építészeti, közegészségügyi, pénzügyi, jogügyi, közművelődési és rendőri szakosztály.⁹² A közgyűlés a főispáni javaslatot szinte teljes egészében magáévá tette, így az 1874. január 9-ei közgyűlésen meg is alakult a város hét szakosztálya: a gazdasági, az építészeti és szabályozási, a közegészségügyi,⁹³ a pénzügyi, a jogügyi, a közművelődési és oktatási és a rendőri.⁹⁴

Újra megválasztották a városi *igazoló választmányt* is egy év időtartamra: öt tagját választhatta a törvény értelmében a közgyűlés (Pap József, Moldvai István, Csótó Nagy István, Kristó Sándor, Gojdár Sámuel), míg elnökét (Kovács Ferenc) és további három tagját (Szabó Mihály, Lukács Ferenc, Balogi Soma) a főispán nevezte ki. Kovács és Szabó a megbízatást nem fogadta el, így az igazoló választmány elnöke végül Szomor Imre, tagja pedig Nagy András János lett.⁹⁵

⁸⁹ CSML HL Közgy. jkv. 60/1873. (12. 22.); VK 1873. dec. 28.

⁹⁰ HMV 1873. dec. 28.

⁹¹ OL BM Eln. ir. 21/1874.

⁹² CSML HL Közgy. jkv. 62/1873. (12. 22.), 70/1873. (12. 23.)

⁹³ Az 1876. évi XIV. tc. (a közegészségügy rendezéséről) alapján új közegészségügyi bizottságot állított fel a közgyűlés a főorvos, az alorvosok, a honvédtiszt orvos, az állatorvos, a főkapitány, valamint nyolc törvényhatósági bizottsági tag részvételével; e bizottság váltotta az addig működött egészségügyi szakosztályt.

⁹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 121/1874. (01. 09.)

⁹⁵ CSML HL Közgy. jkv. 62/1873. (12. 22.), 72/1873. (12. 23.)

A három évre, öt taggal (Dósics Péter, Davidovics Konstantin, Mike Ferenc, ifj. Német Pál és Vetró József) választott *bíráló választmány* elnöke maga a főispán volt, akit akadályoztatása esetén itt is a polgármester helyettesített.⁹⁶ A bizottsági tagok és tisztviselők felelősségét vizsgáló állandó *fegyelmi választmány*ba két tagot titkos szavazással a közgyűlés választott (Fekete Ödön, Czuczi János), két főt (Kossa László, Borotvás Kálmán) a főispán nevezett ki ide 1874 februárjában átirat útján, elnökét (Dósics Péter) pedig utóbb maga a bizottság tagsága választhatta meg.⁹⁷

A kezdet nehézségei

A már kevésbé látványos dolgos hétköznapi alkalmával a főispán ritkán látott vendég volt a városban, a helyi közélet szereplői afféle előkelő idegenként is tekintettek rá, aki akkor jelent csupán meg, amikor előírták neki, illetőleg akkor, ha baj volt. Dáni Ferenc Szegeden élt, és elsősorban is Szeged főispánja volt. Másfél évig állt párhuzamosan Szeged, Kecskemét és Hódmezővásárhely városok élén, és a fontossági sorrend is a fentiek szerint alakult; már a beiktatása utáni első vásárhelyi közgyűlésről hiányzott, mivel az azt megelőző napon Szegeden, az azt követően pedig Kecskeméten volt közgyűlés, és azokat illette meg az elsőbbség. Később is gyakran volt távolmaradásának oka másik város közgyűlése, Szeged egyértelmű prioritást élvezett, de ha Kecskemét és Vásárhely egy napon tartott közgyűlést, a főispán az előbbiét vett részt. Ennek ellenére igyekezett minél több hódmezővásárhelyi közgyűlésen is jelen lenni, teljes főispáni működése alatt a helyi gyűlések 65%-át vezette ő, ugyanez az arány abban az időszakban, amikor még három törvényhatóságot irányított, csupán 43% volt.

Az 1870. évi XLII. tc. III. fejezete értelmében a törvényhatóság közgyűlésének elnöke a főispán, akadályoztatása esetén a városokban a polgármester volt. Az elnök nyitja meg és zárja be a közgyűlést, tartama alatt ő őrökdi a rend felett: Dáni időszakában a renddel nemigen volt probléma, még politikai ellenfelei is elismerték, hogy komoly érzéke volt a tanácskozások normális mederben tartásához. Olyan eset Hódmezővásárhelyen ritkán fordult csak elő a

⁹⁶ CSML HL Közgy. jkv. 62/1873. (12. 22.), 74/1873. (12. 23.)

törvényhatósági korszakban, hogy mind a főispán, mind a polgármester távol legyen, ezen kevés alkalomkor a helyettes polgármesterként fungáló főjegyző, később az önálló állássá vált polgármester-helyettesi poszt betöltője vezette le a közgyűlést. Hódmezővásárhelyen már a kezdeti időszakban komoly problémát jelentett a törvényhatósági bizottsági tagok közönyös viselkedése, általában csak töredékük vett részt a közgyűlések jelentős részén, emiatt a főispán gyakran panaszkodott, nem egy esetben a helyi lapok szerkesztőit kellett a város vezetőinek megkérniük arra, hogy a sajtó hasábjain buzdítsák a képviselőket a minél nagyobb számban való megjelenésre. A közgyűlésről jegyzőkönyvet vezettek, melynek egy hitelesített példányát a főispánnak fel kellett küldenie a belügyminiszterhez.

Dáni főispán hódmezővásárhelyi tartózkodásai alapvetően a közgyűlések köré szerveződtek. A város szervezeti szabályzata értelmében havonta egyszer tartottak rendes közgyűlést, rendkívülit pedig a törvény értelmében annyiszor, ahányszor csak „a körülmények igényelték”. Dáni főispáni időszakában, azaz az 1873-tól az évtized végéig évi átlagban öt rendkívüli közgyűlést tartottak a havi egy rendesen felül; a kezdeti időszakban többet, az évtized végére évente hármát-négyet. Dáni főispán idején a közgyűlések kétharmada volt egynapos és egyharmada kétnapos, háromnapos ülés egyetlen esetben fordult csupán elő, 1875 novemberében, a következő évi költségvetés tárgyalása alkalmával. A főispán – ha megjelent – általában végig részt vett a többnapos gyűléseken, ritkán fordult elő, hogy az első nap után távozott volna, átadva az ülés elnöki posztját a polgármesternek. Rendszerint a közgyűlés előtti nap estéjén érkezett vonattal Szegedről és az ülés utolsó napjának végén már utazott is haza; ritkán fordult elő, hogy maradt volna még egy fél vagy teljes napot a közgyűlés befejezése után is Hódmezővásárhelyen.

Ha valami maradásra tudta bírni az ülések után is a főispánt, az általában a város tanügyével, iskoláival volt kapcsolatban. Dáni Ferenc főispán ismert volt a tanügy fejlesztése iránti elkötelezettségéről, Szegeden is a nevelésügy egyik leglelkesebb barátjaként ismerték. A közigazgatás beindítása mellett Hódmezővásárhelyen is rendszeresen szakított időt a városban működő iskolák meglátogatására, így már a beiktatása másnapján, 1873. június 16-án megjelent az

⁹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 62/1873. (12. 22.), 75-76/1873. (12. 23.), 163/1874. (02. 13.); HMV 1874. júl. 19.

evangélikus népiskola vizsgáján, ahol elégedetten nyugtázta, hogy e jeles alkalomkor milyen nagy számban jelentek meg az érdekelt szülők is.⁹⁸ November 20-án a földműves iskolát látogatta meg, kb. egy órát időzve az intézményben. Miközben dicsérte a növendékek „biztos és egyenes feleleteit”, megdöbbenve jegyezte meg, hogy az Alföld szívében, egy földművelésből élő városban a lakosság ilyen csekély érdeklődést tanúsít a földműves iskola irányában: a közel 50 ezres város csupán 20 növendéket tudott ebbe a létfontosságú intézménybe kiállítani.⁹⁹ Az első számonkérő szék két napja alatt is szakított a főispán időt arra, hogy meglátogassa a vásárhelyi iskolaszék gyűlését, mint ahogy később feltűnt a főgimnázium ifjúsági majálisán, vagy éppen gyakorlati tornaelőadásán is.¹⁰⁰

A közgyűlések vezetése mellett másik rendszeres, törvényben előírt teendője a *számonkérő szék* megtartása volt a főispánnak, azaz a városi hivatalok törvényes működésének, ügykezelésének ellenőrzése, elsősorban a hátralékok minél alacsonyabban tartása céljából. Az 1886. évi XXI. tc. bevezetéséig évi egy, utána évente két számonkérő szék (közkeletű nevén „skontrót”) tartottak a főispán vezetésével. Az intézmény bevezetése után két évtizeddel a helyi sajtó vont mérleget e számonkérésről: „olyféle ellenőrzése a közigazgatási tisztviselők munkájának, mint az évváró vizsga az iskolákban, a mi mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy megmutassa, mekkora eredményt értek el a lefolyt idő alatt. Az eredmény a véletlentől függ a vizsgán is, meg a számonkérőszéken is.”¹⁰¹ Mechanikus ellenőrző szerv volt, amely számszakilag ellenőrizte a lezárt és bevégzetlen aktákat, az elvégzett munka minőségével azonban általában nem törődött.

Dáni első alkalommal 1874. szeptember 30-án és október 1-jén tartott ilyen „scontralis szék”, melyről jegyzőkönyvet kellett felvennie, s azt egyrészt a törvényhatóság közgyűléséhez, másrészt a belügyminisztériumhoz beterjesztenie.¹⁰² Október 30-án igazoló székké alakulva újra ülést tartott a számonkérő szék: a mintegy 6000 közigazgatási ügydarabból csupán 94-et találtak elintézetlenül, azaz „a törvényhatóság meggyőződhet, hogy a tisztikar a beléhelyezett bizalomnak teljes mértékben megfelelt”. Kedvezőtlenebb volt ellenben a helyzet az árvaszéknél, csak itt 256 elintézetlen ügyet találtak az-

⁹⁸ HMV 1873. jún. 22.

⁹⁹ VK 1873. nov. 30.

¹⁰⁰ HMV 1874. okt. 4., 1875. máj. 16., jún. 13.

¹⁰¹ VV 1894. júl. 15.

zal összefüggésben, hogy az előadóként is dolgozó árvaszéki jegyző hat hétig betegeskedett, így a másik előadó hiába végzett hatalmas munkával 995 ügydarabbal, a hátralék tetemes maradt. Ezen a főispán úgy segített, hogy – módosítva a szervezeti szabályzatnak az árvaszéki elnök teendőire vonatkozó szakaszát – az addig előadóként nem működő árvaszéki elnököt is megbízta előadói munkával.¹⁰³ Dáni rövidesen örömmel állapíthatta meg, hogy az árvaszéki ügyekre kiható üdvös intézkedések már a polgármesteri hivatal 1874. évi zárójelentésének adataiból is kitűnnek.¹⁰⁴ Dáni évi egyszer tartott működési ideje alatt számonkérő széket (általában nyár végén vagy ősszel), és a későbbiekben is szinte mindig maradéktalanul elégedett volt a közhivatalnokok részéről tapasztalt ügybuzgalommal és szorgalommal.

A fiatal törvényhatóság és frissen beiktatott főispánja viszonylag gyorsan kénytelen volt szembesülni az új korszak első gyermekbetegségeivel; Dáni Ferenc ezen alkalmakkor kamatoztathatta az őt a főispáni posztra predesztináló hatalmas közigazgatási tapasztalatát. A problémák egyrészt abból fakadtak, hogy az egész városnak szoknia kellett az önállósítás kapcsán jelentősen megváltozott viszonyokat, a vármegyei gyámság megszűnését, másrészt abból, hogy egyre élesebbé vált a határvonal a közigazgatásban foglalkoztatottak hivatalos és magánténykedése között: szabályozni kellett a tisztviselők hivatali idő alatti magánügyködését éppúgy, mint a külsős, azaz nem hivatásos közreműködők közigazgatási munkavégzését is.

Az indulásra rögtön a város egyik utolsó jelentős kolerajárványa nyomta rá a bélyegét 1873 nyarán. A járvány idejére Coda Sándor Temes megyei főorvost nevezték ki miniszteri biztosnak Csongrád megye, Arad és Szeged városok területére, aki július 23-án érkezett Vásárhelyre Dáni főispán kíséretében. Meglátogatták a kolerabetegek kórházait, majd délután értekezletre került sor a városházán a főorvos és alorvos, a polgármester és a főkapitány jelenlétében. Az értekezleten felolvasták a városi tanács eddig tett óvintézkedéseit, melyeket a miniszteri biztos „igen helyeselt”, majd másnap folytatta útját Szegvárra és Szentesre, a főispán pedig még 23-án hazautazott Szegedre.¹⁰⁵ A miniszteri biztos tehát örömmel győződött meg arról, hogy a város hatósága minden tőle telhetőt megtett a kolerajárvány

¹⁰² HMV 1874. okt. 4.

¹⁰³ CSML HL Közgy. jkv. 538/1874. (11. 10.); HMV 1874. nov. 8.; VK 1874. nov. 15.

¹⁰⁴ CSML HL Közgy. jkv. 35/1875. (02. 12.)

¹⁰⁵ VK 1873. júl. 27.; HMV 1873. júl. 27.

enyhítésére és meggátlására,¹⁰⁶ a közgyűlés pedig különféle intézkedések fogantatosítását rendelte el Coda látogatásának apropóján.¹⁰⁷

Csakhogy bő egy hónap múlva *Magyarosan* címmel egy vezércikk jelent meg a *Hód-Mező-Vásárhely* című kormánypárti lapban, amelyben a szerző egyenesen a kabinethez fordult segítségért a kolerajárvány leküzdése, a „Vásárhely határán önmagával mit sem törődő néhány ezer magyar” megmentése érdekében. A cikk egyszerre kárhoztatja a város hatóságát és lakóit, hiányolva belőlük azt a fürgeséget és életreválóságot, amellyel megszabadulhatnak végre a három hónapja tartó veszedelemtől, miközben a „művelt külföldön”, vagy éppen hazánk előrehaladottabb városaiban egy kolerajárványt pár hét alatt el szoktak fojtani. Legnagyobb „bűne” azonban az volt a szerzőnek, hogy egyenesen a kormányhoz fordult jajkiáltásával, kihagyva a ranglétra egy fontos lépcsőfokát, a kormány képviselőjeként Hódmezővásárhelyen működő főispánt. Ráadásul kárhoztatta a város önállóvá válását is: ha ez nem történt volna meg, akkor most hamar segítene rajtunk „egy kis jótékony erőszak a vármegye részéről”, melynek eredményeképpen – ha akarjuk, ha nem – belénk töltenék végre a szükséges orvosságot...

Ezzel a vezércikkével a lap – öt hónappal az erről szóló törvény szentesítését követően – gyakorlatilag megkérdőjelezte a törvényhatósági önállóság létjogosultságát, kimondva azt, hogy az ügyintézés, az éppen emiatt anno sokat kárhoztatott Csongrád megyei „jótékony erőszak” világában gördülékenyebben működött, mint az útját éppen most kikövező, főispán felügyelte önálló város időszakában. Mindezt azzal tetézték, hogy a lap ugyanezen számában ötpontos intézkedési tervet ajánlottak a helyi hatóság figyelmébe a járvány mielőbbi leküzdése érdekében azzal, hogy „elvárjuk a hatóságtól, hogy végre fogjon komolyan a munkához”.¹⁰⁸

Dáni főispán szeptember 8-án már a városba is érkezett, azonnal összehívta az egészségügyi szakosztályt, felolvastatta előttük a *Hód-Mező-Vásárhely* két előző napi írását, amit a jelenlévők „általános rosszalló zúgolódással” fogadtak. A főispán „erélyes szavakkal” adta tudtukra, hogy ha a leírtak igazak lennének, az őt mélységesen megbotránkoztatná. A városi hatóság és Coda miniszteri biztos őt arról tájékoztatta, hogy a lehető legszigorúbb intézkedések végrehajtásával történik Vásárhelyen a kolerajárvány elfojtása. Erre

¹⁰⁶ HMV 1873. júl. 27.

¹⁰⁷ CSML HL Közgy. jkv. 81/II-1873. (08. 05.)

most őt megkerülve a helyi sajtó egyenesen a magyar kormányhoz kiált az itteniek megmentéséért, ami annál is inkább kellemetlen az ő számára, mert főispánként már megtette járványügyi jelentését a kabinet felé azzal, hogy a legerélyesebb intézkedéseket foganatosították a vész orvoslása és korlátozása ügyében. Az egészségügyi szakosztály eljárását Pokomándy polgármester ismertette, aki kifejtette: az idézett cikkek az ellenzéki városvezetéssel szemben „politikai okból, valamint személyeskedés okán keletkeztek”, pedig a városi intézkedésekben a felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint Coda miniszteri biztos sem talált semmi kivetnivalót. A polgármester határozottan visszautasította a cikk „minden alapot nélkülöző támadásait”, a főispán pedig a gyűlés után magához hívatta az ügyben érintett lap szerkesztőjét, Futó Mihályt, aki e megbeszélés végeztével kifelé jövet „nagyon törölgette a homlokát”...¹⁰⁹

Nem csoda, ha előfordult az a viszonylag ritka eset, hogy a közgyűlés írásbeli indítvány hatására külön foglalkozott egy helyi lap cikkeiben foglaltakkal. Egyrészt határozatban mondták ki, hogy a városban uralkodó kolerajárvány elfojtására az erre hivatott hatóságok minden tőlük telhetőt megtettek, az elismerést munkájukkal kapcsolatban jegyzőkönyvileg is rögzítették, másrészt arra kérték Futó Mihály lapszerkesztőt, hogy nevezze meg a kérdéses cikk szerzőjét, hogy a további intézkedéseket már ellene tehessék meg.¹¹⁰ Futó a polgármesterhez írott válaszlevelében leszögezte, hogy e kérésnek erkölcsi alapon nem tehet eleget.¹¹¹ Mivel a közgyűlési indítványt beadó képviselő ezen az októberi ülésen nem volt jelen, s időközben a járványról is már múlt időben lehetett beszélni, a kérdést „ad acta” tették, ennek ellenére meglehetősen kellemetlen szituációnak bizonyult az induló törvényhatóság életében.

A koleraügy kezelése elsősorban kommunikációs problémának bizonyult, hamarosan egy ennél sokkal komolyabb gond ütötte fel fejét. 1874 nyarára már rendszeresen előfordult, hogy nem tudták időben biztosítani a városi tisztikar fizetését, ugyanis az egyenlőtlenül befolyó bevételek miatt a közpénztár nem egyszer kiürült, s hónapokat is kellett várni arra, hogy az elmaradt fizetéseket rendezhessék. Miután a helyi sajtó és egy névtelen levél felhívta figyelmét

¹⁰⁸ HMV 1873. szept. 7.

¹⁰⁹ VK 1873. szept. 14.

¹¹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 171/II-1873. (09. 20.)

¹¹¹ CSML HL Közgy. jkv. 218/II-1873. (10. 15.)

az anomáliákra, június 27-én orvoslásuk céljából Vásárhelyre is érkezett a főispán, egy értekezletet hívott össze a polgármester, a főjegyző és a főpénztárnok részvételével, majd június 30-án újra itt volt, immár egyedül a polgármesterrel tárgyalni.¹¹² A július 14-ei közgyűlés két vezető városi tisztviselő, Sulyok Elek főkapitány és Kristó Lajos főpénztárnok lemondását tárgyalta és fogadta el; Sulyok esetében súlyos gégebaja állt a háttérben, Kristó ellenben kifejezetten azért köszönt le tisztségéről, mert bántotta, hogy a rajta kívül álló okok miatt késve kifizetett tiszti bérek miatti kritikák keresztültüzébe ő került.¹¹³ A nehéz helyzet egy főispáni „huszárvágással” oldódott meg, ami nem volt egyéb, mint a városnál néhányszor már korábban is alkalmazott gyakorlat elővétele: a különféle, addig külön kezelt pénztári alapokat virtuálisan egyesítették, időlegesen pénzeket csoportosítottak át pl. a fizetések biztosítására a közpénztárhoz a nélkülözhető alapokból, majd később, amikor bevételek folytak be a városi pénztárba, visszajuttatták az egyes alapokhoz az onnan „kölcsönvett” összegeket. Ugyanakkor a főispán erőteljesen felhívta a tanács és a tisztikar figyelmét a bevételek, azaz az esedékes adók szigorú és pontos beszedésére, valamint a város jövedelmi forrásai növelési lehetőségeinek keresésére.¹¹⁴

Nehezen indult a pénztári, árvatári, kórházi és egyéb törvényhatósági számadások szabályosságát vizsgálni hivatott, az 1874. április 10-ei közgyűlésen Konstantin György elnökle mellett további négy tag részvételével felállított¹¹⁵ számbíráló (más nevén: döntvényezési) bizottság működése is. Fél év múlva ugyanis a főispán arról tájékoztatta a közgyűlést, hogy az előző évi számadásokat átadták ugyan felülvizsgálatra a bizottságnak, de az eddig nem teljesítette feladatát, holott lassan egy újabb év telik el, amelynek ismét ellenőrizni kellene a számadásait. A közgyűlés a főispán indítványára felhívta a döntvényezési bizottságot, hogy a hozzá beterjesztett számadásokat 30 napon belül vizsgálja át, és jelentését tegye meg.¹¹⁶ A helyzet nem javult, Pokomándy polgármester az 1875. júliusi jelentése kiegészítéseként külön szólt a döntvényezési bizottság ún. „működési lazaságáról”. Miközben a két éve felállított számbíráló szék rendre kiadja komoly számadásait, ezek átvizsgálását a bizottság

¹¹² CSML HL Közgy. jkv. 351/1874. (07. 14.); VK 1874. jún. 28., júl. 5.

¹¹³ VK 1874. júl. 19., júl. 26. CSML HL Közgy. jkv. 412-413/1874. (08. 11.)

¹¹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 351/1874. (07. 14.), 414/1874. (08. 11.); H MV 1874. júl. 19.

¹¹⁵ CSML HL Közgy. jkv. 260/1874. (04. 10.); VK 1874. ápr. 19.

többszöri sürgetésre sem végzi el, még csak nem is indokolja elmaradását. A főispán ehhez annyit tett hozzá, hogy a szóban forgó számadásokat időközben a döntvényezési bizottság helyett a számvevői hivatal átvizsgálta, miközben a bizottságot többször is sikertelenül sürgették feladata ellátására. A legnagyobb problémát az jelenti, hogy e bizottság tagjai nem fizetett hivatalnokok, így csupán erkölcsileg kötelezhetőek munkájuk elvégzésére, ami a jövőben nem járható út, bár a közgyűlés határozatában végül a status quo fenntartására, a döntvényezési bizottság elnökének további sürgetésére szavazott.¹¹⁷

A főispán komoly hangsúlyt fektetett egyébként is a köz- és magánügyek teljes szétválasztására. Az 1875. szeptember 28-ai közgyűlésen vita támadt a jogügyi szakosztály indítványa felett, amely szerint a városi tiszti ügyészeket el kellene tiltani a magánügyvédi működéstől. Pokomándy polgármester ez ellen érvelt, mondván a magánpraxis gyakorlása a tiszti ügyészekre bízott hivatalos ügyek ellátása tekintetében semmiféle hátrányt sem jelent. Dáni főispán ellenben határozottan kiállt az eltiltás mellett, lévén a szervezeti szabályzatban ugyan nem szerepel az efféle tiltás, de az a dolog természetéből fakad. A főispán nem találta összeegyeztethetőnek azt, hogy egy tisztviselő magánügyekkel is foglalkozzon, hiszen kötelessége minden nap 8 és 12, valamint 15 és 18 óra között ott lenni a hivatalában. Az pedig különösen szerencsétlennek bizonyulhat a tisztikar más, ilyen lehetőségekkel nem rendelkező tagjai előtt, ha azt látják, hogy egyes tisztviselők hivatali szobájukban, hivatalos óráik alatt magánügyeiket tárgyalják, miközben fizetésüket nem ezért veszik fel. Dáni leszögezte: neki eddig tudomása sem volt arról, hogy ilyesmi itt előfordul, s ha egy tisztviselő erre a pályára adta a fejét, akkor aszerint is működjék, hivatali időszaka alatt egyedül a közügyekkel foglalkozzon.¹¹⁸ A közgyűlés végül – a főispán és a jogügyi szakosztály ellenvéleménye dacára – megengedte az ügyészek számára a hivatalos időben végzett magánügyködést abban az esetben, ha hivatali ténykedésükben őket nem zavarja. Ennek az volt az oka, hogy a szervezeti szabályzatban fizetésüket alacsonyabban állapították meg, beleszámítva a magánpraxisuk révén szerzett bevételeiket is. Ha

¹¹⁶ CSML HL Közgy. jkv. 540/1874. (11. 10.)

¹¹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 314/1875. (08. 13.)

¹¹⁸ VK 1875. okt. 10.

ez utóbbtól most eltiltották volna őket, akkor meg kellett volna egyúttal emelni a fizetésüket, amire nem volt fedezet.¹¹⁹

Ez a kérdés közel két évtized múlva merült fel ismét, amikor Hódi Mózes akkori főügyész és Draskóczy Pál alügyész kérelmezte hivatalos időben végzett magánügyködésük engedélyezését. Nagyon kevesen voltak jelen az aznapi közgyűlésen, az előterjesztés 18:18 arányú szavazással végződött, így az elnöklő polgármester, Baksa Lajos voksa döntött, aki engedélyezte az ügyészek magánpraxisát.¹²⁰ Azonban elkövetett a közgyűlés egy hibát, ti. megengedte határozatában azt, hogy a főügyész magánsegédje is jelen lehessen hivatalos időben a városházán, amihez már a belügyminiszter sem járult hozzá, 1895. január 4-én új eljárásra hívta fel a törvényhatósági bizottságot.¹²¹ Végül a közgyűlés azzal a megkötéssel engedélyezte a tiszti ügyészek magánpraxisát, „amennyiben ez által hivatalos teendőiknek pontos teljesítésében nem akadályoztatnak”.¹²²

Évtizedek múlva, 1932 szeptemberében Takács Ferenc szociáldemokrata törvényhatósági bizottsági tag vetette fel újból e kérdést, lévén az akkori főügyész, Csáky Lajos és fia is nemcsak magánpraxist folytatott munkaidejében, de egyenesen közös ügyvédi irodát is tartottak fenn a városházán. Takács indítványát a magánténykedéstől való eltiltásra a város 1913 óta érvényben lévő szervezeti szabályzata értelmében mind a város kisgyűlése, mind közgyűlése elutasította.¹²³

A helyi sajtó 1875 elején örömhírként közölte, hogy Dáni Ferenccet január 5-ei hatállyal felmentették kecskeméti főispáni tisztsége alól,¹²⁴ így értelemszerűen több ideje marad majd vásárhelyi teendőinek ellátására. A helyi tisztikar február 10-én este a Sas vendéglő termében bankettet is rendezett Dáni részvételével annak örömeire, hogy Vásárhely – és Szeged – főispáni tisztségében egyúttal megerősítették személyét, miközben Kecskeméten komoly csalódást keltett távozása.¹²⁵ Bő fél év múlva a *Hód-Mező-Vásárhely* c. lap már boldogan jegyezte meg, hogy „mióta az év elején a kormány felmentette kecskeméti főispáni funkciója alól, s bölcs előljárói vezetésére a két szomszédvár közügyeit bízták, örömmel regisztrálhatjuk mindenütt a

¹¹⁹ CSML HL Közgy. jkv. 473/1875. (11. 18.)

¹²⁰ CSML HL Közgy. jkv. 369/1894. (09. 27.)

¹²¹ HMV 1895. jan. 20.; CSML HL Közgy. jkv. 159/1895. (03. 28.)

¹²² CSML HL Közgy. jkv. 211/1895. (04. 10.)

¹²³ CSML HL Közgy. jkv. 186/1932. (09. 27.); CSML HL Hódmezővásárhely Város Kisgyűlésének jegyzőkönyvei (a továbbiakban: Kisgy. jkv.), 355/1932. (09. 24.)

¹²⁴ OL BM Eln. ir. 106/1875.

szembetűnő haladást, előremenetelt”.¹²⁶ Az kétségtelen, hogy miközben a három város főispáni teendőinek ellátása közepette Dáni a vásárhelyi közgyűlések felén sem tudott részt venni, kecskeméti felmentése és a főispáni sorsát végleg eldöntő tragédia közötti időszakban jóval gyakrabban látott vendég volt: 1875 és 1878 között a közgyűlések 80-90%-án jelen volt, alig két-három ülésről hiányzott csak évente.

A közigazgatási bizottság felállítása

Szükség is volt a főispán aktívabb jelenlétére, hiszen az 1876. évi VI. tc. a *közigazgatási bizottságok* bevezetéséről újabb terheket rótt a törvényhatóságokra és azok irányítóira egyaránt.¹²⁷ A törvény értelmében az újonnan létrehozott bizottságban (afféle kis törvényhatósági minisztériumban; ahogy a 20. század végének történészei megfogalmazták: a közgyűlés volt helyben a parlament, akkor a közigazgatási bizottság volt a kormány¹²⁸) koncentrálták az egyes igazgatási ágak helyi vezetőit. Tagjai a városokban a főispán (a közigazgatási bizottság elnöke), a tiszttikarból a polgármester, a főjegyző, a tiszti ügyész, az árvaszéki elnök, valamint a főorvos, a törvényhatósági bizottság két évre választott 10 tagja (a választott tagok fele minden év végével kilép, helyükre újból választást kell tartani), emellett pedig állami hivatalnokok, az államigazgatás ún. kihelyezett szakigazgatási szerveinek vezetői: a kir. adófelügyelő, a kir. államépítészeti hivatal vezetője, a tanfelügyelő, a kir. ügyész, valamint a posta és távírdai kerület igazgatója. Különösen ez utóbbi, az illető szakminiszterek által név szerint kijelölt állami alkalmazottak jelenléte váltott ki heves ellenállást a törvényhatóságokból, többek közt Hódmezővásárhely is tiltakozott az önkormányzat államosításának kísérlete, autonómiájának – a közigazgatás korszerűsítése címen végrehajtott – szűkítése miatt. Az ellenzők úgy vélték, hogy e vegyes közigazgatási intézmény nem a törvényhatóság új szerve, hanem – az elnöklő főispán és a bizottságban résztvevő

¹²⁵ HMV 1875. jan. 24., jan. 31.; VK 1875. febr. 14. Aradon anno díszpolgári cím adományozásával köszöntek el tőle, ld. HMV 1875. nov. 7.

¹²⁶ HMV 1875. aug. 15.

¹²⁷ *Sarlós Béla*: i. m. 117-144.

¹²⁸ *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: A huszadik század története. (Magyar Századok) Budapest, 2000. 122.

állami hivatalnokok útján – valójában az állam, a kormány eszközevé, ezáltal az önkormányzat csorbítójává válik majd.¹²⁹

A közigazgatási bizottság a törvényhatóság területén ellátta az egész közigazgatás felügyeletét és ellenőrzését. Hatáskörébe a koordináció mellett az adóügyek jelentős része, a közlekedési, építészeti, gyámsági, gondnoksági ügyek, a tanfelügyelet, a postafelügyelet, az egészségügy és a közrendészet felügyelete tartozott. A kormányhoz való viszony tekintetében a közigazgatási bizottság végrehajtatta a miniszteri rendeleteket és utasításokat, és ellenőrizte azok végrehajtását. A törvényhatóságot illetően felülvizsgálta és ellenőrizte a közgyűlés által alkotott szabályrendeleteket és határozatokat. A törvény alapján a közigazgatási bizottság gyakorolta a felügyeleti, a fegyelmi és a közigazgatási fellebbviteli jogkört, ennek megfelelően különféle bizottságokat, választmányokat hozott létre, így a fegyelmi választmányt, a gyámügyi küldöttséget, a gazdasági albizottságot, az adóügyi bizottságot, büntetőügyi küldöttséget stb.¹³⁰

A közigazgatási bizottság intézkedett minden, törvény által hozzá utasított közigazgatási ügyben; a törvényekben meghatározott esetekben gyakorolta az első- és másodfokú fegyelmi hatóságot; a törvények révén hatáskörébe utalt fellebbezési ügyekben határozott. Legfőbb feladata a közigazgatás összhangjának megteremtése volt a törvényhatóság területén, a törvények, kormányrendeletek és törvényhatósági szabályrendeletek, határozatok alapján beosztotta azokat a közigazgatási teendőket, amelyek teljesítéséhez több közigazgatási ág közlegeinek közreműködése szükséges. Minden hónap első felében tartott rendes üléseket, sürgős esetekben rendkívüli üléseket is tarthatott, határozatokat a jelenlévő bizottsági tagok általános többségével hoztak. A főispánnak, ha egy határozatot törvénytelennek, sérelmesnek vagy károsnak tartott, jogában állt fellebbezését 24 óra leforgása alatt az ügyben érintett miniszterhez felterjesztetni. A törvény 37. §-a értelmében a kir. ügyész és a közigazgatási bizottság saját küldöttsége által évente legalább négyszer meg kellett vizsgálnia a törvényhatóság területén található börtönök általános állapotát, élelmezési, egészségügyi és fegyelmi viszonyait. A 38. § alapján meg kellett választania egy ilyen börtönvizsgáló kül-

¹²⁹ Csorba László: i. m. 209.

¹³⁰ Kruzslicz István Gábor: Várospolitikai, közigazgatás. In: Hódmezővásárhely története II. A polgári forradalomtól az őszirózsás forradalomig, 1848–1918. Főszerk. Szabó Ferenc. Hódmezővásárhely, 1993. (A továbbiakban: Hmv. tört. II.) 397–398.

döttséget, melynek elnöke a főispán vagy a polgármester, tagja a főorvos, valamint a főispán által kinevezett további 4 közigazgatási bizottsági tag (közülük kettőnek a törvényhatóság által a bizottságba választott 10 fő közül kellett kikerülnie).

A fegyelmi bíráskodást a közigazgatási bizottság egy öttagú választmány útján gyakorolta, elnöke a főispán (akadályoztatása esetén a polgármester) volt, tagjait maga a bizottság választotta akként, hogy kettőnek az állami hivatalnokokból, kettőnek pedig a törvényhatósági bizottságból választott tagok közül kellett kikerülnie; határozathozatalhoz legalább három tag jelenléte volt szükséges (az elnököt mindig beleértve). A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányát az év első közigazgatási bizottsági ülésén választották meg egy évre, egyúttal ez váltotta fel az addig a közgyűlés által választott, valamint a főispán által kinevezett tagokból álló törvényhatósági fegyelmi választmányt.

A törvény önálló fejezete szólt a közigazgatási bizottságnak a kormányhoz és a törvényhatósághoz való viszonyáról. Ami az előbbit illeti: a minisztereknek a saját tárcájukat érintő rendeleteit végrehajtatja a bizottság, s a végrehajtást ellenőrzi. A közigazgatási bizottság minden félévben tüzetes jelentést köteles tenni a miniszterelnöknek a helyi közigazgatás összes ágáról, a törvények hiányosságairól, a felmerült problémákról, az elintézt fegyelmi és fellebbezési ügyekről. E rendszeres jelentéseken kívül az egyes szakminisztereknek annyiszor tesz konkrét vagy általános jelentést, ahányszor csak szükséges. A főispán mindkét esetben külön jelentést köteles tenni arról, hogy a beszámolókból foglaltakkal egyetért-e vagy sem. A törvényhatóság irányában a közgyűlés által a közigazgatási bizottsághoz tartozó ügyekre vonatkozó szabályrendeletek és határozatok végrehajtását a bizottság intézi és ellenőrzi, a féléves jelentéseit pedig a közgyűlés felé is köteles betérjeszteni.

A törvényt komoly aggályok kísérték országszerte. Egyesek a közigazgatás államosítását látták benne „ősi kormányzatukat” féltve, mások attól tartottak, hogy az egyébként is meglévő közönyösséget fokozza csak ez az intézkedés: a városi ügyeknek a helyi közönség köréből elvont vezetése néhány befolyásosabb személyből álló klikk kezeibe kerül majd általa. A kormánypárti lap cinikusan jegyezte meg, hogy ez Hódmezővásárhelyen nem jelent majd komoly problémát, hiszen eddig is javarészt a közöny volt a jellemző a városigazgatás

irányában. Sőt, éppen a közönyből fakadó hiányosságokat szünteti majd meg az új bizottság, lévén „erélyes vezetés mellett lesznek erélyes kezek”. Tagadhatatlan, hogy a „teljes jogkörű magyar nemzeti önkormányzatból” tetemes darabot elvesz a közigazgatási bizottság, de ezáltal nem szűnik meg a törvényhatósági rendszer és az önkormányzati szabadság. A lap angol, francia és porosz példákat hozott, ahol hasonló intézmények már évtizedek óta léteznek és működnek.¹³¹

A törvény 1876. október 2-án lépett életbe, ezért már szeptemberben meg kellett választani a közigazgatási bizottság tagjait. Hódmezővásárhelyen szeptember 26-án e célból rendkívüli közgyűlést tartottak, melynek nyitányaként Dáni főispán tartott hosszabb beszédet az új helyzet kapcsán. A magyar nemzet egyik jellemvonásaként említette, hogy az alkotmányos államformához, hagyományos közigazgatási formáihoz hűen, szinte a féltékenyséig ragaszkodik. Azonban a nemzetben megvan az értelem is, hogy a haladó kor kívánalmainak meg kell felelnie, versenyképessé kell válnia a világ műveltebb államainak közigazgatási fejlettségével. A törvény előnyeként kiemelte, hogy a helyi közigazgatás a jövőben pontosabb, gyorsabb és egyöntetűbb, ellenőrzése pedig könnyebb és helyesebb, a fegyelmi eljárások szigorúbbak és korrektebbek lesznek; ráadásul a helyi igazgatás hatásköre a bizottság révén szélesedik, olyan állami közigazgatási ágakra terjedhet majd ki, melyekre eddig nem. A bizottságban minden szakirány képviselteti majd magát egy-egy szaktekintélye által.

Kitért az egyik leginkább vitatott pontra, amely szerint a bizottságba küldendő 6 államilag kinevezett, valamint 5 választott, de közben tartható törvényhatósági tisztviselő egyfős többséget jelent majd a közgyűlés által küldött 10 taggal szemben, ami az állami érdek túlsúlyát garantálja majd. Ezt a felvetést Dáni nem tartotta méltányosnak sem az állami, sem a választott tisztviselőkkel szemben, szerinte a szavazati arányokat tekintve a túlsúly éppen hogy a törvényhatóság felé hajlik majd, hiszen 15 szavazattal bír a 6 állami ellenében. Kiemelte, hogy továbbra is érvényben maradnak a törvényhatóság szabályrendeletei, a jövőben is tartanak majd közgyűléseket (amelynek éppen a közigazgatási bizottság tartozik félélévente előterjesztést tenni működéséről); saját közpályáján ez már a nyolcadik ilyen jellegű változtatás, ennek ellenére ő ma is „lelkéből csügg az önkormányzaton”. A beszédre Pokomándy polgármester vála-

¹³¹ HMV 1876. szept. 17.

szolt, melyben megemlítette, hogy a most életbe lépő törvény javaslata ellen anno Vásárhely is felirati kérelemmel járult a képviselőház elé, számos törvényhatósághoz hasonlóan, miután féltették önkormányzati jogaikat és hatáskörüket. E nagymérvű felzúdulás hatására a képviselőház bölcs, megnyugvást keltő változtatásokat tett a törvényjavaslaton, amíg a VI. tc. elnyerte végleges formáját.¹³²

A vásárhelyi közigazgatási bizottságba első alkalommal Balogi Soma, Nagy András János, Kossa László, ifj. Német Pál, Fekete Ödön, Kovács József, Czuczai János, Szamecz András, Tóth Márton és Lukács Ferenc törvényhatósági bizottsági tagokat választotta be a közgyűlés, míg az 5 városi tisztviselő Pokomándy István polgármester, Vajda Gyula főjegyző, Matók Béla főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök és Berger Ferenc tiszti főorvos volt.¹³³ Ifj. Német Pál októberben úgy döntött, hogy nem fogadja el a bizottsági tagságot,¹³⁴ helyére a közgyűlés novemberben a polgármesteri posztjáról időközben lemondott Pokomándy Istvánt választotta meg 1877. január 1-jei hatállyal.¹³⁵ Az október 5-én megalakult, s működését aznap meg is kezdő¹³⁶ közigazgatási bizottság jellemzően a törvényhatósági bizottság rendes havi közgyűlését megelőző, vagy az azt követő napon ülésezett a városháza tanácsstermében, a főispán elnökletével. 1876. november 11-én a 10 választott törvényhatósági bizottsági tag mellett Vadász Manó kir. tanfelügyelő, Muskó Sándor szegedi kir. törvényszéki ügyész, Brüll Frigyes szegedi kir. kerületi adófelügyelő és Heim Mátyás kir. távírda- és postaigazgatósági küldött vett részt, míg a távolmaradó állammérnököt Belák János városi főmérnök helyettesítette.¹³⁷

A közvélemény hosszú ideig elsősorban a bizottság fegyelmi választmányának működésével ismerkedhetett meg. 1885 elején a közigazgatási bizottság a következő választmányokkal és albizottságokkal működött: fegyelmi választmány, az árvaszéki határozatok ellen beérkező fellebbezések elbírálására alakított bizottság, erdészeti bizottság, az erdei kihágások másodfokú bírósága és a börtönvizsgáló bizottság.¹³⁸ Tíz év múlva fegyelmi választmánya, utadó-fellebbezési bizottsága, árvaszéki fellebbezési bizottsága, erdőrendészeti hatósága és másodfokú erdei kihágási bírósága működött, emellett a köz-

¹³² CSML HL Közgy. jkv. 296/1876. (09. 26.)

¹³³ CSML HL Közgy. jkv. 317/1876. (09. 26.)

¹³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 321/1876. (10. 19.)

¹³⁵ CSML HL Közgy. jkv. 366/1876. (11. 10.)

¹³⁶ CSML HL Közgy. jkv. 321/1876. (10. 19.)

¹³⁷ HMV 1876. nov. 12.

igazgatási bizottság keretein belül tevékenykedett a városi ipartanács.¹³⁹ 1903-ban a következő albizottságokkal működött Hódmezővásárhely közigazgatási bizottsága: fegyelmi választmány, utadó-felszólamlási bizottság, munkásügyi bizottság, erdei kihágási bíróság, erdőrendészeti hatóság, árvaszéki fellebbviteli ügyekhez kirendelt bizottság és börtönvizsgáló bizottság.¹⁴⁰ 1913. január 1-jétől az ekkor bevezetett új adótörvényekkel párhuzamosan bővült az albizottságok sora az adóügyi bizottsággal,¹⁴¹ az 1913. évi X. tc. 70. §-a értelmében pedig gazdasági albizottsággal.¹⁴²

A polgármester lemondása

Az 1876. november 10-én tartott közgyűlésen meglepő bejelentés történt: az 1873 decemberében hat évre megválasztott polgármester, Pokomándy István lemondott tisztségéről. Pokomándy gyakorlatilag az „üzleti szférába” távozott, amennyiben elfogadta a Mindszent-apátfalvi ármentesítő társulat igazgatójává történt megválasztását. A polgármester meleg szavakkal köszönte meg a törvényhatósági bizottság és a tisztikar iránta megnyilvánult bizalmát, majd elhagyta az üléstermet. A közgyűlés Czuczai János bizottsági tag indítványára jegyzőkönyvileg fejezte ki sajnálatát a polgármester lemondása miatt. Dáni főispán is fájlalta a polgármester távozását, de egyúttal kinyilvánította, hogy „meg kell hajolni az egyéni akarat szabadsága előtt”, amidőn egy másik állást kíván elfoglalni. Érti a veszteség súlyát, de megnyugtatta a tudat, hogy Pokomándy továbbra is a törvényhatósági bizottság tagja marad, ezáltal közreműködve a város fejlesztésében. Pokomándy az év végéig még megtartotta polgármesteri pozícióját. A főispán december 10-ét tűzte ki a polgármester-választás pályázati határnapjaként.¹⁴³

Az új polgármester megválasztására a december 12-ei közgyűlésen került sor. Három jelölt indult a címért: Szomor Imre békés-gyulai kir. törvényszéki bírósági elnök, Ábrai Károly Csongrád megyei főjegyző, valamint Kossa László nyugalmazott kir. törvényszéki elnök. A kijelölt választmány december 11-ei ülésén első helyen Szomort, a másodikon

¹³⁸ HMTV 1885. febr. 15.

¹³⁹ VV 1895. jan. 20.

¹⁴⁰ HMTV 1903. jan. 18.; VV 1903. jan. 18.

¹⁴¹ OL BM Eln. ir. 655/1913.; CSML HL Hódmezővásárhely város főispánjának általános iratai (a továbbiakban: Főisp. ir.), 14/1913.; VV 1912. dec. 29.

¹⁴² CSML HL Főisp. ir. 229/1914.

Ábrai, a harmadikon Kossát jelölte.¹⁴⁴ Dáni főispán a belügyminiszterhez tett jelentése szerint a Deák-párti Kossát szerette volna polgármesterré választatni,¹⁴⁵ erre azonban a függetlenségi többségű törvényhatósági bizottságban meglehetősen kevés esélye volt. Hús bizottsági tag írásos kérelmére szavazást rendelt el a főispán, melynek eredményeként Ábrai 103 szavazattal, általános szótöbbséggel nyert, Kossa 44, Szomor csupán 3 voksot kapott.¹⁴⁶ A főispán meleg szavakkal, a törvényhatósági bizottság pedig élénk éljenzéssel fogadta a küldöttség meghívása folytán a közgyűlésben megjelent új polgármestert.¹⁴⁷ Szintén e közgyűlésen került sor a törvényhatósági törvény értelmében az 1873 végén választott 98 bizottsági tag felének kisorsolására, majd választás kitűzésére helyeik betöltése céljából.¹⁴⁸ Pokomándy polgármester és a tisztikar érdemeit végül az 1877. január 9-én megtartott közgyűlés foglalta jegyzőkönyvbe.¹⁴⁹

Szeged tragédiája

Az 1870-es évek második fele a Szeged és Hódmezővásárhely városait is folyamatosan rettegésben tartó árvízveszélytől volt hangoz, jelentős mértékben lefoglalva a közös főispán idejét és erejét. 1876 áprilisában mindkét várost fenyegette a Tisza, Vásárhelyen pl. vészbizottság felállítására és a hatalmas védekezési költségek miatt közadakozásra volt szükség.¹⁵⁰ Augusztusban magas királyi kitüntetésben is részesült az árvízveszély kapcsán tanúsított helytállásáért Dáni főispán, valamint a vásárhelyi tisztviselők közül Pokomándy polgármester és Belák János főmérnök.¹⁵¹ (Dánit ebben az esztendőben más elismerés is érte: a közigazgatás, közművelődés és általában a közügyek terén szerzett érdemeiért az uralkodó 1876. november 11-ei keltezéssel a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki egyrészt főispáni hivatalos működése, másrészt az augusztus végén megnyílt sze-

¹⁴³ CSML HL Közgy. jkv. 357/1876. (11. 10.); H MV 1876. nov. 12.

¹⁴⁴ CSML HL Közgy. jkv. 412/1876. (12. 12.)

¹⁴⁵ OL BM Eln. ir. 5478/1876.

¹⁴⁶ CSML HL Közgy. jkv. 412/1876. (12. 12.)

¹⁴⁷ CSML HL Közgy. jkv. 416/1876. (12. 12.); OL BM Eln. ir. 5632/1876.; H MV 1876. dec. 17.

¹⁴⁸ CSML HL Közgy. jkv. 400/1876. (12. 12.); H MV 1876. dec. 17. A törvényhatósági bizottsági tagok felének megválasztását 1877. január 20-ára tűzték ki, ld. CSML HL Közgy. jkv. 7/1877. (01. 09.)

¹⁴⁹ CSML HL Közgy. jkv. 1/1877. (01. 09.)

¹⁵⁰ H MV 1876. ápr. 9., ápr. 16.

¹⁵¹ CSML HL Közgy. jkv. 269/1876. (09. 14.); OL BM Eln. ir. 4320/1876.; H MV 1876. aug. 20.

gedi országos kiállítás körüli tevékenysége okán. A vásárhelyi városi tanács részéről háromtagú küldöttség tisztelgett a kitüntetés kapcsán a főispánnál, kifejezve a város örömét és üdvözlését.¹⁵²⁾

1877 májusában a Maros zöldárja pusztított Aradon, majd előntötte Újszegedet, ezzel párhuzamosan Vásárhelyen újra működésbe lépett a vészbizottság.¹⁵³ Az Alsó-Tiszavidék „árvíznyomorainak” elhárítása ügyében július 8-án nagy értekezletet tartottak Szegeden, melyen jelen voltak az alsó-tiszai és marosvidéki érdekeltségek képviselői éppúgy, mint az érintett települések küldöttei, így természetesen Dáni főispán, valamint Hódmezővásárhely képviselőjében Ábrai polgármester. A fő témát a Tisza-szabályozás hibáinak elemzése, azok kijavítási módozatainak feltérképezése adta, összefogásra buzdítva a társulatokat és az érintett településeket. Hozzászólásában Dáni gazdasági szempontból világította meg az árvízi szerencsétlenségeket, kiemelve, hogy az Alsó-Tiszavidék immár tökéletesen kimerült lakosságának létérdekeiről van szó. Hitet tett amellett, hogy a kormány bizonyára segédkezet nyújt majd a bajok gyökeres orvoslására. Végül megválasztottak egy, a kormánnyal kapcsolatot tartó bizottságot gróf Károlyi Sándor elnökletével, valamint elhatározták, hogy az Alsó-Tiszavidék árvízi érdekeltjei évente egyszer hasonló ülést tartanak majd Szegeden. A konferenciáról tudósító vásárhelyi lap ugyan üdvözölte, hogy végre megmozdult valami ebben az ügyben, de nem volt túlságosan derűlátó egy ilyen bizottsággal kapcsolatban.¹⁵⁴

Arra azonban, ami 1879 tavaszán történt, senki sem számított. Márciusban hatalmas árhullám zajlott a Tiszán, veszélybe sodorva mind Szegedet, mind Hódmezővásárhelyt. Vásárhelyen felfüggesztették a hatóság működését, lévén minden tisztviselő a vészbizottságban volt elfoglalva, 12 óránként váltva egymást a polgármester és a főkapitány vezérletével.¹⁵⁵ Hódmezővásárhely megmenekült ugyan, Szegeden azonban bekövetkezett a katasztrófa: március 12-én hajnalban a hatalmas szél által felkorbácsolt víz átszakította az alföldi vasút töltését, és gyakorlatilag megsemmisítette a várost. Szeged bel- és külterületén több mint 36 ezer hold került víz alá, közel 5500 ház összeomlott (csak 265 maradt épen), az árvíz mintegy 150 emberéletet követelt, 60 ezer ember vált egy éjszaka leforgása alatt hajléktal-

¹⁵² OL BM Eln. ir. 5417/1876.; HMV 1876. nov. 26., dec. 3.

¹⁵³ CSML HL Közgy. jkv. 261/1877. (06. 19.); OL BM Eln. ir. 1172/1877.; HMV 1877. máj. 27.

¹⁵⁴ CSML HL Közgy. jkv. 261/1877. (06. 19.); HMV 1877. júl. 15.

lanná. Vásárhely törvényhatósága már 12-én reggel 9-kor rendkívüli közgyűlést tartott, amelyen a városba érkező szegedi menekültek ételmezésére megszavazott 5000 Ft-ot, amelyhez ugyanennyit utalványoztatott a belügyminiszter is. Külön szállásolási és ételmezési bizottságot neveztek ki az első hullámban aznap délután és éjjel érkező menekültek fogadására. Ábrai polgármester a vészbizottság elnökeként felhívást bocsátott ki a város lakosságához, melyben a szegediek befogadására kérte fel őket.¹⁵⁶ Szegedről és Algyőről összesen kb. 4000 menekült érkezett Hódmezővásárhelyre, ideiglenesen ideköltözött Vadász Manó kir. tanfelügyelő is.¹⁵⁷

Dáni Ferenc főispán szegedi teendői miatt június közepéig nem tudott Vásárhelyre jönni, utána is csak ritkán. Április 11-ére külön felhívásban kért a „vízborított” szegedi lakosok részére a vásárhelyiektől 1000 db friss sütésű kenyeret, hogy húsvét ünnepére ki tudja azokat osztani a nélkülözők között.¹⁵⁸ A június 20-ai vásárhelyi közgyűlésen jelenhetett meg a főispán a katasztrófa óta először, ahol kimentette magát hosszú távolléte miatt, meleg szavakkal köszönte meg Vásárhely szívességét és áldozatkészségét; nyilatkozatát a közgyűlés tagjai állva hallgatták végig.¹⁵⁹ A *Hód-Mező-Vásárhely* árnyalt némileg a képen: elmarasztalta az ellenzéki, függetlenségi többségű törvényhatósági bizottságot azért, hogy a főispánt ezen ünnepélyes alkalomkor is elszomorították „a közgyűlés tagjai között mutatkozó egyenetlenségek”. A lap szerkesztője szerint ugyanis amikor a főispán meghatottan, könnyekkel a szemében köszönte meg a vásárhelyiek segítségét, különösen a húsvéti ünnepre készített lágy kenyeret, a közgyűlés tagjai felállva hallgatták ugyan, majd meg is éljeneztek, de nem akadt köztük senki, aki akár egyetlen vigasztaló szót mondott volna válaszként.¹⁶⁰ Augusztus 3-án a főispán kíséretében Vásárhelyre érkezett a Szeged újjáépítésének levezénylésével megbízott királyi biztos, Tisza Lajos, megtekintendő a várost, valamint a folyamatban lévő körtöltési munkálatokat.¹⁶¹

¹⁵⁵ VK 1879. márc. 9.

¹⁵⁶ CSML HL Közgy. jkv. 111-112/1879. (03. 12.); VK 1879. márc. 16.; OL BM Eln. ir. 1100/1879.

¹⁵⁷ Vásárhelyi Híradó (a továbbiakban: VH), 1879. márc. 23.

¹⁵⁸ VK 1879. ápr. 6.

¹⁵⁹ CSML HL Közgy. jkv. 232/1879. (06. 20.); VK 1879. jún. 29.

¹⁶⁰ HMV 1879. jún. 29.

¹⁶¹ HMV 1879. aug. 3., aug. 10., aug. 17.; VK 1879. aug. 10.

Dáni főispán búcsúja

Amíg a főispán személyét Hódmezővásárhelyen szinte általános tisztelet övezte, addig ugyanez már nem mondható el magáról a tisztsegről: a helyiek alig titkolt csalódással fogadták, hogy bár a kormány képviselőjében jelen van egy személy a város mindennapi közigazgatási életében, ennek ellenére szinte minden jelentős kérdésben a város érdekei ellenére születik döntés a kabinetben. Hódmezővásárhely 1876-ra elveszítette törvényszékét, Matók Béla városi főügyész pedig 1877. áprilisi közgyűlési előterjesztésében már kifejezetten azzal támadta a belügyi tárcát, hogy Hódmezővásárhely szellemi, műveltségi fejlődését rendre hátráltatja döntéseivel. Matók a törvényszék elhelyezése mellett a tanítóképző meghiúsult Vásárhelyre helyezésének ügyét éppúgy felhozta szóbeli indítványában, mint annak a törekvésnek a kormányzati negligálását, hogy Hódmezővásárhely legyen Csongrád vármegye székhelye. A közgyűlés végül úgy határozott, hogy – a főispánt gyakorlatilag megkerülve – Ábrai polgármester vezetésével önálló küldöttséget meneszt az illetékes minisztériumokhoz a városi ügyek kedvező elintézésének előmozdítására.¹⁶²

Matók főügyész véleményéhez egy év múlva csatlakozott a helyi ellenzéki lap is, amely Csongrád megye székhelyének megállapítása (Szegvárról Szentesre tették át) kapcsán emelte ki, hogy „sok más esethez hasonlóan” ezúttal is kiderült: Hódmezővásárhely nagyon mostoha gyermeke a kormánynak, „mert egy ideje a város összes jogos kívánságát visszautasították”.¹⁶³ 1879 márciusában a *Vásárhelyi Közlöny* vezércikkében leginkább a helyi értelmiség pártoskodását, klikkekre szakadását okolja a város fejlődésének visszafogottságáért, de megjegyzi azt is, hogy „a kormány sem gondolkodik kért szükségünk teljesítéséről oly mértékben, mint azt egy ilyen nagy város jóléte és jövője méltán megérdemelné”.¹⁶⁴

Emellett a főispán az 1870-es évek második felétől állandósult lelki és testi bajoktól is szenvedett. 30 évi házasság után 1876 májusában hunyt el felesége, Korda Teréz, aki Szeged árvaházának fővédnökeként komoly szerepet játszott a szomszédvár jólékonysági életében.¹⁶⁵ 1877 nyarán Dáni súlyos lábsérülést szenvedett,¹⁶⁶ emiatt

¹⁶² CSML HL Közgy. jkv. 160/1877. (04. 10.), 212/1877. (05. 18.)

¹⁶³ VK 1878. ápr. 14.

¹⁶⁴ VK 1879. márc. 2.

¹⁶⁵ HMV 1876. jún. 4.

augusztusban ki sem tudott mozdulni Szegedről, így pl. a vásárhelyi közgyűlést is kénytelenek voltak ebben a hónapban elhalasztani.¹⁶⁷ Egészsége teljes helyreállítása érdekében 1878 nyarán mehadiai¹⁶⁸ fürdőkúrára vett részt, amely részleges sikerrel járt csak.¹⁶⁹

Dáni 1878 szeptemberében már beadta lemondását mindkét főispán-ságáról a belügyminiszternek,¹⁷⁰ ami még az ellenzéki *Vásárhelyi Köz-lönyt* is elszomorította: „a főispán általánosan tisztelt és közsze-retetben álló egyén volt közöttünk, kinek szívélyes modora, hivata-los ügyekben tapintatos, de szigorú, mégis igazságos eljárása min-denkit, ki vele érintkezett, tiszteletre és szeretetre kényszerít-tett”.¹⁷¹ Bár decemberben felröppent a hír, hogy a lemondást elfogad-ták, s Dáni utóda Bogyó Sándor volt, esetleg Kende Kanut jelenlegi országgyűlési képviselő lehet,¹⁷² a belügyminiszter a lemondást végül egyelőre nem fogadta el, amiben közrejátszhatott, hogy Hódmezővásár-helyen „áramlat” indult meg a főispán leköszönése visszavonására,¹⁷³ a kormányhoz pedig több törvényhatósági bizottság feliratot inté-zett, hogy ne fogadják el Dáni lemondását.¹⁷⁴

A pusztító árvíz után öt nappal, 1879. március 17-én reggel kü-lönvonattal Szegedre érkezett a károk megsemmisítésére az uralkodó, I. Ferenc József Tisza Kálmán miniszterelnök kíséretében.¹⁷⁵ E láto-gatás alkalmával is már érezhető volt az, amit egy 1880-ban kiadott könyv még egyértelműbben mutat be: Dáni Ferenc főispán teljesen a háttérbe szorult, a kormányzat bizalma is megingott benne.¹⁷⁶ A ka-tasztrófa nagysága, a rá váró feladatok meghaladták erejét, mindkét „főispáni városában” biztosok irányították a védekezést, illetve az újjáépítést: Hódmezővásárhelyen árvízvédelmi kőfállal vették körül a várost Beliczey István kormánybiztos vezetésével,¹⁷⁷ Szeged újjáépí-

¹⁶⁶ HMV 1877. júl. 15.

¹⁶⁷ HMV 1877. aug. 19., aug. 26.

¹⁶⁸ Ma Mehadia, Románia.

¹⁶⁹ VK 1878. jún. 30., júl. 14.

¹⁷⁰ OL BM Eln. ir. 3681/1878., VK 1878. szept. 22.

¹⁷¹ VK 1878. szept. 29.

¹⁷² VH 1878. dec. 22.

¹⁷³ A törvényhatósági bizottsági tagok által a főispánhoz írt „bizalmas feliratot” a helyi kormánypárti lap teljes terjedelmében közölte, ld. HMV 1878. okt. 6.

¹⁷⁴ OL BM Eln. ir. 3843/1878.; VK 1878. szept. 29.

¹⁷⁵ VH 1879. márc. 23.

¹⁷⁶ Tisza Lajos és udvara Szegeden. Fény- és árnyképek. Írta: egy ismeretlen. Buda-pest, 1880. 106–109.

¹⁷⁷ CSML HL Közgy. jkv. 174–176/1879. (04. 16.), 179/1879. (04. 28.), 190/1879. (05. 13.), 217/1879. (05. 14.), 223/1879. (05. 28.), 243/1879. (06. 20.), 282/1879. (07. 01.), 354/1879. (08. 12.), 404–405/1879 (08. 26.), 423/1879. (09. 09.); Kruzslicz István Gábor: Százhusz éve, a szegedi „nagyvíz” idején épült Hódmezővásárhely árvé-delmi téglafala. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 1999. Szerk. Kovács István, Kruzslicz István Gábor. Hódmezővásárhely-Budapest, 2000. 104–109.

tése pedig 1880-ban indult Tisza Lajos királyi biztos irányításával. A kegyvesztett, betegeskedő, idős Dáni már nem érzett magában erőt ahhoz, hogy az újjáépítésben tevékeny részt vállaljon.

A főispán végleges lemondása előtt Hódmezővásárhelyen még le kellett vezényelnie a hat év elteltével esedékes törvényhatósági bizottsági választást (1879. november 30.) és általános tisztújítást, az új szervezeti szabályzat elkészítésével párhuzamosan. Ez utóbbi átdolgozására az 1879. június 20-ai közgyűlés bizottságot állított fel Ábrai Károly polgármester vezetésével.¹⁷⁸ A szeptemberi közgyűlés már részleteiben tárgyalta az új szabályzat előkészítését,¹⁷⁹ az elkészült tervezetet felterjesztették a belügyminiszterhez, aki 48.160/1879. sz. alatt még decemberben el is fogadta azt.¹⁸⁰

Az 1880. január 7-ei alakuló közgyűlést a főispán nyitotta meg „emelkedett szellemű” beszédével, melyben különösen hangsúlyozta a békés egyetértést, az összhangos működést, a pártszenvedélyek hátterbe szorítását a város közérdekéért. A főispánt válaszként Tóth Márton törvényhatósági bizottsági tag biztosította együttműködéséről.¹⁸¹ Megalakították a különböző bizottságokat és választmányokat, a tisztújításra pedig január 8-án került sor. Polgármesterré ismételten Ábrai Károlyt választotta meg a közgyűlés rendkívül szoros küzdelemben (92:87), ellenfele Kovács János ügyvéd volt.¹⁸²

A szabályzat szentesítette azt az 1877 májusa óta alkalmazott rendszert,¹⁸³ hogy – főispáni indítványra – a polgármestert nem a főjegyző helyettesíti, hanem az első tanácsnok fungál helyettes polgármesterként.¹⁸⁴ Nemcsak a polgármesteri poszton nem történt váltás, hanem a már 1880 előtt is létezett tisztségek háromnegyedét ugyanaz töltötte be a tisztújítás után, mint annak előtte.¹⁸⁵ Felállították az új szakosztályi struktúrát is, megválasztották a gazdasági, az építészeti, szépítészeti és szabályozási, a jogügyi, a közművelődési és oktatási, a pénzügyi, valamint a rendőri és katonai ügyi szakos-

¹⁷⁸ CSML HL Közgy. jkv. 230/1879. (06. 20.); VK 1879. jún. 29.

¹⁷⁹ CSML HL Közgy. jkv. 455/1879. (09. 10.)

¹⁸⁰ CSML HL Közgy. jkv. 587/1879. (12. 10.)

¹⁸¹ CSML HL Közgy. jkv. 1/1880. (01. 07.); VK 1880. jan. 11.

¹⁸² CSML HL Közgy. jkv. 13/1880. (01. 08.)

¹⁸³ CSML HL Közgy. jkv. 201/1877. (05. 18.)

¹⁸⁴ A főjegyzőnek egyrészt más teendői is voltak, másrészt a közigazgatás terén kevésbé volt gyakorlott ahhoz, hogy a helyettes polgármesteri tisztséget is ellássa. Így ekkor a sorrend szerint idősebb tanácsnok lett a polgármester helyettese. A törvényes rend 1885-ben állt helyre, az első tanácsnok (Kristó Lajos) polgármesterré választásával immár a főjegyző lett a helyettes polgármester. Ld. CSML HL Főisp. ir.) 62/1885.; CSML HL Közgy. jkv. 195/1885. (07. 14.)

¹⁸⁵ CSML HL Közgy. jkv. 15-60/1880. (01. 08.); VK 1880. jan. 11.

tályt, a közegészségügyi és a regáleügyi bizottságot, a számbíráló széket és a szegényügyi bizottságot.¹⁸⁶

A munka végeztével Dáni Ferenc ismét benyújtotta szegedi és vásárhelyi főispáni állásáról való lemondását, melyet az uralkodó 1880. február 10-én elfogadott.¹⁸⁷ Hódmezővásárhely tisztikara február 21-én 17 fős küldöttség útján tisztelgett a leköszönt főispánnál, Ábrai polgármester betegsége miatt (ő levélben fejezte ki sajnálkozását a főispán távozása felett) Kristó Lajos tanácsnok, helyettes polgármester vezetésével. Kristó emelkedett búcsúbeszédet mondott a főispán előtt, „kinek hét évi bölcs kormányzata alatt oly szép előhaladást ért városunk kulturális és gazdasági tekintetben”. Dáni „meleg köszönettel” fogadta a búcsúüdvözetet: örömmel fog visszaemlékezni Hódmezővásárhely közönségére és tevékeny tisztikarára.¹⁸⁸

Interregnum

Az 1880. március 14-én tartott városi közgyűlést Ábrai Károly polgármester nyitotta meg azzal, hogy a főispán lemondását az uralkodó elfogadta, így ő hivatott a gyűlés levezetésére. Kérte a bizottsági tagokat, hogy „méltóztassanak” a törvényt és a szabályrendeleteket a tanácskozások alkalmával betartani, szigorúan a tárgyi-lagosság terén maradni, s őt bölcs tanácsaikkal támogatni.¹⁸⁹ Ezt követően felolvasták Dáni Ferenc búcsúlevelét: lemondásával egyben a közügyektől is visszavonul, kiemelte azt a szorosabb láncot, amely őt hat és fél éven át állandóan Hódmezővásárhely közönségéhez fűzte, megígérte, hogy amint eddig is a város önállóságának buzgó barátja volt, úgy ezután is készséggel munkálkodik majd ezért, végül boldog és virágzó jövőt kívánt a városnak. A közgyűlés a polgármester előterjesztésére jegyzőkönyvbe iktatta Dáni Ferenc főispán érdemeit.¹⁹⁰ Az ezt tartalmazó emlékiratot külön küldöttség (Ábrai polgármester vezetésével Kovács Ferenc, Dobossy Lajos, Draskóczy Lajos, Balogi Soma, Nagy András János és több más képviselő; több mint 30 fő) március 17-én személyesen vitte Szegedre a leköszönt főispánhoz.¹⁹¹

¹⁸⁶ CSML HL Közgy. jkv. 111/1880. (02. 10.)

¹⁸⁷ OL BM Eln. ir. 741/1880.; CSML HL Közgy. jkv. 159/1880. (03. 09.); VK 1880. febr. 15.

¹⁸⁸ VK 1880. febr. 29.

¹⁸⁹ CSML HL Közgy. jkv. 157/1880. (03. 09.); VK 1880. márc. 14.

¹⁹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 159/1880. (03. 09.); VK 1880. márc. 14.

¹⁹¹ CSML HL Közgy. jkv. 159/1880. (03. 09.); VK 1880. márc. 14., márc. 21.

Dáni házánál először Ábrai emelkedett szólásra, méltatta a főispánt mint bölcs tanácsadót, lírai gondolatokkal ecsetelte a város távozása felett érzett fájdalmát. Hosszabb válaszában Dáni kiemelte közpályán való működését, az általa követett vezérelveket, hangsúlyozta politikai álláspontját, s biztosította a küldöttséget arról, hogy ezt követően sem fog tétlenkedni, sőt: a jövőben minden erejét és tehetségét annak szenteli majd, hogy függetlenül és meggyőződése szerint, szabadon szolgálhassa a közügyet. Vásárhely főkormányzójának lenni számára öröm volt, mert a legfontosabb, létérdekű kérdésekben minden párt támogatta őt. A legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a város tisztikaráról, a most neki átnyújtott becses emlékiratot drága ereklyeként őrzi, kincs gyanánt hagyományozza majd utódaira. Ezt követően a vásárhelyi egyházak képviselői búcsúztak a főispántól, majd elkészönt tőle az Iparegylet is.¹⁹²

Teljesen végül tényleg nem vonult vissza a közügyektől, főispáni lemondása után röviddel, 1880. március 29-én a szegedi Gazdasági Egyesület elnöke lett.¹⁹³ Hamarosan azonban Dáni halálhíre szomorította el a vásárhelyieket: Szegeden hunyt el 1883. február 19-én. Hódmezővásárhelyen éppen közgyűlés zajlott, amikor kézbesítették a táviratot Ábrai polgármesternek. A törvényhatósági bizottság jegyzőkönyvben emlékezett meg első főispánjáról, vásárhelyi küldöttség ment kondoleálni a gyászoló családhoz a polgármester vezetésével, s képviselte a várost a február 21-ei temetésen (mivel olyan sok tisztviselő és törvényhatósági bizottsági tag utazott át a szertartásra, az aznapra tervezett vásárhelyi közgyűlést meg sem tartották).¹⁹⁴ Nekrológiájában a *Hód-Mező-Vásárhely* főispáni tevékenységét új szemszögből értékelte: „Nálunk a legnehezebb időkben foglalta el főispáni székét. Akkor virágzott az ámítók burjánja legjavában. Rendkívüli erőfeszítéssel igyekezett városunkat a süllyedéstől megmenteni. 7 évig volt főispánunk, s csak a 7-ik évben sikerült neki a helyzetet valamivel tűrhetőbbé tenni. Illetőleg, akkor vette alakulását az az új párt, a mely ma mint városi párt meglehetősen megtisztította a városháza tájékát a lelkiismeretlen haszonlesőktől. [...] Mi okozhatta, hogy a kormány bizodalját elveszítette, mi azt nem

¹⁹² VK 1880. márc. 21.

¹⁹³ Kruzslicz István Gábor: Dáni Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 162.

¹⁹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 73/1883. (02. 20.), 111/1883. (02. 22.); VK 1883. febr. 25.; VV 1883. febr. 22.; HMV 1883. 03. 04.

tudjuk. Mondják, hogy azért, mert a szélső-baloldaliak iránt nem volt eléggé kemény.”¹⁹⁵

Dáni lemondásának megható pillanatai közepette a március 9-ei közgyűlésen Draskóczy Lajos törvényhatósági bizottsági tag már a jövőt vette számba: indítványozta, intézzenek feliratot a belügyminisztériumhoz azért, hogy – „mivel ez községi életünk fejlesztésére jótékony hatással lenne” – olyan főispánt nyerjen a város, aki a helyi szükségleteket alaposan ismeri, helybeli személy, városunk szülötte. Meg kell kérni a minisztériumot, hogy a gyakori érdekütközések miatt Szegedtől és Csongrád megyétől is külön főispánt nevezzenek ki Vásárhelyre. Ha helyi személy kinevezése nem lenne lehetséges, akkor oda kellene hatni, hogy a körtöltés-kiépítési kormánybiztost, Beliczey István Békés megyei főispánt tegyék meg ide is, aki egyrészt „kormányzati működésében városunk osztatlan szeretetét kiérdemelte”, másrészt Békés megyével azok az érdekellentétek nem állnak fenn, mint Szegeddel és Csongrád megyével, harmadrészt Békés megyével kiépült vasúti közlekedése van Hódmezővásárhelynek. Pokomándy István úgy vélte, hogy a volt főispán iránti „kegyeletsértés” lenne, ha ezt az indítványt most tárgyalás alá venné a közgyűlés, kérte annak későbbi időpontra való kitűzését.¹⁹⁶

Három nap múlva, március 12-én már rendkívüli közgyűlést tartottak a főispáni poszt betöltésének apropóján. Két indítványt terjesztettek be: egyrészt arról, hogy kérjék fel a belügyminisztériumot arra, hogy Vásárhely „egészen külön”, azaz önálló főispánt kapjon, éspedig – ha lehet – helyi lakost. A másik indítvány arról szólt, hogy a belügyminiszter Beliczeyt nevezze ki a város élére. A tanácskozásban Ábrai polgármester, Nagy Sándor főkapitány, Draskóczy Lajos, Gosztonyi Sándor, Nagy András János, Kovács József, Vetró Antal, Czuczi János és Kovács János képviselők vettek részt, nagyon eltérő nézetekkel. Végül győzött a józan ész: a közgyűlés nagy többséggel elfogadta Nagy András János indítványát, miszerint semmi szükség arra, hogy a törvényhatóság a minisztériumnál bármiféle lépést tegyen a főispáni állás betöltését illetően. Nagy András János szerint Hódmezővásárhely kérelme a kormánynál „aligha fog figyelemben részesíttetni”, különösen úgy, hogy az egyik verzió szerint ki-

¹⁹⁵ HMV 1883. febr. 25.

¹⁹⁶ CSML HL Közgy. jkv. 159/1880. (03. 09.), 204/1880. (03. 12.); VK 1880. márc. 14.

nevezésre ajánlandó Beliczeyt meg sem kérdezték, hogy egyáltalán hajlandó lenne-e elvállalni a vásárhelyi főispánságot is.¹⁹⁷

Ekkor még senki sem gondolta, hogy a kabinet közel egy éven keresztül képtelen lesz betölteni a vásárhelyi főispáni posztot. Hét évvel korábban sem volt a kormány könnyű helyzetben, a három törvényhatóságot vezető Dánit szinte kényszeríteni kellett a vásárhelyi főispánság elfogadására. Szeged pusztulása okán most nem lehetett arra gondolni, hogy továbbra is közös főispán legyen; a szomszédvárat először újjá kellett építeni. Furcsa mód a majd' egy évet felölelő interregnum időszakában még esélyesek nevei sem szivárogtak ki a minisztérium kulisszái mögül.

Hódmezővásárhelyen azonban egyre nagyobb szükség lett volna a főispán fémjelezte „rendező kézre”. Mindennapossá váltak a közgyűlési botrányok: az augusztus 13-ai közgyűlés végén pl. személyeskedés folytán olyan „zajos jelenet” alakult ki, hogy az elnöklő polgármester kénytelen volt felosztatni a gyűlést.¹⁹⁸ December közepén pedig az újabb vaskos közgyűlési incidens (Draskóczy Lajos és Karancsi Dániel képviselők botrányt provokáltak Ábrai polgármester ellenében, melynek végén a közgyűlés „eloszlott önmagától”) után már *Kormánybiztost kérünk!* címmel közölt vezércikket a *Vásárhelyi Közlöny*.¹⁹⁹

Rónay Lajos főispánsága (1881–1886)

Csongrád megye főispánjának kinevezése

Ugyan a törvényhatóságok rendezéséről szóló 1870. évi XLII. tc. egyértelműen leszögezi, hogy vármegyei főispán nem lehet a saját megyéje területén fekvő városi törvényhatóságnak is a főispánja egyúttal, Tisza Kálmán belügyminiszter végül figyelmen kívül hagyta e rendelkezést, és megyei székében való meghagyása mellett – hangsúlyozottan ideiglenes jelleggel – 1881. január 28-ai hatállyal Rónay Lajos Csongrád megyei főispánt nevezte ki Hódmezővásárhely élére is.²⁰⁰ Az 1871. április 5. óta megyei főispán, vásárhelyi kinevezésekor 60 éves Rónay viszonya különleges volt a városhoz: 1873-ban az

¹⁹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 204/1880. (03. 12.); VK 1880. márc. 14.

¹⁹⁸ VK 1880. aug. 15.; H MV 1880. aug. 15.

¹⁹⁹ VK 1880. dec. 19.; CSML HL Közgy. jkv. 606–607/1880. (12. 14.), 608/1880. (12. 22.)

önállósítás kapcsán döntő fontosságú beszédet tartott a főrendiházban, a kortársak jelentős része gondolta úgy, hogy leginkább neki köszönhető Hódmezővásárhely önálló törvényhatósági jogának elnyerése. Élettörténete nagyon hasonló volt Dáni Ferencéhez: mindketten aktív résztvevői voltak a szabadságharcnak, utána az aradi várbörtönben raboskodtak évekig, utóbb országgyűlési képviselők lettek (Rónay az óbesenyői kerületben 1860-ban és 1865-ben), s mindketten hithű Deák-pártiak, utóbb szabadelvűek voltak.²⁰¹

Ábrai polgármester február 5-ére azonnal rendkívüli közgyűlést hívott össze, amely egy 12 fős küldöttséget menesztett Rónay üdvözlésére Kiszomborba.²⁰² Február 14-én a törvényhatóság üdvözlését a polgármester tolmácsolta, utalt az 1873 előtti korszakra, amikor Rónay még megyei főispánként kormányozta Vásárhelyt, majd felkérte széke mielőbbi elfoglalására. Válaszul a főispán biztosította a küldöttség tagjait, hogy a város kormányzására való megbízást örömmel fogadta, hiszen ismeri Vásárhely „tisztá jellemű lakosságát”, s kérte munkájához a törvényhatóság pártkülönbség nélküli támogatását.²⁰³

Dáni Ferenc Szegedről, Rónay Lajos pedig a kiszombori családi kúriából járt hivatalos ügyek intézése céljából Vásárhelyre. A tanács előterjesztése szerint a város méltóságával nem egyeztethető össze, hogy a közügyek vezetése céljából hozzánk érkező főispán vendéglőben legyen kénytelen megszállni, mint az szokásos volt az első főispán időszakában, ezért e kérdést más módon kell megoldani. Mivel a régi városházán a főispánt nem lehetett elhelyezni (itt csak egy pihenésre alkalmatlan hivatalos szobát tartottak fenn neki), azon alkalmakra, amikor az éjszakát is itt kellett töltenie, esetleg pihenésre vágyott, a város magánháznál, az ún. Szilárdi Jánosné-féle palotában bérelt ki részére három szobát évi 300 Ft-ért.²⁰⁴

Rónay Lajos beiktatására 1881. március 8-án került sor díszközgyűlés keretében. Előző este Nagy Sándor főkapitány vezetésével küldöttség ment Szegedre a főispán üdvözlésére, aki 8-án délelőtt vónattal érkezett Hódmezővásárhelyre Szegedről. Az indóháznál Ábrai polgármester köszöntötte, majd a római katolikus és a református

²⁰⁰ OL BM Eln. ir. 270/1881.; CSML HL Közgy. jkv. 23/1881. (02. 05.); CSML HL Főisp. ir. 1/1881.; Heti Lapok a helyi társadalom köréből (a továbbiakban: Heti Lapok), 1881. febr. 6.

²⁰¹ Kruzslicz István Gábor: Rónay Lajos. In: Hmv. tört. alm. 164.

²⁰² CSML HL Közgy. jkv. 23/1881. (02. 05.); VK 1881. febr. 6., febr. 13.; Helyi Lapok, 1881. febr. 14.

²⁰³ VK 1881. febr. 20.; Helyi Lapok, 1881. febr. 20.

²⁰⁴ CSML HL Közgy. jkv. 23/1881. (02. 05.); VK 1881. febr. 13.

templomokban tartott istentiszteleteket követte a díszközgyűlés. A helyi sajtó szerint a főispáni programbeszéd volt a beiktatási ünnep fénypontja, Rónay teljes díszmagyarba öltözve egyszerű, keresetlen szavakkal ígérte, hogy minden egyéni érdektől eltekintve csakis a város közjaváért munkálkodik majd. A beszéd ezen része nagyon hasonlított Dáni nyolc évvel korábban elmondott programjához: a személyes küzdelmeknek erélyesen fogja útját állni, pártkülönbség nélkül számít a törvényhatósági bizottság és a tisztikar minden tagjának segítségére. Főispáni tevékenységét két vezérelvre kívánja felfűzni: az egyik a helyesen, igazságosan és gyorsan vezetett városi közigazgatás, a másik pedig a város pénzügyi helyzetének karbantartása. Bár hasznos beruházásokba investálták a pénzt, tetemesek Hódmezővásárhely kiadásai és adósságai; a kiadások csökkentésére és a bevételek növelésére kell majd törekedniük. A főispáni eskü letétele után Kmetykó József főjegyző üdvözölte a törvényhatóság nevében a frissen beiktatott Rónayt. Kimagasló közigazgatási tekintélyként jellemezte a főispánt, az alkotmányhoz tántoríthatatlanul ragaszkodó, szilárd jellemű hazafiként, majd a város helyzetét, az önállóság kivívása óta megtett útját ecsetelte. A tisztelgő küldöttségek fogadása után 120 terítékes bankett zárta a napot a Fekete Sasban.²⁰⁵

A főispán munkában

Rónay Lajos kinevezésének „ideiglenes” jelzője inkább a szabályoknak szólt, valójában hat éven keresztül teljes jogú főispánként működött Hódmezővásárhelyen. A beiktatását követő hetet a közügyek beható vizsgálata céljából Hódmezővásárhelyen töltötte, mialatt súlyos családi gyász is érte: fia, Rónay Béla tartalékos huszárhadnagy, bökény-mindszenti társulati kormánybiztos 29 éves korában, március 18-án torokbajban Budapesten elhunyt.²⁰⁶ Rónay Lajos gyakrabban jelent meg Hódmezővásárhely közgyűlésein elődjénél, a főispáni időszakában tartott ülések háromnegyedén jelen volt. A közgyűlések azonban kevésbé voltak „pattogósak”, a minden idők legidősebb vásárhelyi főispánjaként kinevezett Rónay visszafogottabb, halkabb habitusa is közrejátszhatott abban, hogy egyre több lett a hosszan elnyúló, több napon át tartó ülés, főispánsága vége felé – éppen köz-

²⁰⁵ CSML HL Közgy. jkv. 72/1881. (03. 08.); VK 1881. márc. 13.; Helyi Lapok, 1881. márc. 13.

gyűlési szereplése kapcsán – a helyi sajtó egyenesen erélytelennek titulálta.²⁰⁷ Míg Dáninál egyetlen alkalommal fordult csak elő, hogy háromnapos közgyűlésre kerüljön sor, addig Rónaynál gyakorivá váltak a négy-, de előfordult öt-, sőt addigi helyi rekordként 1881 novemberében a hatnapos közgyűlés is. Dánihoz hasonlóan Rónay is évente egyszer tartott számonkérő székét, első alkalommal 1882 májusában.²⁰⁸

Az árvízvédelmi kőfal 1879-es kiépítésével a Tisza árja kapcsán fellélegezhettek a vásárhelyiek, az 1880-as évek ezzel szemben a belvizekkel, a pusztai vadvizekkel való küzdelem jegyében teltek. Ez már 1881 áprilisában komoly gondot jelentett, több mint 12 ezer hold föld került víz alá a Pusztán, a törvényhatóság rendkívüli közgyűlésen foglalkozott a kialakult helyzettel, a pénzügyminiszter pedig a polgármester táviratára 10 ezer Ft kölcsönt utalványozott a védekezésre a városnak. Az apadás csak májusban kezdődött meg, miközben Rónay főispánt árvízügyi miniszteri biztosnak nevezték ki, de ő a javuló helyzet miatt már nem látta szükségesnek ezt a posztot elfoglalni.²⁰⁹ Május közepén pedig már azért kellett rendkívüli közgyűlést összehívni, mert a hatalmas esőzések immár a város belterületén, különösen a csúcsi, hattyasi és királyszéki területen veszélyeztették a személyi biztonságot, ezért Ábrai ismét kormánybiztos kirendelését kérte.²¹⁰ A közmunka- és közlekedésügyi miniszter végül 1881 júliusában Horváth Gyulát küldte ki kormánybiztosként a Tisza, Körös és Maros folyók közt előforduló, Hódmezővásárhely lakosságát veszélyeztető belvizek rendezésére.²¹¹ A pusztai vadvizek és a belvizek ügye 1882 után is folyamatosan szerepelt a városi közgyűlések napirendjén, november 12-én pedig báró Kemény Gábor közmunka- és közlekedésügyi miniszter látogatott a városba, s a főispán kíséretében megtekintette a védtöltéseket, valamint a gátépítési munkálatokat.²¹²

Kmetykó főjegyző a beiktatáskor a város egyik legfontosabb elintézendő ügyének nevezte, s évek óta tartó huzavona lezárásaként 1881 decemberében következett be Gorzsa, Kopáncs, Sziget és Nagyrét puszták Csongrád megyétől Vásárhely városához csatolása az 1881. évi LXIII. tc. alapján, a belügyminisztérium 62.701. sz. leiratával. Az

²⁰⁶ VK 1881. márc. 20.; Helyi Lapok, 1881. márc. 27.

²⁰⁷ VK 1885. dec. 13., 1886. máj. 16.

²⁰⁸ CSML HL Közgy. jkv. 328/1882. (07. 11.)

²⁰⁹ CSML HL Közgy. jkv. 122-125/1881. (04. 05.); OL BM Eln. ir. 1548/1881.; CSML HL Főisp. ir. 36/1881., 43/1881.; VK 1881. ápr. 17.; Helyi Lapok, 1881. máj. 8.

²¹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 188/1881. (05. 14.); CSML HL Főisp. ir. 48-50/1881.

²¹¹ CSML HL Közgy. jkv. 247/1881. (07. 12.)

²¹² CSML HL Főisp. ir. 100/1882.; HMV 1882. nov. 19.; VK 1882. nov. 19.

átvétel lebonyolítására a közgyűlés Ábrai polgármester vezetésével bizottságot alakított, valamint köszönetet szavaztak meg a főispánnak és Kovács Ferenc országgyűlési képviselőnek.²¹³ 1882 februárjában Garzó Imre törvényhatósági bizottsági tag egy új testület, a közigazgatási bizottság felállítására tett javaslatot, dacára annak, hogy működött a város gazdasági szakosztálya.²¹⁴ A közgyűlés végül május közepén Garzó indítványa mellett döntött, s 19 tag részvételével felállította az új bizottságot.²¹⁵ A közigazgatási bizottság felállításáról szóló törvény némely szakaszának módosítása tárgyában kiadott 1882. évi XX. tc. alapján pedig a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium szakközegeként egy közigazgatási előadó részvételével bővült a közigazgatási bizottság tagsága, mely tisztségre a főispán a közigazgatási bizottság felállítását javasló Garzó Imre törvényhatósági bizottsági tagot javasolta a miniszternek.²¹⁶

A polgármester bukása

Rónay Lajos beiktatása alkalmával elmondott programbeszéde egyik fontos pontja volt a közigazgatás pontosabbá és gyorsabbá tétele. Ezen irányba tett jelentős lépés volt a városi tanácsnál az addig működött társas tanácskozási rendszer helyett 1885-től (egyelőre ideiglenesen) az előadói rendszer életbe léptetése az ügyintézés összhangjának biztosítása, behatóbb és gyorsabb működésének biztosítására.²¹⁷ Az 1885. január 1-jétől életbe lépett új rendszer a következő tanácsai ügyosztályokat hozta létre: I. (Háztartási, gazdasági és javadalomkezelési), II. (Pénzügyi és közművelődési), III. (Rendészeti), IV. (Jogügyi), V. (Katonai), VI. (Adóügyi), VII. (Építkezési).²¹⁸ Év végén a főispán örömmel jelenthette a minisztériumnak, hogy az új rendszer alapján az ügyeket sokkal gyorsabban intézhetik el, az előadó az egyes eseteket teljesen áttanulmányozva viszi a tanácsülés elé, s a helyes elintézésért is ő a felelős.²¹⁹ Az

²¹³ CSML HL Közgy. jkv. 7-8/1882. (01. 10.); CSML HL Főisp. ir. 14, 16-17/1882.

²¹⁴ CSML HL 90/1882. (02. 15.), 119/1882. (03. 14.); H MV 1882. febr. 19.; VK 1882. ápr. 23.

²¹⁵ CSML HL Közgy. jkv. 214/1882. (05. 16.), 216/1882. (05. 17.); VK 1882. máj. 21.

²¹⁶ CSML HL Főisp. ir. 67-68/1882., 79/1882.; VK 1882. szept. 10. Később Kossa László, Pokomándy István, Bereczk Pál, Papy József, Szeless János töltötte be a közigazgatási előadói posztot.

²¹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 330/1883. (08. 14.), 396/1884. (12. 09.); CSML HL Főisp. ir. 62/1885.

²¹⁸ CSML HL Közgy. jkv. 8/1885. (01. 13.); H MV 1885. jan. 25.

²¹⁹ CSML HL Főisp. ir. 130/1885.

ügyosztályok munkakörének jelentősebb módosítására 1905-ben került sor, maradt a hét ügyosztály (gazdasági, pénzügyi és javadalmi, rendészeti, jogügyi, közigazgatási és közművelődési, katonai és építészeti, valamint adóügyi), a feladatköreiket módosították némileg: különvált a pénzügyi és a közművelődési ügyosztály, az építészeti ügyeket pedig a katonai ügyosztály teendőihez csatolták).²²⁰

Hamarosan azonban olyan, korábban elképzelhetetlen események történtek gyors egymásutánban, amelyek teljesen háttérbe szorítottak mindenféle új rendszert, pontosságot és gyorsaságot, alapjaiban rengették meg nemcsak a hódmezővásárhelyi közigazgatást, de Rónay Lajos főispáni pozícióját is. Miközben az évente mechanikusan megtartott számonkérő székek végeztével az aktuális főispán nem győzte dicsérni a tisztikar és hivatali személyzet szorgalmát és működését, a szám-bíráló bizottság tagjai pedig semmiféle pénzügyi visszaélés nyomait sem tárták fel soha, derült égből villámcsapásként érték Vásárhely közönségét 1884 ősze és 1885 tavasza eseményei, melyek révén évekre a korrupció kifejezés vált a vásárhelyi közigazgatás szinonimájává.

Az 1884. augusztus 12-ei közgyűlésen Czuczi János bizottsági tag interpellálta a polgármestert: igaz-e, hogy mikor néhány héttel korábban egy lelei rablás károsultja Ábrai hivatalában nyomozás megindítását kérte ügyében, a polgármester azt mondta, hogy előtte tegyen le 500 Ft kauciót, mert anélkül nem indítható nyomozás? Ábrai válaszában elmondta, hogy ő nem foglalkozik rendőri ügyekkel, tényleg járt nála egy lelei ember ittás állapotban, de ő a kapitányi hivatalhoz utasította; kaucióról szó sem volt, éppen hogy a károsult ajánlott fel 500 Ft-ot annak, aki ellopott jószágait előkeríti.²²¹ Czuczi és a közgyűlés is tudomásul vette a választ, ez azonban csak előhangja volt az Ábrai elleni összpontosított támadásnak.

A közgyűlés másnapi folytatása alkalmával tárgyalták és fogadták el a polgármester hathetes szabadsági kérelmét, melyet egészségi okokból terjesztett elő.²²² A következő, szeptemberi ülés pedig már Ábrai régi politikai ellenfele, Draskóczy Lajos törvényhatósági bizottsági tag főispánhoz írt indítványának felolvasásával kezdődött. Ebben azzal vádolta a polgármestert, hogy 1882–1883 folyamán egy hadköteles személynek a katonaságtól való felmentetése érdekében an-

²²⁰ CSML HL Közgy. jkv. 160/1905. (04. 12.); HMV 1905. júl. 16.; VV 1905. jún. 4., júl. 18.

²²¹ CSML HL Közgy. jkv. 245/1884. (08. 12.); VK 1884. aug. 17.; VV 1884. aug. 14.

²²² CSML HL Közgy. jkv. 274/1884. (08. 13.)

nak apjától, Bodrogi Ferenctől pénzt (2154 Ft-ot, 30 aranyat és 4-5 db lázsiást²²³) és különféle élelmiszereket fogadott el. Az ügy annak köszönhetően robbant ki, hogy mindezek ellenére a kérdéses hadköteless, Bodrogi Sándor mégsem menekült meg a katonai szolgálat alól. A közgyűlésen az apa, Bodrogi Ferenc február 19-én kiállított nyilatkozatát is felolvasták. A városban hónapok óta „közszájon forgó” vádokán, valamint a polgármester személyes kérelmére a közgyűlés közigazgatási bizottsági vizsgálatot rendelt el Ábrai ellen.²²⁴

A polgármester az ügy kirobbanása után szintén közzétett egy nyilatkozatot a *Vásárhely és Vidéke* hasábjain keresztül. Ebben nyílt politikai támadásként írja le az esetet, ami beleillik az ellene évek óta tartó „hajtóvadászat” eseménysorába. Állítása szerint a szeptember 16-ai közgyűlés előtt négy hónappal ugyanezeket a vádakat elmondta ellene az egész ügy értelmi szerzője, az apa vádnyilatkozatának készítője és „talán leírója”, Karancsi Dániel bizottsági tag Rónay főispán előtt, s a jelek szerint ennyi idő kellett ahhoz, hogy kellőképpen kitaníthassák az elmondandó vádak előadására a „szerencsétlen félrevezetett öreg és pénzsóvár” Bodrogit. Az ellene bizonyíték nélkül felhozott vádakat nyilatkozatában a polgármester visszautasította, Bodrogit csalónak, hamisítónak és rágalmazónak, Karancsit pedig mindezekben bűnrészesnek, a „legeslegnagyobb gazembernek” nevezte, amivel még saját híveit is megbotránkoztatta.²²⁵

A vizsgálóbizottság elnöke Kovács Ferenc ügyvéd, volt megyei alispán és országgyűlési képviselő lett, tagjai Dobossy Lajos törvényhatósági bizottsági tag és Lévy Ferenc kir. tanfelügyelő (az elfoglalt tanfelügyelő helyére októberben Lázár István póttagot küldték ki), jegyzője Szikszay Dénes városi tanácsjegyző, ami ellen eleinte Ábrai sem tiltakozott. A bizottság szeptember 24-én kezdte meg munkáját, s – a polgármester folyamatos betegeskedése, gyakori ájulásai dacára²²⁶ – zavartalanul folytatta október 13-ig, amikor a polgármester kérelmet intézett a közigazgatási bizottsághoz a szrinte elfoglalt Kovács Ferenc elnök lecserélését kérve egy, az ügyben nem érdekelt közigazgatási bizottsági tagra. Hosszan sorolta régebbi, politikai természetű összeütközéseit Kováccsal, érdekeltként pe-

²²³ Népi ékszer, jellemzően ezüstpénzek színes üvegekkel kirakva, gyönggyel keverve szalagra vagy zsinórra fűzve. Vö.: *Fél Edit*: Népviselet. Budapest, 1962.

²²⁴ CSML HL Közgy. jkv. 283/1884. (09. 16.); CSML HL Főisp. ir. 82/1884., 91/1884.; HMV 1884. szept. 21.; VK 1884. szept. 21.; VV 1884. szept. 18.

²²⁵ VV 1884. szept. 25.; HMV 1884. okt. 19.

²²⁶ HMV 1884. okt. 19.

dig még másik két régi ellenfelét, Karancsi Dánielt és Draskóczy Lajost nevezte meg, egyértelművé téve, hogy az ellene megindított vizsgálatot személye elleni politikai támadásnak tekinti. A közigazgatási bizottság Ábrai kérelmét elutasította. Kristó Lajos helyettes polgármester főispánhoz írt jelentése szerint azonban Ábrai már csak akkor kelt ki a bizottsági elnök személye ellen, amikor a harmadik tárgyalásán belátta, hogy a vizsgálóbizottság kellő mennyiségű terhelő bizonyítékkal rendelkezik ellene, valójában csak a vizsgálat alapos és gyors befejezését kívánja e lépésével hátráltatni, „az eddig nyert bizonyítékok a polgármesterre nézve igen terhelőek”.²²⁷ A közigazgatási bizottság határozata ellen október végén Ábrai a belügyminiszterhez fellebbezett, s azzal hátráltatta a vizsgálat folytatását, hogy fellebbezése elbírálásáig nem volt hajlandó a bizottság színe előtt megjelenni.

A vizsgálat eredményéig a polgármestert állásából nem függesztették fel, de ő hatheti szabadsága miatt október végéig egyébként sem látta el tisztségét, Kristó Lajos helyettesítette. Mikor visszatérése aktuálissá vált, a közvélemény jelentős része úgy vélte, hogy egy ilyen súlyos vádakkal illetett tisztviselőnek nem szabadna állását újra elfoglalnia, ráadásul polgármesteri tekintélyét felhasználva megghiúsíthatja a vizsgálóbizottság megfelelő működését, s leginkább a főispánt és a kir. ügyészt támadták azért, hogy Ábrait mind ezidáig nem függesztették fel állásából.²²⁸ Szabadsága lejártával Ábrai október 27-én „közmeglepetésre” újra elfoglalta polgármesteri székét, minek apropóján október 31-ére rendkívüli közgyűlést hívtak össze. A vizsgálóbizottság október 28-án arra kérte a főispánt, hogy a következő közigazgatási bizottsági ülésig függessze fel tisztségéből Ábrait. Rónayt 27-én a polgármester is megkereste egy beadvánnyal, melyben a kialakult helyzetre és egészségi állapotára hivatkozva arra kérte a közgyűlést, hogy részére további egy hónap szabadságot engedélyezzenek. Kérését a törvényhatósági bizottság nem teljesítette.²²⁹ Ábrai felkészült az elutasításra, így következő napirendi pontként a főispán a polgármesteri tisztségéről való lemondását olvashatta fel, megelőzve ezzel az állásából való főispáni felfüggesztést. Indoklása szerint a szeptember 16-ai közgyűlésen ellene felhozott, „élete meggyilkolására irányult” vádak súlya alatt

²²⁷ CSML HL Főisp. ir. 91/1884.; VV 1884. okt. 16., okt. 23.; HMV 1884. okt. 19.

²²⁸ HMV 1884. okt. 26., nov. 2.

testileg és lelkiileg annyira megnyomorodott, hogy állandó orvosi kezelésre szorul. Lemondását a közgyűlés elfogadta.²³⁰

Ábrai lemondásával egyúttal megszűnt a vizsgálóbizottság működése is, hiszen lemondott tisztviselő ellen nem lehetett vizsgálatot folytatni. A vizsgálóbizottság így csonka jelentést volt kénytelen a november 17-ei közigazgatási bizottsági ülés elé terjeszteni. A bizottság az ügy iratait kiadta Kovács János tb. főügyésznek (a város tiszti főügyésze Ábrai sógora volt, így esetében összeférhetetlenség állt fenn, az alügyész pedig ügyvédként folyt bele a vizsgált ügybe, ezért kellett tiszteletbeli tisztviselőhöz folyamodni).²³¹ A december 9-ei közgyűlésen az addigi helyettest, Kristó Lajost választották polgármesterré 109 szavazattal, az ellene induló Nagy Sándor főkapitány 62 voksával szemben.²³² A közigazgatási bizottság Kovács jelentésének vétele után hozott december 15-ei határozata értelmében Ábrai Károly bűnvádi ügyét áttették a közvádlóhoz, a szegedi kir. ügyészséghez,²³³ amely azonban végül nem indított eljárást ellene.

A Kristó polgármesterré választásával megüresedett első tanácsnoki tisztség betöltésére az 1885. január 13-ai közgyűlésen került sor, és a vásárhelyi törvényhatóság történetében ezúttal történt meg először, hogy egy poszt odaítélését főispáni szavazat döntötte el. A két pályázó Szikszay Dénes tanácsjegyző és Draskovics Árpád községi bíró volt, a jelenlévő bizottsági tagok összesen 131 szavazólapot adtak be. Ezek közül egy érvénytelen volt, az érvényes voksek pedig 65:65 arányban oszlottak meg a két kandidáló között. Ekkor következett a főispáni szavazat, amely Szikszayra esett, ugyanakkor Rónay tb. tanácsnoknak nevezte ki a vesztes Draskovicsot.²³⁴

Adóhivatali visszaélések

Ábrai polgármester botrányát még lehetett akként kommentálni, hogy az egy tisztviselő megtévedése volt csupán, s ebből nem lehet a korrupció kapcsán általánosító megállapításokat tenni a hódmezővásárhelyi tisztikarra. Ráadásul a polgármester ügyes sakkhúzásaival

²²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 354/1884. (10. 31.); CSML HL Főisp. ir. 93/1884.

²³⁰ CSML HL Közgy. jkv. 355/1884. (10. 31.); H MV 1884. nov. 2.; VV 1884. nov. 6.; VK 1884. nov. 2.

²³¹ VV 1884. nov. 20.; VK 1884. nov. 16., nov. 23.

²³² CSML HL Közgy. jkv. 395/1884. (12. 09.); VK 1884. dec. 14.; VV 1884. dec. 11.; H MV 1884. dec. 14.

²³³ CSML HL Főisp. ir. 112/1884.; H MV 1884. dec. 21.

²³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 7/1885. (01. 13.); H MV 1885. jan. 25.

elérte, hogy a bizonyítási szakasz félbemaradjon, és még évekkel, évtizedekkel később is úgy lehessen visszaemlékezni ügyére, hogy az valójában egy politikai indíttatású rágalomhadjárat volt csupán.

Ellenben ami 1885 tavaszán robbant ki, azt már semmiképp sem lehetett bagatellizálni. A történet egy halálesettel vette kezdetét: április 18-án 50 éves korában, az 1881-es pusztai vízbajok felmérése során szerzett gégebajában elhunyt Adamovics Sándor városi adóigazgató. A helyi lapok talán még a szokásosnál is megrendültebb hangú nekrológokkal búcsúztatták a „vezért”, akiénél „az adóügyeket soha tapintatosabb kezek nem vezették még”,²³⁵ „városunk egyik leghívebb, legbecsületesebb, szakában legképzettebb, leghumánusabb tisztviselőjét”.²³⁶ A közgyűlés a főispán indítványára jegyzőkönyvben örököltette meg az elhunyt adóigazgató érdemeit.²³⁷

A megszokott rend szerint pályáztatás alá került a megüresedett állás, egyúttal megkezdődött egy bizottság által a hivatalos iratok átvizsgálása, valamint a hivatal átadása Kis János birtoknyilvántartónak, akit a főispán ideiglenesen megbízott az elhunyt adóigazgató helyettesítésével. Amit találtak, arról már május elején „általános izgatottságot” okozó hírek terjedtek városszerte.²³⁸

A városi tanács részéről kiküldött, Kmetykó József főjegyző, ügyosztályi elnök vezette bizottság ugyanis „oly szomorú dolgokat tapasztalt”, melyek alapján több tisztviselő ellen azonnal fegyelmi eljárást kellett kezdeményeznie. Az elhunyt adóigazgató lezárt fiókjában olyan jegyzékeket találtak az adókönyvek mellett, amelyek visszaélés gyanújára adtak okot. Amikor ezeket az adókönyveket összevetették a főkönyvvel, adatok tömkelege bizonyította, hogy az adókiivető hivatal hosszú évek óta rendszeres csalást követett el. A vizsgálattal egyidejűleg az ún. „48-as párt” névtelen feljelentése alapján Kokovai Imre fogyasztási adókezelő ellen is meg kellett indítani a fegyelmi vizsgálatot. A feljelentés megalapozottnak bizonyult, a Szikszay Dénes tanácsnok kirendelésével sürgősen elrendelt vizsgálat a fogyasztási adóhivatalnál is a pénztári naplók és főkönyvek „helytelen vezetését”, hivatali visszaéléseket tárt fel, a vizsgálat végeztével Kokovait állásából elmozdították.²³⁹ Kristó Lajos polgármester május 6-án megdöbbenve jelentette a főispánnak,

²³⁵ VK 1885. ápr. 19.

²³⁶ VV 1885. ápr. 23.

²³⁷ CSML HL Közgy. jkv. 134/1885. (05. 01.)

²³⁸ CSML HL Főisp. ir. 41/1885.; HMV 1885. máj. 10.

hogy az adóhivatali átadás-átvétel során „megbotránkoztató, bűnösnek nevezhető” hivatali visszaéléseket derített fel, az adófőkönyvek több tételét „elferdítették”, meghamisították.²⁴⁰

A polgármester újabb, május 8-ai jelentése szerint az adófőkönyvek megvizsgálására Garzó Imre vezetésével kirendelt bizottság jelentése alapján a főkönyvek meghamisítása, valamint az adófőkönyvek mellett vezetett hamis függelékek miatt fegyelmi vizsgálat alá vonták, állásából azonnal felfüggesztették Bene Ferenc adótisztet, Gaál Dániel segédadótisztet és Kardos Ferenc adóvégrehajtót. Kérte a főispántól az adóhivatalnál 1881. január 1-je óta alkalmazott összes adótiszt, segédadótiszt és végrehajtó ellen is a vizsgálat elrendelését, mivel az eddigi ellenőrzés során az ő felelősségük is felmerült. A főispán válaszában arra kérte a polgármestert, hogy az adóigazgatói hivatalban észlelt visszaélések vizsgálatát a legerélyesebben folytassák, a vétkes tisztviselők ellen azonnal rendeljék el a fegyelmi eljárást, s őket állásukból a vizsgálat időtartamára függeszték fel. Utasította Kristót, hogy a törvényhatóság felügyelete alatt álló pénztárakat a legnagyobb részletességgel és szigorúsággal vizsgálják meg, hogy annak eredményét – „a kedélyek megnyugtatója céljából” – a következő héten tartandó közigazgatási bizottsági ülésen és közgyűlésen már beterjeszthesse.²⁴¹ A pénztárakat a szakértők által megejtett vizsgálat minden szempontból rendben találta.²⁴²

Az adóhivatali vizsgálat következtében a fegyelmi eljárás alá vont adótiszt, Bene Ferenc május 10-én öngyilkosságot követett el.²⁴³ Június végén a főispán részletes jelentést tett az ügyről a belügyminisztériumnak. A Garzó vezette vizsgálat számtalan főkönyvi lapon talált hamisítást: az előző évről átvitt túlfizetések és hátralékok összegeivel manipuláltak, Adamovics és Bene vezetésével. A hamisítások leginkább 1883-ban zajlottak, egyes adózók főkönyvi lapjain a vizsgálat hamis befizetési tételeket is talált. A kihallgatott adózók egy része állítólag nem tudott a javukra végzett hamisításokról, míg mások elismerték, hogy Adamovics pénzt kért tőlük kölcsön, majd cserébe „leírta” ezen összegeket az adójukból. A fentiekből a főispán szerint kitűnik, hogy az éves vizsgálatait során (legutóbb 1884. szeptember 26-án) mindent rendben találó ellenőr, a kir. adófelügye-

²³⁹ CSML HL Főisp. ir. 48/1885., 70/1885., 101/1885., 26/1886.; HMV 1885. máj. 10.

²⁴⁰ CSML HL Főisp. ir. 48/1885.

²⁴¹ CSML HL Közgy. jkv. 137/1885. (05. 12.); CSML HL Főisp. ir. 51/1885.

²⁴² CSML HL Főisp. ir. 70/1885.

lő nem végezte megfelelően a munkáját, a főkönyvekbe be sem tekintett. A hamisítások végösszege a jelentés elkészültekor 9248 Ft 12 kr volt (csak összehasonlításképpen: ekkor a polgármester éves fizetése 1500, az adóigazgatóé 1000 Ft volt²⁴⁴), miközben szakértő fogja elvégezni a hivatal 1876–1884 közti működésének revízióját.²⁴⁵

A város történelmébe csak Adamovics-féle sikkasztási ügyként bevonult visszaélés-sorozat hivatalos vizsgálata hosszú évekig tartott. Különösen a régi adófőkönyvek ellenőrzése vett igénybe tetemes időt, Endrey Gyula törvényhatósági bizottsági tag igyekezett is az eljárást sürgetni 1886 decemberében, mivel az adóhivatali alkalmazottak állásukból való felfüggesztése értelemszerűen a vizsgálat lezárultáig tartott.²⁴⁶ A vizsgálat hét évvel később, 1893 tavaszán ért csak véget, Kmetykó főjegyző ekkor adta át a polgármesternek a 12 íves jelentését.²⁴⁷ A közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya áprilisban tárgyalta a jelentést, majd a bírósághoz áttenni rendelte azt. A helyi sajtó ki is figurázta a közigazgatási eljárás sebességét: „mint lapunkat a túlvilágról értesítik, Adamovicsot igen meglepte annak a híre, hogy a városnál még most is foglalkoznak az ő ügyével, mert már ő egész megfélemedezett róla...”.²⁴⁸

A szegedi törvényszék végül 1895 tavaszán szüntette meg az eljárást az ún. Adamovics-ügyben, elévülés és felelősség meg nem állapítható volta miatt.²⁴⁹ Októberben a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya már nem mentette fel őket, hanem első fokon 50 Ft pénzbüntetéssel sújtott négy adótisztet, hármat dorgálással büntettek, négy személlyel szemben pedig megszüntették a fegyelmi eljárást. Mindezt tíz és fél évvel az ügy kirobbanása után (az 50 Ft-os büntetéssel elmarasztalt Gaál Dániel az eljárás kezdetekor a legfiatalabb, befejezésekor már a legidősebb segédszámtisztje volt az adóhivatalnak). Nem meglepő, hogy a sajtó az ebben az esetben botrányosan lassú közigazgatás ellen fordult: „hogy megtörténhetett, a főispántól kezdve lefelé kiáltó ítélet mindazok ellen, kiknek ezen fegyelmi

²⁴³ CSML HL Főisp. ir. 64/1885., 70/1885.; HMV 1885. máj. 17.

²⁴⁴ H.-M.-Vásárhely Törvényhatósági Joggal Felruházott Város hatóságának szervezeti szabályai. Hódmezővásárhely, 1880. 20.

²⁴⁵ CSML HL Közgy. jkv. 184/1885. (06. 09.); CSML HL Főisp. ir. 70/1885.

²⁴⁶ CSML HL Közgy. jkv. 455/1886. (12. 14.)

²⁴⁷ CSML HL Hódmezővásárhely Város Tanácsának iratai, Közigazgatási iratok (a továbbiakban: Tan. ir.), II. 10339/1900.; VV 1893. márc. 19., ápr. 9.

²⁴⁸ VV 1893. ápr. 27.

²⁴⁹ VV 1895. máj. 19.; Vásárhelyi Hírlap (a továbbiakban: VHp), 1895. jún. 29.

ügyre legkisebb befolyásuk volt és akik azt ily hallatlan módon és példátlanul elposványosodni engedték”.²⁵⁰

Az Adamovics-ügyre a pecsétet a fegyelmi választmány döntését helybenhagyó belügyminisztériumi leirat tette rá 1896 júliusában.²⁵¹ Hogy mennyire káros kihatása volt a botrányos eset kivizsgálása elhúzódásának, azt a legeklatánsabb módon jelzi, hogy az ügy lezárása után nyolc hónappal a néhai Adamovics adóigazgató özvegye volt férje éves fizetése, vagyis 1000 Ft kegydíj megadása iránt fordult a városhoz. A közgyűlés felháborodottan utasította vissza a kérelmet...²⁵²

A második törvényhatósági törvény

A hódmezővásárhelyi sajtó már 1885 novemberétől rendszeresen taglalta a képviselőházi vita alatt álló új törvényhatósági törvényjavaslatot, a későbbi 1886. évi XXI. tc.²⁵³ rendelkezéseit. A főispánokról az új törvény IV. fejezete szólt. A törvény jelentősen kiterjesztette a főispánok jogkörét,²⁵⁴ különösen az ellenőrző funkciót helyezte előtérbe. Most már a városokban is évente kétszer számonkérő széklet tartaniuk, általános számonkérést kellett fogyanatosítaniuk. A számonkérő szék tagjai városokban: elnökként a főispán, mellette a polgármester, főjegyző, tisztii ügyész, a tanácsnokok, valamint a közgyűlés által e célra évente választott két tag. A számonkérő szék jegyzőkönyvének másolatát, a tisztviselők tevékenységi kimutatását, a tapasztalataikról és rendelkezéseikről szóló jelentést közvetlenül a belügyminiszterhez küldték meg.

A főispán az illetékes miniszter felhívására vagy saját hatáskörében a polgármesterhez, és általa a törvényhatósági közegekhez rendeleteket bocsáthatott ki, tőlük közvetlenül jelentést kívánhatott. A főispánnak az állami közigazgatás területén is megnövekedtek a jogai. A törvénykezési szervek kivételével a törvényhatóság területén működő valamennyi állami közeg eljárásáról jelentést tehetett az illetékes miniszterhez, az állami közigazgatási állások betöltésénél, előléptetéseknél joga volt személyi javaslatokat tenni.²⁵⁵

²⁵⁰ VV 1895. okt. 10.; H MV 1895. okt. 10.

²⁵¹ H MV 1896. júl. 30.

²⁵² CSML HL Közgy. jkv. 151/1897. (04. 15.)

²⁵³ *Sarlós Béla*: i. m. 154-165.

²⁵⁴ *Sarlós Béla*: i. m. 154-156.

²⁵⁵ *Kruzslicz István Gábor*: Hódmezővásárhely Törvényhatósági Jogú Város főispánjai, 1873-1950. In: Hmv. tört. alm. 157.

Módosította a törvény a főispánok jogkörét a tiszti kinevezéseknél is. Eddig a levéltárnokot, valamint a segéd- és kezelőszemélyzet tagjait nevezhette ki élethossziglan, most bővült e kör: hasonló jogosultságai lettek a törvényhatósági főorvos, a rendőrkapitány, a számvevők, az árvaszéki nyilvántartók és könyvvezetők, a kerületi orvosok, a közigazgatási gyakornokok és az állatorvosok vonatkozásában. A segéd- és kezelőszemélyzet kinevezésének jogát azonban csak a vármegyék esetében hagyták meg a főispánnak, törvényhatósági jogú városokban e posztokra a közgyűlés választhatott élethossziglan. A közutakról és vámokról szóló 1890. évi I. tc. értelmében pedig immár a főispán nevezhetett ki olyan műszaki közegeket is (főmérnök, almérnök, útibiztosok), akiket addig az általános tisztújítás keretében a törvényhatóságok közgyűlései választhattak meg.

A törvény értelmében a belügyminiszter „a szükséghez képest” a főispánok mellé főispáni titkári állásokat rendszeresíthetett, ami eleinte inkább a vármegyéknél volt szokásban, Hódmezővásárhelyt még évekig nem érintette. A titkári állás feltétele jog- vagy államtudományi államvizsga volt, rangjuk és javadalmazásuk a minisztériumi fogalmazókéval, illetve segédfogalmazókéval egyezett meg.²⁵⁶ Újdonságként rendelkezett a törvény a főispánok pecsétjéről: az ország címere, amelyet az illető törvényhatóság nevét tartalmazó körirattal látnak el. Megszűnt a vármegyék és a területükön működő törvényhatósági jogú városok főispánsága egy személy általi ellátásának tilalma (ami alapján Rónay Lajos nem válhatott volna vásárhelyi főispánná): az új törvény rendelkezése szerint két - vagy kivételesen több - törvényhatóság főispáni teendői állandóan és ideiglenesen is egy főispánra bízhatóak. A törvény 1886. augusztus 15-én lépett életbe.²⁵⁷

Az 1886. október 25-én 4717. eln. sz. alatt kelt belügyminiszteri rendelet a főispánok kötelességévé tette rövid jelentések tételét a minisztérium felé az általuk vezetett közgyűlések lefolyásáról, választásairól, jelentősebb eseményeiről (az első ilyen fennmaradt jelentés Thoroczkay Viktor főispántól származik 1899-ből).²⁵⁸

²⁵⁶ OL BM Eln. ir. 5304/1886.; Vásárhelyi Napló (a továbbiakban: VNó), 1899. ápr. 1.

²⁵⁷ CSML HL Főisp. ir. 103/1886.

²⁵⁸ CSML HL Főisp. ir. I. 73/1899.

Rónay Lajos lemondása

Az újabb hat esztendő elteltével, 1873/74 és 1879/80 után ismét esedékessé vált a törvényhatósági bizottsági tagok felének újraválasztása, az új szervezeti szabályrendelet kidolgozása, valamint a tisztújítás. A választásokra 1885. október 25-én került sor,²⁵⁹ és szintén októberre a tanács elkészítette a szervezeti szabályzat tervét is, melyet előbb az 1886. március 19-ei városi közgyűlés fogadott el, majd a belügyminiszter április 9-én hagyta jóvá. A tanácsai ügykezelést tekintve e szabályzat szentesítette az 1885. január 1-jén ideiglenesen bevezetett előadói-ügyosztályi rendszert, hét osztályt állítva fel: háztartási, gazdasági és közművelődési ügyosztály, pénzügyi és javadalomkezelési ügyosztály, rendészeti ügyosztály, jogügyi osztály, közigazgatási és katonai ügyosztály, adóügyi osztály, valamint építkezési, közlekedési és vízügyi osztály.²⁶⁰

A kórházi orvosi állást betöltő személyt az 1876. évi XIV. tc. 66. §-a értelmében a főispán nevezhette ki, Rónay három év időtartamra Imre Józsefet jelölte a posztra.²⁶¹ Az 1886. évi XXI. tc. kapcsán néhány ponton módosítani kellett Hódmezővásárhely frissen összeállított és elfogadott szervezeti szabályzatát.²⁶² Az új szabályzat végleges verzióját Hódmezővásárhely közgyűlése 1887. február 15-én fogadta el, a belügyminisztérium pedig április 14-én erősítette meg. Így az a különleges helyzet állt elő, hogy 1886-ból és 1887-ből is létezik Hódmezővásárhelynek érvényes szabályrendelete.²⁶³

Az általános tisztújítást az 1886. január 8-ai és 9-ei közgyűlésen ejtettek meg. Mivel a város szervezeti szabályzatát a belügyminiszter még nem hagyta jóvá, így csak a már meglévő állásokat lehetett betölteni, a friss szabályrendeletben tervezett újabbakat még nem. A tisztújítás előtt a főispán emelkedett szólásra, a megválasztott tisztviselővel szembeni elvárásait ecsetelve: kipróbált hazafiúi hűség, megfelelő elméleti képesség gyakorlati jártassággal párosulva, ernyedetlen ügybuzgalom, és mindenekelőtt feddhetetlen erköl-

²⁵⁹ CSML HL Közgy. jkv. 308/1885. (11. 10.); VV 1885. okt. 29.

²⁶⁰ Hód-Mező-Vásárhely Törvényhatósági Joggal Fölruházott Város szervezeti szabályrendelete. Szeged, 1886.; CSML HL Közgy. jkv. 282/1885. (10. 27.), 283/1885. (10. 28.), 286/1885. (10. 29.), 182/1886. (04. 21.)

²⁶¹ CSML HL Közgy. jkv. 319/1885. (12. 11.), 138/1886. (03. 20.); CSML HL Főisp. ir. 2/1886.

²⁶² CSML HL Közgy. jkv. 278/1886. (08. 10.); CSML HL Főisp. ir. 103/1886., 115/1886.

²⁶³ CSML HL Közgy. jkv. 35/1887. (02. 15.), 101/1887. (04. 19.); Hód-Mező-Vásárhely Törvényhatósági Joggal Fölruházott Város szervezeti szabályrendelete. Hódmezővásárhely, 1887.

csi élet. A polgármesteri tisztségre az egy esztendeje a leköszönt Ábrai helyére megválasztott Kristó Lajos, valamint Baksa Lajos temesvári ügyvéd pályázott; a tisztséget ismét Kristó nyerte el, 121:57 arányban. A tisztújítás az egyéb tisztikari posztokon sem hozott földrengésszerű változást: ezen állások 80%-át ugyanaz a személy töltötte be 1886 januárja után is, mint korábban.²⁶⁴ A főispán a tisztújítás végeztével elismerését és őszinte köszönetét fejezte ki a törvényhatósági bizottság tagjainak a kétnapos munka alatt tanúsított férfias és higgadt magatartásukért, mire Szabó Mihály javaslatára a közgyűlés is jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet Rónaynak.²⁶⁵ A főispán a belügyminiszternek örömmel jelenthette, hogy az általános tisztújítást „példás rendben s a létező erők lehető legjobbjai megválasztásával” ejtették meg.²⁶⁶

A vásárhelyi leköszönés útjára az előző időszak botrányai által megtépázott tekintélyű Rónay 1886 tavaszán lépett. A helyi sajtó is megemlítette, hogy márciusban Csongrád megyei és vásárhelyi főispáni teendői miatt pl. nyolc napon keresztül volt kénytelen távol lenni családjától, akkor is csak egészségi problémái miatt tért haza Kiszomborba.²⁶⁷ Júliusban a vásárhelyi közgyűlést azért kellett elhalasztani, mert a főispán felesége betegsége miatt nem jelenhetett meg, holott mindenképp ő akarta vezetni a gyűlést.²⁶⁸ Rónay Lajosné Horgosi Kárász Borbála július 20-án hunyt el, ami végképp megtörte a főispánt, gyásza miatt ebben a hónapban egyáltalán nem is került sor közgyűlésre Hódmezővásárhelyen.²⁶⁹ Ehhez járult még, hogy az új törvényi rendezés kapcsán a főispánnak saját törvényhatósága székhelyére, azaz Rónay Lajosnak Kiszomborból Szentesre kellett költöznie.²⁷⁰

Felmentésének híre karácsony másnapján kezdett terjedni a városban, a helyi sajtó szerint „az esemény mindenkit meglepett”, csak kevesen tudtak Rónay szándékáról. A távozó főispán egyenes jellemét és alkotmányos érzületét emelték ki, egyszerű és keresetlen egyéniségét, politikai ellenfeleit is lefegyverző igazságszeretetét és elfogulatlanságát. A *Vásárhely és Vidéke* szerint „sohasem érezte, hogy a kormányt képviseli e városban”, a politikai küzdelmekről min-

²⁶⁴ CSML HL Közgy. jkv. 5-19/1886. (01. 08.), 20-53/1886. (01. 09.); HMV 1886. jan. 10.

²⁶⁵ CSML HL Közgy. jkv. 60/1886. (01. 09.); CSML HL Főisp. ir. 16/1886.

²⁶⁶ CSML HL Főisp. ir. 7/1886.

²⁶⁷ HMV 1886. márc. 21.

²⁶⁸ VV 1886. júl. 15.

²⁶⁹ CSML HL Főisp. ir. 110/1886.; VV 1886. júl. 22., júl. 29.; HMV 1886. júl. 25.

²⁷⁰ HMV 1886. nov. 7.; VV 1886. nov. 4.

dig távol tartotta magát. A lap céloz arra, hogy ha lemondását fentről is „támogatták”, annak a közelgő képviselőválasztás lehetett az oka (ha ez volt az indok, akkor kudarcba fulladt az elképzelés: hiába az új főispán, a kormánypárt jelöltje, Beniczky Ferenc vereséget szenvedett 1887 júniusában Gosztonyi Sándorral szemben). Azt a vezércikk szerzője is elismeri, hogy a főispán finom és lovagias érzülete vezethetett oda, hogy a városi közgyűléseken gyakran „túlcsaptak a medren” a tanácskozás hullámai, „közgyűlési termünk majdnem üvöltő dervisek és vad indiánusok gyűlőhelyévé” alacsonyodott.²⁷¹

Rónay Lajos saját kérelmére december 16-ai keltezéssel történt vásárhelyi főispáni felmentését, valamint utódja kinevezését az e célból összehívott rendkívüli közgyűlésen jelentette be Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottságának Kristó Lajos polgármester 1886. december 28-án. A korabeli szokásoknak megfelelően a leköszönt főispánnak – aki Csongrád megyei tisztségét megtartotta, s viselte 1889. április 28-ig – az uralkodó a Lipót-rend lovagkeresztjét adományozta. A közgyűlés jegyzőkönyvbe iktatta a főispán érdemeit, amit – Dáni Ferenc leköszönéséhez hasonlóan – ezúttal is emlékiratba foglaltak, és küldöttség által kézbesítettek a főispánnak.²⁷² A 14 fős küldöttség – Kristó polgármester vezetésével – 1887. január 5-én ke-reste fel Rónayt Kiszomboron. A polgármester búcsúbeszédére válaszul Rónay elmondta, hogy „magasabb érdekek követelték az ő visszalépését városunk főispáni állásáról”, fájdalmas szívvel is távozik, mert igen jól érezte magát a vásárhelyiek körében.²⁷³

Rónay Lajos 1891. január 1-jén Budapesten hunyt el, temetésén Hódmezővásárhely háromfős küldöttséggel képviseltette magát, elhelyezve ravatalán a város díszkoszorúját.²⁷⁴ A közgyűlés jegyzőkönyvileg emlékezett meg a volt főispán haláláról.²⁷⁵

Kállay Albert főispánsága (1886–1898)

Újra Szeged oldalán

Tisza Kálmán belügyminiszter előterjesztésére az uralkodó 1886. december 16-án – Rónay Lajos lemondásának elfogadásával egy napon –

²⁷¹ VV 1886. dec. 30.

²⁷² CSML HL Közgy. jkv. 494/1886. (12. 28.); OL BM Eln. ir. 5596/1886, 5693/1886.

²⁷³ HMV 1887. jan. 9.

²⁷⁴ HMV 1891. jan. 4.

Kállay Albertet nevezte ki Hódmezővásárhely főispánjává.²⁷⁶ Kállayt a Szegedet elmosó árvíz után Tisza Lajos királyi biztos mellé nevezték ki tanácsosnak, majd a királyi biztosság megszűnését követően, 1884. január 21. óta Szeged főispánjaként működött. Éves fizetése 1887-től 5000 Ft volt, ebből 4000 volt a szegedi főispáni bére, vásárhelyi megbízatása 1000 Ft pluszt jelentett, s fizetése mellé 600 Ft évi lakbért is kiutaltványoztak neki.²⁷⁷ (Az 1887-ben elfogadott legújabb vásárhelyi szervezeti szabályzat értelmében a legjobban kereső városi tisztviselő, Kristó polgármester fizetése évi 1600 Ft volt.²⁷⁸)

A Rónay főispánt búcsúztató városi küldöttség Kiszomborból Szegedre tért vissza, ahol 1887. január 6-án egyúttal az utódját, Kállay Albertet is felkeresték. A városi székházban kényelmesen berendezett főispáni hivatalban Kristó polgármester üdvözölte Kállayt, egyben felkérte a város kormányzatának mielőbbi átvételére. Az új főispán rövid, de szellemes, „valóban meglepő dialektikával tartott” beszédben válaszolt. Szívesen és örömmel jön Vásárhelyre, bizalommal veszi át a város kormányzatát, s cserébe ő is bizalmat kér mindenkitől. Utalt a városok helyzetére, elmondta, hogy a 60%-os vásárhelyi pótdadót nem tartja tovább emelhetőnek, Hódmezővásárhely pénzügyi helyzetén közvetett adók behozatalával kell segíteni. Virágzóvá kell tenni a várost, amit úgy lehet elérni, ha pénzügyi helyzetén igyekszünk javítani. A beiktatás időpontjaként január 22-ét tűzték ki. Utólag kiderült azonban, hogy arra a napra a Fekete Sas nagytermét már lefoglalták, így a városi tanács 24-ére tette át az installációt, amit a főkapitány személyesen közölt Szegeden Kállayval.²⁷⁹

Január 23-án háromfős küldöttség ment Szegedre a főispán elé, aki másnap délelőtt vonattal érkezett Hódmezővásárhelyre. Kállay Dósics Péter kir. asztalnok, törvényhatósági bizottsági tag házában szállt meg a beiktatás ideje alatt.²⁸⁰ A szokásoknak megfelelően városi küldöttség várta a vasútállomáson az érkező főispánt, a polgármester üdvözlőbeszédével és Kállay rövid válaszával, majd díszhintőkon vonultak a városházára. A beiktató díszközgyűlésen ismét Kristó polgármester üdvözölte a főispánt, majd felkérte széke elfoglalásá-

²⁷⁵ CSML HL Közgy. jkv. 1/1891. (01. 14.)

²⁷⁶ OL BM Eln. ir. 5596/1886.; CSML HL Tan. ir. II. 48/1887.

²⁷⁷ OL BM Eln. ir. 5677/1886.

²⁷⁸ Hód-Mező-Vásárhely Törvényhatósági Joggal Fölruházott Város szervezeti szabályrendelete. Hódmezővásárhely, 1887. 133.

²⁷⁹ CSML HL Tan. ir. II. 48/1887.; HMV 1887. jan. 9.; VV 1887. jan. 13.

²⁸⁰ HMV 1887. jan. 23.

ra. Kállay letette a hivatalos esküt,²⁸¹ majd elmondta székfoglalóját. Nem csinált titkot belőle, hogy a nagy újjáépítési munkát követően másik főispánsága, Szeged igen közel áll szívéhez, de tagadta, hogy a két városnak bármiféle érdekellentéte lenne egymással, inkább a régebb óta fennálló barátság és rokonszenv kötelékeit hangsúlyozta, amit a jövőben is kölcsönösen ápolni kell. Részletesebben nem kívánt belemenni e beszédben majdani hivatali teendői ecsetelésébe, de folyamatos napirendi pontnak tekinti majd a közigazgatási szervezet fejlesztését, tökéletesítését. Az installáció alkalmával az új főispán nagyon jó benyomást tett a helyiekre: beszédéből hiányoztak a hangzatos ígéretek, tág látókörű, közigazgatási szakképzettséget, sokoldalú tanulmányozást mutató beszédei alapján a *Hód-Mező-Vásárhely* egyenesen „államférfiúi magaslaton” látta Kállayt. A főispán beszédét Kmetykó József városi főjegyző viszonzta, melyben a főispán szervezőkészségét, közigazgatási tekintélyét, szilárd jellemét méltatta. A főjegyző szónoklatának egy részét azonban komoly kritika alá vette a sajtó: Kmetykó nem titkoltan főispáni közbenjárást várt a helyi gazdák kataszteri és ármentesítési adóterheinek csökkentése kapcsán, amit a *Vásárhely és Vidéke* a főispáni tekintély aláásására alkalmas önáltatásnak tartott, lévén ezek az ügyek törvények által szabályozottan bevégzett akták immár, e terheket viselni kell, és nagyon nem szerencsés a népben olyan reményt és hiedelmet kelteni, hogy a főispánnak hatalmában áll majd bevégzett tényeket meg nem történtekké tenni.²⁸²

A tisztelgések sorát is polgármesteri üdvözlét nyitotta, amire Kállay érdekes beszéddel reagált. Elmondta, hogy nem főnöknek, hanem hivataltársnak jött ide, hiszen tisztviselőnek tartja magát. Éppen ezért ő azon új generációs főispánok egyik első képviselője, akiket a kormányzat – az eddigiekkel szemben – immár nem politikai, hanem

²⁸¹ Az eskü szövege: „Én, Kállay Albert esküszöm az egy Istenre, boldogságos Szűz Máriára és Istennek minden szenteire, s örökös földi Fejedelmemnek, legkegyelmesebb Uramnak, Első Ferencz József ausztriai Császár, Csehország királya s. a t., és Magyarország apostoli királyának hitemre fogadom és ígérem, hogy Ő Császári és apostoli Királyi Felségéhez örökké hű, engedelmes és hódoló leszek, Ő Felségének örökösének és utódjainak dicsőségét, méltóságát, hatalmát mindenkor fenntartani s előmozdítani igyekszem, kárát pedig erőm szerint elhárítom. Esküszöm, hogy Magyarország törvényeit megtartom, hogy mindennemű hivatalos körömhöz tartozó ügyekben legkisebb személy- – tehát gazdag és szegény – válogatása nélkül kérelmet, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és kedveskedést félretéve, mint Isten és az ő szent igazsága szerint meggyőződve leszek, minden dolog iránt tehetségem és a törvényhez képest jogot, igazságot és végrehajtást szolgáltatok. Isten engem úgy segéljen, a boldogságos szűz és Isten minden szentei!” CSML HL Közgy. jkv. 28/1887. (01. 24.)

kifejezetten szakmai működésre nevezett ki. A napot a Fekete Sasban elköltött 140 fős díszebéd zárta, számtalan pohárköszöntővel.²⁸³

A „mikádó” uralma

Kállay Albert vásárhelyi főispánsága nagyon hasonlóan indult elődjéhez. Rónay Lajosnak nem sokkal kinevezése után a fia hunyt el, míg az új főispán édesapja, Kállay Emánuel 1886. december 29-én Nagybányán halt meg.²⁸⁴ Hasonlóan alakult az is, hogy nem sokkal kinevezése után Kállaynak is komoly árvízhelyzettel kellett szembesülnie: 1887 júniusában átszakadt a rosszul megépített kis-tiszai zsilip, 1-jén este 7-kor rendkívüli közgyűlést kellett összehívni, újra vészbizottságot alakítani, a kormány pedig Beniczky Ferenc belügyi államtitkárt küldte ki Vásárhelyre miniszteri biztosként.²⁸⁵ Kállay munkamódszereit híven mutatja, hogy első számonkérő székét július 13-án tartotta. Az árvízveszély óta folyton a vészbizottságban vagy a védelmi vonalakon elfoglalt tisztviselőket „nagyon meglepte” a főispán intézkedése, de végül fellélegezhettek: a számonkérés mindent a legnagyobb rendben talált.²⁸⁶ A hóolvadás után 1888 márciusában már a Szárazér is elárasztással fenyegette a város külterületét, ami miatt a *Vásárhely és Vidéke* kifejezetten a kormányzatot hibáztatta: könnyelműség egy négy vármegyén át kígyózó folyómedret gazdátlanul hagyni, s elnézni a part mentén élő birtokosok visszaéléseit.²⁸⁷

A kortársai által feltétlen király- és kormányhűségéről, erélyes és ügybuzgó eljárásáról ismert, a modern közigazgatás terén kiváló szaktekintélynek tartott, elődeihez képest is fiatal (43 éves) Kállay kinevezése feltétlenül újítást jelentett. Háromévnnyi szabolcsi aljegyzőség után 1870-től a belügyminisztériumban dolgozott (osztálytanácsosi posztig vitte), megbízható, hű káderként nála nem kellett attól tartani, hogy bármilyen egyéb szempontot gördítene működése során a kormányzati érdekek elé. Kállay Albertnél nem fordulhatott elő az, ami Rónay esetében problémaként merült fel: hogy utólag felsőbb, azaz kormányzati „korrektúrára” volt szükség bizonyos

²⁸² CSML HL Közgy. jkv. 26-28/1887. (01. 24.); OL BM Eln. ir. 560/1887.; HMV 1887. jan. 30.; VV 1887. jan. 27.

²⁸³ HMV 1887. jan. 30.

²⁸⁴ HMV 1887. jan. 9.

²⁸⁵ CSML HL Közgy. jkv. 123/1887. (06. 01.), 131-132/1887. (07. 22.); OL BM Eln. ir. 2881/1887.; HMV 1887. jún. 9., jún. 12.

²⁸⁶ CSML HL Közgy. jkv. 168/1887. (08. 23.); HMV 1887. júl. 17.

²⁸⁷ CSML HL Közgy. jkv. 43a/1888. (03. 20.), 60/1888. (03. 20.); VV 1888. márc. 29.

főispáni intézkedéseivel kapcsolatban.²⁸⁸ Azt a helyiek is elismerték, hogy erős kézre van szükség a korrupció által megszaggatott közigazgatás minden ágában.²⁸⁹ Ebből az aspektusból teljes joggal üdvözölték az új főispán érkezését. Nagy tisztelettel fogadták annak idején Dáni Ferencet és Rónay Lajost is, azonban a Kállayt fogadó hozsannázás, még az ellenzéki helyi sajtó részéről is, időnként már túlzásnak tűnt.

Azonban szép számmal merültek fel félelmek, kételyek is, amelyek arra engedtek következtetni, hogy a főispán beiktatásakor elmondottakat nem hitte el mindenki. Egyrészt Dáni Ferenc közel hét évvel korábbi búcsúja után az egyik alapvető szemponttá vált, hogy ne Szeged városával kösse össze közös főispánság Hódmezővásárhelyt. A két közeli város érdekei ugyanis nagyon gyakran ütköztek egymással, és a vásárhelyiek sokszor voltak kénytelenek tapasztalni, hogy bizonyos fejlesztési (pl. vasútépítési) kérdésekben Szeged miként érvényesíti erejét velük szemben. Ha más-más főispán képviseli a kormányt az egyes városokban (és viszont), akkor legalább a remény megmarad arra, hogy időnként Hódmezővásárhely érdekei kerüljenek előtérbe. Ha közös a főispán, aki ráadásul nyilván inkább „elsődleges” főispánsága felé húz, még ez a remény is elveszik.

Másrészt okkal tarthattak attól, hogy Rónay lemondása (lemondása) mögött tényleg meghúzódhatott olyan indok is, hogy túlságosan engedékeny volt politikai szempontból. Ha a Kállay Albertet megelőző híre beigazolódik, akkor erősen fennállt a veszélye annak, hogy Hódmezővásárhely még inkább, immár egy erőteljesebb kormányzati befolyás által is, politikai csatatérre válik majd.

Ami az első félelmet illeti: a szeged-nagyvárad, és vele párhuzamosan a szeged-vásárhelyi út kiépítésének főispáni erőltetése abba az irányba mutatott, hogy tényleg Szeged érdekei az elsődlegesek. Hódmezővásárhelynek inkább a forgalmat a város felé terelő mindszeri út megépítése lett volna inkább érdeke, joggal tartottak a szegedi piac elszívó hatásának növekedésétől, ha még a műút is elkészül.²⁹⁰ Igazán élesen végül a majdani millenniumi ünnepségek kapcsán derült ki, mi a különbség – többek közt a főispáni érdeklődés terén is – Szeged és Hódmezővásárhely között. Hogy mennyire nem történt e tekintetben változás, jelzi, hogy Dáni Ferenc közel két évti-

²⁸⁸ VV 1886. dec. 30.

²⁸⁹ VV 1886. dec. 30., 1887. jan. 27.

zeddel korábbi távozása után Kállay búcsúzásakor is a helyi közvélemény egy része kifejezetten annak örült, hogy végre véget ért a Szeged városával kötött „főispáni perszonálunió”. A lapok vaskos hasonlatokat is illesztettek e kérdés taglalásához: „Kilátásunk van, hogy állandóan fölszabadulunk a szomszéd város érdekeinek lidércznyomása alól. [...] Olyasmi volt ez, mint a sánta ember. A hosszabbik lába volt Szeged, a rövidebb Vásárhely. S talán vége szakad a kedves szokásnak, hogy midőn az állam egy vajas-szeletet tartott a kezében, Szeged leette a vaját; Vásárhelynek maradt a – kenyérhaj.”²⁹¹

A kormányzati politikai befolyás erősödése viszont hosszú ideig nem következett be, a helyi közigazgatás inkább a szakszerűség, mint a politikum irányába változott Kállay Albert főispáni korszakában, akinek sokáig még ellenfelei is kiemelték pártatlanságát. Mindebben változás csak főispáni időszaka utolsó éveiben következett be, amikor egyébként is negatívvá vált a várostól sokat távollévő főispán vásárhelyi megítélése. Az 1896. április 8-ai közgyűlésen az ellenzéki sajtó szerint a főispán két esetben is megcselekedte azt, amit Szegeden még megkísérelni sem mert. Először bizalmat szavaztatott a közgyűléssel a politikai támadások kereszttüzeiben álló báró Fejérváry Géza honvédelmi miniszternek és Gromon Dezső államtitkárnak (52:48 lett a szavazati arány),²⁹² majd a szólásszabadsággal való visszaélés megakadályozásához szükséges intézkedésekről szóló ún. soproni átíratot fogadtatta el úgy, hogy a tanács előzetesen annak csak tudomásul vételét, a főispán megérkezése után azonban már elfogadását tárta a közgyűlés elé (itt 51:51 lett a voksok aránya, a főispán szava döntött az elfogadás irányába).²⁹³ Az indítványokat formailag ugyan Baksa polgármester terjesztette a közgyűlés elé, de Endrey Gyula szerint valójában „strómanként” tette főispáni nyomásra, ami „nem méltó Vásárhely város polgármesteréhez”.²⁹⁴

Rónayt búcsúztató vezércikkében a Vásárhely és Vidéke külön kiemelte, hogy a távozó főispán igyekezett mindig úgy alakítani a programját, hogy a törvény előírta alkalmakkor személyesen jelen tudjon lenni Hódmezővásárhelyen: „a kijelölő, bíráló választmányok, a közigazgatási bizottság ülésein és mindenütt, hol tevékenységének

²⁹⁰ VV 1892. febr. 11., febr. 18.

²⁹¹ HMT 1898. jún. 26.

²⁹² CSML HL Közgy. jkv. 218/1896. (04. 08.)

²⁹³ CSML HL Közgy. jkv. 221/1896. (04. 08.)

²⁹⁴ VV 1896. ápr. 12.

tér nyílt, majd mindig személyesen elnökölt”.²⁹⁵ Ez lett aztán az igazán gyenge pontja Kállaynak: hamarosan a kritikák keresztüzébe került, mivel igen ritkán látott vendég volt csupán a városban, a főispáni időszakában megtartott törvényhatósági közgyűléseknek felén sem vett részt (48,4%). Ellenben erélyesebb stílusa arra kifejezetten jó volt, hogy a közgyűlések tárgysorozatait egy-két nap leforgása alatt le tudják tárgyalni, az előző főispánnál megszokottakkal ellentétben három- vagy többnapos ülésezés jóval ritkábban fordult elő: „a közgyűlés tanácskozási rendjének keretében szabad befolyást enged és biztosít a felszólalásoknak, bár megkívánja, hogy azok a tárgyra tartozók legyenek”.²⁹⁶

Különösen azután vált kritikussá Kállay Albert rendszeres távolléte, hogy az uralkodó – nem sokkal vásárhelyi kinevezése után, 1887. március 23-án – ideiglenes jelleggel megbízta a szabadkai városi főispáni teendőkkel is.²⁹⁷ „Ideiglenes” szabadkai stallumát hat éven át viselte.²⁹⁸ Ez volt az első eset, hogy egy vásárhelyi főispán valamelyik másik stalluma Hódmezővásárhely alá helyeződött saját hierarchiájában: Dáninak Szeged és Kecskemét, Rónaynak Csongrád megye, Kállaynak Szeged egyértelműen fontosabb volt, Szabadkát azonban e tekintetben végre megelőzte Vásárhely.

A szigorú Kállay fellépése új irányokba vezette a vele kapcsolatos kommunikációt is. Ő volt az első vásárhelyi főispán, akit állandósult becenevekkel, ha úgy tetszik gúnynevekkel illettek. Szegeden még Tisza Lajos mellett a „kis Metternich” elnevezést érdemelte ki,²⁹⁹ míg Hódmezővásárhelyen a *Vásárhely és Vidéke* rendszeresen csak mikádóként³⁰⁰ emlegette. Bár ez utóbbi kifejezést a lap inkább a főispáni cím, nem pedig a személy szinonimájaként, kifizurázásaként használta, s később Kállay némely utódainál is igyekezett használni (Thoroczkay Viktor volt „új mikádó”, Lukács György pedig „kis mikádó”), ezek a változatok azonban nem honosodtak meg: a mikádó elnevezés valójában Kállay Albert személyéhez nőtt hozzá. Miután pedig 1892 végén a közigazgatási pályán szerzett kiváló érdemei elismeréseként a király élethossziglan kinevezte Kállayt a főrendiház tagjá-

²⁹⁵ VV 1886. dec. 30.

²⁹⁶ H MV 1887. febr. 20.

²⁹⁷ OL BM Eln. ir. 1396/1887.

²⁹⁸ Felmentésére ld. OL BM Eln. ir. 1161/1893.

²⁹⁹ Tisza Lajos és udvara i. m. 99.

³⁰⁰ Mikádó v. tennő: eredetileg a japán császár kínai mintát tükröző címe.

vá,³⁰¹ a lapok is lépést tartottak a változásokkal: a főrendiházi tag főispánt „rövidítve” csak fő-főispánként kezdték emlegetni...

Főrendiházi kinevezése, valamint a *Szegedi Híradó* cikke kapcsán a *Hód-Mező-Vásárhely* 1893. január 8-ai számának vezércikke Kállay Albert főispánról szólt. A cikk szerzője rossz néven vette, hogy a szegedi újság írása szerint Hódmezővásárhely és Szabadka csak mostani főispánjuk révén indult fejlődésnek. Elismerte, hogy Kállay „a főispánok egyik legmunkásabbika”, de tisztének érezte megvédeni elődjait, Dáni Ferencet és Rónay Lajost, akik a mostaninál sokkal nehezebb viszonyok közepette szintén megtették minden tőlük telhetőt Hódmezővásárhelyért. A lap szerint a korrupciót alapvetően az első két főispán segítségével sikerült kiirtani nehéz harcok árán, az ő idejük alatt sem „csak úgy gondolomra” működött a vásárhelyi közigazgatás, mint azt a szomszédvárbán hiszik, Kállay pedig már „tisztult viszonyok között” vehette át a főispánságot. A főispán tehetségéhez, rátermettségéhez, igazságszeretetéhez, szorgalmához kétség sem férhet, az egyetlen dolog, amit Vásárhely kívánhat vele kapcsolatban, hogy juthatna belőle több is a városnak „a jó tisztviselőn kívül”. Ugyan nagy kincs a szakelőadói rendszer, a tiszta ügykezelés, a közigazgatás rendes folyása, de számos egyéb, nagy fontosságú ügy (határunk rendezése, közgazdasági és köznevelési ügyeink fejlesztése, társadalmi életünk tökéletesítése) kénytelen nélkülözni a főispán hathatós befolyását. Főrendiházi kinevezését is e szomorú szemüvegen keresztül értékeli a lap, „hiszen most már még messzebb esik tőlünk, mint azelőtt”, majd gyakorlatilag főispánváltást sürget: a kormány „nem vétkeznék, ha nekünk kevesebb bajú főispánt adna”, pl. a Csongrád megyeit Hódmezővásárhely székhellyel...³⁰²

Kállay Albert 1893-ban lemondott szabadkai főispánságáról, szegedi és vásárhelyi tisztségét tartotta meg. A *Vásárhely és Vidéke* ekkor a közös uralkodóval vont párhuzamot: „úgy vagyunk mi vásárhelyiek a mikádóval, mint az osztrák-magyar monarchia fővárosai a fejedelemmel. Mi vagyunk Budapest, Szeged pedig Bécs. Budapesten csak vendég a fejedelem, ép úgy mi nálunk a – mikádó.”³⁰³ Szabadkai távozása után is megmaradt azonban az a rendszer, hogy a többnapos közgyűléseknek általában csak az első napján volt jelen a főispán, a másodikon már a polgármester mentette ki az idővel közhellyé vált

³⁰¹ VV 1892. dec. 29.; HMV 1893. jan. 1.; CSML HL Közgy. jkv. 2/1893. (01. 18.)

³⁰² HMV 1893. jan. 8.

„hivatalos elfoglaltsága miatt” távolmaradó Kállayt, aki a rendkívüli közgyűléseken sem gyakran jelent meg. A sajtó hosszú ideig a fenti szomorkodó-édesbús hangnemben elmélkedett a főispán gyakori távolléteiről, mígnem 1894 elejétől megváltozott a stílus. Ekkor éppen a kormánypárti *Hód-Mező-Vásárhely* rótta meg szokatlanul élesen közgyűlési tudósítása elején a főispánt: „tudjuk, hogy reá nézve nem valami élvezetes mulatság a mi törvényhatósági bizottsági tagjaink vitatkozásainak hallgatása, de úgy képzeljük, hogy nem azért van a törvényhatóságnak főispánja, hogy az minden hónapban egy napra elmenjen abba a törvényhatóságba, azután akár végezi el a dolgát, akár nem: szaladjon haza. Nem azért van főispánunk, hogy ha a közgyűlés nem végezhető be az első napon, vagy ha a közgyűlés bármi ok miatt elnapoltatik, az a főispánt egyáltalában ne érdekelje; ő ugyan a második napi közgyűlést nem vezeti, az elnapoltra el nem jön, hiszen már eltöltötte a legkeservesebb napját az illető hónapban. Hanem azért van főispánunk, hogy az közéletünk vezetője legyen, amihez bajainknak és embereinknek teljes megösmerése szükséges. Tudjuk, hogy *rokonszenvet* kívánni senkitől sem lehet, de azt igen is meglehet kívánni, hogy a *kötelességét* mindenki teljesítse, még akkor is, ha az rosszul esik neki. Mi a törvényhatóság kicsinylésének tartjuk a főispán meg nem jelenését a közgyűlésen, s nézetünk szerint azt a törvényhatóság nem tűrheti el.”³⁰⁴ Tény, hogy Kállay Albert a főispáni működése idején tartott rendkívüli közgyűléseknek csupán egyharmadán jelent meg, míg az általa megnyitott, többnaposra elnyúló gyűléseknek csupán az ötödén maradt a második napra is. Ha három- vagy többnapos volt a közgyűlés, akkor jellemzően az első kettőn volt jelen a főispán, s a harmadik naptól adta át az elnöklést a polgármesternek.

Újabb visszaélések

A „tisztult viszonyok” ellenére azért Kállay Albert főispánságának korszaka sem volt mentes a hivatali korrupciótól. Igaz, a kortársak szerint a visszaélések magába a rendszerbe kódolva léteztek: évek óta súlyos probléma volt a városnál, hogy nemcsak jelentősebb tisztviselői fizetésemelésekről nem lehetett beszélni, de gyakran éppen a bérek csökkentésére került sor. A helyi sajtó minden alka-

³⁰³ VV 1893. jan. 29.

³⁰⁴ HMV 1894. ápr. 8.

lommal felszólalt e jelenségek ellen, általában eredménytelenül. Még az Adamovics-ügy kirobbanásakor írták, hogy egyáltalán nem meglepő, ami történt, hiszen köztudott: a városi tisztviselők többsége „nyakig adósságokban úszik”, egymásnak vállalnak kötelezettségeket pénzüintézeti váltókra, így akik nagyobb pénzösszegeket kezelnek, egy idő után könnyen kísértésbe eshetnek.³⁰⁵

A második törvényhatósági törvény 4. §-a értelmében a belügyminiszter kiküldöttjei révén bármikor megvizsgálhatja a törvényhatóságok közigazgatási eljárását, belső ügyvitelét és pénzkezelését. Az új törvénynek ez volt az egyik, több oldalról is támadott rendelkezése, holott Vásárhely példájánál autentikusabban semmi sem mutatta, mekkora szükség van (lett volna) ilyen vizsgálatokra. Vásárhelyen folytak azonban ún. belső vizsgálatok is, amelyek 1889 őszén a második adószedői hivatalnál bukkantak visszaélések, hűtlen kezelés nyomaira a városi pótagók és közmunkaváltság elszámolásainak kapcsán. Az ügyet a helyi sajtó egyenesen az Adamovics-féle botrány ikertestvérének nevezte azzal a különbséggel, hogy az 1885-ös csalássorozat az adókiadó és elszámolási részleget érintette, senki sem gondolta, hogy az adószedőknél is hasonló problémák lehetnek. A vizsgálat alá került számadók (Vörös Zsigmond adószedő és Vígh Zsigmond ellenőr) a gorzsai közmunkaváltság-hátralék címén 1876-1881 közti időszakra beszedtek ugyan 1031 Ft 40 kr-t, de azzal elszámolni nem tudtak.³⁰⁶ A polgármester októberben mindkét érintettet felfüggesztette állásától. A vizsgálat előrehaladtával mások is gyanúba keveredtek, így novemberben Kállay főispán felfüggesztette állásából az adószedőket ellenőrizni hivatott Szikszay Albert főszámvevőt is.³⁰⁷

Ez a botrány ugyan jóval kisebb volumenű volt az 1885-ben kirobbant, de még ekkor is vizsgált Adamovics-félénél, azonban a figyelem már annyira koncentrált ezekre az ügyekre, hogy a legapróbb visszaélés esetén azonnal ki lehetett jelenteni, hogy „városunk székháza [...] a korrupciónak meleg ágya és erős vára”.³⁰⁸ 1890 májusában – az ellene folytatott fegyelmi vizsgálat következtében – Vígh Zsigmond önkezével vetett véget életének.³⁰⁹ Az 1890. november 20-ai közgyűlésen végül Vörös Zsigmond és Vígh Zsigmond egyetemlegesen

³⁰⁵ VV 1885. máj. 7.

³⁰⁶ H MV 1889. nov. 3.; VV 1889. okt. 31.

³⁰⁷ H MV 1889. nov. 17.

³⁰⁸ VV 1889. okt. 31.

³⁰⁹ VV 1890. máj. 8.

6151 Ft 62 és fél kr kárösszegben került elmarasztalásra.³¹⁰ A közigazgatási bizottság fegyelmi választmányának 1891. március 18-ai ülésén Vöröst hivatalvesztésre ítélték, Szikszay főszámvevőt ellenben pénzbüntetés mellett visszahelyezték állásába.³¹¹

Amikor Kállay főispán joggal hihette, hogy az ő korszakában újabb hasonló botrány már nem fordul elő, fél évvel a távozása előtt, 1897 legvégén ismét sikkasztástól, korrupciótól volt hangos a város. Dacára annak, hogy a felettes hatóságok időről-időre megvizsgálták külön-külön a házi- és árvapénztárakat, a sikkasztó leleményesnek bizonyult, és hosszú ideig nem kellett a lebukástól tartania. Egyszerűen az egyik pénztárból a másikba rakta át a hiányzó összegeket, ami működött is egészen addig, mígnem valahára a pénztárak együttes vizsgálatát folytatták le Baksa Lajos polgármester vezetésével december 28-án. Amint ez megtörtént, Szabó Sándor főpénztárnok azonnal lebukott 6513 Ft 19 kr elsikkasztásával. A polgármesternek tűnt fel, hogy Szabó ugyanazokat az összegeket nyújtotta át a házipénztár vizsgálatakor, mint tette korábban, mikor az árvapénztárt ellenőrizték. Megjegyzett magának két db 1000 Ft-os bankjegyet, majd újra kérte a főpénztárnoktól az árvapénztárt ellenőrzésre; Szabó pedig a megjegyzett ezresek is bemutatta ismét. A főpénztárnok azonnal mindent bevallott: három éve bűvészkedett már a vizsgálatok alkalmával a két pénztárral, egyedüli bűnösként. A késő éjjelig tartó kihallgatás végén Szabó Sándort letartóztatták.

A polgármester távirati úton azonnal értesítette a főispánt, aki 29-én délelőtt már Vásárhelyen is volt, személyesen véve át a vizsgálat vezetését. Egész délután a pénztári naplókát ellenőrizték, majd Kállay rendelkezett a polgármester által azonnal felfüggesztett főpénztárnok és Medveczki Wittich Lajos közpénztári ellenőr helyettesítéséről. Kállay a korábbi rossz tapasztalatok okán az adópénztárt is azonnal tüzetesen megvizsgáltatta, hiányra, visszaélés nyomaira ott ezúttal nem akadtak.³¹²

Utóbb kiderült, a kezdeti ellenőrzések valódi lavinát indítottak el. A polgármester által 1898. január 4-én a város kamarási hivatalánál megejtett vizsgálat is komoly, 6042 Ft-os hiányt mutatott, minek következtében Góbi József kamarást szintén felfüggesztették

³¹⁰ HMV 1890. nov. 30.

³¹¹ HMV 1891. márc. 22.; VV 1891. márc. 19.; CSML HL Közgy. jkv. 208/1892. (06. 15.)

³¹² HMV 1897. dec. 30.; VV 1897. dec. 30., 1898. jan. 1.; CSML HL Közgy. jkv. 13/1898. (01. 12.)

állásától, majd kihallgatása végén letartóztatták. 1898. január 6-án Baksa Lajos a rendőrkapitányi hivatalnál a kihágási pénzbüntetések elszámolása körül észlelt szabálytalanságokat, mire Póka László alkapitányt több érdekelt fél berendelésére hívta fel utólagos ellenőrzés céljából. Másnapra a kezelésében lévő büntetéspénzekből sikkasztó Póka, valamint Gosztonyi Sándor rendőrkapitányi fogalmazó (a város korábbi országgyűlési képviselőjének fia) öngyilkos lett.³¹³ A vizsgálat hamarosan Banga Péter főszámvevőt is utolérte, akiről kiderült, hogy 19 esetben vett fel előleget, kölcsönt magának a hivatalos pénzekből, s ezek nagy részét azóta se fizette vissza; a főszámvevő állásából való felfüggesztésére is azonnal sor került. Mentségként csak annyit tudott mondani, hogy Kristó Lajos polgármestersége idején bevett rendszer volt, hogy a tisztviselők a házipénztárból előlegeket vettek fel, majd a következő havi fizetésükből ezeket levonta a pénztáros...³¹⁴

A törvényhatósági bizottság az ügy vizsgálatára 1898 januárjában Garzó Imre vezetésével egy ún. hetes bizottságot jelölt ki, amely február közepére készítette el jelentését. A pénztár hiánya a Szabó Sándor lebukásakor megállapítottal szemben nőtt, a vizsgálat végére 7908 Ft 97 kr-t tett ki. A legtöbb kifogásolni valót azonban a bizottság a kamarási hivatalnál találta, ahol a sikkasztás végösszegét egyelőre meg sem tudták állapítani a kamarás által elkövetett rengeteg szabálytalanság eredményeként. Az összes hivatalnál komoly hiányosságokat tártak fel mind a nyilvántartások vezetése, mind azok ellenőrzése tekintetében; a helyzet kiváló táptalajául szolgált a visszaélések elkövetésének.³¹⁵

A közigazgatási bizottság fegyelmi válaszmánya Szabó Sándor pénztárnokot sikkasztás, Medveczki Wittich Lajos pénztári ellenőrt pedig hivatali kötelességének elhanyagolása miatt hivatalvesztésre, valamint az okozott, közel 8000 Ft-os kár megtérítésére kötelezte.³¹⁶ Később Góbi József kamarást is hivatalvesztésre ítélte a fegyelmi válaszmány, miként az öngyilkosságot elkövetett Póka alkapitányt is (ezzel özvegye elvesztette nyugdíjjogosultságát).³¹⁷ Banga főszámvevőt hivatali kötelessége megszegése címén 200 Ft pénzbüntetésre

³¹³ CSML HL Közgy. jkv. 13/1898. (01. 12.); CSML HL Tan. ir. II. 2045/1902.; HMV 1898. jan. 6.; VV 1898. jan. 6., jan. 9.

³¹⁴ HMV 1898. jan. 13.

³¹⁵ HMV 1898. febr. 10.

³¹⁶ HMV 1898. márc. 10.

³¹⁷ HMV 1898. aug. 18.

ítélték, őt azonban a fegyelmi eljárás végeztével állásába visszahelyezték.³¹⁸ Szabót sikkasztás miatt a szegedi kir. törvényszék is vád alá helyezte (10 hónap börtönre és 3 év hivatalvesztésre ítélték), ellenben Medveczki Wittichet és Banga Péter főszámvevőt a bűnrészes-ség vádja alól felmentette.³¹⁹ Banga sem sokáig maradt már állásában: már 1898-ban beadta nyugdíjazási kérelmét, melyet egy évvel később el is fogadtak.³²⁰ Góbi kamarást a szegedi kir. törvényszék felmentette ugyan a sikkasztás vádja alól, a kir. tábla azonban ellenkező értelmű ítéletet hozott, és két év fegyházbüntetésre ítélte.³²¹

Új szervezeti szabályzat, tisztújítás

A törvényben előírt hat esztendő elteltével 1891-92-ben vált esedékessé a választott törvényhatósági bizottsági tagok felének ki-lépése és helyük betöltése (1891. november 15.), a friss szervezeti szabályzat elkészítése és az általános tisztújítás. A szervezeti szabályzat részleteinek tárgyalása már 1891 nyarán-őszén megkezdődött,³²² a végleges verziót 1892. január 9-én fogadta el a közgyű-lés,³²³ majd a belügyminisztérium április 8-án hagyta jóvá.³²⁴ A sza-bályrendeletben elfogadott új tisztikar láttán feltűnő az egészség-ügyi közigazgatás fejlesztése: az öt évvel korábbi tisztikarban az egészségügyet a tiszti főorvos, a kórházi orvos, két kerületi alor-vos és két állatorvos képviselte; ehhez szerveztek utólag, de még 1892 előtt egy szemkórházi orvosi, valamint egy harmadik állatorvosi posztot. Az új szervezeti szabályzatban pedig újabb állásként talál-kozunk a külterületi orvosával, illetőleg a korábbi két kerületi al-orvost felváltotta a négy kerületi orvosi pozíció. A külterületi or-vosi poszt betöltése körülményes volt, nem is mindig sikerült, ennek ellenére 1897-ben felállítottak egy második ilyen állást is a kutasi csárda helyén; a külterületi orvosokat is a főispán nevezte ki.³²⁵ Mindez természetesen a hódmezővásárhelyi egészségügyi intézményrend-szer fejlődésével párhuzamosan alakult így: az önálló szemészeti osztály (1885), majd szemkórház (1891, új épületében 1898-ban helye-

³¹⁸ CSML HL Főisp. ir. I. 114/1898.; HMV 1898. szept. 29.

³¹⁹ HMV 1898. máj. 1.; VNó 1898. nov. 19.

³²⁰ CSML HL Főisp. ir. I. 115/1898.; HMV 1899. jan. 15.

³²¹ HMV 1900. jan. 25., máj. 20.; VV 1900. jan. 25., máj. 20.

³²² CSML HL Közgy. jkv. 209/1891. (09. 09.)

³²³ CSML HL Közgy. jkv. 3/1892. (01. 09.)

³²⁴ Hód-Mező-Vásárhely Törvényhatósági Joggal Felruházott Város szervezeti szabály-rendelete. Hódmezővásárhely, 1892.; CSML HL Közgy. jkv. 152/1892. (04. 13.)

zik majd el) létesítésével, valamint egy új, modern közkórház építésének igényével.

Az 1892. január 20-án és 21-én megtartott tisztújítás kapcsán a sajtó megemlékezett arról, hogy a legutóbbi választások óta elfogadott második törvényhatósági törvény (1886. évi XXI. tc.) és későbbi törvényi rendelkezések „nagy részt ütöttek a választások elvén”, hiszen főispáni kinevezés alá utaltak több fontos állást. A főispán nevezte ki a törvényhatóság rendőrfőkapitányát, főszámvevőjét, alszámvevőit, tiszti főorvosát, szemkórházi orvosát, négy kerületi orvosát, két állatorvosát, külterületi szülésznőit, fő- és almérnökét. A bizalom élt Kállay főispánnal szemben, hiszen mind Szegeden, mind Szabadkán bizonyította, hogy – bizonyos konzervatívizmusa dacára – a képzett, új és tetterős pályázókat kedveli, pártatlansága is általánosan elismert volt.³²⁶ A tisztújítás meglepetését az jelentette, hogy a törvényhatósági korszakban először bukott el ilyen választást a regnáló polgármester: miként hat évvel korábban, ismét Kristó Lajos polgármester és Baksa Lajos vásárhelyi születésű temesvári ügyvéd indult a pozícióért, ezúttal azonban Baksa nyerte a választást óriási fölényrel, 141:32 arányban. Az eredetileg szintén jelentkező Kmetykó József és Draskovics Árpád a választás előtt visszavonta indulási szándékát, utóbbi azonban még így is kapott 1 szavazatot. Az 1892 előtt is létezett tisztikari állások 71%-át töltötte be ugyanaz, mint a tisztújítás előtt, a viszonylag jelentősebb személyi változtatás szoros összefüggésben állt a tisztségek egy részének átszervezésével is. A főispán az általa kinevezhető tisztségek majdnem felére új embert jelölt, ellenben a közgyűlés a választott tisztségek csupán ötödén változtatott. Érezhető volt a Vörös-Vígh-féle adószedői visszaélés hatása: mindkét tisztviselő, akit ellenőrzési kötelezettségük nem megfelelő elvégzése miatt kárhoztattak (Kristó polgármester és Szikszay Albert főszámvevő), kénytelen volt megválni posztjától.³²⁷

A februári közgyűlésen megválasztották a szakbizottságok vezetőit és tagjait is: 12 bizottságot alakítottak (egészségügyi, statisztikai, közművelődési és népnevelési, gazdasági, jogügyi, építészeti és szépészeti, számbíráló, pénzügyi és költségvetési, lótenyésztési, szegényügyi, nyugdíjügyi, valamint az ismeretlen tartóz-

³²⁵ VV 1897. dec. 8.

³²⁶ VV 1891. nov. 26.

kodású hadköteleseket puhatoló bizottság).³²⁸ 1893 decemberében helyi választástörténeti újdonsággal szembesülhetett Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága: a közigazgatási bizottság közgyűlés által választott 10 tagjának fele az év végével szokás szerint kilépett, és az 5 megüresedett helyre megtörtént a választás. Az első négy egyértelműen alakult, ellenben az ötödik betöltendő pozícióra hárman (Karancsi Dániel, Endrey Gyula és Kovács József) is azonos szavazatot kaptak. A főispán az 1886. évi XXI. tc. 37. és 46. §-aira hivatkozva sorshúzást rendelt el, amit végül Endrey nyert, így ő lett két esztendőre a közigazgatási bizottság tagja.³²⁹

Új városháza építése

Kállay Albert főispáni működése – nem titkoltan – főművének az új vásárhelyi városháza felépítését tekintette. E téma korábban is többször felmerült, hiszen a tűzvész után 1834-ben újjáépített régi, földszintes székház nem volt alkalmas a törvényhatóság megfelelő működtetéséhez. A városi közgyűlésben már 1879 januárjában felmerült tanácsi előterjesztésre egy minden hivatalos helyiséget magában foglaló új székház építésének igénye.³³⁰ Évekig nem történt azonban semmi, mígnem 1886-ban a városi tanács újra kénytelen volt a hivatalos helyiségek bővítésével, újak felállításával foglalkozni, egyes hivataloknak ugyanis már annyira szűk helyen kellett dolgozniuk, ahol szinte az irataik sem fértek el. A város anyagi viszonyai ismeretében azonban a tanács „nem is remélhette” új városháza felépítését, így a régi udvarán álló emeletes börtön helyiségeit alakították át hivatalokká. A sajtó ezt csak ideiglenes toldozás-foldozásnak tekintette, leszögezve: „egy új városház építése városunkban már mindenki által elismert közszükség többek között azért is, mert a jelenlegi helyiségek a leghatározottabban egészségellenesek”.³³¹

Mikor a vásárhelyi küldöttség a beiktatását megbeszélendő Szegeden felkereste Kállayt, ő kifejezetten kérte, hogy a városi székházban részére megfelelő lakást és hivatali helyiséget biztosítsanak, mivel sem a főispáni állásával, sem a vásárhelyi törvényhatóság tekintélyével nem egyeztethető össze, hogy folyton vendéglőkben

³²⁷ CSML HL Közgy. jkv. 15–32/1892. (01. 20.), 34–71/1892. (01. 21.)

³²⁸ CSML HL Közgy. jkv. 102/1892. (02. 17.)

³²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 392/1892. (12. 15.)

³³⁰ CSML HL Közgy. jkv. 23/1879. (01. 10.)

szálljon meg. Kállay kijelentette, hogy erre egyébként sem hajlandó. A városi tanács megállapította, hogy a városházán nincs alkalmas helyiség ehhez, így – éppúgy, mint 6 éve Rónay esetében történt – megfelelő magánlakás bérbevétele és bebútorozása ügyében intézkedtek; az új városháza felépítéséig Kállay főispán vásárhelyi tartózkodásai idején a Beregi-féle házban lakott.³³²

1887. február 6-án a főispán hivatalos értekezlet tartása céljából Vásárhelyre utazott, majd a megbeszélés végeztével megtekintette a város hivatali helyiségeit. Megütközését fejezte ki a tapasztalt hiányosságok kapcsán, majd úgy nyilatkozott, hogy az új városháza felépítését immár nem lehet tovább halasztani.³³³ *Amire szükségünk van* c. vezércikkében a *Vásárhely és Vidéke* világosan fogalmazott: „Hogy egy új városházára szükségünk, még pedig égető szükségünk van, azt bővebben indokolni fölöslegesnek tartjuk. Városi hivatalaink szét szórva s részben bérházakban elhelyezve vannak, a hivatali helyiségek legnagyobb része botrányos s céljának meg nem felelő, a javítások, átalakítások folyton ezreket kívánnak, s a város évenként bérösszegben is tekintélyes summát ad ki.”³³⁴

A főispán 1888 novemberében magánértekezletet hívott össze az új városháza finanszírozási módozatainak megtalálása céljából.³³⁵ A következő év áprilisában a közgyűlés elhatározta egy bizottság felállítását az új városháza kérdésének megoldására, Kristó Lajos polgármester elnökletével.³³⁶ Szegeden és Aradon jártak tanulmányúton, az aradi városházát találták olyannak, amely példaként szolgálhat Hódmezővásárhely számára.³³⁷ Az 1889. júniusi közgyűlés immár a tervek és a költségvetés elkészítésére küldött ki egy bizottságot; azt azonban nem fogadták el, hogy az új székház a Fekete Sas vendéglő telkén épüljön fel.³³⁸ Az 1890. február 18-án tartott értekezleten, majd az áprilisi közgyűlésen végül arról született döntés, hogy nagyjából a régi székház területén, az akkori főgimnázium melletti területen építik majd fel az új városházát;³³⁹ a főispán szerepéről az 1890. februári közgyűlés előtt a helyi sajtó is megemlékezett:

³³¹ HMV 1886. jún. 13.; VK 1886. máj. 2.

³³² CSML HL Közgy. jkv. 16/1887. (01. 12.); CSML HL Tan. ir. II. 48/1887.; VV 1900. szept. 23.

³³³ VV 1887. febr. 10.

³³⁴ VV 1888. jún. 7.

³³⁵ HMV 1888. nov. 4.

³³⁶ HMV 1889. ápr. 21.

³³⁷ HMV 1889. máj. 12.

³³⁸ HMV 1889. jún. 30.; VV 1889. jún. 28.

³³⁹ VV 1890. febr. 20., 1890. ápr. 17.

„főispánunkat [...] kétszeres örömmel fogjuk üdvözölni most, midőn városunk haladása érdekében az arra illetékes tényezőknél az új városháza építésére készül üdvös agitációt kezdeni”.³⁴⁰

A tervek beadási határideje 1890. október 31. volt (10 terv és pályamű futott be), majd november 7-én rendkívüli közgyűlést hívtak össze, melynek egyik napirendi pontja a beérkezett tervek elbírálása volt. A polgármester elnökletével a fő- és almérnökből, tiszti főorvosból, főpénztárnokból, alszámvevőből, a városi tanács tagjaiból, valamint 13 törvényhatósági tagból álló küldöttséget neveztek ki a pályaművek elbírálására: a győztes Ybl Lajos műépítész lett.³⁴¹

A törvényhatóság közgyűléseit 1892 márciusától az új városháza felépítéséig a református főgimnázium dísztermében tartották, a régi városháza tanácstermét pedig addig hivatali helyiségként használták.³⁴² Az ötlet nem szült feltétlen elismerést: az első „gimnáziumi” közgyűlésről tudósító újságíró leírása szerint a terem „olyan szűk, hogy a bizottság is alig fér meg benne”, a hallgatóságot pedig ki is zárták, lévén lehetetlen lett volna közülük ott bárkit is elhelyezni; pedig a közgyűlések nyilvánosságát törvény biztosítja. Ugyan javasolták a Fekete Sas, esetleg az Iparegylet nagytermét, a közgyűlések végül maradtak a főgimnáziumban.³⁴³

Az új városháza ünnepélyes alapkövetételére 1892. április 12-én került sor. Az ünnepi beszédet az új polgármester, Baksa Lajos tartotta, majd a főispán helyezte el az alapköben a bádogdobozzal bevont üvegben légmentesen elzárt emlékiratot, melyet Kmetykó József főjegyző fogalmazott. Az ünnepélyes alkalomból aznap este 65 terítékes díszvacsorát rendeztek a Fekete Sasban, szintén Kállay főispán jelenlétében. A főispánt Baksa polgármester éltette pohárköszöntőjében, mint aki „a városi székház építését kezdeményezte s annak létesítése érdekében jóakarátát érvényesítette”. Kállay szerényen utasította ezt vissza: a város értelmes közössége látta be új városháza építésének szükségességét, ő csak közreműködik a megvalósításban.³⁴⁴

Maga az építkezés 1892. március 14-én kezdődött meg három helyi építési vállalkozó (Kovács Sándor, Kruzslicz Péter és Kovács János)

³⁴⁰ VV 1890. febr. 6.

³⁴¹ HMV 1890. nov. 9.; CSML HL Közgy. jkv. 28/1891. (02. 04.), 87/1891. (04. 15.), 164/1891. (08. 12.)

³⁴² HMV 1892. febr. 21., VV 1892. márc. 3.

³⁴³ VV 1892. márc. 17.

³⁴⁴ HMV 1892. ápr. 17. A lap április 17-ei és 24-ei száma közölte az alapköben elhelyezett, Hódmezővásárhelyt röviden bemutató emlékirat teljes szövegét is.

munkájával,³⁴⁵ s hamarosan kezdtek kiemelkedni az új városháza „palotaszerű körvonalai az építkezés tömkelegéből”.³⁴⁶ Decemberben a Vásárhely és Vidéke immár büszkén jelenthette, hogy újabb tekintetben nőttünk fel Szegedhez: immár a vásárhelyi városháza is „torony alatt van”, amely torony még különb is a szegedinél; ezzel Hódmezővásárhelyen is meghonosodhatott a „toronyalja” kifejezés.³⁴⁷ Az építkezés 1893. július 31-én fejeződött be,³⁴⁸ hamarosan már az új székház bebútorozásának kérdése szerepelt a napirenden, e témában 1893. május 30-án még rendkívüli közgyűlést is összehívtak.³⁴⁹ Az új székház előtt állott régi városháza épületeit 1893 szeptemberében eladták, s a vevőket a hivatalok kiköltözése után, de még őszi határidővel kötelezték a bontási munkálatok elvégzésére.³⁵⁰

Az új városháza megnyitási időpontjául Baksa polgármester 1893 októberében november 20-át tűzte ki, amikor is rendkívüli közgyűlés keretében ünnepélyes keretek közt helyezik majd el az épület zárókövét.³⁵¹ A városi tanács jelentése alapján november végén immár december eleji, közelebbről meg nem határozott időpontra tették át ezen ünnepélyes aktust.³⁵² A decemberi közgyűlés döntött végül az 1894. január 18-ai megnyitóról,³⁵³ s ekkorra derült ki, hogy az új városháza építési költsége 278 220 Ft 79 kr volt,³⁵⁴ teljes felszerelésével és bebútorozásával együtt összköltsége 312 ezer Ft-ot tett ki.³⁵⁵ Az új városháza a közgyűlési terem szomszédságában immár valóságos főispáni lakosztályt is magában foglalt.

1894. január 18-án díszközgyűlés keretében adták át az új székházat. A közgyűlést a főispán beszéde nyitotta meg: nem azért karodskodott az új városháza felépítése mellett, hogy e díszes kerettől várta volna a tisztviselők és a törvényhatósági bizottság buzgóbb, önzetlenebb működését, hanem azért, mert úgy vélte, hogy a szorgalmas tisztviselői kar és a hazafias szellemű képviselőtestület munkásságának ez a méltó kerete. Kmetykó József főjegyző tartotta az emlékbeszédet az „egy évtized óta táplált óhaj” megvalósulása al-

³⁴⁵ CSML HL Tan. ir. II. 4/1900.; HMV 1892. ápr. 24.

³⁴⁶ VV 1892. aug. 18.

³⁴⁷ VV 1892. dec. 1.

³⁴⁸ HMV 1894. jan. 25.

³⁴⁹ CSML HL Közgy. jkv. 172/1893. (05. 30.)

³⁵⁰ CSML HL Közgy. jkv. 278/1893. (09. 30.)

³⁵¹ CSML HL Közgy. jkv. 317/1893. (10. 18.)

³⁵² CSML HL Közgy. jkv. 361/1893. (11. 24.)

³⁵³ VV 1893. dec. 17., dec. 28.

³⁵⁴ CSML HL Közgy. jkv. 389/1893. (12. 14.)

³⁵⁵ HMV 1894. jan. 25.

kalmával. A díszközgyűlést a vendégként meghívott törvényhatóságok néhány képviselőjének (Csongrád megye, Szeged) üdvözlőbeszéde zárta.³⁵⁶ A közönség a közgyűlési teremből a lépcsőházba vonult, ahol az egyik jobboldali oszlopban megtörtént a városháza zárókövének elhelyezése a polgármester által, majd Ybl Lajos tervező adta át rövid beszéddel az épületet Baksa Lajosnak. Délután kb. 200 fős díszebéd következett a Fekete Sasban a megszokott pohárköszöntőkkel, este pedig a vásárhelyi ifjúság bálja zárta a napot, melyen a szegedi vendégek élén Kállay főispán is részt vett.³⁵⁷

A kristálytükör meghasad

Hódmezővásárhelyt törvényhatósági korszakának kezdete óta a 19. században folyamatosan „ellenzéki fészekként” könyvelték el kormányzati oldalról. Ellenzéki többségű törvényhatósági bizottságai rendre függetlenségi polgármestereket választottak meg, miközben az országgyűlési képviselőválasztásokon is általában az ellenzék jelöltjei győztek (Németh Albert 1872-ben, 1875-ben és 1878-ban, Gosztonyi Sándor 1884-ben és 1887-ben, Endrey Gyula 1892-ben, 1896-ban, 1901-ben és 1906-ban, Kun Béla 1910-ben – a szabályt erősítő kivétel az egyetlen szabadelvű győztes, Kovács Ferenc volt 1881-ben).

Az 1890-es évek elejétől azonban más, sokkal súlyosabb problémák is jelentkeztek Hódmezővásárhelyen és környékén. A helyi sajtó 1891 novemberében számolt be egy szegedi értekezletről, melyen az alföldi vármegyék és városok főispánjai (köztük természetesen a vendéglátó, Kállay Albert) vettek részt, a téma pedig „az idén észlelt és elszomorító munkásmozgalmak”, illetve azok alapjainak kutatása, jövőbeni elhárításuk volt.³⁵⁸ A szomszédos Békés és Csanád megyékből Hódmezővásárhelyre is begyűrűzött mozgalom követői első munkásgyűlésüket 1893. május 1-jén tartották. 1894 februárjában a helyi sajtó azzal számolt be egy készülő munkásgyűlésről, hogy nem lehet ugyan szavuk a gyülekezési jog gyakorlása ellen, mégis felhívják a rendőrség figyelmét az „ilyen alkalmakkor elkövetetni szokott izgatások és lázításokra, [...] mielőtt a baj a fejünkre nő”.³⁵⁹ A gyűléseket ál-

³⁵⁶ CSML HL Közgy. jkv. 4/1894. (01. 18.); H MV 1894. jan. 21.; VV 1894. jan. 21.

³⁵⁷ H MV 1894. jan. 21.

³⁵⁸ H MV 1891. nov. 22.; *Pölöskei Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890-1918)*. In: 19. századi magyar történelem, 1790-1918. Szerk. Gergely András. Budapest, é. n. 440.

³⁵⁹ H MV 1894. febr. 25.

talában engedélyezték, a belügyminiszter azonban nem hagyta jóvá az akár különböző neveken többször is próbálkozó helyi munkáskörök, egyesületek alapszabályait.

Bár Kállay Albert 1898 nyaráig töltötte be Hódmezővásárhely főispáni tisztét, távozásakor szinte mindenki egyetértett abban, hogy helyi stallumának sorsa egy négy évvel korábbi tavaszi napon dőlt el. A lefoglalt irataik visszaadását követelő Szántó Kovács János munkásegyleti vezető letartóztatása után 1894. április 22-én zendülő munkások rohamozták meg a vadonatúj városházát. A székházban szorult rendőröknek csendőrök siettek segítségükre, lövöldözés vette kezdetét, melynek eredménye egy halott, két súlyos és öt könnyebb sérült lett. A csendőrök akciójától felbőszült tömeg összezsapott a kivezényelt katonasággal, újabb sérültek árán végül e huszárszázadnak sikerült szétkergetnie a zendülőket.³⁶⁰

A helyi sajtó pártállástól függetlenül elsősorban a készületlen, „élhetetlen és gyámoltalan”, nemtörődöm rendőrséget okolta a történekeért, amely eltúrte, hogy 1893 ősze óta egyre nagyobb méreteket ölthetett Hódmezővásárhely alsóbb néposztályaiban az „anarchikus és kommunisztikus elvek terjedése”, a hatósági engedéllyel megtartott népgyűléseken pedig a fennálló társadalmi rend elleni nyílt izgatás. Baksa polgármester azonnal táviratilag értesítette a történekekről a miniszterelnököt, a belügyminisztert, a főispánt, a szegedi kir. ügyészséget, valamint a temesvári 7. hadtest parancsnokságát, akiktől kétszázadnyi gyalogkatonaság azonnali kirendelését kérte a rend és nyugalom biztosítására. A helyi hatóság falragaszokon tette közzé mindenféle csoportosulás megtiltását, majd több mint 50 személyt letartóztattak, köztük a mozgalom vezetőit. A nyugalom csak a katonaság megérkezése és a csendőrség megerősítése után állt helyre a városban.³⁶¹ A főispán 23-án este érkezett meg, azonnal kimerítő jelentést kért a hivatalos közegektől a történekekről.³⁶²

A zendülés az ország figyelmét Hódmezővásárhelyre irányította, a várost hamarosan már Battonyához vagy Orosházához hasonló „tűzfészekként” könyvelték el. Április 25-én tartották a soros városi közgyűlést, melynek vezető témája természetesen az előző vasárnapi munkászendülés volt; az ülésen jelen voltak a *Magyar Hírlap*, a *Magyar-*

³⁶⁰ Kovács István: A földmunkások szervezkedése és mozgalma. In: Hmv. tört. II. 350-356.; Pölöskei Ferenc: i. m. 440-441.

³⁶¹ VV 1894. ápr. 23.; Hmv 1894. ápr. 23.

³⁶² Hmv 1894. ápr. 26.

ország, a *Pesti Napló* és a *Szegedi Híradó* munkatársai is. Az eseményeket a polgármester ismertette, majd Draskóczy Pál törvényhatósági bizottsági tag indítványában a rendőrségi hanyagságokat részletesen ecsetelve kérte a közgyűléstől Nagy Sándor rendőrfőkapitány felfüggesztését, ellene fegyelmi eljárás megindítását. Az indítvány a főispán kinevezési jogosultságát érintette, hiszen a rendőrfőkapitányt posztjára élethossziglan a főispán nevezte ki, és Kállay nem volt hajlandó Nagy Sándor felfüggesztésére. Draskóczy szerint a főispán arra hivatkozott, hogy nem történt olyan súlyú rendőri hiba, aminek ilyen személyi következményei kellene, hogy legyenek; nem a rendőrség hibája, hogy Vásárhelyen ilyesmi előfordulhatott, Orosházán és Battonyán a korábbi zendülések alkalmával állami csendőrség őrködött a rend felett, mindhiába. A közgyűlésen a főispán már azzal védekezett, hogy ő nem vonakodik a zendülők lecsendesítésére a városháza elé pipázgatva kísétáló főkapitány felfüggesztésétől, csak éppen adatok, bizonyított tények hiányában senki felett sem tör pálcát.

A tanácskozás hangulata egyértelműen rendőrség-ellenes volt, így nem csoda, hogy a rendőrség elleni vizsgálat elrendelése tárgyában tett indítványt 113:26 arányban megszavazták, Nagy Sándort állásából felfüggesztették (helyettesítésével ideiglenesen Kmetykó József főjegyzőt bízták meg) és fegyelmi eljárást rendeltek el a teljes rendőri személyzet ellen. A polgármester bizalmi szavazásnak tekintette saját jelentése elfogadását: ha a közgyűlés leszavazza, akkor lemond tisztségéről. Ez nem következett be, a felállás útján megtartott szavazáson, ha szűken is, de meglett a többség, 65:49 arányban tudomásul vették Baksa Lajos jelentését.³⁶³ Másnap jegyzőkönyvi köszönetet szavaztak meg a zendülők ellen fellépő csendőröknek, kitüntetésre is ajánlva őket. Szabó Mihály törvényhatósági bizottsági tag a vizsgálat lefolytatására kormánybiztos kirendelését kérte, de indítványát a közgyűlés elutasította.³⁶⁴

A vizsgálat eredményei alapján az április 22-ei zendülés egy előre nem szervezett, inkább a hirtelen elfajult szenvedélyek által kitört esemény volt; a tanúvallomások szerint nagyobb akciót nem erre a napra, hanem a komolyabb munkástömegeket megmozgató ünnepükre, május 1-jére terveztek. A kormány a vásárhelyi munkászavargások hatására megbízta Kállay Albert szegedi és vásárhelyi, Tallián Béla

³⁶³ CSML HL Közgy. jkv. 119/1894. (04. 25.); H MV 1894. ápr. 26., ápr. 29.; VV 1894. ápr. 26.

Csongrád és Békés megyei, valamint Lonovics József Csanád megyei főispánt, hogy tartsanak közös értekezletet, és sürgősen terjesszenek elő javaslatot a kabinet elé a teendő intézkedésekre. Egyúttal elhatározták, hogy az érdekelt törvényhatóságok képviselőit május 3-ára ankéttra hívják össze a belügyminisztériumban.³⁶⁵ Az ankéton konkrétum nemigen született, a miniszter fenntartotta a munkásgyűlések tilalmát, az Alföldön a csendőrség létszámának szaporítását tervezték.³⁶⁶

Szántó Kovács Jánost és társait a szegedi ügyészség 1894 augusztusában vád alá helyezte,³⁶⁷ majd tárgyalásuk a szorongató vásárhelyi ínséggondok kellős közepén, 1895. március 5-én kezdődött meg a vásárhelyi városháza közgyűlési termében. A főispánnak nemcsak a zendülésről kellett kimerítő jelentést tennie a belügyminiszternek,³⁶⁸ hanem az egyes tárgyalási napok eseményeiről is. Ezeket a helyi sajtó is részletesen tárgyalta, rendkívüli kiadások piacra dobásával. Az ítélethirdetésre március 16-án került sor, Szántó Kovács Jánost 5 év börtönre és 500 Ft pénzbüntetésre ítélték, Kenéz Pált 3 év börtönre, Zsarkó Ferencet 2 év börtönre és 25 Ft pénzbüntetésre, Borsos Sándort 2 év börtönre. További 19 vádlott kapott nyolc hónap és másfél év közötti börtön-, hárman nyolc nap és egy hónap közti fogházbüntetést, míg 34 személyt felmentettek.³⁶⁹ Másodfokon a szegedi kir. ítélőtábla – több enyhítés mellett – Szántó Kovács és Zsarkó börtönbüntetését is egy-egy évvel mérsékelte,³⁷⁰ a kir. kúria azonban az eredeti törvényszéki ítéleteket hagyta helyben.³⁷¹

Lassan megkezdték a történetek egyéb olvasatainak taglalását is, a korábban csak gúnyos hangnemű megjegyzésekkel kísért munkásmozgalom mögöttes okainak feltárását. A helyi sajtó több vezércikkben foglalkozott az agrárszocializmus témájával, felvetve azt, hogy a zendülés vezetőinek elengedhetetlen megbüntetése, a megtorlás ne egyedüli válaszlépés legyen, hanem igyekezzenek a kiváltó társadalmi okokat feltárni, és azokat megszüntetni. Ennek keretében a kormány felelősségét firtatták, állandó munkaalkalmakat követelve a csak idényjellegű munkákra támaszkodható mezőgazdasági alkalmazottaknak, valamint gyáripar megteremtését a környéken, amely szintén rendsze-

³⁶⁴ CSML HL Közgy. jkv. 121-122/1894. (04. 26.); VV 1894. ápr. 30.

³⁶⁵ VV 1894. ápr. 30.

³⁶⁶ VV 1894. máj. 6.

³⁶⁷ VV 1894. aug. 26.

³⁶⁸ OL BM Eln. ir. 1738/1894.

³⁶⁹ OL BM Eln. ir. 1199/1895.; HMV 1895. márc. 16.; VV 1895. márc. 3., márc. 17.; Pölöskei Ferenc: i. m. 421.

³⁷⁰ VV 1895. júl. 4., júl. 25.

res kereseti lehetőséget nyújtana az arra rászorulóknak. A törvényhatósági bizottság által április 25-én felállított bizottság végül javaslatokat tett a közgyűlés asztalára, ezek szinte egyetlen utólag megvalósult pontja a hű cselédek és jó munkások jövőbeni jutalmazása volt, a kormány is nagyjából ennyivel elintéztnek vélte a munkásmozgalmat kiváltó súlyos problémák megoldását: az elkövetkező évek állandó programpontja lett, hogy a földművelésügyi miniszter jutalmait a főispán kiosztotta az arra érdemesnek talált gazdasági cselédeknek és munkásoknak. A helyi hatóság a következő hónapokban inkább arra koncentrált, miként szervezzék át a zendülés alkalmával csúnyán leszerepelt rendőrséget.³⁷² Mindhiába: a közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya terhelő bizonyítékok hiányában mind a főkapitányt, mind a rendőrség személyzetét felmentette a fegyelmi felelősség alól. Erre a törvényhatóság is ad acta tette az átszervezés ügyét,³⁷³ mint ahogy az alföldi munkaalkalmak teremtése is lekerült a napirendről mind országos, mind helyi szinten.

Szűk egy évvel a zendülés után a város addigi történelmének egyik legkomolyabb ínséghelyzete alakult ki, az előző évi aszály, rossz termés hatására kenyér nélkül maradt vagyontalanok és munkanélküliek 1895 elejétől egyre nagyobb számban kértek segítyt a polgármester hivatalától (február közepéig 2330 család). Nagy Sándor főkapitány vetette fel a gyűjtés eszméjét, melyre a február 11-én a városba érkezett főispán is adott 50 Ft-ot, másnap pedig a polgármesterrel együtt személyesen keresett fel néhány ínséges családot.³⁷⁴ Gróf Károlyi Tibor 1200 Ft-ot adományozott, a belügyminisztériumtól pedig két részletben összesen 6000 Ft államsegély érkezett az ínség enyhítésére (a város 20 ezer Ft-ot kért a tárcától...).³⁷⁵ A közgyűlés segélyezési bizottságot hozott létre a polgármester vezetésével, az egyes városi kerületekbe gyűjtőbizottságokat küldtek ki a könyöradományok fogadására – igen csekély eredménnyel; a gróf Károlyi család pedig népkonyhát állított fel az éhezés enyhítésére.³⁷⁶

Ekkorra fordult szinte egyöntetűen főispánellenessé a hangulat Hódmezővásárhelyen, és furcsamód ebben továbbra is a kormánypárti lap játszott vezető szerepet. *Ínségügyünk* című vezércikkében ismét

³⁷¹ VV 1895. nov. 10.

³⁷² CSML HL Közgy. jkv. 208/1894. (06. 28.); VV 1894. máj. 20., máj. 31.

³⁷³ VV 1894. okt. 25.

³⁷⁴ CSML HL Tan. ir. II. 1563/1896.; VHp 1895. febr. 6.; VV 1895. febr. 14.

³⁷⁵ VV 1895. febr. 14., márc. 3.; H MV 1895. febr. 14.; CSML HL Közgy. jkv. 164/1895. (03. 28.)

konkrét támadást intéztek a főispán ellen: a csak a jelentkezőket segélyhez juttató hivatalnak magának kellene felkutatnia a városban gyakran szegényből is rejtőzködő nyomort, helybe vinni a segítséget ahelyett, hogy a rászorulókat a városházán küldözgetik hivatalról hivatalra. Az erősen idealista elképzelés szerint pedig ennek az újfajta akciónak az élére a törvényhatóság fejének, a főispánnak kellene állnia, aki azonban elintézhetőnek látta a fenyegető ínségügyet annyival, hogy felkeresett néhány családot, felajánlotta segélyként éves fizetése 1%-át, majd a témát tárgyaló közgyűlést meg sem várva Budapestre utazott, a főrendiház ülésére. „Kállay Albert nem hiheti azt, hogy eleget tett egyik ínségben szenvedő törvényhatósága iránti kötelességének [...], de mint a hatóság ellenőrzője sem elégedhetik meg azokkal a szánsalmas intézkedésekkel, a melyek a baj orvoslására hatóságunk részéről eddig tétettek.”³⁷⁷

A megsemmisített közgyűlés

Az 1886. évi XXI. tc. 55. §-a értelmében a törvényhatósági közgyűlések hitelesített jegyzőkönyveit 30 napon belül fel kellett terjeszteni a belügyminiszterhez, ahol elsősorban az egyes határozatok törvényességét ellenőrizték. Hódmezővásárhely történetében viszonylag ritkán fordult elő, hogy valamely határozatot megsemmisítettek volna (ilyen volt pl. a korábban említett tisztii ügyészek magánpraxisának ügye), visszautaltak volna újratárgyalásra, az pedig, hogy egy teljes közgyűlést a belügyminisztérium utólag semmisnek tekintsen, egyedi esetnek minősült.

Hódmezővásárhely az első főispáni interregnum időszakában, azaz Dáni Ferenc lemondása után díszpolgárává választotta a turini száműzetésben élő Kossuth Lajost.³⁷⁸ Szűk másfél évtizeddel később, Kossuth halálakor természetesen Vásárhely is küldöttséggel képviseltette magát a temetésen, a haláleset idejével éppen egybeeső közgyűlést el is halasztották,³⁷⁹ majd jegyzőkönyvben örökítették meg Kossuth emlékét.³⁸⁰ A város által nyilvánított részvétet megköszönni érkezett Hódmezővásárhelyre 1894. november 12-én a nagy szabadsághős Magyarországra hazatért fia, Kossuth Ferenc. Fogadtatása mikéntjének ki-

³⁷⁶ VV 1895. febr. 17., febr. 24.; HMV 1895. febr. 28.

³⁷⁷ HMV 1895. febr. 21.

³⁷⁸ CSML HL Közgy. jkv. 536/1880. (11. 16.)

³⁷⁹ CSML HL Közgy. jkv. 73/1894. (03. 21.); HMV 1894. márc. 22.; VV 1894. márc. 22.

dolgozására külön értekezletet tartottak a városházán november 6-án. Endrey Gyula országgyűlési képviselő eredetileg díszes társadalmi fogadtatásra gondolt beszédekkel, fogadásokkal és ebéddel, azaz hivatalos jelleget nem kívánt társítani e naphoz. Draskóczy Lajos törvényhatósági bizottsági tag vetette fel, hogy mivel Kossuth Ferenc a város törvényhatóságának jön megköszönni a részvétnyilvánítását, így annak is kellene őt hivatalosan fogadnia. Endrey örömmel üdvözölte az indítványt, és rendkívüli közgyűlés összehívását javasolta a nagy nap alkalmából, társadalmi készülődéssel is kiegészítve.³⁸¹

A szükséges főispáni engedély kieszközlése után november 10-ére rendkívüli közgyűlést hívtak össze, melyen – mivel Kállay nem ért rá, Baksa polgármester pedig szabadságon volt – Kmetykó József főjegyző, helyettes polgármester elnökölt. Ekkor határozatban mondták ki, hogy a városba érkező Kossuth Ferencet a törvényhatóság vendégének tekinti, egyúttal felhívja a polgármestert, hogy szabadságát megszakítva 12-én az erre az alkalomra összehívott rendkívüli közgyűlés keretében fogadja és üdvözölje a jeles vendéget.³⁸²

Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága ezt követően újabb rendkívüli közgyűlést hívott össze két nap múlva, melynek nyilvános ülésén fogadták Kossuth Ferencet, a polgármester hivatalosan üdvözölte, meghallgatták Kossuth válaszbeszédét, majd mindezeket 464. sz. alatt határozatilag jegyzőkönyvbe foglalták. Minderről Baksa polgármester tett jelentést a belügyminisztériumnak 3585. eln. sz. alatt november 22-én.³⁸³ A közgyűlés után a Kossuth téren rendeztek nagygyűlést, melyen Szabó Mihály szabadságharc-korabeli vásárhelyi polgármester üdvözlője után Kossuth Ferenc újabb beszédet mondott. Kállay főispán az ünnepség minden egyes részletétől távolmaradt.³⁸⁴

Közel egy év elteltével, 1895. szeptember 20-án Latkóczy Imre belügyi államtitkár arról értesítette a várost, hogy a főispán előzetes engedélye nélkül összehívott november 12-ei rendkívüli közgyűlés egybehívását, egész eljárását és határozatait megsemmisíti, miként ugyanezt teszi a november 10-ei közgyűlés 462. sz. határozatának azon részével is, amely kimondja Kossuth Ferencnek a város székházában, külön e célból összehívandó rendkívüli közgyűlésen való majdani fogadását. Mindezt az 1886. évi XXI. tc. több szakaszával

³⁸⁰ CSML HL Közgy. jkv. 75/1894. (03. 24.)

³⁸¹ VV 1894. nov. 8.

³⁸² CSML HL Közgy. jkv. 462/1894. (11. 10.); VV 1894. nov. 11.

³⁸³ VV 1894. nov. 15.; HMV 1895. szept. 29.

indokolta, melyek szerint a törvényhatósági bizottság kebelén kívül álló személy üdvözlésére bizottsági közgyűlést nem lehet összehívni, hozzá szónoklatot intézni, neki pedig szólási jogot biztosítani, határozatot a jelenlétében hozni. A törvény pontosan rendelkezik arról, hogy a közgyűléseken kiket illet meg a részvételi, felszólalási, határozathozatali jog; aki ezzel nem rendelkezik, csak hallgatóként vehet részt az ülésen, a nekik fenntartott helyen.³⁸⁵

A minisztérium leirata általános meglepetést okozott a városházán, Hódmezővásárhelyen elsősorban a törvény betűje mögé rejtett politikai indíttatású intézkedésként tekintettek rá. Még a látogatás előtt ugyan az értekezleteken és az első rendkívüli közgyűlésen a szabadelvű Garzó Imre és Imre József tiltakoztak Kossuth Ferenc jövővetele kapcsán, ugyanis szerintük az a függetlenségi párt vezérévé avanzsált politikus korteslátogatása lesz, azonban e véleményükkel még saját pártjuk köreiben is kisebbségben maradtak. A Kossuth Ferenc meghívásában aktív szerepet játszó függetlenségi országgyűlési képviselő, Endrey Gyula a lapjában élesen ki is kelt a belügyminisztérium leirata ellen, Kossuth fiának közgyűlési fogadását a főispáni beiktató díszközgyűlésekhez hasonlítva: azokon éppúgy megjelenhetnek, s akár fel is szólalhatnak vendégek ugyanúgy, amint az Kossuth Ferenc vásárhelyi vendégeskedése idején történt. Törvénytelennek tartotta a leiratot, mivel a szabályok szerint még a belügyminiszteri jóváhagyáshoz kötött közgyűlési határozatok is jóváhagyottnak tekintendők, amennyiben 40 napon belül nem érkezik velük kapcsolatban ezzel ellentétes rendelkezés; itt pedig hosszú hónapok teltek el a vitatott rendkívüli közgyűlés és a minisztériumi leirat között. Endrey állítása szerint a főispán a második rendkívüli közgyűlésről is tudott, ugyanis az első után, még november 10-én táviratilag közölték vele az újabb közgyűlés megtartását, s ahhoz ő hallgatólagos jóváhagyását adta, ellene kifogással nem élt.³⁸⁶

A *Vásárhelyi Hírlap* nemes egyszerűséggel csak „hivatalos baklövésnént” értékelte a belügyminisztérium döntését, bár ők nem tartották törvénytelennek azt. A lap szerint a kormányt itt egyértelműen pártpolitikai szempontok vezérelték, korábban számtalan esetben nem éltek ugyanis a megsemmisítési joguk ilyen határozott gyakorlásá-

³⁸⁴ VV 1894. nov. 15.

³⁸⁵ H MV 1895. szept. 29.

³⁸⁶ VV 1895. szept. 29.

val.³⁸⁷ Hódmezővásárhely újabb Kossuth-ügye Endrey Gyula jóvoltából képviselőházi témává is vált: Vásárhely képviselője október 5-én interpellálta e témában Perczel Dezső belügyminisztert.³⁸⁸ Nem tett jót Kállay főispán megítélésének egyik oldalon sem, hogy Perczel válasza után Endrey felolvasta a második közgyűlést tudomásul vevő főispáni levelet, mire a belügyminiszter a hivatalos főispáni jelentést idézte, amely szerint Kállay Albert nem szerzett előzetes tudomást a Kossuth Ferencet fogadó rendkívüli közgyűlésről... A Ház többsége végül tudomásul vette a miniszter formai okokat taglaló válaszát.³⁸⁹

1895 októberében a városi tanács a belügyminiszteri leirat tudomásul vételét, a rendelkezés végrehajtását javasolta a közgyűlésnek, hasonló szellemben érvelt ott Szabó Mihály, Draskóczy Lajos, Halmi János, Garzó Imre és Baksa Lajos polgármester is. A tanácsi előterjesztés ellen Kovács József és Endrey Gyula szólalt fel, utóbbi egyenesen a város önkormányzati jogainak durva megsértéseként értelmezte a leiratot. Név szerinti szavazás végén a közgyűlés 57:34 arányban a tanácsi javaslat elfogadása mellett döntött.³⁹⁰ A határozat kapcsán Endrey lapja „túlzott hyperlojalitást” emlegetett, a magyar törvényhatósági életben csaknem páratlan példa statuálását.³⁹¹ Az 1895. november 12-ei közgyűlés teljes anyaga hiányzik az éves összekötött jegyzőkönyvek levéltári példányából: a november 10-ei gyűlés anyagát 463. sz. határozattal zárták le, a következő, november 21-ei közgyűlés pedig a 466. sz. határozat tárgyalásával indul.

A millennium megünneplése

A magyar állam ezeréves fennállásának megünnepléséből természetesen Hódmezővásárhely sem maradhatott ki. A városi tanács 1893. április 8-ai ülésén elhatározták, hogy a millennium alkalmából „valami maradandó és becses emléket” állítanak fel a városban, megbízták Baksa polgármestert és Szikszay Dénes tanácsnokot, hogy e célból hozzanak létre egy nagyobb bizottságot, melynek elnökévé a főispánt tervezték felkérni.³⁹² Kállay elnökletével július 8-án tartotta első ülését a bizottság. A főispán elképzelése az új városháza előtti

³⁸⁷ VHp 1895. okt. 2.

³⁸⁸ VHp 1895. okt. 9.

³⁸⁹ VHp 1895. okt. 26.; VV 1895. okt. 27.

³⁹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 469/1895. (10. 10.); VHp 1895. okt. 12.; VV 1895. okt. 13.; H MV 1895. okt. 13.

³⁹¹ VV 1895. okt. 13.

Kossuth térre „egy hatalmas szobor”, egyfajta szabadság-szobor emelése volt, míg a polgármester szerint az ünnep legméltóbb megülvése az lenne, ha behoznák Hódmezővásárhelyre is az ingyenes iskoláztatást. Felmerült jelentősebb kulturális intézmények (gazdasági és ipari szakoktatással egybekötött középfojú ipariskola, esetleg nagyobb szabású bölcsőde létesítése, ösztöndíj-alapok létrehozása) meghonosítása a városban. Végül az elképzelések pontosítására egy szűkebb körű bizottság felállítását határozták el. A nagy millenniumi ötletelésben a helyi lap egy állandó színház felépítésére szavazott, ha pedig már mindenáron szobor kell az üres térre, akkor nem egy elvont értelmű alkotásra, hanem a város egykori földesura, Bercsenyi Miklós alakjának megörökítésére gondoltak.³⁹³

Az álmodozásnak elsősorban a város anyagi helyzete szabott határt. Holott mind Rónay Lajos, mind Kállay Albert főispáni programjában előkelő helyen szerepelt a pénzügyek rendezése, éppen a millenniumi bizottság ülésével egy időben tárgyalták a város adósságkezelésének (a korábbi konvertált adósságok mellett az óvónőképző felállításával, a tervezett pusztai közigazgatással kapcsolatos költségek, a kis-tiszai árvíz elleni védekezésre felvett állami kölcsön, az új városháza fedezete stb.) lehetőségeit.³⁹⁴ Sokan a fejlesztéseket is e szemüvegen keresztül értékelték, ahogy a *Vásárhely és Vidéke* maliciózan megfogalmazta: az új városháza díszes emléktábláján a létrehozók sorában Wekerle miniszterelnök, Kállay főispán, Baksa polgármester és Ybl tervező neve mellett nyugodtan fel lehetett volna tüntetni a legfontosabbat, a 64%-os városi pótdót is...³⁹⁵

A vásárhelyi millenniumi bizottság második ülésén, 1893. november 21-én a szobor felállítása került előtérbe, melyre a törvényhatóság adna 10 ezer Ft-ot, a maradékot pedig gyűjtés útján szednék össze.³⁹⁶ Az előkészítetlen terv kivívta a helyi közvélemény tekintélyes részének ellenérzését: Szeged félmillió Ft-os kultúrpalotát, Debrecen egyetemet, Szentes szegénymenházat tervezett az ezredéves évfordulóra, az ország szinte mindegyik törvényhatósága kulturális vagy humánus intézmény felállításával kívánt ünnepelni; Vásárhelynek meg maradna egy kétes értékű és színvonalú emlékoszlop.³⁹⁷

³⁹² VV 1893. ápr. 9.

³⁹³ VV 1893. júl. 9.

³⁹⁴ VV 1893. júl. 23.

³⁹⁵ VV 1893. jún. 25.

³⁹⁶ VV 1893. nov. 23.

³⁹⁷ VV 1893. nov. 30.

A millenniumi készülődést 1894 és 1895 eseményei, a munkászen-dülés és az ínség egyértelműen háttérbe szorították. 1895 augusztu-sában a *Vásárhelyi Hírlap* vezércikkében már „a semmittevés megbo-csáthatatlan bűnével” vádolta a millenniumi előkészületek kapcsán a várost,³⁹⁸ sőt odáig ment, hogy bármiféle cél megvalósítása csak úgy érhető el Hódmezővásárhelyen, ha azt kivonják a közigazgatás „min-dent kompromittáló kezeiből”.³⁹⁹

1895 decemberében érkezett a rendelet a főispánhoz, hogy a mi-niszterelnök programtervezete szerint 1896 májusában az ország ösz-szes törvényhatóságának díszközgyűlést kell tartania a millennium alkalmából.⁴⁰⁰ A *Hód-Mező-Vásárhely* 1896. április 11-ei vezércikke pedig már kétségbeesve állapítja meg, hogy az ezredéves ünnep kap-csán Hódmezővásárhely nemhogy színházzal, szoborral vagy emlékművel nem gazdagodik, hanem gyakorlatilag semmiféle maradandó emléket nem állít a város az ünnep alkalmából. Az inkább a szegedi ünnepségekkel foglalkozó, Vásárhely kapcsán nemtörődöm főispán mellett a mindenről anyagi okokra hivatkozva lemondó városi tanácsot kárhoztatták: „Ma-radandó alkotásról álmodoztunk, és Kállay Albert főispán és a városi tanács kegyelméből oda jutottunk, hogy [...] egy díszközgyűléssel, a középületek fellobogózásával és a hálaadó isteni tiszteleteken való hatósági részvétellel fogjuk megünnepelni itthon a milleniumot”. A cikk szerint a hatóság 1893 végétől 1895 szeptemberéig foglalkozott egy maradandó alkotásra való gyűjtéssel, 1895 szeptembere óta azon-ban már egyáltalán nem érdekelte a millennium helyi megünnepelése.⁴⁰¹ (Közben Szegeden az ország egyik legnagyobb szabású millenniumi ün-nepsége zajlott le, kétmillió Ft-ot fektettek maradandó alkotásokba: kultúrpalota, gőzfürdő, fa- és fémipari szakiskola, vasúti interná-tus, ügyvédi kamarai székház és iparkamarai székház épült.⁴⁰²)

1896. április 15-én rendkívüli közgyűlést tartottak az ünnepség kapcsán, a közgyűlés pedig a tanács javaslatát fogadta el: maradt a központilag előírt díszközgyűlés. A rendkívüli közgyűlés jelentősé-gét híven mutatta, hogy a főispán – szokás szerint – „hivatalos te-endői miatt”, a polgármester családi gyász okán nem jelent meg, így

³⁹⁸ VHp 1895. aug. 3.

³⁹⁹ VHp 1895. aug. 10.

⁴⁰⁰ VHp 1895. dec. 18.

⁴⁰¹ H MV 1896. ápr. 11.

⁴⁰² VV 1896. szept. 10.

Kmetykó főjegyző vezette le azt.⁴⁰³ Az ezredéves országos kiállítás május 2-ai királyi megnyitására egy héttel korábban a közgyűlés a törvényhatóság képviselőjében Baksa Lajos polgármestert és Endrey Gyula országgyűlési képviselőt küldte ki.⁴⁰⁴

A vásárhelyi millenniumi ünnepélyre végül 1896. május 9-10-én került sor. Külön rendezvényeket tartottak az egyes vallásfelekezetek iskolái, a törvényhatósági bizottság pedig május 9-ére hívta össze díszközgyűlését, melyet Kállay Albert főispán beszéde nyitott. A főispán az örök harc, az örök küzdelem képeként mutatta be a magyar állam ezeréves történelmét, a hála és kegyelet érzetével gondolva vissza az elődökre. Saját kora feladatát immár nem a harcban és a fegyverek erejében látja, hanem a békés munkásság áldásaiban: a magyar földet a munka, a tudomány és a művelődés nemes fegyvereivel kell újra birtokba vennünk. A főispán után Baksa polgármester beszéde következett, majd jegyzőkönyvben örökítették meg Magyarország ezeréves fennállásának emlékét, végül díszokmányt állítottak ki az ünnepi közgyűlés lefolyásáról. Másnap istentiszteletek következtek a református és a római katolikus templomokban, majd ünnepi menet indult a Kossuth térről a Szabadság térre, ahol hatalmas tömeg előtt Kmetykó József főjegyző szónokolt. A tudósító szerint az ünnepség végén a tömeg elégedetlenül oszlott szét „a hideg, hivatalos ünnepély után, melytől a lelkesedni vágyó egy mákszemnyit sem tudott fölmelegedni”.⁴⁰⁵ Kicsit a vásárhelyi Kállay-korszak hattyúdalává vált ez az ünnepség: emlékoszlopot nem állítottak, mint ahogy az állandó színház és a Bercsényi-szobor sem valósult meg azóta sem...

A rekorder távozik

1897 januárjában Hódmezővásárhely törvényhatósága közgyűlésen ünnepelte a főispán beiktatásának 10. évfordulóját. Ilyen alkalomra a város történetében sem előtte, sem utána nem került sor; egyetlen főispán sem töltött egy évtizedet Vásárhely élén, csak Kállay Albertnek adatott meg ez a lehetőség. Baksa polgármester köszöntötte a várost „nagy szakavatottsággal és mély bölcsességgel” kormányzó

⁴⁰³ CSML HL Közgy. jkv. 247/1896. (04. 15.); OL BM Eln. ir. 1934/1896.; HMV 1896. ápr. 15.

⁴⁰⁴ CSML HL Közgy. jkv. 215/1896. (04. 08.); Pölöskei Ferenc: i. m. 425.

⁴⁰⁵ CSML HL Közgy. jkv. 250/1896. (05. 09.); HMV 1896. máj. 14.; VV 1896. máj. 14.

főispánt, majd a közgyűlés „folytonos éljenzések közepette felállással is kifejezést adott” nagyrabecsülésének.⁴⁰⁶

A jubileum kapcsán Hódmezővásárhely ellenzéki országgyűlési képviselője, Endrey Gyula vezércikket szentelt lapjában a főispánnak. Elismerően értékeli Kállay évtizedét, holott leszögezi: függetlenségi pártja egyáltalán nem lelkesedik a főispáni intézményért, ugyanis az e pozíció nyújtotta hatalom és befolyás igen gyakran ad alkalmat a legdurvább visszaélésekre, önkényeskedésre és erőszakosságra, a közszabadság rovására mozdítva elő a hatalom érdekeit. Ezekért és a kormánypártnak tett kortesszolgálatokért pedig nem tartoznak a főispánok gyakorlatilag senkinek sem felelősséggel. Kállay Albert előtt azonban ellenzékként is tisztelettel hajolnak meg: feladatát becsületesen oldotta meg, hatalmával soha nem élt vissza, kötelességeit részrehajlás nélkül teljesítette, az esetenként felmerült pártharcokban is inkább békéltető bíróként működött közre. Ha vannak is kellemetlen emlékek, azokért sem őt hibáztatják: akadnak olyan helyzetek, amikor olyan nyomás nehezedik felülről egy főispánra, hogy nem járhat el másként; ember ő is, akinek állásából kifolyólag időnként meg kell hajolnia az ún. „magasabb érdekek” előtt. Kállay Albert főispánként nyugalmat, békét és rendet teremtett Hódmezővásárhelyen úgy, hogy közben egyetlen ellenséget sem szerzett magának. A közgyűlés és egyéb testületek üléseit szigorú tárgyalgossággal vezeti, a korábban előfordult „féktelenkedések” a múlt ködébe vesztek, ő teremtette meg a városban a tárgyalások parlamentáris rendszerét. Ajtaja mindig nyitva állt a hozzá fordulók előtt, szinte példátlan az alárendelt tisztviselőkkel szemben tanúsított finom és udvarias bánásmódja. Hogy a város mégsem tudott nagyobb mértékben fejlődni, annak Endrey szerint két oka van: egyik a közigazgatás többi vezető faktorának tétlenkedésében keresendő, a másik pedig abban, hogy a főispán mindig csak vendég volt Vásárhelyen. Ha állandóan itt élt volna a városban, folyton érezte, tudta és látta volna a bajokat, akkor talán jobban megértette volna a tennivalókat is. Endrey írása egyfajta búcsúbeszédnek is tökéletesen beillett.⁴⁰⁷ Annál inkább érdekes volt a *Vásárhely és Vidéke* vezércikke, hogy a helyi kormánypárti sajtó később még csak el sem búcsúztatta a főispáni posztról közel egy tucat esztendő után távozó Kállay Albertet.

⁴⁰⁶ CSML HL Közgy. jkv. 2/1897. (01. 13.)

⁴⁰⁷ VV 1897. jan. 14.

Hódmezővásárhely ekkor már évek óta botrányai révén volt jelen az országos szintéren (munkászendülés, a Kossuth Ferenc-ügy, hivatali korrupciós visszaélések, vagy éppen a közélet terétől eltekintve a Jáger Mari fémjelezte mérgezőssorozat, Diószegi Flórián rémes családládtása), és ezen ügyek némelyike a főispán tekintélyét is erősen megtépázta. Bár a közgyűlési jubiláris ünnepségek során elhangzott, hogy Kállay még sokáig vezesse eddig tapasztalt bölcsességével a törvényhatóságot, ez valójában már a búcsú időszaka volt. Dáni és Rónay távozásához hasonlóan azonban ismét egy hatéves korszak vége felé közeledett a város, azaz mielőtt Kállay távozása bekövetkezett volna, neki is le kellett vezényelnie az ilyenkor szokásos bizottsági tagválasztást, új szervezeti szabályzat elkészítését és általános tisztújítást. Kállay Albert volt az első és egyetlen főispán, akinek működési időszakában ez kétszer is megtörténhetett.

A hat év elteltével a törvényhatósági bizottságból kilépő 52 tag helyére a választást 1897. december 12-ére tűzték ki.⁴⁰⁸ Először fordult azonban elő a törvényhatóság életében, hogy az előírt időre az új szervezeti szabályzat nem készült el, holott előmunkálatait idejekorán, már 1895 őszén megkezdték. Kállay főispánsága alatt új szabályrendelet nem készült, ennek kibocsátása utódjára maradt.

A hódmezővásárhelyi törvényhatóság ötödik általános tisztújítására 1898. január 20-án és 21-én került sor. A hat évvel korábbihoz hasonlóan ez a választás is a hivatalban lévő polgármester bukásával indult: Baksa Lajossal szemben Juhász Mihály árvaszéki elnök, korábbi főügyész nyerte el a posztot 112:89 arányban.⁴⁰⁹ Egyesek szerint a korábban tárgyalt Szabó-féle sikkasztás Baksa általi december végi kirobbantása azzal állt összefüggésben, hogy az árvapénztárnál talált visszaélések hátha magukkal rántják az akkor már köztudottan a polgármesteri tisztségre aspiráló árvaszéki elnököt is. Ha tényleg ez lett volna a háttérben, akkor nemhogy nem vált be az ötlet, hanem kifejezetten öngólnak minősült: a pénztári sikkasztást követő további vizsgálatok súlyos visszaéléseket tártak fel a kamarási és a rendőrkapitányi hivatalban is; ami óhatatlanul felvetette az e hivatalok fölötti ellenőrzést gyakorló polgármester felelősségét – néhány héttel a választás előtt. Ahogy Kristó Lajos belebukott a Vörös-Vígh-féle botrányba, úgy esett áldozatául az egyébként is több

⁴⁰⁸ CSML HL Közgy. jkv. 503/1897. (11. 18.)

⁴⁰⁹ CSML HL Közgy. jkv. 15/1898. (01. 20.)

problémás ügybe belekeveredett Baksa végül ennek a korrupciósorozatnak.⁴¹⁰ A polgármesterhez hasonlóan elbukott a tisztújításon a sikasztási ügyek miatt felfüggesztett főpénztárnok, házipénztári ellenőr és kamarás is. Az általános tisztújítás összességében jelentős változást hozott Hódmezővásárhely tisztikarában: a közgyűlés által választott tisztviselők 41%-a új volt a posztján.⁴¹¹ A kétnapos procedúra zárásaként a főispán – a korábbiaktól merőben eltérő módon – egész sereg tiszteletbeli kinevezést eszközölt: hét személyt tüntetett ki e módon, az addigi „csúcsot” Dáni Ferenc tartotta a legelső tisztújítás utáni öt tiszteletbeli kinevezésével.⁴¹² A februári közgyűlésen választották meg a törvényhatóság kebelében működő egészségügyi, közművelődési és népnevelési, gazdasági, jogügyi, építészei és szépművészeti, számbíráló, pénzügyi és költségvetési, lótenyésztési, szegényügyi, nyugdíjügyi bizottságait, valamint az ismeretlen tartózkodású hadköteleseket puhatoló bizottság tagjait.⁴¹³

Kállay főispánt az uralkodó 1898. június 12-én mentette fel – szegedi állása meghagyása mellett – vásárhelyi tisztsége alól, egyúttal őt is kitüntették a Lipót-rend lovagkeresztjével. Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága jegyzőkönyvbe iktatta Kállaynak a város kormányzatában és vezetésében tapasztalt bölcs és tapintatos intézkedéseit, a városnak a működése alatt elért kiváló eredményeit, Vásárhely előrehaladása, jóléte és felvirágzása érdekében kifejtett hazafias és buzgó fáradozásait. Konkrétan az új városháza felépítését, valamint az állami óvónőképző intézet vásárhelyi elhelyezésének kieszközölését (1892), a külterületi népiskolák állami segélyezésének elősegítését, több óvoda, a szemkórház, színpark és egyéb középületek emelése körüli bábáskodást emelték ki tevékenysége kapcsán. Mindezt szokás szerint emlékiratba foglalták, és 22 tagú küldöttséget neveztek ki Juhász Mihály polgármester elnökletével annak személyes átnyújtására.⁴¹⁴ A vásárhelyi tanácsstagok június 19-én búcsúztak el a polgármester vezetésével a főispántól,⁴¹⁵ míg a közgyűlés által kiküldött tisztelgő küldöttség július 3-án vonatozott át Szegedre Kállay Alberthez, aki éppúgy a városházi hivatalos helyiségében várta

⁴¹⁰ HMV 1898. jan. 6.; jan. 13., jan. 20.

⁴¹¹ CSML HL Közgy. jkv. 15–24/1898. (01. 20.), 27–47/1898. (01. 21.); VV 1898. jan. 20., jan. 23.

⁴¹² CSML HL Közgy. jkv. 48/1898. (01. 21.)

⁴¹³ CSML HL Közgy. jkv. 61–62/1898. (02. 09.); VV 1898. febr. 10.

⁴¹⁴ OL BM Eln. ir. 3518/1898., 3522/1898.; CSML HL Közgy. jkv. 319/1898. (06. 27.); VNó 1898. jún. 21., jún. 29.

⁴¹⁵ VNó 1898. jún. 21.

őket, mint annak idején a kinevezése kapcsán érkező vásárhelyi küldötteket. Juhász polgármester beszéde és az emlékirat átnyújtása után a távozó főispán megköszönte, hogy támogatták munkájában.⁴¹⁶

1898. június 12. történelmi pillanat Hódmezővásárhely történetében. Kállay felmentésével a vásárhelyi főispánság történetének meghatározó első korszaka, kezdeti negyedszázada véget ért. És nemcsak azért, mert a most leköszönt főispán viselte e tisztséget Vásárhely történetében leghosszabb ideig, hanem azért is, mert az ekkor bekövetkezett váltás eltért a korábbiaktól: nem egyszerűen személycseré, hanem paradigmaváltás következett be e városi törvényhatóság irányítása kapcsán. Az első 25 évre a tapasztalt, nagy tekintéllyel, kikezdhettelen közigazgatási szakértelemmel bíró főispánok voltak a jellemzőek, összesen hárman. A következő 25 évben 12 főispán, kormánybiztos és behelyettesített főispán állt a város élén, miközben a Kállayt követő újabb három főispánnak összesen nyolc év jutott. A kísérletezés korszaka kezdődött 1898 nyarán, Hódmezővásárhelyt igyekezett a kormányzat elszakítani addigi „köldökzsinórjaitól”, azaz a közös főispánságokban domináns Szegedtől és Csongrád megyétől. A következő bő évtizedben kipróbáltak több verziót: az önálló főispánságot éppúgy többször is, mint a munkásmozgalmak miatt hasonló bajokkal küzdő területnek számító Békés megyével való összekapcsolást. Véget ért a hódmezővásárhelyi főispánság hős-kora, ami abból is látszik, hogy a város első három főispánjáról neveztek csak el utcát a városban. Ez ugyan nyilvánvaló összefüggésben áll azzal, hogy 1890-ben következett be egy nagy utcanévadási hullám, amikor kézenfekvő volt a város addigi és aktuális főispánjairól is közterületek elnevezése, ugyanakkor jelzésértékű, hogy a 20. századi főispánok esetében ez az igény már fel sem igazán merült.⁴¹⁷ A szegedivé lett, ottani főispánságáról 1905-ben leköszönt Kállay 1922. július 31-én hunyt el, haláláról a vásárhelyi lapok is nagy terjedelemben emlékeztek meg. Temetésén Vásárhelyt Endrey Béla tanácsnok és Kmetykó Károly főszámvevő képviselte.⁴¹⁸

⁴¹⁶ HMV 1898. júl. 7.

⁴¹⁷ Az egykori Rónay utca idővel Bakay, míg a Kállay utca Bajcsy-Zsilinszky utca lett. A közelmúltban egy negyedik vásárhelyi főispánról, az 1944-ben e poszton mindössze bő öt hónapot eltöltő Endrey Béláról is elneveztek utcát Hódmezővásárhelyen. Az ő esetében azonban ez nyilván nem a főispáni, hanem 1936 és 1944 közötti polgármesteri tevékenységének szól.

⁴¹⁸ Kruzslicz István Gábor: Kállay Albert. In: Hmv. tört. alm. 166-167.; Vásárhelyi Reggeli Újság (a továbbiakban: VRÚ), 1922. aug. 1.; Vásárhelyi Újság (a továbbiakban: VÚ), 1922. júl. 27.

A KÍSÉRLETEZÉS KORSZAKA

Thoroczkay Viktor főispánsága (1898–1901)

Az első önálló főispán

1898. június 12. nem csupán Kállay búcsúzása miatt fordulópont a vásárhelyi főispánság történetében, hanem azon okból is, hogy a helyére kinevezett báró *Thoroczkay Viktor* lett Hódmezővásárhely első önálló főispánja, akinek nem volt másik stalluma, így minden idejét és energiáját a város érdekében kamatoztathatta. A korábbi, idősebb és nagy közigazgatási rutinnal rendelkező főispánok korszakát pedig felváltotta a fiatal, hivatali pályájuknak még viszonylag az elején járó tehetségek időszaka, akik nem titkoltan ugródeszkanak tekintették csupán karrierjükben ezt a tisztséget. Új volt a helyzet a tekintetben is, hogy szomszédos törvényhatóságok vezetőiként az addigi főispánok személye többé-kevésbé ismert volt vásárhelyi kinevezésük időpontjában a helyiek előtt, ellenben most olyan főispánok jöttek, akikkel szinte teljesen az alapoktól kellett kezdeni az ismerkedést Hódmezővásárhelyen; így a 38 éves, főrendiházi titkárként főispánná kinevezett Thoroczkayval is.

Érkezését először a fővárosi *Magyar Hírlap* szellőztette meg 1898 májusában, ezt átvette a helyi kormánypárti sajtó is azzal, hogy „illetékes helyről nyert értesüléseink szerint a hír minden alapot nélkülöz”. Ugyanakkor az ellenzéki *Vásárhely és Vidéke* arról tudósított, hogy az állítólag érkező Thoroczkay már fogadja a fővárosban a gratulációkat, és csupán azért kérdéses még az érkezése, mert „a felesége nehezen válik meg a fővárostól”.⁴¹⁹ Júniusban a *Szegedi Napló* is megírta, hogy Vásárhely külön főispánt kap Thoroczkay Viktor személyében,⁴²⁰ majd a június 12-én kelt királyi felmentés (Kállay) és egyúttal kinevezés (Thoroczkay) tett pontot a feltételezésekre.⁴²¹ A főúri családból származó, de a família egyes ágai közti viszálykodás nyomán elszegényedett, afféle „self made man”-ként aposztrofált Thoroczkay Viktor közigazgatási pályafutását 1885-ben annak a Bánffy Dezső beszterce-naszódi főispánnak a titkáráként

⁴¹⁹ HMV 1898. máj. 19.; VV 1898. máj. 19., máj. 22.

⁴²⁰ HMV 1898. jún. 9.

⁴²¹ OL BM Eln. ir. 3518/1898.; CSML HL Közgy. jkv. 319/1898. (06. 27.); HMV 1898. jún. 19.; VNÓ 1898. jún. 19., jún. 21.; VV 1898. jún. 19.

kezdte, aki emellett Szolnok-Doboka vármegye főispánja is volt (ott bizonyított rideg adminisztratív erélye kifejezetten hírhedtté tette, sokatmondó eredménye a „dobokai basa” elnevezés), Thoroczkay vásárhelyi kinevezésekor pedig már Magyarország miniszterelnöke.⁴²²

A helyiek nevezetes fordulópontként, rangemelkedésként értékelték az önálló főispán kinevezését, bízva abban, hogy ez a rendszer állandósul, s a jövőben nem kell más törvényhatóságokkal „osztzkodnia” főispánján Hódmezővásárhelynek. A felröppent hírek szerint pedig a Vásárhelyen a közelmúltban szerveződött szociális mozgalmak vezették a kormányt arra, hogy ide „le nem kötött egész erőt” nevezzen ki. A tanács a belügyminiszteri leirat vétele után azonnal táviratban üdvözölte a „tehetséges, munkabíró és ambíciózus” emberként ismert új főispánt.⁴²³ Június 23-án Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Pokomándy Imre tanácsnok és Hódi Mózes főügyész Szegedre utazott köszönteni a Tisza szállóban tartózkodó Thoroczkayt és nejét. A polgármester felkérte a főispánt posztja mielőbbi elfoglalására, mire Thoroczkay válaszként elmondta, Vásárhelyre kívánnak költözni, hogy minél közvetlenebb ismereteket szerezhessen a helyi viszonyokról. A tanáccsal és a törvényhatósággal együttműködve fog dolgozni, egyébként sem pihenni jön: ő a munka embere. A látogatás hivatalos részének végeztével Thoroczkay még hosszasan elbeszélgetett a város helyzetéről a küldöttség tagjaival.⁴²⁴

Az új főispán beiktatását 1898. július 7-re tűzték ki. Elődeihez hasonlóan Thoroczkay is Szeged felől érkezett, ahová külön fogadóbizottság utazott Nagy Sándor főkapitány vezetésével. A főkapitány a rókusi állomás várótermében üdvözölte Thoroczkayt, akit a vásárhelyi vasútállomáson már a polgármester vezette küldöttség fogadott. A beiktató díszközgyűlés kezdetén Juhász Mihály tolmácsolta a törvényhatóság üdvözlését a zsúfolásig telt díszteremben „fényes, arannyal átvert kék selyem díszmagyarban megjelent” új főispánnak, aki a hivatalos eskü letétele után ismertette elképzeléseit.

A főispán egyénisége, valamint a közállapotok sebeire nyíltan rámutató, a munkáskérdéssel külön foglalkozó, jelszóként a munka, igazság, becsület szentháromságát hangsúlyozó székfoglalója mély benyomást tett a törvényhatósági bizottság tagjaira. Mindenekelőtt a munkásmozgalom akut kérdéskörével foglalkozott, programja e mozgal-

⁴²² VV 1898. jún. 29.; Csorba László: i. m. 224.; Pölöskei Ferenc: i. m. 424-425.

⁴²³ HMV 1898. jún. 19.; VV 1898. jún. 29.

mak „pacifikálásában” első helyre tette az atyai jóakaratot, türelmet és gondoskodást, nem megfélekezve a munkások állandó foglalkoztatásának szükségességéről. Ugyanakkor világossá tette: elsősorban a jog, az igazság és a meggyőzés fegyverével, de ha szükséges, egyéb eszközökkel is küzdeni fog a társadalmi rend, az erkölcsök és a köz béke ellen irányuló mozgalmakkal szemben. A szocializmus szót egyetlen alkalommal sem mondta ki, csak egyértelműen utalt rá „világpolgári áramlatként”, amely a korszak „beteges kinövése”.

Thoroczkay újított abban az értelemben, hogy székfoglalója egy része kifejezetten politikai állásfoglalás volt: méltatta az elmúlt három évtized fejlődésének nagy eredményeit, a magyar nemzet minden területen nyomon követhető izmosodását. Véleménye szerint mindenki, aki politikai pályára lép, tartozik valamelyik irányzathoz; különösen igaz ez a kormányzat által kinevezett megbízottként a főispánra, akinek „kötelessége is politikai hovatartozását nyíltan demonstrálni”. Az ő politikai meggyőződése az 1867. évi kiegyezés alapján áll, és a szabadelvű párt hívének vallja magát. Ugyanakkor leszögezte: olyan vidéken született (Mezőszentmihálytelke a Székelyföldön), ahol nagy hagyományai vannak mind a politikai, mind a vallási türelemnek, s ennek szellemében is szeretné végezni főispáni teendőit. A vallási türelem, a lelkiismereti szabadság és a politikai meggyőződés védelme mellett őrködni fog a polgárok személy- és vagyonbiztonsága felett, a köz- és magánérdekek megfelelő egyensúlya biztosításával.

A közigazgatás kérdéseivel Thoroczkay székfoglalójában kevesebbet foglalkozott: szerinte annak gyorsnak, igazságosnak, részrehajlás nélkülinek és becsületesnek kell lennie. A korábbi rossz tapasztalatok hatására ő is nagy hangsúlyt kíván fektetni a város háztartása, a közvagyon és a hivatalos értékek megfelelő kezelésének szigorú ellenőrzésére. Válaszként a törvényhatóság üdvözlőbeszédét Kmetykó József főjegyző mondta el.⁴²⁵

A tisztikar küldöttségének tisztelgése alkalmával a főispán már bővebben szólt a közigazgatással kapcsolatos elképzeléseiről: felügyeleti jogának roppant szigorú gyakorlását jelentette be nekik, megköveteli a tisztviselőktől a közönséggel szembeni humánus bánásmódot. A főispáni fogadóteremben a helyi tisztikar képviselői mel-

⁴²⁴ CSML HL Közgy. jkv. 319/1898. (06. 27.); H MV 1898. jún. 26.; VNó 1898. jún. 24.

⁴²⁵ CSML HL Közgy. jkv. 380/1898. (07. 07.); CSML HL Főisp. ir. I. 7/1898., I. 35/1898.; OL BM Eln. ir. 4053/1898.; H MV 1898. júl. 10.; VNó 1898. júl. 8.; VV 1898. júl. 10.

lett a szomszédos törvényhatóságok küldöttségei, a különböző egyházak helyi vezetői, a helyben állomásozó huszárszázad tisztikara, különböző testületek és egyletek képviselői tisztelegtek a főispánnál (a tisztelegések sorrendjét az előzetes jelentkezések alapján Nagy Sándor főkapitány állapította meg). A napot a gimnázium tornacsarnokában rendezett 190 fős bankett zárta, melynek érdekes új színfoltja volt, hogy meghívtak rá egy helybéli szocialistát is Szilágyi Albert személyében, aki még a fővárosi és vidéki lapok figyelmét is kivívta azzal, hogy pohárköszöntőjében éltette az új főispánt.⁴²⁶

Az atyai jóakarát, a türelem és a gondoskodás mellett Thoroczkay főispán egyéb módokon is biztosítani óhajtotta a munkásmozgalom „pacifikálását”. 1885-ben a város a régi serházat 50 ezer Ft költséggel kaszárnyává alakította, melyben általában egy huszárszázad állomásozott ideiglenesen. A főispán kinevezésekor a városban tartózkodó századot azonban a temesvári hadtestparancsnokság 1899 tavaszán végleg Debrecenbe helyezni szándékozta (erre végül 1900 nyarán került csak sor), mire Thoroczkay 1898 októberében hosszan megindokolt előterjesztésben kérte a honvédelmi minisztertől egy állandó gyalogezred Hódmezővásárhelyre helyezését. Indoklásában első helyen a város társadalmi viszonyait, szocializmus felé hajló törekvéseit említette, ennek ellenére állandó katonaságot még hosszú ideig nem helyeztek Hódmezővásárhelyre. Az elutasítást tartalmazó miniszteri leirat indoklása szerint Hódmezővásárhely bel- és külterületén ebben az időszakban megnyugtató módon emelték az állandó csendőrség létszámát, ráadásul küszöbön áll a város rendőrségének újjászervezése is.⁴²⁷ 1900. július 1-jétől megvalósult a külterületi csendőrség felállítása a helyi létszám emelésével. A belügyminiszter engedélye alapján egyrészt 8 fővel emelhették a város belterületén a csendőrök számát, másrészt pedig a külterületen háromszor 8 fős lovascsendőrség felállítására nyílt lehetőség, amit a helyi kormánypárti sajtó kifejezetten „főispánunk legsajátabb érdemének” nevezett.⁴²⁸ 1901. július végén pedig Fejérváry Bertalan honvédelmi miniszter arról értesítette a várost, hogy belátható időn belül nincs lehetőség katonai csapattest Hódmezővásárhelyre költöztetésére.⁴²⁹

⁴²⁶ HMV 1898. júl. 10.; VNó 1898. júl. 6., júl. 12., júl. 13.

⁴²⁷ OL BM Eln. ir. 6260/1898., 4006/1899., 1945/1900.; CSML HL Főisp. ir. I. 135/1898.; VV 1898. nov. 3., nov. 10., 1899. márc. 12.; VNó 1899. márc. 21., márc. 22.; CSML HL Közgy. jkv. 295/1899. (06. 30.)

⁴²⁸ CSML HL Közgy. jkv. 307/1900. (05. 09.); HMV 1900. febr. 18.; VV 1900. febr. 18.

⁴²⁹ HMV 1901. aug. 1.

1902-ben Thoroczkay főispán utódja, Lukács György közbiztonsági szempontból, valamint a város iparának és kereskedelmének fejlesztése érdekében ismét kérvényezte állandó katonaság Hódmezővásárhelyre telepítését, sikerrel azonban ő sem járt, a belügyminiszter elutasította a kérelmet. Az elutasítás indoka a katonaság megfelelő elhelyezési helyzete volt, melyen az adott pillanatban stratégiai szempontokból sem kívánt a kormányzat változtatni, ráadásul Hódmezővásárhelyhez annyira közel esik a katonasággal rendelkező Szeged, hogy ha bármiféle közbiztonsági probléma merülne fel a jövőben, akkor annak katonai megoldása így nem jelenthet majd semmiféle gondot.⁴³⁰

Utasítások és rendeletek

Hódmezővásárhely egyöntetű lelkesedéssel és bizakodással várta az első önálló főispán munkába állását, és Thoroczkay Viktor igyekezett is megfelelni e várakozásoknak. Kifejezetten lelkesítően hatottak azok a mondatok, melyeket székfoglalója alkalmával hallhattak tőle a vásárhelyiek: „Új vért akarok a társadalom és közélet ellankadt ereibe önteni. Felszabadítani akarom a maradiság nyomása alól, mely a haladó kor keretébe be nem illik.”⁴³¹ Az elmondottak értelmében óriási lendülettel fogott teendőihez, s korábban szokatlan módszereket alkalmazva igyekezett bizonyítani, hogy tényleg új időszámítás kezdődött a helyi főispánság történetében. Ez volt vele szemben az elvárás: a korábbiakkal ellentétben nem passzív szemlélő, más városok érdekeit előtérbe helyező főispánt várt Vásárhely, hanem „cselekvésében erélyes, céljaiban öntudatos, intézkedéseiben akarat erős kormányzót”.⁴³² Megkapták; más kérdés, hogy utóbb éppen e lendületes, céltudatos, ellenben kellően talán át nem gondolt, s bizonyos érdekeket sértő cselekvések jelentették a főispán végzetét.

Eleinte szinte mindenki általános jóindulattal követte a „rendező kéz” aktív fellépését, azonban szokatlan módon a fővárosi és vidéki lapok némelyike szinte a kezdetektől támadta az új főispánt. A *Magyar Hírlap* már augusztus elején gunyoros hangon tudósított Thoroczkaynak a munkásmozgalom tárgyában Darányi Ignác földművelésügyi miniszterhez tett felterjesztéséről, amely – a lap szerint – olyan színben tünteti fel a főispánt, mint akinek már pusztán a sze-

⁴³⁰ OL BM Eln. ir. 2505/1902.; VV 1902. júl. 3.; VH 1902. júl. 1.

⁴³¹ HMV 1898. júl. 10.

mélyes megjelenése elég lett volna ahhoz, hogy Hódmezővásárhelyen végképp elcsendesedjenek e mozgalmak. A helyi sajtó ekkor még megvédte: a főispán csak a talált állapotokról tett jelentést, márpedig nyáron van munka, azaz a problémák sem olyan égetőek, mint télen, a munkaalkalmak megszűnésével. Thoroczkay külön kiemelte felterjesztésében, hogy minden kezdődik majd újra előlről, ha nem tudnak a helyi munkásoknak rendszeres téli megélhetési lehetőséget biztosítani.⁴³³

Egy másik fővárosi újság, a *Pesti Hírlap*, majd ennek nyomán az *Egyetértés* – állítólag a vásárhelyi ellenzékbeli való sugói hatására – pedig már a nyár végén azzal igyekezett bizonytalanságot kelteni Thoroczkay főispáni tevékenysége körül, hogy megszellőztette: elköszön alig néhány hete betöltött tisztségétől, és elvállalja Krassó-Szörény vármegye éppen üresedésben lévő főispánságát. Később még tovább mentek: Thoroczkay távozása esetére még vásárhelyi főispáni utódjelöltjeit is megnevezték Bessenyei Ferenc és Kristóffy József országgyűlési képviselők, esetleg Bíró Pál honvédelmi minisztériumi osztálytanácsos személyében. Ekkor még megnyugvást okozott a talán nem is annyira a főispán személye, mint inkább az önálló főispánság intézménye miatt aggódó vásárhelyieknek a felröppent hír főispáni cáfolata: Thoroczkay kijelentette, hogy nem tartaná magát komoly embernek, ha mindössze négyheti működés után távozna új állásából.⁴³⁴

A helyi sajtó igyekezett lépést tartani vele, szokatlan módon részletes tudósításokkal, sőt vezércikkkel jelentkeztek pl. Thoroczkay első számonkérő székéről, melyet szűk egy héttel beiktatása után, július 12-én és 13-án tartott. Az új főispán egészen szokatlan módszereket alkalmazott e számonkérés alkalmával, amivel lenyűgözte a kormánypárti lapot. Ahelyett, hogy ismét összehordták volna az iktatókönyveket, iratcsomókat és naplókat a közgyűlési terembe, ezúttal a főispán indult körútra a számonkérő szék tagjaival, „városházánknak még soha főispánt nem látott hivatalos helyiségeibe”. Az egyes hivatalokban nemcsak az iratokba tekintett be Thoroczkay, hanem a szekrényekbe, fiókokba is. Kihordatott a helyiségekből minden oda nem illő dolgot, rendet követelve a tisztviselőktől (megtiltotta nekik pl. a hivatali helyiségekben való pipázást is). A nyilvántartásokban is feltűnt neki több hiányosság, melyeknek

⁴³² HMV 1898. júl. 7.

⁴³³ HMV 1898. aug. 4.; VNó 1898. aug. 5.; VV 1898. júl. 21.

⁴³⁴ HMV 1898. szept. 8.; VNó 1898. aug. 28., szept. 1., szept. 2., szept. 6.; VV 1898. aug. 28., szept. 4., szept. 8.

azonnali megszüntetését kérte; a pontatlan és hanyag tisztviselőket fegyelmi kereset terhével fenyegette meg. Első hivatalos teendője alkalmából minden energiájával igyekezett bemutatni, milyen módon kívánja új alapokra helyezni a vásárhelyi főispán működését: komoly üzenete volt annak, hogy a számonkérés végeztével ezúttal elmaradt a szokásos főispáni dicséret és parolázás a tisztviselőkkel.⁴³⁵

Hamar kiderült azonban, hogy amennyi hátrány származott korábban a közös főispánságokból, legalább annyi – addig talán fel sem ismert – előnyük is volt: a városban ritkán megjelenő főispán mellett értelemszerűen nagyobb szerephez jutottak, komolyabb önállóságot élveztek az önkormányzat helyi erői, a polgármesterrel és a vezető tisztviselőkkel az élen. Nem volt szerencsés, ha a főispán állandóan távol volt, de gyorsan rádöbbenek, hogy az sem sokkal jobb, ha folyton és intenzíven jelen van. Különösen úgy, hogy Thoroczkay Viktor érezhetően külsőségeiben is mindenáron igazolni akarta: új élet kezdődött. Főispáni fogalmazványait, bármilyen hosszúak is legyenek azok, saját kézzel írta,⁴³⁶ és már főispánsága első hónapjában gyakorlatilag egyfajta rendeleti kormányzást vezetett be, igencsak meglepve ezzel a korábban ilyesmihez nem szokott tisztikart és a főispáni rendeletek címzettjét, az azokat később saját neve alatt kiadni kénytelen polgármestert. Eleinte a helyiek igyekeztek humorosan felfogni a dolgot – a *Vásárhely és Vidéke* pl. javaslatba hozta, hogy a főispán indítson saját lapot *Utasítások és Rendeletek* címmel⁴³⁷ –, de elég gyorsan arcukra fagyott a mosoly; első négy Vásárhelyen töltött napja alatt 20, szeptember végi egynapos tartózkodása alatt pedig egyszerre 17 rendeletet intézett Juhász polgármesterhez.⁴³⁸

Thoroczkay egyik első és legfontosabb rendelete az 1897 végére esedékes új szervezeti szabályzat mielőbbi végleges elkészítésével állt kapcsolatban. 1896 januárjában már bizottságot küldött ki e célból a közgyűlés, de a munkálatok hamar megakadtak, és Kállay Albert időszakában nem is készült el az új szabályrendelet. A frissen beiktatott főispán utasítására 1898. július 21-én ült össze újra a szabályzat elkészítésére kijelölt bizottság. Thoroczkay deklarálta arra törekedett, hogy a város kezdjen magának közigazgatási

⁴³⁵ CSML HL Főisp. ir. I. 17/1898.; HMV 1898. júl. 17., júl. 24.; CSML HL Közgy. jkv. 397/1898. (08. 19.); VNó 1898. júl. 13., júl. 14., júl. 16., júl. 17.; VV 1898. júl. 14., júl. 21.

⁴³⁶ HMV 1898. júl. 24.

⁴³⁷ VV 1898. aug. 14.

⁴³⁸ VV 1898. szept. 29.

tisztviselőket nevelni, alkalmazzon minél több gyakornokot e célból, akik később kvalifikált hivatalnokként teljesehetnek ki munkájukban.⁴³⁹ A szervező bizottság azonban – Thoroczky hivatalba lépése óta Vásárhelyen először – ellentmondott a főispánnak: mivel megbízatásukat a közgyűléstől kapták, munkájukat az addigi alapokon kívánják folytatni, a főispán pedig észrevételeit e munkálatok befejezése után is megteheti majd. Az „addigi alapok” ugyanis azt jelentették, hogy a szervező bizottság kijelentette: nem hajlandóak szaporítani a hivatali személyzet létszámát; márpedig a főispáni elképzelés a közigazgatási gyakornokok rendszeresítéséről éppen ezzel járt volna.⁴⁴⁰

1899 októberében hét napon keresztül tárgyalta és fogadta végül el Hódmezővásárhely rendkívüli közgyűlése a szervezeti szabályzat végleges szövegét,⁴⁴¹ majd még novemberben külön a tiszti fizetések ügyét.⁴⁴² A belügyminisztérium – számtalan módosítási javaslattal – csak 1901 márciusában küldte vissza a városhoz az új szervezeti szabályzatot, a módosításokat pedig már rögtön a márciusi vásárhelyi közgyűlés tárgyalta.⁴⁴³ A szabályzat végleges minisztériumi jóváhagyására mégis csak 1901. szeptember 5-én került sor – amikor lassan már egy új szabályzat elkészítése vált volna aktuálissá.⁴⁴⁴

A főispáni kinevezésekhez kötött tisztségek betöltésénél is új módszert alkalmazott Thoroczky: a megüresedett tisztségekre jellemzően nem a helyi közigazgatásból nevezett ki új embereket, hanem máshonnan – főleg a fővárosból – hozott magával a városban kevésbé ismert, fiatal, de legfőképpen erélyes tisztviselőket, akiknek jelentős része azonban a főispán leköszönése után hamarosan szintén továbbállt a városból. Így került a nyugdíjazások útján megüresedett főszámvevői posztra Bibithi Horváth László, a főkapitányi állásra Hadady Endre, vagy éppen a különböző okok miatt többször is betöltetlenné vált első almérnöki tisztségre Kubina András, majd Környei Lajos.⁴⁴⁵ Közülük a főszámvevő kinevezése komoly botrányt okozott, ugyanis Bibithi Horváth megbízásával a főispán nem várta meg az előd, Banga Péter nyugdíjaztatásának jogerőre emelkedését, ráadásul mellőzte az ilyenkor megszokott, bár nem előírt nyilvános pályázta-

⁴³⁹ VNó 1898. júl. 23., 1899. márc. 28., ápr. 11.; CSML HL Főisp. ir. I. 10/1898.

⁴⁴⁰ VNó 1898. júl. 26., júl. 27.; VV 1898. okt. 9.

⁴⁴¹ CSML HL Közgy. jkv. 540/1899. (10. 04.), 543/1899. (10. 05.), 546/1899. (10. 07.), 549/1899. (10. 09.), 552/1899. (10. 10.), 555-558/1899. (10. 11.), 561/1899. (10. 13.)

⁴⁴² CSML HL Közgy. jkv. 676/1899. (11. 23.)

⁴⁴³ HMV 1901. márc. 7., márc. 10., márc. 14.

⁴⁴⁴ VV 1901. szept. 15.

tást is. Mindezt azzal indokolta, hogy a főszámvevői állás fontossága nem engedi meg azt sem, hogy a végleges rendezésig hátralévő néhány hétben üresen álljon, ennek ellenére eljárása törvénytelen volt, s természetesen rögtön magával vonta a helyi politikai ellenzék támadássorozatát; főispáni túlkapásként, a törvényes formáknak éppen a törvényesség öre által történt megsértéseként értelmezték. Bibó Lajos törvényhatósági bizottsági tag, az Endrey Gyula függetlenségi országgyűlési képviselő fémjelezte *Vásárhely és Vidéke* felelős szerkesztője meg is fellebbezte mind a Banga nyugdíjazását elrendelő közgyűlési döntést, mind a főispán eljárását. Thoroczkay erre egy szombati napon váratlanul Vásárhelyre érkezett, és hatályon kívül helyezte az új főszámvevő kinevezését Banga Péter nyugdíjazásának jogerőre emelkedéséig.⁴⁴⁶

Az 1901-ben elfogadott szervezeti szabályzat a városi állásokat alkalmaztatásuk mikéntje szerint immár külön is bontotta kilenc kategóriára:⁴⁴⁷ a közgyűlés által 6 évre választott tisztviselők,⁴⁴⁸ a főispán által élethossziglan kinevezettek,⁴⁴⁹ a belügyminiszter által kinevezett tisztviselők,⁴⁵⁰ a közgyűlés által élethosszig választott segéd- és kezelőszemélyzet,⁴⁵¹ a polgármester által kinevezettek,⁴⁵² a tanács által választottak,⁴⁵³ a polgármester által felfogadottak,⁴⁵⁴ a

⁴⁴⁵ OL BM Eln. ir. 4006/1899.

⁴⁴⁶ CSML HL Közgy. jkv. 65/1899. (02. 09.); VV 1899. márc. 19., márc. 25., márc. 30.

⁴⁴⁷ Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházott város szervezési szabályrendelete. Hódmezővásárhely, 1901. 153-161.

⁴⁴⁸ Polgármester, főjegyző, 4 tanácsnok, főügyész, alügyész, 3 aljegyző, házipénztárnok, házipénztári ellenőr, két könyvelő, adópénztárnok, adópénztári ellenőr, birtoknyilvántartó, községi bíró, 2 alkapitány, kamarás, mértékhitelítő, 2 rendőrbiztos, árvaszéki elnök, 2 árvaszéki ülnök, közgyám és leltárbiztos.

⁴⁴⁹ Rendőrkapitány, főszámvevő, 3 alszámvevő, főmérnök, első- és másodmérnökök, főorvos, kórházi orvos, szemkórházi orvos, 4 kerületi orvos, 2 külterületi orvos, szemkórházi alorvos, levéltárnok, első állatorvos, kül- és belterületi útibiztosok.

⁴⁵⁰ Anyakönyvvezető, anyakönyvvezető-helyettes, külterületi anyakönyvvezető, külterületi anyakönyvvezető-helyettes.

⁴⁵¹ Polgármesteri fogalmazó, 3 kapitányi fogalmazó, 2 kapitányi segédfogalmazó, 6 ügyosztályi fogalmazó, segéd-birtoknyilvántartó, közigazgatási iktató, közigazgatási kiadó, 2 számvevőszéki számtiszt, árvaszéki iktató-kiadó, pénztári tiszt, 4-4 első, második, harmadik és negyedik osztályú adótiszt, 11 első osztályú írnok, 15 második osztályú írnok, rendőrhadnagy, tűzoltóparancsnok, építkezési felügyelő, kórházi gondnok, 2 írógépkezelő, mértékhitelítési ellenőr, 4 belterületi szülésznő, 9 külterületi szülésznő.

⁴⁵² 8 adóvégrehajtó.

⁴⁵³ Szeretetházi gondnok.

⁴⁵⁴ Rendőrőrmester, 2 rendőr szakaszvezető, 3 rendőr tizedes, 15 első osztályú rendőr, 43 második osztályú rendőr, tűzoltó-őrparancsnok, helyettes tűzoltó-őrparancsnok, csővezető, csővezető-helyettes, 6 első osztályú tűzoltó, 14 második osztályú tűzoltó, közigazgatási őrmester, vágóhidőr, rakparti díjszedő, sokszorosítógép-kezelő, szállásolási szolga, dobos, 7 külterületi kézbesítő, 6 belterületi kézbesítő, főispáni hivatalsszolga, 14 közigazgatási hivatalsszolga, anyakönyvi szolga, árvaszéki szolga, mértékhitelítő hivatali szolga, kocsis, igás kocsis, udvaros, szemkórházi szolga, kórházi szolga, 2 szemkórházi ápolónő, 2 kórházi ápolónő, 5 vámőr, 2 toronyőr, 2-2 bel- és külterületi fertőtlenítő.

szerződéses személyzet⁴⁵⁵ és a szegődményesek.⁴⁵⁶ A főispán által kinevezettek jelentették a legtöbb problémát a városi törvényhatóságok, így Hódmezővásárhely esetében is. Egy kellően önfejű főispán a megüresedett álláshelyeket akár teljesen kénye-kedve szerint tölthette be: Thoroczky Viktor esetében előfordult, hogy pályázat kiírása nélkül nevezett ki valakit tisztviselői állásra, de még az elődjénél kompromisszumkészebb Lukács György is pályázat nélkül nevezte ki élethossziglan a város rendőrfőkapitányává Szalay Józsefet.⁴⁵⁷ Sőt, Lukács később tovább is ment: azzal kereste meg a tanácsot, hogy olyan előterjesztést tegyen a közgyűlés elé a szervezeti szabályzat módosítására, amely szerint a rendőrkapitányi teendőket is végző városi alkapitányok esetében jogi végzettséget kívánjanak meg a jövőben, valamint kinevezési joguk ettől kezdve a főispánt illesse meg.⁴⁵⁸ A *Vásárhely és Vidéke* vezércikkében Endrey Gyula ezt az átiratot város önkormányzati jogainak újabb súlyos csorbításaként értékelte: megint le kellene mondania a törvényhatóságnak egyik legfontosabb jogosultságáról, a tisztviselők szabad választásának jogáról, s átruháznia azt az államot képviselő főispánra. Ekkorra már úgy érezték, hogy az önkormányzati jogokat a főispánok és a kormányhatalom javára már éppen eléggé megnyirbálták: „egy egész sereg olyan tisztviselőt nevez ki ugyanis már mai napság is a főispán – és pedig a törvényhatóság minden megkérdezése nélkül, – a kiket a törvényhatóság nemcsak fizet, de a kiknek a mi közigazgatásunkba beleszólásuk is van [...], a mi már magában véve is igen tágkörű és semmi-vel sem indokolható jogot biztosít a főispán részére, a ki elvégre is csak egy ember, szolgálatában a kormányhatalomnak, semmiféle érdekekkel nem fűződve a törvényhatósághoz s kitéve folytonosan annak, hogy a politikai viszonyok változtával állásától bármely pillanatban megválhat”. Az adott helyzetben pedig bármikor előfordulhat, hogy egy főispán teljesen alkalmatlan egyént ültet egy életre a város nyakára, akitől – ha valami főbenjáró bűnt el nem követ – aztán meg sem tudnak szabadulni.

⁴⁵⁵ Kistói kertész, népkerti kertész, téglamester, fürdőgondnok, kéményseprő, toronyóra-felügyelő, gyepmester.

⁴⁵⁶ Kövező, 2 kőműves, 2 ács, 24 utász, 52 útkaparó, 2 fuvaros, 2 rakodókerti csősz, 2 körtöltési csősz, 2 téглаégető, tűzifecskendő-felügyelő, kertészbojtár, 4 kertésztanonc, sétányfelügyelő, szegények felügyelője, járványkórházi felügyelő és epreskert-i csősz.

⁴⁵⁷ VH 1902. jan. 26.

⁴⁵⁸ VV 1902. ápr. 10.

Hasonló alapokon támadták egyébként az egyes főispánok által szintén igen nagy gyakorisággal alkalmazott tiszteletbeli kinevezéseket is, amely lehetőséget biztosított arra, hogy figyelmen kívül hagyják a tisztviselőkre vonatkozó minősítési törvényt. Így fordulhatott elő, hogy az 1904. évi tisztújítás alkalmával egy jogvégzettséget igénylő állásra csak azért meg tudtak választani egy négy középiskolát végzett egyént, mert ő korábban már a főispán által kinevezett tiszteletbeli tisztviselője volt a városnak azon a poszton.⁴⁵⁹ Hódmezővásárhely törvényhatóságának 77 éves története alatt a főispánok összesen 406 tiszteletbeli kinevezést tettek, a legtöbbet az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején Farkas Béla (83) és Mokcsay Zoltán (82), míg több főispán (Jócsák Kálmán, Kászonyi Richárd, Magyary-Kossa Aladár) – általában csak idő hiánya miatt – nem élt a kinevezések törvény biztosította jogával.

A helyi közvélemény eleinte egyöntetű elismeréssel követte Thoroczkay főispán erélyes fellépését, a tisztviselők nagy része fülének szokatlan „elvárom” és „megkövetelem” kitételek használatával készült rendelkezéseit. A közeledő rendszerváltozás jeleit vélték Thoroczkay lépéseiben felfedezni: „van azokban a rendeletekben valami, a mi sejtenünk engedi, hogy a munkátlanság, a nemtörődömség, a húzáshalasztás korszakának a végéhez közeledünk”.⁴⁶⁰ Bár már rögtön az elején érezhető volt, hogy az új főispán munkásságára is igaz a „kevesebb több lenne” elve, a sajtó és a helyi ellenzék erői igazán csak akkor fordultak vele szembe, amikor nemcsak mások, hanem immár saját érdekeik is sérültek a nagy rendcsinálás közepette.

Thoroczkay Viktor következő rendeletével ugyanis a helyi újságíróknál szerezte meg első rossz pontját. A vásárhelyi lapokat jellemzően a helyi közéletben aktív szerepet játszó törvényhatósági bizottsági tagok szerkesztették, akik megfelelő napi kapcsolatban álltak a helyi tiszttikarral és hivatalnokokkal ahhoz, hogy akár ők, akár lapjaik munkatársai a városházán bármikor betekinthessenek aktuális ügyek irataiba. Ez biztosított lehetőséget arra, hogy a lapok közérdekű helyi információkkal tölthessék fel hírovvatukat, azonban mindezt gyakran szabályellenesen tették, amennyiben a közzététel nem egyszer veszélyeztetett fontos állami, városi vagy egyéni érdekeket. Thoroczkaynak ez szúrt szemet és elrendelte, hogy a hírlapírók a jö-

⁴⁵⁹ VV 1902. ápr. 13., 1905. máj. 28.

⁴⁶⁰ VV 1898. júl. 21.

vőben csak polgármesteri engedéllyel nyerhetnek városi ügyekről ilyen értesülést, és az engedéllyel a birtokukban is csak az egyes hivatalfőnökök közvetítésével, azaz személyesen már nem tekinthetnek be többé a folyó ügyek irataiba. E kettős nehezítés komoly problémákat okozott a sajtó munkatársainak, de nyilván többletterhet jelentett a hivatalfőnökök számára is, akiknek egyfajta kommunikációs csatornává is kellett válniuk: ettől kezdve nekik kellett pl. eldönteniük, hogy mely információk tartoznak a nyilvánosságra, és melyek nem.⁴⁶¹ Kmetykó főjegyző rögtön szabályozta is írásos utasításával a városi ügyekre vonatkozó hírek jövőbeni kiadását. A lapszerkesztők az iktatókönyvekbe tekinthettek csak be, majd ezek bejegyzései alapján kérhettek az előadóktól felvilágosítást, s ha szükségessé vált, akkor az előadók engedélyével nézhettek bele magába az iratba.⁴⁶²

A Thoroczkay Viktor által vezetett első közgyűlés idejének legnagyobb részét e rendelet tárgyalása tette ki, Bibó Lajos lapszerkesztő, törvényhatósági bizottsági tag indítványára. A rendelet ellenzői azzal érveltek, hogy a sajtó eddig alkalmazott „betekintési jogának” elvonásával a jövőben nem derülhet fény a tisztviselők esetleges hanyagságaira, vétkes eljárásaira sem. Ezt a főispán azzal kontrázta meg, hogy az elmúlt évek hatalmas botrányait okozó korrupciós visszaélések annak ellenére történhettek meg minden további nélkül, hogy az újságírók gyakorlatilag ki-be járkálhattak a városháza egyes hivatalaiban. A sajtószabadság védelmezőjeként fellépő törvényhatósági ellenzék Endrey Gyula és Bibó vezetésével rögtön a főispánra támadt, a közgyűlés azonban 51:47 arányban a főispáni rendelkezést tartalmazó tanácsi előterjesztés mellett szavazott.⁴⁶³

Válaszként Endrey lapja vezércikkében korábban elképzelhetetlen stílusban támadta Thoroczkayt. A szerinte „mindenkinek álmélkodására”, Vásárhelyen korábban teljesen ismeretlenül kinevezett főispánnak felrótta, hogy szavai és tettei éles ellentétben állnak egymással (különösen a politika közgyűlésektől való távoldatását illetően), sokat hangoztatott tapintatát pedig „bizonyosan még rendőrkapitány korában szerezte”. Endrey azzal vádolta a főispánt, hogy rendelkezéseivel folyamatosan nyíltan hágja át és sérti meg a kormányzatára bízott város érvényben lévő szervezeti szabályzatát, hasonló

⁴⁶¹ CSML HL Főisp. ir. I. 39/1898.; HMV 1898. aug. 11.; VV 1898. aug. 11.; VNó 1898. szept. 7.

⁴⁶² CSML HL Főisp. ir. I. 39/1898.; HMV 1898. aug. 25.

⁴⁶³ CSML HL Közgy. jkv. 388/1898. (08. 18.); HMV 1898. aug. 20.; VV 1898. aug. 20.

jogsértésekre kényszerítve nem egyszer a vásárhelyi tisztikar tagjait is, az élükön álló polgármesterrel együtt. Amikor pedig a közgyűlésen mindezek okán kérdőre vonták a sérelmes rendeleteket jegyző polgármestert, Thoroczkay magához ragadta a szót, s „durva és inszinuáló személyeskedéssel akarta az intézkedések ellenzőit elnémítani”. A főispán viselkedését az ellenzéki képviselő az egész város nevében kérte ki magának: „vegye tudomásul a főispán azt, hogy itt nem az oláhok és nem egy heterogén elemekből alkotott megyei törvényhatóság élén áll, hogy szabadon önkénykedhessék, hanem egy magyar város élén, mely erőszakot nem tűr, nem szenved, magát az orránál fogva vezettetni nem engedi”.⁴⁶⁴

Egy újabb, szintén botrányt okozó szóbeli rendeletével a főispán megtiltotta, hogy a városháza főkapuján – amint az addig szokásban volt – koldusok, rabok, csavargók járkáljanak ki-be. Őket valamelyik mellékbejárón kellett ettől kezdve szállítani és beengedni, azonban a kapunál őrt álló rendőrök félreértették a rendeletet, azt gondolván, hogy immár csak az ott dolgozó tisztviselőket bocsáthatják be a főkapun, a város ügyes-bajos dolgait intéző lakosságát nem, sőt előfordult, hogy törvényhatósági bizottsági tagokat is a hátsó bejáráshoz irányítottak. Mikor Thoroczkay erről tudomást szerzett, rögvest pontosította rendeletét. Ennek ellenére a helyiek „felháborodva és megütközéssel” tárgyalták a főispáni ukázt annál is inkább, mert ezúttal már olyan jogosultságokat is vindikált magának, melyek eredetileg a közgyűlés hatáskörébe tartoznak.⁴⁶⁵

Későbbi, szintén a polgármesterhez intézett rendeleteiben Thoroczkay foglalkozott a főispán által betöltendő álláshelyekre érkező pályázatok kérdésével (korábban ezeket a polgármesterhez kellett beadni, aki döntésre átadta azokat a főispánnak; mostantól már eleve a főispánhoz kellett benyújtani a pályázatokat), vagy éppen a magyar állam ezeréves fennállása alkalmából az országban állított hét millenniumi emlékmű leírásainak és fényképeinek beszerzését rendelte el.⁴⁶⁶ Volt a főispánnak olyan átirata a polgármesterhez, hogy egyrészt terjessze be hozzá a Vásárhelyen működő egyletek, társulatok, iparvállalatok jegyzékét, másrészt felhívta Juhász Mihályt arra, hogy e szervezetek közgyűléseire és értekezleteire mindig rendeljen ki egy-egy értelmesebb városi tisztviselőt, hogy az kimerítő

⁴⁶⁴ VV 1898. aug. 20.

⁴⁶⁵ VNÓ 1898. szept. 6., szept. 7.; VV 1898. júl. 24., júl. 28.

jelentést tehessen az adott rendezvényről a főispánnak. Ez gyakorlatilag az egyleti élet állami, kormányzati ellenőrzésének irányába tett lépés volt Thoroczkay Viktor részéről.⁴⁶⁷ Máskor arra kérte Juhász Mihályt, hogy utasítsa a városi hivatalnokokat a hivatalos órák pontos betartására, tiltsa el őket attól, hogy munkaidejükben magánügyekkel foglalkozzanak, és szerkesztessen kimutatást arról, hogy az egyes törvényhatósági tisztviselőknek, a kezelő- és szolgaszemélyzet tagjainak milyen mellékfoglalkozásaik vannak fő hivatásuk mellett.⁴⁶⁸

A szervezeti szabályzat elkészítése mellett Thoroczkay személyes ambíciójának tekintette a vásárhelyi közvilágítás megteremtésének szintén régebb óta húzódó ügye lezárását: 1898 augusztusában csak azért Vásárhelyre utazott marienbadi nyaralásából, hogy jelen lehessen a szerződés aláírásánál.⁴⁶⁹ A szerződést már az augusztusi közgyűlés elfogadta.⁴⁷⁰ A belügyminiszteri engedélyezés 1899 januárjában érkezett meg a városhoz,⁴⁷¹ melynek utcáin a műszaki kivitelezés munkálatait követően – szinte a 19. század jelképes záróakkordjaként – 1899. december 28-án gyűltak ki először a fények.

A főispán kezdeti lendületét illusztrálja, hogy volt olyan nap, amikor 5-6 rendeletet küldött a polgármesterhez vagy a rendőrkapitányhoz, a fent említettek mellett pl. az utcaszabályozási térkép megfelelő elkészítése, a tűzrendészeti szabályok szigorú betartása és ellenőrzése, a ronda és hiányos felszerelésű bérkocsik szemléjének elrendelése tárgyában, vagy éppen a nyilvános helyek szigorú ellenőrzése és a zárórak betartatása kérdésében. De átírt a rendőrség katonai kiképzésének fontossága ügyében is, mivel „a rendőrségnek hivatalos eljárása közben észlelt patriarchális viselkedését, hiányos öltözködését s a katonai fegyelmet nélkülöző magatartását elnézni nem fogja”.⁴⁷² A számonkérő szék tapasztalatai alapján nagyon elégedetlen volt a főispán a levéltár állapotával, mind rendezettség fokát, mind helyiségei és azok felszereltsége vonatkozásában, így Budapestre, az Országos Levéltár tanulmányozására küldte Kmetykó József főjegyzőt és Molnár Mihály levéltárnokot. Hasonlóképp lehangelőnek találta a helyi közbúvárhíd állapotát, annak fekvését és felszereltségét is, részletes megoldási javaslatot kérve – többször is

⁴⁶⁶ H MV 1898. szept. 29.

⁴⁶⁷ VNó 1898. júl. 16.

⁴⁶⁸ CSML HL Főisp. ir. I. 15/1898.; VNó 1898. júl. 20.; VV 1898. júl. 21.

⁴⁶⁹ H MV 1898. aug. 4., aug. 18.

⁴⁷⁰ H MV 1898. aug. 20.

⁴⁷¹ H MV 1899. jan. 19.

- a polgármestertől.⁴⁷³ Utasította Juhászt, és rajta keresztül a kapitányi hivatalt a - különösen a külső városrészekben - „piszkos, szemetes, állati és növényi hulladékokkal” éktelenkedő utcák, a fű által benőtt járdák rendszeres tisztán- és karbantartására.⁴⁷⁴

1899-től valamelyest csökkent ugyan a polgármesterhez intézett főispáni rendeletek száma, de Thoroczkay továbbra is előszeretettel élt ezzel az eszközzel. 1900 januárjában pl. arra hívta fel Juhász Mihály figyelmét, hogy a városnál alkalmazott díjnokok munkáját már régóta figyelemmel kíséri: sem olvashatóan, sem a helyesírás szabályait betartva nem tudnak írni, számtalan másolatot elrontva ezáltal (állítólag dühét az váltotta ki, hogy az egyik díjnok öt-hat lemásolás után sem tudta ugyanazt az iratot használható alakba önteni). Arra utasította a polgármestert, hogy a jövőben olyan díjnokokat vegyenek fel, akik „legalább olvashatóan és helyesen tudnak írni”.⁴⁷⁵ A polgármester válaszában utalt arra, hogy a nagymennyiségű leírómunka ellátásához időnként kénytelenek alacsonyabb képzettségű díjnokokat is alkalmazni, mivel ekkora munka elvégzéséhez e fizetésért Vásárhelyen nem kapnak elegendő jó képességű munkaerőt. Ugyanakkor Juhász „eléggé erélyes hangon, de kellő tisztelettel” utasította vissza a főispán által rendeletében a városvezetéssel kapcsolatban használt „nepotizmus” és „lokálpatriotizmus” kifejezéseket, melyek jelei az ő polgármesteri eljárásaiban soha nem voltak felfedezhetőek.⁴⁷⁶

Thoroczkay nemcsak a polgármesterrel és a városi hivatalnokokkal szemben gyakorolta az erélyes fellépés elvét, hanem a társadalmi élet egyéb területein is. Rögtön beiktatása után megtiltotta, hogy a fából épült, így szerfelett gyúlékony nyári színpadon „petróleum lámpákkal szerencsétlenkedjenek”. Kijelentette: csak abban az esetben engedi a nyári szezonra megnyitni a színházat, ha augusztus 1-jéig bevezetik oda is a városban már készülő villanyvilágítást.⁴⁷⁷ A tanács sürgönyére a Ganz cég vállalta is, hogy mérnöke azonnal hozzáfog a villamos berendezés beszereléséhez,⁴⁷⁸ ami meg is történt az első színházi premierig - igaz, minisztériumi engedély nélkül...⁴⁷⁹

⁴⁷² CSML HL Főisp. ir. I. 12/1898.; VNó 1898. júl. 20., okt. 12.; VV 1898. júl. 21.

⁴⁷³ VNó 1898. szept. 8., szept. 10., okt. 27., dec. 29.

⁴⁷⁴ VNó 1898. okt. 27.

⁴⁷⁵ CSML HL Főisp. ir. I. 9/1900.; H MV 1900. jan. 14.; VV 1900. jan. 14.

⁴⁷⁶ VV 1900. jan. 18.

⁴⁷⁷ VNó 1898. júl. 21.

⁴⁷⁸ VNó 1898. júl. 22.

⁴⁷⁹ VNó 1898. okt. 13.

Főispáni rendeletei mellett új alapokra helyezte az egyre kiterjedtebb vásárhelyi hálózattal rendelkező állami oktatásügy ellenőrzését is. Az állami tanintézeteket személyesen felügyelte, a tanfelügyelő kíséretében megtekintette épületeiket bel- és külterületen éppúgy, mint az azokban folyó nevelést.⁴⁸⁰ Az iskolákkal együtt a főispán megtekintette a városi szeretetházat is, ahol megdöbbentő dolgokat tapasztalt, majd közölte a polgármesterrel, hogy gondoskodni kell a különböző korú ápoltak elkülönítéséről, élelmezésük javításáról, szeretetházi segédtanítói állás rendszeresítéséről.⁴⁸¹ A főispán bevezette a városi hivatalok ad hoc megvizsgálását is, így pl. 1898 decemberében a mértékhiteltesítőkét, ahol mind a hivatal vezetésében, mind pénzkezelésében hiányosságokat észlelt, így elrendelte a mértékhiteltesítő és az ellenőr elleni fegyelmi vizsgálatokat.⁴⁸²

Politika a közgyűlésben

Főispánként Thoroczkay Viktor járt a legmesszebbre, a fővárosból Hódmezővásárhelyre, ennek ellenére az önálló vásárhelyi főispáni kinevezésének megfelelt abban az értelemben, hogy a közgyűlések közel 80%-át személyesen vezette, és ez arány leginkább a különösen botrányosan sikerült, leváltásához vezető 1901. évben romlott le, amikor már csupán az ülések felén jelent meg. Ez az aktív jelenlét is nóvumnak számított Kállay Albert után a városban. A közgyűléseket az egyéb fellépésein is tőle megszokott szigorú racionalitással vezette az új főispán: a tárgysorozatot igyekezett gyorsan, vég nélküli viták mellőzésével befejezni. Thoroczkay idején az egy- és kétnapos közgyűlések dívtak, ritkán nyúlt háromnaposra az ülés. Mindez még úgy is igaz, hogy a vásárhelyi törvényhatóság leghosszabb, hét napig tartó közgyűlése is Thoroczkay főispáni korszakára esett, ez azonban vis maiornak számított: 1899. október 4-5-én, 7-én, 9-11-én és 13-án tárgyalták ugyanis a már korábban esedékessé vált szervezeti szabályrendelet végleges formába öntését a bizottsági tagok.

Az új főispán székfoglalójában külön kitért a politika és a közigazgatás szétválasztásának szükségességére, és bár saját hovatartozását világosan leszögezte, lényegesnek tartotta a napi politika távoltartását a városi közgyűlési tárgyalásoktól. A helyi közvé-

⁴⁸⁰ HMV 1898. okt. 13.; VNó 1898. okt. 12.; VV 1898. okt. 13.

⁴⁸¹ VNó 1898. okt. 27., 1899. febr. 25.

lemény éppen ezen az alapon nehezményezte, hogy Kovács János törvényhatósági bizottsági tag 1898. november 9-én tett indítványában bizalmi szavazást kért Hódmezővásárhely közgyűlésétől a kormány iránt, a képviselőházi obstrukció megfékezése kapcsán. A *Vásárhelyi Napló* vezércikke szerint ezzel a lépéssel Kovács és társai gyakorlatilag a főispán programját tagadták meg.⁴⁸³ A közgyűlésen 20 bizottsági tag kérelme alapján a főispán név szerinti szavazást rendelt el, s Hódmezővásárhely törvényhatósága szűk 29 fős szavazattöbbséggel (91:62) bizalmat szavazott Bánffy Dezső kormányának, amiben komoly szerepe volt annak is, hogy a közgyűlésen szavazati joggal bíró 22 városi tisztviselőt a főispán kötelezte a megjelenésre, az pedig nyilván nem volt kérdés, hogy ők ilyen körülmények között „legjobb meggyőződésüket” a szavazásnál milyen irányban gyakorolták.⁴⁸⁴

Thoroczkay Viktor kemény politikai viták keresztüzébe került 1898. december 2. kapcsán is, amikor Hódmezővásárhely törvényhatósága rendkívüli közgyűlésen emlékezett meg I. Ferenc József osztrák császár és magyar király trónra lépésének 50. évfordulójáról. Vezércikkében még a kormánypárti helyi lap is számot vetett azokkal a kritikákkal, amelyek az uralkodó ünneplését kísérhették – és kísérték is – Magyarországon. A *Hód-Mező-Vásárhely* végül arra az álláspontra jutott, hogy a királyt nem 1848, sokkal inkább 1867 alapján kell megítélni, ünneplésekor sem az 1867 előtti, hanem utáni tevékenységét kell tekinteni; annál is inkább, mert a kiegyezési törvény végül szentesítette 1848. évi trónra lépését.⁴⁸⁵

A díszközgyűlés összehívására a főispán ismét csak rendeleti úton utasította a polgármestert, mire az addig Thoroczkay szinte minden lépését hosszú vezércikkekben éltető *Vásárhelyi Napló* is hangot váltott: „sajnálattal vagyunk kénytelenek konstatálni, hogy a törvényhatóságot így újabb politikai demonstrációkba erőltetik”. A lap – a *Vásárhely* és *Vidékéhez* hasonlóan – egyértelműen leszögezte, hogy ők nem 50, hanem csupán a koronázástól számított 31 éves uralkodásnak tekintik I. Ferenc József magyar királyságát; miként azt is, hogy „a polgármesternek nem kell okvetlenül engedelmeskednie minden politikai intencziójú ügyben a főispán rendeleteinek”.⁴⁸⁶ Megjegyezték, hogy díszközgyűlést egyedül Hódmezővásárhely tart az or-

⁴⁸² HMV 1898. dec. 18.

⁴⁸³ VNó 1898. nov. 6.

⁴⁸⁴ CSML HL Közgy. jkv. 593/1898. (11. 09.); VV 1898. nov. 10.

⁴⁸⁵ HMV 1898. dec. 1.

szágban december 2-án: „Ha kedvét találja br. Thoroczky Viktor úr abban, hogy a tisztviselői kar – kénytelen kellelten – és a szabad-elvűség helyi falanxa bevonul hódoló feliratot szerkeszteni az ausztriai császár 50 éves jubileuma alkalmával – ám örüljön, mert a célját elérte. Hanem annyit mondhatunk, hogy a díszközgyűlések ünnepi hurrájával sem felejtethetik el egyetlen magyar emberrel sem, hogy tulajdonképpen hát mik is történtek 1848. december 2-ikán.”⁴⁸⁷

A rendkívüli közgyűlésre 1898. december 2-án „zajos külső fény nélkül, nemes egyszerűséggel”, a főispán nyitóbeszédével került sor. A királyt éltető beszéd után Kmetykó József főjegyző olvasta fel az uralkodóhoz a város által intézendő hálafeliratot, majd a főispán megköszönte a bizottsági tagoknak, hogy az esemény fényéhez illő nagy számban jelentek meg az ülésen (kb. 80-100 bizottsági tag jelent meg, szinte kizárólag a szabadelvű párt soraiból).⁴⁸⁸ A *Vásárhelyi Napló* vezércikke december másodikának magyar földön való ünnepeltetését nem tartotta egyébnek merő „szervilizmusnál”, „muzáj-ünnepnél”. A közgyűlés ellenzéki, függetlenségi frakciója, több mint száz ember nem volt jelen a hódoló felirat elfogadásakor, holott a lap szerint az ilyen ünnepélyes alkalmaknak éppen az egyöntetűség adja meg a lényegét. Emellett a városban szinte mindegyik vallásfelekezet tartott 2-án istentiszteletet, a főispán – a polgármester, a tisztikar és a tanács kíséretében – a római katolikus templomban jelent meg, a Bernátsky Ferenc plébános által celebrált misén.⁴⁸⁹

Az ellenzéki *Vásárhely* és *Vidéke* hasábjain Endrey Gyula is a főispánt támadta az uralkodói jubileum megünneplése kapcsán, melyet „vastag tapintatlanságnak” nevezett.⁴⁹⁰ A *Hód-Mező-Vásárhely* nem is felejtette el megjegyezni, hogy ha valaki valamikor is „tapintatlanságot” követett el törvényhatósági életünkben, akkor az éppen Endrey Gyula volt, mikor az ő meghívására rendkívüli közgyűlésen ünnepelték a hazatérő függetlenségi pártvezért, Kossuth Ferencet.⁴⁹¹

A *Vásárhelyi Napló* december 2-ai, Gonda József hírlapíró által jegyzett említett vezércikke miatt Thoroczky főispán feljelentést tett a szegedi ügyészségen, s az ügyészség sajtórendészeti vétség miatt eljárást is indított a lap ellen. A szegedi kir. törvényszék

⁴⁸⁶ VNó 1898. nov. 29., nov. 30.; VV 1898. dec. 1.

⁴⁸⁷ VNó 1898. dec. 1.

⁴⁸⁸ CSML HL Közgy. jkv. 624/1898. (12. 02.); HMV 1898. dec. 4.; VNó 1898. dec. 3.; VV 1898. dec. 4.

⁴⁸⁹ VNó 1898. dec. 3.

⁴⁹⁰ VV 1898. dec. 4., dec. 11.

előtt 1899. április 18-án tartották a végtárgyalást, Lévai Fülöp nyomdatulajdonost kaució nélküli politizálás vétsége miatt 50 Ft fő- és 20 Ft mellékbüntetésre ítélték.⁴⁹²

A Gazdasági Egyesület élén

Báró Thoroczkay Viktor hódmezővásárhelyi főispáni működésének három esztendeje szinte folyamatosan a korábbi metódusoktól eltérő, új irányokat kereső lépések időszaka. Így történt ez a helyi közéletben való megjelenése kapcsán is. Elődeinek helyi közéleti szereplése gyakorlatilag kimerült a törvény által rájuk ruházott feladatok elvégzésében, azokon túl maximum addig terjedt, hogy tagfelvételt nyertek a helyi kaszinóba, ahol pl. Rónay Lajos nagyszerűen el tudta ütni a többnapos közgyűlések levezetése közti hosszú holtidőt.

Az önálló főispán intézményéhez ragaszkodni kívánó vásárhelyiek ennél többet akartak. 1898. ősz végén széleskörű mozgalom is indult meg a 18 esztendeje működő helyi Gazdasági Egyesület tagsága körében, hogy a küszöbön álló tisztújítás alkalmával az egyesület elnöki pozíciójára a távozó Draskóczy Lajos helyett – a mezőgazdasági jólét felvirágoztatását célzó munkássága elismeréseként – Hódmezővásárhely új, önálló főispánját nyerjék meg maguknak. Küldöttség kereste fel hát Thoroczkayt, aki engedélyt is adott, hogy jelöljék e posztra.⁴⁹³ Az ötletgazda Papy József volt, azért tanácsolta az egyesületnek a főispán elnökké választását, hogy a kormányzat helyi megbízottja testközelből tapasztalhassa meg nehéz küzdelmeiket, majd azoknak a főváros befolyásos köreibenél támogatója legyen.⁴⁹⁴

A kormányzat anyagi támogatását is élvező, a helyi szabadelvű párt tagjai által meghatározott Gazdasági Egyesület 1899. januári közgyűlésén mind a 148 szavazó Thoroczkay Viktort ajánlotta elnöknek, így 3 évre a főispán állt az egyesület élére.⁴⁹⁵ Az egyesület választmányának január 22-ei ülését pedig „a tagok részéről az új elnök, báró Thoroczkay Viktor főispán rokonszenves egyénisége iránti tüntetés” előzte meg. A főispán kijelentette, hogy az egyesület egyöntetű bizalma „csak fokozza erejét és kitartásra buzdítja”. Ez al-

⁴⁹¹ HMV, 1898. dec. 8.

⁴⁹² VNó 1899. ápr. 19.

⁴⁹³ HMV 1898. dec. 4., 1899. jan. 19.

⁴⁹⁴ HMV 1900. jan. 18.

kalommal osztotta ki Thoroczkay 3-3 gazdasági cselédnek és mezei munkásnak a földművelésügyi miniszter által felajánlott egyaránt 50 Ft jutalmat, díszoklevél kíséretében.⁴⁹⁶ 1899 márciusában a Gazdasági Egyesület elnökeként Thoroczkay Vékony József alelnök kíséretében felkeresett Hódmezővásárhely határában 16 tanyát, az ott folyó gazdálkodás menetét tanulmányozandó,⁴⁹⁷ április 11-én pedig a szeszgyártásról és a cukorrépa-termelésről tervezett felolvasást az egyesületben, amelyet azonban – Abbáziából megüzent... – betegsége miatt végül kénytelen volt elhalasztani, s később sem került már rá sor.⁴⁹⁸

1900 januárjában az egy éve elnök főispán nagyszabású beszédet tartott az egyesület éves közgyűlésén. Elismerte, hogy az irányításával elmúlt egy esztendő nem hozott komoly eredményeket a legnagyobb városi testület életében. Az ő számára az eltelt egy év a helyi viszonyok megismeréséhez volt szükséges, és a Gazdasági Egyesülettel kapcsolatban arra jött rá, hogy az jelen szerkezetében nem képes megfelelő működésre. Egyrészt nem megfelelő a vezetőség szervezettsége és programja, a gyors és kiszámított működéshez hiányzik a rugalmasság. Másrészt a gazdaközönség közönyös az egyesület iránt, márpedig a megfelelő társadalmi érdeklődés nélkülözhetetlen az eredményes tevékenységhez. Harmadrészt pedig az egyesület nem rendelkezik kellő anyagi erővel céljai megvalósításához, így nem végezhet pl. mezőgazdasági kísérleteket, melyek eredményeit aztán értékesíteni lehetne a város és gazdatársadalma érdekében. Ugyan néhányszor megpróbált az egyesület érdekében a kormánynál eljárni, de ezek nem jártak a kellő eredménnyel. Beszámolója végén bizalmat kért a tagságtól az egyesület vezetése iránt.⁴⁹⁹

Egy hónap múlva azonban a főispán már az elnöki tisztségéről és az egyesületi tagságról való lemondólevelét nyújtotta át Lázár Lajos egyesületi titkárnak.⁵⁰⁰ Az egyesület választmánya azonnal „válságtanácskozásra” ült össze, melyen úgy határoztak, hogy küldöttség útján próbálják meg lemondása visszavonására bírni a főispánt.⁵⁰¹ Ez csak részleges eredménnyel járt: Thoroczkay visszavonta a tagságról való lemondását, elnöki leköszönése kapcsán azonban ragaszkodott a kérdés közgyűlés elé viteléhez, egyfajta bizalmi szavazást kérve önmaga el-

⁴⁹⁵ HMV 1899. jan. 19.; VNó 1899. jan. 18., jan. 19.

⁴⁹⁶ HMV 1899. jan. 26.; VNó 1899. jan. 25.; VV 1899. jan. 26.

⁴⁹⁷ HMV 1899. márc. 12.; VNó 1899. márc. 11., márc. 12.; VV 1899. márc. 12.

⁴⁹⁸ HMV 1899. márc. 30., ápr. 9., ápr. 13.; VNó 1899. márc. 29., ápr. 11.

⁴⁹⁹ HMV 1900. jan. 18.; VV 1900. jan. 18.

⁵⁰⁰ HMV 1900. febr. 18.; VV 1900. febr. 18.

len, így a választmány úgy döntött, március 18-ára elnökválasztó közgyűlést hív össze. A főispán lemondása és a bizalmi szavazás kérése okaként azt jelölte meg, hogy egyrészt a választmány bizonyos kérdésekben az övétől eltérő véleményt nyilvánított, másrészt „hallomása és tudomása szerint” vannak olyan egyesületi választmányi tagok, akik szívesen betöltenék helyette az elnöki posztot.⁵⁰² A titkos „bizalmi szavazás” egyértelmű eredményt hozott: Thoroczkay elnökfőispánra csupán 3 szavazat érkezett, nagy többséggel Vékony József alelnököt választották a Gazdasági Egyesület élére. Az egyik szegedi lap meg is jegyezte érdekességgént, hogy ugyan 10 városi tisztviselő is szavazott az egyesület közgyűlésén, ennek ellenére is csak 3 voksot gyűjtött a főispán. A hírt átvevő helyi ellenzéki lap nem is tagadta kárörömét: a tisztviselők „mindenike bizonykodik, hogy ő a főispánra szavazott és pedig meggyőződésből, a minthogy a törvényhatósági közgyűléseken is a tisztviselők mindig meggyőződésből szavaznak, ha a szavazás felállással történik és a főispán látja a szavazásokat. Ha a gazdasági egyesületben is felállással történt volna a szavazás, milyen más eredménye lett volna az elnökválasztásnak!...”⁵⁰³

Mivel azonban a választás előtt Thoroczkay úgy nyilatkozott, hogy többek közt azért mond le, mert tudomása szerint a választmányban vannak az elnöki posztra aspirálók, a frissen megválasztott Vékony azonnal lemondott e tisztségéről, hogy ne rá mutogassanak, mint az elnök-főispán megbuktatójára. A Gazdasági Egyesület így április 1-jére újabb elnökválasztó rendkívüli közgyűlést hívott össze.⁵⁰⁴ Ekkor ismét Vékony Józsefet választották a megrendült egyesület élére, aki ezúttal már el is vállalta a tisztséget.⁵⁰⁵

Elődeihez, leginkább Kállay Alberthez hasonlóan Thoroczkay főispán is jeles vadász volt, és ő Hódmezővásárhelyen sem mulasztotta el soha e szenvedélyét gyakorolni. Hol Pokomándy Imre tanácsnok, hol Bereczk Péter gyógyszerész, hol Bereczk Pál gazdasági tanácsnok, hol pedig Dobossy Lajos vadászterületén bizonyította – néha Juhász Mihály polgármester kíséretében –, hogy Nimród méltó utódeként „igazán bravúros vadász [...], ki sohasem hibázta el a célzt”.⁵⁰⁶ Nem meglepő hát, hogy a főispánt mindkét hódmezővásárhelyi vadásztársaság rögtön

⁵⁰¹ H MV 1900. febr. 22.; V V 1900. febr. 22.

⁵⁰² H MV 1900. márc. 8., márc. 22.; V V 1900. márc. 8., márc. 25.

⁵⁰³ V V 1900. márc. 25.

⁵⁰⁴ H MV 1900. márc. 22.; V V 1900. márc. 22.

⁵⁰⁵ H MV 1900. ápr. 5.; V V 1900. ápr. 5.

⁵⁰⁶ V N Ó 1898. okt. 26.

díszelnökévé választotta.⁵⁰⁷ Az 1901. januári közgyűlés második napján aztán előfordult egy olyan, Hódmezővásárhely történetében példátlan eset, hogy – miközben a polgármester azzal mentette ki, hogy „akadályoztatása folytán nem lehet jelen” – a főispán vadászaton való részvétele okán nem vezette a közgyűlést, sőt kirendelt maga mellé 2-3 városi tisztviselőt is, elvonva őket munkájuk végzésétől.⁵⁰⁸

A főispáni lakás ügye

Thoroczkay Viktor hároméves főispáni működése szinte a folyamatos ügyek és botrányok időszaka volt, melyek közt középponti szerepet vitt a főispáni lakás felújításának, átalakításának kérdése. Az üdvözlésére június végén Szegedre utazó városi küldöttségnek mind a főispán, mind felesége elmondta: Hódmezővásárhelyen szeretnének majd lakni, „a székház emeleti jobb szárnyában lesz a főispáni iroda és ugyanott lesz a főispán lakosztálya is”.⁵⁰⁹ Kinevezése után Thoroczkay azonnal kikérte a várostól a városházi főispáni lakás helyrajzát. Mivel a lakosztályt a Szegeden élő Kállay Albert nem vette igénybe, azt hivatalos helyiségekként használták döntően a főispáni ügyintézés ellátására, egy részét azonban az 1895-ben felállított anyakönyvi hivatal céljaira.⁵¹⁰ A mérnöki hivatal első elképzelése szerint az átalakítás költsége 1500 Ft lett volna, s a munka végeztével a főispán rendelkezésére állt volna a városháza emeletén 6 szoba, egy-egy fürdőszoba, konyha és kamra, a pincében – külön lépcsőlejárattal mellett – egy mosókonyha, maga a pince és a fáskamra. A hivatalok költöztetésének költségeit ekkor 810 Ft-ra becsülték.⁵¹¹

Első közgyűlésén, 1898 augusztusában a Budapest és Hódmezővásárhely között rendszeresen vonattal ingázó főispán világosan leszögezte: a főispáni lakás megfelelő átalakítása, igazán lakhatóvá tétele a tisztség hódmezővásárhelyi állandósításának egyik alapvető előfeltétele. Az ő átalakítási elképzelése azonban az anyakönyvi hivatal teljes elhelyezésével járt volna együtt. A közgyűlésen Deák Mihály főmérnök terjesztette elő a főispáni hivatal helyiségeinek

⁵⁰⁷ VNó 1898. nov. 29.

⁵⁰⁸ H MV 1901. jan. 20.; VV 1901. jan. 20. (A lap szerint a Barci-réti vadászat január 17-én kiválóan sikerült, a társaság 130 nyulat ejtett el, majd K. Szabó Pál tányáján ebédeltek, „mely vidám és kedélyes hangulatban az esti órákig tartott”.); V H 1901. jan. 20.

⁵⁰⁹ CSML HL Főisp. ir. I. 57/1898.; VNó 1898. jún. 24.

⁵¹⁰ H MV 1898. jún. 26.; VNó 1898. jún. 26.

⁵¹¹ VV 1898. júl. 17.

lakássá alakításának terveit, melyek azonnali megvalósítását a törvényhatósági bizottság csak igen szűk többséggel, 45:40 arányban rendelte el. Cserébe az átalakítási költségekhez való hozzájárulásként Thoroczkay főispán felajánlotta a városnak évi 600 Ft-os, a belügyminisztérium által neki utalványozott lakbérét (Thoroczkay Viktor éves főispáni fizetése egyébként 4000 Ft volt, a lakbér ezen felül járt neki, valamint elődeihez és a későbbi főispánokhoz hasonlóan az összes hazai vasútvonalon érvényes éves bérlet). A lakássá való átalakítás a gyakorlatban a megfelelő helyiségek rendelkezésre bocsátása (azaz az ott működő hivatalok máshová költöztetése) mellett a fűtéssel és világítással való ellátásukat jelentette, emellett pedig a főispán rendelkezésére álló fogat elhelyezésére alkalmas istálló és kocsiszín berendezését.⁵¹²

A tanács rendelkezett a hivatali körforgásról, amely utóbb kritikák keresztüzébe került (Endrey Gyula ellenzéki képviselő céltalannak és javarészt indokolatlannak nevezte a komoly költségeket is felemésztő, a városházát teljesen felforgató műveletet): az anyakönyvi hivatal a katonai ügyosztály helyiségeibe költözik, az pedig a pénzügyi ügyosztályéba és a mérnöki hivataltól elveendő kisebb szobába, a pénzügy foglalja el az orvosrendőri szobát és a járlatkiállító hivatal egyik helyiségét.⁵¹³ E határozat ellen azonban Szikszay Dénes tanácsnok fellebbezéssel élt, a pénzügyi osztály áthelyezése kapcsán. A tanács megfontolta a fellebbezést és úgy döntött, hogy a pénzügyi ügyosztályt a községi bírói hivatal két szobájába költözteti, és ez a hivatal megy az orvosrendőri szobába.⁵¹⁴ A katonai ügyosztály szerencsétlen, szűk és forgalmas helyre költöztetése ellen pedig a *Vásárhelyi Napló* is vezércikkben szólalt fel.⁵¹⁵

A tényleges áthelyezési munkálatok – további módosításokkal – 1898. szeptember-október fordulóján kezdődtek meg, s velük párhuzamosan megindult a főispáni lakosztály átalakítása is.⁵¹⁶ Az átalakítás költségei az 1898. decemberi közgyűlésen kerültek a törvényhatósági bizottság tagjai elé: összesen 4245 Ft 67 kr-t tettek ki a munkálatok, amelyből ekkor még csak kb. 2240 Ft-ra volt – közgyűlési határozat alapján – fedezet. Az átalakítást igyekeztek már eleve a

⁵¹² CSML HL Közgy. jkv. 395/1898. (08. 19.); CSML HL Főisp. ir. I. 65/1898.; HMV 1898. aug. 20.; VNó 1898. aug. 20.; VV 1898. júl. 10.

⁵¹³ HMV 1898. szept. 8.; CSML HL Közgy. jkv. 466/1898. (09. 27.); VV 1898. júl. 28.

⁵¹⁴ HMV 1898. szept. 11.

⁵¹⁵ VNó 1898. okt. 7.

⁵¹⁶ HMV 1898. okt. 2.

haladó korszellem szerint szervezni, így a városban éppen bevezetés előtt álló villanyvilágítás alapján már a főispáni lakosztályt is villanyvezetékekkel ellátva tervezték.⁵¹⁷ A hiányzó költségek fedezésének módja (a regálekötvények árából kívánták kölcsönként felvenni) azonban komoly közgyűlési vitát generált leginkább annak kapcsán, hogy a tanács már miért nem eleve e nagyobb összeg elfogadtatásával lépett eredetileg is a közgyűlés elé? Endrey Gyula ellenzéki képviselő vizsgálatot sürgetett, hogy minden tervezett átalakítási munkára tényleg szükség van-e a főispáni lakosztálynál, és mi indokolja a tervezett költség kétszeresének elköltését. A közgyűlés végül csak 59:54 arányban fogadta el a tanács javaslatát.⁵¹⁸ A belügyminiszter 1899 márciusában hagyta jóvá a regálekötvények árára a város 4 és fél százalékos kamatra történő kölcsönkérelmét, melyből nemcsak a főispáni lakás átalakításának a pluszköltségeit kívánták fedezni, hanem a nyári színkör pótmunkálatait is.⁵¹⁹

1899 februárjában már a fővárosi ellenzéki sajtó is felfigyelt a vásárhelyi főispán lakásügyére, mégpedig annak berendezési költségei kapcsán. Akként interpretálták a kérdést, hogy „közpénzekből, regale kötvények árából vonják be a szobái kárpitjait és az utadóból készítenek neki nagy tükörablakokat”. A dühöngő politikai elfogultság lenyomataként kezelt írárok valóságalapját az adta, hogy a beszerzendő kellékek között a főispán újabb 224 Ft értékben felsorolt olyan cikket is, melyekre tényleg el lehetett mondani, hogy nem feltétlenül a legszükségesebb berendezési tárgyak voltak (pl. szivarszekrény, tányérmelegítő, függönydíszek a női szalon ajtajai fölé, rozetták aranyozott lécekkel), ráadásul további pluszköltséget jelentettek. Thoroczkay báró szóbeli rendelkezése a lakás „díszesebbé tételét” célozta, s a főispánt hívei ekkor még azzal védték, hogy ő az évi 600 Ft lakbére átengedésével fizet a lakhatásért a város törvényhatóságának, miközben elődje 400 Ft-os lakbérét teljes főispáni időszaka alatt Hódmezővásárhely városa állta.⁵²⁰

Az 1900. augusztusi közgyűlés legfontosabb tárgya a főispáni lakás átalakításával kapcsolatos újabb többletköltségek elfogadtatása volt. Ekkorra már a helyi szabadelvűek is Thoroczkay főispán ellen fordultak, ami érezhető volt a közgyűlési tárgyalás hangnemén. A

⁵¹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 642/1898. (12. 16.); H MV 1898. dec. 11.; VNó 1898. dec. 17.

⁵¹⁸ CSML HL Közgy. jkv. 642/1898. (12. 16.); H MV 1898. dec. 18.; VV 1898. dec. 15., dec. 18., dec. 22.

⁵¹⁹ VV 1899. márc. 16.

költségek tételes kimutatását még a zárszámadást tárgyaló júniusi közgyűlés rendelte el, a már engedélyezett 4245 Ft mellett ugyanis újabb 524 Ft-os túllépés jelentkezett. A városi tanács ködösítő, a többletet elbagatellizáló jelentésére reagálva Halmi János törvényhatósági bizottsági tag bocsátkozott részletekbe. Adatokkal fűszerezve hosszasan sorolta, hogy a közgyűlés által elfogadott költségvetés dacára a főispán miként tartotta sakkban a városi tanácsot újabb és újabb többletkiadásokat okozó kívánságaival. Bár az elfogadott terv szerint csak egy szobát tapétáztak volna a többi kifestése mellett, Thoroczkay utólag az összes lakóhelyiség tapétázását követelte, ezt követően pedig a konyha és a fogadóterem berendezését, a helyiségek villanyvezetékekkel való ellátását, villanysodronyok beszerzését, vagy éppen a már említett luxuskiadásokat, élükön a szivarszekrény beszerzésével. Korruptiógyanúsnak tűnt, hogy a pluszmunkák egy részének elvégzésére a főispán konkrétan ajánlott egy budapesti céget, amely kétszer annyiért végezte volna el e munkálatokat, mint az ugyanarra szakosodott hódmezővásárhelyi vállalkozó. Thoroczkay rendszeresen több új ötlettel állt a tanács elé, amely ha következő ülésén valamelyiket nem fogadta el, a főispán később újra beterjesztette ugyanazt az elképzelését, szinte addig, amíg a tanács végül rá nem bólintott. Ilyen előzmények után kérte a tanács az 1898. december 16-ai közgyűléstől „kényszerhelyzet közepette” az addigra már 2000 Ft fölé ugrott többletköltségek elfogadását. Indítványa végén Halmi javasolta a történeteknek a belügyminiszterrel való közlését is. 20 bizottsági tag kérelmére a főispán név szerinti szavazást rendelt el a kérdésben, míg a szabadelvű párt tagjai a szavazás elhalasztását kérték. A főispán e kérelemnek nem adott helyt, mire a szabadelvű közgyűlési tagok (a főispánt támogató 5 fő kivételével) kivonultak a teremből, így mind az 56 szavazó (közte városi tisztviselők és tanácstagok) a tanácsi előterjesztés elfogadása mellett döntött. Halmi János és társai, összesen 64 törvényhatósági bizottsági tag meg is fellebbezte a belügyminisztériumnál a közgyűlési határozatot. A tanács külön jegyzéket mellékel a eseményekről a fellebbezés mellé, kérve egyúttal a belügyminisztert a fellebbezés elutasítására, ami 1900 szeptemberében be is következett. Halmiék

⁵²⁰ VNÓ 1899. febr. 23.; VV 1899. febr. 12.

ennek ellenére nem voltak elégedetlenek: elsőszámú céljuk ugyanis az volt, hogy a vásárhelyi problémák a miniszter tudomására jussanak.⁵²¹

A főispáni lakás átalakítási munkálataival párhuzamosan a főispán folyamatosan ingázott Budapest és Hódmezővásárhely között, családja pedig egyáltalán nem mutatkozott a városban. 1899. június elején jelent meg az első hír arról, hogy mindez a főispánné betegsége miatt történt így, egészségi állapotának javulása azonban a hónap közepén immár lehetővé teszi a Vásárhelyre költözést. Ezzel kapcsolatban szükségessé válik a főispáni háztartás állandó berendezése.⁵²² Thoroczkay és felesége június 20-án érkezett meg – ekkor még csak egyhónapos tartózkodásra – a városba; az asszony ekkor járt életében először Hódmezővásárhelyen (a helybeli dalárda rögtön meg is lepte zászlóval és lampionokkal előadott szerenádjával).⁵²³

Egy év múlva azonban ismét csak a nyári hónapokban tartózkodott – az év elején gyermekáldásban is részesült – főispáni pár Hódmezővásárhelyen. Thoroczkay felesége ekkor kapcsolódott be először a helyi társadalmi életbe, amikor az 1898 őszén meggyilkolt Erzsébet királyné emlékezetére a fővárosban építendő Örökimádás templomának helyi gyűjtését szervezte meg. 1900 júniusában meg is alakult a vásárhelyi bizottság Thoroczkay Viktorné vezetésével, a helyi római katolikus hölgyközönség számos tagjának részvételével.⁵²⁴ És bár a főispáni lakosztály kialakítása folyamatosan központi kérdés volt Thoroczkay Viktor időszakában, a főispáni pár valójában egy-egy hónapnyi itt-tartózkodásuktól eltekintve sohasem költözött Budapestről Hódmezővásárhelyre. Lemondásával együtt nyilvánvalóvá vált, hogy az önálló vásárhelyi főispánság megszűnik, így értelmetlen dolog volt a teljes, nagy költségekkel lebonyolított lakosztály-átalakítás.

Az állandó főispán kinevezése azonban nemcsak lakása megfelelő állapotba hozatalát követelte meg, hanem értelemszerűen együtt járt a főispáni hivatal kifejlődésének fokozatos megindulásával is. Korábban önálló vásárhelyi főispáni hivatalra nem volt szükség, a havonta egy-két napot itt töltő főispánok döntően saját székhelyükön intézték a vásárhelyi ügyeket is. A csak helyi főispánként működő Thoroczkay a lakás átalakítása után segéderőről is gondoskodott.

⁵²¹ CSML HL Közgy. jkv. 470/1900. (08. 17.), 609/1900. (10. 17.); H MV 1900. aug. 19., szept. 6., szept. 27.; V V 1900. aug. 19., szept. 16., szept. 23., szept. 27., szept. 30., okt. 14.; V H 1900. szept. 27., szept. 30., okt. 4.

⁵²² H MV 1899. jún. 4.

⁵²³ H MV 1899. jún. 22., jún. 25.

⁵²⁴ H MV 1900. jún. 17., jún. 21.; V V 1900. jún. 21.

1898 júliusában Juhász polgármester ideiglenesen Vörös Lajos ügyosztályi fogalmazót rendelte ki a főispáni hivatalnál felmerülő irodai teendők ellátására,⁵²⁵ majd Thoroczkay egy állandó napidíjas alkalmazását kérte „a felszaporodott írásbeli munkák elvégzéséhez”, amit a közgyűlés meg is szavazott október 11-től azzal, hogy ha a főispáni hivatal nem látja el elég munkával, abban az esetben egyéb városi hivataloknál is alkalmazható lesz. A főispán az elfogadott határozat alapján ifj. Ammer István másodéves joghallgatót nevezte ki állandó díjnoknak maga mellé, napidíját 1 Ft 20 kr-ban állapították meg. Ammer 1898. szeptember 27-től 1900. február 10-ig dolgozott díjnokként a főispáni irodán.⁵²⁶ A Thoroczkay megbuktatásában később közvetett szerepet játszó, apjával együtt ismert szélhámós ifj. Ammer – díjnoki szerepkörét igencsak félreértve – előszeretettel nevezte magát főispáni titkárnak, holott ilyen tisztséget csak belügyminiszeri kinevezés létesíthetett, és Hódmezővásárhelyen még hosszú évekig nem működött egyetlen főispán mellett sem kinevezett titkár.⁵²⁷ A helyi sajtó tudósítása szerint elsőként Fábry Sándor főispán nevezett ki maga mellé titkárt Juhász Ferenc városi fogalmazó, tb. aljegyző személyében, azonban ő sem volt hivatalosan főispáni titkár, a belügyminisztériumban a titkárokat helyettesítő személyek közt tartották nyilván. Ebben a minőségében Juhász nemcsak Fábry, hanem utódjai, Spilka Antal és Cicatricis Lajos főispáni tevékenységét is segítette.⁵²⁸ 1915-ben Juhász nyolchetes betegszabadsága idejére pedig a polgármester Soós Gyula nyugalmazott aljegyzőt bízta meg a Cicatricis főispán melletti titkári teendők ellátásával.⁵²⁹ A frissen kinevezett Justh János mellett 1917 nyarán már Gajdán Imre tb. rendőrkapitány látta el – még mindig nem hivatalosan – a titkári feladatokat,⁵³⁰ míg a szociáldemokrata kormánybiztos, Jócsák Kálmán 1919 márciusában felmentette Gajdánt, és Gábor István tb. aljegyzőt bízta meg a titkári teendők ellátásával.⁵³¹ Temesváry Géza főispán 1923-ban

⁵²⁵ VNó 1898. júl. 14.; VV 1898. júl. 14.

⁵²⁶ CSML HL Közgy. jkv. 522/1898. (09. 27.); CSML HL Főisp. ir. I. 99/1898.; VNó 1898. szept. 25., szept. 29.; HMV 1898. okt. 13.

⁵²⁷ VH 1902. márc. 13.

⁵²⁸ OL BM Eln. ir. 503/1907., 7952/1908.; CSML HL Főisp. ir. 17/1909., 4/1910.; HMV 1907. jan. 18.; VV 1907. jan. 20.

⁵²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 137/1915. (05. 26.); CSML HL Főisp. ir. 242/1915.

⁵³⁰ HMV 1917. júl. 27.

⁵³¹ CSML HL Főisp. ir. 591/1919.; Magyar Nemzetőr (a továbbiakban: MN), 1919. márc. 22.

kérte a belügyminisztériumtól a főispáni titkári teendőket végző Szűcs Mária gépíró részére tiszteletdíj kiutalását.⁵³²

A szolgai teendőket a főispán mellett ideiglenesen egy városi tűzoltó látta el, akire azonban eredeti munkahelyén is szükség volt, így Thoroczkay 1898 októberében állandó főispáni szolgai állás létesítését is kérvényezte a tanácstól. A polgármester javaslatára létre is hozták ezt az új tisztséget, közigazgatási szolgai fizetéssel ellátva.⁵³³ A főispán mellé Sinka József városi tűzoltót rendelték ki szolgának, aki e minőségében a városháza pincehelyiségében lakott egy szoba-konyhás lakásban, illetménye pedig fűtésre és világításra évi 26 Ft volt.⁵³⁴ 1904 tavaszán Sinka azt kérte a várostól, hogy az addig fűtésre és világításra készpénzben kapott 52 K illetményét a jövőben természetben szolgáltatassák ki neki, emellett a főispáni szolga 40 K éves lakbért, és amíg főispáni szolgálatot teljesít, addig további 40 K éves illetményt élvezett.⁵³⁵

Pártszakadás

Thoroczkay Viktor főispán személyisége, intézkedései, az általa alkalmazott vezetési módszerrel összefüggő egyre gyakoribb botrányos ügyek, mindenekelőtt a főispáni lakás elhúzódó, és egyre vitatottabb átalakítása azt eredményezték, hogy kétévi főispánság után 1900 nyarára gyakorlatilag elfogyott körülötte a levegő. Egy évvel később bekövetkezett lemondása után a helyi közélet Thoroczkay mellé szegődött szereplői hosszú írásokban taglalták gyorsan véget ért főispáni korszakának küzdelmeit. Szerintük Thoroczkay kinevezésekor a helyi szabadelvű párt „keményvonalas” tagjai azt várták az új főispántól, hogy kérlelhetetlenül szembeszáll majd az ellenzékkel, és leszámol, a helyi politikában ellehetetleníti a vásárhelyi függetlenségieket úgy, hogy munkája végén végre sikerülhet a szabadelvűeknek újra országgyűlési képviselőválasztást is nyerniük Hódmezővásárhelyen. Anynyira bíztak ebben, hogy Thoroczkay beiktatási bankettje nagyszabású, boldog pezsgőzésbe torkollott, miközben a 11 és fél év után távozott, túlságosan lojálisnak tartott Kállay Alberttől szinte elbúcsúzni sem nagyon akartak. Azonban idővel kiderült, hogy Thoroczkay

⁵³² OL BM Eln. ir. 443/1923.; CSML HL Főisp. ir. 13/1923.

⁵³³ VNó 1898. okt. 10.; HMV 1898. okt. 13.

⁵³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 236/1899. (05. 12.), 580/1899. (10. 19.)

⁵³⁵ VH 1904. máj. 13.

tartotta magát főispáni székfoglalójakor tett ígéretéhez, mely szerint – amennyire lehet – számúzi a politikát a helyi közigazgatásból, és a város fejlődése érdekében bármelyik erővel hajlandó együttműködni. Egyre féltékenyebben nézték a főispán és a helyi függetlenségi párt között megindult párbeszédet, majd megijedtek attól, mekkora népszerűséget mutatva nyerte el Thoroczkay a Gazdasági Egyesület elnöki székét is. A fordulat akkor következett be, amikor 1899 áprilisában a helyi szabadelvű párt élén Fári Antal takarékpénztári igazgató váltotta Kovács János ügyvédet. Megkezdődött a személyeskedést sem nélkülöző nyílt harc a párt egy része és a főispán között. Előbb különféle intrikákkal elérték, hogy Thoroczkay távozzon a Gazdasági Egyesület éléről, majd sikerükön felbuzdulva immár a főispáni posztról való eltávolítása lett a cél. Összességében – bár kétségtelen, hogy módszereik egy része igen vitatható volt, és nagyon nem elegáns – a tények a szabadelvű párt főispánellenes szárnyát igazolták, és végül fényes sikert is értek el Thoroczkayval szemben.⁵³⁶

Bár már 1900. március végén az a hír terjedt a városban, hogy a főispán lemondani készül tisztségéről,⁵³⁷ a bukásához vezető első lépcsőfok mégis a főispán által elintézett szubvenció révén 1899. január 1-jétől kifejezetten politikai orgánusként működő⁵³⁸ kormánypárti helyi lapban 1900. augusztus 15-én, *A szabadelvű párt és a főispán* címmel megjelent vezércikk volt. A szerző ebben világosan rámutat arra, hogy a közelmúltban megromlott a viszony a szabadelvűek alkotta kormány helyi megbízottja, valamint a párt vásárhelyi vezetősége, sőt a helyi párt nagyobbik része között. A párt kinevezésekor teljes bizalommal fogadta a soraikból kijelölt első önálló vásárhelyi főispánt, s e bizalmat a kezdeti időszak kisebb félreértései, valamint a főispán „nem egészen előkészített vagy átgondolt intézkedései” sem ingatták meg. Higgadt nyugalommal kísérték a főispán működését még úgy is, hogy bizonyos rendelkezései azért „nyugtalanosságot és aggodalmat” okoztak a párt néhány helyi képviselőjénél; őket a pártvezetés türelemre intette, a főispán tevékenységéből majdan kidomborodó végleges irányra várva.

Az idő előrehaladtával azonban egyre általánosabbá vált a vásárhelyi szabadelvűek körében az a tudat, hogy Thoroczkay vezetésé-

⁵³⁶ VV 1901. máj. 5., júl. 7., júl. 14., júl. 18., júl. 21., júl. 25.; VH 1901. júl. 11., júl. 14.

⁵³⁷ VV 1900. ápr. 1.

⁵³⁸ VV 1901. júl. 18.

vel a város kormányszata „végzetes úton halad”, olyan lejtőre tévedt, melyen a párt már nem követheti Vásárhely érdekeinek kockáztatása nélkül főispánját. Átgondolt, egységes, rendszeres program nélküli e kormányzás, a város polgársága előtt általában rejtve maradó hatalmi ösztönök vezérlik. A szabadelvű párt helyi erői a közgyűlésben megszavazták a főispáni lakás átalakításának költségeit abban a tudatban, hogy ez előfeltétele az önálló vásárhelyi főispáni tisztség huzamosabb ideig történő fenntartásának. Nem gondoltak ekkor arra, hogy az átalakítás a legszükségesebb teendők mellett drága bútoroknak és berendezési tárgyaknak a város költségén történő beszerzését jelenti majd, amiről aztán „megdöbbenéssel” voltak kénytelenek meggyőződni a városi tanács által beterjesztett iratokból.

Főispáni kinevezéséhez hasonló örömmel fogadták Thoroczkay Viktort a Gazdasági Egyesület elnöki székében, hiszen a századforduló időszaka nagy közgazdasági problémákat vetett fel világszerte, így Hódmezővásárhelyen is e kérdések kerültek, nyilván a város életében meghatározó mezőgazdaságon keresztül előtérbe. A nagy kérdések megoldása helyett azonban az elnökké választott főispán egy jelentéktelen személyi kérdésben olyan erőteljesen tolt előtérbe saját álláspontját, hogy az majdnem az egyesület szakadásához, ehelyett végül a főispán elnöki posztról történt lemondásához vezetett.⁵³⁹

A *Hód-Mező-Vásárhely* cikke kivívta egyrészt az ellenzék kritikáját, másrészt szinte pártszakadáshoz vezetett a vásárhelyi szabadelvű szervezeten belül, ahol ettől kezdve egyre élesebben állt szemben egymással a főispán személyét és tevékenységét védő kör az azzal szemben kritikát megfogalmazókkal. A párt helyi tiszteletbeli elnöke, Garzó Imre rögtön felismerte ezt a veszélyt, és egy héttel az ominózus vezércikk után szót kért a lap címlapján, *Suum cuique*⁵⁴⁰ című többrészes írása első fejezetével. Ebben az általánosságok helyett Garzó a „jellemző és döntő tényeknek tüzetes egybeállítása” révén kívánta konkretizálni, egyértelműsíteni a kialakult helyzetet. A helyi közéletben meghatározó elméleti tekintélyként még ellenfelei által is tisztelt szerző Thoroczkay legfőbb hibájaként azt rótt fel, hogy ajtóstól rontott a házba: „alig lépett be, még körül sem nézhetett, már oly rendeleteket bocsátott ki, a melyek méltán közmegebotránkozást okoztak, s a melyeket rögtön vagy visszavonni, vagy

⁵³⁹ HMV 1900. aug. 15.

módosítani kellett”. Garzó szerint világos, hogy ezekre a hibákra a helyi ellenzék hatalmas rohammal támadt a közgyűlésben, ám még a reflexből a főispánt védeni kezdő szabadelvűeket is megdöbbentette Thoroczkay ekkor tanúsított „végtelenül lehangoló”, tapintatlan, ízléstelen viselkedése (a helyi sajtóval kapcsolatos intézkedései ellen interpelláló Bibó Lajost lenézően „néptanítósból is kimaradt egyénnek” nevezte).⁵⁴¹

Ilyen előzmények után jött Garzó szerint a java: a főispáni lakás átalakításának botrányos folyamata. Úgy kezdődött, hogy e munkákra jóváhagyott a közgyűlés 1500 Ft-os költséget. Nem telt el fél év, és már 2000 Ft-nyi többletköltség utólagos jóváhagyásáról kellett tárgyalniuk. A helyi szabadelvű párt vezetősége azonban még ekkor sem kutatta, hogy mennyire jogosak vagy sem a főispán e követelése, mennyire szabályosak vagy sem a városi tanács lépései. Ha megtagadják a pluszköltségek fedezését, nagy bonyodalmakat okozhattak volna, hiszen ezek már megkezdett munkák utólagos elszámolásai voltak. Thoroczkay a tanács asszisztálásával rendre kész helyzet elé állította, s így sakkban tartotta a törvényhatósági bizottságot. Mégsem akartak az alig fél éve Vásárhelyen lévő új főispánnal szembeszállni: az 1898. decemberi közgyűlés szabadelvű támogatással elfogadta a többletköltségeket.

A főispáni önkénynek azonban immár semmi sem szabott határt, és Thoroczkay elkezdte követelni a helyi szabadelvű vezetőktől, hogy nyíltan álljanak ki mellette és támogassák egyre vadabb elképzeléseit. Ha valaki ellentmondott akár a közigazgatási bizottság, akár annak fegyelmi választmánya ülésén, a főispán rögtön azzal revolverezte a „renitens” tagot, hogy ha nem a neki tetsző döntés születik, azt azonnal meg fogja fellebbezni a belügyminiszternél. Némi halogatás után ekkor már nyíltan szembeszálltak Thoroczkayval, leszögezve előtte, hogy joga van a fellebbezéshez, de a tagok akkor is egyedül a saját meggyőződésüket fogják szavazások alkalmával követni. A legeklatánsabb példa erre a konfliktusra Banga főszámvevő nyugdíjazásának ügye volt, amikor a főispán többször kinyilvánított kívánsága dacára sem mondta ki a közgyűlés többségét alkotó párt vezetősége Banga szabályrendeletbe ütköző módon történő nyugdíjba helyezését.

⁵⁴⁰ Latin kifejezés, teljes alakjában: suum cuique tribuere, ami magyarul: kinek-kinek a magáét.

⁵⁴¹ HMV 1900. aug. 23.; VV 1898. aug. 20.

Hasonló megütközést keltett az 1900 elején megtartott számonkérő széki vizsgálat utáni főispáni fellépés. Az árvaszék levéltárát igen zsúfoltnak, ezért kibővítenedőnek találta a főispán, majd el is rendelte a munka azonnali végrehajtását. A tanács azonban fedezet híján rendeletét nem találta teljesíthetőnek, mire Thoroczkay olyan hangon írt újabb rendeletet a polgármesternek („Az ügyeknek évről-évre való elodázását nem tartom indokoltnak és helyesnek, s így intézkedésem teljesítését meg is követelem [...], mert a számonkérőszék illetékes a hiányokat megállapítani, s megfelelőleg intézkedni, nem pedig a tanács, kinek itt semmi felülvizsgálati joga nincs, és nem is engedem meg.”), amely még akkor is visszatetsző lenne, „ha uraság intézné azt az ispánjához”. A tanács ijedtében azonnal javaslatot terjesztett a közgyűléshez póthitel kérése mellett, amit azonban ott nem fogadtak el, s a közgyűlés arra utasította a tanácsot, hogy kérelmét – néhány hasonló esettel összekapcsolva – majd a következő évi költségvetés tárgyalásakor vezesse elő.⁵⁴²

A főispán jellemét Garzó apró példákon mutatta be: „mikor lakását be akarta rendeztetni, és bútorokkal elláttatni, akkor esetről-esetre, újra meg újra magához hívatta a városi főmérnököt, s rövid úton annak mondta s mutatta meg, hogy mit kíván, ennek dolga maradván, hogy a kívánságot a város költségére miként teljesíti”. Előke-rültek egyéb régi sérelmek is, pl. amikor „egy rendőrségi altisztnek parancsolta meg azt, hogy a városháza főkapuján csak úri embereket bocsássonak be”, máskor „a városi kamarástól izente meg a gazdasági tanácsnoknak, hogy milyen paplant szerezzenek az ő számára”, esetleg „mikor a vasúti pályaháznál a város kocsijáról leszállván, a körül-álló publikum hallatára, a kocsistól izente a polgármesternek, hogy vegyen már tisztességesebb lovakat”.

De Thoroczkay önkénye megnyilvánult a Gazdasági Egyesület élén eltöltött rövid időszaka alatt is. Itt 200 Ft éves díjazással akarta alkalmaztatni saját főispáni írnokát „elnöki irodai munkák” végzéséért, de az egyesület ezen összeg felét is csak nagy nehézségek árán tudta előteremteni. Mikor a közgyűlésen szembesült ezzel, Thoroczkay „oly indulatba jött, hogy az asztalra mért ökölcsapásokkal hangsúlyozta azt a kijelentését, miszerint megköveteli, hogy a mit ő kí-

⁵⁴² HMV 1900. ápr. 15., aug. 23.; VV 1900. ápr. 15.

ván, az teljesíttessék” – nem kis megdöbbenést kiváltva ezzel a közgyűlésen jelenlévő egyesületi tagokból.⁵⁴³

Nem meglepő tehát, hogy idővel konfliktus tört ki Thoroczkay főispán, valamint a vásárhelyi szabadelvű párt frissen megválasztott elnöke, Fári Antal között is. A *Szegedi Napló* hasábjain ugyanis névtelen írások jelentek meg, melyek erősen bírálták a vásárhelyi főispán működését, s mivel Thoroczkay a cikkek szerzőjeként információi alapján Fárit azonosította, megszakított vele minden kapcsolatot. A pártelnök e feszültségek kapcsán a párt központi végrehajtó bizottságától kért véleményt, akik neki adtak igazat. Ekkorra döbbsen rá a helyi szabadelvűek, hogy „alig lehet kilátás arra, hogy ez a főispán más útra térjen”, de abban maradtak, egyelőre nyilvánosan nem terjesztik ellenérzéseiket, a főispánnak azonban a tudomására hozzák. Ez hiba volt, ugyanis Thoroczkay kiadta az információt több lapnak, amelyek már úgy ábrázolták a vásárhelyi állapotokat, hogy a szabadelvűek által vakon támogatott pártelnök személyes okokból vesztett össze a főispánnal. Garzó Imre 1900. augusztus végén kijelentette, hogy a vásárhelyi szabadelvű párt „a főispántól egészen különvált, arra van utalva, hogy mintegy lidércznyomástól megszabadulva összeszedje magát, kezdjen önálló tevékenységet”.⁵⁴⁴

1900. október 28-án a vásárhelyi szabadelvű párt nagygyűlést tartott, melyen az elnök ellenzéke mindenáron azt szeretne volna elérni, hogy helyreálljon a párbeszéd és a munkakapcsolat a főispán és a párt között. Erre azért is volt égető szükség, mert közeledett az országgyűlési képviselőválasztás időpontja. A nagygyűlésen azonban – ahelyett, hogy megoldódtak volna – csak tovább mélyültek az ellentétek: a felszólalni óhajtó Kenéz Sándort Fári elnök először szóhoz sem akarta engedni, majd amikor a lapszerkesztő mégis teret kapott, az események hatására méginkább kárhoztatta Fárit – mint „a főispán és a szabadelvű párt között felmerült differenciák egyenes előidézőjét” –, felszólítva az elnöki pozíciójáról való lemondásra. Ekkor Fári hívei közbeléptek, s megakadályozták Kenéz beszédének folytatását, majd bizalmat szavaztak a pártelnöknek.⁵⁴⁵

A pártszakadás teljessé vált: a főispán körül csoportosuló magban mintegy 5-10 régi szabadelvű párttag képviseltette magát (pl.

⁵⁴³ HMV 1900. aug. 23.; VV 1900. jan. 21.

⁵⁴⁴ HMV 1900. aug. 26.; VV 1900. aug. 2., aug. 5.

⁵⁴⁵ VH 1900. nov. 1.

Kovács János, Kun Miksa),⁵⁴⁶ immáron nemcsak a függetlenségi párti ellenzék, hanem a Garzó és Fári fémjelezte, ellenfeleik által csak „klikknek” vagy „szövetkezetnek” nevezett főispánellenes szabadelvűekkel szemben is. A főispánnal egyre kritikusabb kormánypárti újság, a *Hód-Mező-Vásárhely* ellen pedig indítottak egy új lapot, a Kenéz Sándor által jegyzett, Thoroczkay tetteit dicsőítő, szinte főispáni közlönnnyé vált – ekként is csúfolt – *Vásárhelyi Híradót*. A *Vásárhelyi Híradó*ban elsősorban Fári Antal helyi szabadelvű pártelnököt támadták és rágalmazták keményen, míg a *Hód-Mező-Vásárhely* hasábjain Garzó Imre vezette vezércikkeivel a harcot. Ez utóbbi lap a Kenéz-féle újság fellépése mögött egyértelműen a főispánt és Baksa Lajos volt polgármestert sejtette: „mindazért, ami a társadalmi béke fölzavarásában, egyéneknek egymással szembeállításában és a viszonyok elkeserítésében történt a »Vásárhelyi Híradó« című újság működése nyomán, az azért való felelősség a város főispánját terheli”. E belső mizériák az ellenzék számára is felcsillantották a reményt, hogy megbontható a helyi szabadelvű párt, így a függetlenségiek elkezdték védeni, vagy legalábbis sokkal elnézőbben megítélni a korábban általuk is keményen bírált főispánt. A *Vásárhely és Vidéke* szerint Thoroczkay nem a saját feje után ment, amikor ideérkezése után meghozta sokat vitatott rendeleteit – pl. a sajtó városházi információszerzésének nehezítéséről –, hanem csupán rossz és intrikus tanácsadókra hallgatott; a függetlenségiek szerint ugyanazokra, akik most olyan látványosan szembefordultak vele.⁵⁴⁷

Döntő levelek: a főispán bukása

A Gazdasági Egyesület kapcsán említett főispáni írnok, ifj. Ammer István és családja jelentette végül a kulcsot Thoroczkay Viktor főispán megbuktatásához. A *Suum cuique* alig egy bekezdése foglalkozott még csak azzal, hogy a nevezett írnok – akit a főispán hozott maga mellé – édesapja olyan befolyást tulajdonított magának Hódmezővásárhelyen, hogy egy általa ismert mérnöknek (Kubina Andrásnak) előbb néhány ezer, majd mivel ennyi pénze nem volt, néhány száz

⁵⁴⁶ 1900. október 1-jén Thoroczkay főispán szűk körű ebédet adott lakásán, melyen Dobossy Lajos, Imre József, Baksa Lajos, Kun Miksa, Kovács János, Bereczk Péter és Szeles János vett részt. Sokan ezzel a társasággal azonosították a főispán vásárhelyi „belső körét” (Imre József kivételével, aki később nyíltan a Fári-féle vonulat mellé állt). Ld. VH 1900. okt. 4., nov. 22.

Ft-ért elvállalta, hogy elintézi Thoroczkay főispánnál kineveztetését az éppen üresedésben lévő vásárhelyi első almérnöki állásra. Ez az elképzelése az idősebb Ammernek ugyan tartósan nem valósult meg (vizsgálat lett belőle, melynek végén Kubina nem maradhatott állásában), de mély nyomot hagyott a hír a helyi közéletben.⁵⁴⁸

1901. április végén fővárosi lapok ismét cikkezni kezdtek a hódmezővásárhelyi főispán közeli lemondásáról, amit a Thoroczkayt támogató helyi sajtó intenzíven cáfolt. A főispánnal élesen szembenálló *Hód-Mező-Vásárhely* nem foglalkozott a híresztelésekkel, mondván: „rendíthetetlen a bizalmunk a miniszterelnök úr bölcsességében, hogy tudni fogja, mikor vesse végét a városunkra és pártunkra reájuk szakadt súlyos megpróbáltatásoknak”. Ugyanakkor világosan leszögezték, hogy békülésről Thoroczkayval szó sem lehet, lévén „a helybeli szabadelvűpártot és a város főispánját oly szakadék választja el, amelynek áthidalása elképzelhetlen és nem lehetséges”.⁵⁴⁹ Mivel a miniszterelnöki bölcsesség csak nem akart ebben az ügyben megnyilatkozni, a lap végül a saját kezébe vette az események irányítását.

1901 májusában a *Magyar Nemzet* közölte, hogy a Vadnay Andor halálával megüresedett Csongrád megyei főispáni posztra a kabinet egyelőre nem nevez ki senkit, mivel azt a hamarosan szintén üresedésbe jövő vásárhelyi főispánsággal együtt töltik majd be.⁵⁵⁰ Pár nap múlva azonban már olyan hírek keringtek a városban, hogy Thoroczkay nem-hogy nem távozik, hanem még a Csongrád megyei főispáni posztot is ő látja majd el.⁵⁵¹ Így nem volt mit tenni, lépni kellett: 1901. július 7-én a *Hód-Mező-Vásárhely* hasábjain Garzó Imre *Döntő levelek* címmel közzétette Thoroczkay Viktor főispán két, id. Ammer Istvánnak Bécsbe írt magánlevelét, melyek tartalma egyértelmű volt. A levelekből kiderül, a főispán megígérte Ammernek, hogy a vásárhelyi villanyvilágítás kiépítésének kérdését úgy rendezi, hogy az üzlet Ammerék kezébe kerüljön, s rajtuk keresztül a közpénzek egy része a főispán magánzsebébe is vándoroljon. A nem sokkal beiktatása után, 1898. augusztus 17-én kelt első levélben Thoroczkay sajnálattal tudatja Ammerrel, hogy a világítás kiépítése eldőlt, a munkára a város a Ganz és társa céggel kötött szerződést, holott „sajnálom, hogy a do-

⁵⁴⁷ OL BM Eln. ir. 3347/1900.; HMV 1900. szept. 23., szept. 30., nov. 4., 1901. jan. 6.; VV 1900. aug. 12., 1901. aug. 8.

⁵⁴⁸ HMV 1900. aug. 23.

⁵⁴⁹ HMV 1901. máj. 2.; VV 1901. ápr. 28., máj. 5.; VH 1901. ápr. 25., máj. 5.

⁵⁵⁰ HMV 1901. máj. 16.; VV 1901. máj. 16.

⁵⁵¹ HMV 1901. máj. 19.; VV 1901. máj. 19.

log így ütött ki, mert nekem van legtöbb károm benne, hisz ez oly biztos és szép üzlet volt, a milyen ritkán jön elő". Az idő rövidsége azonban nem tette lehetővé, hogy a főispán másképp alakítsa a dolgokat: mivel Ammerék két hónap alatt nem tudták előteremteni a szükséges összeget – Thoroczkay meg is rója őket: „körülbelül 2 milliós üzletet elpaczoltak, pedig 2 hónap alatt volt rá idő pénzt szerezni” – a szerződést meg kellett kötni a Ganz és társával. Szó esett a közös jövőről is: „A későbbi üzletekre nézve csak akkor tárgyalhatok, ha azok actualisak lesznek, gyárak építésébe szívesen belemegyek valamint bankok létesítésébe is bármikor”. A második, október 20-án kelt levélből kiderül, hogy Ammer a főispán hitelezője volt, és hogy a Thoroczkay által Vásárhelyen létesíteni szándékozott cukorgyár ötlete⁵⁵² sem csupán a helyi ipar fellendítését célozta, hanem egyúttal komoly üzletet jelentett volna Ammerék üzleti körének is. A kézzel írt két levél mellett további három küldeményt ismertetett Garzó tartalmilag, valamint utalt még két újabb, szintén a birtokában lévő levélre is.⁵⁵³

A *Szegedi Híradó*ban a főispán hamisnak nevezte a Garzó Imre által közzétett leveleket, egyúttal megbízta Baksa Lajos ügyvédet, hogy a kellő intézkedéseket a bíróságnál tegye. Garzó válaszképp közölte, hogy összesen 9 levél van immár a birtokában, melyek valódiságához egyetlen esetben sem férhet kétség.⁵⁵⁴ Rövidesen azonban változott Thoroczkay védekezésének tartalma: levéltitok megsértése miatt tett ugyanis feljelentést Garzó Imre, Imre József, Halmi János, Draskóczy Lajos, ifj. Szilágyi Gyula és Wilhelm Arnold ellen, amivel közvetve elismerte, hogy a levelek nem hamisak; magánleveleknek minősítette a két iratot, melyeknek közzétételét a lovagiasság szabályai tiltják. A helyi ellenzék a *Vásárhely* és *Vidékében* a levéltitok nyílt és durva megsértését emlegette, amely a vásárhelyi közélet „visszataszító elvadultságát” bizonyítja, míg a Thoroczkayt dicsőítő *Vásárhelyi Híradó* vezércikke címében Garzó eljárása kapcsán egyenesen „briganti-tempót” említ. A *Szegedi Napló* máshol látta a kérdés lényegét: „ha a közzétett levelek valódiak, az esetben azok közzétételét a közérdek parancsolta és az esetben egyáltalán nem

⁵⁵² CSML HL Főisp. ir. I. 144/1899.

⁵⁵³ HMV 1901. júl. 7.

⁵⁵⁴ HMV 1901. júl. 11.; VV 1901. júl. 11.

vonhatók egy főispánnak ilyen fajta írásai azon magánlevelek megítélése alá, melyeknek nyilvánosságra hozását a lovagiasság tiltja”.⁵⁵⁵

Az ügyre a fővárosi sajtó is felfigyelt: a *Pester Lloyd* elismerte, hogy ha a levelek valódiak, abban az esetben kétségtelen, hogy a főispánra nézve „mélyen kompromittálók”. Ennek okán abban több újság is egyetértett, hogy az egyedüli kérdés az, hogy eredetie az elsőként közzétett két levél?⁵⁵⁶ Mivel a főispán – házkutatásoktól sem visszariadva – mindent megtett azért, hogy az inkriminált iratokat megszerezze, Garzó úgy érezte csak biztonságban magát, ha a *Hód-Mező-Vásárhely* hasábjain fotómásolatban is megjelenteti az eredetisége okán különösen támadott első levelet, az összehasonlítás céljából melléhelyezve egy Thoroczkay által szintén kézzel írt, az ügy szempontjából semleges levelet. Ettől kezdve pillanatnyi kétsége sem lehetett senkinek arról, hogy az Ammernek írt főispáni levelek valódiak-e, avagy hamisítványok.⁵⁵⁷

Nem segített Thoroczkay helyzetén az sem, hogy az eset kirobbanásával egy időben a címzett, id. Ammer István éppen vizsgálati fogóságban ült Bécsújhelyen; a főispán bizalmasát, valamint a korábban díjnokként a vásárhelyi főispán által alkalmazott fiát csalás vádjával tartóztatták le. Bethlen Márkus gróf jószágkormányzójának adták ki magukat, s Bécsben kereskedőktől, szállodásoktól, portásoktól, pincérektől csaltak ki kisebb-nagyobb összegeket fényes ígéretekkel. A lapok nagystílusú szélhámosként írták le Ammert, aki már 1875-ben – alsó-lendvai gazdasági írnokként – francia előkelőségnek öltözve, Etienne d’Ammer feliratú névjegykártyákat szétküldözgetve játszotta az úri lovast. Jó modorú, rokonszenves, elegáns férfiként ismerte mindenki, azaz birtokában volt az első osztályú szélhámossá válás minden kellékének.⁵⁵⁸ A bécsújhelyi törvényszék végül 1902 márciusában csalásért és okirathamisításért az idősebb Ammert kétévi, fiát 16 hónapi börtönre ítélte.⁵⁵⁹

Thoroczkay báró vásárhelyi főispánsága így a lehető legdicsemlenebb véget ért: az ideiglenesen a belügyminiszteri tisztséget is ellátó Széll Kálmán miniszterelnök előterjesztésére az uralkodó 1901. július 30-ai hatállyal a főispánt „saját kérelmére” felmentette, s helyére egyúttal ideiglenesen kinevezte Lukács György Békés

⁵⁵⁵ HMV 1901. júl. 14.; VV 1901. júl. 11., júl. 14.; VH 1901. júl. 11., júl. 14.

⁵⁵⁶ HMV 1901. júl. 14.

⁵⁵⁷ HMV 1901. júl. 21.

⁵⁵⁸ HMV 1901. júl. 25.; VV 1901. júl. 11., aug. 4.; VH 1901. júl. 25.

megyei főispánt.⁵⁶⁰ Az 1901. augusztusi közgyűlés egyik fő tárgya volt a nyugdíjazott főispán⁵⁶¹ búcsúztatásának mikéntje. Thoroczkay a törvényhatósághoz írt levelében családi viszonyaival indokolta lemondását, a városi tanács javaslatában pedig az szerepelt, hogy a közgyűlés fejezze ki elismerését Thoroczkay Viktor főispáni működése iránt. A régi törésvonalak a távozás ellenére is változatlanok maradtak: Kovács János a békeesség szem előtt tartásával a tanácsi javaslat elfogadását indítványozta, míg Garzó Imre kijelentette, hogy végigtekintve a volt főispán munkásságán, ő ezt az elismerést nem hajlandó megadni, „működését nem helyeselheti, sőt azt károsnak tartja”, így pusztán tudomásulvételt ajánl. A közgyűlés azonban 90:26 arányban a tanács javaslatát fogadta el.⁵⁶²

Ezzel azonban még nem ért véget az elköszönt főispán és a város kapcsolata. Ezúttal azonban nem kereste fel tisztelgő városi küldöttség, hanem – mivel a Thoroczkay által tett feljelentés kapcsán a szegedi kir. törvényszék egyedül a Garzó Imre elleni eljárás lefolytatását tartotta szükségesnek – kezdetét vette a még hónapokig tartó, a helyi közvélemény által csak Thoroczkay-Garzó-ügynek keresztelt bírósági hercehurca.⁵⁶³ A járásbírósági tárgyalás 1901. szeptember 27-én kezdődött meg. Ekkor Garzó elmondta, hogy miután eljuttatták hozzá⁵⁶⁴ a főispán „üzleti foglalkozását tárgyzó” leveleket, ő a szabadelvű párt tiszteletbeli elnökeként egyrészt elküldte azokat a miniszterelnök-belügyminiszternek, másrészt még 1901. június 22-ére összehívta a helyi párt végrehajtó bizottságát, és ismertette velük tartalmukat.⁵⁶⁵ A vásárhelyi büntető járásbíróság október 30-án hozott ítéletet, a vádlottakat felmentve a levéltitok megsértésének vétségének vádja alól. Baksa Lajos, Thoroczkay ügyvédje megfellebbezte a döntést.⁵⁶⁶ 1902 márciusában a szegedi törvényszék előtt vég-

⁵⁵⁹ VH 1902. márc. 13.

⁵⁶⁰ OL BM Eln. ir. 2261/1901.; HMV 1901. aug. 4., aug. 8.; VV 1901. aug. 8.; VH 1901. aug. 4.

⁵⁶¹ OL BM Eln. ir. 2720/1901.

⁵⁶² HMV 1901. aug. 15.; VV 1901. aug. 11., aug. 15.; VH 1901. aug. 11., aug. 15.

⁵⁶³ HMV 1901. szept. 8.; VV 1901. aug. 1.

⁵⁶⁴ Ifj. Ammer rövid ideig jegyben járt egy vásárhelyi óvónővel, neki adta oda az apjától annak idején megkapott leveleket. Mikor Ammeréket Bécsújhelyen letartóztatták, az óvónő (Kovács Rózsa) eljuttatta az iratokat a főispánnal jó ideje szembenálló Garzó Imrének. Ld. HMV 1901. okt. 2.

⁵⁶⁵ HMV 1901. szept. 29.; VV 1901. szept. 29.; VH 1901. szept. 29. A Hód-Mező-Vásárhely 1901. november 10-ei számában Garzó teljes terjedelmében közzétette a június 22-ei végrehajtó bizottsági ülés jegyzőkönyvét.

⁵⁶⁶ HMV 1901. okt. 31.; VV 1901. okt. 31., nov. 3.; VH 1901. okt. 31.

leg befejeződött a per, lévén a volt főispán – hogy ne kelljen személyesen megjelennie a tárgyaláson – visszavonta panaszát.⁵⁶⁷

Thoroczkay Viktor neve legközelebb akkor bukkant fel, amikor – nagy meglepetésre – 1905. március végén levélben tudatta Kossuth Ferencsel belépését a függetlenségi pártba.⁵⁶⁸ Okosan mérte fel a megváltozott politikai erőteret, így 1906-ban függetlenségi és 48-as programjával meg is választották a torockói kerület országgyűlési képviselőjévé. Több cikluson keresztül volt a Torda-Aranyos megyei kerület képviselője, 80 évesen, 1939. március 24-én Budapesten bekövetkezett haláláról a hódmezővásárhelyi sajtó is megemlékezett.⁵⁶⁹

Lukács György főispánsága (1901–1905)

A Békés megyei főispán érkezése

Még javában zajlott a Thoroczkay-féle levélbotrány, amikor a *Hód-Mező-Vásárhely* című lap már tényként közölte a Békés megyei főispán, *Lukács György* hódmezővásárhelyi kinevezését azzal, hogy egyszerre fogja viselni e két méltóságot.⁵⁷⁰ Mindez azt jelentette, hogy a balsikerű Thoroczkay-korszakot a kabinet lezártak tekintette, s egyúttal háromévi próba után ad acta tette az önálló vásárhelyi főispánság eszméjét is. Bár úgy tűnt, az üresedésben lévő Csongrád vármegyei főispánságot kapcsolják ismét össze a hódmezővásárhelyi-vel, nem ez a verzió következett be, hanem a vásárhelyi törvényhatóság történetében először Békés megyével köttetett főispáni „frigy”.

A kinevezésekor még Thoroczkaynál is fiatalabb, 36. évében járó, Nagyváradon született Lukács közigazgatási pályája elején a belügyminisztérium szinte minden osztályát végigjárta, a Békés megyei főispáni teendőket 1897. március 23. óta látta el. A vásárhelyiek bíztak hatalmas közigazgatási tudásában és tapasztalatában (belügyminisztériumi titkárként az ő irányításával szervezték meg Magyarországon az állami anyakönyvezés bevezetését, rendszeres szerzője volt

⁵⁶⁷ HMV 1902. márc. 6., márc. 13., ápr. 3., ápr. 10.; VV 1902. márc. 2.; VH 1902. márc. 2.

⁵⁶⁸ VV 1905. márc. 31.

⁵⁶⁹ *Kruszlicz István Gábor*: Thoroczkay Viktor. In: Hmv. tört. alm. 167–168.; VV 1906. máj. 1.; VRÚ 1939. márc. 25.

⁵⁷⁰ HMV 1901. júl. 18.; VH 1901. júl. 21. A *Vásárhely és Vidéke* szerint egy pillanatra felmerült, hogy a volt vásárhelyi polgármester, a Thoroczkay Viktor legszűkebb helyi köréhez tartozó, ügyvédként Garzóval szemben őt védő Baksa Lajos legyen az új főispán, ami – állítólag – rövid időre komoly ijedelmet váltott ki a Thoroczkayt sikeresen megbuktató szabadelvű vezérekben. Ld. VV 1901. júl. 21.

a *Magyar Közigazgatás* című szaklapnak), ragyogó családi kapcsolataiban, s nem titkoltan olyan főispáni állandóság, kiszámítható működés megteremtését várták tőle, amilyen az anno sokat kárhoztatott, de Thoroczkay alig hároméves munkálkodása után már visszasírt Kállay Albert időszakát jellemezte. A városi tanács megbízásából Kmetykó József főjegyző üdvözölte távirat útján a kinevezett főispánt.⁵⁷¹ 1901. augusztus 15-én hattagú tanácsi küldöttség utazott Békés-Gyulára Lukács üdvözlésére Juhász Mihály polgármester vezetésével. A vármegyeházán Lukács György elmondta, hogy tervei szerint évente három hónapot állandóan Hódmezővásárhelyen kíván tölteni, tudakozódott a küldöttség tagjaitól a város gazdasági életéről, szociális viszonyairól (különös tekintettel a Békés megyében is éles munkáshelyzet szempontjából), a háziipar terén fennálló állapotokról.⁵⁷²

Szeptember 4-én Szikszay Dénes tanácsnok vezetésével városi küldöttség utazott a főispán üdvözlésére Békés-Gyulára. Lukács György e küldöttség tagjaival érkezett aznap délután vonaton Hódmezővásárhelyre, ahol este a tiszteletére rendezett díszelőadást tekintette meg a színpadon, amit társasvacsora követett a kaszinó termeiben. Óriási készülődés előzte meg a Csaba felől érkező főispán jöttét, akit az állomásnál Juhász Mihály polgármester fogadott beszédével, amire Lukács is válaszolt röviden. A vendégek több mint 60 fogaton indultak a belvárosba hatalmas tömeg sorfala között, a Kossuth téren három ágyúlövés jelezte, hogy a menet befordult az Andrássy utcába. A református újtemplom mellett „Isten hozott”, a Kossuth tér torkolatánál, a Keleti-ház előtt pedig „Siker koronázza működésedet” feliratok üdvözölték az érkező főispánt.⁵⁷³

Lukács György vásárhelyi főispáni beiktatására 1901. szeptember 5-én került sor, előtte istentiszteleteket tartottak a református ótemplomban, majd a római katolikus templomban.⁵⁷⁴ A díszközgyűlésen Juhász polgármester és Kmetykó főjegyző üdvözölte rövid beszéddel, majd esküje⁵⁷⁵ letétele után mondta el egyórási székfoglalóját. Prog-

⁵⁷¹ HMV 1901. aug. 8.; VH 1901. aug. 8.

⁵⁷² HMV 1901. aug. 15., aug. 18.; VV 1901. aug. 15., aug. 18.; VH 1901. aug. 18.

⁵⁷³ HMV 1901. aug. 22., szept. 5.; VV 1901. szept. 5.; VH 1901. szept. 5.

⁵⁷⁴ HMV 1901. aug. 22.

⁵⁷⁵ OL BM Eln. ir. 2656/1901. Szövege: „Én, dr. Lukács György, esküszöm az élő Istenre, hogy Ő Császári és Apostoli Királyi Felségéhez, Ő Felsége uralkodó házához, a magyar korona országainak alkotmányához hű leszek, a törvényeket, a törvényes szokásokat, rendeleteket, utasításokat és szabályokat megtartom, a hivatali titkot megőrzöm, a hivatalommal járó kötelességeket részrehajlatlanul, lelkiismeretes pontossággal teljesítem és főispáni tisztemben híven eljárrok. Isten engem úgy segéljen!” Ld. HMV 1901. szept. 8.

rambeszéde elején az új főispán elmondta, hogy munkája növekedésével fokozódik munkakedve és tettvágya, ígéretet tett arra, hogy nem fog közös főispáni elődeinek hibájába esni, és Hódmezővásárhely közönsége sohasem fogja majd annak hátrányát érezni, hogy főispánja más törvényhatóság stallumát is viseli. Ezt követően szólt a főispáni hivatás kettős természetéről.

Egyrészt létezik egy hivatali oldala, e politikai szerepkör lényege a végrehajtó hatalom, azaz a kormány helyi képviselője. E minőségében a főispán dolga a hivatalban lévő kabinet programjában szereplő elvek és irányok érvényesítése a helyi kormányzatban és közéletben. Ez azonban nem jelentheti az ellentétes politikai irányzatok elnyomását, tisztelni fogja mindenkinek a politikai meggyőződését. Testtel-lélekkel híve az éppen kormányon lévő nemzeti liberális szabadelvűségnek, de nem kíván a pártpolitika „alacsony eszközévé” válni. Hivatali oldalról feladata még a főispánnak a közigazgatás feletti felügyelet és ellenőrzés gyakorlása, amit mindig a törvényhatóság autonómiájának tiszteletben tartásával fog végezni. Azonban a városi közigazgatás minden közegetől meg fogja követelni az ügyfelekkel való jóságos és előzékeny bánásmódot, mint ahogy szeplőtelennek akarja majd tudni a tisztviselői becsületet is.

Másrészt van a főispáni tisztségnek egy társadalmi vetülete is, amely Lukács szerint talán még fontosabb is a törvényekben és rendeletekben körülírt hatáskörénél. Ebben a vonatkozásban feladata megfigyelni és tanulmányozni a helyi társadalmat, tájékozódni különféle mozgalmairól és irányzatairól, feltárni gazdasági és művelődési hiányosságait, majd – a kormányzat segítségét is bevonva – keresni, hogy e hiányok milyen módon csökkenthetők vagy szüntethetők meg. E minőségében a főispán összekötő kapocs a kormányzat és a társadalom között. Külön kitért a mezőgazdaság, valamint az ipar és kereskedelem kérdéseire is, fontosnak mondván a mezőgazdasági érdekek támogatását, azonban leszögezve: egészséges gazdasági haladás csak úgy lehetséges, ha az egyes gazdasági ágak arányosan fejlődnek.

A székfoglaló lényeges részét képezte a mezőgazdasági munkáskérdés taglalása, amely az ország vezetését immár egy évtizede folyamatosan foglalkoztatja, s amely mind Békés megye, mind Hódmezővásárhely életében a legkézzelfoghatóbb valóság. A problémák fő forrásaként Lukács a foglalkozások egyoldalúságát (az alföldi gazdálkodás szinte kizárólag a magtermelésre korlátozódik) és a munkaalkalmak

egyenlőtlenségét (rengeteg munka aratási időszakban, ellenben az év nagyobb részében, különösen télen munkahiány) nevezte meg. Thoroczkayhoz hasonlóan megígérte, hogy mindent meg fog tenni a munkaalkalmak szaporítása tárgyában, az egyoldalúságot pedig egyrészt az ipari növények termesztésének meghonosításával, másrészt az állattenyésztés fejlesztésével kívánta megtörni. Emellett bátran és erélyesen hozzá kell látni az iparfejlesztés munkájához: „ezt a legmagyarabb várost kötelességünk a szó igazi értelmében vett várossá fejlesztenünk. Tehát a környező vidék szellemi, kulturális és ipari középpontjává.” Különös fontosságot tulajdonított itt a háziiparnak, amely a család nem, vagy csak alig kereső tagjait – főleg a nőket és a gyermekeket – is mobilizálhatja. Ha pedig a mezőgazdaság és az ipar területén sikerül előrelépnie a városnak, akkor e fejlődéssel szükségszerűen lépést tart majd a kereskedelem is. Az agrárszocializmus kapcsán részletesebben szólt az 1898-as gazdasági munkástörvény, az elhagyott gyermekek védelméről szóló törvény és egyéb e körbe vágó rendelkezések hatásairól, majd beszédét a közművelődés kérdéskörével zárta le, a magyar nemzeti kultúra helyi fejlesztésének lehetőségeit taglalva.

A díszközgyűlést a jelenlévő küldöttségek főispáni fogadása követte, érdekes kuriózumként az első tisztelgő Szeged város főispánja, Kállay Albert volt, aki közel 12 éven át irányította korábban Hódmezővásárhely törvényhatóságát. A főgimnázium tornacsarnokában elköltött közebéden több mint 300 személy vett részt, amit este a Nemzeti Szállodában követett egy „barátságos összejövetel” a főispán, a polgármester, a tanácsnokok, valamint helyi kormánypárti és ellenzéki politikusok részvételével. A mindenkiben rendkívül jó és rokonszenves benyomást keltő „kis Lukács” másnap délelőtt vonatozott vissza székvárosába, Békés-Gyulára.⁵⁷⁶

A gyulai példa

Thoroczkay Viktor távozása után az érkező új főispánt a *Vásárhelyi Híradó* nyílt levéllel fogadta, melyben mindenekelőtt az elődjét megbuktató szabadelvű „klikktől” való távolságtartás fontosságát

⁵⁷⁶ HMV 1901. szept. 8.; VV 1901. szept. 8.; VH 1901. szept. 8.; CSML HL Főisp. ir. I. 133/1901.

hangsúlyozták.⁵⁷⁷ Nem volt hiába a több évtizedes közigazgatási tapasztalat, Lukács György rutinosabb főispánnak bizonyult Thoroczkaynál: nem rontott fejvel a falnak, miközben azért ő is keményen érvényesítette a kormányzati érdekeket, ha éppen arra volt szükség. Udvariisan, visszafogottan viselkedett a helyi politika összes szereplőjével éppúgy, mint a város tisztviselőivel és hivatalnokaival; egyértelműen hiányzott belőle Thoroczkay konfliktuskeselő, néha kifejezetten provokatív stílusa, amivel legalább annyit elért, hogy újra megteremtődött a helyi béke. Az esztendő végén a volt főispán hívei nem is titkolták csalódottságukat, melynek indoklásába a régi közös főispánságok idején megszokott panelek keveredtek: bár azt ígérte, hogy több hónapot egyfolytában Vásárhelyen tölt majd, valójában „Kállay Albert példájára” csak egyszer-egyszer utazik havonta Gyuláról Vásárhelyre, ahol elnököl a közgyűlésen, a neki tetsző tanácsi javaslatokhoz „hangulatkeltség céljából” kommentárokat fűz, azonban nem törődik a helyi közigazgatás belső természetével, a város társadalmi nyomorúságaival, nincs meg a társadalmi érintkezés Vásárhely értelmiségével és népével. Tartós helyi béke helyett pedig valójában csak fegyverszünet kötöttetett a *Vásárhelyi Híradó* vezércikkét jegyző Gonda József szerint „egy kifogástalanul megtanult szónoki beszéd programkép való elmondása után” már nem sokat tevő Lukács kezdeti működése nyomán Hódmezővásárhelyen.⁵⁷⁸

Az elhangzott kritikák igazságtartalmát azonban erőteljesen megkérdőjelezte, hogy új főispán elsőrendű feladatának tartotta a vásárhelyi viszonyok minél gyorsabb és teljesebb megismerését. Lakásaikon kereste fel megbeszélések céljából a városi tanács tagjait, valamint a helyi szabadelvű párt vezető személyiségeit, majd a polgármester kíséretében az összes városi hivatalt végigjárta, hogy elhelyezésükről és ügymenetükről tájékozódjék.⁵⁷⁹ Ezt követően meglátogatta a város egészségügyi intézményeit: a szeretetházat, a közkórházat és a szemkórházat is, melyek működéséről teljes elégedettséggel nyilatkozott.⁵⁸⁰ Az egészségügy után a helyi oktatási intézetek kerültek sorra, így az állami polgári leány- és fiúiskolák, a Mária

⁵⁷⁷ VH 1901. aug. 11.

⁵⁷⁸ VH 1902. jan. 1., jan. 26.; HMV 1902. jan. 5., jan. 19., febr. 2.

⁵⁷⁹ HMV 1901. szept. 15.; VV 1901. szept. 15.; VH 1901. szept. 15.

⁵⁸⁰ HMV 1901. szept. 19.; VV 1901. szept. 19.

Valéria utcai óvoda és az óvónőképző, majd decemberben az agyagipari gyakorló tanműhely.⁵⁸¹

Lukács főispánsága idején Vörös Lajos vásárhelyi fogalmazó látta el a főispáni titkári teendőket, aki nem volt kinevezett titkár, csupán bizonyos munkafázisokat látott el a főispán mellett, amiért Lukács előterjesztésére 1902-ben 300 K-s jutalmat utalt ki számára a belügyminisztérium.⁵⁸² A főispán székhelye működése teljes időszakában Gyulán volt, onnan járt át szükség esetén Vásárhelyre. Hivatalos kötelességeit nagyon komolyan vette, egyetlen korábbi főispán sem vett részt olyan rendszerességgel a vásárhelyi közgyűléseken (94%) és egyéb bizottságok, választmányok ülésein, mint Lukács György. Emellett az általa vezetett közgyűléseket úgy irányította, hogy tárgysorozataikat a lehető leggyorsabban végigvegyék: Lukács főispán időszakában kétnaposnál hosszabbra nyúlt közgyűlés nem fordult elő, ráadásul a gyűlések 90%-a egy nap leforgása alatt véget ért.

Lukács György nem véletlenül szentelt hosszú percekét székfoglalójában a főispán társadalmi szerepvállalásának szükségességét ecsetelve. Egyetlen elődje sem vett részt annyira aktívan Hódmezővásárhely társadalmi-egyleti mozgalmaiban, mint Lukács, aki egyrészt különféle társadalmi akciók indukálójaként, másrészt sajtóban közzétett vezércikkek szerzőjeként, harmadrészt társadalmi célú előadások, felolvasások szereplőjeként igazolta újíto szellemiségét. Miután Gyulán megkezdték a lakosságot a korszakban nagy számban pusztító tüdővész gyógyítására szanatórium létesítésének megszervezését, Lukács az alföldi tüdőszanatórium-építések, szanatórium-egyesületek felállításának élharcosává vált. Felesége, báró Perényi Madoly (Marjorie) a *Békés* című lapba írt e célból lelkesítő cikket,⁵⁸³ a *Hód-Mező-Vásárhely* hasábjain pedig Lukács tollából jelent meg vezércikk *A tüdővész elleni küzdelem nálunk* címmel, a *Vásárhelyi Híradó*-ban pedig *Tüdőbetegek szanatóriuma* címmel hozták le a címlapon a közgyűlés elé terjesztett főispáni indítvány teljes szövegét. Az időzítés nem volt véletlen: Vásárhely törvényhatósága főispáni indítványra már 1901. decemberi közgyűlésén elhatározta, hogy Lukács elnökletével nagy, közel 50 fős tüdővész-bizottságot alakít.⁵⁸⁴

⁵⁸¹ HMV 1901. szept. 22., dec. 15.; VV 1901. dec. 15.

⁵⁸² OL BM Eln. ir. 6525/1902.

⁵⁸³ HMV 1901. nov. 28.; VH 1901. nov. 28.

⁵⁸⁴ HMV 1901. dec. 12.; VV 1901. dec. 12.; VH 1901. dec. 12.

A bizottság már a közgyűlés másnapján, december 12-én megkezdte működését. Céljául Lukács a tüdővész terjedését előmozdító okok felkutatását, majd az ezek elhárítására teendő intézkedések foganatosítását jelölte meg. Feladata lesz még a lakosság felvilágosítása, társadalmi úton pedig egy szanatórium-egyesület létesítése Hódmezővásárhelyen, melynek a szanatórium felállítása anyagi szükségleteinek előteremtéséről kell majd gondoskodnia. A szanatórium ügyében létrehozta egy szűkebb körű bizottságot is a főispán vezetésével, melynek tagja lett Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Berger Ferenc tiszti főorvos, Imre József tb. főorvos, Endrey Gyula és Fári Antal törvényhatósági bizottsági tagok.⁵⁸⁵

1902. január közepén jelent meg a vásárhelyi szanatórium-egyesület alapításával kapcsolatos felhívás. Ebben leszögezték az egyesület létrehozásának szükségességét, valamint a tagsági feltételeket. Az egyesület alakuló közgyűlésére február 13-án került sor a városháza közgyűlési termében, a megjelentek a kezdeményező Lukács főispánt választották elnökké, alelnökké pedig Juhász Mihály polgármestert és Imre József szemkórházi főorvost.⁵⁸⁶ Április 5-ére pedig szanatóriumbál megrendezését határozták el, melynek teljes bevételét az intézmény felállítására szánták. A bál védnöknőjének a főispán feleségét kérték fel.⁵⁸⁷ A vásárhelyi szanatórium-egyesület nemcsak a tüdőszanatórium felállítását tekintette feladatának, hanem 1902 augusztusában pl. létrehozta két külterületi meteorológiai állomást az időjárás jelenségeinek megfigyelése céljából: az egyiket a belsőszőrháti iskolánál, a másikat pedig egy rácútféli tanyánál.⁵⁸⁸

1903. május 9-én hangversennyel egybekötött táncvigalmat rendezett az egyesület Vásárhelyen, melynek védnöke a főispán és neje volt, célja pedig a felépítendő tüdőszanatórium költségeihez való hozzájárulás.⁵⁸⁹ A nyári színpadon és a népkerti Vigadóban megtartott ún. Szanatórium Est rendezőségének elnöke Szalay József rendőrfőkapitány volt, fővárosi, szegedi és vásárhelyi művészek produkciói szerepeltek a műsoron. A *Vásárhelyi Híradó* azonban szomorúan állapította meg, hogy – bár régen volt ilyen magas művészi színvonalú esemény a városban – nem volt teltház: „különös jelenség az, hogy az

⁵⁸⁵ HMV 1901. dec. 15.; VV 1901. dec. 15.; VH 1901. dec. 15.

⁵⁸⁶ HMV 1902. jan. 12., febr. 16.; VV 1902. jan. 9., febr. 9., febr. 16.; VH 1902. jan. 9., febr. 16.

⁵⁸⁷ HMV 1902. ápr. 10.; VV 1902. márc. 27., ápr. 10., ápr. 17.; VH 1902. ápr. 9.

⁵⁸⁸ HMV 1902. aug. 17.

⁵⁸⁹ HMV 1903. ápr. 30.; VH 1903. máj. 3.

előadásról és a szanatórium javára rendezett mulatságról hiányzik a középosztály, s tüntetve marad távol a nép”.⁵⁹⁰

A Szanatórium Egyesület természetesen Lukács főispán 1905 nyarán bekövetkezett távozása után is folytatta működését. 1906 őszén 40 ezer K állt rendelkezésükre céljaik megvalósításához;⁵⁹¹ a legfontosabbnak továbbra is a tudószanatórium felépítését tartották, melyre a gyűjtést továbbra is társadalmi úton folytatták. Az elnöki tisztséget tovább nem vállaló Lukács György helyére Juhász Mihály polgármestert választották meg.⁵⁹²

A Lukács főispán által elültetett mag az évtized végére szökent szárba: a Vásárhely határában építendő tudószanatórium megvalósulásának első jelei 1907 decemberében jelentkeztek, amikor az egyesület új elnöksége legfőbb céljaként nevezte meg a szanatórium mielőbbi felépítését. A tüdőbetegek belterületi ambuláns kezelésének meghonosításával párhuzamosan 8-10 holdnyi földterület megvásárlásában gondolkoztak vasúton könnyen hozzáférhető, szél- és pormentes, fásításra kiválóan alkalmas helyen, valamint abban, hogy a működetéshez államsegélyért fordulnak a belügyminisztériumhoz.⁵⁹³ A tárcától 1908 májusában érkezett meg a pozitív visszajelzés: 25 ezer K-t utalványoztak ki a városnak.⁵⁹⁴ Viszonylag rövid keresgélés után özv. Czövek Józsefnének a fenti feltételeknek mindenben megfelelő, a kút- völgyi állomás mellett fekvő 12 holdas földjét vették meg 12 800 K-ért.⁵⁹⁵ A kút- völgyi szanatórium főépülete 25 ezer K költséggel 1909 végére készült el, a rendelés a belügyminisztérium által működésre megítélt államsegély biztosítása után Weisz Adolf főorvos irányításával 1910. január 2-án vette kezdetét 10 ágygal, amit 1911 végén megdupláztak.⁵⁹⁶ Fél év múlva az egykori ötletgazda, az éppen akkor tájt Gyulán országgyűlési képviselővé választott volt főispán, Lukács György is részt vett a „paraszt-sanatórium” június végi közegészségügyi bevizsgálásán és avatási ünnepélyén.⁵⁹⁷

Mindemellett a helyi sajtó közölte a főispán *Szocializmus a közigazgatásban* című tanulmányát,⁵⁹⁸ de Lukács eljárt a szeged-

⁵⁹⁰ HMV 1903. máj. 3., máj. 10., máj. 14.; VV 1903. ápr. 30., máj. 7., máj. 14.; VH 1903. máj. 12.

⁵⁹¹ VV 1906. okt. 6.

⁵⁹² VH 1906. jún. 1.; VRÚ 1906. jún. 2.

⁵⁹³ VV 1907. dec. 7.

⁵⁹⁴ VV 1908. máj. 30., jún. 3.

⁵⁹⁵ VV 1908. szept. 10.

⁵⁹⁶ HMV 1909. dec. 14., dec. 17., 1911. okt. 29.

⁵⁹⁷ HMV 1910. jún. 28., júl. 1.; VV 1910. jún. 28., jún. 29., júl. 1.

⁵⁹⁸ HMV 1901. dec. 25.

nagyváradai vasútvonal menetrendjének a Vásárhely környékén lakók igényeihez igazítása kapcsán is,⁵⁹⁹ majd a főispán a Gazdasági Egyesület tejszövetkezetének megalakításában vállalt kezdeményező szerepet.⁶⁰⁰ A főispán meghívására 1902. április 6-án Sierbán János országos tejgazdasági felügyelő tartott előadást Hódmezővásárhelyen a tejszövetkezeti intézmény hasznáról, majd a konferencia végén a jelenlévők 109 belépővel elhatározták a tejszövetkezet megalakítását, a gyakorlati teendők lebonyolításával a Gazdasági Egyesületet bízva meg.⁶⁰¹ A tejszövetkezet alakuló gyűlésére április 27-én már sor is került a Gazdasági Egyesület társalgótermében, ezen elfogadták az alapszabály tervezetét, valamint megválasztották a szövetkezet igazgatóságát.⁶⁰² A 80 taggal megalakult szövetkezet 1902. június 23-án kezdte meg működését a Petőfi u. 4. sz. alatti régi szemkórház, az ún. Endre Andor-féle ház emeletes épületében, az épülő polgári leányiskola közvetlen szomszédságában. Gépeikkel jó minőségű tejet, vaját és túrót állítottak elő és árusítottak, azonban alapanyagot csak azok szállíthattak, akik maguk is tagjai voltak a tejszövetkezetnek.⁶⁰³

Lukács György a fentiek mellett főispánként határozottan kiállt az Országos Béke Egyesület nagyszabású mozgalma mellett, amely a párbaj intézményével szemben szállt síkra, „a középkori elvitételek hírmondójául itt maradt, ostoba párbajmánia” ellen.⁶⁰⁴ Ehhez kapcsolódva Hódmezővásárhely következő közgyűlése egyhangú határozatával támogatta Lukácsot párbajellenes harcában, feliratot intézve ebben a kérdésben a törvényhozáshoz a büntető törvénykönyv módosítása céljából.⁶⁰⁵ A *Hódmezővásárhely* című lapban 1903-ban több vezércikke is jelent meg a főispánnak: *A vármegyei gazdasági szövetségről*,⁶⁰⁶ majd *Népszanatóriumok* címmel,⁶⁰⁷ végül az esztendő zárásakor *A közigazgatás rendezéséről*.⁶⁰⁸ Március 11-én első ízben tartott hódmezővásárhelyi főispán nyilvános felolvasást a városban: Lukács György a helyi Szabad Líceum vezetésének meghívására a Kereskedelmi Csarnok dísz-

⁵⁹⁹ VH 1902. febr. 27.; VV 1902. márc. 2., márc. 6.; H MV 1902. febr. 27., márc. 2., márc. 6.

⁶⁰⁰ H MV 1902. márc. 27., márc. 30.; VV 1902. márc. 27., márc. 30.

⁶⁰¹ H MV 1902. ápr. 10.; VV 1902. ápr. 10.; VH 1902. márc. 27., ápr. 8.

⁶⁰² H MV 1902. máj. 1.; VH 1902. ápr. 30., máj. 10.

⁶⁰³ VV 1902. jún. 22.; VH 1902. máj. 25., jún. 21., júl. 6.

⁶⁰⁴ H MV 1903. jan. 18.; VV 1903. jan. 18.

⁶⁰⁵ H MV 1903. febr. 12.; VV 1903. febr. 12.; VH 1903. febr. 12.

⁶⁰⁶ H MV 1903. jan. 22.

⁶⁰⁷ H MV 1903. febr. 12.

⁶⁰⁸ H MV 1903. dec. 25.

termében adott elő a gyermekvédelemről; a *Hódmezővásárhely* e közel egyórás előadása szövegét is teljes terjedelmében közölte.⁶⁰⁹ Ráadásul ez nem egyedi eset volt: 1903 végén a téli felolvasások sorát is Lukács főispán megnyitója köszöntötte a Kereskedelmi Csarnokban.⁶¹⁰ Az 1903 végén megalakult Délvidéki Magyar Közművelődési Egyesület is első tagjai között üdvözölhette (Kállay Albert szegedi főispánhoz hasonlóan) a tiszteletbeli elnöknek is megválasztott Lukács György vásárhelyi főispánt, felesége pedig az egyesület hölgybizottságának alelnöke lett;⁶¹¹ a DMKE vásárhelyi fiókja 1904. augusztus 20-án alakult meg.⁶¹² 1904 májusában Berzeviczy Albert miniszter felkérésére a vallás- és közoktatásügyi tárcát a főispán képviselte a kisdédóvók háromnapos, Hódmezővásárhelyen megrendezett országos nagygyűlésén, a május 22-ei díszközgyűlésükön beszédet is mondott.⁶¹³

A társadalmi érintkezésben Lukács főispán viszonylag új elemként igen gyakran alkalmazta hódmezővásárhelyi tartózkodásai alkalmával a jeles családok otthonában való látogatások mellett a főispáni ebédek, fogadások rendezését is, melyekre szinte patikamérlegen állapította meg a meghívandók listáját és sorrendjét. Először 1902. november 24-én került sor ebédre Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Szalay József rendőrfőkapitány, valamint Bernátsky Ferenc, Draskóczy Lajos, Szeremlei Sámuel, Imre József, Fári Antal, Vékony József és Kovács József törvényhatósági bizottsági tagok részvételével. A névsorból, különösen Fári és Imre József jelenléte kapcsán kikövetkeztethető, hogy teljesen megszűnt a szabadelvű párt helyi vezetése és a főispán között Thoroczkay Viktor idején állandósult hidegháború.⁶¹⁴ Következő két ebédjén előbb Pokomándy Imre és Bereczk Pál tanácsnokok, Szikszay Dénes, Hódi Mózes és Berger Ferenc városi tisztviselők, valamint Kánitzér Sándor, Kovács János, Dobossy Lajos, Baksa Lajos és Pap Imre, majd pedig Faragó Sándor és Gonda József tanácsnokok mellett Pokomándy István, Dósics Tivadar, Futó Mihály, Endrey Gyula, Vidonyi Jenő és Lázár István volt hivatalos, azaz inkább az a kör, amely anno Thoroczkay főispán mellé állt megtámadása után.⁶¹⁵ December 4-én Juhász polgármester, Szalay főkapi-

⁶⁰⁹ HMV 1903. márc. 8., márc. 12., márc. 15., márc. 19.

⁶¹⁰ HMV 1903. dec. 6., dec. 13.; VV 1903. dec. 6.

⁶¹¹ HMV 1903. nov. 26., nov. 29., dec. 3., dec. 6., dec. 13.

⁶¹² HMV 1904. aug. 23.

⁶¹³ HMV 1904. máj. 25.; VV 1904. máj. 25.; Vásárhelyi Ellenzék (a továbbiakban: VE), 1904. máj. 25.; VH 1904. ápr. 26., máj. 12., máj. 25.

⁶¹⁴ HMV 1902. nov. 27.; VV 1902. nov. 27.; VH 1902. nov. 25.

⁶¹⁵ HMV 1902. nov. 30.; VV 1902. nov. 30.; VH 1902. nov. 28., nov. 30.

tány, Bibithi Horváth László főszámvevő, Kristó Lajos, Szilágyi László, Kun Miksa, Újhelyi Jakab, ifj. Szilágyi Gyula és két budapesti építész részvételével rendeztek újabb főispáni ebédet.⁶¹⁶ December 3-án és 6-án pedig – szintén újítként – nagyszabású zsúrokat rendeztek a városházi főispáni lakásban Vásárhely több előkelő családjának részvételével.⁶¹⁷

1903 augusztusában Gyulán rendeztek sikeres ipari és mezőgazdasági kiállítást, amelynek védnöke és díszelnöke Lukács György volt. A főispánnak oroszlánrésze volt a kiállítás megteremtésében,⁶¹⁸ s ahogy a tudószanatórium kapcsán is Békés megye volt a példa Hódmezővásárhely előtt, úgy nem meglepetés, hogy egy esztendő elteltével Lukács másik törvényhatósága is ipari és mezőgazdasági kiállítást rendezett. Előbb 1902. szeptember 4-én megalakult a kiállítás előkészítő bizottsága, majd Lukács nagyszabású vezércikkét közölte a *Hódmezővásárhely* 1903 szeptemberében *Városok kiállítása* címmel,⁶¹⁹ végül 1904 januárjában megkezdődött a vásárhelyi kiállítás konkrét szervezése is. Lukács főispánt védnöknek kérték fel, az elnök Szalay József rendőrfőkapitány lett, elkészítették a költségvetést és a kiállítás szabályzatát is.⁶²⁰ A főispán védnöki tisztsége nem cím volt csupán, Lukács György aktívan részt vett az előkészítési munkálatokban: a kiállítási igazgatóság ülésein rendszeresen részt vett, felszólalt, pénzadományt is felajánlott a megvalósításhoz, vezette a minisztériumokba e célból utazó helyi küldöttségeket.⁶²¹ Jórészt a főispán lobbizása eredményeként Hódmezővásárhely törvényhatósága 6000, Hieronymi Károly kereskedelmi miniszter 5000, Tallián Béla földművelésügyi miniszter 4000 K-t szavazott meg a rendezésre.⁶²²

A hódmezővásárhelyi ipari és mezőgazdasági kiállításra végül a helyi Ipartestület, Iparegylet és Gazdasági Egyesület rendezésében, a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara közreműködésével 1904. augusztus 14. és 28. között került sor. A megnyitóbeszédet a védnök főispán mondta, aki emiatt még amerikai utazását is elhalasztotta; a beszédet a *Hódmezővásárhely* teljes terjedelmében közölte. A kiállítás alapvetően helyi jellegű volt, de iparosok a szegedi iparkamara

⁶¹⁶ HMV 1902. dec. 7.; VV 1902. dec. 7.; VH 1902. dec. 5.

⁶¹⁷ VH 1902. dec. 4., dec. 7.

⁶¹⁸ HMV 1903. aug. 27.; VH 1903. aug. 19.

⁶¹⁹ HMV 1903. szept. 20.

⁶²⁰ HMV 1904. febr. 5.; VV 1904. febr. 7.; VH 1904. febr. 4.

⁶²¹ HMV 1904. febr. 12., febr. 19., febr. 21., márc. 20., márc. 25., aug. 3.; VH 1904. febr. 17., febr. 21.

egész területéről, mezőgazdasági gépgyárak pedig az egész országból részt vehettek rajta. A kiállításnak ipari, női kézimunka-, gazdasági termény-, gépkiallítási, képzőművészeti és néprajzi, valamint gyümölcs- és kertészeti részlege volt.⁶²³ A közügyek terén kifejtett működésének és közéleti aktivitásának is köszönhetően Lukácsot az uralkodó 1904 júliusában cs. és kir. kamarási címmel tüntette ki.⁶²⁴

A kiállítás megnyitásának másnapján Lukács főispán Amerikába utazott, ahol a St. Louis-i világkiállítással kapcsolatos interparlamentáris konferencia vendége volt, melyre a magyar küldöttséget Apponyi Albert országgyűlési képviselő vezette.⁶²⁵ New Yorkban a főispán magyar és angol nyelven mondott beszédet, átadva hallgatóságának „a nagy magyar Alföld üdvözlétét”.⁶²⁶ *Amerikai véreinkről* című írását pedig Lukács hazaérkezésével nagyjából egy időben a vásárhelyi sajtó közölte vezércikkben.⁶²⁷ Az októberi városi közgyűlés elején Lukács hosszú beszédet mondott az amerikai magyarokról, kivándorlásuk okairól és tanulságairól, majd a közgyűlés egyhangúlag megszavazott 200 K-t George Washingtonnak Budapesten felállítandó szobrára (Békés vármegye közgyűlése 500 K-t adományozott ugyanerre a célra). 1905 májusában úgy tűnt, hogy a szobor felállításából nem lesz semmi,⁶²⁸ végül 1906. szeptember 16-án leplezték le a Városligetben.⁶²⁹ 1904 telén a Vásárhelyen tartott „szerdai esték” előadás-sorozatban Lukács is szerepelt, ismét csak amerikai élményeiről adott elő egy felolvasást a Kaszinóban,⁶³⁰ a *Hódmezővásárhely* karácsonyi számában pedig *A nő Amerikában* című írását közölték.⁶³¹

Munkáslakások építése

⁶²² HMV 1904. máj. 27.; VV 1904. febr. 21., márc. 20., máj. 25.; VE 1904. máj. 25.; VH 1904. márc. 20., máj. 25., jún. 17.

⁶²³ CSML HL A hódmezővásárhelyi 1904. évi ipari és mezőgazdasági kiállítás iratai; HMV 1904. máj. 27., aug. 5., aug. 14., aug. 17.; VV 1904. aug. 2., aug. 17.; VE 1904. aug. 14., aug. 16.; VH 1904. aug. 16.

⁶²⁴ HMV 1904. júl. 29., júl. 31.; VV 1904. júl. 29., júl. 31., aug. 14.; VE 1904. júl. 29., júl. 30.; VH 1904. júl. 28., júl. 30.

⁶²⁵ HMV 1904. júl. 24.; VE 1904. júl. 23., aug. 16., szept. 1., szept. 22., szept. 24., szept. 28.; VH 1904. aug. 23.

⁶²⁶ HMV 1904. szept. 23.; VV 1904. szept. 23.

⁶²⁷ HMV 1904. okt. 9.

⁶²⁸ CSML HL Közgy. jkv. 707/1904. (10. 26.); HMV 1904. okt. 28., 1905. máj. 9.; VV 1904. okt. 28.; VE 1904. okt. 13., okt. 27.; VH 1904. okt. 27., 1905. máj. 11., máj. 17.

⁶²⁹ VV 1906. szept. 16.; VRÚ 1906. szept. 1., szept. 17., szept. 19.

⁶³⁰ HMV 1904. dec. 13., dec. 16.; VE 1904. dec. 16.; VH 1904. dec. 13., dec. 14.

⁶³¹ HMV 1904. dec. 25.

Még Lukács főispán elődje, Thoroczkay Viktor működése időszakában indult meg – Szalai Sándor és érdektársai kérelme alapján főispáni indítványra – a hódmezővásárhelyi munkáslakások építésének gondolata, egyfajta megoldásként az 1890-es évek közepe óta égető munkáskérdés egyik problémájának helyi megoldására. Thoroczkay lépéseket tett a földművelésügyi minisztériumban aziránt, hogy a Szalaihoz hasonlóan szegény sorsú vásárhelyi munkások részére az állam létesítsen munkásházakat, amire támogató választ, valamint államsegélyként 10 ezer K-t kapott a tárca részéről.⁶³²

A Thoroczkay bukásával elülni látszó ügyet a tudószanatórium vagy a tejszövetkezet létesítése kapcsán is rendkívül aktív Lukács főispán vette ismét kézbe, s a holtpontra az 1902. április 7-én tartott értekezlet alkalmával sikerült átlendülni. A munkásoknak 12 évre adandó kamatmentes építési kölcsönt tekintették megoldásnak, miközben rendelkezésre állt a korábbi 10 ezer K-s államsegély, valamint az összesen 18 ezer K-ra rúgó községi munkássegély-alap is.⁶³³ Egyúttal elhatározták, hogy a földművelésügyi minisztertől újabb 10 ezer K-s államsegélyt igényelnek gazdasági munkásházak építésére, amelyre pozitív válasz érkezett.⁶³⁴ Az 1902. májusi közgyűlésen döntés született arról, hogy a Friedländer és Steiner-féle nyomási telket vásárolja meg a város, melyen 36 munkáslakás lesz létesíthető,⁶³⁵ hamarosan pedig az Észak utcával párhuzamos, Károlyi-féle fürkehalmi nyomási földdel együtt immár 50 lakás építéséről esett szó. A házak száz négyszögöles telkeken épültek egységes tervek szerint (1-1 szoba, konyha és kamra), egy telek megvásárlására a városnak 200, egy ház felépítésére pedig 400 K állt rendelkezésére, aztán ahogy nőtt az egyes házak építési költsége, úgy csökkent az építendő lakások száma 48-ra, majd 46-ra. A város az alaphoz és a kéményhez szükséges téglát, valamint a cserepeket díjtalanul bocsátotta a munkások rendelkezésére, akik maguk verték a falakhoz szükséges vályogot, s szintén a tulajdonosnak kellett gondoskodnia az építkezésnél felhasználandó földről és egyéb anyagokról is.⁶³⁶

⁶³² CSML HL Főisp. ir. I. 165/1899.; VH 1900. okt. 18., okt. 25.; VV 1901. ápr. 4.

⁶³³ CSML HL Közgy. jkv. 431/1902. (09. 10.); CSML HL Főisp. ir. I. 165/1899.; HMV 1902. ápr. 10.; VV 1902. jan. 26., ápr. 10.; VH 1902. jan. 23., ápr. 8., ápr. 9.

⁶³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 259/1902. (05. 15.); CSML HL Főisp. ir. I. 165/1899.; VH 1902. máj. 4., máj. 6.

⁶³⁵ CSML HL Közgy. jkv. 330/1902. (06. 25.); CSML HL Főisp. ir. I. 165/1899.; HMV 1902. máj. 18.

⁶³⁶ CSML HL Közgy. jkv. 330/1902. (06. 25.); CSML HL Főisp. ir. I. 165/1899. (az iratok tartalmazzák a munkáslakások típustervét és részletes költségvetését is);

A munkáslakások elnyeréséért a városi tanács felhívása alapján jelentkezni kellett a gazdasági ügyosztályt vezető Bereczk Pál tanácsnoknál, s az aspirálók közül egy külön bizottság választotta ki az alkalmasnak ítélt személyeket. Mindenki hatalmas rohamot várt, azonban az október 9-ei határidőig a 46 lakásra mindössze 33 igénylés érkezett, így a jelentkezési határidőt is meg kellett hosszabbítani. Az október 15-ei új határidőig 60 munkás jelentkezett, amit a helyi közvélemény még mindig érthetetlenül alacsony számnak tartott: ezrek jelentkezését várták ugyanis eredetileg. Ismét kitolták a határidőt, és végül decemberben a bizottság 248 munkásból választhatta ki a lakások majdani tulajdonosait. Az építkezések tényleges megkezdését 1903 tavaszára tervezték.⁶³⁷

1903 tavaszán azonban még csak a lakásokat kapó munkások névsorát állapította meg az arra illetékes, Juhász Mihály polgármester vezette bizottság (a névsort a *Vásárhely és Vidéke* közölte),⁶³⁸ amit a márciusi törvényhatósági közgyűlés hagyott jóvá.⁶³⁹ Az esztendő végén már arról adhatott hírt a sajtó, hogy felépült a tervezett 46 munkásház, melyből 32 a Steiner-féle telken állt. A városi bizottság december 18-án vette át az elkészült épületeket a vállalkozótól. A beköltözők évi 50 K házbért fizettek 12 és fél évig, majd a tulajdonukba került a ház, az addig befizetett lakbérekből pedig további munkásházak építését tervezték.⁶⁴⁰ Az elkészült Határ utcai és Észak utcai munkáslakásokat 1904 januárjában Lukács főispán is személyesen megtekintette, és elégedetten nyilatkozott a látottakról: „egyszerűen, de csinosan berendezett lakásaik vannak a kétkari munkásoknak”.⁶⁴¹ A város kistói kertjéből Bereczk Pál tanácsnok előterjesztése a 46 munkásház előtti utcavonalra 5-5 db akácfát, minden egyes munkásház telkére pedig 8-8 db gyümölcsfát (körte, kajszibarack, eper, alma) adtak át díjmentesen.⁶⁴²

A munkásházak második hullámának építése szűk egy évtizeddel később, már Cicatricis Lajos főispánsága idején valósult meg. Az 1913. március 6-ára összehívott rendkívüli közgyűlés döntött arról, hogy a helyi Koncz testvérek építési vállalata nyerte el a 100 mun-

HMV 1902. dec. 18., dec. 21.; VV 1902. jún. 29., júl. 20., aug. 17., okt. 5.; VH 1902. jún. 27., júl. 10., júl. 16., júl. 27., aug. 8., aug. 15., aug. 24., aug. 26.

⁶³⁷ VV 1902. okt. 5., okt. 12., okt. 19., dec. 21.; VH 1902. okt. 4., okt. 15., okt. 23., dec. 17., dec. 21.

⁶³⁸ HMV 1903. márc. 1., márc. 5.; VV 1903. márc. 5.

⁶³⁹ HMV 1903. márc. 12.

⁶⁴⁰ HMV 1903. dec. 25.; VH 1903. dec. 23.

⁶⁴¹ HMV 1904. jan. 15.

kásházra vonatkozó megbízást. Pályázatuk szerint egy ház felépítését 1476 K 58 fillér értékben vállalták azzal, hogy a munkához haladéktalanul nekikezdenek.⁶⁴³ Az első akció sikerét leginkább az mutatta, hogy 1913 tavaszán a 100 házra immár 951 pályázó jelentkezett, azaz a rendelkezésre álló kontingens sértődések nélküli, lehető legigazságosabb elosztása jelentette az egyik legnagyobb gondot.⁶⁴⁴ A Koncz testvérek további 50 új munkásház építését tervezték a Pál utca végén lévő szabad területen, amire a városi közgyűlés 1913 októberében adta áldását. A házakat telekkel kerítve, bevakolva és meszelve, lakható állapotban bocsátották volna a jelentkező munkások rendelkezésére 2000 K-ért, 16 évi törlesztésre, azonban az I. világháború kitörése nemcsak ezt az elképzelést, hanem további munkásházak építését is megakasztotta.⁶⁴⁵

Támadások a főispán ellen

Thoroczkay Viktorhoz hasonlóan Lukács György sem kerülhette el, hogy működése kapcsán komoly sajtótámadások ne érjék Hódmezővásárhelyen. Ezúttal azonban éppen fordított volt a helyzet, mint elődje esetében: Lukácsot ugyanis az év elején tartós béke helyett csak fegyverszünetet megállapító, korábban „Thoroczkay lapjaként” csúfolt *Vásárhelyi Híradó* támadta egyre intenzívebben már alig néhány hónappal beiktatását követően, védelmére pedig az a *Hód-Mező-Vásárhely* kelt, amely alig másfél éve megbuktatta Thoroczkayt.

A Gazdasági Egyesület közlönyeként működő *Hód-Mező-Vásárhely* 1902. december 18-án vezércikkben tette közzé nyílt levelét a főispánhoz, amelyben Fári Antal szabadelvű pártelnök vezetésével 71 jeles vásárhelyi személyiség (tisztviselők, törvényhatósági bizottsági tagok; az év további lapszámaiban még újabb 69 aláírást tettek közé) állt ki aláírásával a „Thoroczkay hazajáró szellemeként” aposztrofált⁶⁴⁶ *Vásárhelyi Híradó* által közgyűlési elnöki tevékenysége miatt „durván és alaptalanul” megtámadott Lukács mellett. Az inkriminált cikk szerint a „nyájas mosolyai és utolérhetetlen simasága dacára igen-igen despotikus hajlamú” főispán hivatalos működése során több esetben is erőszakos, egyeduralmi eszközökhöz nyúlt: a lap a

⁶⁴² VH 1904. febr. 25.

⁶⁴³ VRÚ 1913. márc. 7.; HMV 1913. márc. 7.

⁶⁴⁴ HMV 1913. ápr. 24., okt. 31.; VRÚ 1913. ápr. 24., okt. 31.

⁶⁴⁵ VRÚ 1913. okt. 31.; HMV 1913. okt. 31.

Fekete Sas újjáépítésének ügyét, a közgyűlés szóbeli tárgyalásai során elkövetett rendreutasításokat, valamint Gonda József pénzügyi tanácsnok (a *Vásárhelyi Híradó* volt szerkesztője) szavazás befolyásolása miatti figyelmeztetését, és az ebből fakadt szóváltást említette. A nyilatkozat aláírói szerint a támadók egy nagyon szűk körét alkotják csak a helyi társadalomnak, melynek többsége a kezdetektől elismeri a főispán igazságosságát, tapintatos közgyűlési elnöki működését, „közügyeinkkel való alapos és gondos foglalkozását”. Nyílt kiállításuk okaként azt hozták fel, hogy „tartunk tőle, hogy Méltóságod mívelt és gyöngéd lelkületét ez a valószínűleg ismeretlen bánásmód megháborítja”. A kérdéses esetben a *Vásárhely és Vidéke* semleges, várakozó álláspontra helyezkedett: egyrészt maga is elítélte a *Vásárhelyi Híradó* cikkének hangnemét és stílusát, ugyanakkor teljesen szükségtelennek tartották az aláírások tömegével ellátott nyílt levelet is, hiszen egyrészt a város közvéleményében is általános visszatetszést szült a főispán hírlapi megtámadása, másrészt Gonda tanácsnok ellen a polgármester hivatali főnöke elleni tiszteletlenség miatt amúgy is megindította már a fegyelmi vizsgálatot.⁶⁴⁷ A helyi szabadelvű párt nemcsak a sajtóban megjelentetett nyílt levéllel tett szokatlan hűségnyilatkozatot Lukács György mellett, hanem Fári Antal pártelnök külön megköszönte a belügyminiszternek az új főispán kinevezését, amelynek köszönhetően „üdvös haladás” állt be Hódmezővásárhely fejlődésében és társadalmi békéjében.⁶⁴⁸

A helyi küzdelem 1903 tavaszán folytatódott, amikor ismét a *Vásárhelyi Híradó* rohant neki Lukácsnak: mivel rendre saját tisztelőit, a mellette kiálló nyílt levelek szerzőit és aláíróit nevezi ki a főispán által betöltendő városi tisztségekre, az újság Caligula császárral hasonlította össze, aki anno Rómában a lovát akarta konzullá tenni. Emellett – visszavágás gyanánt – ezúttal ők nevezték a főispán „kitartott lapjának” a *Hódmezővásárhelyt*.⁶⁴⁹

A harc azonban hamarosan ennél egy fokkal komolyabb szinten, részben közgyűlési keretek közt folyt tovább. A magyar parlament működését megbénító ellenzéki obstrukció letörésére, ezáltal a Széll Kálmán kormánya iránti bizalom nyilvánítására Győr városa átiratot intézett az ország törvényhatóságaihoz, ami országos figyelem cél-

⁶⁴⁶ HMV 1903. jan. 11.

⁶⁴⁷ VH 1902. dec. 14., dec. 19.; HMV 1902. dec. 18., dec. 21., dec. 25.; VV 1902. dec. 21.

⁶⁴⁸ OL BM Eln. ir. 3948/1902.

pontjává tette Lukács Györgyöt. Előbb ugyanis Békés megyében került sor az átirat közgyűlési tárgyalására, ahol a végszavazás döntetlen eredményt hozott, így főispáni szavazattal tette magáévá a vármegye az indítványt. Azonban Lukács nemcsak főispánként, hanem Békés megye virilis törvényhatósági bizottsági tagjaként is szavazott, így a képviselőházban jogtalannak tartott kettős szavazása miatt „basáskodással”, hatalmi visszaéléssel vádolták. A *Hódmezővásárhely* című lap vezércikkben védte meg a főispánt,⁶⁵⁰ azonban néhány nap múlva a csak a győri átirat tárgyalása céljából összehívott vásárhelyi rendkívüli közgyűlésen – Endrey Gyula vezetésével – a bizottsági tagok leszavazták az obstrukcióellenes indítvány támogatását. Az átirat 70:66 arányú leszavazása komoly főispáni kudarcnak minősült.⁶⁵¹

Az ellenzéki *Vásárhely és Vidéke* hasábjain Endrey főszerkesztőként óriási sikerként ünnepelte a „minden sürgősebb indok nélkül”, csak a kormány iránti bizalom kinyilvánítására összehívott rendkívüli közgyűlés határozatát, melynek fényét növeli, hogy a 66 kabinet melletti szavazatban benne foglaltatott a hatalmi szóval kirendelt és szavazó 21 városi tisztviselő voksa is. Az ellenzéki képviselők szinte teljes számban megjelentek az ülésen, a kormánypártiak közül ugyanakkor többen „tüntetőleg” távolmaradtak, sőt: négy kormánypárti bizottsági tag is az ellenzékkel szavazott.⁶⁵² Lukács főispán érdemeit pedig ezúttal az öt rendre támadó *Vásárhelyi Híradó* is elismerte: „kalapot emelünk Lukács György dr. főispán pártatlansága előtt. A mit el kell ismerni, azt elismerjük. A hivatalos szavazatok a lehetőségig be voltak rendelve, de a főispán egyáltalában semminemű pressziót nem gyakorolt a közgyűlésre. Tartózkodott még a vélemény nyilvánítástól is. Szigorúan és tárgyilagosan, de mindenekfölött helyesen és korrektül járt el.”⁶⁵³

A főispán azonban hamarosan bőségesen „visszavágott”: az októberi városi közgyűlésen tárgyalták azt a belügyminiszteri leiratot, melynek értelmében ha az aktuális belpolitikai „ex-lex állapotra” hivatkozva a törvényhatóságok olyan határozatot hoznának, hogy nem fizetnek állami adót, abban az esetben ezt a döntésüket a tárca utólag meg fogja semmisíteni. Több törvényhatóságban (így Békés megyében és Szegeden) ugyanis a bizonytalan politikai helyzetre hivatkoz-

⁶⁴⁹ VH 1903. máj. 8.; HMV 1903. máj. 10.

⁶⁵⁰ HMV 1903. jún. 7.; VV 1903. jún. 7.; VH 1903. jún. 5., jún. 6.

⁶⁵¹ HMV 1903. jún. 11.; VV 1903. jún. 11.; VH 1903. jún. 7., jún. 10., jún. 11.

⁶⁵² VV 1903. jún. 11.

va megtagadták az önkéntes adófizetést, a vásárhelyi városi tanács ellenben a miniszteri leirat tudomásul vételét indítványozta. A szavazás ismét csak egyfajta kormányzattal szembeni bizalomnyilvánítási akcióvá vált, ezúttal azonban a helyi kormánypárt sikerével. Miután elérték, hogy képviselőik most szinte teljes számban megjelenjenek az ülésen, 76:71 arányban a tanácsi javaslatot fogadták el. A közgyűlésen is a tanácsi indítvány ellen érvelő Endrey lapjában labancoknak nevezte a leirat tudomásul vétele mellett szavazókat, a *Vásárhelyi Híradó* szerint pedig a közgyűlés hazafiatlan határozatával „az osztrák szellem győzött ma a törvényhatósági közgyűlésen”.⁶⁵⁴ Ez azonban csak a kezdet volt, lévén egy hónap múlva immár a Tisza István vezette, frissen kinevezett kormány melletti bizalmi szavazás következett a vásárhelyi közgyűlésben, ismét a kormánypárti erők sikerével (72:60). Endrey Gyula rezignáltan jegyezte meg, hogy „a tanács émelygős felirati javaslatát a mameluk-tábor és a berendelt 19 tisztviselő megszavazták”.⁶⁵⁵

Az ország 1903 októberében ünnepelte Deák Ferenc születésének 100. évfordulóját. Ebből az alkalomból Hódmezővásárhely is díszközgyűlést rendezett, melyen leleplezték a Deákot ábrázoló életnagyságú festményt is. Lukács főispán mondta az ünnepi beszédet, melynek aktuálpolitikai tartalma miatt Endrey Gyula először a közgyűlés ünnepi pillanatai közepette kért szót, majd lapjában is támadta a főispánt: „oly hangon szólt a közéletet foglalkoztató nagy politikai kérdésekről, hogy az nemcsak az ünnepség keretéből rítt ki, de egyáltalán a mi hazafias közönségünk előtt is visszatetsző, érthetetlen és szokatlan maradt”.⁶⁵⁶ A *Vásárhelyi Híradó* szintén elítélően szólt a főispán „hangulatkeltő” politikai megnyitóbeszédéről.⁶⁵⁷

Az újabb közgyűlési botrányra csak 1904 májusáig kellett várni, amikor – bár ez a tárgysorozatban nem került feltüntetésre – Lukács főispán elítélte a törvényhatósági bizottsággal az éppen lefolyt országos vasutassztrájkot. A vasúti altisztek és tisztviselők munkabeszüntetését a főispán „egyesek izgatásának, lázításának” következményeként értékelte, majd dicsérte „a helyzet magaslatán állt” kormányt, amely „törhetetlen eréllyel” helyreállította a forgalmat és a rendet. Endrey Gyula függetlenségi országgyűlési képviselő szintén

⁶⁵³ VH 1903. jún. 11.

⁶⁵⁴ VV 1903. okt. 25.; HMV 1903. okt. 25.; VH 1903. okt. 24.

⁶⁵⁵ VV 1903. nov. 22.; HMV 1903. nov. 22.; VH 1903. nov. 20.

⁶⁵⁶ VV 1903. okt. 18.; HMV 1903. okt. 18.

elítélte ugyan a sztrájkot, de a közgyűlésen kijelentette: nem hajlandó kinyilvánítani elismerését a kormány iránt, mert a rend helyreállításában nem a kabinetnek, hanem a munkába álló vasutasoknak, és az őket erre rábíró ellenzéki vezéreknek voltak érdemeik. Végül a közgyűlés egyhangúlag ítélte el az „anarkiát okozó” vasutassztrájkot, míg a kormány iránti elismerést 73:61 arányban szavazták meg.⁶⁵⁸

Endrey szokás szerint lapjában folytatta a küzdelmet, „törvényt és szabályrendeletet nem tisztelőnek” nevezve a főispánt, amiért utólag „becsempészte” a „felsőbb helyen megrendelt” bizalmi nyilatkozatot a közgyűlés tárgysorozatába. A *Vásárhely és Vidéke* humorrovatában elrejtett támadásra immár a *Hódmezővásárhely* is terjedelmes vezércikkben reagált, ismét minden tekintetben megvédve a főispánt és intézkedéseit: „a főispánnak joga van arra, hogy az egész országot érdeklő eseményekről a megnyitó beszédben megemlékezzék és a közgyűlésnek *érzelmi nyilatkozatra* adjon alkalmat”. A vonatkozó közgyűlés elején ezt tette akkor, amikor megemlékezett Jókai Mór haláláról, majd ugyanezt tette, amikor folytatólag szólt az országot megbénító vasutassztrájkokról. A vitából a „legszebb Thoroczkay-napokat” idéző, hetekig tartó, személyeskedéssel is tarkított sajtópolémia alakult ki a két lap között. Az események középpontjában pedig Vásárhely politikai életében először találkozhattunk a *Hódmezővásárhely* fiatal szerkesztőjével, Kun Bélával, aki a következő négy évtizedben megkerülhetetlen szereplője lett a városi közéletnek; 1910-től – rövid megszakítással – negyedszázadon át volt országgyűlési képviselő, az őszirózsás forradalom után pedig néhány hónapig Hódmezővásárhely kormánybiztos főispáni tisztségét is betöltötte.⁶⁵⁹

1904. december 13-án a technikai obstrukció november 18-ai, ún. zsebkendőszavazással⁶⁶⁰ történt letörése után az ellenzéki képviselők szétverték a képviselőház berendezését, véresre verték a parlamenti teremőröket.⁶⁶¹ „Míg városunk nagyhírű országgyűlési képviselője, dr. Endrey Gyula, a pesti lapok híradása szerint egy agyba-főbe vert de-

⁶⁵⁷ VH 1903. okt. 18.

⁶⁵⁸ HMV 1904. máj. 15.; VE 1904. máj. 15.

⁶⁵⁹ CSML HL Közgy. jkv. 331/1904. (05. 14.); CSML HL Főisp. ir. 114/1904.; VV 1904. máj. 15., máj. 20., máj. 22., máj. 25.; HMV 1904. máj. 18., máj. 22., máj. 29., jún. 8.; VH 1904. ápr. 26.

⁶⁶⁰ Az obstrukció ellen 1904. november 15-én Daniel Gábor betérjesztette a képviselőház elé a „lex Danielt” a megszigorított házszabályokról. A javaslatot november 18-án a Szabadelvű Párt az ún. zsebkendőszavazással fogadta el: az iszonyú ellenzéki zajban a házelnök zsebkendő-jelzésére a kormánypárt tagjai felugorva jelezték a javaslat elfogadását. *Csorba László*: i. m. 240.

⁶⁶¹ HMV 1904. dec. 13., dec. 14.; *Csorba László*: i. m. 240.; *Pölöskei Ferenc*: i. m. 434.

rék teremőrnek félczipőjét diadalmasan lógázta", addig Hódmezővásárhelyen a december 14-ei közgyűlésen ismét következett a bizalmi szavazás Tisza István kormánya irányában. A Kmetykó főjegyző által szerkesztett bizalmi feliratot Kovács János indítványára – a *Vásárhely és Vidéke* szerint „a berendelt virilizsek és a kiharangolt tisztviselők” segítségével – 118:93 arányban fogadták el a bizottsági tagok. Endrey Gyula szerint még a beteg bizottsági tagokat is kikényszerítették ágyaikból, Berger nyugalmazott főorvost lerendelték a szavazásra Budapestről, a szabadelvű Ernyei István főgimnáziumi tanárt pedig saját párttársainak, Lázár Lajosnak és Kovács Jánosnak kellett elrángatniuk az ellenzéki padosorok elől, „nehogy esetleges inzultusok forduljanak elő azon magatartása miatt, mely a legnagyobb mértékben kihívó volt, de azért – főispáni rendreutasítást nem vont maga után”. A *Vásárhelyi Híradó* közgyűlési tudósítása szerint „békés családapák egyszerre vérszomjas tigrisekké váltak”, de végül győzött a józan ész: „szerencsére a sávost-tarka vadbőrök alatt mégis csak békés polgárok vére keringett”.⁶⁶² December 30-án Lukács másik törvényhatósága, Békés megye is megszavazta a bizalmat Tisza István kormányának, 120:43 arányban.⁶⁶³

1903 szeptemberében vonult nyugdíjba Hódmezővásárhely egyik legrégebben ugyanazt a hivatalt ellátó tisztviselője, a 27 éve tiszti főorvosként munkálkodó Berger Ferenc. A város júliusban nagyszabású ünnepséggel búcsúztatta a Budapestre költöző doktort, amelyre várták volna Lukács György főispánt is,⁶⁶⁴ helyette azonban csak egy távirat érkezett, melyet Kmetykó főjegyző olvasott fel.⁶⁶⁵ Mikor Kmetykó a hivatalos elfoglaltsága miatt távolmaradó főispánt „kimentő” sürgöny felolvasásába kezdett, az ünnepségen jelentős beszédet is mondó Seltmann Lajos főrabbi hangosan megjegyezte: „Ezt nem lehet kimenteni”. A város egyik legjelesebb tisztviselője búcsúztatásáról való távolmaradást szintén menthetetlen udvariatlanságnak látó *Vásárhelyi Híradó* azonnal külön vezércikket szentelt a témának, leszögezve: egy Bergeréhez hasonló pálya méltatásakor „nem hiányozhatik csekélyke szanatórium ügyek miatt a közigazgatás első embere: a főispán. Bezzeg eljött volna akkor, ha a klikk valamely talpnyaló vezéralakjának kitüntetéséről és jubileumáról [egyértelmű utalás a

⁶⁶² CSML HL Közgy. jkv. 891/1904. (12. 14.); HMV 1904. dec. 16.; VV 1904. dec. 16.; VE 1904. dec. 15.; VH 1904. dec. 15.

⁶⁶³ HMV 1905. jan. 3.

⁶⁶⁴ HMV 1903. júl. 16.

Gazdasági Egyesületet vezető Vékony József 1903. márciusi ünneplésére, melyen az ünnepeltnek megítélt kitüntetést személyesen a főispán adta át, de később Imre József kitüntetését is ő nyújtotta át – a szerző] lett volna szó és összeverődött volna teljes létszámában a klikknek nevezett hatalmi érdekcsoportozat is, a mely most szinte tüntetőleg maradt távol.” Seltmann még keményebben ostromozta a főispánt: „És felejtse el a tisztelt fődoktor úr, hogy vannak férfiak, akiknek itt kellene lenni s nincsenek itt. A kik mindenhez értenek a világon, és ezt hangosan hirdetik is, akik mindenhez hozzászólnak, akik tudják azt is, hogy mivel harangoznak a világító toronyban, de mikor ötven esztendő becsületes munkáját kell megünnepelni, akkor az országnak nem tudni mely részében támadt szélvész, vagy zivatar miatt távolmaradnak, s megújul az apostolok oszlása...”⁶⁶⁶

Lukács főispán távozása

A fiatal, hatalmas közigazgatási tapasztalattal bíró Lukács György távozása vásárhelyi főispáni időszaka alatt végig téma volt, karrierje kapcsán rendre lábra kaptak különféle spekulációk. Alig valamivel kinevezése után felmerült, hogy a megüresedett debreceni főispáni posztot töltik majd be vele,⁶⁶⁷ 1903 januárjában pedig egyenesen a belügyminiszteri tisztséggel hozták kapcsolatba a nevét, párhuzamosan olyan kombinációkkal, hogy miniszteri megbízatása előtt rövid ideig a frissen vásárhelyi díszpolgárrá választott Darányi Ignác földművelésügyi miniszter melletti államtitkári állást tölti majd be.⁶⁶⁸ Ezek a jóslatok azonban végül nem teljesedtek be, Lukács György még 1905 nyaráig betöltötte a vásárhelyi főispáni posztot.

Az 1903. decemberi közgyűlés a soron következő általános tisztújítás időpontjaként 1904. január 20-át állapította meg, a pályázatokot január 15-én délutánig lehetett benyújtani.⁶⁶⁹ Míg az első negyedszázad hosszú ideig regnáló főispánjai több ilyen, hatévente esedékes tisztújítást is levezényelhettek (Dáni és Kállay egyaránt kettőt), addig pl. Thoroczky Viktor rövid főispánságába egyetlen tisztújítás sem fért bele, és Lukács Györgyébe is csak ez az egy.

⁶⁶⁵ HMV 1903. júl. 19.

⁶⁶⁶ VH 1903. júl. 21.

⁶⁶⁷ HMV 1901. dec. 15., dec. 19.; VV 1901. dec. 15., dec. 19.; VH 1901. dec. 15., dec. 19.

⁶⁶⁸ HMV 1903. jan. 4.; VV 1903. jan. 4.

⁶⁶⁹ HMV 1903. dec. 17.; VV 1903. dec. 17.

Az 1886. évi második törvényhatósági törvény életbe lépése óta egyre több törvényhatósági tisztviselői állás került közvetlen főispáni kinevezés alá, így a közgyűlés által választottak aránya és ezzel párhuzamosan a tisztújítás jelentősége is igen lecsökkent. Amint arról már esett szó, ezt a helyi közéletben sokan sérelmezték, teljes joggal az önkormányzatiságon esett súlyos sebként értékelve. A *Vásárhely és Vidéke* című lap már 1903 májusában, azaz nyolc hónappal a tisztújítás előtt megfogalmazta a vele kapcsolatos elvárásait: sok szempontból elégedetlen volt az ellenzéki lap a városi közigazgatás ügymenetével, hanyagságot, felületességet és lelkiismeretlenséget tapasztaltak. A tisztviselők némelyike nem áll hivatása magaslatán, nem tudnak önállóan gondolkodni és cselekedni, így mindenképp jelentősebb személycseréket szorgalmaztak a torony alatt.⁶⁷⁰

Az 1904. januári tisztújítás a közgyűlés által betölthető posztokra javarészt (közel 80%-ban) a korábban is ott dolgozó tisztviselőket állította újra csatasorba. Jelentős változásnak csak a főügyési és a pénzügyi tanácsnoki poszton történt csere minősült.⁶⁷¹ Először fordult elő Vásárhelyen, hogy a polgármesteri posztra egy jelentkező volt csak, a tisztséget 1898 óta betöltő Juhász Mihálynak nem akadt ellenfele.⁶⁷² A tisztújítással kapcsolatban újjáalakultak a városi szakbizottságok is: a szegényügyi, egészségügyi, statisztikai, gazdasági, építészeti és szépészeti, a számbíráló, a pénzügyi és költségvetési, színügyi, jogügyi, közművelődési és népnevelési, nyugdíjügyi és lótenyésztési bizottság.⁶⁷³

Főispáni elődeivel összehasonlítva Lukács György mutatkozott legintenzívebben Vásárhely politikai mezején. Ennek nemcsak azzal adta tanúbizonyságát, hogy Hódmezővásárhely közgyűlésében soha előtte annyi bizalmi szavaztatás nem volt az éppen aktuális kormányzat mellett, mint Lukács főispán idejében, hanem azzal is, hogy 1904 elején aktív szerepet játszott az állandó helyi szabadelvű pártkör megalakításában, melyre január 19-én került sor. A párt elnöke Kovács János lett, a főispán pedig nagyszabású beszédet tartott az alakuló gyűlésen, melyben leszögezte: nem főispánként, hanem a szabadelvű politika meggyőződéses híveként jelent meg a rendezvényen, s

⁶⁷⁰ VV 1903. máj. 3., szept. 13.

⁶⁷¹ CSML HL Közgy. jkv. 70-102/1904. (01. 20.); HMV 1904. jan. 22.; VV 1904. jan. 22.

⁶⁷² VV 1904. jan. 17.

⁶⁷³ CSML HL Közgy. jkv. 14-15/1904. (01. 13.); HMV 1904. jan. 17.

e körnek a jövőben a legfontosabb feladata a párt eszméinek népszerűsítése lesz a városban.⁶⁷⁴

A belpolitikai válság⁶⁷⁵ eredményeként a király 1905. január 3-án feloszlatta az országgyűlést, az újat pedig február 15-ére hívta össze. A januári vásárhelyi közgyűlésen a tanács javaslata a királyi levél tudomásulvétele és a választásokra való készülődés megkezdése volt, míg a függetlenségi Endrey Gyula óvást és tiltakozást indítványozott a szerinte törvénytelen házfelosztatás miatt. A szavazás a szabadelvűek sikerét hozta, a tanácsi javaslatot fogadta el a közgyűlés 105:86 arányban.⁶⁷⁶ Január-február fordulóján országgyűlési választásokra került sor, amely az 1875 óta kormányzó szabadelvű párt történelmi vereségével végződött.⁶⁷⁷ A választáson Lukács György szabadelvű képviselőjelöltként indult Gyulán (előtte Vásárhelyen is felkérte az intenzíven jelöltet kereső párt, Lukács azonban nem élt a lehetőséggel),⁶⁷⁸ ami már előre vetítette közelgő távozását főispáni posztjáról. Várható veresége tudatában azonban – a helyi szabadelvű sajtó interpretálása szerint „a felbujtogatott ellenzék hallatlan terrorizmusa miatt” – végül már a választás tartama alatt, de még annak befejezése előtt Lukács visszalépett a jelöltségtől, így ellenfele, a függetlenségi K. Schriffert József lett a gyulai képviselő.⁶⁷⁹ Mivel a választást a szövetkezett ellenzék nyerte, a *Vásárhely és Vidéke* február elején budapesti lapokra hivatkozva már a menesztendő főispánokról írt („első sorban azon főispánok menesztése várható, a kik Tisza erőszakos politikáját helyeselték és mindenben támogatták”), névsorukban Lukács György neve is szerepelt.⁶⁸⁰ Vásárhely volt főispánja, Kállay Albert ekkor köszönt el szegedi stallumától,⁶⁸¹ közpályáról való visszavonulása alkalmával a király a valóságos belső titkos tanácsosi méltóságot adományozta neki, s Hódmezővásárhely törvényhatósága is „hálás visszaemlékezéssel” üdvözölte,⁶⁸² majd Kiss Gyula városházi írnok kalligrafikus írásával, Posztós Pál

⁶⁷⁴ HMV 1904. jan. 22., jan. 24.

⁶⁷⁵ Csorba László: i. m. 240–241.

⁶⁷⁶ CSML HL Közgy. jkv. 2/1905. (01. 11.); HMV 1905. jan. 8.; VV 1905. jan. 13.; VH 1905. jan. 12.

⁶⁷⁷ Csorba László: i. m. 241.; Pölöskei Ferenc: i. m. 434.

⁶⁷⁸ HMV 1905. jan. 13., jan. 15., jan. 17., jan. 22.; VV 1905. jan. 10., jan. 13., jan. 15.; VH 1905. jan. 8., jan. 12.

⁶⁷⁹ HMV 1905. jan. 27.; VV 1905. jan. 27., jan. 29.

⁶⁸⁰ VV 1905. febr. 5., febr. 10.; HMV 1905. febr. 7.

⁶⁸¹ OL BM Eln. ir. 1088/1905.; HMV 1905. febr. 19.; VV 1905. febr. 5.; VH 1905. febr. 18.

⁶⁸² CSML HL Közgy. jkv. 96/1905. (03. 14.); HMV 1905. márc. 14., márc. 17.; VV 1905. febr. 19., márc. 17.; VH 1905. márc. 14., márc. 15.

könyvkötő díszes disznóbőrkötésével díszalbumot adott át Szegeden Juhász polgármester és Kmetykó főjegyző a volt főispánnak.⁶⁸³

1905. február 14-én az uralkodó elfogadta Tisza István és kormánya lemondását azzal, hogy a miniszterek további elhatározásig folytassák munkájukat; az uralkodó és a választásokon győztes koalíció között ugyanis nem jött létre megegyezés, leginkább a győzteseknek a kiegyezést élesen elutasító nézetei, valamint katonai követelése miatt.⁶⁸⁴ Sajtóhírek szerint Lukács György családjával együtt áprilisban „hosszabb tartózkodásra” Budapestre utazott Gyuláról;⁶⁸⁵ azaz a fővárosba költözött, bár főispáni lemondását továbbra is erősen cáfolták. 1905. június 18-án aztán I. Ferenc József a választások eredményét negligálva átmeneti jelleggel kinevezte Fejérváry Géza báró tábornokszernagyot, a m. kir. darabont testőrség kapitányát Magyarország miniszterelnökévé, megalakult az ún. darabontkormány.⁶⁸⁶ A parlamenti kisebbség élére álló kabinet feladata nem a valódi kormányzás megkísérlése volt, hanem a nemzeti ellenállást hirdető koalíció szétzilálása különféle manőverekkel. A felálló kabinet vallás- és közoktatásügyi minisztere Lukács György lett, akinek így le kellett mondania Békés megyei és hódmezővásárhelyi főispánságáról.⁶⁸⁷

A Vásárhely és Vidéke szerint Lukácsnak közös főispánként az lett volna a fő feladata, hogy az agrárszociális bajokat leküzdje. E tekintetben kevés sikert ért el, pozitívumként a tüdővésztes betegek számára létesítendő népszanatórium ügyében tett lépéseit emelték ki, munkássága alapján „mélységes titoknak” tartották, hogy mi képesíti őt a közoktatási tárca vezetésére.⁶⁸⁸ Székér Andor Békés megyei főispáni titkár mindenestre június 14-ei keltezéssel megküldte Gyuláról az 1901-1905. évi vásárhelyi főispáni iratokat a helyi főispáni iratkezelőnek, Vörös Lajos fogalmazónak.⁶⁸⁹

A hódmezővásárhelyi főispánság történetében Lukács távozása volt az első, amely kifejezetten a belpolitikai eseményekkel állt

⁶⁸³ HMV 1905. jún. 9.; VV 1905. jún. 9., jún. 27.; VH 1905. jún. 9.

⁶⁸⁴ Csorba László: i. m. 241.

⁶⁸⁵ HMV 1905. ápr. 7.

⁶⁸⁶ Pölöskei Ferenc: i. m. 434-435.; Csorba László: i. m. 241. A darabontok egykor a középkori magyar városok gyalogoskatonái voltak, utóbb kifejezetten a magyar gyalogost jelentette a szó. A magyar királynak nemcsak lovas, hanem gyalogos testőrsége is volt, ennek élén állt Fejérváry Géza báró, tábornokszernagy.

⁶⁸⁷ OL BM Eln. ir. 4383/1905.; Csorba László: i. m. 242.; Pölöskei Ferenc: i. m. 435.; Bölöny József: Magyarország kormányai 1848-1992. Budapest, 1992. 78., 128-129., 223., 343.; HMV 1905. jún. 16., jún. 18.; VV 1905. jún. 18.; VH 1905. jún. 16., jún. 17.

⁶⁸⁸ VV 1905. jún. 16.

⁶⁸⁹ HMV 1905. jún. 18.

közvetlen összefüggésben. Az „alkotmányos szokás”, mely szerint ha új kormány lép hivatalba, a főispánok automatikusan lemondanak, ekkor még csak papíron dívott, a gyakorlatban általában nem következtek be nagy változások; a korszak kormányváltásai nem érintették a főispáni kar reprezentánsait, ami azzal is összefüggésben állt, hogy a szabadelvű párt kabinetjei váltogatták egymást hosszú ideig. Lukács György lemondásáig Vásárhelyen csak akkor távozott főispán, ha belefáradt már a munkálkodásába (Dáni, Rónay és bizonyos szempontból Kállay), ha a kormány paradigmaváltásban gondolkodott egy lokális ügy megoldása kapcsán (Kállay), vagy ha éppen botrányai már tarthatatlanná tették a helyzetét (Thoroczky).

Bár Lukács miniszter lett, az országszerte törvénytelennek tartott, élesen elutasított darabontkormányban való szerepvállalása Vásárhelyen is sokáig megbocsáthatatlan volt, pár hónap elteltével már valóságos szidalomnak számított, ha valakire azt mondták, Lukács főispán kegyeltje volt (az 1905 nyarán új lapot indító Kun Bélát évekig revolvertették ezzel konkurensei, s az ifjú szerkesztő nem győzte a vádakhoz hosszú vezércikkekben cáfolni⁶⁹⁰). A függetlenségi Vásárhely és Vidéke szégyennek nevezte, „hogyan becsületes érzésű magyar emberek vállalkozzanak a bécsi akarat képviselőjére és a lealázó udvari lakáj szerepére”, és döbbenetesnek tartották, hogy Lukács miniszteri kinevezését néhányan dicsőségnek érezték a városban.⁶⁹¹ Békés megyétől a főispán nyílt levélben köszönt el, ebben leszögezte, hogy maga is a győztes koalíció kormányának kinevezését tartja a válság végleges megoldásának, amíg azonban nem jön létre megegyezés erről a királlyal, nem maradhat kormány nélkül az ország. Ezért, a „haza érdekében” vállaltak tárcát a darabontkormány miniszterei.⁶⁹²

Hódmezővásárhellyel június 20-án kelt levelében tudatta miniszteri kinevezését, egyúttal megköszönte a városnak főispáni működése idején iránta tanúsított jóindulatát.⁶⁹³ A Békés megye közönségéhez írottal szinte teljesen megegyező szövegű, s emiatt a vásárhelyi közvélemény nagy része által sértve támadott búcsúlevelét a június 28-ai közgyűlés tárgyalta: a tanács javaslata az volt, hogy – félretéve minden politikai vonatkozást – fejezze ki a közgyűlés sajnálatát a főispán távozása miatt, míg Endrey Gyula csupán tudomásulvé-

⁶⁹⁰ VRÚ 1905. aug. 30., okt. 10.; VV 1906. júl. 31., nov. 21., 1909. ápr. 24.; HMV 1907. aug. 25., aug. 30.

⁶⁹¹ VV 1905. jún. 18.; VRÚ 1906. jan. 12.

⁶⁹² HMV 1905. jún. 20.; VV 1905. jún. 20.; VH 1905. jún. 20.

telt ajánlott az „alkotmányellenes” kormányban szerepet vállaló Lukács távozásával kapcsolatban. Névszerinti szavazásra került sor, s ezúttal Endrey indítványa győzött 92:66 arányban. A helyzet abszurditását mutatta, hogy Fejérváry miniszterelnöknek a kormány hivatalba lépését tudató leiratával kapcsolatban már a városi tanács is azt javasolta, hogy a közgyűlés szavazzon bizalmatlanságot az új kabinettel kapcsolatban, ami egyhangúlag meg is történt. Borsod megye határozatához csatlakozva kimondták, hogy az új kormány „törvényellenes rendeleteit” nem hajtják végre, adókat nem hajtanak be, újoncokat nem állítanak.⁶⁹⁴ A szabadelvű vásárhelyi törvényhatósági bizottsági tagok nem nyugodtak bele a távozó főispánnal kapcsolatos közgyűlési határozatba, s végül június 29-én „semmit sem nagyító, de semmit le nem tagadó” búcsúlevelet intéztek Lukácshoz, külön kiemelve négyéves főispánsága időszakából a tudóvész elleni küzdelem megkezdését, a szanatórium-egyesület létrehozását.⁶⁹⁵

Közben a közigazgatási bizottság előző heti ülésén Kovács János indítványára jegyzőkönyvben is megörökítették a búcsúzó főispán érdemeit, köszönettel adózva a „távozó államférfinak”. Kovács indítványát 6:2 arányban fogadták el a bizottság tagjai, akik közül Endrey Gyula „megbotránkozását” fejezte ki az indítvány és a határozat kapcsán.⁶⁹⁶ A volt főispánt tisztelői – Fári Antal és Bereczk Péter aláírásával ellátott – díszes emlékirattal is elbúcsúztatták, melyet személyesen adtak át Lukácsnak 1905 augusztusában.⁶⁹⁷ Lukács decemberben ismét megpróbálta a képviselőjelöltséget, de ezúttal Budapest II. kerületében (1882-ben itt érettségizett) szenvedett vereséget a szövetkezett ellenzék jelöltjével, Németh Imrével szemben.⁶⁹⁸

Miniszteri tisztségéről Lukács az országgyűlés 1906. február 18-án történt felosztatásakor köszönt le, a darabontkormány második összetételű változatában már nem ő volt a vallás- és közoktatásügyi miniszter, lemondását az uralkodó 1906. március 6-án fogadta el.⁶⁹⁹ A tevékenységével szemben roppant kritikus vásárhelyi lapok is elis-

⁶⁹³ HMV 1905. jún. 25.; VV 1905. jún. 22.

⁶⁹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 324/1905. (06. 28.), 326/1905. (06. 28.), 569/1905. (10. 30.); HMV 1905. jún. 29.; VV 1905. jún. 29., júl. 2.; VH 1905. jún. 21., jún. 27., jún. 29.

⁶⁹⁵ HMV 1905. júl. 2.

⁶⁹⁶ HMV 1905. júl. 2., aug. 6.; VV 1905. jún. 29.

⁶⁹⁷ HMV 1905. aug. 6.

⁶⁹⁸ HMV 1905. dec. 10.; VV 1905. nov. 19., dec. 10.; VH 1905. nov. 18., dec. 8.; VRÚ 1905. nov. 14., dec. 8., dec. 9.; *Kruzslicz István Gábor: Lukács György.* In: Hmv. tört. alm. 169–170.

⁶⁹⁹ *Böölöny József: i. m. 78., 128–129., 223., 343.; Kruzslicz István Gábor: Lukács György.* In: Hmv. tört. alm. 170.; VRÚ 1906. márc. 8.

merték, hogy már többször távozni akart a kabinetből, azonban annak legnagyobb tekintélyű tagjaként kifejezetten ragaszkodtak a személyéhez, egyfajta törvényes és szakmai „kirakata” volt Lukács György az országszerte illegitimnek tekintett hatalomnak. Ennek ellenére a darabontkormány tagjaként ellene is bírósági eljárás indult a következő kabinet idején, de elítélésükre nem került sor. Fejérváry kormányában való szerencsétlen szerepvállalása azonban csak időlegesen akasztotta meg Lukács karrierjét, különösen Trianon után lehetett újra gyakrabban találkozni a nevével, bár Gyulán 1910-ben pártonkívüli programjával országgyűlési képviselővé is választották,⁷⁰⁰ ezt követően belépett a Nemzeti Munkapártba. Trianon után, a Bethlen-éra idején az Egységes Párt tagja lett, 1922-ben és 1926-ban újra elnyerte a gyulai mandátumot. Német, francia, olasz és angol nyelvtudása birtokában bekapcsolódott az Interparlamentáris Unió és a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójának munkájába. 1936-ban immár a Független Kisgazdapárt tagjaként indult az esztergomi választókerületben, de ekkor már nem sikerült képviselői mandátumot szereznie. Öt tüdőbeteg-gondozó intézet és szanatórium létesítése fűződik az országban nevéhez, de alapított gyermek-egészségügyi és gyermekvédelmi társaságot is, a szegedi egyetem 1923-ban a hazai közegészségügy érdekében kifejtett tevékenységéért díszdoktorává avatta. 1922 februárjában újra üdvözölhették Hódmezővásárhelyen, meghívottként jelen volt ugyanis Cseh András plébános beiktatási ünnepélyén, közel egy évtized múlva pedig a Revíziós Liga vásárhelyi alakuló gyűlésének vezérszónoka volt. Lukács György 85. születésnapja betöltése után néhány nappal, 1950 szeptemberében hunyt el Budapesten.⁷⁰¹

Nagy Mihály, a darabont főispán (1905–1906)

Interregnum országos botrányokkal

Fejérváry Géza kormányával szemben országos ellenállási akció bontakozott ki, a választásokon győztes koalíció 1905. június 21-én nemzeti ellenállást hirdetett a három nappal korábban hivatalba lépett kabinettel szemben, ehhez csatlakozott Hódmezővásárhely tör-

⁷⁰⁰ HMV 1910. jún. 2.

⁷⁰¹ Kruzslicz István Gábor: Lukács György. In: Hmv. tört. alm. 169–171.; Héjja Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950. Főispánok és alispán-

vényhatósága is a már említett június 28-ai közgyűlési határozatával. Az ellenállás pedig a főispánok kinevezése és beiktatása köré összpontosult leginkább és leglátványosabban, hiszen azt a kormány éppen saját főispánjai révén igyekezett visszaszorítani. Miután ahogy teltek a hónapok, és az új hatalomnak nemhogy az ideiglenes jellege és a tarthatatlan belpolitikai helyzetnek valamiféle megoldása kristályosodott volna ki, hanem éppen ellenkezőleg az alkotmányellenesnek tekintett kormányzat egyre inkább berendezkedett, a helyi ellenállás kifejeződése lett mind a vármegyékben, mind a törvényhatósági jogú városokban az új kabinet által kinevezett főispánokkal szembeni minél látványosabb elhatárolódás. Az 1886. évi XXI. tc. 60. §-a alapján, valamint a bevett szokásjog szerint is egy főispán hatalomra kerülésének nemcsak az uralkodói kinevezés volt sarkköve, hanem hogy az illető törvényhatóság ünnepélyesen beiktattat-e állásába vagy sem, esküjét ugyanis ezen aktus alkalmával kellett letennie. A főispáni tisztség gyakorlásának alapfeltétele volt az önkormányzati szerv beleegyezését is jelképező installáció; és most ez teremtett lehetőséget a kormányzattal való szembeszegülésre.

A helyi szabadelvű párt érezhetően őrlődött ebben az új helyzetben. Egyrészt az a júniusi városi közgyűlésen egyértelműen kiderült, hogy a darabontkormány hatalomra kerülését ők is törvénytelennek tekintik, és egyhangúlag megszavazták, hogy Hódmezővásárhely nem kíván együttműködni az új hatalommal, a passzív rezisztencia eszközéhez folyamodik. Ugyanakkor szembe kellett nézniük azzal is, hogy ebben a kormányban miniszteri szerepet vállaltak jeles szabadelvű politikusok is (bár Lukács György többször képviselőjelöltként is nyíltan vállalta szabadelvű elkötelezettségét, hivatalosan pártonkívüli volt, ellenben pl. Kristóffy József belügyminiszter, Lányi Bertalan igazságügy-miniszter, vagy éppen Vörös László kereskedelmi miniszter párttag volt). Az 1905 tavaszán szabadelvű képviselőjelöltként Endreyvel szemben indult és vereséget szenvedett Erneyi István főszerkesztésével készült *Hódmezővásárhely* cikkeiben érthetően elsősorban éppen a városban még mindig sokak által tisztelt Lukács miniszteri tevékenységének pozitívumait igyekezett – akár vezércikkek útján is – felmutatni,⁷⁰² ezzel azonban csak annyit értek el, hogy

ok. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből 8.) Gyula, 2002. 145–150.; MN 1922. febr. 4.; VÜ 1931. ápr. 24., ápr. 28.

⁷⁰² H MV 1905. júl. 9., júl. 14., júl. 21., júl. 23., júl. 28., aug. 6., aug. 13., aug. 20., dec. 12.

volt szerkesztőjük, Kun Béla új lapjában már csak „darabontpártként” emlegette őket.⁷⁰³ A szabadelvű párt ebből a helyzetből később már nem tudta helyes irányba navigálni hajóját, és hamarosan eltűnt a magyar politikai élet színteréről: 1906 tavaszán feloszlott.⁷⁰⁴

A darabontkormány hivatalba lépése után Hódmezővásárhely azon törvényhatóságok közé tartozott, ahová a legkésőbb neveztek ki új főispánt, a vásárhelyi tisztséget közel fél évig nem töltötték be. Október végén ugyan felmerült, hogy Békés megye és Hódmezővásárhely főispánjává Szalay József vásárhelyi rendőrfőkapitányt nevezik ki, ezt a hírt azonban senki sem vette igazán komolyan,⁷⁰⁵ néhány nap múlva pedig „egészen megbízható forrástól” jött az információ, hogy Szeged és Vásárhely közös főispánja báró Gerliczy Félix deszki földbirtokos, Fejérváry miniszterelnök veje lesz.⁷⁰⁶

A helyi közvélemény hónapokon keresztül inkább az ország többi főispáni kinevezését és beiktatását, az azokat körülvevő botrányokat taglalta, miközben szinte rettegtek attól a pillanattól, amikor kiderül, hogy kit is szán ide a kabinet és mi lesz majd akkor, ha őt Vásárhelyen be is kell iktatni. Botrány pedig akadt bőven: az első négy főispáni kinevezésre 1905. október végén került sor, és ettől kezdve gyorsultak fel igazán az események. Az első beiktatás Kolozsvármegyében történt: záptojással, tintatartókkal, könyvekkel és székekkel dobálták meg a beiktatására érkező főispánt, végül az egyik bizottsági tag székkal derékon vágta. Ugyanőt másnap a kolozsvári városi főispáni tisztségébe installálták volna, de a közgyűlés hangulata „olyan izgatott volt”, hogy a polgármester jobbnak látta az installációt elhalasztani; tette mindezt azután, hogy a közgyűlési terem ajtajánál őrt álló 15 bizottsági tag kijelentette: a főispánt élve ide nem fogják beereszteni. Abaúj-Torna vármegye úgy határozott, hogy kinevezett főispánját nem iktatja be, esküjét nem hallgatja meg, részére lakást és irodai helyiséget nem biztosít, a megye tisztviselőit pedig eltiltja a vele való érintkezéstől. Szatmár megyében a főispán az elé álló bizottsági tagokat félrelökve jutott csak el az emelvényig, ahol aztán egy képviselő terjedelmes iratcsomót vágott az arcába, mire a főjegyző felfüggesztette az ülést, s a főispán csak az ezután keletkezett hatalmas zajban hadarhatta el es-

⁷⁰³ VRÚ 1905. dec. 14.

⁷⁰⁴ *Pölöskei Ferenc*: i. m. 436.

⁷⁰⁵ VRÚ 1905. okt. 25.

⁷⁰⁶ VRÚ 1905. okt. 28.

küjét. Udvarhely megye parlamenti módszereket alkalmazott: obstrukcióval, „túlbeszéléssel” akadályozták meg a darabont főispán beiktatását akként, hogy miután felolvasták elődje búcsúlevelét, ahhoz annyian jelentkezhettek hozzászólásra, hogy az napokat vett volna igénybe, így az alispán inkább felfüggesztette a közgyűlést.⁷⁰⁷

Kezdett elszabadulni a pokol, nem csoda, hogy egyre többen utasították vissza a nekik felkínált főispáni állást, vagy éppen mondtak le a korábban már elfogadott tisztségről.⁷⁰⁸ Kassán az alispán szervezte a megyei ellenállást (rendeletére befalazták a főispáni szoba közgyűlési terembe nyíló ajtaját), amivel szemben az új főispán karhatalmat vett igénybe és úgy törette le a közgyűlési terem pecsétjét. Beiktatni azonban így sem lehetett, mert egy főbírón kívül senki sem ment el az installációra, a kassai jogászfjúság pedig este felkereste a főispán szállását, és miközben trágár dalokat énekeltek, berontottak a vendéglő folyosójára. Az incidens a főispán feleségének ájulásával ért véget. Komárom megyében fülsiketítő láрма és abcúgolás fogadta a közgyűlési terembe belépő főispánt, aki a csengővel próbált rendet teremteni, majd mikor ez nem sikerült, hangos ordítózás közepette üvöltő dervisként mondta el esküszövegét, mire gróf Zichy Miklós országgyűlési képviselő a keze ügyébe került teli tintatartót vágta volna a főispánhoz, csak balszerencséjére mást talált el vele. Makón Csanád megye frissen kinevezett főispánja csendőrséget és katonaságot rendelt a városba, mire a lakosok még az utcára sem mentek ki, a beiktatás kb. 50 fős közönség előtt zajlott le síri csöndben. Gyulán a Békés megyei főispán is azt a trükköt alkalmazta, mint több társa: gyorsan kineveztek híveik közül valakit tiszteletbeli tisztviselőnek, és a távolmaradó tisztikar helyett az ő segítségükkel tették le esküjüket, váltották hivatalossá beiktatásukat. Gyulán szuronyos csendőrök és 10 bizottsági tag részvételével sikerült az installáció, a teremből sápadt arccal kilépő főispánt és kísérőit a távolmaradó képviselők és a közönség leköpdöste és inzultálta, míg a csendőrök közbe nem léptek. Nagyváradon új fortélyként a beiktatási ceremóniából üztek gúnyt. A vonaton érkező darabont főispánt a bizottsági tagok nevetséges díszbandériummal fogadták, fiatal inasok kísérték számárháton, miközben a fekete-sárga ruhába öltöztetett cigányzenekar hamisítatlan macskazenét szolgáltatott. Az

⁷⁰⁷ HMV 1905. okt. 27.; VV 1905. nov. 5.; VH 1905. nov. 4., nov. 5., nov. 7., nov. 15.; VRÚ 1905. nov. 4., nov. 5.

egész város gyászlobogókkal volt díszítve, a közönség abcúgolással és lármázással fogadta a főispánt és kíséretét, akiket végül egy fekete zászlók által körülvett nagy fekete koporsó zárt magába, miközben a város templomainak tornyában egész nap kongott a lélekharang. A főispán titkárja jelenlétében tette le a hivatalos esküt, majd szinte elmenekült Nagyváradról. A legdurvább eset azonban Debrecenben történt, ahol a napok óta az érkezésére váró tömeg az új főispánt megrohanta, összeverte, majd az állomás előtt álló halottaskocsira dobta s folytonos ütlegetések közepette vitte be a városba. A 47 sebből vérző főispán alig tudott kiszabadulni és elmenekülni, s amint ez sikerült neki, véres kézzel azonnal megírta lemondását.⁷⁰⁹

Az indulatok elszabadulásának hatására 1906 elején egyre több törvényhatóságba neveztek ki királyi biztosokat (elsősorban persze Debrecenbe és Hajdú megyébe, mellette Marosvásárhelyre és Torda-Aranyos megyébe, Budapestre és Pest megyébe). A királyi biztosnak jogában állt a törvényhatóság közgyűléseinek, különböző bizottságai és választmányai működésének felfüggesztése, gyakorolhatta a közgyűlés teljes jogkörét, szükség szerint maga alakíthatta újjá a bizottságokat és választmányokat, közvetlenül rendelkezhetett a tisztviselőkkel és egyéb hivatalos közegekkel. A nem engedelmeskedő tisztviselők ellen vizsgálatot indíthatott, hivatalukból felfüggeszthette és el is mozdíthatta őket, ideiglenesen vagy véglegesen megoldva egyúttal a helyettesítésüket. Szinte szabad keze volt a törvények tekintélyének és a kormány rendeleteinek érvényesítésére.⁷¹⁰

A darabont főispán beiktatása

Miközben a kabinet az ellenálló önkormányzati tisztviselők felfüggesztésével operált,⁷¹¹ a függetlenségi vásárhelyi sajtó a törvényhatóságok „lélekiemelő nemzeti küzdelméről” beszélt, és a párt képviselőinek hathatós támogatásával az 1905. novemberi közgyűlésen díszpolgárrá választották „a most folyó nemzeti küzdelem három kimagasló alakját”, Kossuth Ferenc függetlenségi és 48-as pártelnököt, Apponyi Albert országgyűlési képviselőt és Justh Gyula képviselőházi

⁷⁰⁸ VH 1905. dec. 12.; VRÚ 1905. dec. 16.

⁷⁰⁹ HMV 1905. nov. 19., dec. 1., dec. 17., 1906. jan. 5.; VV 1905. dec. 15., dec. 31.; VH 1905. nov. 7., nov. 18., nov. 30., dec. 17., dec. 30.; VRÚ 1905. dec. 17., 1906. jan. 4.; VH 1906. jan. 3., jan. 4.

⁷¹⁰ HMV 1906. márc. 13.; VV 1906. márc. 6.

⁷¹¹ VH 1905. nov. 18.; *Sarlós Béla*: i. m. 185–197.

elnököt.⁷¹² A hivatalos lap végül az év utolsó napjaiban közölte, hogy a kormány Szeged főispánjává Nagy Mihály 45 esztendőes kecskeméti ügyvédet, volt szabadelvű országgyűlési képviselőt nevezte ki, s egyúttal ideiglenesen megbízta a hódmezővásárhelyi főispáni teendők ellátásával is, 1905. december 25-ei hatállyal. Kristóffy belügyminiszter „kellemetlen újévi ajándékát” még a kormányt a lehetőségek határáig védő szabadelvű lap is felesleges provokációként értékelte, amely csak arra jó, hogy az ország többi részéhez hasonlóan a vásárhelyi „törvényhatósági közgyűlések nyugodt menete” is felkavarodjon: „nagyon szeretnők, ha hamis prófétáknak bizonyulnánk később, de nekünk úgy látszik, hogy a főispáni kinevezéseknek annyi kudarcz után is egyre-másra erőszakolt folytatása alighanem a teljes abszolutizmus berendezkedésének kezdetét jelenti”.⁷¹³

Nagy Mihály lehetséges kinevezésének híre a *Pesti Hírlap* értesülése nyomán már december elején felmerült a városban, később azonban Hont megyei főispánjelöltnek nevezték.⁷¹⁴ Ekkor olyan hír kelt szárnyra, hogy a makói installációnál segédkező, a kényszerűség okán hirtelen vármegyei tb. főjegyzőnek is kinevezett Barna Sándor Csanád megyei árvaszéki ülnök lehet majd a vásárhelyi főispán,⁷¹⁵ végül mégis a leginkább emlegetett Nagy Mihályt érte a „megtiszteltetés”. Juhász polgármester bizalmas értekezletet hívott össze a főispáni beiktatás ügyében. A közgyűlés mindkét pártját képviselő értekezlet abban állapodott meg, hogy tartózkodnak mindenféle erőszakos tüntetéstől, de a törvénytelen kormánnyal szemben úgy fejezik ki bizalmatlanságukat, hogy az installáción senki nem jelenik meg a törvényhatóság képviselőjében.⁷¹⁶

1906. január 2-án újabb értekezletet tartottak a polgármester vezetésével. Abban ismét egyetértettek, hogy a törvényhatósági bizottsági tagok közül senki sem vesz majd részt Nagy Mihály „kecskeméti lakos” beiktatásán, a tisztviselők kapcsán azonban ugyanezt már nem mondták ki. Tartottak ugyanis attól, hogy az országos példák alapján az ő távolmaradásuk Vásárhelyen is állásukból való felfüggesztésükkel, esetleg elmozdításukkal jár majd együtt, ebben az

⁷¹² CSML HL Közgy. jkv. 717/1905. (11. 22.); VV 1905. nov. 24., nov. 26.; VRÚ 1905. nov. 23.

⁷¹³ OL BM Eln. ir. 8105-8106/1905.; CSML HL Közgy. jkv. 1/1906. (01. 04.); HMV 1905. dec. 31.; VV 1905. dec. 31., 1906. jan. 3.; VRÚ 1905. dec. 30.

⁷¹⁴ OL BM Eln. ir. 7483/1905.; VV 1905. dec. 3., dec. 5.; VRÚ 1905. dec. 4., dec. 14.

⁷¹⁵ VRÚ 1905. dec. 21.

esetben pedig nem lesz, aki családjaikról gondoskodják, esetleges kártalanításukra ugyanis a városnak nincs lehetősége. A beiktatással kapcsolatos nyílt állásfoglalás ügyében másnapra rendkívüli közgyűlést hívtak össze.⁷¹⁷

Ezen a bizottsági tagok szinte teljes létszámban megjelentek. Elfogadták az előző napi értekezlet alapján készült tanácsi határozati javaslatot, majd Endrey Gyula mégiscsak beadott pótindítványára megszavazták, hogy a tisztviselőket is eltiltják a beiktatáson való megjelenéstől, esetleges hátrányaik kapcsán vállalva azt, hogy teljes vagyoni kártalanítást biztosítanak majd nekik. Kijelentették, hogy a város élére kinevezett politikai megbízottat törvényes főispánjuknak nem ismerik el, a polgármesternek megtiltották, hogy összehívja Nagy Mihály beiktató közgyűlését, az országgyűlés képviselőházához pedig felirattal éltek, alkotmányjogi sérelmük orvoslását kérve. A városházán lévő főispáni hivatalt és lakást nem bocsátják Nagy rendelkezésére, vele minden személyes érintkezést megtagadnak, és a város társadalmát is erre kéri fel. Egyúttal 40 fős alkotmányvédő bizottságot is alakítottak a szükséges intézkedések megtételére.⁷¹⁸ A belügyminiszter a beiktatást megtagadó közgyűlési határozatot utóbb megsemmisítette, így a polgármester újabb rendkívüli közgyűlést hívott össze a miniszteri leirat elutasítása és a városi határozat további fenntartásának kimondása tárgyában. A január 19-ei közgyűlés e tanácsi határozatot ismét egyhangúlag elfogadta.⁷¹⁹

A tisztviselők kártalanítására alakult alkotmányvédő bizottságot Endrey Gyula országgyűlési képviselői minőségében először 1906. január 19-ére hívta össze. A mintegy 25 megjelent tag a bizottság elnökévé Endreyt, jegyzőjének Csáky Lajos főügyészt választotta meg. A bizottság nevében Endrey nyugalomra intette a lakosságot, az üzlettulajdonosokat pedig felszólította, hogy Nagy Mihály esetleges majdani bevonulása alkalmával boltjaikat a nemzeti gyász jeléül tartsák zárva, a lakosságot pedig arra kérték, hogy ugyanekkor házaikra gyászlobogót tűzzenek ki. Kovács János indítványára ismételten felhívást intéztek a város törvényhatósági bizottsági tagjaihoz,

⁷¹⁶ HMV 1905. dec. 31.; VV 1905. dec. 31.; VRÚ 1905. dec. 31., 1906. jan. 1., jan. 2.

⁷¹⁷ HMV 1906. jan. 3.; VV 1906. jan. 3.; VH 1906. jan. 3.; VRÚ 1906. jan. 3.

⁷¹⁸ CSML HL Közgy. jkv. 1/1906. (01. 04.); HMV 1906. jan. 5.; VV 1906. jan. 3., jan. 5.; VH 1906. jan. 5.; VRÚ 1906. jan. 4., jan. 5.

⁷¹⁹ CSML HL Közgy. jkv. 32/1906. (01. 19.); HMV 1906. jan. 19., jan. 21.; VV 1906. jan. 12., jan. 14., jan. 16., jan. 19., jan. 21.; VH 1906. jan. 19., jan. 20.; VRÚ 1906. jan. 12., jan. 19., jan. 20.

hogy tartózkodjanak a beiktató közgyűlésen való megjelenéstől. A segélyforrásokról, valamint a közönség plakátok útján való tájékoztatásáról gondoskodni hivatott szűkebb körű bizottságot is alakítottak ekkor, melynek tagjai Endrey Gyula, Csáky Lajos, Kovács József, Kovács János és Kánitzér Sándor lettek.⁷²⁰ A bizottság következő ülése január 26-án volt, ekkor a városi tisztviselők esetleges majdani kártalanítására 50 ezer K-s alapot tettek nyílt hitel igénybe vétele útján. Ugyanekkor felhívást intéztek a város közönségéhez, hogy az esetleges beiktatás alkalmával őrizték meg higgadtságukat, a nyilvános csoportosulásoktól és tüntetésektől tartózkodjanak.⁷²¹

Miután felszállt a fehér füst, a vásárhelyiek lázasan kezdték taglalni, mikor és milyen körülmények között kerül majd sor a város élére oktrojált főispán beiktatására. Egyrészt minden nagyobb előkészület, a városban megforduló minden idegen gyanúsna, inkognitóban tapogatózó darabont főispánnak tűnt (a lapok még segítettek is ebben, hevenyészett személyleírást adva: „szőke és szakállt visel”).⁷²² Másrészt a helyi lapok olyan jelzőkkel illették a kinevezett főispánt, ami korábban teljességgel elképzelhetetlen lett volna e méltósággal, s úgy általában bármely törvényhatósági tisztséggel és tisztviselővel kapcsolatban. Nevezték Nagy Mihályt a darabontkormány – a „bécsi lakájbanda” – fogdmegjének,⁷²³ darabontbérencnek,⁷²⁴ „ismeretlen, névtelen, lehetetlen alaknak”, a mindenkori kormányok talpnyalójának,⁷²⁵ szőke szakállú és nyájas tekintetű mumusnak,⁷²⁶ nevét Nagy Miskaként gyászkeretben megjelentető írásban operettfőispánnak, „valami Nagy Mihály nevezetű kecskeméti fiskálisnak”,⁷²⁷ a „politikai pribék szerepére vállalkozó bérszolgának”,⁷²⁸ császári biztosnak,⁷²⁹ eladósodott politikai vigécnek, eladott lelkű bécsi lakájnak⁷³⁰ és még hosszan lehetne sorolni. A kereskedő ifjak 1906. januári estélyén pedig Hajós Mariska aratott nagy sikert különféle

⁷²⁰ HMV 1906. jan. 21.; VV 1906. jan. 21., febr. 18.; VH 1906. jan. 23.; VRÚ 1906. jan. 20.

⁷²¹ VV 1906. jan. 26.; VH 1906. jan. 27.; VRÚ 1906. jan. 26., jan. 28.

⁷²² VRÚ 1905. dec. 8., dec. 21.; VV 1906. jan. 28.

⁷²³ VV 1905. dec. 31.

⁷²⁴ VV 1906. jan. 9.

⁷²⁵ VRÚ 1905. dec. 4.

⁷²⁶ VRÚ 1905. dec. 14.

⁷²⁷ VRÚ 1905. dec. 30.

⁷²⁸ VRÚ 1905. dec. 31.

⁷²⁹ VH 1906. febr. 20.

⁷³⁰ VRÚ 1906. jan. 3.

nemzeti táncaival és kuplékkal: „a hálás közönség szívesen tapsolta, különösen mikor Nagy Miskát gúnyolta”.⁷³¹

Nagy Mihály kinevezése után december utolsó napjaiban levelet küldött Szathmáry Tihamér városi tanácsnoknak, melyben megkérte, hogy Szalay rendőrfőkapitánnyal együtt mielőbb látogassák meg Kecskeméten. Szathmáry visszautasította a kérést,⁷³² ellenben sokakban megütközést keltett, hogy Szalay József elutazott Nagy Mihályhoz.⁷³³ A főispán szegedi beiktatására 1906. január 15-én került sor, ahol a polgármester nem tett eleget az installáló közgyűlés összehívására vonatkozó többszöri főispáni rendeletnek, így azt Nagy Mihály az 1886. évi XXI. tc. 46. §-a alapján végül saját maga hívta össze. Lázár György szegedi polgármester falragaszokon kérte a város lakosságát, hogy tartózkodjanak az erőszaktól és a rendzavarástól. Az érkező főispán útját kordonokkal zárták el és katonai karhatalommal biztosították, Nagy Mihály délután rendőri fedezet mellett hajtatott a városházára, fülsiketítő tüntetés közepette. A főispán a főkapitány, a város felfüggesztett főjegyzője, valamint egy, rögtön hazáruulónak bélyegzett törvényhatósági bizottsági tag (Politzer Sándor) jelenlétében tette le a hivatalos esküt, majd a 10 perces procedura után „erős fedezet mellett” a vasútállomásra vitette magát és visszautazott Kecskemétre. Vasúti kocsijának ablakait a tüntető tömeg beverte.⁷³⁴ Ettől kezdve mindennapi témává vált Hódmezővásárhelyen, hogy mikor érkezik meg ide is beiktatására Nagy Mihály. Ezen az sem segített, hogy pl. a *Vásárhely és Vidéke* 1906. január elejétől szinte minden számában *Jön a darabant-ispán!* és hasonló című írásokkal jelentkezett, tovább gerjesztve a már amúgy is feszült hangulatot.

Vadabbnál vadabb történetek keltek szárnyra, a vásárhelyiek immár tényleg minden előkelőbb külsejű idegenben a főispánt vélték felfedezni. A belügyminiszter február elején bekérte a városi törvényhatósági bizottsági tagok névsorát, amiből a helyiek arra követték, hogy Nagy Mihály itt is ugyanúgy saját maga kívánja összehívni a közgyűlést, mint tette azt Szegeden.⁷³⁵ Február 15-én a fővárosból Vásárhelyre érkezett Horváth Elek belügyminiszteri titkár, jelentkezett a rendőrfőkapitánynál és a polgármesternél, majd

⁷³¹ VH 1906. jan. 23.

⁷³² VV 1905. dec. 31.; VRÚ 1905. dec. 31.

⁷³³ VV 1906. jan. 3.; VRÚ 1906. jan. 4.

⁷³⁴ OL BM Eln. ir. 245/1906.; HMV 1906. jan. 14., jan. 16.; VV 1906. jan. 16.; VH 1906. jan. 16., jan. 18.; VRÚ 1906. jan. 15., jan. 16., jan. 17.

⁷³⁵ HMV 1906. febr. 11.; VV 1906. febr. 11.; VH 1906. jan. 23.; VRÚ 1906. febr. 10.

helyszíni bejárást tartott a városháza közgyűlési termében és lépcsőházában, hogy miként helyezték majd el a beiktatás alkalmával ki-
rendelésre kerülő csendőröket és katonákat. Horváthot a belügymi-
niszter rendelte ki Nagy Mihály vásárhelyi installálásának kormány-
biztosává, s vele egy napon Jakab Sándor csendőrszázados is a város-
ban járt terepszemlén.⁷³⁶

Egyre-másra terjedtek futótűzszerűen a rémhírek, hogy mikor is
lesz a vásárhelyi installáló közgyűlés. Február közepén Nagy Mihály
átiratot küldött Juhász Mihály polgármesternek, hogy 16-án délig tu-
dassa vele, hajlandó-e összehívni beiktatása napjára a város közgyű-
lését. A polgármester a 82/1906. sz. közgyűlési határozatra hivat-
kozva ezt február 11-én táviratilag megtagadta. Végül a főispán ál-
tal kiküldött meghívókat február 17-én vehették kézbe a bizottsági
tagok, ebben Nagy Mihály a beiktatása időpontját február 19-én dél-
előtt 9-re tűzte ki a városháza közgyűlési termébe, a rendkívüli
közgyűlés egyetlen tárgya „a főispáni szokott eskü letétele” volt. A
tiszttviselők külön ajánlott, zárt levelet kaptak a főispántól, mely-
ben arra hívja fel őket, hogy az általa összehívott rendkívüli köz-
gyűlésen kötelesek megjelenni. A beiktatásra nagy, összesen 1200 fős
katonai és fegyveres erő érkezett a városba: február 17-én reggel
kilenckor a szegedi 46. gyalogezred katonái jöttek különvonattal,
két órával később kétszázadnyi huszár Nagykikindáról, Szegedről vo-
nattal még 150 csendőr, majd délután még egy század huszár. A kato-
nák egy részét a városházán, valamint a polgári és a tanonciskolák-
ban helyezték el, a többieket pedig magánszállásokon. A tisztek a
Fekete Sas, a Nemzeti és a Központi szállodákban nyertek elhelye-
zést.⁷³⁷ A 479 K 24 fillért kitevő karhatalmi költségeket a városnak
kellett megelőlegezni azzal, hogy a kabinet majd később megtéríti,
azonban a darabontok bukása utáni új kormány erre végül nem volt
hajlandó.⁷³⁸ Hosszú procedura és többszöri fellebbezések után a köz-
igazgatási bíróság 1907 júniusában végleg úgy döntött, hogy a költ-
ségeket a városnak kell viselnie.⁷³⁹

A hétfői beiktatáson – a fővárosban aznap oszlatták fel az or-
szággyűlést, s a parlament épületét szuronyos katonaság szállta

⁷³⁶ OL BM Eln. ir. 1261/1906., 1421/1906.; VV 1906. febr. 16., febr. 18.; VH 1906. febr. 16.; VRÚ 1906. febr. 16., febr. 17.

⁷³⁷ OL BM Eln. ir. 1337/1906., 1353/1906.; HMV 1906. febr. 18.; VV 1906. febr. 18.; VH 1906. febr. 17., febr. 18.; VRÚ 1906. febr. 16., febr. 17., febr. 18., febr. 19.

⁷³⁸ VRÚ 1906. júl. 15., dec. 28., dec. 30.

⁷³⁹ CSML HL Tan. ir. II. 677/1906.; VV 1907. jún. 15.

meg⁷⁴⁰ – a törvényhatóság egyöntetű állásfoglalása dacára egy bizottsági tag mégis megjelent: Ánizsfeld Zsigmond neve ettől kezdve szitokszóvá vált Vásárhelyen. Reggel fél 8-kor a katonaság megszállta és lezárta a Kossuth teret, a csendőrség pedig a városházát, a közönség tisztes távolból követhette csak az eseményeket, a polgármester és a főjegyző pl. a Sas vendéglő előtt állva. Az épületeken gyászlobogókat lengetett a szél, a Zsoldos utca egyik háza előtt ácsolt akasztófán bábu lengett, nyakában „Nagy Mihály” feliratú cédulával. A főispán a népkerti állomáson szállt le a szegedi vonatról, kíséretében Winckler István kir. ügyésszel, Gunda Antal főispáni titkárral (eredetileg márianosztrai fegyintézeti őrmester), hírlapírókkal – valamint a helyi megvetés legfőbb tárgyával, Ánizsfeld „Zsigával”. A városházára tartó főispáni hintót szinte észre sem lehetett venni, annyira körbevették a huszárok és a csendőrök.⁷⁴¹

Amezőhegyesi uradalomból rendelkezésére bocsátott hintóból kiszállva Nagy Mihály fekete szalonruhában, „szilárd léptekkel” tartott a fűtetlen városháza közgyűlési terme felé, ahová Szalay főkapitány vezette be, megmutatta neki az elnöki széket és megtette a még szükséges intézkedéseket. Kilenckor a főispán felállt és kijelentette: „A gyűlést megnyitom! A város törvényhatósági bizottságának tagjait szabályszerűen hívtam össze, konstátálom, hogy a jegyzői korból senki nem jelent meg s ennél fogva kötelességét mindenki megszegte.” Ezután Gunda Antalt kinevezte tiszteletbeli főjegyzőnek, majd felolvasta a főispáni eskümintát. Gunda eskütételéhez maga a főispán olvasta elő a mintát, majd a frissen kinevezett tb. főjegyző és Ánizsfeld hitelesítették a jegyzőkönyvet. Mivel a tisztviselői korból senki sem volt jelen, a főispán azzal vette magához a jegyzőkönyvet, hogy azt személyesen terjeszti majd fel a belügyminiszterhez. Az egész aktus néhány percre tartott csupán, végeztével a főispán ugyanazon az úton és ugyanazokkal távozott, amelyen és akikkel érkezett: különvonat vitte Szegedre, ahonnan Budapestre utazott tovább. A *Vásárhely és Vidéke* szomorúan említette meg, hogy az installáció alatt Szalay főkapitány szinte végig bent tartózkodott a közgyűlési teremben az egyik padhoz támaszkodva, és csak a főispáni eskütétel közepén vonult az ajtóhoz. A tisztviselők csak 10 óra után, Nagy Mihály távozását követően lepték el a városházát, s láttak neki

⁷⁴⁰ Csorba László: i. m. 243.

⁷⁴¹ HMV 1906. febr. 20.; VV 1906. febr. 20.; VRÚ 1906. febr. 19., febr. 20.

mindennapos munkavégzésüknek.⁷⁴² A márciusi vásárhelyi közgyűlés tárgyalta az installáció jegyzőkönyvének Budapestről megőrzés végett való leküldését: azzal vették tudomásul, hogy Endrey Gyula indítványára hálás elismerésüket fejezték ki a beiktatástól távolmaradó tisztikarnak. Ugyanekkor nem ismerték el Gunda Antal tb. főjegyzői kinevezését, őt a város tisztviselői közé nem iktatták be, valamint a jegyzőkönyvet nem vették be az esztendő hivatalos közgyűlési jegyzőkönyvei közé, a határozatok számozásánál sem vették figyelembe, s hiányzik a levéltárban ma megtalálható bekötött gyűjteményből is.⁷⁴³

A beiktatáson megjelenő egyetlen törvényhatósági bizottsági tag, Ániszfeld Zsigmond ellen valóságos hajtóvadászat indult.⁷⁴⁴ A legfinomabb kritika vele szemben az volt, ha egyszerűen csak hazáárulónak, esetleg erkölcsi halottnak nevezték. Hódmezővásárhely városának becsületén és hazafiságán esett csorbaként élték meg azt, hogy egy bizottsági tag kétszeresen is kimondott közgyűlési határozat dacára csak megjelent az installáción, s tette ezt annak tudatában, hogy a beiktatás vélhetően az ő jelenléte nélkül is megtörtént volna. A *Vásárhely és Vidéke* „undorodással és ökölbe szorított kézzel” írta le Ániszfeld nevét, s már ekkor világossá tette, hogy anyagi haszonszerzés céljából vállalkozott szerepére. Kósza hírként rögtön meg is említették, hogy egy 1000 holdas olcsó földbérlet lesz majd árulása jutalma.⁷⁴⁵ A zsidó hitközség tagjai aláírásaikkal ellátott indítványt nyújtottak be az elnökséghez, hogy Ániszfeldet töröljék a hitközség tagjainak sorából.⁷⁴⁶ Júliusban a *Szegedi Újság* már azt a nehezen hihető verziót közölte, hogy saját elmondása szerint Ániszfeld 16 ezer K-t kapott árulásáért Kristóffy belügyminisztertől, mikor azonban jelentkezett volna „jutalmáért”, egyszerűen elzavarták. Erre a darabontkormány fejéhez fordult, akivel végül sikerült 12 ezer K-ban kiegyeznie...⁷⁴⁷

Nagy Mihály hivatalosan 1906. április 19-ig volt Vásárhely főispánja, a darabontkormány április 8-ai lemondása után természetesen

⁷⁴² OL BM Eln. ir. 1493/1906.; HMV 1906. febr. 20.; VV 1906. jan. 28., jan. 30., febr. 18., febr. 20.; VH 1906. febr. 20.; VRÚ 1906. febr. 19., febr. 20., febr. 22., febr. 23.

⁷⁴³ CSML HL Közgy. jkv. 173/1906. (03. 14.); CSML HL Tan. ir. II. 1820/1906. (Ebben az iratcsomóban található meg a darabont főispán beiktatásának eredeti jegyzőkönyve.); HMV 1906. márc. 16.; VV 1906. márc. 9., márc. 16.; VRÚ 1906. márc. 7., márc. 15.

⁷⁴⁴ VH 1906. márc. 20.; VRÚ 1906. febr. 22.

⁷⁴⁵ VV 1906. febr. 20., márc. 4.

⁷⁴⁶ VV 1906. febr. 23.; VRÚ 1906. febr. 20.

⁷⁴⁷ VV 1906. júl. 27.

ő sem maradhatott, lemondását április 10-én adta be gróf Andrássy Gyula belügyminiszternek.⁷⁴⁸ Főispánként érdemleges tevékenységet Hódmezővásárhelyen nem fejtett ki, olyannyira, hogy botrányos installálása után nem is járt többet a városban (a hozzá címzett leveleket Vásárhelyen át sem vették, hanem automatikusan szegedi hivatalába irányították).⁷⁴⁹ Beiktatása előtt egy nappal újra összeült az alkotmányvédő bizottság, itt Kovács József felszólalásából arra lehetett következtetni, a törvényhatóság nem fogja arra kényszeríteni a tisztviselőket, hogy a jövőben ne engedelmeskedjenek a főispán rendelkezéseinek. Esetleges felfüggesztésükkel ugyanis azt is kockáztatták volna, hogy teljesen idegen személyeket nevezzenek ki a helyükre. Wilhelm Arnold hosszabb beszédben fejtegette, hogy a törvényhatóság Nagy Mihály főispánnal politikai közösséget nem vállal, ellenben a közigazgatás menetét nem szabad megakasztani.⁷⁵⁰

Aszokatlan helyzethez szokatlan megoldások jártak: nem a főispán járt Vásárhelyre, hanem a vásárhelyiek hozzá. Nagy Mihály beiktatása után elsőként Szalay József rendőrfőkapitány járt Szegeden a főispánnál, s referált neki a vásárhelyi állapotokról, egyúttal a főispán közölte vele azt a belügyminiszteri rendeletet, amely szerint semmiféle népgyűlés nem engedélyezett, ha mégis tartanának, karhatalommal kell azt megakadályozni.⁷⁵¹ Miután Szegeden botrányba fulladt a főispán által összehívott és elnökölt közgyűlés,⁷⁵² Nagy Mihály távirati úton magához rendelte Juhász polgármestert és Kmetykó főjegyzőt, s a megbeszélésen abban maradtak, a márciusi vásárhelyi közgyűlést a polgármester hívja össze, és ő is lássa el az elnöki teendőket.⁷⁵³ Március végén pedig azért rendelte be a főispán távirati úton Szegedre Juhász Mihályt, hogy az év eleje óta megalakítandó bizottságok és választmányok összeállításáról tárgyaljanak, hiszen ezek tagságának egy részét a főispán nevezi ki. A tárgyalás azonban nem hozott konkrét eredményeket ebben a kérdésben,⁷⁵⁴ az ezt követően Vásárhelyen összehívott értekezlet ugyanis leszögezte, hogy semmiféle, Nagy Mihály által tett főispáni kinevezéshez nem járul

⁷⁴⁸ OL BM Eln. ir. 3195/1906., 3311/1906.; VH 1906. ápr. 11., ápr. 21.; VRÚ 1906. ápr. 21., ápr. 25.

⁷⁴⁹ CSML HL Főisp. ir. 144/1906.

⁷⁵⁰ HMV 1906. febr. 20.; VV 1906. febr. 18., febr. 20.; VRÚ 1906. febr. 20.

⁷⁵¹ HMV 1906. febr. 25.; VV 1906. febr. 23.; VRÚ 1906. febr. 24.

⁷⁵² HMV 1906. márc. 2.; VV 1906. márc. 2.; VRÚ 1906. márc. 1., márc. 2.

⁷⁵³ HMV 1906. márc. 9.; VV 1906. márc. 9.; VH 1906. márc. 7., márc. 8.; VRÚ 1906. márc. 8.

⁷⁵⁴ VV 1906. márc. 30.; VH 1906. márc. 29.

hozzá,⁷⁵⁵ így a kérdéses választmányokat már csak az új főispán novemberi beiktatása után egészítették ki.

A *Hódmezővásárhely* című lap a passzív rezisztencia fenntartását egyre nehezebbnek látva több írásában is arra kérte a helyieket, különösen a tisztviselőket, hogy – belekapaszkodva az alkotmányvédő bizottság azon elhatározásába, hogy a közigazgatás menetét nem szabad megakasztani – működjenek együtt a főispánnal, és Szegedhez hasonlóan vegyék fel újra a munka fonalát, mintha mi sem történt volna. Közben egy egész város állt szemben a törvénytelennek tekintett hatalom képviselőjével, a lap vezércikke már annak programját ecsetelte: a „munka, igazság, törvényes eljárás hármas jelszavát”.⁷⁵⁶ Március közepén a fentieket még azzal támasztották alá, hogy egy helytelen lépés, a célon túllövő közgyűlési határozat azt vonhatja maga után, hogy Hódmezővásárhelyre is királyi biztost rendelnek majd ki, ami a város önkormányzatiságának halálát jelenti majd.⁷⁵⁷ A *Vásárhelyi Reggeli Újság*, valamint a *Vásárhely és Vidéke* számára ez újabb lehetőséget adott a támadásra, utóbbi azzal vádolta a cikk íróját, Horovitz Jakabot, ami a leginkább megbocsáthatatlan volt a passzív rezisztencia közepette: hogy árulásra való felbujtást követett el, hogy törvényes főispánnak tekinti Nagy Mihályt, és úgy gondolja, a tisztviselőknek is akként kell vele szemben viselkedniük.⁷⁵⁸

A szegedi egyeztetés dacára a vásárhelyi alkotmányvédő bizottság március 11-én újra összeült, ennek apropóját az adta, hogy megakadályozzák-e majd a főispánt a márciusi közgyűlés vezetésében, s egyáltalán miként fogadják őt, ha főispánként megjelenik a városban. A bizottság nagy többsége Lázár Lajos indítványára újból kimondta, hogy Nagy Mihály főispánnal politikai közösséget nem vállal, nem ismeri el törvényes főispánnak. Februári installációját „erőszakos fegyveres beiktatásnak” minősítették, s mivel várható, hogy ha a főispánban megvan a szándék a közgyűlés levezetésére, akkor ahhoz ismét fegyveres segítséget vesz majd igénybe, aminek engedni fognak ugyan, de egyetlen elnöki intézkedését sem veszik figyelembe, a közgyűlés tárgyalásai alatt az ő irányítását nem fogadják majd el. Kovács József helyi függetlenségi pártelnök is erre az álláspontra helyezkedett. A „főispáni talpnyalónak” nevezett *Hódmezővásárhely* című

⁷⁵⁵ VV 1906. ápr. 6.

⁷⁵⁶ H MV 1906. febr. 27., márc. 4., márc. 9.

⁷⁵⁷ H MV 1906. márc. 13.

lap a bizottsági ülésen elhangzottakat akként értelmezte, hogy az alkotmányvédők ugyanarra az álláspontra helyezkedtek, melyet ők sokat támadott cikkeikben vallottak; ennek alapján kikérték maguknak a *Vásárhely és Vidéke*, valamint a *Vásárhelyi Reggeli Újság* állandó támadásait, cikkírójuk hazaárulónak nevezését.⁷⁵⁹ Az aggodalom felesleges volt: a szegedi példán okulva, s a megbeszéltek szerint Nagy Mihály nem jelent meg a márciusi hódmezővásárhelyi közgyűlésen.⁷⁶⁰

Fábry Sándor főispánsága (1906–1907)

Új főispán keresése és érkezése

Lukács György miniszterré való kinevezésével párhuzamos főispáni lemondása, azaz 1905. június közepe óta Hódmezővásárhelynek gyakorlatilag nem volt főispánja. A darabontkormány időszaka jócskán felértékelte ezt az intézményt, az egész belpolitikai válság közepontjában a törvényhatóságokba kiküldött bizalmi emberek fogadtatása állt. Mindez azt eredményezte, hogy amikor a királlyal kötött paktum eredményeként Wekerle Sándor második kormánya 1906. április 8-án hivatalba lépett, majd hatalmát a két és fél héttel később megrendezett országgyűlési választások révén meg is tudta erősíteni,⁷⁶¹ rögtön megkezdődtek a találgatások arról, hogy ki ülhet bele Hódmezővásárhely régóta üresen álló főispáni székébe. Másrészt viszont egyre többen hangoztatták, hogy nem is lenne szüksége a városnak főispánra, hiszen lám, nagyszerűen működik a közigazgatás nélküle is. És mivel e nézetek szerint a vásárhelyi adminisztráció jobban működik főispán nélkül, mint mondjuk valamely környékbeli törvényhatóság elmentéses érdekeivel összekötve, ragaszkodnia kellene ebben az átmeneti időszakban Hódmezővásárhelynek ahhoz, hogy önálló főispánságot nyerjen, mert az már igazoltan működésképtelennek bizonyult, ha „hatra-vakra, külön honorárium gyanánt, oda lökik valamelyik vármegyei vagy városi törvényhatósághoz”.⁷⁶²

Az első hírek arról szóltak, Kelemen Béla szegedi ügyvéd, a tápai kerület volt függetlenségi országgyűlési képviselője lehet az új

⁷⁵⁸ VV 1906. márc. 4., márc. 11.; HMV 1906. márc. 6., márc. 9.; VRÚ 1906. márc. 4., márc. 6., márc. 7., márc. 9.

⁷⁵⁹ HMV 1906. márc. 13.; VRÚ 1906. márc. 12.

⁷⁶⁰ HMV 1906. márc. 16.; VRÚ 1906. márc. 15.

⁷⁶¹ Csorba László: i. m. 243–244.; Pölöskei Ferenc: i. m. 443–444.

⁷⁶² VRÚ 1906. júl. 15.

főispán,⁷⁶³ majd az terjedt el, hogy Hódmezővásárhely újra önálló főispánság lesz, nem kell majd közösködnie sem Szegeddel, sem Csongrád vagy Békés megyével.⁷⁶⁴ Ekkor a város egykori polgármesterét, az ügyvédi praxist folytató Baksa Lajost említették lehetséges főispánjelöltként, azonban ezt a hírt a helyi sajtó – belügyminisztériumi forrásra hivatkozva – rögtön megcáfolta.⁷⁶⁵ Nyáron viszont már olyan hírek terjedtek a két városban, hogy a korábban emlegetett Kelemen Béla egyszerre lesz szegedi és vásárhelyi főispán is.⁷⁶⁶ Mivel azonban megfelelő jelöltet Vásárhelyre a kormány továbbra sem talált, fokozatosan szélesítették Juhász Mihály polgármester jogosultságait, aki csak úgy gyakorolhatta a főispáni jogokat, hogy eseti engedélyeket kapott a minisztériumtól minden alkalommal, pl. kórházi orvosi állások kinevezés útján való betöltésére, vagy éppen a kijelölő választmány összeállítására és az ülésén való elnöklésre,⁷⁶⁷ majd a közigazgatási bizottság börtönvizsgáló albizottságának újjáalakítására.⁷⁶⁸ Ezek az eseti megbízások oda vezettek, hogy volt fővárosi lap, aki Juhász polgármestert már ideiglenes főispánnak is nevezte, holott erről szó sem volt.⁷⁶⁹

Kelemen Béla végül nem vállalta a vásárhelyi posztot (Csongrád megye és Szeged közös főispánja lett), így nyár közepén már Návay Tamás Csanád megyei főispánt emlegették e tisztségre,⁷⁷⁰ a *Makói Újság* hasábjain közzétett hírt azonban az érintett szinte azonnal megcáfolta. Návay nyilatkozata szerint soha nem is kérték fel kormányzati szinten a vásárhelyi főispáni poszt ellátására, azonban ha ez meg is történne, ő azt a „leghatározottabban visszautasítaná”, hiszen Csanád megyei hivatalos teendői mellett családi ügyei és gazdasága vezetése olymértékben leköti erejét, hogy egy újabb felelősségterhes állást már nem tudna elvállalni.⁷⁷¹ A *Vásárhelyi Reggeli Újság* több alkalommal is Endrey Gyula országgyűlési képviselőt nevezte meg leendő főispánként, ő azonban ezt azonnal határozottan cáfolta.⁷⁷²

⁷⁶³ HMV 1906. ápr. 10.; VV 1906. máj. 6., máj. 11.; VH 1906. ápr. 12.; VRÚ 1906. ápr. 12.

⁷⁶⁴ HMV 1906. máj. 13.; VRÚ 1906. máj. 7.

⁷⁶⁵ VV 1906. máj. 11.

⁷⁶⁶ HMV 1906. júl. 15.; VV 1906. máj. 24., máj. 27.; VRÚ 1906. júl. 8.

⁷⁶⁷ HMV 1906. jún. 14.; VRÚ 1906. jún. 14.

⁷⁶⁸ HMV 1906. júl. 3.; VRÚ 1906. júl. 2., júl. 7.

⁷⁶⁹ HMV 1906. júl. 8.; VV 1906. júl. 8.

⁷⁷⁰ HMV 1906. júl. 22.; VV 1906. jún. 3., jún. 17., júl. 17., okt. 9.; VRÚ 1906. ápr. 13., júl. 20.

⁷⁷¹ HMV 1906. júl. 24.; VV 1906. júl. 24.; VRÚ 1906. júl. 23.

⁷⁷² VRÚ 1906. jún. 27.

A végül új vásárhelyi főispánná október 9-ei keltezéssel tényleg ki is nevezett *Fábry Sándor* neve először 1906. szeptember végén merült fel.⁷⁷³ Fábry 1906. április 21. óta Békés megyei főispánként működött, ami azt jelentette, hogy folytatódott a Lukács György távozásával megszakadt Békés megyei vonal a vásárhelyi főispánság történetében, egyúttal a város továbbra sem kapott önálló főispánt. Fábry vásárhelyi kinevezése ideiglenes volt csupán, a hírre rendkívüli tanácsülést tartottak, majd táviratban üdvözölték a város nevében a főispánt. Október közepén Juhász polgármester és Szalay főkapitány Békéscsabára utazott, megbeszélendő az ünnepélyes beiktatás időpontját és részleteit az új főispánnal.⁷⁷⁴

A 47 éves, 1885 óta Békés vármegyei aljegyző, utóbb gyomai járási főszolgabíró, majd megyei főjegyző, 1894-ben alispánná lett Fábry Sándor⁷⁷⁵ nem volt teljesen ismeretlen Hódmezővásárhelyen, hiszen származása és teljes addigi közigazgatási pályája egyaránt a szomszédos megyéhez kötötte. Installálását november 5-ére tűzték ki (azért ilyen kései időpontra, mert az egész ország II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai hamvainak hazahozatalának ünnepélyével foglalkozott éppen),⁷⁷⁶ s a helyiekbe új remény költözött. A Hódmezővásárhely új felelős szerkesztője, Róth Antal vezércikkében – nyilvánvaló túlzással – egészen odáig ment, hogy Vásárhely addig volt főispánjai közül „egyik sem hagyott maga után maradandó emléket”, a hatalom pusztá képviselőjénél nem terjedt tovább működésük. Róth nem vélte felfedezni a városon a haladás nyomait, hiszen nincs gyár Vásárhelyen, állami „intézményecske” is csak kettő, de sok hasznat ezekből sem húznak. Annál is inkább sokat vártak az új főispántól, mert eddig a város szavazóképes többsége nem a kormánypártokra szavazott, mostanra azonban még ez az akadály is elhárult, így Fábry politikai előítéletektől mentesen kezdheti majd meg főispáni munkálkodását.⁷⁷⁷

Fábry 1906. november 4-én, vasárnap délután érkezett vonattal Békéscsaba felől Vásárhelyre, a törvényhatóság tagjai és tisztviselői a nagyállomáson fogadták a polgármester üdvözlőbeszédével. A menet a közönség sorfala között a Kállay és Andrássy utcákon át a városházához vonult, ahol a főispáni lakásban pihenhetett meg, s

⁷⁷³ OL BM Eln. ir. 7381/1906.; CSML HL Közgy. jkv. 734/1906. (11. 05.); HMV 1906. szept. 30.; VV 1906. szept. 28., okt. 9., okt. 14.; VRÚ 1906. okt. 2., okt. 14.

⁷⁷⁴ HMV 1906. okt. 14.; VV 1906. okt. 14., okt. 16.; VRÚ 1906. okt. 14.

⁷⁷⁵ *Héjja Julianna Erika*: i. m. 86–90.

⁷⁷⁶ *Csorba László*: i. m. 244.; *Pölöskei Ferenc*: i. m. 444–445.; HMV 1906. okt. 16.; VRÚ 1906. okt. 16.

uzsonnázható kíséretével Fábry. Aznap este a Kaszinóban rendeztek vacsorát, ahol a helyi dalárda szerenáddal kedveskedett az új főispánnak. A beiktatás napja a reggeli istentiszteletekkel indult a református ótemplomban és a római katolikus templomban, majd a zsúfolásig tömött közgyűlési teremben negyed 11-kor kezdődött a díszközgyűlés, melynek végén a különböző városi küldöttségek (összesen 24) tisztelegtek a főispánnál, s a Fekete Sas nagytermében 250 terítékes díszebéd zárta a programot a már megszokott pohárköszöntőkkel.⁷⁷⁸

Székfoglaló programbeszédében – sok elődjéhez hasonlóan – Fábry Sándor is a „munka embereként” tűnt fel a helyiek előtt. Elsőként azt kérte tőlük, hogy ne tekintsék idegennek annak ellenére se, hogy nem a város szülötte (ezt felesleges is volt említenie, hiszen egyetlen korábbi főispán sem volt vásárhelyi születésű), majd a Békés megyével való hasonlóságokat hangsúlyozta. Leszögezte: elmúltak azok az idők, amikor a főispáni tisztség csupán méltóság volt, a mai közigazgatás csillogás helyett tevékeny munkálkodást kíván meg a kormány helyi képviselőjétől is. Neki pedig eszményképe a munka, hiszen azáltal vált – összeköttetések és vagyon nélkül, a közigazgatási számlátrát végigjárva – Békés megye főispánjává is. Az új idők új főispánt is kívánnak: amíg korábban az önkormányzatok jellemzően ellenséget láttak az államhatalom képviselőjében, immár össze kell forrnia törvényhatóságnak és főispánjának, hiszen az új éra főispánja nem csupán bizalmi embere a kormánynak, hanem annak elveit szem előtt tartva az autonómia kipróbált harcosának is kell lennie. Nála pedig kevés alkalmasabb embert lehetne találni ezen új főispáni szerepkörre, hiszen egész pályafutása az önkormányzathoz köti.

A közigazgatás általános feladatairól szólva Fábry elmondta, hogy nézete szerint a magyar közigazgatás csak akkor lesz teljes, ha egy új hatáskörrel, mégpedig a közgazdasági közigazgatás beillesztésével bővül. Magyarország viszontagságos történelme okán évszázadok óta a nemzeti és politikai önállósága biztosításával volt elfoglalva, mialatt a gazdasági élet nem fejlődhetett ki kellőképpen. Mivel az európai államok új viszonyrendszerében közgazdasági harcok döntik majd el az államok sorsát, így e tekintetben sem szabad lemaradnunk. Ezért vallja magáénak az új kormány első nagyfontosságú célkitűzését, az iparfejlesztést, így a társadalom közgazdasági törekvéseit, a

⁷⁷⁷ HMV 1906. okt. 23.

⁷⁷⁸ HMV 1906. nov. 4., nov. 6.; VV 1906. nov. 6.; VRÚ 1906. nov. 5.

közigazgatás közgazdaság felé hajló reformjait fogja leginkább támogatni. A mezőgazdaság érdekeinek megóvása mellett „vállvetve kell tehát közgazdasági alkotások megteremtésén munkálkodnunk”.

Szintén a közigazgatás általános feladatai sorában említette a szociálpolitika megoldandó kérdéseit, mint a korszak legégetőbb problémáját. A munkások anyagi helyzetén a mezőgazdasági és ipari munkaalkalmak szaporításával lehet javítani, miközben meg kell akadályozni a nemzetközi szociáldemokrácia internacionális elvekkel való izgatását. Főispáni ajtaja mindig nyitva áll majd szegény, árva, elhagyatott és gyámolításra szoruló embertársai előtt.

Harmadik fontos közigazgatási feladatként említette a közegészségügy fejlesztését, hiszen „a nemzet ereje és legfőbb vagyona az ország népessége”. A felsorolt három jelentős feladat mellett Fábry szolt még a közművelődés, a szellemi fejlődés jelentőségéről a jó közoktatás kapcsán. Beszédét azzal fejezte be, hogy a főispáni tisztség bizalmi állás mindkét irányból. A kormány bizalma a kinevezés tényében nyilvánul meg, az önkormányzaté pedig csak idővel, a harmonikus együttműködés alapján fejlődhet ki. Fő törekvése az lesz, hogy az előbbit megőrizze, az utóbbit pedig kiérdemelhesse.

A hatalmas éljenzéssel, kitörő lelkesedéssel fogadott székfoglaló után a hagyományoknak megfelelően Kmetykó József főjegyző üdvözölte a frissen beiktatott főispánt a város tisztikara nevében (már Rónay Lajost is Kmetykó köszöntötte 1881-ben, Fábry Sándor pedig az ötödik üdvözlendő főispánja volt, s ebbe egyrészt belefért a törvényhatóság történetében leghosszabb ideig működő Kállay Albert közel 12 éve, másrészt a beiktatását a teljes tisztikar távolmaradásával megtartó, így természetesen főjegyzői köszöntésben sem részesült Nagy Mihály is). Beszédében a főjegyző visszautalt az éppen véget ért súlyos belpolitikai válság hónapjaira, amikor a törvénytelenül működő kormány „a törvényhatóságokba hazafiságukról megfélelkezett egyéneket küldött kormánybiztosoknak, főispánoknak, azokat a közérzülettel szemben katonai karhatalommal iktatta be”. A törvényhatósági bizottság nevében Pap Imre református lelkész üdvözölte az új főispánt, összehasonlítva a közelmúlt „gyászos” installációját a mostani beiktatás fényével, örömeivel és lelkesedésével.⁷⁷⁹ A Nagy Mihály által Szegedre bekért, és Vörös Lajos ügyosztályi fogalmazó által be

⁷⁷⁹ OL BM Eln. ir. 7717/1906.; CSML HL Közgy. jkv. 735/1906. (11. 05.); H MV 1906. nov. 6.; VV 1906. nov. 6.; VRÚ 1906. nov. 5., nov. 6.

is küldött főispáni iktatókönyvet, pecsétet és iktatóbélyegzőt Lázár György polgármester Fábry kinevezése után, november elején juttatta vissza Vásárhelyre.⁷⁸⁰

A főispáni székfoglaló egyik lényeges része, a szociálpolitikai kérdések taglalása nem nyerte el a *Hódmezővásárhely* című lap tetszését, s vezércikkben fejtegették a beiktatás után, hogy miért. Fábry jóakarátát nem vonták ugyan kétségbe, de felrótták neki, hogy nem jelölte meg a helyes irányt a kérdés megoldására. Nem tartották szerencsésnek, hogy a főispán által sokat hangoztatott új kor hajnalán ő is az erős kéz politikájához kíván fordulni ebben a témában, amit magyaráz ugyan közel negyedszázados közigazgatási múltja, de a szociális törekvések „visszaszorítása”, „megakadályozása” – amiben a szolgabírói funkció általában ki szokott merülni – nem lehet önmagában a jövő. A lap szerint ezt a kérdést immár nem lehet a tekintély erejével megoldani, csakis „a néppel együtt munkálkodva”: az ideális szempontok ott kezdődnek, ahol az egyenjogúság kezdődik. A szociális kérdést csak úgy lehet megoldani, ha félretesznek minden hatalmi eszközt, és a tudás fegyverével küzdenek tovább.⁷⁸¹

A villámfőispánság

A nagy reményekkel várt, hatalmas bizalommal fogadott Fábry Sándor főispánsága alig kilenc hónapig tartott csupán, ha pedig a valódi vásárhelyi főispáni jelenlétét vesszük, akkor még rövidebb időszakról beszélhetünk csak. Indulásként Fábry is rövid látogatást tett a városi hivatalokban,⁷⁸² majd a város jelentősebb személyiségeit kereste fel felesége kíséretében. Három napon át, 1906. november 15-17-én járták az előkelő helyi családokat, kezdve Juhász polgármesterrel az első nap kilenc, a másodikon húsz, a harmadikon pedig nyolc családot kerestek fel.⁷⁸³ Ezt a kétségtelenül furcsa látogatássorozatot a helyi közvélemény igyekezett többnek látni és láttatni pusztán udvariassági és ismerkedési gesztusnál: úgy tekintettek rá, hogy az új főispán ezáltal kívánja megteremteni a Vásárhelyen régóta vágyott pezsgő társadalmi életet.⁷⁸⁴ A főispán felesége, Hajnal Karolina közben elfogadta a vásárhelyi református nőegylet alakuló mun-

⁷⁸⁰ CSML HL Főisp. ir. 144/1906.; VV 1906. nov. 6.

⁷⁸¹ HMV 1906. nov. 9.

⁷⁸² VV 1906. nov. 7., nov. 8.

⁷⁸³ HMV 1906. nov. 18.; VV 1906. nov. 18.; VRÚ 1906. nov. 16., nov. 17., nov. 18.

kaosztálya által számára felkínált díszelnöki tisztséget,⁷⁸⁵ majd 1907 februárjában be is lépett az egylet tagjai közé.⁷⁸⁶

Lukács Györgyhöz hasonlóan Fábry is Gyuláról járt Hódmezővásárhelyre főispáni teendőit végezni. A rövid működése alatt megtartott közgyűlések háromnegyedét ő vezette, csupán az ez idő alatt összehívott három rendkívüli közgyűlésről hiányzott hivatalos elfoglaltságai miatt. Egyik első fontos teendője egy romániai bojár, Dumitru Popescu által munkavégzés céljából odacsábított, majd cserbenhagyott vásárhelyiek hazahozatala volt. 1906 őszén magyar, közte vásárhelyi földmunkásokat szerződtettek a román földesúr hatalmas kiterjedésű birtokai megművelésére, azonban villámgyorsan kiderült, hogy átvevésről van szó, a bojár nem tartja be a szerződés rá eső részét. Néhány földmunkás haza tudott ugyan szökni, de a többség kinn nyomorogott és éhezett, gyakran még meg is verték őket. Szalay József főkapitány előterjesztésére a vásárhelyi városi tanács december 18-án, 18922/1906. sz. alatt feliratot terjesztett a belügyminisztérium elé, melyben kérték, hogy a külképviselet útján hassanak Popescura, hogy az elszegődött munkásokkal emberségesen bánjanak, egyúttal amint lehet, hozzák őket vissza Hódmezővásárhelyre.⁷⁸⁷ Miután azonban egyre szörnyűbb hírek érkeztek Romániából, a kivándoroltak hozzátartozói, mintegy 150-200-an, a főispánhoz fordultak segítségért, aki 1907. január 17-én fogadta őket a közgyűlési teremben. A hozzátartozók szószólója Fejérváry József lapszerkesztő volt. Fábry átvette kérelmüket, s megígérte, hogy a maga részéről mindent meg fog tenni az ügy megoldása érdekében. Egyúttal a főispán felolvasta a belügyminiszternek még aznap elküldött táviratát, ebben az ügy lehető leg-sürgősebb elintézését, szükség esetén a kivándorlási osztály egy tisztviselőjének a helyszínre küldését kérte.⁷⁸⁸

A belügyminiszter január 19-én táviratban értesítette Fábry főispánt arról, hogy intézkedett a közös külügyminiszternél az eset végleges és azonnali megoldása érdekében, így már a következő héten várható a Romániába kivándoroltak hazaérkezése.⁷⁸⁹ A siralmas állapotban lévő vásárhelyiek január 31-én érkeztek haza: „lerongyolódott, ruha nélküli, piszkos és éhséggel küzdő emberek szálltak le az

⁷⁸⁴ H MV 1906. dec. 16.

⁷⁸⁵ V V 1906. nov. 18.

⁷⁸⁶ V V 1907. febr. 13.

⁷⁸⁷ V R Ú 1906. szept. 19., szept. 21., szept. 23.; H MV 1906. dec. 16., 1907. jan. 18.

⁷⁸⁸ H MV 1907. jan. 18.; V V 1907. jan. 18.

⁷⁸⁹ H MV 1907. jan. 20.; V V 1907. jan. 22.

Orosháza felől érkező vonatról". Összesen 104-en voltak, szinte mindannyian kisebb-nagyobb betegségekkel, négyüket azonnal kórházba kellett szállítani súlyos egészségi állapotuk miatt.⁷⁹⁰ A hazatérők február 14-én tisztelegtek a főispánnál, megköszönve segítségét, melynek köszönhetően ilyen rövid idő alatt hazatérhettek. A főispán meghatottan háritotta el a saját érdemeire vonatkozó köszönetet, a magyar kormány közbenjárásának erejét domborítva inkább ki. Megfeddte kissé a jelenlévőket, hogy oly' könnyelműen belementek e „rab-szolgaságba”, s a jövőre tanulságként annak levonását kérte tőlük, hogy soha ne legyenek bizalmatlanok a hatósággal szemben, mert az nem rosszakarójuk. Zárásként ígéretet tett arra, hogy közben fog járni a kabinetnél, hogy a kinti bérük megtérítése iránt beadott kérésüket gyorsan, és az ő javukra intézzék el.⁷⁹¹

Az 1907. márciusi városi közgyűlés szokatlanul kezdődött, ugyanis az üléseket rendszerint nyitó havi polgármesteri jelentés előtt Fábry főispán kért szót, s beszámolt az általa a különböző minisztériumoknál megsürgetett városi ügyek aktuális helyzetéről. Szólt az állategészségügyi körzetek megalakításának jóváhagyása, a közbúvárterület tervének elfogadása, a központi sertésaklok létesítése, a Gazdasági Egyesület által kért államsegély ügye és a dorozsmai mén-telep Vásárhelyre helyezése állásáról. Eljárt a városi könyvtár és múzeum által igényelt segély, a belterületen létesítendő 4 új iskola, az 1876-ban elvitt vásárhelyi törvényszék újbóli felállítása, az új kórház építése, a létesítendő gazdasági vasút, a helybeli ipari hitelszövetkezet működésének helyes irányba terelése, állandó katonaság Vásárhelyre helyezése, további munkáslakások építése és a vásárhelyi gyárpar meghonosítása tárgyában.⁷⁹²

Emellett a főispán tekintélyét úgy is igyekezett a város érdekében latba vetni, hogy személyesen vezetett városi küldöttséget a földművelési, valamint a kereskedelmi minisztériumba. Juhász Mihály polgármester, Szathmáry Tihamér pénzügyi tanácsnok, Lázár Lajos gazdasági egyesületi és Vékony József tejszövetkezeti elnök, valamint Endrey Gyula országgyűlési képviselő társaságában fontos városi ügyek elintézése kapcsán lobbiztak, így a tiszai rakpart kiépítése, a közbúvárterület ügyének és az új kórház terveinek jóváhagyása kapcsán

⁷⁹⁰ HMV 1907. febr. 1.; VV 1907. febr. 1., febr. 5.

⁷⁹¹ HMV 1907. febr. 15.; VV 1907. febr. 15.

⁷⁹² CSML HL Közgy. jkv. 168/1907. (03. 13.); CSML HL Főisp. ir. 21/1907., 51/1907., 81/1907., 111/1907.; VV 1907. márc. 14.; HMV 1907. márc. 15.

sikeresnek tűntek a tárgyalások. A főispán székfoglalójában tett programja a Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszternél és Szterényi József államtitkárnál tett látogatásuk alkalmával köszönt vissza, amikor ipari telepek és gyárak Hódmezővásárhelyen való létesítése iránt adtak be kérelmet.⁷⁹³ Utóbb azonban kiderült, hogy az ilyen küldöttségek, vagy éppen a márciusban a közgyűlés előtt bemutatott főispáni sürgetések sikere csak a személyes látogatások tartama alatt volt mérhető, a konkrét megvalósítás már rendre akadályokba ütközött. Előbb az új közvágóhíd tervét utasította vissza a tárca,⁷⁹⁴ majd egy helyi gyár létesítése kapcsán – a *Hódmezővásárhely* címének megfogalmazása szerint – „mutatott fűgét” a városnak a személyes látogatás és a későbbi tanácsi felterjesztés dacára is Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter. Pedig nem nagy volumenről volt szó: dohány-, azaz szivarkagyárat kívántak volna létesíteni. És úgy általában: a fentebb felsorolt ötletek közül nem sok valósult meg a későbbiekben sem.⁷⁹⁵ Ennek ellenére az elkövetkező esztendőkből valóságos divattá, rendszeresen alkalmazott közigazgatási fogássá vált Hódmezővásárhelyen a különféle célokból fővárosi minisztériumoknál, kormányserveknél helyi küldöttségek „deputációzása”.

A tervek esetleges megvalósulását azonban a főispán már semmiképpen sem várta meg. Az alig öt hónappal korábban beiktatott, negyedszázada a közigazgatási pályán dolgozó Fábry távozásának híre először 1907. április közepén merült fel, ekkor azonban a főispán környezete még intenzíven cáfolta a meglepő információt.⁷⁹⁶ Aradi és Békés megyei lapok azonban mindezek ellenére már kész tényként kezelték a főispán lemondását, ami az arad-csanádi vasutak (az ország legnagyobb helyiérdekű vasútja) Vásárhelyi Béla halálával hirtelen megüresedett igazgatósági elnöki posztjára való várható megválasztásával állt összefüggésben. Ezt a posztot tartották az ország egyik legelőkelőbb gazdasági tisztségének, miniszteri nagyságú, azaz évi 40 ezer K éves fizetéssel, nagyobb biztonsággal és függetlenséggel, így nem csoda, hogy még egy kettős főispánság sem vetekedhetett vele.⁷⁹⁷ Az Arad-Csanádi Egyesült Vasutak (Acsev) 1907. április 21-ei igazgatósági gyűlésén elnök-igazgatónak meg is választották Fábry

⁷⁹³ CSML HL Közgy. jkv. 342/1907. (05. 15.); H MV 1907. ápr. 19.; VV 1907. ápr. 19.

⁷⁹⁴ VV 1907. máj. 29.; H MV 1907. júl. 21.

⁷⁹⁵ H MV 1907. nov. 19., 1909. ápr. 16.; VV 1907. máj. 15., nov. 19., 1908. júl. 14., júl. 15., júl. 16., dec. 4., dec. 10., 1909. aug. 31., szept. 8.

⁷⁹⁶ H MV 1907. ápr. 12., ápr. 23.; VV 1907. ápr. 14., ápr. 17.

⁷⁹⁷ H MV 1907. ápr. 14., ápr. 23.

Sándort, amivel egyértelművé vált főispáni lemondása, s immár csak a búcsú időpontja volt kérdéses; eredetileg Kossuth Lajos Tódort szertették volna megnyerni a posztra, ő azonban nem vállalta azt el, ezután esett a választás Békés megye és Hódmezővásárhely közös főispánjára.⁷⁹⁸ Új munkáját Fábry május 1-jével kezdte meg (az Acsevrészhvényesek közgyűlése ugyan csak május 26-án ült össze, de rábólintásuk Fábry megválasztására csupán formalitás volt), kettős főispáni állását – mivel túl hirtelen, valamint a legkritikusabb gazdasági és munkáviszonyok idején jött lemondása, ráadásul gondoskodni kellett megfelelő pótlásáról, elsősorban Békés megye tekintetében – azonban még bő két hónapig, július 12-éig megtartotta.⁷⁹⁹

Fábry Sándor érezhette, hogy a hirtelen kialakult helyzettel kezdenie kell valamint, így a májusi vásárhelyi közgyűlést magyarázattal nyitotta. Elmondása szerint beiktatásakor fogalma sem volt még arról, hogy egy ilyen állás lehetősége nyílik majd meg előtte. Ha lett volna ilyen sejtése, akkor nem vállalta volna a főispáni megbízatást. Így is komoly dilemma volt neki, hogy a kecségtető ajánlatért elhagyja e 24 éve tartó közigazgatási pályáját, de családjára iránti kötelezettségei, valamint a közgazdasági tevékenység felé tendáló érdeklődése eldöntötte a kérdést. Együttal hivatalosan is bejelentette, hogy megválíék Hódmezővásárhely főispáni tisztségétől. A törvényhatóság nevében Endrey Gyula és Kovács János bizottsági tagok üdvözölték, s fejezték ki sajnálkozásukat távozása miatt.⁸⁰⁰

Fábry Sándor utoljára az 1907. június 26-ai közgyűlésen elnökölt, ez alkalommal a polgármester a főispáni tisztséghez illő módon kívánta elbúcsúztatni, s e célból még egy előzetes bizalmas értekezletet is összehívott. Ezen abban állapodtak meg, hogy a népkerti Vígadóban társasvacsorát rendeznek Fábry tiszteletére, a helyi dalárda muzsikájával és szerenádjával kiegészítve. Másnapi elutazása alkalmával pedig kocsikon kísérik majd ki a távozó főispánt a vasútállomásra.⁸⁰¹ A közgyűlésen Fábry ismét elköszönt, majd a tisztikar nevében Juhász Mihály polgármester búcsúztatta. A törvényhatóság nevében ismét Endrey Gyula szólt, indítványára a közgyűlés jegyzőkönyvben örökítette meg a főispán érdemeit, amit Fábry az egész te-

⁷⁹⁸ HMV 1907. ápr. 23.; VV 1907. ápr. 23., ápr. 25.

⁷⁹⁹ OL BM Eln. ir. 3585/1907., 4699/1907.; CSML HL Közgy. jkv. 342/1907. (05. 15.), 570/1907. (09. 11.); HMV 1907. máj. 5., aug. 16.; VV 1907. máj. 4., jún. 21., aug. 17.

⁸⁰⁰ CSML HL Közgy. jkv. 342/1907. (05. 15.); VV 1907. máj. 16.; HMV 1907. máj. 17.

⁸⁰¹ HMV 1907. jún. 23., jún. 28.; VV 1907. jún. 22., jún. 23., jún. 26.

remben végigjárva, mindenkivel kezét fogva köszönt meg. Az éjfélig tartó hangulatos búcsúvacsorán viccesen meg is jegyezte, hogy a beiktatások alkalmával megszokott a díszlakoma, de szerinte ő Vásárhely első főispánja, akit távozásakor is így ünnepelnek; a szeretet ehhez hasonló megnyilvánulását ő még sehol sem tapasztalta.⁸⁰²

Ha már így esett, cserébe Fábry igazgató kétnapos kirándulással kárpótolta a vásárhelyi tanács tagjait és több törvényhatósági bizottsági tagot: összesen 17 főt, élükön Juhász Mihály polgármesterrel. Június 11-én különvonatot küldött értük Vásárhelyre, amellyel – a főispán személyes vezetése mellett – bejárták az arad-csanádi vasutak fővonalait, megtekintették jelentősebb állomásait, kiszálltak Brád és Menyháza fürdőinél, ahol Fábry meg is vendégelte őket.⁸⁰³ Menyházára hamarosan a vásárhelyi dalárdát is meghívta egy, a helyi szegények javára rendezett jótékony célú hangversenyen való fellépésre, a dalosok augusztus 4-én ingyenjeggyel utazhattak el, s vendéglátásuk összes költségét a főispán fizette.⁸⁰⁴

A leköszönt főispán 1907. szeptember 8-án még visszatért Vásárhelyre, ahol védnökként üdvözlőbeszéddel nyitotta meg a helyi Gazdasági Egyesület baromfikiállítását.⁸⁰⁵ A Fábry búcsúztatásakor elhangzott beszédek, valamint az érdemeit megörökítő jegyzőkönyvi határozatot magába foglaló díszalbum november közepére készült el a városi tanács megbízásából, ezt adták át a törvényhatóság nevében neki végső búcsúként. Szövegét Góby Dezső városi tisztviselő írta le rondbetűkkel, Posztós Pál kötötte plüssbársonyba, a címlapot pedig Szathmáry Tihamér tanácsnok készítette akvarellfestéssel.⁸⁰⁶ Fábry élete hátralévő egy évtizedét immár a vasút szolgálatában töltötte, 1917 novemberében agyvérzés következtében hunyt el Aradon, váratlan haláláról a vásárhelyi sajtó is megemlékezett.⁸⁰⁷

Fábry Sándor távozásával ismét egy hosszú, közel nyolc hónapig tartó főispán nélküli időszak következett Hódmezővásárhelyen, ami újra kiváló táptalaja lett a tisztség betöltése körüli kombinációknak. Már április végén, amikor vasútigazgatónak választották Fábryt, három személy neve is felröppent lehetséges vásárhelyi főispánként,

⁸⁰² CSML HL Közgy. jkv. 440/1907. (06. 26.), 570/1907. (09. 11.); HMV 1907. jún. 28.; VV 1907. jún. 27., jún. 28.

⁸⁰³ HMV 1907. jún. 9., jún. 14.; VV 1907. jún. 9., jún. 11., jún. 14. Brád és Menyháza ma Brad és Moneasa (mindkettő Románia).

⁸⁰⁴ HMV 1907. jún. 14., júl. 30.; VV 1907. júl. 4., júl. 24., júl. 30., aug. 4.

⁸⁰⁵ CSML HL Főisp. ir. 75/1907.; VV 1907. szept. 7., szept. 10.

⁸⁰⁶ VV 1907. nov. 13.

de e híreket rögtön cáfolták is. Az egyik hírbehozott, Fábry Károly országgyűlési képviselő (a leköszönt főispán bátyja) tagadta, hogy bármiféle főispáni ambíciói lennének, míg ifj. Wekerle Sándor alkotmánypárti országgyűlési képviselő, vagy éppen Beliczay Géza kinevezése azért nem tűnt valószínűnek, mert nem feleltek meg annak a kormányzati taktikának, hogy a szavazások alapján függetlenségi többségű törvényhatóságok élére függetlenségi politikust is tegyenek meg főispánná.⁸⁰⁸ Ezután a helyi lapok szerint kormányzati körökben olyan döntés született, hogy a kettős főispáni posztot Justh János országgyűlési képviselőnek ajánlják fel,⁸⁰⁹ aki azonban csak egy évtizeddel később lett Hódmezővásárhely főispánja. A Függetlenségi és 48-as Párt Békés megyei választmánya május végén elhatározta, a belügyminisztériumnál azt fogja indítványozni, hogy Békés megye és Hódmezővásárhely élére függetlenségi párti főispánt nevezzenek ki, a cél elérése érdekében 1907. június 3-án nagyszabású küldöttséget menesztettek a tárcához.⁸¹⁰ Ennek kapcsán néhány nap múlva már az a hír tartotta magát a képviselőház folyosóin, hogy Haviár Dániel szarvasi képviselőt nevezik majd ki a két törvényhatóság közös főispánjává.⁸¹¹

Haviár kinevezése sem valósult azonban meg magán- és politikai okokból, így a helyi sajtó már 1907 nyarán a „sötét bizonytalanság” kifejezéssel élt a vásárhelyi főispáni tisztség betöltése kapcsán. A *Vásárhely és Vidéke* hasábjain Endrey Gyula hosszabb eszmefuttatást közölt, hogy milyen főispánt látnának szívesen a város élén. Mivel a visszautasítások egy részét az okozta, hogy alapvetően Békés megye és Vásárhely közös főispánságára kerestek alkalmas személyt, Endrey könnyebben megoldhatónak találta volna a kérdést, ha a város élére külön főispánt keresnek. A főispánnal kapcsolatos elvárások között – elfogadva, hogy e kinevezéseknél magasabb államérdekek és politikai szempontok játszanak vezető szerepet – a kormány bizalmának birtoklása mellett fontos szempont volt, hogy rendelkezze kellő tudással, elég idővel, erős elhatározással, elég ambícióval ahhoz, hogy a város érdekében tudjon munkálkodni. A korábban nyíltan a főispáni tisztség felesleges mivolta mellett érvelő Endrey szerint Hódmezővásárhelynek eddig „nem voltak soha olyan főispánjai, akik mindenben

⁸⁰⁷ Kruzslicz István Gábor: Fábry Sándor. In: Hmv. tört. alm. 172-173.; HMV 1917. nov. 20.

⁸⁰⁸ HMV 1907. ápr. 23.; VV 1907. ápr. 26.

⁸⁰⁹ HMV 1907. ápr. 26.; VV 1907. ápr. 26., máj. 26.

⁸¹⁰ VV 1907. jún. 1.

⁸¹¹ VV 1907. jún. 7.

velünk éreztek volna, köztünk éltek volna s megértve, átérezve a mi óhajtasainkat, vágyainkat, teljes akaratukkal és tudásukkal szolgálták volna a város fejlődésének és haladásának nagy érdekeit". Mivel „a mi főispánjaink rendszerint csak vendégek voltak városunk falai között, akik itt időzve egy-két napon át, elintézték sablonszerűen a maguk köteles dolgait”, nem egyszerűen külön, hanem *állandóan itt lakó* főispánra lenne szükség, amilyen még soha nem volt Hódmezővásárhely történetében.⁸¹²

1907 őszén szinte végleges tényként közölték újra Justh János november eleji közös főispáni kinevezését – a lapok szerint ezt korábban a politikai helyzet akkori bizonytalansága akadályozta meg: tántoríthatatlan híve volt ugyan a függetlenségi és 48-as politikai eszméknek, de a nagyobb Békés megyei földbirtokosok nem vették volna szívesen főispáni kinevezését, akciót is indítottak hát ellene.⁸¹³ Két hét múlva jött az új „biztos” főispánjelölt, Dőry Pál Tolna megyei alispán személyében, s ezt már a sajtó is megsokallta: „annyi kombináció volt már erre a főispáni állásra, hogy bár a hírt jó forrásból kaptuk, azt egyszerűen s minden megjegyzés nélkül közöljük”. A folyton változó helyzetet Hódmezővásárhelyhez hasonlóan immár Békés megyében is egyre türelmetlenebbül kezelték.⁸¹⁴

Spilka Antal főispánsága (1908–1910)

Újra önálló vásárhelyi főispán

Spilka Antal battonyai járási főszolgabíró neve a vásárhelyi főispánkeresésnek abban a fázisában bukkant fel először, amikor talán már senki sem hitt benne, hogy sikerül olyan jelöltet találni, akit egyrészt a döntésre befolyásolással bíró politikai körök is elfogadnak, másrészt pedig maga a kiszemelt is vállalja a felkérést. Amikor a helyi sajtó még Dőry kinevezését állította egészen biztosnak, Justh Gyula képviselőházi elnök és köre favoritjaként került elő Spilka – azonban kezdetben nem elsősorban vásárhelyi, hanem Békés megyei főispánjelöltként. Ekkor még úgy volt, hogy 1907. november 20. előtt kinevezik, de ez ismét csak nem történt meg,⁸¹⁵ annak

⁸¹² VV 1907. júl. 17.

⁸¹³ VV 1907. okt. 13.

⁸¹⁴ VV 1907. okt. 26., okt. 29., nov. 8.

⁸¹⁵ VV 1907. nov. 8.

ellenére sem, hogy sokan annyira biztosnak vették november közepén, hogy már gratuláltak is Spilka Antalnak.⁸¹⁶ Egy szegedi lap decemberi tudósítása pedig végképp úgy tárgyalta Spilka kinevezését, amint az mintegy három hónap múlva ténylegesen meg is valósult: a Békés megyei és a vásárhelyi főispánság kettéválasztása kapcsán, melynek alapján Spilka a városi stallumot nyerheti majd el. Ezt támasztotta alá, hogy még decemberben Dőry Pált csupán Békés megyei főispánná nevezték ki, a vásárhelyi tisztség egyelőre üresedésben maradt.⁸¹⁷ Végül annak ellenére lett Spilka a befutó, hogy a kormány még 1908 márciusáig „gondolkodott”, január végén el is terjedt a hír, hogy immár Spilka sincs a kalapban, s ugyanaz a verzió kezdett terjedni, mint Fábry kinevezése előtt: mivel nincs más megoldás, a főispáni teendőket időről-időre egyedi megbízások útján ellátó Juhász Mihály polgármesterből akár még kinevezett főispán is lehet.⁸¹⁸

A zűrzavaros ifjúkort maga mögött tudó, kifejezetten jó megjelenésű (a helyi lapok kiemelték a Rákóczi-újrateremtés kapcsán a budapesti menetből is kimagasló nyalka alakját), aradi származású Spilka kinevezésekor öt éve volt battonyai főszolgabíró, előtte tíz évig szolgabíróként tevékenykedett, ennél fogva erélyes, különösen a vármegyei közigazgatás területén jártas személyként ismerték.⁸¹⁹ A *Hódmezővásárhely* „előttünk ismeretlen idegen úrként” mutatta be Spilkát, akinek annyi köze van csupán a városhoz, hogy rokonságban áll a neves Pokomándy családdal és 1889-ben itt szolgált le önkéntes katonai évét, viszont nem ismeri a helyi viszonyokat, a város közigazgatását, aktuálisan megoldandó feladatait. A lap elsősorban azt kérte számon a hatalmon, hogy nagy főispánkeresés közepette nem számolnak a város lakosságának, közigazgatási és politikai vezetőinek óhajával és akaratával. A helyi igények negligálása csak abban az esetben lenne magyarázható, ha a kormány erre a posztra nagynevű és kiváló szaktudású egyént talált volna, ezt azonban a végeredményt tekintve nem lehet állítani. Az egyik, meg nem nevezett törvényhatósági bizottsági tag által írt vezércikkben szembemennek Endreynek a *Vásárhely és Vidékében* nemrég közzétett gondolataival, amennyiben „merőben elhibázott politikának” tartják Vásárhely „felettből csekély főispáni teendőit” külön és önálló főispán kezébe adni, miköz-

⁸¹⁶ VV 1907. nov. 19.

⁸¹⁷ VV 1907. dec. 17., dec. 20.; HMV 1908. jan. 3.

⁸¹⁸ HMV 1908. jan. 31.; VV 1908. febr. 5.

⁸¹⁹ HMV 1908. jan. 3.

ben pl. Csongrád megyét és Szegedet közös főispán vezeti. Vásárhely történetében eddig csak egy önálló főispán volt, Thoroczky Viktor személyében, s most még azok a szociális problémák sem állnak fenn, amelyek a 19. század utolsó éveiben indokolták a báró kinevezését.⁸²⁰

A közlemény második részében a bizottsági tag mérleget vont az elmúlt évtized helyi főispánjainak tevékenységéről, s a végeredményt lehangolóan találta. Betanult székfoglalókban felvázolt nagyszabású közigazgatási, gazdasági és társadalmi délibábok vették őket körül, a gyakorlatban azonban ezekből szinte semmi sem valósult meg. Valójában „a ráadásul odacsapott vásárhelyi főispánság a környékbeli főispánok havi kiránduló helye volt”, tevékenységük jelentős részét a hozzánk való vonatozás tette csupán ki, az itt töltött rövid idő a törvényes kötelezettségeik gépies ellátására volt csak elegendő. Más városok és vármegyék részére főispánjaik gyárok építését harcolják ki, állami intézmények felállítását követelik, helyiérdekű gazdasági feladatok megoldásához harcolnak ki államsegélyeket azzal is összefüggésben, hogy maguk a főispánok is abból a környezetből származnak, így nekik is elemi érdekük a törvényhatóság fejlődése; nemcsak vendégszerepelni, hanem dolgozni is akarnak ott. Ennek alapján a lap végképp nem tudta mire vélni, hogy a kormányzat – amely másutt fontos tényezőnek tartotta helyi erő kinevezését főispánná – miért vadidegen személy Vásárhelyre küldésében gondolkodik.⁸²¹

Az uralkodó végül 1908. március 2-ai hatállyal nevezte ki Spilka Antalt Hódmezővásárhely főispánjává.⁸²² Jellemvonásait egy makói lap ecsetelte vásárhelyi kinevezése kapcsán: „kiválóan eszes, talentumos, nagy munkakedvű és végtelenül rokonszenves ember”, politikai szempontból pedig „testestől-lelkestől függetlenségi” (1909 januárjában be is lépett a hódmezővásárhelyi függetlenségi és 48-as pártkör tagjai közé).⁸²³ A tisztviselők nevében a polgármester és a főkapitány látogatta meg, majd hamarosan Spilka is Vásárhelyre érkezett a beiktatás részleteit megbeszélni, annak időpontját április 9-ben állapították meg.⁸²⁴ A főispán és kísérete – köztük Justh Gyula képviselőházi elnök, Vásárhely díszpolgára – Makó és Földeák felől érkezett az installáció napjának reggelén 8 négyesfogattal, így elő-

⁸²⁰ HMV 1908. jan. 31., márc. 8.; VV 1908. febr. 5., febr. 8.

⁸²¹ HMV 1908. febr. 2.

⁸²² OL BM Eln. ir. 1509/1908.; CSML HL Közgy. jkv. 184/1908. (03. 18.), 221/1908. (04. 09.); VV 1908. márc. 7., márc. 8.; HMV 1908. márc. 8.

⁸²³ VV 1908. márc. 10., 1909. jan. 5.

⁸²⁴ VV 1908. márc. 11., márc. 13., márc. 22.; HMV 1908. márc. 13., márc. 22.

ször fordult elő, hogy az érkező főispán elé nem a vasútállomásra, hanem a makói országúthoz, a vámkapunál emelt diadalívhez vonult ki a városi fogadóbizottság, így a polgármester sem a helyszínen, hanem a városházára kocsizás után a főispáni lakásban üdvözölte Spilkát.⁸²⁵

Az istentiszteletek után fél 11-kor kezdődött a díszközgyűlés, ahol a polgármester beszéde után a főispán letette hivatali esküjét, majd elmondta székfoglalóját. Az elején elfogódottságát magyarázta, ami azzal állt összefüggésben, hogy Magyarországon a főispáni posztokat általában nagynevű főúri, nemesi családok sarjai, de mindenképpen „hatalmas főemberek” birtokolták, ezzel szemben ő a közélet „egyszerű, szürke munkásaként”, „igénytelen közkatonaként”, „egy számot alig tevő kisemberként” áll most Hódmezővásárhely törvényhatósága előtt. Ennek a ténynek azonban a főispán szerint erőt kell adnia a jövőben a közélet egyéb szürke eminenciásai számára: vezet út felfelé, akár egészen magasra is. Spilka az elődje által is sokszor felvetett fontosabb kérdések (dorozsmai méntelep Vásárhelyre helyezése, a tiszai vasút kiépítése, rendkívüli állami segélyek ki-
eszközlése a sok feladat által már szinte agyonnyomorított helyi közigazgatás részére) mielőbbi megvalósulását ígérte, emellett a szociális kérdésekkel foglalkozott programjában bővebben. Elmondta, hogy ezt a problémát nem lehet egyedül törvényekkel megoldani, a rendeletek mellé társadalmi akciókat is társítani kell; ugyanakkor leszögezte, hogy a meg nem engedett szociális mozgalmakkal szemben nagy szigorral fog eljárni. A törvényhatóság részéről ismét Kmetykó József főjegyző válaszolt a főispán beszédére. A közgyűlés után a résztvevők a Kossuth-szoborhoz vonultak, melyet Justh Gyula megkoszorúzott, s a főispán csak ezt követően fogadta a tisztelgő küldöttségeket. A napot kb. 300 fős bankett zárta a Fekete Sasban.⁸²⁶

A szürke főispán

Battonyai és kaszaperi birtokainak fenntartása mellett Spilka Antal 1908 nyarán – az addig a helyi közkönyvtár és a néprajzi múzeum által használt főispáni lakás kiürítése és kisebb átalakítása,

⁸²⁵ VV 1908. márc. 24., márc. 25., ápr. 10.; HMV 1908. ápr. 5., ápr. 10.

⁸²⁶ CSML HL Közgy. jkv. 222/1908. (04. 09.); VV 1908. ápr. 10.; HMV 1908. ápr. 10.

valamint a főispán bútorainak ideszállítása után⁸²⁷ – Hódmezővásárhelyre költözött, ami önmagában történelmi jelentőségű esemény volt, hiszen korábban egy önálló főispánja volt már ugyan a városnak, de ő sem lakott itt, sőt: éppen ő járt a legmesszebbről, a fővárosból Vásárhelyre. A főispáni lakásért Spilka 1908. június 1-jétől határozatlan időre évi 1000 K haszonbér fizetésében állapodott meg a várossal, melynek részleteit negyedévente kellett előre kifizetnie.⁸²⁸ 1908-ban, a helyi törvényhatóság 35. évében valósult meg először az a régi óhaj, hogy ne csak külön, hanem helyben is lakó főispánja legyen a városnak. Ennek ellenére a „battonyai idegennel” folytatódott a hódmezővásárhelyi főispánságot Lukács György távozása óta jellemző „szinte láthatatlan” korszak, érdemi főispáni tevékenység ugyanis 1904 óta gyakorlatilag nem zajlott a városban. Lukács rendkívüli aktivitást fejtett ki társadalmi téren, számtalan látványos megnyilvánulással kísérve, azóta általában nem volt főispánja Vásárhelynek, vagy ha éppen igen, akkor nyolc hónap után vette a kalapját, esetleg törvénytelen akciók révén oktrojálták a városra, ahová aztán be sem merte többé tenni a lábát, s a helyi tisztviselőknek kellett hozzá Szegedre utazgatniuk. Mindez nemcsak a főispán indukálta társadalmi-gazdasági akciók hiányával járt együtt, de háttérbe szorult a törvényekben megkövetelt tevékenységek ellátása is: számonkérő széket pl. szintén Lukács György tartott utoljára Hódmezővásárhelyen, még 1905 májusában.

Kezdetben a közgyűlések vezetése kapcsán ütközött ki leginkább az új főispán ilyen jellegű rutintalansága. Elsőként saját párttársai követték értetlenkedve, amikor az 1908. novemberi közgyűlésen beléfojtotta a szót az idős függetlenségi és 48-as helyi pártvezérbe, Kovács Józsefbe, aki – egyébként szokásának megfelelően – rettentő hosszú és időnként követhetetlen eszmefuttatásba kezdett az aktuális tárgy, éppen a város csatornázása kapcsán. A főispánból egy idő után előtört a „főszolgabírói véna”, és addig-addig figyelmeztetgette a csúcsi csatornázás kapcsán saját élményeit taglaló őszdoyent, amíg az félbeszakította beszédét, visszaült helyére, majd rövid idő múlva el is hagyta a közgyűlési termet. A főispán részéről ekkor tapasztalt „türelmetlenséget” maguk a helyi függetlenségi

⁸²⁷ CSML HL Közgy. jkv. 282/1908. (05. 11.); VV 1908. máj. 15., máj. 20., máj. 28., máj. 30., jún. 2., jún. 4., jún. 7., szept. 13.; HMV 1908. máj. 15., máj. 26., jún. 7., aug. 23., szept. 13.

⁸²⁸ CSML HL Közgy. jkv. 282/1908. (05. 11.)

éreztek a bizottsági tagok jogai csorbításának. A kínos ügyet az azonnal összehívott pártértekezleten akként simították el, hogy „kellemetlen félreértésnek” címezték: a főispánt a törvényhatóság érdekeinek védelme vezette csupán ténykedésében, közben „még csak nem is gondolt a szólásszabadság korlátozására és megsértésére”.⁸²⁹ A következő év januárjában pedig már politikai ellenfelei vádolták közgyűlési elnöklése kapcsán a függetlenségiek felé húzó pártoskodással, amit elsősorban a kellő gyakorlat hiányával magyaráztak: „elnöki erejével a serpenyőt oda billentette ahol a nagyobb súly, a többség úgy is meg volt”, amikor az indítványával amúgy is leszavazott Kun Bélát „igen erélyesen” rendreutasította az elnöki teendőkbe való beavatkozási szándéka miatt.⁸³⁰

Spilka Antal tevékenységének kevés lenyomata maradt a város történetében, dacára rendszeres helyi jelenlétének és önálló vásárhelyi főispánságának. Jelentősebb lépésének számított, hogy tisztsége tekintélyével felkarolta a városban éppen kibontakozó, a helyi Ipartestület és Iparegylet által szervezett, Ajtay Gyula polgári fiúiskolai igazgató szervezésében és vezetésével elindult őszi-téli munkásgimnáziumi mozgalmat. A fiatal iparosok szellemi művelését célozták ezen önkéntes és díjtalan oktatási formával hetente háromszor (kedden, csütörtökön és pénteken este 8-9 óra között),⁸³¹ jeles gyakorlati szakemberek közreműködésével.⁸³² Spilka Antal már 1908 őszén személyesen megjelent a munkásgimnázium felállítása mellett állást foglaló előkészítő értekezletén éppúgy, mint az intézmény november 9-ei megnyitásán, ahol beszédet is mondott.⁸³³ Az első „tanév” 1909. február 28-ai záróünnepélye kapcsán a 20 vizsgázott hallgató által az Iparegylet nagytermében rendezett halvacsorán már tévedésből a munkásgimnázium elnökeként is köszöntötték a megjelent, valójában védnökként fungáló főispánt.⁸³⁴

A közoktatási miniszter 1909 májusában a munkásgimnáziumban tanítók tiszteletdíjára összesen 660 K-t küldött Spilka főispán részére, aki szét is osztotta azt a tanárok (Ajtay Gyula igazgató, Weisz Adolf egészségtan, Pelle József hazai földrajz, Körtvélyessy Károly könyvvitel, Horváth József ipartörténet és Farkas Iván Zsigmond

⁸²⁹ VV 1908. nov. 26., nov. 28.

⁸³⁰ VV 1909. jan. 21.; H MV 1909. jan. 22.

⁸³¹ H MV 1908. máj. 1., szept. 26.; VV 1908. nov. 10.

⁸³² VV 1908. nov. 8., nov. 10.; H MV 1908. nov. 29., 1909. jan. 5., jan. 8.

⁸³³ VV 1908. okt. 20., nov. 10.

számtan-mértan) között.⁸³⁵ A munkásgimnázium 1909. október 11-én, immár két tanfolyammal megnyíló, 1910. március 20-áig tartó második tanévének is a főispán volt a védnöke: az első tanfolyamba azon fiatal iparos- és kereskedősegedeket keresték, akik legalább négy elemivel rendelkeztek, vagy pedig elvégezték az iparos tanonciskolát, a másodikba pedig azokat, akik túl voltak már a munkásgimnázium első tanévéen.⁸³⁶ Ajtay Gyula vezetésével egy hármasküldöttség 1910 szeptemberében Spilka főispáni utódját, Cicatricis Lajost is felkereste támogatás céljából, aki el is vállalta a védnöki tisztséget, de az oktatás további működtetésében már egyáltalán nem vett részt olyan lendülettel, mint Spilka Antal.⁸³⁷

A munkásgimnázium ügyének felkarolása mellett is elsősorban kulturális téren lehetett Spilka főispán nevével találkozni, így ő nyitotta meg pl. a város jeles festőművészeinek, Tornyai Jánosnak 1908. december 15-én nyíló kiállítását,⁸³⁸ vagy éppen Szolga Gyula műasztalos bútorkiállítását a Fekete Sas dísztermében 1909 áprilisában.⁸³⁹ Néhány korábbi elődjéhez, vagy éppen utódjához, Cicatricis Lajoshoz hasonlóan Spilka főispán is előszeretettel hódolt a vadászat szenvedélyének.⁸⁴⁰ Ez azonban egyszer sem ment hivatalos teendői rovására: a közgyűlések háromnegyedét ő vezette, és rendszeresen részt vett az egyéb bizottságok, választások munkájában is.

A függetlenségi párt 1909 késő tavaszán bekövetkezett országos válsága, s ennek kapcsán a kormány várható távozása rögtön oda vezetett, hogy bizonytalanná vált az általuk adott főispánok helyzete is.⁸⁴¹ A kormány lemondásával egyidejűleg a főispánok túlnyomórésze szintén leköszönt, s „mivel a politikai helyzet akként változott, hogy állásában tovább nem maradhat”, Spilka Antal 1909. június 28-án a fővárosba utazott, hogy főispáni posztjáról való lemondását személyesen nyújtsa át a belügyminiszternek. A király azonban egyelőre újból megbízta a kabinetet a kormányzással, így Spilka is posztján

⁸³⁴ HMV 1909. febr. 19., febr. 23., márc. 2.; VV 1909. febr. 21., febr. 23., febr. 28., márc. 2.

⁸³⁵ VV 1909. márc. 2.; HMV 1909. máj. 18.

⁸³⁶ CSML HL Főisp. ir. 169/1909. (Tartalmazza a munkásgimnázium tantervét és órarendjét is), 235/1909.; VV 1909. szept. 26.; HMV 1909. szept. 28., okt. 10., okt. 17., 1910. márc. 20.

⁸³⁷ CSML HL Főisp. ir. 6/1910., 51/1910., 188/1910., 189/1910., 194/1910., 5/1911., 6/1911., 43/1911., 68/1911.; CSML HL Közgy. jkv. 934/1910. (12. 21.); HMV 1910. szept. 23., szept. 27., okt. 16., nov. 6., 1914. okt. 18.

⁸³⁸ HMV 1908. dec. 6., dec. 13.; VV 1908. dec. 8., dec. 12., dec. 13., dec. 15., dec. 16., dec. 22.

⁸³⁹ VV 1909. ápr. 14.

⁸⁴⁰ VV 1908. okt. 9.; HMV 1912. dec. 8.

maradhatott.⁸⁴² Az őszi újabb kormány- és függetlenségi pártválság (az országos függetlenségi és 48-as párt kettészakadása) kapcsán pedig a főispán belépett a Kossuth Ferenc elnöklete alatt álló Negyvennyolcas Függetlenségi Kossuth Pártba, így az ismétlődő válság az ő tisztségét ezúttal nem érintette. Spilka egyúttal kilépett a vásárhelyi pártszervezetből, ugyanis az Endrey Gyula fémjelezte csoport nem Kossuth Ferenc irányát követte, maradt „a régi függetlenségi zászló alatt” a november 11-ei pártszakadást követően.⁸⁴³

Ez a pártszakadás végül azt eredményezte, hogy a Hódmezővásárhelyen hosszú évek óta meghatározó, Endrey személyében ciklusokon át országgyűlési képviselőt adó függetlenségi párt megindult a lejtőn, s fokozatos jelentéktelenségbe süllyedt. Első lépésként az idős pártelnök, Kovács József fordult szembe nyílt levélben Endreyvel, mire kizárták a pártból, majd 1910 nyarán Endrey vereséget szenvedett az országgyűlési választáson a fiatal, ezúttal a Justh-féle függetlenségi párt színeiben induló Kun Bélával szemben, akihez időközben Kovács József is átpártolt. Endrey 1908-ban agyvérzést kapott, s ettől kezdve folyamatosan betegeskedett, a választási vereség után már lapját, a *Vásárhely és Vidékét* sem tudta anyagilag fenntartani, a korábbi napilap 1911-től hetente háromszor jelent csak meg, majd egy év múlva meg is szűnt. 1912 decemberében a helyi törvényhatósági választásokon a függetlenségi párt nagy vereséget szenvedett, a közgyűlés Vásárhelyen is munkapárti többségű lett, és megesett az a „szégyen” is, hogy a három kerületben is indult Endrey kibukott a város törvényhatósági bizottságából is: mindenütt ő kapta a legkevesebb szavazatot. A mindent elvesztett Endrey Gyula alig fél év múlva, 57 éves korában hunyt el Budapesten; és a vásárhelyi törvényhatóság közgyűlésén a pártvezért Spilka Antal búcsúztatta...⁸⁴⁴

A második Wekerle-kormány 1910. januári végleges távozásával párhuzamosan Spilka Antal ismét beadta lemondását, egyelőre azonban azt még nem fogadták el.⁸⁴⁵ Azért is fontos volt a főispán maradása, mert következett a hatévente esedékes általános városi tisztújítás, melynek időpontját a novemberi közgyűlés 1910. január 20-ára tűzte

⁸⁴¹ Csorba László: i. m. 246.; Pölöskei Ferenc: i. m. 446-448.; HMV 1909. máj. 11.

⁸⁴² OL BM Eln. ir. 3923/1909.; VV 1909. jún. 29., júl. 2.

⁸⁴³ Csorba László: i. m. 246.; Pölöskei Ferenc: i. m. 448-449.; VV 1909. nov. 17., nov. 20.

⁸⁴⁴ Kruzslicz István Gábor: Endrey Gyula. In: Hmv. tört. alm. 49-52.; Varsányi Attila: Kun Béla. In: Hmv. tört. alm. 53-54.; HMV 1912. dec. 3., 1913. máj. 29.; VRÚ 1913. máj. 29.

ki, a pályázatok beadásának határideje január 15. volt.⁸⁴⁶ A főispán által elnökölt tisztújítás soha nem látott egyöntetűséggel ment végbe, amennyiben egyrészt mind a 29 tisztségre a régi, kipróbált tisztviselőket választották újra, másrészt tették ezt minden esetben közfelkiáltással, egyhangúlag. Akárcsak hat évvel korábban, Juhász Mihály polgármesterrel szemben nem indult egyetlen ellenjelölt sem. Szintén unikumnak számított, hogy a tisztújítás végeztével a már a lemondás határán álló főispán egyszerre 24 tiszteletbeli tisztviselőt nevezett ki; egyetlen napon többet, mint bármelyik korábbi elődje teljes főispáni időszakában (addig a csúcstartó Lukács György volt négy év alatt 22 ilyen kinevezéssel, őt Kállay Albert követte közel 12 esztendő alatti 19 tiszteletbeli kinevezéssel).⁸⁴⁷

Bár még hivatalosan Spilka volt a főispán, de már nem ő elnökölt azon a februári vásárhelyi közgyűlésen, amelyen a Szabadelvű Párt szellemi utódjaként létrejött Nemzeti Munkapárt vezetésével megalakult második Khuen-Héderváry-kormányral szemben bizalmatlanságot nyilvánítottak. A kormány kinevezéséről érkezett leirat tárgyalása kapcsán a városi tanács javaslata az volt, hogy vegyék ugyan azt tudomásul, de szavazzanak bizalmatlanságot, mert a parlament elnapolása törvénytelen volt. A javaslat mellé állt Endrey Gyula vezetésével a függetlenségi frakció, s végül 115:28 arányban megszavazták a bizalmatlanságot.⁸⁴⁸ (Csongrád megye ellenben, melynek alispánját hamarosan kinevezték a megye és Vásárhely kettős főispánjává, néhány nap múlva bizalmat szavazott az új kormánynak, a magyar vármegyék közül elsőként.⁸⁴⁹) Alig telt el néhány nap, s megérkezett a városba Spilka főispán 1910. február 17-ei felmentésének híre.⁸⁵⁰ Utódlása ezúttal nem húzódott sokáig, már az első hírekben szóba került az, aki tényleg váltotta is posztján: Csongrád vármegye egykori fő- és jelenlegi alispánja, azaz Csathó Zsigmond és Cicatricis Lajos neve merült fel, a választás végül az utóbbira esett.⁸⁵¹

⁸⁴⁵ OL BM Eln. ir. 287/1910.; CSML HL Közgy. jkv. 112/1910. (02. 16.); VV 1910. jan. 12., jan. 23., febr. 6., febr. 8.; HMV 1910. jan. 14.

⁸⁴⁶ CSML HL Főisp. ir. 255/1909.; VV 1910. jan. 8., jan. 15., jan. 18., jan. 21., jan. 22.

⁸⁴⁷ CSML HL Közgy. jkv. 78-110/1910. (01. 20.); VV 1910. jan. 21., jan. 22., febr. 2.

⁸⁴⁸ CSML HL Közgy. jkv. 113/1910. (02. 16.), 118/1910. (02. 16.); VV 1910. febr. 17.; HMV 1910. febr. 18.

⁸⁴⁹ HMV 1910. febr. 27.; VV 1910. márc. 8.

⁸⁵⁰ OL BM Eln. ir. 1079/1910.; CSML HL Közgy. jkv. 187/1910. (03. 09.); HMV 1910. febr. 22., márc. 11.; VV 1910. febr. 22.

⁸⁵¹ VV 1910. febr. 8., márc. 4., márc. 8.; HMV 1910. febr. 22.

Spilka Antal főispáni búcsúlevéllel köszönt el Hódmezővásárhely törvényhatóságától, melyben közpályája legszebb emlékei közé sorolta a város élén eltöltött közel két esztendőt. A tisztviselőktől személyesen köszönt el a városháza tanácstermében. A márciusi közgyűlésen a bizottsági tagok sajnálattal vették tudomásul Spilka főispán távozását, elismerésüket és köszönetüket jegyzőkönyvben örökítve meg.⁸⁵² A leköszönt főispán néhány hónapig még a várostól bérbevett főispáni lakásban élt, majd elköltözése után – mivel a külön vásárhelyi főispánság ismét megszűnt – a lakásba visszakerült, s 1911 szeptemberében újra megnyílt a városi közkönyvtár.⁸⁵³

Spilka Antal volt az első, aki főispáni távozása után továbbra is Hódmezővásárhelyen maradt, sőt: aktív szerepet vitt a város közéletében. 1911 decemberétől tagja volt a város törvényhatósági bizottságának, 1912-től pedig közigazgatási bizottságának is,⁸⁵⁴ elnöke (éppen Endrey Gyulát váltva) a vásárhelyi Kaszinónak, valamint a tarjáni III. Olvasó Népkörnek és a Mátyás utcai olvasókörnek,⁸⁵⁵ miközben korábbi függetlenségi elveinek hátat fordítva a Nemzeti Munkapárt színeiben indult az 1910. nyári választásokon a tápéi kerületben,⁸⁵⁶ majd veresége után 1911 októberétől a párt vásárhelyi elnökeként tevékenykedett.⁸⁵⁷ Politikai pálfordulása országos figyelmet is keltett iránta, amikor Justh Gyula azzal kommentálta e lépését, hogy hatalmasat csalódott Spilkában. Ugyanis annak idején sokat kellett harcolnia, mire elérte Andrássy Gyula belügyminiszternél Spilka főispáni kinevezését, most pedig ez lett a hála: mihelyt felragyogott a munkapártiak napja, a volt főispán rögtön faképnél is hagyta a függetlenségi pártot, és Csanád megyében éppen egykori mentora, Justh Gyula ellen folytatott ádáz kampányharcot. A *Pesti Napló* és A *Polgár* még vezércikkekét is írt a témáról, a pártállásukat a mindenkor jobban álló hatalom kénye-kedve szerint változtatgató politikusok egyik eklatáns példajaként említve Spilka Antalt.⁸⁵⁸

Spilka Antal későbbi pályája azonban hirtelen ért véget: dagadtos betegségét 1913-ban ugyan többször is kezeltette Freiburgban és Budapesten, de csak időleges javulást tudtak nála elérni. A sú-

⁸⁵² CSML HL Közgy. jkv. 187/1910. (03. 09.); VV 1910. márc. 9., márc. 10.

⁸⁵³ HMV 1911. máj. 11.; VV 1911. szept. 3.

⁸⁵⁴ VV 1912. márc. 22.

⁸⁵⁵ VV 1912. ápr. 26.; HMV 1912. febr. 4., febr. 6., febr. 7., ápr. 2., 1913. jan. 30., ápr. 1.

⁸⁵⁶ VV 1910. máj. 21., jún. 4., 1911. dec. 10.; HMV 1910. máj. 31., 1911. dec. 12.

⁸⁵⁷ HMV 1911. okt. 17., okt. 24., nov. 9.; VV 1911. okt. 24.

⁸⁵⁸ HMV 1911. jan. 13.; VV 1911. jan. 17.

lyos, gyors lefolyású betegség 1914. január 14-én, 47 éves korában végzett Spilkával. Ferenc József sugárúti lakásán ravatalozták fel, ahol többek közt főispáni utódja, Cicatricis Lajos búcsúztatta,⁸⁵⁹ miként a január végi városi közgyűlésen is, amely jegyzőkönyvben örökítette meg a „Vezér” emlékét.⁸⁶⁰

⁸⁵⁹ Kruzslicz István Gábor: Spilka Antal. In: Hmv. tört. alm. 174-176.; Hmv 1913. jún. 27., 1914. jan. 11., jan. 16., jan. 17., jan. 18.

⁸⁶⁰ Hmv 1914. jan. 22.; VRÚ 1914. jan. 22.

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS A FORRADALMAK ÉVTIZEDE

Cicatricis Lajos főispánsága (1910–1917)

Újra Csongrád megye oldalán

Az uralkodó 1910. március 6-án *Cicatricis Lajos* megyei alispánt nevezte ki Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely város közös főispánjává. A vérbeli hivatalnokként, alapos közigazgatási jártassággal bíró, s igen erélyes emberként ismert⁸⁶¹ 48 éves *Cicatricis* – egyik elődjéhez, *Fábry Sándor*hoz hasonlóan – megyei szinten járta végig az igazgatási ranglétrát, és Vásárhelyen sem volt ismeretlen. Hosszú ideig elnöke volt ugyanis a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő és Belvízszabályozó Társulatnak, e minőségében rendszeresen megfordult a városban, miként a szentes-vásárhelyi vasút végrehajtó bizottsági elnökeként, vagy éppen megyei tisztviselőként is: az új városháza 1894-es ünnepélyes megnyitása alkalmával pl. ő képviselte Csongrád megyét. Kinevezésével az új kabinet véget vetett a hódmezővásárhelyi főispánság bő évtizedes kísérleti korszakának, amely nemhogy nem bizonyult eredményesnek, de ekkorra gyakorlatilag jelentéktelenné tette az addig sem túl sokra értékelt tisztséget.

Miközben az első negyedszázadban három főispánja volt csak a városnak, a *Thoroczkay Viktor* kinevezése óta eltelt 12 esztendőbe belefért két önálló, két Békés megyével közös, valamint egy erőszakos kinevezett darabont főispán, megspékelve több, hónapokig tartó kereséssel együtt járó főispáni interregnummal. *Cicatricis Lajos* kinevezése e kudarc beismerése is volt, s a kabinet visszatért a vásárhelyi főispánság kapcsán az alapokhoz, amikor – a második főispán, *Rónay Lajos* korszakához hasonlóan – újra Csongrád megyéével kapcsolta össze ezt a tisztséget. Ha az volt a cél, hogy újra némi nyugalmat teremtsenek az elmúlt években a gyakori váltások miatt elég hektikussá vált helyzetben, akkor azt elérték: a 11 és fél éven keresztül regnáló *Kállay Albert* után *Cicatricis Lajos* állt legtovább Hódmezővásárhely főispáni posztján.

Csongrád megyei beiktatására 1910. március 19-én, a vásárhelyi-re március 23-án került sor, installációk alkalmával soha korábban

⁸⁶¹ OL BM Eln. ir. 1505/1910.; HMV 1910. márc. 4., márc. 11.; VV 1910. márc. 10., márc. 11.

nem tapasztalt, többek közt a februári közgyűlésen a kormánnyal szemben megszavazott bizalmatlanságban gyökerező politikai feszültség közepette.⁸⁶² Endrey Gyula már főispáni kinevezésének hírével a megjegyzéssel fogadta, hogy „az új főispán buzgó híve a granicsár kormánynak s így városunkban aligha talál valami barátságos fogadtatásra”.⁸⁶³ A helyi függetlenségi és 48-as pártkör március 18-án értekezletet tartott, melynek fő napirendi pontja a főispáni beiktatással kapcsolatos állásfoglalás volt. Endrey elmondta a beiktatásnak a polgármesterrel egyeztetett részletes programtervezetét, majd a résztvevők egyetértettek abban, hogy – Vásárhelyen rendhagyó módon – a díszközgyűlés elején, Juhász polgármester köszöntője után a függetlenségi párt nevében Endrey Gyula a beiktatással kapcsolatos politikai nyilatkozatot tesz majd. Elhatározták egyúttal, hogy a függetlenségi törvényhatósági bizottsági tagok teljes létszámban megfognak jelenni a beiktató közgyűlésen, azonban az ezt követő – a Nemzeti Munkapárt által rendezett – lakomáktól, tisztelgésektől, ünneplésektől távol maradnak; egyúttal a „legteljesebb bizalmatlansággal” fogadják az új főispánt.⁸⁶⁴

Ráadásul Cicatricis beiktatása előtt három nappal, 1910. március 20-án alakult meg Hódmezővásárhelyen a Nemzeti Munkapárt helyi szervezete,⁸⁶⁵ s az őket támogató *Hódmezővásárhely* című lap szerint a helyi függetlenségi párt tüntetést akart szervezni az új főispán és a vele érkező vendégek ellen. A lap szerint Vásárhely becsületének megmentéséért küzdő helyi munkapártiak azonban ezt sikerrel akadályozták meg, a tüntetés „holmi kukorékolássá zsugorodott össze”. Ezzel szemben (és a valósághoz jobban közelítve) a függetlenségiek lapja szerint természetesen az ő hangos „Abcúg”, „Granicsár”, „Le vele!” és „Hazaáruló” kiáltozásaik nyomták el teljesen a kormánypártiak és vendégeik, valamint a kirendelt tisztviselők gyenge éljenzését. A díszközgyűlésen a város összes törvényhatósági bizottsági tagja megjelent, a függetlenségiek úgy helyezkedtek, hogy kiszorítsák a teremből a mintegy 80-90 főnyi, zömében Szentestről, Csongrádról és Mindszentről érkezett vendégsereget, akiknek aztán a munkapártiak adtak helyet, ők pedig állva követték végig az installációt. A kinevezésről szóló okirat felolvasása után Endrey Gyula rövid til-

⁸⁶² CSML HL Főisp. ir. 1/1910.; VV 1910. márc. 12., márc. 15., márc. 17., márc. 22., márc. 23.; H MV 1910. márc. 13., márc. 15., márc. 18., márc. 20., márc. 22.

⁸⁶³ VV 1910. márc. 4.

⁸⁶⁴ VV 1910. márc. 19.

takozó beszédet is tartott, melyben egyrészt kijelentette, hogy ugyan személyével semmi problémájuk sincs, de nem fogadják bizalommal az új főispánt, másrészt pedig azzal vádolta meg politikai ellenfeleit, hogy erőszakkal érték el a lakóházak beiktatás alkalmával történt fellobogózását. Szavaira az ellenoldaltól Hódi Mózes reagált, kifejezve teljes bizalmukat mind a kormány, mind ide kiküldött hivatalos képviselője iránt.⁸⁶⁶

A Szentendréről különvonattal érkező főispánt és kíséretét Kmetykó főjegyző fogadta az állomáson, majd Cicatricis válasza után kocsikon a városházára hajtottak. A díszközgyűlést a hagyományoknak megfelelően Juhász polgármester köszöntője nyitotta meg, majd az eskü letétele és az Endrey-Hódi szócseta után az új főispán immár háborítatlanul, az esemény fényéhez illő csendben mondhatta el programbeszédét. Komoly, szerinte képességeit meg is haladó feladat a kettős főispánság átvétele, de bizalommal tölti el, hogy a megye mellett, ahol egész addigi pályáját eltöltötte, Hódmezővásárhely sem ismeretlen terep számára. Nem ingatja meg az a tény sem, hogy a vásárhelyi törvényhatósági bizottság többsége vele ellentétes politikai elveket vall. Ő annak az irányzatnak a híve, amely az alkotmány mentén, meddő közjogi harcok mellőzésével, valamint a koronával való teljes összhangban kíván produktív munkát végezni, hiszen az aktuális világpolitikai és világ gazdasági környezetben csak akkor lehet eredményeket elérni, ha a nemzet összes tényezője harmonikusan együtt tud működni. Emellett azonban tisztelettel viseltetik majd főispánként mások politikai törekvéseivel szemben is, amíg azok célja a nemzet ügyének előbbre vitele. A politikai küzdelmek hullámveréseit igyekszik majd működése alatt távol tartani a város társadalmi életétől, nem engedi majd, hogy azok megzavarják Vásárhely közbékéjét, ami pedig a közgyűléseket illeti, tanácskozásait elnökként teljes tárgyilagossággal kívánja majd vezetni. Mindennél többre becsüli a szabadságot, ezért a tisztviselők és az autonóm testületek jogait nemcsak ő fogja tiszteletben tartani, hanem azt másoktól is megköveteli. Kmetykó főjegyző és Pap Imre református lelkész beszédeivel fejeződött be a díszközgyűlés, majd a tisztelgő küldöttségek tagjai járultak a főispán elé. A napot záró 180 fős ünnepi ebédre a Fekete Sas

⁸⁶⁵ HMV 1910. márc. 15.

⁸⁶⁶ CSML HL Közgy. jkv. 231/1910. (03. 23.); VV 1910. márc. 24., márc. 26.; HMV 1910. márc. 25.

nagytermében került sor, melyen először fordult elő, hogy Spilka Antal személyében a leköszönt főispán is részt vett.⁸⁶⁷

Bizalmatlanságtól a győzelemig

Cicatricis Lajos kettős beiktatása után a belügyminisztériumnak hivatalosan is bejelentette, hogy közös főispánként Csongrád megye székhelyén, Szentesen kíván lakni,⁸⁶⁸ hét éven keresztül onnan is járt át Hódmezővásárhelyre főispáni teendőinek intézése céljából. Kezdetben elődeihez viszonyítva kifejezetten formabontó megoldásokkal operált főispánként. Érkezése – amint az installáció botrányos körülményeiből is érzékelhető volt – országgyűlési választási kampány közepére esett, s hamar kiderült, hogy az új főispán aktív pártpolitikai szerepet kíván játszani a hódmezővásárhelyi kampány során is. Természetesen elődeitől sem állt távol, sőt kötelességük is volt választások idején saját pártjuk helyi erőinek felkészítése, támogatása, azonban igyekeztek mindezt zárt ajtók mögött, a nyilvánosság előtt fel nem vállalva végezni. Dáni Ferencről és Kállay Albertről pl. köztudott volt, hogy bizalmas megbeszéléseket tartottak kampányidőszakban a helyi Deák-párti, utóbb szabadelvű pártvezérekkel, azonban nem állítható, hogy ebbéli működésük túlságosan sikeres lett volna, hiszen a vásárhelyi törvényhatóság fennállása óta lebonyolított kilenc választás közül egyetlenegyét tudott csupán saját párttársuk megnyerni (Kovács Ferenc 1881-ben).

Közös főispánságot viselő elődeihez hasonlóan Cicatricis Lajos számára is egyértelmű volt a fontossági sorrend. Már az első esztendőben előfordult, hogy ugyanaznap tartott Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely város is közgyűlést, s nem is lehetett kérdéses, hogy a főispán ilyen esetben Szentesen marad. Még egyértelműbben szembesültek a preferenciákkal a vásárhelyiek 1911 tavaszán, amikor a szentes-vásárhelyi helyiérdekű vasút végrehajtó bizottsága tárgyalta a bevezetendő menetrendi módosításokat Cicatricis elnöklétével. Az összes változtatás Szentes érdekeit szolgálta, többek közt Hódmezővásárhely lakosainak is a kárára. A *Vásárhely és Vidéke* tudósítása szerint a főispán szájából el is hangzott, hogy „olyan menetrendre

⁸⁶⁷ CSML HL Közgy. jkv. 231/1910. (03. 23.), 232/1910. (03. 23.); OL BM Eln. ir. 2159/1910.; CSML HL Főisp. ir. 3/1910.; VV 1910. márc. 24.; HMV 1910. márc. 25.

⁸⁶⁸ OL BM Eln. ir. 2331/1910.

van szükség, mely Szentes érdekeinek megfelelő”.⁸⁶⁹ Korrigálva ekkori hibáját 1912 elején elérte, hogy május 1-jétől egy újabb vonatpárt állítsanak be a menetrendbe Szentes és Hódmezővásárhely között.⁸⁷⁰

1892 óta a függetlenségi Endrey Gyula volt a város országgyűlési képviselője, aki lapjában nyíltan zokon is vette Cicatricis főispán bekapcsolódását a kampányba. A tevékenysége kapcsán székfoglalójában a részrehajlás nélküli pártatlanság szükségességét hangsúlyozó főispán ugyanis bejelentette személyes megjelenését a Munkapárt májusi vásárhelyi képviselőjelölő gyűlésére, azaz Endrey szerint immár nemcsak hallgatólagosan támogatja párttársát, hanem jelenlétével, és ami fontosabb, főispáni hatalma teljes súlyával aktívan be is kíván kapcsolódni a választási küzdelembe. Ami eddig „szűr alatt, csendes presszióval, az állásukkal járó hatalom és befolyás érvényesítésével” folyt, az most Vásárhely történetében példátlan módon nyilvánossá válik: a főispán odaáll a képviselőválasztási fórumra, s egy politikai párt élén kortesként akarja érvényesíteni befolyását.⁸⁷¹ A főispán szerepvállalásával fél sikert ért csak el: a választáson ugyan Endrey meglepetésre elbukott, de a győzelem így sem a munkapárti Papy József, hanem a politikai pályafutása alatt pártállását és véleményét igen gyakran váltogató, ezúttal éppen a függetlenségi párt Justh-féle szárnyának színeiben induló Kun Béla (politikai ellenfelei megfogalmazása szerint „Rotációs Béla”) ölébe hullott.⁸⁷²

Az 1910. június 28-ai közgyűlést pedig a munkapárti sajtó az „új élet” gyűléseként ünnepelte. Ekkor volt esedékes a két külterületi orvosi állás választások útján való betöltése, azonban a függetlenségi politikusok által meghatározott kijelölő választmány tagjai a főispán szerint nem voltak hajlandók összeülni előtte, a választmány egyik tagja, Kovács János pedig a főispánnak írt levelében le is mondott tisztségéről. Így Cicatricis úgy határozott, hogy – mivel a közigazgatási bíróság 727/1909. sz. döntése csak úgy ismeri el korrektnek a választást, ha a kijelölő választmány összes tagja jelen van a jelölések alkalmával – a jövőben minden egyes tisztviselő-választásnál eseti, ad hoc kijelölő választmányokat alakítanak. Végül így is választották meg a külterületi orvosokat, s ettől kezd-

⁸⁶⁹ VV 1911. jún. 7., jún. 11.

⁸⁷⁰ H MV 1912. jan. 30., febr. 8.

⁸⁷¹ VV 1910. máj. 8.; H MV 1910. máj. 10.

⁸⁷² CSML HL Főisp. ir. 116/1910.; H MV 1913. jún. 27.

ve a törvényhatóság további időszakában már maradtak is az eseti kijelölő választmányi megbízások rendszerénél.⁸⁷³

1911 őszén Endrey Gyula szóvá tette, hogy a politikai szempontból addig viszonylag tapintatosan működő,⁸⁷⁴ a törvényben előírtakon túl Vásárhellyel nem is sokat törődő főispán több városi törvényhatósági bizottsági tagot, köztük függetlenségiakat is bizalmas értekezletre hívott a városházi főispáni lakásba. Az értekezlet témája a Khuen-Héderváry-kormányral szembeni újabb képviselőházi obstrukció közgyűlési elítélése volt. Ez azért is tűnt nehéz feladatnak, mert a bizottság zömében még mindig azokból a képviselőkől állt, akik másfél évvel korábban közel 100 fős többséggel szavaztak bizalmatlanságot ugyanennek a kormánynak.⁸⁷⁵ Cicatricis annyit elért, hogy a városi tanács egyhangúlag elfogadja a kormányfőhöz intézendő, a katonai törvényjavaslatokkal szembeni obstrukciót elítélő feliratot, s ilyen értelemben terjesszék azt a szeptember végi közgyűlés elé.⁸⁷⁶ Mindez hiábavaló volt, Endrey az „ellenzék fényes győzelmeként” értékelte a városi tanács „servilis” felirati javaslata feletti szavazást, amelynek értelmében Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága 99:85 arányban „megbotránkozással” napirendre tért a kérdés felett, egyúttal „kimondotta, hogy az országgyűlési függetlenségi pártok parlamenti harczát jogosnak tartja s annak diadalát kívánja”. Az országban addig szavazó 60 törvényhatóságból Hódmezővásárhely csupán a harmadik volt, amely nem a kormány mellett szavazott ebben a kérdésben. A szoros végeredményt Endrey azzal magyarázta, hogy „soha még ilyen erőszakosan nem dolgoztak városunkban kormányjavaslat mellett, mint most. Ennek egyik jelensége az is, hogy a tisztviselők közül senki sem mert a függetlenségi párttal szavazni s a városi tisztviselőkből huszonhármat s az összes állami tisztviselőket is berendelték a verseczi átiratra leszavazni, még a békési járásbíró is.” Cicatricis másik törvényhatósága, Csongrád vármegye ezúttal is a kormány mellett, az obstrukció letörése érdekében szavazott.⁸⁷⁷

A második Khuen-Héderváry-kormány 1912. áprilisi bukása után rettentő feszült belpolitikai helyzetben került sor a következő bi-

⁸⁷³ CSML HL Közgy. jkv. 459/1910. (06. 28.); CSML HL Főisp. ir. 115/1910.; HMV 1910. júl. 1.

⁸⁷⁴ HMV 1911. máj. 18.

⁸⁷⁵ HMV 1911. aug. 19., aug. 31., szept. 14., szept. 17., szept. 23., szept. 27.; VV 1911. szept. 12.

⁸⁷⁶ VV 1911. szept. 26.; HMV 1911. szept. 26.

⁸⁷⁷ HMV 1911. szept. 1., szept. 28., szept. 29., szept. 30.; VV 1911. szept. 29., okt. 1.

zalmi szavazásra Hódmezővásárhely közgyűlésében, immár Lukács László kabinetjének hivatalba lépése, illetve Tisza István házelnökké való kinevezése kapcsán. A parlament elé vonuló szocialisták tüntetésének hat halálos áldozatot követelő szétverése („vérvörös csütörtök”), a véderőtörvénnyel szemben alkalmazott ellenzéki obstrukció erőszakos letörése, a javaslat házszabályellenes megszavazása, valamint a házelnök elleni sikertelen képviselőházi merénylet után Csongrád megye ismét megszavazta a bizalmat,⁸⁷⁸ majd következett a vásárhelyi rendkívüli közgyűlés.⁸⁷⁹ A közgyűlés előtt, némileg az ottani bizalmi szavazás eredményétől is tartva a helyi függetlenségek június 23-án népgyűlést szerveztek a Kossuth térre a házelnök és társai részéről tapasztalt törvénytelen ségek, a magyar országgyűlés rendőri és katonai megszállása ellen tiltakozva a párt országos vezetőinek részvételével, valamint néhány szociáldemokrata képviselő, így Garbai Sándor meghívásával. A népgyűlés kimondta, hogy a képviselőházi ellenzék küzdelmét a nemzet harcának tekinti, s azt minden lehetséges módon támogatja, követelik egyúttal a június 4. óta az ellenzék kizárásával hozott összes törvénytelen határozat megsemmisítését.⁸⁸⁰

A vásárhelyi rendkívüli közgyűlésre ezt követően, június 26-án került sor, melynek eseményeit Endrey Gyula lapjában utóbb az „alkotmánytiprás elleni” ünnepnapként, „Tisza István gróf hatalmi őrjöngésével” való dacos szembeszállásként méltatta. A szavazás érdekességének számított, hogy először került nyíltan szembe a vásárhelyi közgyűlésben a korábban egymással válllvetve küzdő függetlenségi vezér, Endrey Gyula az immár helyi munkapárti elnök, fél éve törvényhatósági bizottsági tag Spilka Antal volt függetlenségi főispánnal. A közgyűlés a függetlenségi párt indítványa alapján a képviselőházi törvénysértéseket név szerinti szavazás útján 97:80 arányban ítélte el, bizalmatlanságot nyilvánítva Tisza István házelnöknek, valamint Lukács László kormányának.⁸⁸¹

Fél évvel később azonban nagyot fordult a kocka: az 1912. december 1-jei törvényhatósági bizottsági választás a függetlenségi párt és a közgyűlésből is kibuktatott Endrey Gyula nagy vereségét hozta, a közgyűlés ezt követően munkapárti többségű lett. A helyi „mungók” egy hét múlva a Beer kávéházban ünnepelték sikerüket, s az

⁸⁷⁸ Csorba László: i. m. 248.; VV 1912. jún. 18.

⁸⁷⁹ VV 1912. jún. 23.

⁸⁸⁰ VV 1912. jún. 23., jún. 25.

⁸⁸¹ HMV 1912. jún. 26., jún. 27.; VRÚ 1912. jún. 27.; VV 1912. jún. 28., jún. 30.

örömlakomán Spilka pártelnök mellett a jelenlévő Cicatricis főispán is beszédet mondott. Mindketten a „demagógia felett aratott diadalnak” tartották a győzelmet, majd a főispán meglepően becsmérő módon beszélt a legyőzött Endreyről.⁸⁸² A munkapárti győzelem a december végi közgyűlésen, a hat kilépő közigazgatási bizottsági tag helyének betöltésekor tetőzött (mind a hat helyre munkapárti képviselőt választottak meg), a beteljesített választási sikerük eredményeképp – ahogy lapjuk fogalmazott – „szétesett a demagógok pártja”.⁸⁸³

Endrey Gyula 1913. májusi halála után az ifjú Kun Béla igyekezett a város közéletében, így közgyűlésében is a „nagy vezér” örökébe lépni. Erre az első lehetőséget rögtön a júniusi kormányváltás kínálta, amikor lapjában Tisza István második kabinetjével szembeni kemény fellépést ígért a június 25-ei közgyűlésre. Válaszul a munkapártiak június 22-ére Tisza mellett demonstráló rendkívüli pártgyűlést szerveztek a Fekete Sas dísztermébe. A csendőrök által biztosított 500 fős gyűlésen elhatározták: a közgyűlésen nem egyszerűen bizalmat szavaznak majd neki, hanem a város díszpolgárává választják a kormányfőt, a kor „legnagyobb magyar államférfiját”. Az ekkor már súlyos beteg Spilka Antal pártelnök megnyitója után Cicatricis főispán mondott hosszú beszédet az ország politikai és társadalmi életében is elburjánzott demagógia ellen, az egykori szabadelvű párt és Tisza István elmúlt néhány éves történetét elemezve. A Tisza díszpolgárságáról szóló, 50 bizottsági tag által aláírt indítványt Spilka nyújtotta be június 24-én a tanácshoz.⁸⁸⁴ A közgyűlésen a parlamenti ellenállás mintájára Kun Béla és a köztársaságpárti Nagy György igyekezett obstruálni, míg a főispán az indulatok mérséklése jegyében próbálta gyakorolni elnöki tisztét. A név szerinti szavazás – és Kun Béla szerint a „mungó terror” – eredményeként Hódmezővásárhely városa 128:66 arányban „törhetetlen bizalmáról” biztosította az új kormányt, vezetőjét pedig a város díszpolgárává választotta.⁸⁸⁵ Az időközben a fővárosi Pajor-szanatóriumban operáción átesett Spilka pártelnök kórházi ágyából küldte üdvözlését a bizalmat és a díszpolgárságot megszavazóknak.⁸⁸⁶

A Kovács József, Kun Béla és Nagy György fémjelezte vásárhelyi függetlenségi és 48-as pártkör 63 aláírással fellebbezést nyújtott

⁸⁸² H MV 1912. dec. 10.

⁸⁸³ CSML HL Főisp. ir. 155/1912., 163/1912.; H MV 1912. dec. 19.

⁸⁸⁴ H MV 1913. jún. 22., jún. 24., jún. 25.

⁸⁸⁵ CSML HL Főisp. ir. 117/1913., 118/1913.; H MV 1913. jún. 26.; VRÚ 1913. jún. 26.

be a tanácshoz a Tisza István díszpolgárrá választását kimondó közgyűlési határozat ellen, amit azonban felterjesztése után a belügyminisztérium elutasított, majd a határozat a közigazgatási bíróság hasonló értelmű döntését követően jogerős lett.⁸⁸⁷ A mívesen kidolgozott díszpolgári oklevelet 1913. október 9-én 110 fős vásárhelyi küldöttség adta át Cicatricis Lajos főispán vezetésével a fővárosban Tisza István miniszterelnöknek. Az eseményről a *Népszava* botrányos hangvétellű írást közölt *Disznóbőrös küldöttség* címmel, amelynek némely kitétele az írást le is közlő helyi munkapárti lap szerint „önkénytelenül megrezgeti a rúgó lábak mozgató idegeit is”.⁸⁸⁸

A következő bizalmi szavazásra az 1913. novemberi közgyűlésen került sor, amikor a kormány új sajtótörvény-tervezete mellett, a „szennyiratok ellen” emelhetette fel szavát Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága. Bauer Gyula és Lázár Dezső indítványára 110:2 arányban mondták ki, hogy elítélik a „sajtószabadság örve alatt kálózó újságírói irányt” és az ebből fakadó „féktelen izgatást”, egyúttal bizalommal üdvözik a kormánynak a sajtóvisszaélések megszüntetésére irányuló tevékenységét. Nem először fordult elő a közgyűlésen, hogy a főispán megvonta a szót az ellenzék idős vezéralakjától, a helyi obstrukciót megvalósítani igyekvő Kovács Józseftől, mire a 47 függetlenségi képviselő kivonult a szavazásról, ezzel magyarázható a bizalmi szavazás szokatlan végeredménye. A fővárosi koalíciós lapok igen erős túlzással, a valósággal kevésbé törődve tudósítottak az eseményekről: „a rendőrkapitány megtorkolássza, fojtogatja s földhöz veri az ellenzék ezüst hajú 83 éves vezérét és rendőrökkel veri szét a hazájukért szenvedő városatyákat”. A helyi kormánypárti lap visszautasította ugyan e sorokat, de azt elismerte, hogy nem feltétlenül szerencsés, hogy Hódmezővásárhely lett a hasonló bizalmi szavazásokat az országban immár rendre elsőként fogantató törvényhatóság, minek köszönhetően annyit beszélnek megint a városról, mint néhány éve a Jáger Mari-féle bűnesetek kapcsán.⁸⁸⁹ A helyi ellenzék 1914 első felében is több ízben terjesztett be indítványt a közgyűlés elé Tisza kormányának intézkedéseivel szemben, ezeket azonban a törvényhatósági bizottság munkapárti többsége rendre leszavazta, a néha hajuknál fogva előrángatott ügyek szavazásánál

⁸⁸⁶ HMV 1913. jún. 27.

⁸⁸⁷ VRÚ 1913. júl. 4.; HMV 1913. júl. 17., júl. 20., júl. 31., aug. 7.

⁸⁸⁸ HMV 1913. okt. 2., okt. 7., okt. 8., okt. 9., okt. 10., okt. 11., okt. 12.

egy idő után már az is előfordult, hogy függetlenségi képviselők voksoltak saját párttársaik indítványa ellen.⁸⁹⁰

Csongrád megye, Szeged és Hódmezővásárhely élén

Cicatricis Lajos főispán Hódmezővásárhelyen tagja volt a Kaszinónak, részt vett a helyi vadásztársulatok programjain, majd egyik elődje, Lukács György példáját követve a közegészségügy és szociálpolitika irányába indult el. Az alakulás időszakában ideiglenes elnökként részt vett ugyanis az Alföldi Csecsemővédő Egyesület megalapításában, Rittné Gábris Ágnes elnöknő társaságában. Az alakuló gyűlésre 1913. január 12-én került sor a városháza közgyűlési termében, az elnöki megnyitót maga a főispán tartotta. A gyűlésen Bereczk Péter gyógyszerész előadásában elhangzott statisztikai adat szerint évi átlagban 162 ezer csecsemő- és kisgyermek-halottja van Magyarországnak, ennél semmi sem indokolhatta eklatánsabban az egyesület életre hívását. Ekkor választották meg az egyesület tisztikarát is: a főispán tiszteletbeli elnök lett, az elnöki posztot Genersich Antal közkórházi igazgató-főorvos látta el.⁸⁹¹ Spilka Antal pártelnök halála után pedig, amikor 1914 júniusában Bauer Gyulát választották meg a helyi munkapárt elnökévé, Cicatricis főispánt egyúttal tiszteletbeli elnökké emelték.⁸⁹²

Az 1912. októberi városi közgyűlés tárgyalta a városok fejlesztéséről szóló 1912. évi LVIII. tc., valamint Hódmezővásárhely készülőben lévő új szervezeti szabályzata alapján a városi tisztviselők – régóta esedékes fizetésemelésükkel együtt megoldott – fizetési osztályokba való besorolását. A VI. fizetési osztályba egyedül a polgármester került 8000 K éves fizetéssel és 1200 K lakbérrel, a VII. osztályba (5400–6000 K fizetés, 960 K lakbér) sorolták a főjegyzőt, a négy tanácsnokot, az árvaszék elnökét, a főügyészt, a főmérnököt és a főszámvevőt. A VIII. fizetési osztályba (4000–4400 K fizetés és 780 K lakbér) került a tiszti főorvos, az első aljegyző és a két árvaszéki ülnök, a IX. fizetési osztályba (2600–3200 K fizetéssel és 600 K lakbérrel) pedig a tisztikar fennmaradó tagjainak nagy része. A X. fizetési osztályba (2400 K fizetés, 540 K lakbér) kerültek pl.

⁸⁸⁹ CSML HL Főisp. ir. Szám nélkül/1913. (exp. nov. 26.); HMV 1913. nov. 27., nov. 28., nov. 29.; VRÚ 1913. nov. 27.

⁸⁹⁰ HMV 1914. febr. 24., márc. 19.

⁸⁹¹ HMV 1913. jan. 9., jan. 14., jan. 15.

az állatorvosok, a házipénztári könyvelők, a birtoknyilvántartó, a kamarás és a leltárbiztos, valamint a tiszteletbeli tisztviselők is.⁸⁹³ A városokról szóló törvény értelmében és alapján a szervezeti szabályrendeletet egy éven belül át kellett alakítani, ami egyébként is aktuális volt Hódmezővásárhely esetében, hiszen utolsó ilyen szabályzatukat 1901-ben fogadták el. Tárgyalásának az 1913. március 31-ei közgyűlésen kezdtek volna neki, azonban a bizottsági tagoknak kevés idejük volt az áttanulmányozásra, így külön rendkívüli közgyűlést kellett e célból kitűzni április 30-ára.⁸⁹⁴

A város által 1913 tavaszán elfogadott új szervezeti szabályzat⁸⁹⁵ véglegesítésére közel öt év múlva került csak sor. A belügyminisztérium ugyan a szokásoknak megfelelően már 1914 nyarán számos módosítással jóváhagyta a szabályzatot, e módosítások átvezetésére azonban az időközben kitört háború miatt hosszú ideig nem volt lehetőség, a közgyűlés csak 1918 januárjában vezette át azokat az öt éve összeállított szövegen. Ez volt az utolsó „házzsabály” a törvényhatóság történetében, a két világháború közti időszak egyik legnagyobb restanciája éppen a nagyon esedékes új szabályzat elkészítése volt, amit különböző okok – így az 1929. évi harmadik törvényhatósági törvény előkészítése és elfogadása, majd gyakorlati megvalósítása – miatt rendre halogattak. Hivatalosan elfogadott szabályzata azonban végül nem készült Hódmezővásárhely törvényhatóságának, csupán egy az 1920-as években aktualizált, házi stencilező gépen sokszorosított verzió állt rendelkezésre.⁸⁹⁶

Sándor János belügyminiszter 1914. március közepén megbízta Cicatricis Lajost, hogy elnökként vezesse le a szegedi tisztújító közgyűlést, lévén a városnak éppen nincs főispánja.⁸⁹⁷ E megbízás már előrevetítette azt, ami néhány nap múlva be is következett: Csongrád megye és Hódmezővásárhely közös főispánja került március 25-én Szeged élére is – előbb ideiglenesen, hamarosan azonban véglegesítve

⁸⁹² HMV 1914. jún. 16., jún. 17.

⁸⁹³ CSML HL Főisp. ir. 99/1912.; HMV 1912. okt. 31.; VV 1912. nov. 1.

⁸⁹⁴ HMV 1913. ápr. 1., ápr. 30., máj. 1.; VRÚ 1913. ápr. 1., máj. 1.

⁸⁹⁵ Hódmező-Vásárhely törvényhatósági joggal felruházott város szervezési szabályrendelete. Hódmezővásárhely, 1913.

⁸⁹⁶ CSML HL Főisp. ir. 12/1941.; Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). Fejezetek a magyar városigazgatás történetéből. (Dél-Alföldi Évszázadok 27.) Szeged, 2010. 51–56., 253–256. (A szerző ugyanebben a kötetben forrásközlésként közreadja a szabályzat teljes szövegét, ld. 175–252.); Antal Tamás: Hódmezővásárhely szervezési és működési szabályzatának ügye a két világháború között. Szeged, 2010. (Kézirat a hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság 2010. évi évkönyve számára.); HMV 1914. júl. 16., szept. 24., 1918. jan. 20.; CSML HL Közgy. jkv. 19/1918. (01. 19.)

is.⁸⁹⁸ Korábban volt már közös főispánja Szegednek és Hódmezővásárhelynek (Dáni Ferenc, Kállay Albert), volt Csongrád megyének és Hódmezővásárhelynek (Rónay Lajos), volt Csongrád megyének és Szegednek (Kelemen Béla), az viszont eddig még nem fordult elő, hogy e három közeli főispánság egy kézben összpontosuljon, e tekintetben Cicatricis Lajos kétséggel kívül úttörővé vált. A kormány nagy közigazgatási tapasztalattal bíró erős egyéniséget keresett Szeged élére, Cicatricis állandó lakása Szentesen maradt, de ideje nagy részét felváltva töltötte Szegeden és a megyeszékhelyen, kétséggel kívül Hódmezővásárhely vallotta kárát ezen újabb megbízatásának.⁸⁹⁹ Szegedi beiktatásán 70 tagú küldöttség képviselte Hódmezővásárhelyt, miközben az ellenzék azt taglalta, hogy – mivel annyi érdekellentét feszíti e három törvényhatóságot – vajon melyik főispánságáról mond majd le Cicatricis.⁹⁰⁰ Nem mondott le egyikről sem: 1917. június közepéig párhuzamosan látta el bokros teendőit, és Vásárhely szempontjából nem lehetett rá panasz: hétéves főispáni működése alatt rendezett törvényhatósági közgyűlések 88 és fél százalékát ő vezette, csak rendkívüli közgyűlésekről hiányzott. Az üléseket igyekezett egy nap alatt levezényelni, két esetben úgy hiányzott csak rendes havi közgyűlésről, hogy az első napon még itt volt, de a második napra átnyúló ülés vezetését már átruházta Juhász Mihály polgármesterre.

A háború és a főispán

Hódmezővásárhely főispánjának iratai közt szerényen bújik meg egy 1914. június 28-án feladott távirat, amelyben Sándor János belügyminiszter a következőket közli Cicatricis Lajossal: „Ő Császári és Királyi Fensége, Ferencz Ferdinánd főherceg úr és fenséges hitvese, Hohenberg Zsófia főhercegnő június hó 28-án a déli órákban Sarajevóban bűnös merénylet áldozatául esett. Erről a megrendítő országos gyászesetről Méltóságodat a legmélyebb megilletődéssel értesítem.”⁹⁰¹ A merénylet után egy hónappal kitört háború elején a kormányzat elsősorban helyi jótékonyági, humanitárius társadalmi akciók megszervezése kapcsán számított a főispánokra. A kitört háború

⁸⁹⁷ HMV 1914. márc. 14.

⁸⁹⁸ OL BM Eln. ir. 1680/1914., 2173/1914.; Mudrák József: i. m. 401.; HMV 1914. márc. 15., márc. 17., márc. 18., márc. 31.

⁸⁹⁹ HMV 1914. márc. 17.

⁹⁰⁰ HMV 1914. ápr. 1., ápr. 3., ápr. 7.

⁹⁰¹ CSML HL Főisp. ir. 104/1914.

egyik újdonsága ugyanis az volt, hogy immár nem hivatásos katonák, hanem – az általános hadkötelezettség alapján sorozott – tömeghadsergek harcoltak egymással, azaz a háború már nem csupán a katonák dolga volt, hanem osztársadalmi ügyé vált: a frontokon küzdő hadseregek mögött immár a hátország is hadat viselt.⁹⁰² Mindemellett a főispán hivatalán keresztül folyt a hadbavonultak ideiglenes, első-sorban a mezőgazdasági munkák idejére szóló (1915-ben maximum 14 napra engedélyezhető) felmentési kérelmeinek intézése is, ami jelentősen felduzzasztotta a főispán irattermelését.⁹⁰³

Az immár három törvényhatóságot irányító Cicatricis főispán 1914. augusztus 9-én gyűlésre hívta össze Hódmezővásárhely „nemes polgárságát”. A tanácskozás célja az volt, hogy miként lehetne segíteni társadalmi akció keretében a bevonult tartalékosok, póttartalékosok és népfelkelők családtagjain. A Fekete Sas nagytermében maga a főispán nyitotta meg a gyűlést, röviden vázolta a két héttel korábbi hadüzenetet és az abból kialakuló „nagy világháború körvonalait”. Katonáink már elmentek, azonban a harcból mindenkinek ki kell vennie a részét: akik itthon maradtak, azoknak a szegényekről kell gondoskodniuk. A nagygyűlés alkalmával megalakították az egyes bizottságokat: létrejött a gyűjtő-, a segélyező, a Napközi Otthon, a munkásközvetítő és a Patronage bizottság, mindegyikbe megválasztották az elnököket, társelnököket és társelnöknőket. Bernátsky Ferenc apátplébános javaslatára a főispánon keresztül hódoló táviratot is küldtek az uralkodó kabinetirodájára, majd zárásként a különböző egyletek és társulatok adakozása következett.⁹⁰⁴ Ugyanekkor a főispán a Gazdasági Egyesület, az Iparegylet és az Ipartestület útján felhívást bocsátott ki a városi munkaadókhöz és gazdákhöz, hogy hazafias kötelességüket gyakorolva gondoskodjanak hadbavonult ipari és kereskedelmi alkalmazottaik, gazdasági cselédek és munkásaik itthon maradt családtagjairól. A hadbavonult katonák családjainak segélyezéséről a főispán folyamatos jelentéstételt kért a városi tanácstól.⁹⁰⁵ A főispán e humanitárius akciójához csatlakozva, azzal párhuzamosan folytatott hasonló tevékenységet a helyi Vöröskereszt Egylet is, adományok gyűjtése révén.⁹⁰⁶ Ezen kívül a főispán szervezte a szövetséges török hadsereg sebesültjeinek megsegítésére indított Vörös

⁹⁰² Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 12.

⁹⁰³ HMV 1915. márc. 5.; Pölöskei Ferenc: i. m. 455-458.

⁹⁰⁴ HMV 1914. aug. 11.; CSML HL Főisp. ir. 227/1916.

⁹⁰⁵ HMV 1914. aug. 12., szept. 17.

Félhold mozgalom javára szervezett gyűjtést is a felügyeletére bízott törvényhatóságok területén,⁹⁰⁷ de Cicatricis átírtata folytán szavazott meg az 1915. októberi vásárhelyi közgyűlés 1000 K-t a katonák részére meleg ruhaneműek előállítására is.⁹⁰⁸

A szeptember 23-ai közgyűlést a főispán szavai nyitották, ismét a hátország szerepének fontosságát hangsúlyozta: „Fiaiink mint hősök mentek el a harcmezőre és mint hősök harcolnak. De az itthon maradottak is egyesülnek a nagy nemzeti munkában, az itthon maradottak munkájának is az a célja, hogy hőslelkű katonáink diadalra vigyék lobogónkat. A helyzet szülte nagy munkában Vásárhely példaadóan jár elő. Egyeknek érezzük magunkat a hazafias kötelességek teljesítésében. Ennek a munkának meg kell hogy legyen az eredménye, ennek a munkának csak győzelem lehet a vége.”⁹⁰⁹ Év végén Vásárhelyen is megalakult a búza, rozs, árpa, kukorica, burgonya helyben érvényes hivatalos árait megállapító bizottság, melynek elnöke a főispán lett, tagjai a Gazdasági Egyesület, a Kereskedelmi és Iparkamara kiküldöttjei, a gazdasági felügyelő, valamint a városi tanács tagjai. Az ármegállapító bizottság első ülését 1914. december 4-én tartotta.⁹¹⁰

1915 márciusában ismét a főispán nyitotta meg a város közgyűlését, ezúttal Przemyśl várának hős védőiről emlékezett meg, akik közt nagy számban voltak hódmezővásárhelyiek. A törvényhatóság nevében Cicatricis Lajos meghajtotta előttük az elismerés lobogóját, megemlékezve a vár védelme közben hősi halált halt és hadifogságba esett katonákról.⁹¹¹ Szeged világháborús áldozatvállalásáról, az ide érkezett nagyszámú sebesült ápolásáról a *Budapesti Hírlap* is nagy cikket közölt, megszólaltatva benne a közös főispánt, akinek „a háború kezdete óta se éjjele, se nappala”.⁹¹² A három főispánság élén háborús viszonyok közepette „emberfölkötti” munkát végző Cicatricis Lajost 1917. február 15-én az új uralkodó, IV. Károly király a Lipót-rend lovagkeresztjével tüntette ki.⁹¹³ A főispánt Hódmezővásárhely 1917. március 8-án rendkívüli közgyűlésen köszöntötte, majd ki-

⁹⁰⁶ HMV 1914. aug. 12., aug. 26.

⁹⁰⁷ HMV 1915. júl. 10.

⁹⁰⁸ CSML HL Közgy. jkv. 246/1915. (10. 29.); HMV 1915. okt. 30.

⁹⁰⁹ HMV 1914. szept. 24.; VRÚ 1914. szept. 24.

⁹¹⁰ HMV 1914. dec. 1., dec. 3., dec. 5., 1915. febr. 27.

⁹¹¹ HMV 1915. márc. 27.

⁹¹² HMV 1915. ápr. 20.

⁹¹³ HMV 1917. febr. 25., márc. 4.

tüntetése alkalmából a vásárhelyi Nemzeti Munkapárt aznap este a Fekete Sasban társasvacsorát rendezett a tiszteletére.⁹¹⁴

Miközben az I. hadikölcsön-jegyzés, azaz a háborús terhek lakosságra hárításának első hulláma még aktív főispáni közreműködés nélkül rohant át a városon (az 1914. novemberi közgyűlés határozata értelmében a város félmillió K értékben jegyzett kölcsönt, egyúttal nyolc kerületi bizottságot alakítottak a lakosság körében való gyűjtésre⁹¹⁵), Cicatricis 1915 júniusában újabb vásárhelyi értekezletet hívott össze, ezúttal a pénz értékének a háborús viszonyok közti megmentése címén. Arra kérte a megjelenteket, hogy ne rakják el pénzüket későbbi időkre, hanem inkább fektessék azt hadikölcsön-jegyzésbe, „adják azt kölcsön az államnak”. Bejelentette, hogy hadikölcsön-jegyző irodát nyitottak a városháza közgyűlési termében, ahol minden érdeklődőnek segítséget nyújtanak.⁹¹⁶ Ezzel a főispáni lépéssel heves sajtókampánnyal fűszerezve újra elindult a hadsereg és az egyéb háborús költségek finanszírozására szolgáló jegyzés Vásárhelyen is, melynek egyik pillére végig a főispáni hivatal volt, mellette a postán, a két vásárhelyi takarékpénztárnál, a Közgazdasági Banknál és a Népbanknál folyt még jegyzés. A városi tanács „a város közönsége részére” ekkor 200 ezer K, az őszi jegyzésből újabb 350 ezer K értékben váltott hadikölcsönt.⁹¹⁷

Októberben újabb népgyűlést szerveztek a városházán, ezúttal már a III. hadikölcsön ügyében, ismét a főispán szervezésében és megnyitó beszédével. A magyarság rettenthetetlen bátorságáról és törhetetlen erejéről beszélt, lelkesítő színben feltüntetve a pillanatnyi háborús helyzetet, ugyanakkor elhangzott az is, hogy „Hódmezővásárhely város közönsége az áldozatkészségben sokkal hátrább áll, mint bármely más hasonló nagy város”. Ekkor már külön propagandabizottság is működött a jegyzés elősegítése érdekében, melynek elnöke Mattiassich Dezső kir. közjegyző volt. A főispáni hadikölcsön-jegyzési irodát 1915 őszén Bauer Gyula ügyvezető elnök, Kmetykó Károly helyettes főszámvevő, Tóth János alszámvevő, valamint Kánitzer Sándor, Balogi Imre, Vékony József, Vata János és Kristó Pál tör-

⁹¹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 44/1917. (03. 08.); HMV 1917. márc. 4., márc. 7., márc. 8., márc. 9.

⁹¹⁵ VRÚ 1914. nov. 14.

⁹¹⁶ HMV 1915. jún. 5.

⁹¹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 127/1915. (05. 26.), 275/1915. (10. 29.); HMV 1915. jún. 8., jún. 17., okt. 24.; Pölöskei Ferenc: i. m. 460.

vényhatósági bizottsági tagok vezették.⁹¹⁸ Csongrád vármegye 1915. decemberi közgyűlésén ünnepelték Cicatricis Lajos főispánt azért, mert az irányítása alatt álló törvényhatóságokban addig összesen 46 millió K értékben történt hadikölcsön-jegyzés, „mely kizárólag a főispán személyes fáradhatatlan agitációjának köszönhető”.⁹¹⁹ A hadikölcsönök sikerének előmozdításában kifejtett tevékenységéért a főispánt a pénzügyminiszter királyi felhatalmazásra elismerő oklevéllel is kitüntette 1916 őszén.⁹²⁰

A IV. hadikölcsön (a „győzelem hadikölcsöne”, a „kitartás próbaköve”) jegyzésére – központjában ismét a főispáni irodával – 1916 tavaszán került sor. Propagálása céljából ismét a Fekete Sas nagytermében tartottak népgyűlést április 23-án, a szokásos főispáni agitációs beszéddel.⁹²¹ Az áprilisi közgyűlésen a város félmillió K-s hadikölcsön-jegyzés mellett határozott – miközben már a városi pénztár fizetőképességének biztosítására, a város szükségleteinek fedezésére is 500 ezer K-s függőkölcsönt kellett felvenniük.⁹²² Az V. hadikölcsön-jegyzés 1916 végén, I. Ferenc József halálával egy időben, a hathónapos nemzeti gyász kezdetén következett, a korábbiaknál már jóval kisebb propagandával és lelkesedéssel. Helyi agitációra nem is került sor, a lapok is csak a Budapestről kapott központi felhívást tették közzé, a város ezúttal 300 ezer K jegyzéséről döntött.⁹²³ A VI. hadikölcsön kapcsán az 1917. június elejére meghirdetett népgyűlés immár el is maradt, a város pedig rendkívüli közgyűlésen döntött úgy, hogy nehéz anyagi helyzete miatt a kölcsönjegyzést a belügyminiszteri leiratban foglaltak alapján (azaz a gyámpénztári pénzkészlete terhére) mellőzi, viszont 500 ezer K értékű kötvényt jegyezni „erkölcsi és hazafias kötelessége”, amire a helybeli pénzintézetektől vettek fel függő- és lombardkölcsönöket.⁹²⁴

A háború természetesen hatással volt a város törvényhatóságának és tisztikarának működésére is. Volt tisztviselő, aki hősi halált halt (Tulkán György külterületi orvos), akadt, aki hadifogságba

⁹¹⁸ CSML HL Főisp. ir. 238/1916.; HMV 1915. okt. 19., okt. 20., okt. 22., okt. 24., okt. 31., nov. 17.

⁹¹⁹ HMV 1916. jan. 1.

⁹²⁰ OL BM Eln. ir. 20195/1916.; HMV 1916. szept. 21.

⁹²¹ CSML HL Főisp. ir. 813/1916.; HMV 1916. ápr. 19., ápr. 20., ápr. 23., ápr. 26., ápr. 30.

⁹²² CSML HL Közgy. jkv. 108/1916. (04. 25.), 197/1916. (07. 28.); HMV 1916. ápr. 26., júl. 1., júl. 29.

⁹²³ CSML HL Közgy. jkv. 306/1916. (12. 07.); HMV 1916. dec. 2., dec. 6., 1917. jan. 10.; Pölöskei Ferenc: i. m. 461-462.

⁹²⁴ CSML HL Közgy. jkv. 138/1917. (06. 12.); HMV 1917. máj. 13., máj. 15., máj. 27., jún. 3.

esett (pl. Palócz Imre árvaszéki ülnök), sokan teljesítettek katonai szolgálatot, így a – leginkább nyugdíjazások folytán – megüresedett posztokat a közgyűlés és a főispán nem töltötte be addig, amíg a háború nem ér véget, mondván: mindenkinek meg kell adni a lehetőséget pályázata beadására. Ettől csak olyan esetben tértek el, amikor minden eséllyel induló pályázó itthon volt, ráadásul a tisztség mivolta miatt nem lehetett huzamosabb ideig betöltetlenül hagyni, mint pl. a főpénztárnoki állás üresedése 1917-ben. Másrészt 1916 januárjában lett volna újból esedékes az általános tisztújítás, mellyel kapcsolatban az 1915. novemberi közgyűlés a tanács javaslata alapján úgy határozott, hogy azt elhalasztja, s a háború majdani befejezését és a békekötést követő 3 hónapon belül fogják majd megtartani. A törvényhatóság szakbizottságait (közegészségügyi, statisztikai, színügyi, jogügyi, építészeti és szépészeti, állandó népnevelési, a teljesen ismeretlen hadköteleseket puhatoló, mezőgazdasági, lótenyésztési, pénzügyi, számbíráló bizottság) azonban megválasztották.⁹²⁵

A háború elhúzódásával fokozatosan változott meg a hangulat és a hangnem is a városban. A kezdeti, társadalmi jótékonykodásra alapozó főispáni fellépés is egyre erőteljesebbé vált, a kormány képviselőjeként Cicatricis immár korábban szokatlan módszerek alkalmazására is rákényszerült. 1916 januárjától rendszeresen jelentek meg a főispáni felhívások a helyi sajtóban pl. a tavaszi vetőmagok beszerzése,⁹²⁶ vagy éppen a kötelező gabona- és lisztbeadásra való felszólítás tárgyában.⁹²⁷ Közben voltak egyéb feladatai is: a politika – a különböző kórházak érdekei, alapításuk és későbbi megszüntetésük kérdése mentén – a helyi Vöröskereszt Egylet életébe furakodott be, leginkább az egyletbe seregnyi új tagot verbuváló, s velük a régiek ellen fellépő Kun Béla képviselőnek „köszönhetően”. A hónapok óta tartó áldatlan állapotoknak Cicatricis békéltető fellépése vetett véget az egylet 1916. januári közgyűlésén. A város becsülete és jó hírneve érdekében a gyűlésen megválasztottak egy békéltető bizottságot a főispán, Bauer Gyula, Genersich Antal, Kun Béla, Kovács János, Kovács József és László Jenő (azaz a helyi politikai pártok exponensei) részvételével, amely másfél órás „békekonferenciát” tartott a főispáni szobában. A békéltetés eredményes volt, sikerült egy olyan

⁹²⁵ CSML HL Közgy. jkv. 292/1915. (11. 30.), 11/1916. (01. 26.), 61/1916. (03. 22.); CSML HL Főisp. ir. 267/1916.

⁹²⁶ HMV 1916. jan. 27.

⁹²⁷ HMV 1916. febr. 8.

választmányt felállítani, amellyel mindkét fél elégedett lehetett.⁹²⁸ 1917 koratavaszán a csapadékvíz elárasztotta a Vásárhely környéki pusztai földeket, s a kabinet Cicatricist nevezte ki vadvízügyi kormánybiztossá. Fáradhatatlanul, naponta járta szakemberekkel az ómizs területet, a lehető legkevesebb kárral igyekeztek a vadvizeket a Tiszába levezetni, ami ápriliséig sikeresen meg is történt.⁹²⁹

Mivel az uralkodó nem fogadta el a kormány választójogi tervezetét, Tisza István kabinetje májusban lemondott, s ügyvezető kormányként dolgozott tovább utódja kinevezéséig.⁹³⁰ A májusi vásárhelyi közgyűlésen Heves vármegye átiratát tárgyalták, amely a leköszönt kabinettel szembeni bizalomnyilvánítás megszavazásáról szólt. Cicatricis Lajos főispán egyik utolsó vásárhelyi szereplésével a közgyűlés 99:33 arányban még egyszer utoljára bizalmat szavazott a Tisza-kabinetnek.⁹³¹ Tisza István kormányának távozásával egy időben, 1917. június 15-én automatikusan lemondtak a főispánok is, akik általában csak addig maradhattak hivatalukban, míg az új kormány nem gondoskodott utódlásukról.⁹³² Cicatricis is leköszönt mindhárom főispánságáról, június 14-én kelt felmentései után nyugdíjba vonult.⁹³³ Hódmezővásárhelytől július 12-én hivatalos levéllel búcsúzott el, a törvényhatóság közgyűlése pedig főispáni működéséért köszönetét és elismerését nyilvánította.⁹³⁴

A munkapárti lap nagyon fájlalta Cicatricis Lajosnak „a politikai helyzet fordulása” miatti visszavonulását, mivel szerintük tőle „a város előmenetelét illetőleg a háború után várt nagyon sokat, mivel a kormány előtt kivívott nagy tekintélyével, aminővel még kevés főispán bírt, igen sok dologban hasznára lehetett volna városunknak”.⁹³⁵ Nyugalmazott főispánként Cicatricis egyáltalán nem vonult vissza a közélettől: Szentes mindennapjainak aktív szereplője maradt, 1912-től 26 éven át volt elnöke a Szentesi Takarékpénztárnak, 1927-től Csongrád vármegye választottjaként az akkor újjászervezett

⁹²⁸ HMV 1916. febr. 1.

⁹²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 51/1917. (03. 28.); HMV 1917. márc. 21., márc. 22., márc. 25., márc. 29.

⁹³⁰ *Pölöskei Ferenc*: i. m. 462-463.; *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 16.

⁹³¹ CSML HL Közgy. jkv. 105/1917. (05. 23.); HMV 1917. máj. 24.

⁹³² OL BM Eln. ir. 18016/1917.; HMV 1917. máj. 31.

⁹³³ OL BM Eln. ir. 6216/1917., 19550/1917., 23251/1917., 23253/1917., 24105/1917.; HMV 1917. júl. 4., júl. 5.

⁹³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 181/1917. (08. 06.); HMV 1917. aug. 3.

⁹³⁵ HMV 1917. júl. 5.

felsőház tagja lett, miközben birtokán is gazdálkodott. 91 éves korában, 1953 februárjában hunyt el Szentesen.⁹³⁶

Justh János főispánsága (1917–1918)

Csanád megye oldalán

Gróf Esterházy Móríc alig két és fél hónapig, június 15-től augusztus 23-ig hatalmon lévő kormányának⁹³⁷ belügyminisztere, Ugron Gábor előterjesztésére a király 1917. július 7-ei hatállyal *Justh János* ügyvéd, országgyűlési képviselőt, a mindössze három hónappal később elhunyt Justh Gyula volt házelnök (Vásárhely díszpolgára) fiát nevezte ki Csanád vármegye és Hódmezővásárhely város közös főispánjává.⁹³⁸ Kinevezése két szempontból is újdonságot hozott a tisztség vásárhelyi történetében: egyrészt Csanád megyével közös főispánja még soha nem volt a városnak (bár Spilka Antal személyében a vármegye közigazgatása adott már ide főispánt), másrészt a belügyminisztérium elrendelte, hogy a háborús viszonyok miatt a törvényhatóságok mellőzzék a beiktatáskor megszokott ünnepeket, bankettet.⁹³⁹

A „még aránylag fiatal emberként” jellemzett, 38 éves (és már 10 éve szóba került lehetséges vásárhelyi főispánként!) Justh János neve ezúttal június végén merült fel először, az ilyenkor mindig mozgásba lendülő „megbízható” fővárosi források először csak Csanád megyei kinevezését valószínűsítették, a vásárhelyit nem.⁹⁴⁰ Kormányzati körökben szerencsés döntésnek tartották Hódmezővásárhely „összesházasítását” Csanád megyével, lévén e két törvényhatóság közt nincsenek olyan érdekellentétek, melyek mindig is jellemzőek voltak a közös főispánok idején Vásárhely és Csongrád megye, de különösen Szeged és Hódmezővásárhely vonatkozásában. Kun Béla országgyűlési képviselő saját lapjában közölt tudósítása szerint – ezeket a saját szerepét előszeretettel előtérbe helyező személyisége miatt azért illik kellő kritikával fogadni – ő járta ki Ugronnál és Batthyány Tivadar király személye körüli miniszternél, hogy függetlenségi és 48-as főispánt nevezzenek ki Vásárhely élére, akik Kunt szerették

⁹³⁶ *Kruzslicz István Gábor: Cicatricis Lajos.* In: Hmv. tört. alm. 176–177.

⁹³⁷ *Pölöskei Ferenc:* i. m. 463.

⁹³⁸ OL BM Eln. ir. 23254/1917.; CSML HL Főisp. ir. 621/1917.; CSML HL Közgy. jkv. 276/1917. (10. 30.); Hmv 1917. okt. 10.

⁹³⁹ OL BM Eln. ir. 23500/1917.

⁹⁴⁰ Hmv 1917. jún. 24., júl. 10.

volna ugyan felkérni, de ő azt „saját személyétől köszönettel elhárította és Justh János kinevezését örömmel javasolta”.⁹⁴¹ A kezdeti hírek arról szóltak, hogy Justh lesz az első olyan közös főispán, aki Vásárhelyen fog lakni,⁹⁴² ez azonban nem így történt, Makóról járt át hivatalos teendői elvégzése céljából Vásárhelyre. A közgyűléseken rendszeresen megjelent, főispáni időszaka alatt egyedül az 1918. április 5-re összehívott rendkívüli közgyűlésről hiányzott, emellett az fordult elő még nála gyakrabban, hogy a délelőtti időszak levezénylése után a közgyűlés délutáni folytatását már nem várta be, hanem átadta az elnöklés jogát a polgármesternek.

Justh János a függetlenségi párt Károlyi Mihály-féle ágához tartozott, ahhoz, amelyhez ekkor éppen Kun Béla, Hódmezővásárhely országgyűlési képviselője is. Nem csoda, hogy az évek óta helyi „munkapárti elnyomatásban” élő politikus elragadtatva fogadta lapjában az új főispán kinevezését: „az alkotmányért, a hadsereg nemzeti jellegéért és a népjogokért hosszú éveken át folytatott parlamenti küzdelem tántoríthatatlan harcosát, függetlenségi nagynevű vezérünknek, Justh Gyulának mindenben méltó fiát” köszöntötte.⁹⁴³

Justh főispán vásárhelyi beiktatására 1917. július 30-án került sor. Előző este érkezett vonattal a városba, az állomáson a törvényhatóság képviselőjében Csáky Lajos főügyész köszöntötte. Válaszában a főispán leszögezte, hogy ő a függetlenségi és 48-as párt elkötelezett harcosa, és megígérte, hogy az eddig a kormányzat által mostohagyerekként kezelt Hódmezővásárhely megítélése az új, a színmagyar városok fejlődését előmozdítani akaró kabinetnél megváltozik. A díszközgyűlésre a szokásos istentisztelet után került sor, itt Juhász polgármester üdvözölte a főispánt, aki – kormányprogramnak is megfelelő – székfoglalójában a nemzet háborús helyzet okozta súlyos állapotát, a lakosságra elviselhetetlen terheket rakó rendeleteknek az új kormány általi visszavonásait vázolta. E koalíciós kabinet meg akarja kímélni a gazdaközöniséget a rekvirálással járó felesleges zaklatásoktól, s javítani igyekeznek az állami és városi tisztviselők helyzetén is. A kormány bizalmi embereként kérlelhetetlen ellensége lesz a korrupciónak, és mindent megtesz azért, hogy a hazát védő népet földhöz juttassák. A kormány sarkalatos programpontjaként említette az általános, titkos és egyenlő választójog bevezetését.

⁹⁴¹ HMV 1917. júl. 10.; VRÚ 1917. júl. 10.

⁹⁴² HMV 1917. júl. 12.

Ígéretet tett arra, hogy ellentétes nézetei miatt Vásárhelyen sem fognak senkit üldözni, tiszteletben tartja mindenki politikai meggyőződését, s nem kíván politikai okokból hivatali presszióval sem élni. 1881 óta Justh János volt az első főispán, akit esküje és programbeszéde után főjegyzőként nem Kmetykó József köszöntött, hanem az 1913-ban elhunyt tisztviselő utódja, Soós István későbbi polgármester. A közgyűlés Györffy József és Kun Béla bizottsági tagok beszédeivel ért véget, majd a városi küldöttségek tisztelgése következett, s ezúttal ezen aktus jelentette az installáció zárását is.⁹⁴⁴ Justh sem fukarkodott a tiszteletbeli kinevezésekkel: a beiktató közgyűlés végén 28 személyt részesített e főispáni kegyben.⁹⁴⁵

Főispáni tevékenysége rögtön azzal kezdődött, hogy a szeptemberi közgyűlésen a legújabb kormány, azaz az augusztusban leköszönt Esterházy Móríc helyébe lépett, de hasonló irányvonalú és személyi összetételű harmadik Wekerle-kabinet iránti bizalmi szavazás volt napirenden. A két közgyűlési párt között lényegi vita ebben nem is volt, csupán személyi kérdésekben ütköztek, de a bizalmat 76:35 arányban megszavazták a kabinetnek.⁹⁴⁶ Az édesapja 1917. október eleji halála után megüresedett makói országgyűlési képviselőjelöltséget neki is felajánlották, de nem fogadta azt el.⁹⁴⁷ A VII. és VIII. hadikölcsön-jegyzés propagálása főispánként immár Justh János feladata volt 1917 végén és 1918 nyarán, ennek értelmében az 1917. novemberi közgyűlésen a hadikölcsön jegyzésében való „intenzívebb részvételre” hívta fel a város és az egyes bizottsági tagok figyelmét, a közgyűlés pedig ismét kölcsönökből fedezett félmillió K-s jegyzés mellett határozott 1917 őszén éppúgy, mint 1918 júniusában.⁹⁴⁸

Az egyre nehezülő háborús viszonyok közepette a főispánnak szokatlan, korábban elképzelhetetlen szituációkkal is szembesülnie kellett. 1918. január 18-án délelőtt egy csapat vásárhelyi asszony vonult a városházához, ahol felemelt hadisegélyük és failletményük kiadását követelték. Az egyébként is feszült helyzeten az útjukba álló

⁹⁴³ VRÚ 1917. júl. 10.

⁹⁴⁴ CSML HL Közgy. jkv. 176-178/1917. (07. 30.) Először fordult elő, hogy a közgyűlési jegyzőkönyvben nem örökítették meg a főispán székfoglalójának szövegét, csupán annyi szerepel, hogy a főispán esküje után „kifejti működésének irányelveit”. A szöveg így a sajtóból rekonstruálható.; OL BM Eln. ir. 26656/1917., 28586/1917.; HMV 1917. júl. 25., júl. 31.

⁹⁴⁵ CSML HL Közgy. jkv. 179/1917. (07. 30.)

⁹⁴⁶ CSML HL Közgy. jkv. 190/1917. (09. 22.); HMV 1917. szept. 23.

⁹⁴⁷ HMV 1917. okt. 26.

⁹⁴⁸ CSML HL Közgy. jkv. 334/1917. (11. 30.), 374/1917. (11. 30.), 279/1918. (06. 20.); HMV 1917. nov. 1., nov. 13., dec. 1., 1918. jún. 15.

rendőrök megjelenése sem segített, kisebb csetepaté is kialakult közöttük, amire már az éppen piacozó helyiek is odasereglettek. Így „nagy láрма közepette” ért a helyszínre a Makóról éppen ekkor érkező főispán, akihez az asszonyok rögtön küldöttséget is menesztettek. A megbeszélés után Justh főispán a városháza erkélyéről intézett szót a tömeghez, melyben elmondta, hogy a felemelt hadisegélyről szóló rendelet már megérkezett a városhoz, s így pár napon belül november 1-jéig visszamenő hatállyal ki is fogják azt fizetni a 9000 segélyezettnek. Ahogy pedig fához jut a város, annak kiutalását is intézni fogják. Az asszonyok békekövetelésére azonban már a főispán sem tudott biztatót mondani. Kun Béla országgyűlési képviselő is szót kért, türelmet kérve az összegyűltektől.⁹⁴⁹ Az eset szóba került a januári városi közgyűlésen is, ahol Soós István főjegyző adott a késedelem kapcsán felvilágosítást: ennyi segélyezett adatainak feldolgozása, a pénzügyigazgatósághoz való áttétele, onnan pedig visszaérkezése sok időt vesz igénybe, így bizony két-három hónap is eltelhet, míg a rászorulókat hozzájutnak hadisegélyükhöz.⁹⁵⁰ Később már a törvényhatóság – főispán által elnökölt – hadigondozó bizottsága intézte a segélyek utalványozását.⁹⁵¹

A Károlyi-párt január végén kilépett a kormánykoalícióból, s ekkor egyértelműnek tűnt, hogy főispánjaik is benyújtják lemondásukat. Azonban többen mégis helyükön maradtak, Justh János pedig akként oldotta meg e kérdést, hogy – több társával együtt – kilépett a pártból. Károlyi Mihályhoz írt levelében lépését azzal indokolta, hogy Wekerle kabinetje teljes egészében magáévá tette Esterházy Móric általuk támogatott választójogi reformját, így támogatni óhajtja a jelenlegi kormányt annak megvalósításában.⁹⁵² Az ország és a harmadik Wekerle-kormány folyamatos, egyre mélyülő válsága főispánjaik állandó „lemondási készülségét” is eredményezte: a helyi lapok tudósításai szerint 1918. május elején 16 főispán, köztük Justh János is beadta lemondását,⁹⁵³ posztját azonban vásárhelyi főispánként minden híresztelés dacára november végéig megtarthatta.

Bár 1915 novemberében a törvényhatósági bizottság úgy határozott, hogy a következő év januárjában esedékes általános tisztújítást a háború befejezése és a békekötés utáni három hónapon belül

⁹⁴⁹ H MV 1918. jan. 19.

⁹⁵⁰ H MV 1918. jan. 20.

⁹⁵¹ CSML HL Főisp. ir. 9/1918.; H MV 1918. jún. 23., szept. 26., okt. 27.

⁹⁵² H MV 1918. jan. 27., jan. 30., jan. 31.

ejtik majd meg, 1918 februárjára egyre kezelhetetlenebbé vált a helyzet. Olyan sok poszt állt már üresen, ami veszélyeztette a mindennapi működést, így a közgyűlés úgy határozott, még a tavasszal betöltik legalább a megüresedett állásokat. Katonai szolgálatot teljesítő jelöltek is pályázhattak, nekik még úgy is segítettek, hogy ha nem voltak a városban, hozzátartozóik is beadhatták nevükben jelentkezésüket. Egyúttal – Kun Béla indítványára – eldöntötték, hogy az évek óta üresen álló árvaszéki elnöki állást is újra betöltik.⁹⁵⁴

A pályázat határideje május 4-én járt le, a részleges tisztújítást pedig „liberálisan”, azaz az összes szóba jöhető pályázó kijelölésével az egy héttel később esedékes közgyűlésen hajtották végre, az ekkor magasabb posztra kerültek megüresedett állásait pedig júniusban töltötték be.⁹⁵⁵ A város polgármesteri tisztségét 1898 óta betöltő Juhász Mihály az 1918. szeptemberi közgyűlésen kérte nyugdíjazását, amit azzal a feltétellel teljesített a közgyűlés, hogy a háború befejezéséig még maradjon hivatalában. Küldöttséget menesztettek a közgyűlés másnapi folytatása előtt az ajánlattal a polgármesterhez, aki azonban egészségi állapotára hivatkozva ragaszkodott azonnali nyugdíjaztatásához, így utódlására az októberi közgyűlést jelölték ki. Justh főispán maga és a törvényhatóság nevében elismerését fejezte ki a távozó polgármester működése kapcsán, sajnálattal búcsúztatta, emlékét jegyzőkönyvben örökítették meg, arcképét pedig megfestették a városi tanácsteremben való elhelyezéshez.⁹⁵⁶ Az októberi közgyűlés Szathmáry Tihamér főkapitánnyal szemben 96:76 arányban Soós István főjegyző, helyettes polgármestert választotta meg Juhász Mihály örökébe.⁹⁵⁷

A jellemzően a parlamenten kívüli politikai erőkre (Károlyi-párt, Polgári Radikális Párt, Magyarországi Szociáldemokrata Párt) támaszkodva 1918. október 24-én megalakult „ellenkormány”, a Magyar Nemzeti Tanács mintájára, majd az október 31-én a fővárosban lezajlott polgári demokratikus (őszirózsás) forradalom⁹⁵⁸ hatására novem-

⁹⁵³ HMV 1918. máj. 9.

⁹⁵⁴ CSML HL Közgy. jkv. 48/1918. (02. 25.), 66/1918. (02. 25.), 270/1918. (06. 20.); HMV 1918. febr. 26.; *Sarlós Béla*: i. m. 244–246.

⁹⁵⁵ CSML HL Közgy. jkv. 180–193/1918. (05. 11.), 219–225/1918. (06. 20.); HMV 1918. máj. 5., máj. 11., máj. 12., jún. 12.

⁹⁵⁶ CSML HL Közgy. jkv. 313/1918. (09. 25.); 321/1918. (09. 26.); HMV 1918. szept. 26., szept. 27.

⁹⁵⁷ CSML HL Közgy. jkv. 376/1918. (10. 26.), 386/1918. (10. 26.); HMV 1918. okt. 27.; VRÚ 1918. okt. 27.

⁹⁵⁸ *Romsics Ignác*: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2000. 110–121.; *Pölöskei Ferenc*: i. m. 464–467.; *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 22., 25–27.

ber 1-jén a helyi Károlyi-párt és a szociáldemokrata párt megalakította Hódmezővásárhelyen is a Nemzeti Tanácsot. Tagságát a függetlenségi Károlyi-párt, a szociáldemokrata párt, a Munkástanács és a Kisbirtokos Szövetségi Földművestanács küldöttei alkották, elnöke Kun Béla lett, aki a forradalom idején aktívan részt vett a budapesti városháza és főposta elfoglalásában. A Nemzeti Tanács legfőbb feladatának a város belső rendjének biztosítását tekintette, elrendelte a fegyverek beszolgáltatását, korlátozta az este 7 utáni utcai csoportosulásokat, szesztilalmat vezetett be, 1600 főnyi nemzetőrséget szervezett a közrend, a személy- és vagyonbiztonság megvédésére, intézkedett a közellátás javítása érdekében.⁹⁵⁹

Az őszirózsás forradalmat követően felállt Károlyi-kormány minisztertanácsa 1918. november elején elhatározta, hogy kormánybiztos főispánokat neveznek ki az egyes törvényhatóságok élére: a helyi viszonyokat nem ismerő, inkább pártszolgálatot teljesítő főispánok helyére olyan személyeket keresnek, akik az érintett törvényhatóság legismertebb és legnépszerűbb férfiai közé tartoznak, s őket a főispáni mellett egyúttal kormánybiztosi hatáskörrel is felruházzák.⁹⁶⁰ Az ún. népkormány erre a posztra Kun Béla országgyűlési képviselőt nevezte ki november 23-án.⁹⁶¹ A hivatalos indoklás szerint Justhot Csanád vármegyei teendői annyira lekötötték, hogy a vásárhelyi főispánságot az őszirózsás forradalom kitörése óta már nem tudta kellően ellátni.⁹⁶² Justh János „igen meleg hangú” levélben búcsúzott el Hódmezővásárhely tisztikarától, törvényhatóságától és lakosságától, köszönetet mondva a főispáni működése alatti támogatásukért.⁹⁶³ Csanádi főispánságában 1918. december 16-ig maradhatott meg, távozása után kiszorult a közélet mezejéről, a trianoni békeszerződéssel Romániához csatolt birtokán gazdálkodott a két háború közti időszakban.⁹⁶⁴

A kormánybiztosok kinevezését és feladatkörét a népkormány az 1912. évi LXIII. törvénycikkre alapozta, amely a háború esetére szolgáló kivételes intézkedéseket tartalmazza.⁹⁶⁵ E törvény 4. §-a értelmében háború alatt, de már annak veszélye esetén is a belügyminiszter kormánybiztosokat nevezhet ki az egyes törvényhatóságokba, akik működésük megkezdése előtt a miniszterelnök kezébe teszik le esküjü-

⁹⁵⁹ VRÚ 1918. nov. 1.

⁹⁶⁰ Hmv 1918. nov. 8.

⁹⁶¹ OL BM Eln. ir. 9566/1918.; MN 1918. nov. 24.

⁹⁶² VRÚ 1918. nov. 24.

⁹⁶³ MN 1919. jan. 9.

⁹⁶⁴ Mudrák József: i. m. 368.; Makó Imre: Justh János. In: Hmv. tört. alm. 180.

ket. Közvetlenül rendelkezhettek a városi alkalmazottakkal és közegekkel, valamint a csendőrökkel, rendőrökkel és pénzügyőrökkel; hozzájuk közvetlenül intézhettek a kormánybiztosok rendeleteket, melyeket azok haladéktalanul kötelesek voltak végrehajtani. A késlekedő vagy nem engedelmeskedő alkalmazottakat a kormánybiztos állásukból fegyelmi eljárás mellett felfüggeszthette, s őket másokkal helyettesíthette. Azt a tisztviselőt, hivatalnokot, akit a kormánybiztos valamilyen oknál fogva nem tartott a rábízott feladat elvégzésére alkalmasnak, a kivételes hatalom megszűnéséig rendelkezési állományba helyezhette, egyúttal mással helyettesíthette. A kormánybiztos rendelkezései ellen 15 napon belül lehetett fellebbezni a belügyminiszterhez, aki aztán az ügyben végleges határozatot hozott. Kun Béla több esetben is élt az e törvény által reá ruházott hatalommal, pl. a vezető városi tisztviselők, így Soós István polgármester rendelkezési állományba helyezésekor.

Kormánybiztos főispánok (1918–1920)

Kun Béla kormánybiztossága

Bár lapja, a *Vásárhelyi Reggeli Újság* szerint Kun Béla országos tisztséget is kaphatott volna, saját kérésére Vásárhelyre helyezték: a Magyar Nemzeti Tanács 1918. november 20-án Hódmezővásárhely törvényhatósági joggal felruházott város főispáni teendőinek ellátásával megbízott kormánybiztosává nevezte ki, az új kormánybiztos jelmondata a „Mindent a népért, a néppel együtt!” volt.⁹⁶⁵ Három hónappal későbbi egyik nyilvános beszédje alkalmával Kun Béla szerint annak volt köszönhető kormánybiztosi kinevezése, hogy ő a legádázabb politikai küzdelmek közepette is hűséges maradt Károlyi Mihályhoz és pártja irányvonalához. November 3-án tért haza a fővárosból, és Hódmezővásárhelyen egy „forrongó tűzkatlant” talált, amelyről nem lehetett tudni, mikor borul lángba teljesen. A katonák háborúból hazazömlő tömege ingyen húst követelt, ragaszkodva a készletek azonnali feltáráshoz és kiaknázásához. Ezt a kormánybiztos szerint csak a munkássággal való megegyezés révén lehetett megakadályozni. A gazdákat kár érte ugyan az árak leszorításával, de csak így tudták meg-

⁹⁶⁵ Sarlós Béla: i. m. 240–243.

⁹⁶⁶ VRÚ 1918. nov. 24.

előzni a még nagyobb bajt, csak így elégíthették ki a négy és fél éven át szenvedett katonák igényeit.⁹⁶⁷

Soós polgármester összehívta a tanácsot, amely kimondta, hogy testületileg tisztelegnek majd alkalmas időpontban az éppen betegen fekvő kormánybiztosnál és kikérik véleményét a közigazgatási kérdésekkel kapcsolatban. Főispáni esküjét letette ugyan, de ünnepélyes beiktatás, díszközgyűlés nem került szóba.⁹⁶⁸ November végén „a főispánsággal járó temérdek munka miatt” lemondott a vásárhelyi Nemzeti Tanács elnöki posztjáról, utódja a szocialista Borsi János lett.⁹⁶⁹

Kormánybiztosként célja a rend fenntartása, a polgárok személy- és vagyonbiztonságának megőrzése, valamint a város élelmezésének biztosítása volt. A város helyzete kritikus volt, december elejére hatalmas tűzifa- és szénhiány keletkezett, így Kun Béla a Nemzeti Tanács előterjesztésére többször is elrendelte a városi hivatalok rövidített, négyórás nyitvatartását, a fűtés és a villamosáram-fogyasztás korlátozását az üzletekben, magánházakban.⁹⁷⁰ Elrendelte emellett a hadsegélyző és népjóléti ügyosztály felállítását – egyesítve a hadigondozó népirodával – a háborúból visszatért katonák és hozzátartozóik ügyes-bajos dolgainak intézésére.⁹⁷¹

Működése alatt a törvényhatósági bizottságot nem hívták össze, a közgyűlési teremben megtartott ún. népgyűlésekkel és nemzetgyűlésekkel helyettesítették azt. November végén azért lett volna égető szükség a közgyűlés megtartására, mert nem volt határozat a jövő évi költségvetést illetően. Közgyűlésre azonban nem került sor, „az illetékeseknek ugyanis az a véleményük, hogy a törvényhatósági közgyűlés jelenlegi összetételében nem képviseli a város egyetemes polgárságának érdekét, nem hű tükre a közönség akaratának”, a város az 1918. évi költségvetés alapján működött tovább. A készülő új választójogi törvény bázisán akartak új közgyűlést választani, s amíg az össze nem ül, a közgyűlés jogait a kormánybiztos kezébe letenni, ezzel egyúttal megszüntetni az aktuális döntéshozatali és hatásköri zűrzavart, ami teljesen bizonytalanná tette a közigazgatás szereplőit.⁹⁷² Kun Béla telefonon és táviratban többször értekezett ebben az ügyben a belügyminiszterrel, aki néptörvény mihamarabbi kiadását

⁹⁶⁷ MN 1919. febr. 18.

⁹⁶⁸ OL BM Eln. ir. 9565/1918., 9875/1918.; MN 1918. nov. 24., nov. 27.

⁹⁶⁹ VRÚ 1918. dec. 1.

⁹⁷⁰ MN 1918. dec. 7., dec. 10., 1919. jan. 29.; VRÚ 1918. dec. 7.

⁹⁷¹ VRÚ 1918. dec. 7.

⁹⁷² CSML HL Főisp. ir. 45/1919.; MN 1918. nov. 27.

ígérte a törvényhatósági bizottság további működésével kapcsolatban, „mivel az jelen formájában túlélte magát”, részben az általuk jogtalanul tartott virilizmus intézménye, részben pedig annak okán, hogy a háború miatt a bizottsági tagok 8-9 évvel ezelőtti választás alapján töltik be helyeiket. Hogy a néptörvény életbe lépéséig miként zajlik a városi adminisztráció, azt a helyzet szülte kényszerre és a kormánybiztosok döntésére bízta.⁹⁷³ Hosszú ideig a Soós Istvánt polgármesterré választó ülés volt a törvényhatósági bizottság utolsó közgyűlése. A forradalmak és a román megszállás időszakában nem ülték össze, így 1919 folyamán pl. egyetlen közgyűlést sem tartottak; 1918 októbere után legközelebb 1920. augusztus 18-án népesedett be közgyűlés alkalmával a városi székház tanácsterme.

A kormánybiztos rendelete értelmében a Vata János és Reisinger Gyula halálával megüresedett törvényhatósági bizottsági tagsági helyekre az októberi közgyűlés által december 15-re kiírt városatyaválasztást sem tartották meg, „minthogy azóta Magyarország korszakos átalakuláson ment át és jogfosztást jelentene a hadból visszatért katonákra, ha a választáson nem szavazhatnának”. A törvény szerint ugyanis a szavazást a régi választójog alapján összeállított 1914. évi névjegyzék révén kellett volna megtartani, ehelyett Kun Béla a további teendőkre vonatkozóan a népkormány belügyminiszterének rendelkezését kérte.⁹⁷⁴

1918. december 29-30-ra egy ún. „nemzetgyűlést” toborzott a városháza nagytermébe, melyen az élelmiszerek maximális árait állapították meg, amivel kivívta egyes városok (pl. Szentes) csodálatát, illetve a kiskgazdák ellenszenvét.⁹⁷⁵ 1919 januárjában pusztai vadvíz árasztotta el a város keleti és déli határrészét, Kun Béla január 7-én már teljhatalmú vízügyi kormánybiztos Vásárhelyen,⁹⁷⁶ majd január 13-án teljhatalmú vízügyi miniszteri biztosnak nevezték ki.⁹⁷⁷

Kormánybiztosi időszakának kezdetén valósította meg – alapvetően gazdasági okokból – a városházán a vasárnapi munkaszünetet, folyamatosan vette revízió alá a városházi posztokat, pl. megszüntette a háborús viszonyok szülte állásokat. Kun Béla kormánybiztosként egyéb személyi döntéseket is hozott, így 1918 decemberében Medveczky Imrét helyettesítette be a Soós István polgármesterré választásával

⁹⁷³ MN 1918. dec. 28.

⁹⁷⁴ MN 1918. dec. 13.

⁹⁷⁵ MN 1918. dec. 25., dec. 29., dec. 31., 1919. jan. 1., jan. 5., jan. 9.

⁹⁷⁶ CSML HL Főisp. ir. 28/1919.; VRÚ 1919. jan. 8.; MN 1919. jan. 9.

megüresedett főjegyzői tisztségre,⁹⁷⁸ majd 1919. január 19-én az „iz-zó közhangulatra” hivatkozva, a Munkástanács nyomására rendelkezési állományba helyezte többek közt Soós István polgármestert és Csáky Lajos főügyészt, mondván, nem élvezik a nép bizalmát. A polgármestéri teendők ellátásával Medveczky Imre helyettes főjegyzőt, a főügyi-szi posztéval pedig előbb Hódy Sándor tb. főügyészt, majd Lénárt János ügyvédet bízta meg.⁹⁷⁹

A fentiekén túl a kormánybiztos megbízta Takács Ferenc „rokkant katonát”, a vásárhelyi szociáldemokrácia későbbi nagy alakját az ipari és mezőgazdasági munkásközvetítéssel,⁹⁸⁰ Szappanos Mihály tiszti főorvost pedig a könyvtár és a néprajzi múzeum felügyelőjévé nevezte ki, majd a két intézmény igazgatójává kinevezte Dávid Manó főgimnáziumi tanárt.⁹⁸¹ Az állásából a lakosság által 1918 novemberében valósággal elűzött Szathmáry Tihamér rendőrfőkapitányt dr. Juhász Mihály tanácsnokkal, Juhászt pedig Gajdán Imre okleveles gazdával helyettesítette be.⁹⁸² Bár Kun Bélát a lapok elsősorban kormánybiztosként, nem pedig főispánként emlegették, hivatalos iratait kormánybiztos-főispánként írta alá, s gyakorolt kifejezetten főispáni jogokat is, így 1919 elején kinevezett több tiszteletbeli tisztviselőt,⁹⁸³ kórházi orvosokat, Müller Ferencet pedig az ekkor megalakított kórházi nemibeteg-gondozó osztály főorvosának tette meg.⁹⁸⁴

Károlyi Mihály köztársasági elnökké választása⁹⁸⁵ után két nappal, 1919. január 13-án a Károlyi-párt nagygyűlést tartott a Fekete Sas nagytermében, melynek vezérszónoka a kormánybiztos volt. Röviden vázolta az aktuális politikai helyzetet, az ellenségei által egyre jobban sarokba szorított ország állapotát. Összefogásra buzdított: „mi, akik még nem vagyunk megszállva, értsük meg egymást, mert csak így szolgálhatjuk az ország érdekeit. Aki ellenáramlatot szít, az hitvány ember!” Károlyi legnagyobb feladatának a munkáskérdés megoldását és „a mindent felforgatni akaró” bolsevikok letörését nevezte. Ismertette Károlyi Mihály politikai múltját, követelte a nemzetgyű-

⁹⁷⁷ MN 1919. jan. 15.

⁹⁷⁸ Makó Imre: Medveczky Imre. In: Hmv. tört. alm. 141.

⁹⁷⁹ CSML HL Főisp. ir. 373/1919., 48/1922.; Makó Imre: Medveczky Imre. In: Hmv. tört. alm. 141.; VRÚ 1919. jan. 19.; MN 1919. jan. 22., febr. 9., febr. 15., febr. 23.

⁹⁸⁰ MN 1919. jan. 9.

⁹⁸¹ MN 1919. jan. 12., jan. 26.

⁹⁸² CSML HL Főisp. ir. 178/1919., 208/1919.; MN 1919. jan. 25.

⁹⁸³ MN 1919. jan. 12., febr. 23.

⁹⁸⁴ MN 1919. febr. 7., márc. 2.

⁹⁸⁵ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 33.

lés mihamarabbi összehívása céljából választások kitűzését. Végül külön szólt a kommunizmusról: „ezek az egész országot máról-holnapra fel akarják forgatni, a magántulajdont meg akarják szüntetni. Ezek ellen csak szervezkedéssel küzdhetünk és nem erőszakkal.” Szép és gyönyörű elvnek mondta a kommunizmust, de csak elvi síkon tartotta lehetségesnek az emberek egyenlővé tételét, gyakorlati úton nem: „a becsületes munkával megszerzett és gyarapítható magántulajdon” hívéként jellemezte magát.⁹⁸⁶ Ez az időszak Kun Béla politikai karrierjének csúcsa, amit társadalmi megbízatások egész sorával honoráltak: ő volt ekkor a helyi Iparegylet, valamint a Kisbirtokos Szövetség elnöke, 1919 januárjában a Héjjahalmi Gazdálkodók Köre, az Első 48-as Olvasó Egylet, valamint a Téglásszéli Kiszgazdák és Földművelők Köre is díszelnökévé választotta.

Az 1919. évi VIII. néptörvény eltörölte a virilizmus intézményét, megszüntette a törvényhatósági bizottságokat, és ún. néptanácsok felállítását rendelte el a legközelebbi törvényhatósági választásokon megalakítandó új képviselőtestület összeüléseiig a közgyűlés hatásköre átvételének céljával.⁹⁸⁷ A vásárhelyi Néptanácsot február 11-én Kun Béla alakította meg, a 20 főből álló tanácsban 6-6 tag képviselte a Károlyi-pártot és a szociáldemokratákat, mellettük tagja volt hivatalból a polgármester, a főkapitány, a főjegyző, a főügyész és 4 tanácsnok. A Néptanács elnöke Kun Béla lett, érdemi tevékenységet azonban Vásárhelyen nem folytattak.⁹⁸⁸ A kormány határozata szerint a meg nem szállt területeken 1919. március végén írták volna ki a törvényhatósági választásokat,⁹⁸⁹ erre azonban a proletárdiktatúra miatt már nem kerülhetett sor.

A távozás útjára a kormánybiztos 1919. február 16-án lépett. Aznap a Kisbirtokos Szövetség gyűlést tartott a Tisza Szálló éttermében elnöke, Kun Béla beszédével a középpontban. A közelgő választásokkal összefüggésben a kiszgazdák, s ezzel kapcsolatban a polgári érzelműek szervezkedésének fontosságáról beszélt, miközben újra elmondta januári gondolatait a kommunizmusról. Azonban ez utóbbit kiegészítette még azzal is, hogy „dologkerülők mindig lesznek, már pedig a dologkerülők közellátásra nem tarthatnak igényt”. Ismét elmondta, hogy a becsületes úton szerzett magántulajdon híve, „szent-

⁹⁸⁶ MN 1919. jan. 14.

⁹⁸⁷ CSML HL Főisp. ir. 316/1919., 378/1919.; MN 1919. febr. 4., febr. 5., febr. 12.

⁹⁸⁸ CSML HL Főisp. ir. 450/1919.; MN 1919. febr. 12.

⁹⁸⁹ MN 1919. márc. 1.

ség a magántulajdon, melyet eltörölni nem lehet"; pártja végcélja a magántulajdon fenntartása. Az egész országban az uralmat átvenni akaró szocialisták, illetve a kiskgazdák közötti állandóan fennálló érdekellentétéről is beszélt, ami szerinte abból fakad, hogy „az egyik fogyasztó, a másik termelő”, ugyanakkor ismét hangsúlyozta a két tábor közti megegyezés szükségét a rend fenntartása érdekében.⁹⁹⁰

A kisbirtokosok előtt elmondott beszédével a kormánybiztos azt érte el, hogy mindkét tábor megharagudott rá. A kiskgazdák közt volt egy jelentékeny tábor, amely „élő hiénáknak” tartotta a szocialistákat, és tiltakozott a velük való bármilyen együttműködés ellen. Március első hetében pedig a kiskgazdapártból egy küldöttség járt a fővárosban, s a kormánynál azzal vádolták Kun Bélát, hogy eladta Vásárhelyt, átjátszotta a szocialisták kezére. Közben a szocialisták is kikérték maguknak a nagygyűlésen elhangzottakat, egyszerű fogyasztókká való ledegradálásukat. A szociáldemokrata párt által a helyi Néptanácsba is delegált Medgyesi János, a *Munkás Újság* szerkesztője emiatt nem is kért a néptanácsi tagságból: „ilyen kormánybiztosi kézből soha, semminemű kinevezést el nem fogadok”.⁹⁹¹ Kun Béla a fogyasztó-termelő fogalmak kapcsán magyarázkodni kényszerült, hosszú nyílt levélben reagálva Medgyesi soraira: mivel a kormány minisztereit a Károlyi-pártiak és a szociáldemokraták adják, Hódmezővásárhely közéleti nyugalma pedig szintén e két párt együttműködésén alapszik, így a kormánybiztosi munkát is csak addig lehet végezni, amíg mindkét fél bizalma fennáll irányában.⁹⁹² Ezzel párhuzamosan a Nemzeti Tanács egyik február végi gyűlésén a tanács szociáldemokrata tagjai kijelentették, hogy tisztelik ugyan Kun Béla személyét, elismerik a város rendje és nyugalma érdekében kormánybiztosként szerzett elévülhetetlen érdemeit, ugyanakkor kifogásolták, hogy nem volt elég keménykezű a legnagyobb vagyonnal rendelkező polgárokkal, a szerintük a szociáldemokraták és a polgárság közötti ellentéteket minden elképzelhető eszközzel szító „ezerholdasokkal” szemben, s e tekintetben erélyesebb kormánybiztosra vágytak. A közellátási helyzet javítására Kun Béla tett ugyan szerintük lépéseket, azonban azal, hogy megakadályozta a rekvirálást, növelte a zavargások kitörésének veszélyét, s ezáltal a kommunista eszmék terjedésének kínált

⁹⁹⁰ MN 1919. febr. 18.

⁹⁹¹ MN 1919. febr. 19.

⁹⁹² MN 1919. febr. 20.

táptalajt. Így a vásárhelyi szociáldemokraták 1919. március 1-jén szocialista kormánybiztos kinevezését kérték a minisztériumtól.⁹⁹³

Mivel az általa is elengedhetetlennek tartott bizalom mindkét irányból megingott benne, Kun Béla lemondott kormánybiztos főispáni tisztségéből. Mindez az 1919. április 10-ére kitűzött új nemzetgyűlési választásokkal összefüggésben március 2-án megrendezett helyi Károlyi-párti nagyválasztmányi gyűlésen derült ki, melynek végén egyébként éppen Kun Bélát kiáltották ki a város egyik képviselőjévé. A lemondás elfogadására e gyűlésig még nem került sor, azonban a kérdés végkimenetele biztos volt, lévén Kun ragaszkodott távozásához. A Nemzeti Tanács szocialista és Károlyi-párti tagjai megállapodtak abban, hogy bármelyik párt is adja majd az új kormánybiztost, annak működését kötelességüknek tartják támogatni.⁹⁹⁴

Kun Bélát saját kérelmére 1919. március 11-ei hatállyal felmentették, utódja kapcsán szóba került a Károlyi-párti vásárhelyi ügyvéd, László Jenő, aki azonban nem vállalta a tisztséget, így a másik esélyes, a szocialista Jócsák Kálmán Csongrád megyei kormánybiztos lett a befutó.⁹⁹⁵ A lemondással egyidejűleg Kun Bélát a vallás- és közoktatásügyi minisztérium politikai államtitkárává nevezte ki Károlyi Mihály köztársasági elnök.⁹⁹⁶ Államtitkári kinevezését a Budapesti Közlöny 1919. március 20-án tette közzé, azt értelemszerűen már nem tudta betölteni. A proletárdiktatúra március 21-én átvette a hatalmat, Kun Béla Hódmezővásárhelyen maradt, az ő lapját is szocializálták, *Vásárhelyi Proletár* néven jelent meg májusig. Április 27-én két fegyveres behatolt a lakásába, amelyet átkutattak, majd Kunt a városházára hurcolták. Április 29-én a fővárosban Korvin Ottó elrendelte Kun Béla Budapestre vitelét, de mire ezt megvalósíthatták volna, addigra Vásárhelyen már a románok vették át a hatalmat.⁹⁹⁷

A kilencnapos kormánybiztosság és a behelyettesített főispán

Kun Béla lemondását és Jócsák Kálmán kormánybiztosi kinevezését követően kezdődtek a hódmezővásárhelyi főispánság történetének legzűrzavarosabb hónapjai. A szatmárnémeti születésű Jócsák az ezred-

⁹⁹³ MN 1919. márc. 4.; Makó Imre: Jócsák Kálmán. In: Hmv. tört. alm. 182.

⁹⁹⁴ CSML HL Főisp. ir. 499/1919.; MN 1919. márc. 4.

⁹⁹⁵ OL BM Eln. ir. 2897/1919., 2899/1919.; MN 1919. márc. 9., márc. 14.; Vásárhelyi Munkás Újság (a továbbiakban: VMÚ), 1919. márc. 9., márc. 13.

⁹⁹⁶ MN 1919. márc. 8., márc. 21.

⁹⁹⁷ Varsányi Attila: Kun Béla. In: Hmv. tört. alm. 56.; Népakarat, 1919. ápr. 29.

fordulótól vett részt a munkásmozgalomban, különféle szakszervezeti és SZDP-párttisztviseléseket viselt. 1918. november 1-jén az újvidéki Nemzeti Tanács élére került, ahonnan december 10-én Szentesre, Csongrád vármegye kormánybiztosi posztjára vezetett az útja, ahol 1919. március 2-án ünnepélyes keretek között ő kezdte meg a földosztást. A belügyminiszter március 13-án bízta meg a hódmezővásárhelyi kormánybiztosi teendők ellátásával is.⁹⁹⁸ A Károlyi-párti kormánybiztos leváltása szociáldemokratára némi aggodalmat keltett a helyi polgárok, különösen a gazdák körében, azt azonban elismerték, hogy szentesi működése nem ad okot erre az aggályra: Jócsák nemhogy egyenlőségjelet nem jelent az ún. szocialisták és a kommunisták között, hanem épp ellenkezőleg, Szentesen nem egy esetben lépett fel keményen a kommunista szervezkedések, zavarkeltések ellen.⁹⁹⁹

Jócsák Kálmán kormánybiztosi megbízatása kilenc, gyakorlati működése azonban csak alig három napig tartott; ugyanis csak 1919. március 19-én érkezett meg automobilon Szentesről Vásárhelyre. Előbb a főispáni hivatalban délelőtti tárgyalta a helyi szociáldemokrata párt és a Munkástanács vezetőivel, majd átvette a hivatalos ügyeket elődjétől, letette esküjét, és délután fogadta a Nemzeti Tanács, majd a helyi Károlyi-párt és a Radikális Párt küldöttségét; ez utóbbiak biztosították a kormánybiztost a polgárság bizalmáról. A Kossuth téren március 20-án rendezett népgyűlés helyettesítette ezúttal a beiktató díszközgyűlést, itt mutatkozott be a város lakosságának, egyfajta programbeszédet tartva. A forradalmi kormány által alkotott törvények és rendeletek legszigorúbb végrehajtását elsőrendű kötelességének nevezte, miként azt is, hogy a forradalom vívmányait egyaránt minden eszközzel megvédje az akár jobbról, akár balról jövő „terror” ellen. Beszélt a termelészövetkezetekről és a földosztásról, a szocializmus végcéljaként a termelőeszközök társadalmazását jelölte meg, azonban leszögezte: a munkásság gazdasági felszabadításához demokratikus úton kívánnak eljutni.¹⁰⁰⁰

Jócsák Kálmánt március 20-án kereste fel a városi tisztviselők szakszervezetének küldöttsége, akik azt kérték tőle, hogy a jövőben a tisztviselői kinevezéseknél minden esetben hallgassa meg előzetesen e bizalmi testület véleményét is: „Vásárhely közigazgatását is-

⁹⁹⁸ OL BM Eln. ir. 2899/1919.; CSML HL Főisp. ir. 588/1919.; Makó Imre: Jócsák Kálmán. In: Hmv. tört. alm. 181-182.; MN 1919. márc. 14.

⁹⁹⁹ MN 1919. márc. 19.

meretlen emberekkel ne árásszák el”, az új állásokat házon belülről töltsék be, fenntartva ezzel a hivatali előrehaladás intézményét. A kormánybiztos ígéretet tett ugyan arra, hogy ki fogja kérni véleményüket, de „székfoglalója” után rögtön e nélkül döntött személycseréről. Az 1918 októberében megválasztott, majd Kun Béla által rendelkezési állományba helyezett Soós István polgármester helyére kinevezte a város élére Szántó Aladár újvidéki városi tanácsnokot, de a vásárhelyi közigazgatásban ismeretlen helyi és vidéki tisztviselőkkel töltötte be a főjegyzői (Goldmann Mór vásárhelyi ügyvéd) és a tiszti főügyészi (Pirnitzer Mihály szegedi ügyvéd) posztot is. A szakszervezetnek tett ígérete ugyanis tartalmazott egy kiskaput: megtörténhet, hogy a forradalmi átalakulás szükséges következményeként olyan egyéneket kell találni az egyes posztokra, akik azonnali alkalmas megoldást jelentenek, s ilyenkor nem mindig lehet helyi erőkből választani, vagy éppen demokratikus módon megtárgyalni a jelölést a különböző testületekkel.¹⁰⁰¹ Jócsák a helyi Néptanácsot is újjáalakította, nyolc szocialista és négy Károlyi-párti képviselőt delegálva oda. A Néptanács tagjai közé kinevezte Szántó Kovács János leányát, Szűcs Istvánnét is, akit a helyi sajtó a közügyek terén ilyen magas szinten megbízatást kapott első nőként ünnepelt. A következő napokban tervezték ugyan összehívni a Néptanácsot, de a belpolitikai események gyorsan más irányt vettek.¹⁰⁰²

Március 21-én a proletárdiktatúra bevezetése jelentősen átírta a helyi erőviszonyokat is, a Tanácsköztársaság kikiáltását¹⁰⁰³ követően március 22-én szétküldött körtávirat értelmében a belügyi népbiztos felmentette állásából a kormánybiztosokat, így Jócsák személyi döntései már nem léphettek érvénybe. A helyi végrehajtó hatalom is a Munkás- és Katonatanács négyfős direktóriuma (Borsi János, Posztós Sándor, Kovács Imre, Arany János) kezébe került 22-én, ők pedig tudomásul vették, hogy továbbra is a Kun Béla által behelyettesített Medveczky Imre végzi a polgármesteri teendőket.¹⁰⁰⁴

¹⁰⁰⁰ OL BM Eln. ir. 3513/1919.; *Makó Imre*: Jócsák Kálmán. In: Hmv. tört. alm. 182.; MN 1919. márc. 20., márc. 22.; VMÚ 1919. márc. 20., márc. 23.

¹⁰⁰¹ CSML HL Főisp. ir. 593/1919., 48/1922.; *Makó Imre*: Jócsák Kálmán. In: Hmv. tört. alm. 182.; MN 1919. márc. 21., márc. 22.; VMÚ 1919. márc. 23.

¹⁰⁰² MN 1919. márc. 22.; VMÚ 1919. márc. 23.

¹⁰⁰³ *Romsics Ignác*: i. m. 121-130.; *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 35-38.

¹⁰⁰⁴ *Makó Imre*: Jócsák Kálmán. In: Hmv. tört. alm. 182.; *Makó Imre*: Medveczky Imre. In: Hmv. tört. alm. 141.; MN 1919. márc. 25.; VMÚ 1919. márc. 27. A direktóriumi tagok közül Arany János számvevő városi hivatalnok volt, akit e szerepvállalásáért állásából 1920. március 6-án felfüggesztettek és fegyelmi eljárás alá vontak. Az 1925. február 20-án jogerőre emelkedett ítélet alapján hivatalvesztéssel bűnhődött. Ld. CSML HL Közgy. jkv. 95/1925. (03. 26.), 144/1925. (03. 26.)

1919. április 29-én a Tiszáig előretörő román királyi hadsereg megszállta Hódmezővásárhelyt is, a proletárdiktatúra és a direktórium korszaka véget ért a városban, a megszállók május 8-án helyreállították a forradalom előtti rendet.¹⁰⁰⁵ Vojna román kapitány május 7-ei szóbeli intézkedésével ekkor a helyettes polgármesterre ruházta egyúttal a város főispáni teendőit is, így a 45 éves *Medveczky Imre* lett végképp a legfontosabb helyi közigazgatási szereplő ebben az ideiglenes helyzetben. Főispáni megbízatását a helyi lapokban május 8-án hirdetményben közölték a lakossággal. A központi hatalomtól elzárt városban a főispáni teendők gyakorlatilag a városi személyi ügyekre: kinevezésekre, behelyettesítésekre korlátozódtak.¹⁰⁰⁶

Medveczky jó hivatalnokhoz illő ügybuzgalommal, valamint a megszállóktól kapott utasítások pontos végrehajtásával látta el bokros teendőit. Rendszeres felhívásokat tett közzé a román megszállással kapcsolatos tudnivalókról és változásokról, hivatali átszervezéseket hajtott végre, a megüresedett álláshelyekre pályázatokat írt ki. Feloszlatta a direktórium által felállított hivatalokat, az ott alkalmazott tisztviselőket más beosztásba helyezte. Megszüntette az egyes hivataloknál bevezetett bizalmi állásokat, emellett 17 tisztviselőt és hivatalnokot nevezett ki főispáni jogkörénél fogva tiszteletbeli tisztségekre.¹⁰⁰⁷ Először fordult azonban elő a vásárhelyi főispánság történetében, hogy egy tiszteletbeli kinevezést az adott tisztviselő nem fogadott el: Fáry Gyula írnok utasította vissza a Medveczkytől kapott, rangon alulinak tartott tb. irodatiszti megbízatást, mint ahogy a megbízott főispán nevezett ki először nőt a vásárhelyi törvényhatóság történetében tiszteletbeli állásra Sallay Aranka írnok, tb. fogalmazó személyében.¹⁰⁰⁸

A Munkástanács helyére a román megszállás révén visszaállított törvényhatósági bizottság közgyűlését is újra össze akarta Medveczky hívni, ehhez azonban előbb egyrészt az igazoló választmánynak el kellett készíteni a legtöbb adót fizető vásárhelyiek 1919. évre érvényes jegyzékét, másrészt a közgyűlés megtartását engedélyeztetni kellett a román katonai parancsnoksággal is. A virilisjegyzék összeállítása illuzórikusnak tűnt, így e nélkül kezdtek hozzá a közgyűlés

¹⁰⁰⁵ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 39., 46-47.

¹⁰⁰⁶ CSML HL Főisp. ir. 27/1919. főisp., 48/1919. főisp.; Makó Imre: Medveczky Imre. In: Hmv. tört. alm. 141.; Népakarat, 1919. ápr. 30.; MN 1919. máj. 9., máj. 10., máj. 14.

¹⁰⁰⁷ CSML HL Főisp. ir. 2/1919. főisp., 5/1919. főisp., 7/1919. főisp.; MN 1919. máj. 10., máj. 13., máj. 14., máj. 23., máj. 24., máj. 29.

megszervezéséhez, melyet – miután a románok azt előzetesen engedélyezték – 1919. június 11-én délelőtt 9-kor kívántak megtartani. Medveczky felhívta Gajdán Imre helyettes tanácsnokot a közgyűlési terem rendbetételére és szavazóurna felállítására, gondoskodott a teremőrség ellátásáról is. A románok engedélye úgy szólt, hogy a közgyűlésen politikai viták nem tarthatók, egyedül közigazgatási kérdéseket lehet tárgyalni. 61 pontból állt a közgyűlés június 7-én kiadott tárgysorozata, amihez a június 10-ei póttárgysorozat további 18 pontja járult, így pl. kijelölés nélkül, titkos szavazással kívánták betölteni a közigazgatási bizottság hat megüresedett tagsági helyét.¹⁰⁰⁹ A közgyűlést végül nem tarthatták meg, az előzetesen beadott indítványok tárgyai ugyanis olyanok voltak, melyek hatalmas vitákhoz, s a végén vélhetően a közgyűlés feloszlatásához vezettek volna; nem egy indítvány nyíltan szembement volna a várost irányító katonai parancsnokság intézkedéseivel. A botrány és az azzal esetlegesen együtt járó szankciók elkerülése, a román parancsnokság és a város között fennálló „barátságos viszony” fenntartása érdekében így végül június 10-én a közgyűlés elhalasztása mellett döntöttek a „politikai viszonyok rendes mederbe terelődéséig”.¹⁰¹⁰

1919. július 13-án Hódmezővásárhelyre látogatott a románok által megszállt területek kormányzója, Traian Moşoiu tábornok, aki Csongrád vármegye és Hódmezővásárhely város területére – utóbbi székhellyel – Otto Brandsch román királyi alezredest (utóbb ezredest) ruházta fel a legfőbb katonai és polgári hatalommal, közte természetesen a közigazgatási ügyek vezetésével és felügyeletével is. Ezzel Medveczky ideiglenes főispáni szerepköre okafogyottá vált, a prefektus július 16-án fel is mentette ideiglenes főispáni megbízatása alól, és a megszállás hátralévő idejében a román városkormányzó működött Hódmezővásárhelyen. Brandsch augusztus 4-én érkezett meg a városba, és a főispáni hivatalban rendezkedett be – melyet addig a román katonai parancsnokság használt –, titkára Martinovics Dénes városi adótiszt lett. Medveczky Imre helyettes polgármester-

¹⁰⁰⁸ CSML HL Főisp. ir. 12/1919. főisp., 34/1919. főisp.

¹⁰⁰⁹ CSML HL Főisp. ir. 24/1919. főisp., 29/1919. főisp., 30/1919. főisp.; MN 1919. máj. 23., máj. 28., jún. 1., jún. 8.

¹⁰¹⁰ CSML HL Főisp. ir. 31/1919. főisp.; MN 1919. jún. 12.

ként 1919. június 21-ig működött, ekkor járt le ugyanis Soós István rendelkezési állományba helyezésének határideje.¹⁰¹¹

A városból kitiltott főispán

Az 1919. augusztus 15-én hivatalba lépett Friedrich-kormány rögtön jelezte, hogy magyar kormánybiztosokat fognak kinevezni azokra a területekre, amelyek éppen nem állnak kormánybiztosi irányítás alatt. Szeptember elején azt a hírt tették közzé, mely szerint Csongrád, Csanád és Békés megyék, valamint Hódmezővásárhely város területére Kelemen Béla kormánybiztost nevezik ki,¹⁰¹² ebből azonban végül egyik törvényhatóság esetében sem lett semmi. Beniczky Ödön belügyminiszter aztán október 6-ai hatállyal a szegedi kormány népjóléti tanácsosát, Hódmezővásárhely 1918-ban elüldözött rendőrfőkapitányát, a helyi születésű *Szathmáry Tihamért* nevezte ki Csongrád vármegye főispánjává, egyúttal Vásárhely főispáni teendőinek ellátásával megbízott kormánybiztosának is megtette. (1918. november 11-én Szathmáry főkapitány, a vásárhelyi nemzetőrség főparancsnoka úgy távozott a városból, hogy hivatalosan december 23-ig szabadságot kért, de utána sem tért vissza, sőt hosszú ideig életjelt sem adott magáról. Végül 1919 februárjában Győrből kérte nyugdíjazását, Vásárhelyre pedig kormánybiztosként tért legközelebb vissza.) A város azonban továbbra is román megszállás alatt állt, ami megpecsételte Szathmáry helyi kormánybiztosi tevékenységét.¹⁰¹³

Szathmáry titkára, Kasselik Endre kíséretében érkezett október 8-án újra Vásárhelyre, ahol tárgyalt a polgármesterrel, a városi tanács tagjaival és a rendőrkapitányság tisztikarával. A helyi közvélemény nagy reményekkel várta hivatalba lépését, tőle vártak megoldást számos problémás kérdésre: ilyen volt az állami tisztviselők fizetése, a nyugdíjasok megsegítése, a hadirokkantak, hadiözvegyek és -árvák százainak kárpótlása, az eltűntek hozzátartozóinak felkutatása. Szathmáry előírászerűen bejelentette kinevezését a megszálló csapatok helyi katonai kormányzójának, aki rögtön értesítette is erről debreceni főparancsnokságát. Október végén érkezett meg a vá-

¹⁰¹¹ CSML HL Főisp. ir. 47/1919. főisp., 48/1919. főisp., 51/1919. főisp., 52/1919. főisp.; *Makó Imre*: Medveczky Imre. In: Hmv. tört. alm. 141.; MN 1919. júl. 15., júl. 18., aug. 5.

¹⁰¹² MN 1919. aug. 12., szept. 6.

lasz Moşoiu aláírásával: a Csongrád megye és Vásárhely irányítására kinevezett kormánybiztos csak a megye tiszántúli részén, azaz a Tisza keleti partján fekvő két járásban működhet a magyar kormány megbízottjaként, ha nem ezt teszi, letartóztatják. Így Szathmárynak nem volt más választása, mivel sem Szentese, sem Hódmezővásárhely nem az engedélyezett területen feküdt, rövidesen Csongrád községbe költözött, és ott kezdte meg kormánybiztosi tevékenységét. A Vásárhelyen eltöltött októberi három hét alatt Szathmáry döbbenet tapasztalta a megszálló román katonák garázdálkodásának és fosztogatásainak eredményeit, egyik jelentésében a belügyminiszter közbelépését kérte, akár antantmisszió kiküldése útján is.¹⁰¹⁴

A románok 1920. március 2-án vonultak ki Hódmezővásárhelyről, Szathmáry Tihamér pedig másnap délután már a városban is tartózkodott, s megkezdte helyi kormánybiztosi munkáját.¹⁰¹⁵ (Hivatalos esküje 1920. április 20-án kelt.¹⁰¹⁶) A kormány rendeletére azonnal statáriumot vezetett be, azonnali felkoncolást helyeztek kilátásba a hűtlenségre, lázadásra, gyilkosságra, rablásra, gyújtogatásra és az elmúlt rendszer visszaállítására való törekvésre is.¹⁰¹⁷ Soós István polgármesternek megígérte, hogy mindent megtesz a városi tisztviselők helyzetének javításáért, az 1920 áprilisában a Fekete Sasban megtartott munkásgyűlésen pedig – az elmúlt időszak tanulságait levonva – kormánybiztosi elődje, Kun Béla gondolataihoz tért vissza: a nemzetnek össze kell fognia, különösen igaz ez a polgárságra és a munkások tömegeire, az idő pedig bebizonyította, hogy a kommunizmus járhatatlan út. A megértés és megbocsátás hívének nevezte magát, de világosan leszögezte: a kommunizmussal rokonszenvező munkásokat a jövőben nem ellenfélnek, hanem ellenségnek tekinti majd, összefogást csak a hazafias alapra helyezkedő munkássággal tart elképzelhetőnek.¹⁰¹⁸

¹⁰¹³ CSML HL Főisp. ir. 520/1919.; CSML HL Közgy. jkv. 363/1921. (10. 26.); Varsányi Attila: Szathmáry Tihamér. In: Hmv. tört. alm. 184–185.; VRÚ 1918. nov. 12.; MN 1919. máj. 22., okt. 11.

¹⁰¹⁴ CSML HL Főisp. ir. 7/1919.; CSML HL Tan. ir. II. 1520/1919.; Varsányi Attila: Szathmáry Tihamér. In: Hmv. tört. alm. 185.; Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 46–47.; MN 1919. okt. 11.

¹⁰¹⁵ CSML HL Főisp. ir. 12/1920.; Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 47.

¹⁰¹⁶ CSML HL Főisp. ir. 62/1920. A kormánybiztosi eskü szövege: „Én, Szathmáry Tihamér esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem és kormánybiztosi tisztemben híven eljárók. Isten engem úgy segéljen!”

¹⁰¹⁷ MN 1920. márc. 4.

¹⁰¹⁸ Varsányi Attila: Szathmáry Tihamér. In: Hmv. tört. alm. 185–186.

Mivel elsődlegesen Csongrád vármegye kormánybiztosa volt, 1920. április végén áttette székhelyét Szentesre, Vásárhelyen főispánként ritkábban jelent csak meg, bár távozásakor külön kiemelte, hogy a helyiek sürgős és hivatalos ügyekben bármikor kereshetik majd telefonon.¹⁰¹⁹ A július 8-án működését (egyelőre még az 1918. évi alapon) újra megkezdő közigazgatási bizottság első ülésén Szathmáry kormánybiztos előterjesztette, hogy eseti igazolóbizottságot kellene alakítani, amelynek feladata a vásárhelyi tisztviselők forradalmak és megszállás alatti működésének vizsgálata lenne. Előterjesztését elfogadták, Imre Lajos, Genersich Antal és Csolsch Gyula részvételével meg is alakították a bizottságot.¹⁰²⁰

1920. augusztus 18-án – közel két év elteltével – Szathmáry Tihamér elnökletével ült össze újra Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága. A történelmi jelentőségűnek tekintett közgyűlést a kormánybiztos nyitotta meg hosszabb beszédével, melyben kijelentette: intézkedni fog a polgárőrség visszaállításáról és felfegyverzéséről, amivel megakadályozható lesz a radikális munkásság újbóli szervezése. Bírálta az 1918. október 31. után bekövetkezett közéleti-politikai eseményeket, különösen a törvényhatósági bizottság egyes tagjainak ezekben betöltött szerepét. Bejelentette, hogy vizsgálat tárgya lesz minden cselekményük, s ha kiderül, hogy „a forradalmak alatt hazafiatlan, társadalomellenes vagy közerkölcsbe ütköző s általában terrorizáló magatartást tanúsítottak”, akkor őket „ki kell pusztítani” a város törvényhatósági bizottságából. Le is szűkítette a kört: szerinte elsősorban azokról van szó, akik a vásárhelyi Nemzeti Tanács tagjai voltak.¹⁰²¹ E nyárvégi ülés volt az egyetlen városi közgyűlés Szathmáry kormánybiztosi időszakában, a következő, szeptember 22-ei gyűlést már az új főispán beiktatása kapcsán rendezték.

Szathmáry Tihamér már 1920 májusában lemondott kormánybiztosi tisztségeiről, amit azonban Dömötör Mihály belügyminiszter nem fogadott el, mivel a június 13-án esedékes nemzetgyűlési választások előtt álltak, melynek lebonyolításában komoly szerepe volt a kormánybiztosnak. Lemondási szándékának komolyságát jelzi, hogy a minisztertanács elé már egy utódjavaslatot is beterjesztettek, Lázár Lajos személyében. Szathmáry Tihamér végleges lemondását augusztus

¹⁰¹⁹ MN 1920. ápr. 28.

¹⁰²⁰ CSML HL Főisp. ir. 102/1920., 119/1920.; CSML HL Közgy. jkv. 1/1920. (08. 18.)

¹⁰²¹ CSML HL Közgy. jkv. Szám nélküli megnyitó beszéd, 1920. (08. 18.); Varsányi Attila: Szathmáry Tihamér. In: Hmv. tört. alm. 186.

29-én adta hírül a *Budapesti Közlöny*.¹⁰²² Soós polgármesterhez írt búcsúlevelében a leköszönt kormánybiztos szomorúan konstatálta, hogy közel egy éves hivatali működése alatt alig néhány hónapot töltött csak Hódmezővásárhelyen, így ez érthetően nem lehetett az alkotás korszaka. A városi tanács működésének körét és lehetőségeit az elmúlt időszakban a forradalom, a proletárdiktatúra és a román megszállás határozta meg, majd pedig az ezek okozta károk és bajok szanálása. Ilyen körülmények között kormánybiztosként nem tehetett jóformán semmit szülővárosáért, így a feldúlt társadalmi béke gyógyításához igyekezett hozzájárulni, valamint próbálta elérni, hogy a városi tisztikar becsületes munkáját az illetékesek és a nagyközönség is elismerje.¹⁰²³ A kortárs történetíró külön kiemelte, hogy Szathmáry Tihamérnak kormánybiztosként eszébe sem jutott bosszút állni azokon, akik annak idején főkapitányként elüldözték a városból: velük szemben is a megbocsátás és a megértés elvét alkalmazta.¹⁰²⁴ Felmentését végül az 1920. októberi közgyűlés tárgyalta, „mély sajnálkozással” vették tudomásul távozását azzal, hogy munkáját „nagyon súlyos viszonyok közt végezte”, elévülhetetlen érdemei vannak a helyi konszolidáció megteremtésében.¹⁰²⁵

¹⁰²² OL BM Eln. ir. 6452/1920.

¹⁰²³ Varsányi Attila: Szathmáry Tihamér. In: Hmv. tört. alm. 186.

¹⁰²⁴ Fejérváry József: Vásárhely története családok tükrében. Hódmezővásárhely, 1929. 21–22.

¹⁰²⁵ CSML HL Közgy. jkv. 125/1920. (10. 30.)

FŐISPÁNOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT (1920–1944)

Temesváry Géza főispánsága (1920–1924)

„Nem mumusnak jöttem”

Az elvesztett világháborút követő forradalmak, majd idegen megszállás fémjelezte, végül Trianon csapásával lezárt kaotikus időszak végeztével bekövetkező kor új kihívásokat állított a politika és a közigazgatás összes szereplője, így természetesen a hódmezővásárhelyi főispánok elé is. Az egyik oldalról a szegénység és a nyomor korábban nem tapasztalt jeleivel kellett napi küzdelmet folytatniuk, másfelől pedig a közigazgatás állandóan felszínre kerülő új és újabb problémáit kellett volna orvosolniuk egy olyan átmeneti időszakban, amikor mindenki a terület átfogó törvényi szabályozására várt. A két világháború közének történelmét Hódmezővásárhely vonatkozásában is szokás a stagnálás korának hívni, azonban a rettentő nehéz körülmények közepette a stagnálás, azaz a fennálló rendszernek és az elért eredményeknek legalább a szinten tartása is gyakran komoly eredménynek minősült. Hódmezővásárhely főispánjai hamar szembesülhettek vele: ez már nem a fejlesztések kora, itt nincs lehetőség új városházák, szállodák építésére, a közegészségügy látványos fejlesztésére. Ebben a korszakban már az is komoly eredménynek számított, ha egy főispán el tudta érni egy vasúti aluljáró kibővítését, vagy ha – külföldi kölcsön révén – építeni lehetett egy városi bérházat.

Bár a Szathmáry Tihamér helyére kinevezett, szegedi származású, 47 éves Temesváry Géza is kormánybiztos főispánként került a város (és Csongrád megye) élére, mindez némileg letisztultabb körülmények között következett be, az elmúlt évekhez hasonló események, a forradalmak és az idegen megszállás múlt időnek volt tekinthető. Szeptemberben a helyi lapok külön kiemelték, hogy Temesváry immár nem kormánybiztosként, hanem a „konszolidáció teljes beköszöntésének” jeleként a régi időkben megszokott főispáni minőségben működhet a város élén.¹⁰²⁶ Temesváry annyiban feltétlenül hasonlított elődjéhez, hogy kinevezése előtt ő is rendőrfőkapitány volt: előbb Szegeden 1918 novemberétől a direktórium hatalomátvételéig és 1919. márciustól májusig, majd 1920 elejétől Vásárhelyen. Pályafutását ügyvédként, majd

¹⁰²⁶ VRÚ 1920. szept. 2.

tisztviselőként kezdte, 1901-ben már a szegedi városi rendőrség alkapitánya volt, főkapitányként pedig a Hódmezővásárhelyről odakerült Szalay Józsefet váltotta annak nyugdíjazásakor. Vásárhely főkapitányi posztjára a román megszállók 1920. március eleji kivonulása után került, és az ő nevéhez fűződik a rendőrség július 1-jei átalakításával kapcsolatos átalakulás levezénylése a városban.¹⁰²⁷

1920 augusztusában a frissen hivatalba lépett Teleki-kormány belügyminisztere, Ferdinandy Gyula elfogadta Szathmáry Tihamér kormánybiztos főispán újbóli lemondását, helyére pedig augusztus 24-ei hatállyal Temesváry Géza rendőrtanácsost nevezte ki, Hódmezővásárhelyre egyelőre ideiglenes jelleggel.¹⁰²⁸ Végül azonban a Csongrád megyei főispánsága lett az „ideiglenesebb”, hiszen azt csupán egy hónapig, szeptember 22-ig töltötte be (sőt, csak szeptember 14-én iktatták be ünnepélyesen Szentesen!), ekkor Szabó Sándor volt nemzetgyűlési képviselő követte e posztot, míg a vásárhelyi főispánságot 1924 elejéig ellátta. Az immár Horthy Miklós kormányzó által ellenjegyzett vásárhelyi főispáni véglegesítését az 1920. október 30-ai közgyűlésen jelentették be hivatalosan.¹⁰²⁹ Éves fizetését önálló vásárhelyi főispánként 1920 októberében 10 ezer K-ban állapították meg, amihez járt évi 2025 K lakpénz és lakpénzpótlék, évi 4800 K háborús segély, havi 850 K drágasági segély és évi 1000 K kocsiátalány, amit novemberben 4000 K-ra emeltek.¹⁰³⁰

Kinevezése alkalmával Temesvárynak a *Vásárhelyi Reggeli Újság*-ban megjelent nyilatkozata első mondata jelképezte, hogy a helyiek miként gondolkodtak egy főispánnal kapcsolatban, s hogy milyen előérzettel várhatták a kormány új bizalmi emberét: „Nem mumusnak jöttem, hanem dolgozni akarok a vármegye és a város javára. Ismerem a népet, tisztában vagyok a különféle társadalmi rétegek jogos sérelmeivel s igyekezni fogok segíteni. Évtizedeken át választmányi tagja voltam a szegedi Gazdasági Egyesületnek, s mint ilyen, részem van különféle gazdasági szövetkezetek létesítésében, melyek a földműves és iparos társadalom jobb jövőjét szolgálják. Ily irányú tevékenysé-

¹⁰²⁷ Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIX.) Szeged, 1992. 276.; Varsányi Attila: Temesváry Géza. In: Hmv. tört. alm. 188.; Szeged története 3/2. Szerk. Gaál Endre. Szeged, 1991. 871.; VRÚ 1920. szept. 1.

¹⁰²⁸ OL BM Eln. ir. 7265/1920.; CSML HL Közgy. jkv. 118/1920. (09. 22.); VRÚ 1920. aug. 29., szept. 4.; Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 35.

¹⁰²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 124/1920. (10. 30.); CSML HL Főisp. ir. 225/1920.

¹⁰³⁰ CSML HL Főisp. ir. 148/1922.

get akarok itt is kifejteni abban a reményben, hogy megértő támogatásra fogok találni”.¹⁰³¹

Ünnepélyes beiktatására a törvényhatósági bizottság szeptember 22-én megtartott közgyűlésén került sor, minden sallang mellőzésével: Temesváry javaslata volt a tanács felé, hogy „a jelenlegi súlyos időben sürgősségtelen” az installációval kapcsolatos ünnepségek megtartása.¹⁰³² A Soós polgármester köszöntőjében kiemelte a beiktatás országos és történelmi jelentőségét, amennyiben az „visszatérés a jogrendhez és a jogfolytonossághoz, melyet a forradalmak romba döntöttek”. Ezt követően Temesváry letette esküjét Medveczky Imre főjegyző kezébe.¹⁰³³ Székfoglaló beszédében a főispán első követelményként a jogrend megszilárdítását, a nemzeti érzés ápolását említette. „Meg kell találni azt az utat, amellyel úgy a birtokos, mint a földmunkás osztályt egy útra tereljük. Utakat kell építeni, csatornázásokat kell létesíteni, hogy az a sok ezer és ezer hold termőföld, amely most víz alatt volt, produktív földdé válhasson.” Közölte, hogy tudomása szerint erre a célra a kormány nagyobb összeget kiutalt a városnak, a munkálatok tehát megkezdődhetnek. Második követelménynek a munkáskérdés megoldását tartotta, a munkásbiztosítás állami kezelésbe vételével, földbirtokreformmal, a hadigondozottak ellátásával. „Fejleszteni kell az ipart és a kereskedelmet. Alig lehet látni a városban füstölgő gyárkéményt, a régi híres fazekasipar pusztulóban van.” A tisztviselőknek kötelességük pártolni az ipart, és megszüntetni a túlkapásokat, letörni az áruuzsorát. Szólt a megfigyelhető erkölcsi hanyatlásról is: a világháború hatalmas vérvesztést jelentett a városnak, nagyon sok családban az anyára hárult a nevelés feladata, hiányzott a gyermekek mellől az erős kéz. Kijelentette, hogy a normális élet helyreállításának alapja a kölcsönös megértés és a politikai torzszalkodások megszüntetése. A városnak létérdeke a mezőgazdaság fejlesztése, a nemzeti élet megújítása pedig a föld megművelőjétől várható. Munkájához egy dolgot kért a tisztviselőktől és a város egészétől: bizalmat.¹⁰³⁴

Éppen a bizalom volt az, ami leginkább hiányzott a főispánnal kapcsolatban. Igaz, hatalmas munkára vállalkozott. A beiktatás al-

¹⁰³¹ VRÚ 1920. szept. 1.

¹⁰³² VRÚ 1920. szept. 3.

¹⁰³³ CSML HL Közgy. jkv. 119/1920. (09. 22.); OL BM Eln. ir. 7225/1920. Esküjének szövege megegyezett Szathmáryéval, egyedül a kormánybiztos kitételt váltotta fel immár a főispán elnevezés.

kalmával a programbeszédre a törvényhatóság képviselőjében reagáló Juhász Mihály bizottsági tag sorolta azon feladatokat, melyek megoldása az új főispánra várt: a város egyes hatóságai, tisztviselői jogainak és tekintélyének helyreállítása, a kormány általi támogatása, a város vagyoni helyzetének rendbetétele igazságos közteherviselés és új jövedelemforrások megnyitása révén, a lakosság különböző csoportjai közti megértés és együttműködés biztosítása.¹⁰³⁵

A rendőrség 1920. júliusi államosítása kapcsán az októberi vásárhelyi közgyűlés egy új közigazgatási intézmény, a városi előljáróság létrehozását határozta el, ugyanis az államrendőrség csak bizonyos hatásköröket vett át a volt városi rendőrségtől, nem a teljes vertikumot. A nem kifejezetten rendőri, hanem inkább közigazgatási természetű ügyek (közegészségügy, állategészségügy, iparhatósági ügyek, vámügyek, a munkaadók és a mezőgazdasági munkások, napszámosságok vitái, piac- és vásárrendészeti kérdések, cselédkönyvek és munkásigazolványok kiadása, kihágási ügyek) parlagon maradtak, ezekről a városnak kellett a jövőben gondoskodni, e célból alakítottak előljáróságot.¹⁰³⁶ Miután a főispán 1921 áprilisában bejelentette, hogy Szegedre költözik, s Vásárhelyen csak egy irodát és egy szobát tart fenn magának, úgy döntött a tanács, hogy a létrehozandó előljáróságot a megüresedett főispáni lakásban helyezik majd el.¹⁰³⁷ A határozatot és az előljáróság szervezeti szabályzatát felterjesztették a belügyminiszterhez, aki azonban 1921 nyarán nem hagyta azt jóvá, lévén „a törvényhatóság autonóm életébe városi előljáróság néven új, az 1886:XXI. t.c.-ben ismeretlen önkormányzati szervet beiktatni nem lehet”. A tanács erre a szeptemberi közgyűlés elé egy új ügyosztály felállítási javaslatát terjesztette be, amely lefedné az előljáróságnak szánt hatásköröket: ennek értelmében alakították meg az 1921. szeptemberi közgyűlésen a tanács VIII. (közigazgatási) ügyosztályát, vezetésére egy új, ötödik tanácsnoki állást szerveztek.¹⁰³⁸

A főispán nagy lendülettel látott munkához, és a hathatós működést kezdetben leginkább az ügyek személyes fővárosi elintézése ré-

¹⁰³⁴ CSML HL Közgy. jkv. 120/1920. (09. 22.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 35–36.

¹⁰³⁵ CSML HL Közgy. jkv. 120/1920. (09. 22.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 36.

¹⁰³⁶ CSML HL Közgy. jkv. 135/1920. (10. 30.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 36–37.

¹⁰³⁷ VRÚ 1921. ápr. 17.

¹⁰³⁸ CSML HL Közgy. jkv. 277/1921. (09. 14.), 404/1921. (11. 23.); CSML HL Főisp. ir. 48/1922.; *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 37.; MN 1921. aug. 20.

vén látta megoldhatónak. 1920 szeptemberében megígérte Soós István polgármesternek, hogy igyekszik segíteni a tisztviselők helyzetén, s eljár a város liszt- és tűzifaellátásának ügyében. 1920. október 20. és 24. között Budapesten tartózkodott, ahol személyesen intézkedett a fenyegető fa- és szénínség, valamint a közlekedési viszonyok javítása ügyében. A megbeszélések eredménnyel jártak, megígérték, hogy a vállalkozóknál lekötött famennyiség eljut a városba, lekötött nagyobb mennyiségű porosz szenet, illetőleg sikerült rizskását beszereznie.¹⁰³⁹ Temesváry annyira elégedett volt a tárgyalásokkal, hogy kijelentette: ezentúl minden városi ügyben személyesen fog eljárni az illetékeseknél Budapesten. Azt még nem tudhatta, hogy – amint az a vásárhelyi főispánság korában a kezdetektől megszokott volt – az ekkor megígértéknek csak egy része valósul meg a későbbiekben. Október 31-én felhívást intézett a vitézi telkek megállapítása iránt, amiket a város végül Szikáncson jelölt ki, novemberben pedig felhívást tett közzé az orosz hadifoglyoknak küldendő meleg ruhák gyűjtése tárgyában.¹⁰⁴⁰ A vitézek 10-10 holdas szikáncsi birtokba iktatására 1922. szeptember 10-én nagy vitézi ünnepnap és rendkívüli díszközgyűlés keretében került sor.¹⁰⁴¹

1920 decemberében Sinka József főispáni szolga fellebbezést nyújtott be a közgyűlés elé azon tanácsi határozat ellen, melynek értelmében 1899 óta élvezett városházi pincelakását el kellett hagynia. A közgyűlés a tanácsi javaslatot azzal hagyta helyben, hogy a főispáni szolga szabad lakásának biztosítása eleve csak ideiglenes volt, egyúttal kimondta a főispáni szolgai poszt megszüntetését.¹⁰⁴² A főispánnak azonban továbbra is szüksége volt a szolga munkájára, s időközben a városi tanács előtt is nyilvánvalóvá vált, hogy húsz évvel korábban Juhász Mihály polgármester élethossziglan nevezte ki Sinkát főispáni szolgává, akinek csak a városházi lakhatása volt ideiglenes (onnan ki is kellett költöznie, helyette évi 120 K-s lakbért állapítottak meg neki), a posztja nem.¹⁰⁴³ Sinkával egyébként Temesváry főispánnak komoly gondjai voltak: Soós polgármesternek bejelentette, hogy a „hivatalomhoz beosztott szolga már több ízben be-részegedett, s valahányszor a városból eltávozom, mindig részeg”.

¹⁰³⁹ Varsányi Attila: Temesváry Géza. In: Hmv. tört. alm. 189-190.

¹⁰⁴⁰ CSML HL Közgy. jkv. 254/1920. (12. 15.); Varsányi Attila: Temesváry Géza. In: Hmv. tört. alm. 190.; VRÚ 1921. márc. 13.

¹⁰⁴¹ CSML HL Közgy. jkv. Szám nélkül, 1922. (09. 10.), Szám nélkül, 1923 (02. 21.); VRÚ 1922. szept. 12.

¹⁰⁴² CSML HL Közgy. jkv. 259/1920. (12. 15.)

Emiatt 1921 márciusában a polgármester pl. 30 K-s rendbírsággal is büntette.¹⁰⁴⁴ Sinka nyugdíjazása iránt beadott kérelmét viszont az 1921. novemberi közgyűlés – mivel az 59 éves szolga „úgy testileg, mint szellemileg teljesen egészséges, és szolgálatát továbbra is képes ellátni” – elutasította; közel két év múlva pedig ugyanilyen döntést hoztak Sinka újabb nyugdíjazási kérelmével kapcsolatban.¹⁰⁴⁵ A főispáni szolga nyugdíjazására végül 1924 őszén került sor.¹⁰⁴⁶

A bizalmatlanság légkörében

Temesváry főispáni működéséhez a város közvéleménye nagy reményeket fűzött, de az első pillanattól érezhető volt némi fenntartás vele kapcsolatban, ami annak is köszönhető volt, hogy sokan ismét szívesebben vették volna „vérbeli” helyi főispán kinevezését, mint a szegedi Temesváryét. Miután már „csak” vásárhelyi főispán volt, családjával a városba kívánt költözni, amihez a törvényhatóság segítségét kérte: a már átadott négy városházi főispáni helyiség melletti újabbakat, melyeket egykor más főispánok (Thoroczky Viktor, Spilka Antal) is lakásként használtak. Bár a város ebbe némi vonakodás után – főispáni lakbérilletménye átengedése ellenében, ugyanakkor a helyiségek fűtési és világítási költségeit átvállalva – 1920 novemberében beleegyezett,¹⁰⁴⁷ Temesváry csak rövid időre foglalta el a városházán berendezett főispáni lakást. Hiába hozatták ugyanis rendbe a lakosztályt, a főispán 1921. április közepén visszaköltözött Szegedre, és a továbbiakban inkább ingázott lakhelye és Vásárhely között (ahol csak egy irodát és egy szobát tartott fenn magának), amivel végképp kivívta a helyiek ellenszenvét.¹⁰⁴⁸

Az ellenszenv pedig egy olyan eseményben csúcsosodott ki, ami addig példátlan volt a helyi főispánság történetében. 1921 nyarán öttagú gazdaküldöttség kereste fel Budapesten az áprilisban hivatalba lépett új kormány miniszterelnökét, Bethlen Istvánt (aki ekkor Hódmezővásárhely nemzetgyűlési képviselője is volt egyúttal) és belügyminiszterét, Ráday Gedeon grófot azzal a kéréssel, hogy Vásárhelyre Lázár Dezső földbirtokost, a Gazdasági Egyesület elnökét ne-

¹⁰⁴³ CSML HL Főisp. ir. 111/1921.; CSML HL Közgy. jkv. 86/1921. (03. 16.)

¹⁰⁴⁴ CSML HL Főisp. ir. 164/1921., 181/1921.

¹⁰⁴⁵ CSML HL Közgy. jkv. 425/1921. (11. 26.), 282/1923. (09. 29.)

¹⁰⁴⁶ CSML HL Közgy. jkv. 279/1924. (09. 17.)

¹⁰⁴⁷ CSML HL Közgy. jkv. 192/1920. (11. 30.)

¹⁰⁴⁸ VRÚ 1921. ápr. 17.

vezze ki főispánná.¹⁰⁴⁹ A gazdatársadalomban ugyanis olyan információ terjedt, hogy a kormányzat felajánlotta Lázárnak a főispáni tisztséget, de ő azt nem fogadta el. Viszont egy 150–200 fős küldöttség időközben meggyőzte az elnököt, hogy *alkalomadtán* vállalja el az állást, majd küldöttség útján próbálták számára kijárni a posztot. A kormány bizalma azonban ekkor töretlen volt Temesváryban, ráadásul nyilván veszélyes precedenst is teremtettek volna, így a küldöttség kérélmé végül nem talált meghallgatásra. A helyi közhangulatnak azonban természetesen nem tett jót az eset, egy nyilvános sajtópolémia is kialakult belőle. A gazdák nem a főispán elleni támadásként értékelték lépésüket, hanem az ő esetleges lemondása kapcsán „gondolkodtak előre”, ezzel szemben Temesváry igyekezett bagatellizálni fellépésüket, s kihangsúlyozni azt, hogy a küldöttségnek esélye sem volt terve valóra váltására.¹⁰⁵⁰ Az tény, hogy a Teleki-kormány 1921. áprilisi lemondásakor Temesváry főispán is rendelkezésre bocsátotta állását, azonban a bizalmat a Bethlen-kabinet első éveiben is élvezte tovább.¹⁰⁵¹ Még 1922 júniusában is felröppent, hogy Temesváry régóta szándékozik lemondani vásárhelyi főispánságáról, azonban a minisztertanács ragaszkodik személyéhez. Lehetséges utódjaként ismét Lázár Dezsőt emlegették, ugyanekkor Szabó Sándor Csongrád megyei főispán pedig nemzetgyűlési képviselő lett, az ő utódjelöltjei között pedig felmerült Temesváry Géza jelenlegi és Cicatricis Lajos volt vásárhelyi főispán neve is.¹⁰⁵²

A helyzet idővel normalizálódott, így a főispánnak lehetősége nyílt érdemi munka végzésére is, amely a lakosság terheinek csökkentése irányába összpontosult és e tekintetben is ért el némi kézzelfogható eredményt, azonban összességében inkább a nagy, de meg nem valósult tervek időszaka volt. 1921 márciusában intézkedett, hogy az ácsorgások elkerülése céljából több kenyér- és lisztelosztó helyet állítsanak fel a városban, a tanyai lakosok pedig a külterületi központokon keresztül juthassanak hozzá a szükséges örlési tanúsítványokhoz, ne kelljen azokért a városba utazniuk.¹⁰⁵³ Tervei közt szerepelt több külterületi közigazgatási központ létesítése, ezáltal a közigazgatás decentralizálása, e központokban orvos, állatorvos, rendőri különítmény, anyakönyvvezető és városi elöljáróság működött

¹⁰⁴⁹ MN 1921. jún. 14.

¹⁰⁵⁰ VRÚ 1921. júl. 10., júl. 13.

¹⁰⁵¹ OL BM Eln. ir. 3031/1921.; CSML HL Főisp. ir. 189/1921.

¹⁰⁵² VRÚ 1922. jún. 4.

volna. Ha pedig ez anyagilag nem lenne megoldható, akkor másik lehetőségnek a külterületi kerületenként felállítandó esküdtek intézményét tekintette, akiknél kifüggeszthetők lennének a közérdekű hírdetések, átvehetők a postai küldemények és a hatósági iratok, igazolnák a járlatíráshoz szükséges adatokat, kiállíthatnának őrlési tanúsítványokat. Az esküdti intézménynek Temesváry főispán szerint az olvasókörök adhattak volna helyet, sőt az olvasóköri elnökök lehettek volna a legalkalmasabbak esküdtek.¹⁰⁵⁴

1921 júliusában a belügyminisztériumban járt, hogy Vásárhelyen csendőriskolát állítsanak fel 200 főnyi csendőrrel, egyúttal a négy városi csendőrőrsöt tízre egészítsék ki. A hat új őrs a külterületen állt volna fel (Mártély, Rárós, Szikáncs, Sámson), a csendőriskola pedig a Serházban, de a tervekből végül szinte semmi sem valósult meg (1922 novemberére a körtvélyesi csárdában alakult meg egy csendőrőrs, máshol ekkor már csak szállások berendezéséről volt szó).¹⁰⁵⁵ Ugyanekkor a főispán eljárta a városi nyugdíjasok elmaradt segélye ügyében is, 180 ezer K-t rövidesen ki is utaltak nekik. 1921 augusztusában a dűlőutak kijavítása érdekében intézkedett,¹⁰⁵⁶ novemberben mozgalmat indított, felhívást intézett a közönséghez a nehéz helyzetbe került Vöröskereszt megsegítése céljából,¹⁰⁵⁷ 1922 novemberében pedig a népkerti vasútállomás ivóvízzel való ellátása ügyében intézkedett. 1922 őszén Soós István polgármesterrel és Fejérváry Bertalan tanácsnokkal közösen ínségakciót szervezett,¹⁰⁵⁸ a vásárhelyi ellátatlanok ügyében járt el, őket a Horthy-akció keretében lisztsegéllyel látták el,¹⁰⁵⁹ szintén a Horthy-akció keretében 1923 januárjában pamutot, szvettert és harisnyát járt ki a népjóléti miniszternél, ezeket a kórházban ápolt betegek között osztották szét.¹⁰⁶⁰

1922. március elején alakult meg – a küszöbönálló nemzetgyűlési választásokkal összefüggésben – a főispán aktív közreműködésével az országosan február 22-én megalakított Keresztény-Keresztyén Kisgazda, Földmíves és Polgári Párt,¹⁰⁶¹ rövidebb nevén Egységes Párt hódme-

¹⁰⁵³ VRÚ 1921. márc. 2.

¹⁰⁵⁴ CSML HL Közgy. jkv. 216/1921. (06. 30.), 286/1921. (09. 14.); *Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944).* 37–38.; VRÚ 1921. márc. 3.

¹⁰⁵⁵ CSML HL Közgy. jkv. 283/1922. (09. 28.); VRÚ 1921. jún. 8., jún. 25., júl. 17., 1922. nov. 7.

¹⁰⁵⁶ VRÚ 1921. aug. 23.

¹⁰⁵⁷ VRÚ 1921. nov. 3.; VÚ 1921. nov. 4.

¹⁰⁵⁸ CSML HL Közgy. jkv. 269/1922. (09. 28.); VRÚ 1922. okt. 2., 1923. nov. 4.

¹⁰⁵⁹ CSML HL Közgy. jkv. 263/1922. (08. 16.), 284/1922. (09. 28.); VRÚ 1922. okt. 20., okt. 22., nov. 15.

¹⁰⁶⁰ VRÚ 1922. dec. 7., 1923. jan. 18.

¹⁰⁶¹ *Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 64.*

zvásárhelyi szervezete. A Fekete Sasban tartott ún. népgyűlésen külön köszöntötték Temesváryt, „aki időt nem kímélve és semmi fáradságot nem ismervé hetek óta buzgólkodott azon, hogy az egységes-párt Vásárhelyen hatalmas keretek között alakuljon meg, ami meg is történt”. Elhatározták az egységes kiskisgazda- és polgári párt megalakítását, valamint megválasztották a párt helyi szervezőbizottságát, melynek elnöke Lázár Lajos gazdasági főtanácsos lett, az egyik társelnök pedig Szathmáry Tihamér nyugalmazott főispán.¹⁰⁶²

A szervezkedés végül viszonylagos sikert eredményezett. 1920 óta már két választókerületben zajlott Vásárhelyen a küzdelem, az első kerületben az Egységes Párt színeiben maga Bethlen István miniszterelnök indult és nyert, ellenben a második kerület első fordulójában „ijesztő” dolog történt a szociáldemokrata Szeder Ferenc sikerével. Ő azonban nem ezt a mandátumát tartotta meg, így augusztus végére új választást írtak ki, ahol a „polgárság ügyét” immár a „régimotoros” Kun Béla is képviselte pártonkívüli keresztény-kiskisgazda programmal, és ugyan közel háromszor annyi szavazatot kapott, mint az egységes párti Lázár Dezső, a szocialista Takács József még ekkor is megelőzte. Végül szeptemberben pótválasztás következett Takács és Kun között, melyet a helyi „polgári oldal” teljes támogatásával immár az utóbbi nyert, mintegy 800 szavazatnyi különbséggel.¹⁰⁶³ Kun Béla képviselővé választásával szükséges volt a polgári tábor egységének intézményesítése is a szociáldemokratákkal szemben, így már 1922 őszén – ismét főispáni közreműködéssel – létrehozták a vásárhelyi Városi Polgári Pártot.¹⁰⁶⁴

Az 1923. újévi szokásos tisztelgő látogatások alkalmával Temesváry hosszabban fejtegette elképzeléseit a város közéletének jelesei előtt. Természetesen védelmébe vette az ekkor már egyre több kritikával illetett Bethlen-kormányt, amely véleménye szerint a rettenetes állapotok közepette hatalmas munkát végez, de dolgát nemcsak külső, hanem belső ellenségek is nehezítik, akik valóságos sajtókampányt indítottak külföldi lapokban a magyar kormány ellen. A hazaszeretnek nem csupán szavakban, hanem tettekben is meg kell nyilvánulnia, mindenkinek dolgoznia kell a haza újjáépítésén, de csak és kizárólag olyan munkakörben, melyhez ért, a politika is egy szakma,

¹⁰⁶² VRÚ 1922. márc. 5.

¹⁰⁶³ Varsányi Attila: Bethlen István. In: Hmv. tört. alm. 67.; Varsányi Attila: Kun Béla. In: Hmv. tört. alm. 56.

¹⁰⁶⁴ VRÚ 1922. szept. 17., szept. 18.; VÚ 1922. szept. 19., szept. 23.

melyhez megfelelő előképzettség szükséges. Megvédte a kormány adó-emelését és a tisztviselőket („Nem kívánhatunk rosszul táplált, ruhátlan, anyagi gondokkal küszködő tisztviselőktől olyan munkát, mint a megelégedett jómódban levőtől”), kijelentette, hogy új belvízszabályozási, úti és iparügyi törvény készül. Felhívta az iparosok figyelmét a nyersanyag-beszerző és készáru-értékesítő szövetkezetekre, kérte őket ilyen társulások alakítására, amihez minden segítséget felajánlott. „Ez a szerencsétlen ország csak akkor támadhat fel újból, ha a polgárság az egyéni tülekedést és széthúzást félretéve egy dolgozó táborba tömörül, ha a keresztény erkölcs és nemzeti eszme szolgálatába áll. E tekintetben már a kezdeményező lépést megtettük, amidőn megindítottuk a keresztény polgári városi párt szervezését, ahol minden, hazáját szerető polgár helyet talál [...] Bízom Hódmezővásárhely polgáraiban, hogy megértik az idők szavát s minden erejükkel a haza boldogítására és újjáépítésére törekszenek, s akkor elmondhatjuk a nagy Széchenyi szavaival, »Magyarország nem volt, hanem lesz«.”¹⁰⁶⁵

1923 januárjában az iparosok és kereskedők megnyugtatására az új keresetiadó-törvény ügyében járt el Walko Lajos kereskedelmi miniszternél. Több engedményt sikerült kicsikarnia: a kisiparos vagy kiskereskedő, aki nem ért hozzá, vagy kis üzeme van, felmentést kapott a könyvvezetés kötelezettsége alól, ha a pénzügyigazgatóságtól kérelmezte. A kérvényt nem kellett azonnal Szegedre küldeni, hanem elég volt beadni a városi adóhivatalhoz, ahonnan Fejérváry Bertalan tanácsnok juttatta el a pénzügyigazgatósághoz. Mindenki kérhette ezt, aki kisüzemben dolgozott, vagy ha nagyobbban is, de üzeme külön könyvvezető tartását nem bírta el. Kieszközölte Temesváry főispán azt is, hogy egy pénzügyi tanácsos jöjjön ki Szegedről, aki az egyes ipari szakmák delegáltjaival beszélte meg a továbbiakat s megállapodásra jutott a helyiekkel a végleges formákról.¹⁰⁶⁶

1923 márciusában a hatablaki és a pecércési gazdák ügyében járt el Kun Béla képviselővel együtt egy elvágott pusztai gáttal kapcsolatban,¹⁰⁶⁷ majd április-május folyamán a saját használatra való dohánytermelés engedélyezéséért lépett közbe. Kállay Tibor pénzügyminiszter rendelete ugyanis a saját használatra való dohánytermelést csak a községekben és a rendezett tanácsú városokban engedélyezte, a

¹⁰⁶⁵ VRÚ 1923. jan. 3.

¹⁰⁶⁶ VRÚ 1923. jan. 13.

törvényhatósági városok gazdáit pedig ebből a kedvezményből kizárta.¹⁰⁶⁸ Temesváry tárgyalásokat folytatott Kószó István belügyi államtitkárral, s ennek is köszönhetően módosították a dohánytermelésre vonatkozó rendeletet: a belterülettől számított 8 km-en túl törvényhatósági jogú városban is lehetett dohányt termelni.¹⁰⁶⁹ 1923 júniusában az állami kislakásépítés keretében Temesváry kezdeményezte, hogy a város tervezzen 46 új házat, a tervek arról szóltak, hogy a vásártér északi oldalán legyen egy új utca két házszorral. Hivatali működése alatt folyamatosan szemmel tartotta a Tanácsköztársaság idején szerepet vállalókat, többször fellepett a szociáldemokratákkal szemben is, pl. megtiltotta az 1923. december 9-ére, a Fekete Sas mozitermébe tervezett népgyűlésük megtartását, melyen Szeder Ferenc, Esztergályos János, Kabók Lajos és Saly Endre nemzetgyűlési képviselők beszéltek volna az ország gazdasági és politikai helyzetéről.¹⁰⁷⁰

A látszólagos sikerek ellenére a hamu alatt ott izzott a régi parázs: a helyi sajtó már 1924 januárjának legelején arról tudósított, hogy Temesváry Géza saját kérésére – többek között betegségére is hivatkozott – felmentik a főispáni tisztségéből, s hogy e felmentést ő már régóta szorgalmazza.¹⁰⁷¹ A felmentésre 1924. január 8-ai keltezéssel került sor,¹⁰⁷² a főispán Soós István polgármestertől levélben köszönt el: „Vállvetve dolgoztunk a város javáért és boldogulásáért s ha mindenben nem is sikerült azt az eredményt elérni, aminek az önzetlen és lelkiismeretes munkát kell követni, azt rajtunk kívül álló okoknak kell tulajdonítani. [...] Az agyonsanyargatott és jóformán a létminimumtól is megfosztott tisztikar erejének megfeszítésével végezte feladatát e nehéz időkben, amikor a jövedelemeltolódások oly szembeötlőek a tisztviselő hátrányára, hogy a békebeli javadalmazásoknak most csak morzsái jutnak nekik. Be kell látni, hogy az anyagi gondokkal küszködő tisztikartól nem szabad olyan eredményeket követelni, amelyeket csak az produkálhat, akit a megélhetés terhei nem nyomnak és teljes munkaerejét lelki frissességgel hivatásának szentelheti. [...] Működésem alatt arra helyeztem a fő súlyt, hogy a várost előhaladásában megsegítsem, s ha sikerült valamit a köz javára elérnem, jóleső érzés töltött el. [...] Öröömre

¹⁰⁶⁷ VRÚ 1923. márc. 25.

¹⁰⁶⁸ CSML HL Közgy. jkv. 456/1922. (12. 27.)

¹⁰⁶⁹ VRÚ 1923. ápr. 6.

¹⁰⁷⁰ Varsányi Attila: Temesváry Géza. In: Hmv. tört. alm. 191.

¹⁰⁷¹ VRÚ 1924. jan. 6.

szolgál, hogy a kormányzatomra bízott város oly kulturális és gazdasági intézményekkel gyarapodott, amelyek előrehaladásában jelentős tényezőként szerepelve egy szebb jövő zálogául szolgálnak.”¹⁰⁷³

Az új főispán, Aigner Károly beiktatása alkalmával látogatást tett a Gazdasági Egyesületben, ahol Temesváry régi ellenlábasa, Lázár Dezső a következő kitétellel fogadta: „Nem voltunk megelégedve az eddigi helyzettel...”, és úgy képzelik, hogy az új főispán ténylegesen kapocs lesz a nép és a kormány között.¹⁰⁷⁴ Pedig Vásárhely nem járt jobban az új főispánnal: Temesváry a kezdeti Csongrád megyei intermezzótól eltekintve csak a város főispánja volt, az viszont már ekkor egyértelműnek tűnt, hogy önálló főispánt még egyszer nem kap a város, hanem valamely másik törvényhatóság első embere kapja majd meg ezt a posztot is, azaz az utód csak ideje egy részét (s egyáltalán nem biztos, hogy a nagyobb részét) tudja Vásárhely érdekeinek szentelni. Szóba került Aigner Károly szegedi, Csúcs János Csongrád megyei, Purgly Emil Csanád, Arad és Torontál vármegyei, valamint Brandt Vilmos Békés megyei főispán, végül az futott be, aki az első perctől a legesélyesebb volt: Aigner Károly. Aigner egyúttal lemondott szegedi lakásügyi kormánybiztosi állásáról, mely tisztségében főispáni elődje, Temesváry Géza követte.¹⁰⁷⁵ Az önálló vásárhelyi főispánságnak az az előnye kétségtelenül érvényesült, hogy Temesváry a közgyűlések közel 90%-át személyesen vezette, e gyűlések kivétel nélkül egy nap leforgása alatt véget is értek, a többnapos ülésezés ekkorra már fehér holló-ritkaságúnak számított.

Temesváry főispánt nyugdíjazták,¹⁰⁷⁶ és ő vissza is vonult a közelethez, birtokán kezdett gazdálkodni, ahol faiskolát is fenntartott. Íróként is működött, 1924 márciusában arról tudósított a Vásárhelyi Reggeli Újság, hogy két új magyar dal született, melynek Temesváry Géza a szerzője, a kritika szerint „a megszokott ritmustól függetlenítette magát az invenciózus szerző, a zongorabetét is meseteri kézből került ki”.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷² OL BM Eln. ir. 10253/1923., 171/1924.; CSML HL Közgy. jkv. 5/1924. (01. 30.); VRÚ 1924. jan. 17.

¹⁰⁷³ VRÚ 1924. jan. 31.; CSML HL Közgy. jkv. 5/1924. (01. 30.)

¹⁰⁷⁴ VRÚ 1924. ápr. 8.

¹⁰⁷⁵ VRÚ 1924. febr. 27.

¹⁰⁷⁶ OL BM Eln. ir. 250/1924.

¹⁰⁷⁷ VRÚ 1924. márc. 30.

Aigner Károly főispánsága (1924–1927)

Az önállóság újbóli megszüntetése

Az 1924. január 8-án Hódmezővásárhely főispánjává kinevezett,¹⁰⁷⁸ 40 éves Aigner Károllyal folytatódott a „szegedi vonal”, amennyiben ő éppúgy szegedi születésű és származású, pályafutását szintén ügyvédként kezdő, majd közigazgatási pályára lépő fiatalember volt, mint elődje, Temesváry Géza.¹⁰⁷⁹ A nagy különbség abban állt, hogy Aigner a vásárhelyivel párhuzamosan a szegedi főispáni posztot is betöltötte, és egy percig sem titkolta, hogy két stalluma közül melyiket tartja fontosabbnak. Már a beiktatása előtt meghagyta, hogy a vásárhelyi tisztségével kapcsolatos összes postai küldeményét közvetlenül a szegedi főispáni hivatal címére küldjék, gyakorlatilag Szegedre költöztette át saját vásárhelyi hivatalát.¹⁰⁸⁰

1920. május 29-én Szeged kormánybiztos főispánjává, 1922-ben ideiglenes jelleggel Csongrád megyei főispánná nevezték ki (június 5. és szeptember 9. között töltötte be ezt a posztot), Szeged leg-hosszabb ideig hivatalban lévő főispánja lett, e tisztségéről 1932. augusztus 30-án köszönt le.¹⁰⁸¹ Nevét nem csak ennek kapcsán véste a nagy Tisza-parti város történelmébe: 1925. május 10-én avatták fel Szegeden a róla elnevezett Aigner-telepet (a mai Béke-telep). Az Aigner-telep a rókusi feketeföldek körtöltésen kívüli telepeinek egyik darabja volt. 1900-ban Csányi János vasutasoknak biztosított itt mélyfekvésű, 400 négyszögöles telkeket, amelyeken az igénybevevők engedély nélkül építkeztek. A nehezen megközelíthető, elhanyagolt telep pártfogására Aigner főispánt kérték meg, aki a már meglévő építmények fennmaradását utólag engedélyezte.¹⁰⁸²

Hódmezővásárhelyi beiktatására csak 1924. április 6-án került sor. Az eredetileg február 10-ére tervezett installációra¹⁰⁸³ utóbb több időpontot is kitűztek. Mivel Aigner ragaszkodott ahhoz, hogy a város nemzetgyűlési képviselője, a kölcsönfelvételi tárgyalások miatt roppant elfoglalt Bethlen István miniszterelnök is jelen legyen,

¹⁰⁷⁸ OL BM Eln. ir. 10253/1923., 171/1924., 668/1924.; CSML HL Közgy. jkv. 4/1924. (01. 30.), 101/1924. (04. 06.); CSML HL Tan. ir. II. 100/1924.; VRÚ 1924. jan. 17.; VÚ 1924. jan. 18.

¹⁰⁷⁹ Habermann Gusztáv: i. m. 9–10.; VRÚ 1924. jan. 17.

¹⁰⁸⁰ CSML HL Főisp. ir. 40/1924.

¹⁰⁸¹ Mudrák József: i. m. 369., 401.

¹⁰⁸² Szeged története 4. (1919–1944) Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1994. 231–232.

¹⁰⁸³ VRÚ 1924. jan. 24.

ezért az eseményt előbb március 9-re,¹⁰⁸⁴ majd március 30-ra halasztották,¹⁰⁸⁵ végül április elején sikerült megtartani – Bethlen nélkül. 1924 februárjában a szegedi közgyűlésen köszöntötték vásárhelyi kinevezése alkalmából, ekkor azt mondta, hogy mindig hű szegedi polgár marad, de szívvel-lélekkel gondozni fogja a vásárhelyiek jogos érdekeit is, hiszen a két nagy szomszédvár között érdekellentét nincs. „A politikai élet változatai közül én sohasem voltam az inga végén, hanem vállamat feszítettem az ingának, hogy megakadályozzam, mikor az akár jobbra, akár balra igyekezett túlságosan kilengeni.”

Főispáni minőségében először január 22-én járt Vásárhelyen, a beiktatás részleteinek megtárgyalása céljából találkozott a városházán a polgármesterrel és a tanácstagokkal. Nem titkolta, hogy az elődje által gyakran megtapasztalt széthúzás és intrika már számára sem ismeretlen, lévén mióta kinevezték főispánná, őt is többször megkísérelték „a város ügyeiről ferdén informálni”. De megnyugtatta a helyieket, hogy „mindenben tisztán látok és nem engedem befolyásolni magam hamis próféták által”. Az aktualitások hatották át e tekintetben gondolkodásmódját: a Szegedre eléutazó, s őt Vásárhelyre kísérő Csáky Lajos főügyésznek elmondta, hogy jó konzervatívként nem barátja „a papírkorona értékű embereknek”, inkább „aranyvalutájú férfiakat” akar majd maga körül látni.¹⁰⁸⁶ A tanáccsal folytatott tárgyalások után a főispán fogadta Lázár Dezsőt, a Gazdasági Egyesület, valamint Genersich Antalt, a helyi Egységes Párt elnökét.¹⁰⁸⁷

A beiktatásra Szegedről vonattal érkező főispánt lovasbandérium fogadta, s fogatokon vitték be a küldöttséget a városba (sok fogat tulajdonos megtagadta kocsija átengedését, így megtörtént az a szégyen, hogy a város a vendégeket az állomásról nem tudta egyszerre beszállítani), ahol a program istentiszteletekkel kezdődött a református ótemplomban és a katolikus templomban. A díszközgyűlésre a városházán került sor, ahol Aigner elmondta, hogy Magyarország a világháború második fázisának, a gazdasági háborúnak döntő csatáját vívja éppen, tehát rendületlenül és szilárdan ki kell tartani Bethlen István mellett. Külföldi kölcsön nélkül az ország képtelen talpra állni: „Az én politikai programom Magyarország jelenének biztosítása az ország gazdasági talpraállítása útján, és Magyarország ezer-

¹⁰⁸⁴ VRÚ 1924. márc. 2.; VÚ 1924. márc. 2.

¹⁰⁸⁵ VRÚ 1924. márc. 7., márc. 8.

¹⁰⁸⁶ VRÚ 1924. jan. 23.; VÚ 1924. jan. 25.

¹⁰⁸⁷ VRÚ 1924. jan. 24.; VÚ 1924. jan. 25.

éves múltjához méltó jövőjének előkészítése a gazdaságilag erős Csonka-Magyarországban". A közgyűlés után tiszteletbeli kinevezések és a tisztelgő küldöttségek fogadása következett, majd díszbéd a Fekete Sasban, látogatás a Kaszinóban, a Gazdasági Egyesületben, az Iparegyletben és a Kereskedelmi Testületben.¹⁰⁸⁸ 1910 után először rendeztek Hódmezővásárhelyen újra teljes, minden ünnepélyes kellékekkel ellátott főispáni beiktatást.

Kinevezése után Aigner azt nyilatkozta, hogy ő „nem kereste” vásárhelyi megbízatását, de ha már így történt, „magyaros szeretettel” veszi kezébe a törvényhatóság kormányzatát. Komoly szegedi elfoglaltságai dacára is keresni fogja az alkalmat, hogy Hódmezővásárhely közönségével ne csak hivatalos, hanem társadalmi úton is minél inkább kapcsolatba kerüljön.¹⁰⁸⁹ Elődjéhez hasonlóan Aigner és neje is több társadalmi tisztséget viselt vásárhelyi főispáni korszakában: az 1924 októberében megalakult Zenei, Irodalmi és Képzőművészeti Társaság Aigner Károlynét választotta díszelnöknek, 1925 júniusában pedig a főispán és neje közösen lett díszelnöke az Országos Stefánia Szövetség hódmezővásárhelyi fiókjának.¹⁰⁹⁰

Sikerek, ötletek és kudarcok

Aigner főispán rövid vásárhelyi működésének középpontjában elsősorban a helyi gazdák, a Gazdasági Egyesület vezetői által felvetett problémákra való megoldáskeresés állt. Az installáció után azonnal keresték a helyiek panaszaikkal a főispánt: a gazdák az új őstermelői bizonyítványokkal kapcsolatosan kiadott utasítás miatt, mely szerint mielőtt a piacon árusítani kezdenének, portékájukat be kell jelenteni a forgalmi adóellenőrnél, és csak ha ő láttamozta az igazolványt, akkor kezdhetik meg az árusítást. Ez lehetetlen elképzelés volt, hiszen csak Vásárhelyen százával kellett volna munkába állítani új forgalmi adóellenőröket, amit Aigner és Kószó István belügyi államtitkár is belátott, s ígéretet tettek, hogy orvosolják a problémát.¹⁰⁹¹ A következő küldöttség a hódói csatorna által rendre elöntött vízkárosult gazdáké volt, akik azt kérték a főispántól,

¹⁰⁸⁸ CSML HL Közgy. jkv. 102-103/1924. (04. 06.); OL BM Eln. ir. 2507/1924., 2642/1924.; VRÚ 1924. ápr. 8.; VÚ 1924. ápr. 8.

¹⁰⁸⁹ VRÚ 1924. jan. 18.

¹⁰⁹⁰ VRÚ 1925. júl. 3.

¹⁰⁹¹ VÚ 1924. ápr. 6., ápr. 13.; VRÚ 1924. ápr. 9.; CSML HL Közgy. jkv. 199/1924. (09. 17.)

hogy az államhatalom képviselőjeként utasítsa az Ármentesítő Társulat igazgatóságát, hogy a nagyfai szivattyút addig folyamatosan tartsa üzemben, amíg a hódtói vízlevezető csatornából a vizet annyira kiszivattyúzza, hogy a vadvíz a csatornába visszavezethető legyen.¹⁰⁹² A főispán hamarosan kénytelen volt kormánybiztost kérni a vízbajok orvoslására, a földművelésügyi miniszter Becker Ádám miniszteri megbízottat küldte ki, aki el is rendelte a nagyfai és a porgányi szivattyúk haladéktalan üzembe helyezését.¹⁰⁹³

Még áprilisban – elődjéhez, Temesváry Gézához hasonlóan – Aigner is eljárta a saját használatra való dohánytermelés ügyében, a pénzügyigazgatósági rendelet értelmében a gazdák egy mázsa búza, illetve annak váltságértéke (300 ezer K) lekötése ellenében saját használatra 100 tő dohánypalántát ültethetnek, törvényhatósági jogú városokban azonban nem lehetett dohányt termelni, mire Aigner táviratban kereste meg a pénzügyminisztert. A főispán közbenjárásának hatására az új rendelet szerint a törvényhatósági jogú városokban lakó gazdák a várostól 8 km-en kívül termelhettek saját használatra 100–100 tő dohányt. Végül kérészéletű lett a siker: 1925. november 1-jei hatállyal szüntették meg a saját használatra való dohánytermelést. Nem sikerült egy másik, régóta húzódó ügy elintézése sem: 1924 októberében Aigner megígérte az őt felkereső Szathmáry Tihamérnak, hogy el fog járni az erzsébet-tótkomlósi gazdasági kisvasút-ügyben, de ebbe neki is beletörött a bicskája.¹⁰⁹⁴

1925 februárjában került a közgyűlés elé, hogy a főispán eredményesen járt közben a miniszterelnöknél és a pénzügyminiszternél, hogy azon gazdáknak, akiknek bérelt földjük van, s a bért természetben fizetik, e fizetség után ne vessenek ki forgalmi adót. Bár eredményesen elintézte ezt az ügyet, a szegedi pénzügyigazgatóság mégis behajtatta az adót, sőt, bírsággal is sújtotta az elmaradókat. Aigner elmondta, hogy revízió alá fogja venni ezt a kérdést, mert „mindenkor súlyt fektettem, és most is súlyt fogok fektetni arra, hogy a főispáni kijelentéseknek erejük legyen”.¹⁰⁹⁵ Az április 29-ei közgyűlésen került szóba újra az ügy: a pénzügyminiszter – miután a főispán eljárta Bethlen miniszterelnöknél – rendeletileg utasította a szegedi pénzügyigazgatóságot, melynek értelmében a földhaszonbérle-

¹⁰⁹² VRÚ 1924. ápr. 12.; VÚ 1924. ápr. 20.

¹⁰⁹³ VRÚ 1924. ápr. 20.

¹⁰⁹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 420/1925. (10. 28.); VRÚ 1924. okt. 22., okt. 23.; VÚ 1924. okt. 24., 1926. jan. 30.

teknél az állatforgalom után szedendő illetményeket és az ezzel kapcsolatban kirótt bírságokat eltörölték. Az 1925 októberében kiadott pénzügyminiszteri rendelet értelmében a cselédbér (konvenció) fejében adott állatok után forgalmi adót kellett fizetni, a haszonbér fejében adottak után azonban nem.¹⁰⁹⁶

A gazdák ügyes-bajos dolgainak intézése mellett a városi tisztikar és hivatali alkalmazottak nehéz helyzetének kezelése volt még fő feladata. Az 1920-as évek közigazgatási szempontból folyamatosan átmeneti időszakot képeztek, mindenki a terület újabb átfogó törvényi rendezésére várt, amire azonban csak az évtized végén került sor. A városigazgatást azonban addig is működtetni kellett, s ennek problémáival rendszeresen kénytelenek voltak szembesülni a korszak főispánjai is, mindenekelőtt Temesváry Géza és Aigner Károly. Az átmeneti állapotokra hivatkozással nem volt a városnak 1913 óta friss szervezeti szabályrendelete, 1916 óta esedékes lett volna az általános tisztújítás, 1918 óta nem választották újra a különféle bizottságokat és választmányokat (az 1920. évi VII. tc. határozatlan időre meghosszabbította a városi tisztviselők és képviseleti szervek megbízatását).¹⁰⁹⁷ Ráadásul belügyminiszteri rendeletek értelmében a megüresedett tiszti álláshelyeket nem lehetett új személyekkel betölteni, előfordult, hogy ha a helyiek ezt mégis megtették, a miniszter utólag érvénytelenítette az erre vonatkozó közgyűlési határozatot. Így nem volt más lehetőség, mint az üresen álló posztok főispán általi behelyettesítések útján való betöltése, illetve a rendszernek számtalan tiszteletbeli tisztviselő kinevezésével történő kijátszása. Ehhez járult még, hogy az 1923. évi XXXV. tc., és az azzal kapcsolatos belügyminiszteri rendelet értelmében Hódmezővásárhelyen is tiszti állásokat kellett megszüntetni. Emiatt nyugdíjaztak egy sor városi alkalmazottat 1925 tavaszán, pl. Hódi Imre tiszti ügyészt, Friedländer Pál kerületi orvost, Vörös Lajos helyettes anyakönyvvezetőt és számtalan olyan egykori városi rendőrt is, akiket a rendőrség államosításakor nem vettek át állami szolgálatba.¹⁰⁹⁸ Ezt követően azonban legalább fokozatosan újra betölthették a megmaradt, de még üresedésben lévő álláshelyeket,¹⁰⁹⁹ valamint 1926. december 26-ára

¹⁰⁹⁵ CSML HL Közgy. jkv. Szám nélkül, 1925. (02. 25.)

¹⁰⁹⁶ VRÚ 1925. okt. 17.; VÚ 1925. okt. 17.

¹⁰⁹⁷ Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 16-17.

¹⁰⁹⁸ CSML HL Közgy. jkv. 97-122/1925. (03. 26.)

¹⁰⁹⁹ CSML HL Közgy. jkv. 474/1926. (11. 29.)

kitűzhatték az 1918 óta megüresedett törvényhatósági bizottsági tagsági helyekre szintén régóta esedékes helyi választásokat.¹¹⁰⁰

Az 1927. januári közgyűlésen nyílt végre lehetőség az 54.111/1926. IV. B.M. sz. minisztériumi leiratra hivatkozva a törvényhatóság újjáalakításáig legalább ideiglenesen befoltozni azokat a lyukakat, amelyek az állandó városi bizottságok és választmányok tagságában 1917/18 óta halálozások, lemondások, törvényhatósági bizottsági tagságok megszűnése miatt keletkeztek. A közigazgatási bizottság tíz választott tagsági helyéből hetet,¹¹⁰¹ az igazoló választmány elnöki posztját és öt választott tagjából kettőt,¹¹⁰² az állandó bíráló választmány ötfős tagságából pedig három megüresedett helyet kellett betölteni,¹¹⁰³ valamint végre kiegészítették a törvényhatósági bizottság szakbizottságait is.¹¹⁰⁴ Ugyanekkor lehetőség nyílt új állások létesítésére is, így még két külterületi (kopáncsi és mártélyi) orvosi, valamint két külterületi (kutasi és pusztaközponti) állatorvosi posztot is szerveztek,¹¹⁰⁵ végül 1927. április 27-én – már az új főispán, Mokcsay Zoltán irányításával – részleges tisztújításra is sor kerülhetett, így betölthették pl. a régóta helyettesítések révén ellátott főjegyzői és árvaszéki elnöki posztot is.¹¹⁰⁶

Az 1925. április 29-ei közgyűlésen Aigner közölte: intézkedett, hogy két állampénztári tisztviselő más beosztást kapjon, mert addigi helyükön nem úgy bántak az ügyfelekkel, ahogy azok megérdemelték volna. Elmondta: nem fogja tűrni azt, hogy az adófizetők közül élő közegek tiszteletlenül viselkedjenek a polgárokkal szemben. Az 1926. januári közgyűlésen panaszok merültek fel a behelyettesített tisztviselőkkel kapcsolatban, ekkor Aigner kijelentette, hogy „egész Magyarországon nincs még egy olyan város, melynek tisztviselői kara olyan kicsi lenne, mint Vásárhelyen. A törvényhatóság nem követelhet újabb létszámcsökkentést, mert az az adminisztráció teljes csődjéhez vezetne. Ha végig kell rajtuk vágni, akkor végigvágok én. Általános nagy számonkérést akarok tartani a vásárhelyi városházán. Ha tényleg volna olyan tisztviselő, aki hibát követett el, vagy nem végzi rendesen a dolgát, úgy én szabadítom meg tőle a várost.”¹¹⁰⁷

¹¹⁰⁰ CSML HL Közgy. jkv. 472/1926. (11. 29.)

¹¹⁰¹ CSML HL Közgy. jkv. 11/1927. (01. 19.)

¹¹⁰² CSML HL Közgy. jkv. 12/1927. (01. 20.)

¹¹⁰³ CSML HL Közgy. jkv. 13/1927. (01. 20.)

¹¹⁰⁴ CSML HL Közgy. jkv. 15/1927. (01. 20.)

¹¹⁰⁵ CSML HL Közgy. jkv. 14/1927. (01. 20.), 341/1927. (06. 30.), 177/1929. (04. 24.)

¹¹⁰⁶ CSML HL Közgy. jkv. 184-207/1927. (04. 27.), 208-217/1927. (04. 28.)

¹¹⁰⁷ VRÚ 1926. jan. 28.

Az új főispán politikai szempontból jóval aktívabb volt elődjénél, Aigner Károly főispáni időszakára tehető a napi politika rendszeres visszatérése a városi közgyűlésekre, mindenekelőtt a kormánnyal és a miniszterelnökkel szembeni bizalomnyilvánítások formájában. Aigner Bethlen István feltétlen híve volt, amivel nem csak jó pontokat gyűjtött a városban. Az általa vezetett legelső közgyűlésen rögtön bizalmat szavaztatott a törvényhatósági bizottsággal a kormánynak az aktuális szanálási törvényjavaslat nemzetgyűlési tárgyalásával kapcsolatban.¹¹⁰⁸ A politikum elsődlegességét mutatja, hogy azt ezt követő négy közgyűlés egyikén sem jelent meg a főispán, a bizottsági tagok legközelebb csak az augusztus 7-ei újabb rendkívüli ülésen találkozhattak vele, melynek apropója és egyetlen napirendi pontja a város ezerdolláros részvényjegyzése volt a népszövetségi kölcsönből.¹¹⁰⁹ 1924 decemberében pedig a törvényhatósági bizottság újabb rendkívüli közgyűlésén a főispán indítványára megint bizalmi szavazást tartottak a kormány mellett (60:1 arányban szavaztak bizalmat). Ez utóbbi kifejezett kudarcnak számított abban az értelemben, hogy a 200 feletti tagsággal rendelkező törvényhatósági bizottságból csak úgy jött össze 60 szavazat, hogy a tisztviselőket is berendelték voksolni. Aigner szerint „a kormány a nemzet megmentése érdekében dolgozik, s ebben a munkában a szélsőbaloldali képviselők akadályozzák meg”.¹¹¹⁰ 1925 júniusában a megtámadott kormányzó mellett állt ki látványosan Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága rendkívüli közgyűlésén,¹¹¹¹ 1926 januárjában pedig – a frankhamisítási ügy kapcsán – újra Bethlen István kormányfő mellett.¹¹¹²

Élénk érdeklődéssel követte a helyi pártéletet is: Aigner Károly főispáni időszakából maradtak fenn az első rendőri összefoglaló jelentések a vásárhelyi pártrendezvények lefolyásáról; és nemcsak a politikai ellenfelek, hanem az Egységes Párt gyűléseiről is, ezen túl meg is tagadták néhány gyűlés megtartását, így pl. 1925 októberében a Magyarországi Munkáspárt vásárhelyi csoportját, vagy éppen 1927 januárjában a szociáldemokraták női munkásgyűlését.¹¹¹³ 1926 őszén pedig külön MTI-nyilatkozatban foglalt állást Mayer János

¹¹⁰⁸ CSML HL Közgy. jkv. 105/1924. (04. 17.)

¹¹⁰⁹ CSML HL Közgy. jkv. 196/1924. (08. 07.); *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 139.

¹¹¹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 372/1924. (12. 10.); VRÚ 1924. dec. 11.

¹¹¹¹ CSML HL Közgy. jkv. 247/1925. (06. 23.)

¹¹¹² CSML HL Közgy. jkv. 1/1926. (01. 27.)

¹¹¹³ CSML HL Főisp. ir. 43/1924., 81/1924., 99/1924., 117/1925., 207/1926., 312/1926., 320/1926., 8/1927., 33/1927.

földművelésügyi miniszter, az Egységes Párt jelöltje vásárhelyi országgyűlési képviselővé választásának szükségessége mellett.¹¹¹⁴

Aigner lett a vásárhelyi törvényhatóság addigi történetének legritkábban látott főispánja: az ő időszakában, a sok rendkívüli ülés miatt elég nagy számban megtartott közgyűlés alig egyharmadát vezette ő, s még ezek közül is nem egyet úgy, hogy késve, már a tanácskozások tartama alatt érkezett meg Szegedről. Nem volt korábban a helyi hivatalos teendőit így elhanyagoló főispánja a városnak, még a távolmaradásai miatt anno rengeteget kárhoztatott Kállay Albert is részt vett a közgyűlések közel felén.

Aigner Károly viszonylag rövid vásárhelyi főispáni működésének főműve az újvárosi vasúti átjáró kibővítésének elintézése. 1925 októberében személyesen győződött meg az átjáró körüli viasz állapotokról, kijelentette, közben fog járni, hogy a tarthatatlan helyzetben a vasút az átjáró sürgős kibővítésével mielőbb segítsen.¹¹¹⁵ Novemberben ebben az ügyben is eljárta a kereskedelmi miniszternél (mellette a vasútközlekedés javítását, egész éjjeles telefonos szolgáltatást és Vásárhely-Budapest közti telefonvonal létesítését szorgalmazta), amiért az 1926. áprilisi közgyűlés külön köszönetet szavazott a főispánnak.¹¹¹⁶ A „hosszú esztendő első vásárhelyi kormányalkotásaként” aposztrofált kibővített vasúti aluljárót a főispán 1926. november 13-án adta át a forgalomnak.¹¹¹⁷ 1927. március 1-jével pedig bevezették féléjjeles telefonszolgálatot, azaz este 9 helyett éjjel 12 óráig lehetett telefonálni a helyi és vidéki állomásokkal.

A másik jelentős alkotáshoz 1926 februárjában tette meg a kezdő lépést: levelet írt a városi tanácshoz, egy kétemeletes városi bérház építésének gondolatát vetette fel a kilátásban lévő Speyer-kölcsön felhasználásával: e kedvezményes kölcsön révén a bérház egyszerre csökkentené a munkanélküliséget és a lakásínséget.¹¹¹⁸ A magot még Aigner főispán ültette el, de a termést ebben a kérdésben már utódja, Mokcsay Zoltán takaríthatta be. 1926 februárjában Aigner a kultuszminiszterrel tárgyalt, hogy Vásárhely megszerezhesse a megszüntetett szentesi tanfelügyelőséget, tekintettel arra, hogy a me-

¹¹¹⁴ VÚ 1926. nov. 25.; VRÚ 1926. nov. 25.

¹¹¹⁵ CSML HL Közgy. jkv. 212/1925. (05. 27.), 325/1925. (09. 30.); VRÚ 1925. okt. 17.

¹¹¹⁶ VÚ 1925. nov. 7., 1926. ápr. 7.; VRÚ 1925. nov. 14., 1926. ápr. 7.; CSML HL Közgy. jkv. 162a/1926. (04. 28.)

¹¹¹⁷ CSML HL Főisp. ir. 300/1926.; VRÚ 1926. nov. 14.; VÚ 1926. nov. 14.

¹¹¹⁸ CSML HL Főisp. ir. 152/1926.; CSML HL Közgy. jkv. 49/1926. (02. 27.), 202/1926. (05. 27.), 419-420/1926. (10. 16.), 496/1926. (12. 02.), 497/1926. (12. 24.); VRÚ 1926. febr. 14., márc. 31.; VÚ 1926. febr. 14., máj. 12.

gye területén Szeged után az iskolák számarányát tekintve Vásárhely következik. A miniszter azonban rövidesen közölte a főispánnal, hogy a közigazgatási bizottság ezen óhaja nem teljesíthető.¹¹¹⁹

1926 októberében Horthy kormányzó a belügyminiszter előterjesztésére hosszú és érdemes működése elismeréséül másodosztályú magyar érdemkeresztet adományozott csillaggal Aigner Károlynak.¹¹²⁰ Az ilyen kitüntetés általában már a búcsú előszele: 1926 októberében Bethlen átalakította kormányát, amivel párhuzamosan minden főispán lemondott. Október 21-én a szegedi *Délmagyarországban* közlemény jelent meg, mely szerint a belügyi kormányzat bizalmatlan Aignerrel szemben, ezért távozik főispáni posztjáról, de a kabinet részéről ezt a hírt kategorikusan cáfolták.¹¹²¹

A hódmezővásárhelyi képviselői mandátumáról leköszönt Bethlen miniszterelnök két ígéretet tett távozása alkalmából. Az egyik szerint régi választókerületét minisztertársára, Mayer Jánosra bízta, így a több kerületben is győztes tárcavezető vásárhelyi mandátumát tartotta meg. A másik ígéret szerint elintézi, hogy a városnak újra önálló főispánja legyen, mivel a Szeged által lefoglalt Aignernek egyre kevesebb ideje és kedve volt Hódmezővásárhellyel kapcsolatos dolgait intézni.¹¹²² 1927 februárjában érkezett végül a hír Aigner vásárhelyi távozásáról, február 24-ei hatállyal saját kérésére mentették fel, viszont maradt Szeged főispánja.¹¹²³ Soós polgármestertől levélben búcsúzott: a legnagyobb politikai küzdelmek idején sem talált itt ellenségre, csupán nemes ellenfélre; levelét a tanács és a közigazgatási bizottság is búcsúirattal viszonzta.¹¹²⁴ Érdemeit a közgyűlés 1927 áprilisában jegyzőkönyvben örökítette meg.¹¹²⁵

1930. május 10-én ünnepelték Szegeden Aignert, aki ekkor már tíz éve volt a város főispánja. Jegyzőkönyvben is megörökített érdemei közt felsorolták, hogy még a legnehezebb időkben sem zavarta meg semmi Szeged életét és fejlődését, dicsősége, hogy élére állt a szegedi gazdátársadalomnak.¹¹²⁶ A kolozsvári egyetem elhelyezése körül szerzett nagy érdemeiért a szegedi Ferenc József Tudományegyetem díszdoktorává avatta május 26-án. A város 20 ezer P-s alapítványt

¹¹¹⁹ VRÚ 1926. febr. 20.

¹¹²⁰ VÚ 1926. okt. 17.

¹¹²¹ VÚ 1926. okt. 22.

¹¹²² VRÚ 1927. febr. 6.; VÚ 1927. febr. 6., márc. 23.

¹¹²³ OL BM Eln. ir. 847/1927.; CSML HL Közgy. jkv. 111/1927. (03. 24.); VRÚ 1927. márc. 3.

¹¹²⁴ VRÚ 1927. márc. 6., márc. 9.; VÚ 1927. márc. 6., márc. 12.

¹¹²⁵ CSML HL Közgy. jkv. 136/1927. (04. 01.); VRÚ 1927. ápr. 2.; VÚ 1927. ápr. 2.

tett a nevére, melynek kamatait szegény elemi iskolás tanulók felruházására fordították. Vásárhely nevében Soós István polgármester küldött üdvözlő táviratot. 1932 augusztusában megpályázta a haláleset folytán megüresedett egyik szegedi közjegyzői állást, a kormányzó saját kérelmére felmentette a város főispáni posztjáról, melyet novemberig takarékosági szempontból nem is töltöttek be. Aigner Károly élete vége felé királyi közjegyzőként működött, a közélettől teljesen visszavonult. Szegeden hunyt el 1934. november 9-én, pár héttel agyvérzése után. Szeged saját halottjának tekintette, temetésére november 11-én került sor, melyen Vásárhely is képviseltette magát Endrey Béla polgármester-helyettes vezetésével.¹¹²⁷

Mokcsay Zoltán főispánsága (1927–1932)

A legnépszerűbb főispán érkezése

Aigner Károly távozásával egyidejűleg már 1927. február elején tudni lehetett, hogy utódja a Bethlen miniszterelnök legbelsőbb köreihez sorolt Mokcsay Zoltán volt nemzetgyűlési képviselő lesz, aki váratlan vereséget szenvedett az 1926-os országgyűlési választások alkalmával Kunszentmiklóson, így nem került be az új parlamentbe. A „komoly magatartásúnak” ismert 55 éves, tehát a nyugdíjazási kort lassan elérő képviselőt ezért főispáni állással kárpótolták, így kerülhetett Hódmezővásárhely élére.¹¹²⁸ Scitovszky Béla belügyminiszter távirati úton rendelte a fővárosba Soós István polgármestert és Genersich Antal helyi kormánypárti elnököt audienciára, ahol személyesen közölte velük Aigner felmentésének és Mokcsay kinevezésének hírét, valamint támogatást kért az új főispán munkájához. A belügyminiszter nem titkolta, az önálló főispán kinevezésére azzal összefüggésben került sor, hogy a kormány a közigazgatás ellenőrzését az egész országban, így Vásárhelyen is az eddigieknél fokozottabban kívánja érvényesíteni: „az új főispán állandóan itt fog lakni Hódmezővásárhelyen s intenzíven, a részletekbe is behatolva, minden idejét nekünk szentelve fogja irányítani törvényhatósági életünket”.¹¹²⁹

¹¹²⁶ VRÚ 1930. máj. 11.; VÚ 1930. máj. 11.

¹¹²⁷ Varsányi Attila: Aigner Károly. In: Hmv. tört. alm. 194–195.; VRÚ 1934. nov. 10., nov. 11.; VÚ 1934. nov. 11., nov. 14.

¹¹²⁸ VRÚ 1927. febr. 6.; VÚ 1927. febr. 6.

¹¹²⁹ VÚ 1927. febr. 20.

A kinevezésekor „egykori menekült főszolgabíróként”, a *Vásárhelyi Újság* vezércikkében pedig Bethlen István és Mayer János embereként aposztrofált,¹¹³⁰ jogász végzettségű Mokcsay Máramaros vármegyé-
nél és annak huszti járásában járta végig a közigazgatási számlálé-
rát a gyakornokságtól a főszolgabírói tisztségig. A Máramaros, Ugo-
csa, Bereg és Ungvár vármegyékből 1918-ban létrehozott Ruszka Krajna
autonóm tartománnyal szemben Mokcsay igyekezett megszervezni a négy
vármegye magyarságát, hogy e szándékot megghiúsítsa. Itt maradt a
kommunizmus, a román és a cseh megszállás idején is, mígnem 1920
nyarán a csehek családjával együtt kiutasították, ekkor Kunszentmik-
lós községben telepedett le. 1922-ben egységespárti programmal vá-
lasztották meg nemzetgyűlési képviselővé lakóhelyén.¹¹³¹

Mokcsay főispáni kinevezésére elődje felmentésével egy időben,
1927. február 24-én került sor.¹¹³² Február végén Soós István polgár-
mester a fővárosban jártában tudakozódott az új főispánról: kiváló
tudású, nyájas modorú férfiú, aki a közigazgatás minden ágában jár-
tas, sokoldalúságát pedig az is bizonyítja, hogy lelkes barátja az
irodalomnak.¹¹³³ Mokcsay Zoltán ugyanis közigazgatási tevékenységével
párhuzamosan a szépirodalommal is komolyan foglalkozott, máramarosi
és fővárosi lapokban több tárcája látott napvilágot. *Szól a tárogató*
címmel történelmi tárgyú regénye jelent meg 1927 áprilisában, *A vér*
címmű irredenta regényét pedig a *Budapesti Hírlap* közölte.¹¹³⁴

Vásárhelyi főispáni működése sajnálatosan kétarcúra sikeredett.
Egyrészt mérhetetlenül népszerű volt, még ellenfelei is rajongtak
érte, pártkülönbség nélkül igyekezett mindenki segítségére lenni,
ajtaja mindig nyitva állt mindenki előtt, s azzal is kivívta a he-
lyiek elismerését, hogy őszinte tiszteletet mutatott a város törté-
nelme és polgárai iránt. Már főispáni beiktatásakor elmesélte, hogy
egyik őse, Cseme fia Dénes részt vett IV. László oldalán a nevezetes
hódtavi csatában, s itteni vitézsége jutalmaként kapta meg Csepely
és Mokcsa községet.¹¹³⁵ A kortárs újságíró fogalmazta meg vele kapcso-
latban a lényegét: Mokcsay „egyéniséget hozott a főispáni székbe”,
amely élesen eltért a „megszokott” főispánokétól. Egyszerű egyénisé-

¹¹³⁰ VRÚ 1927. febr. 6.; VÚ 1927. márc. 23.

¹¹³¹ Varsányi Attila: Mokcsay Zoltán. In: Hmv. tört. alm. 195-196.; VÚ 1927. márc. 3.

¹¹³² OL BM Eln. ir. 847/1927.; CSML HL Tan. ir. II. 100/1924.; CSML HL Közgy. jkv. 112/1927. (03. 24.)

¹¹³³ VRÚ 1927. febr. 20.

¹¹³⁴ Varsányi Attila: Mokcsay Zoltán. In: Hmv. tört. alm. 196.; VÚ 1927. márc. 3.,
júl. 5., júl. 6., júl. 7.; VRÚ 1927. ápr. 27.

¹¹³⁵ VRÚ 1927. márc. 25.

ge, a város élete iránti élénk érdeklődése, gerinces tenni akarása révén „nesztelenül ugyan, ám annál nyithatatlanabbul bezárult a haladás sírboltja a szó-főispánok fölött”.¹¹³⁶ Két szerencsétlen körülmény azonban lehetetlenné tette, hogy Mokcsay főispánként igazán sikeres szerepet vigyen a város életében: az egyik az ő időszakára eső világgazdasági válság volt,¹¹³⁷ amely Vásárhelyen is egyre erősebben éreztette a hatását, a másik pedig súlyos betegsége, amelynek következtében három éven át volt kénytelen ágyban fekvődni a városházi főispáni lakásban, s nagyritkán tudott csak onnan rövid időre felkelni. Ez azonban óhatatlanul növelte népszerűségét, hiszen betegágyához kötve hivatalos ügyeket tudott intézni, ellenben – mivel a közgyűléseken nem jelenhetett meg – a sok elődje számára presztízsveszteséggel járó ottani politikai csatáktól távol maradhatott, egyfajta bölcs kívülállóként irányítva Vásárhely lényegesnek tartott ügyeit.

Bár a város ragaszkodott az önálló, helyben lakó főispán kinevezéséhez, amint ez megtörtént, rögtön az elhelyezése problémát jelentett: 1921 áprilisában Temesváry Géza elköltözött a főispáni lakásból, ő és Aigner Károly is Szegedről járt át ügyeit intézni, a főispáni lakosztályba pedig beköltöztették az újonnan létrehozott VIII. tanácsi ügyosztályt, s most őket nem lehetett hová tenni, hiszen telítve volt a városháza.¹¹³⁸ Szóba került, hogy a Speyer-kölcsönből építés alatt álló városi bérpalota első emeletén biztosítanak a főispánnak lakosztályt (Soós polgármester ravasz volt: úgy vélte, ezzel is elősegítheti a ház mielőbbi felépítését), végül Mokcsay mégis a főispáni lakásba költözött be, mivel a bérpalotát nem tudták a szükséges időpontra lakható állapotba hozni.¹¹³⁹

Az új főispán 1927. március 23-án érkezett meg Vásárhelyre, a vasútállomáson tartott ünnepélyes fogadtatás alkalmával, a polgármester köszöntője után rögtön közölte is, hogy „egy új világ kapuja nyílt meg előtte”, ugyanis még soha nem járt a városban. Ennek ellenére többször elmondta: „nem érzem magam idegennek Hódmezővásárhelyen, mert magyar ember nem érezheti magát idegennek egy ilyen színmagyar városban”.¹¹⁴⁰ Zászlódíszbe öltöztetett épületek, az utak mentén pedig kíváncsi tömeg kísért a főispáni kocsisort a nagyállomástól a városházáig. A főispáni lakosztály fogadótermében a Városi Da-

¹¹³⁶ VÚ 1929. ápr. 27.

¹¹³⁷ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 67-69.

¹¹³⁸ VRÚ 1927. márc. 5.

¹¹³⁹ CSML HL Főisp. ir. 456/1931.; VRÚ 1927. márc. 16.

lárda szerenáddal köszöntötte a vendégeket, majd a Fekete Sas éttermében rendeztek ismerkedési vacsorát.¹¹⁴¹

Mokcsay Zoltán főispán ünnepélyes beiktatására 1927. március 24-én került sor, a szokásos istentiszteletekkel és díszközgyűléssel. A polgármesteri üdvözlőbeszéd és a főispáni eskü¹¹⁴² letétele után elmondott székfoglalója alkalmával Mokcsay jó szónoki képességekkel tűnt ki, inkább általános, mint helyi problémafelvetésekkel. Elmondta, hogy célja az önkormányzat fejlesztése a küszöbönálló reformok útján (ami meglepő újdonság volt, hiszen a készülő törvényhatósági törvény kapcsán az előzetes hírek rendre éppen az önkormányzatok jogainak csonkításáról szóltak), minden ember egyenlő, csak foglalkozásban és vagyoni helyzetben lehet köztük különbség, feltétlenül szükségesnek vélte a revízió gondolatának ébrentartását, a felekezeti békén túl pedig politikai béke is kell, ez azonban nem jelenti a szükséges ellenzéki kritika elsorvasztását. Külön szólt politikai hitvallásáról is, melynek alapja a Bethlen István és Nagyatádi Szabó István által kijelölt út: akkor csatlakozott hozzá, „mikor saját hazájában hontalanná lett s menekülni volt kénytelen a megszálló idegen seregek elől”. Főispánként legalább annyira akar a törvényhatóság védelmezője lenni, mint a kormányhatalomé, cserébe a közönséggel szembeni előzékenységet, puritán becsületességet, a javak és jogok követelésében pedig nagylelkű lemondást kért a városi tisztikar tagjaitól. A tisztelgések után a Fekete Sas nagytermében elköltött 200 terítékes ebéd zárta a program hivatalos részét.¹¹⁴³

Első közgyűlési szereplésére már a márciusi rendes közgyűlésen sor került, ahol napirend előtti főispáni beköszöntőjében Mokcsay a politika mellőzését ígérte a város anyagi, erkölcsi és szellemi megerősödését elősegítő ügyek tárgyalásakor, egyúttal tárgyilagos, a személyeskedést kerülő hozzáállást kért mindenkitől: „a politizálás önmagában szép, de rossz helyen alkalmazva megrontja a tisztánlátást, elhomályosítja az igazságot”.¹¹⁴⁴ 1927 áprilisában már Budapes-

¹¹⁴⁰ VRÚ 1927. márc. 24., márc. 25.; VÚ 1927. márc. 24.

¹¹⁴¹ VRÚ 1927. márc. 24.; VÚ 1927. márc. 24.

¹¹⁴² Szövege: „Én, dr. Mokcsay Zoltán esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy Magyarországhoz, annak alkotmányához és Magyarország kormányzójához hű leszek, Magyarország törvényeit és törvényes szokásait, valamint az alkotmányos kormány rendeleteit megtartom, hivatali előjáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm, hivatali kötelességeimet pontosan és lelkiismeretesen teljesítem, és főispáni tisztemben híven eljárrok. Isten engem úgy segítjen!” Ld. OL BM Eln. ir. 1325/1927.; CSML HL Közgy. jkv. 113/1927. (03. 24.)

¹¹⁴³ CSML HL Közgy. jkv. 113/1927. (03. 24.); *Fejérváry József*: Vásárhely főispánjai. (Kézirat a CSML HL-ban); VRÚ 1927. márc. 25.; VÚ 1927. márc. 25.

¹¹⁴⁴ CSML HL Közgy. jkv. Szám nélkül, 1927. (03. 30.); VÚ 1927. márc. 31.

ten tárgyalt a városi bérház, a kórházépítkezések (pl. a kakasszéki fürdő fejlesztése) és az algyői közúti híd felépítése ügyében,¹¹⁴⁵ májusban pedig az Erzsébeti út kiburkolásáról, a szemészeti pavilon építéséről és a város harmadik lakbérosztályba való besorolásáról.¹¹⁴⁶

A városi bérház építését még Aigner főispán javasolta a tanácsnak, azonban hosszú ideig nem kezdődhetett meg az építkezés egy kivitelezői vita miatt. A tanács Szabó Sándor helyi építész terveit fogadta el, amit a pesti pályázó, Frecska János megfellebbezett, s emiatt kátyúba jutott az építkezés.¹¹⁴⁷ Soós polgármester az új főispánban bízott, megkérte Mokcsayt, eszközölje ki a végleges döntést a belügyminiszternél. 1927. április végén a kormány megsemmisítette a bérház ügyében hozott korábbi közgyűlési határozatot, és új eljárást rendelt el, a május 9-ei közgyűlés pedig erre a két riválist, Frecskát és Szabót egyszerre bízta meg a bérpalota felépítésével.¹¹⁴⁸ Júliusban Mokcsay a fővárosban újból megsürgette a bérház ügyét, elismerve, hogy eddig hiábavaló volt a többszöri sürgető közbelépése.¹¹⁴⁹ A munkálatok ezután végre tényleg megkezdődhettek, és a lakók 1928 augusztusában beköltözhettek a bérpalotába.¹¹⁵⁰

Néhány elődjéhez hasonlóan az új főispán is aktív szerepet vitt a kormánypárt helyi szervezetének zászlóbontásában. Az Egységes Párt vásárhelyi újjászervező nagygyűlésére 1928. március 4-én került sor a Fekete Sas nagytermében. A zsúfolt terem 90%-a kisgazdákból és földművesekből verbuválódott, a gyűlést pedig Mokcsay beszéde nyitotta meg, melyben a kormánypárt küzdelmét – utalva Trianonra – a magyar nemzet második honfoglalásának nevezte. A párt helyi elnökévé Lázár Lajos gazdasági főtanácsost, tiszteletbeli elnökévé Mokcsay főispánt, Lázár Dezső gazdasági főtanácsost (a helyi Gazdasági Egyesület elnökét) és Genersich Antal egészségügyi főtanácsost, díszelnökké Bethlen István miniszterelnököt és Mayer János földművelésügyi minisztert, Vásárhely országgyűlési képviselőjét választották, ügyvezető elnökké pedig Erneyei István gimnáziumi tanárt.¹¹⁵¹

¹¹⁴⁵ VRÚ 1927. márc. 30., ápr. 7., ápr. 9., 1928. máj. 17.; VÚ 1927. ápr. 7., ápr. 9., ápr. 17., jún. 26., júl. 2., aug. 5., 1928. máj. 17.; CSML HL Közgy. jkv. 116/1927. (03. 30.), 276/1927. (05. 30.); CSML HL Főisp. ir. 174/1927., 335/1927.

¹¹⁴⁶ VÚ 1927. ápr. 30., máj. 12., jún. 26., 1928. máj. 17., 1929. jan. 30., ápr. 20.; VRÚ 1927. máj. 12., 1928. máj. 17., júl. 21., aug. 12., 1929. ápr. 20.; CSML HL Közgy. jkv. 235/1929. (05. 22.)

¹¹⁴⁷ CSML HL Közgy. jkv. 16/1927. (01. 20.)

¹¹⁴⁸ CSML HL Közgy. jkv. 261/1927. (05. 09.)

¹¹⁴⁹ CSML HL Főisp. ir. 235/1927.; VRÚ 1927. júl. 10.; VÚ 1927. júl. 10., júl. 15.

¹¹⁵⁰ CSML HL Közgy. jkv. 434/1927. (09. 28.)

¹¹⁵¹ VÚ 1928. márc. 6.

Mokcsay Zoltán időszakához kötődik az első hivatalos főispáni titkári megbízás Hódmezővásárhely törvényhatóságának történetében. Amint arról már szó volt, korábban különböző városi alkalmazottakat bíztak meg a titkári teendők ellátásával, s Mokcsay eredeti elképzelése is az volt, hogy a helyi fogalmazói kar reprezentánsai fogják negyedévenkénti váltásban ellátni azokat.¹¹⁵² A fogalmazók közül elsőként megbízott Gidófalvy Pállal azonban annyira elégedett lehetett, hogy ő hamarosan hivatalos, azaz a belügyminisztérium által kinevezett főispáni titkára lett a városnak, 1928. február közepén pedig a főispán tiszteletbeli aljegyzőnek is megtette.¹¹⁵³ A főispáni hivatal fokozatos fejlődését jelzi, hogy Mokcsay időszakának vége felé, 1932 augusztusában Soós polgármester Szűcs Mária városi írnokot (aki az 1920-as évek elején-közepén már dolgozott főispáni segéderőként) állandó szolgálattételre a főispán mellé osztotta be, felmentve egyúttal korábbi ügyosztályi teendői ellátása alól.¹¹⁵⁴ Szűcs 1937 novemberéig teljesített szolgálatot a főispáni hivatalban, ekkor a városi számvevőséghez helyezték át, a főispán mellé a szükséges kezelői és gépírói teendők ellátása céljából Pokomándy Gyula akkori főispáni titkár felesége, Forgács Margit városi díjnok került beosztásra.¹¹⁵⁵

Mivel hosszú idő után Mokcsay volt az első Vásárhelyen is lakó főispán, most vált szükségessé a Sinka József korábbi nyugdíjazásával megüresedett főispáni szolgai állás újbóli betöltése is. A főispánnak ezt előzetesen engedélyeztetnie kellett a belügyminisztériummal, majd e jóváhagyás után a városi közgyűlés is rábólintott a poszt újbóli, ideiglenes megszervezésére. A közigazgatási szolgai tisztséget 1927 májusában Kocsis István szegődményes alkalmazásával töltötték be.¹¹⁵⁶ Mokcsay kinevezése utáni újítként bevezette még, hogy – vasárnapok és ünnepek kivételével – főispáni ügyfélfogadást tartott, naponta 11 és 13 óra között (későbbi, elhúzódó betegsége idején Gidófalvy főispáni titkár fogadta a feleket, és ő terjesztette kérelmeiket Mokcsay elé),¹¹⁵⁷ emellett pedig személyesen felkereste a város közintézményeit és vállalatait,¹¹⁵⁸ valamint szemlét tartott a város birtokain: föld- és legelőterületein is.¹¹⁵⁹

¹¹⁵² VÚ 1927. márc. 27., ápr. 5.

¹¹⁵³ OL BM Eln. ir. 1361/1927.; VRÚ 1927. ápr. 5.; VÚ 1927. ápr. 5., 1928. febr. 16.

¹¹⁵⁴ CSML HL Főisp. ir. 364/1932.

¹¹⁵⁵ CSML HL Főisp. ir. 361/1937.

¹¹⁵⁶ CSML HL Főisp. ir. 390/1927.; CSML HL Közgy. jkv. 280/1927. (05. 30.)

¹¹⁵⁷ VÚ 1927. máj. 26., 1928. jún. 7.

¹¹⁵⁸ VÚ 1927. jún. 25., júl. 10., 1928. febr. 8., febr. 9.

¹¹⁵⁹ VRÚ 1927. júl. 7.; VÚ 1927. júl. 7.

Ágyban, párnák közt

A főispán egészségi állapotával kapcsolatban az első aggasztó hírek 1927 augusztusában érkeztek: régebbi gyomorbaja döntötte ágyának. Ekkor még nem tűnt nagyon komolynak a dolog, tovább tudta intézni a város ügyeit, az év decemberében pl. Pesten járt a földművelésügyi miniszternél, aki Vásárhelyen szándékozott létesíteni egy olyan gazdasági kirendeltséget, melynek hatásköre Szegedre, Békés és Csongrád megyékre terjedne ki. A másik elképzelés a külterületen létrehozandó tejgyűjtő és -értékesítő telep volt (ebből legalább annyi megvalósult, hogy 1931 márciusában Kutason kezdte meg munkáját egy tejgyűjtő állomás). A népjóléti miniszter pedig nagyobb mennyiségű ruhaneműt ajánlott fel, amelyet a vásárhelyi szegény gyermekek között osztottak szét a főispáni hivatalban az ún. Kisrongyos Akció keretében.¹¹⁶⁰ December végén Mokcsay a kultuszminiszternél lépett közbe, hogy a Mária Valéria utcai iskola igazgatójának döntésével ellentétben továbbra is ott folyhasson délutánonként a tanoncoktatás.¹¹⁶¹ 1928 tavaszán Soós István polgármesterrel és Kun Béla képviselővel közösen sikeresen jártak el Mayer földművelésügyi miniszternél, hogy a vásártér a régi helyén maradhasson,¹¹⁶² áprilisban pedig a főispán házitelefon-hálózat, háziközpont létesítését javasolta a városházán, ugyanis a küldöncök alkalmazása sok időt vett el az ügyintézésről, másrészt drága és felesleges volt a város által használt 11 önálló állomás.¹¹⁶³

A társadalmi elismerések sem maradtak el (s Mokcsay esetében hihetjük talán el leginkább, hogy ezek nem csupán a tisztségnek, hanem az embernek is szóltak): egy sereg helyi olvasóköri díszelnöke lett, feleségét pedig a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének helyi csoportja választotta meg díszelnökévé.¹¹⁶⁴ Főispáni kinevezésének első évfordulóján a helyi gazdák napilapja vezércikkben üdvözölte Mokcsayt, kiemelve szerénységét, puritán gondolkodásmódját: szándékosan erre a napra kért időpontot magának a belügyminisztériumban, hogy ne legyen Vásárhelyen, és elkerülje személyes ünnepeztetését. A

¹¹⁶⁰ VRÚ 1927. dec. 6., dec. 15.; VÚ 1927. dec. 6., dec. 18., dec. 23., 1928. jan. 5., jan. 6., jan. 12.

¹¹⁶¹ VRÚ 1927. dec. 22.; VÚ 1927. dec. 22.

¹¹⁶² VRÚ 1928. márc. 1., márc. 8., márc. 29.; VÚ 1928. márc. 8.

¹¹⁶³ VÚ 1928. ápr. 18.

¹¹⁶⁴ Varsányi Attila: Mokcsay Zoltán. In: Hmv. tört. alm. 198.

jubileumon – addigi tevékenységét értékelve – kiemelték legfőbb várospolitikai mozgatórugóját: az alkotni akarást. A napi politikai megfontolásokon felülemelkedve igyekezett a város gazdasági és kulturális fejlesztésén dolgozni, az egyre nehezebb körülmények okán a népjóléti és szociális területre koncentrálni leginkább.¹¹⁶⁵

Mikor betegsége kezdetekor, 1927 augusztusában a főispán egyhónapos szabadságra ment, belügyminiszteri felhatalmazás alapján Csáky Lajos akkori helyettes polgármester láthatta el a főispáni teendőket teljes hatáskörrel,¹¹⁶⁶ majd szeptember végén, betegszabadsága idejére Soós István polgármestert nevezték meg helyettes főispánként.¹¹⁶⁷ 1928 nyarára csúzos betegség hatalmasodott el a főispánon, ami azért jelentett gondot, mert a júniusi közgyűlés programja a tisztújítás volt, tisztújító közgyűlésen pedig csak a főispán elnökölhet. Mokcsay előterjesztést volt kénytelen tenni a belügyminiszterhez, hogy ez alkalommal Soós polgármester helyettesíthesse.¹¹⁶⁸ Három évig feküdt a főispáni lakásban ágyhoz kötve, ahonnan intézkedni ugyan tudott, de arra is képtelen volt, hogy a közgyűlések idejére felkeljen, s ott elnököljön. A gazdasági válság kiéleződésével párhuzamosan rendszeresen keresték fel betegágyánál a munkásság képviselői, vagy adtak be hozzá a szociáldemokraták memorandumokat munkaalkalmak teremtését kérve,¹¹⁶⁹ de sokat ő sem tehetett (1930 októberében közös kiáltványt tettek közzé Soós polgármesterrel a vásárhelyi polgárokhoz: a munkanélküliség elleni akció érdekében pénzt, vagy természetbeni adományt kértek).¹¹⁷⁰

Ezekben az években a főispán vezetésével rendszeresen jutalmazták a sokgyermekes anyákat,¹¹⁷¹ Mokcsayt ellenben nem jutalmazta az élet: betegsége újra meg újra elhatalmasodott rajta, legfőljebb déltájban a főispáni lakás folyosójáig merészkedhetett ki szebb napokon, a beáradó nap fényét keresve.¹¹⁷² 1931 márciusában arról szóltak a hírek, hogy már a teljes gyógyulás útján van, évek óta először elhagyhatta betegágyát a szobájában tett rövid séta erejéig, de május-

¹¹⁶⁵ VÚ 1928. febr. 24.

¹¹⁶⁶ CSML HL Főisp. ir. 335/1927.; VÚ 1927. aug. 3.

¹¹⁶⁷ VÚ 1927. szept. 25.

¹¹⁶⁸ VÚ 1928. jún. 7.; VRÚ 1928. jún. 28.

¹¹⁶⁹ CSML HL Közgy. jkv. 182/1929. (04. 24.), 4/1930. (01. 14.), 39/1930. (02. 28.), 80/1930. (05. 12.); CSML HL Főisp. ir. 135/1929., 479/1929., 88/1931., 387/1931.; CSML HL Kisgy. jkv. 2/1930. (01. 13.); VÚ 1929. ápr. 3., ápr. 4., 1931. febr. 24., febr. 26., febr. 27., ápr. 22., aug. 7.; VRÚ 1929. ápr. 4.

¹¹⁷⁰ VRÚ 1930. okt. 5.

¹¹⁷¹ VÚ 1929. ápr. 4., ápr. 24.; VRÚ 1929. aug. 15., 1930. márc. 22.

¹¹⁷² VÚ 1929. ápr. 27.

ra ismét visszaesett.¹¹⁷³ A hosszú lábadozás egyetlen pozitívuma, hogy ismét módja nyílt intenzívebben foglalkozni az irodalommal: a Stefánia Szövetség 1930. május 31-ei estélyére egy tárcát írt, 1931 őszére pedig *A hívatlan vendég* címmel három felvonásos drámát,¹¹⁷⁴ melyet 1932. február 8-án mutattak be a szegedi színházban.¹¹⁷⁵ A hatalmas sikerrel zárult premierre Vásárhelyről különvonattal 120 fő utazott el, a beteg szerző ezen sem lehetett jelen. Vásárhelyen a Fekete Sasban mutatták be a darabot április 13-án, amely immár a felépülőben lévő főispán jelenlétében aratott osztatlan elismerést.¹¹⁷⁶ A susáni orgonaavatás előkészületei alkalmával pedig *Orgonaszó* címmel írt egy novellát, melyet az 1932. március 13-án rendezett iparegyleti estélyen Nagy Béla református lelkész olvasott fel.¹¹⁷⁷

A harmadik törvényhatósági törvény

A két háború közt az önkormányzati jogkörök korlátozásával egyidejűleg tovább növekedett a Kun Béla vásárhelyi országgyűlési képviselő szavai szerint egyébként is „Damoklész éles kardjaként a maga hatalmával állandóan a törvényhatósági testületek felett lebegő”¹¹⁷⁸ főispán hatásköre. A közigazgatás rendezéséről szóló 1929. évi XXX. tc. (az ún. harmadik törvényhatósági törvény) a centralizált államhatalom érdekében a főispánt teljes körű felügyeleti hatáskörrel ruházta fel, a fokozottabb ellenőrzéssel az államigazgatás szinte rátelepedett a törvényhatóságokra. A törvény 95. §-a megállapította a közvetlenül a belügyminiszternek alárendelt főispánok bérét: havi 850 P fizetés és 400 P képviseleti átalány, emellett Mokcsay 1929 augusztusától évi 2400 P lakáspénzt vehetett fel.¹¹⁷⁹ A két törvényhatóságot irányító főispánok második stallumuk után fele fizetést és teljes képviseleti átalányt élvezhettek. A főispán mellé szükséges személyzetet a törvényhatóságnak kellett biztosítania, mint ahogy immár nekik kellett állniuk a főispáni iroda dologi kiadásait is. A törvény 44. §-a megszüntette a városi tanácsot, a hatáskörébe tartozó ügyeket a polgármesterre és hivatalára ruházva át.

¹¹⁷³ VÚ 1931. jan. 25.; VRÚ 1931. márc. 18.

¹¹⁷⁴ VRÚ 1931. szept. 24.; VÚ 1931. szept. 24.

¹¹⁷⁵ VRÚ 1932. jan. 15., febr. 4., febr. 7., febr. 9., febr. 10.; VÚ 1932. jan. 24., jan. 30., febr. 4., febr. 7., febr. 9.

¹¹⁷⁶ VÚ 1932. febr. 18., ápr. 9., ápr. 12.; VRÚ 1932. ápr. 12., ápr. 14.

¹¹⁷⁷ VRÚ 1932. márc. 2.; VÚ 1932. márc. 2., márc. 9.

¹¹⁷⁸ Vö.: Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 22.

Az önkormányzat szakszerűbbé tételét célzó új törvénnyel¹¹⁸⁰ párhuzamosan Hódmezővásárhelyen (Trianon után kevesebb, mint az addigi létszám felére, 10-re csökkent a törvényhatósági jogú városok száma¹¹⁸¹) 1929 októberében és novemberében zajlottak le a törvényhatósági bizottsági tagválasztások.¹¹⁸² A virilisjegyzékre adóösszegük nagyságának sorrendjében három külön csoportban felkerült 360 fő újdonságként immár maga választotta meg saját tagjai közül a legtöbb adót fizetőket a közgyűlésben képviselő (de ott már nem 50, hanem 40%-os arányt képviselő) rendes és póttagokat (közvetett virilizmus).¹¹⁸³ Az ezek alapján felállt új, 174 fős testület (60 választott, 60 virilis, 30 szakszerűségi, vallási és érdekképviselői, 7 örökös és 17 tisztviselő tag) első közgyűlését 1929. november 20-án tartotta, a főispán betegsége miatt még mindig Soós István polgármester elnökletével és megnyitó beszédével.¹¹⁸⁴ Az új törvény értelmében a törvényhatósági bizottságban képviselőhez jutottak a szakszerűség címén beválasztottak (az államrendőrség kerületi főkapitánya, a pénzügyigazgató, a gazdasági felügyelőség helyi képviselője, a tanfelügyelő, a m. kir. állatorvos), híveik számarányához viszonyítva az egyházak, valamint az érdekképviselők (ügyvédi, közjegyzői, mérnöki kamara, orvosszövetség, kereskedelmi és iparkamara, mezőgazdasági bizottság, Vitézi Szék) tagjai is. Hivatali állásánál fogva volt a törvényhatósági bizottság tagja a város polgármestere, polgármester-helyettese, főjegyzője, tanácsnokai, árvaszéki elnöke, főügyésze, alügyészei, tisztii főorvosa, a mérnöki hivatal vezetője és főszámvevője. Egy törvényhatósági bizottsági tag csak egyféle jogcímen lehetett tagja a közgyűlésnek. A négypartii helyi parlamentben (Egységes Párt, Függetlenségi és 48-as Párt, Haladó Párt, Szociáldemokrata Párt) az 1927 végi időközi választás révén 1928 januárjától két fővel (László Jenő, Posztós Sándor) már jelenlévő szociáldemokraták immár 10 taggal képviseltették magukat. A közgyűlés 1930-tól rendes üléseit már nem havonta, hanem negyedéven-

¹¹⁷⁹ CSML HL Főisp. ir. 456/1931.; *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 82–85.

¹¹⁸⁰ *Romsics Ignác*: i. m. 231.

¹¹⁸¹ Pécs, Székesfehérvár, Győr, Sopron, Miskolc, Debrecen, Kecskemét, Szeged, Hódmezővásárhely, Baja. Később Kaposvár és Szombathely is elnyerte ezt a jogállást. A területi visszacsatolásokkal került vissza Komárom, Kassa, Ungvár, Szatmárnémeti, Kolozsvár, Marosvásárhely, Szabadka és Zombor, a törvényhatósági jogú városok száma ezzel ismét 20-ra nőtt. *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 122.

¹¹⁸² *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 40–41.

¹¹⁸³ *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 121.

¹¹⁸⁴ *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 41–42., 56–69.

te tartotta meg, ami azzal is együtt járt, hogy a három hónap alatt összegyűlt ügyek miatt felhalmozódott tárgysorozat letárgyalására a havi ülésezés alkalmával megszokottá vált egynapos közgyűlés már nem volt elég, visszatért a három-, négy-, de költségvetés és zárszámadás tárgyalásakor akár a hatnapos gyűlések rendszere.¹¹⁸⁵

Az új törvény 5. §-a alapján a törvényhatósági bizottság „a közélet terén érdemeket szerzett férfiak közül”, elsősorban helyi lakos örökös tagokat választhatott, az örökös tagok összlétszáma nem lehetett több a törvényhatósági bizottsági tagok (a hivatali állásuknál fogva ott lévőket nem számítva) 5%-ánál, ez Hódmezővásárhely esetében 7 főt jelentett. Az 1929. szeptemberi vásárhelyi közgyűlésen választották meg először a közgyűlés első négy örökös tagját: Lázár Lajost, Kun Bélát, Ernyei Istvánt és Hős Nagy Kálmánt (miután a júliusi rendkívüli ülés alkalmával megejtett szavazásnál a közgyűlés mindhárom akkori örökös tagjelöltet, Ernyeit, Genersich Antalt és Lázár Lajost is leszavazta). A november 20-ai, immár újjáalakult közgyűlés pedig 3 újabb örökös tagokat választott, Genersich, Lázár Dezső és Temesváry Imre személyében.¹¹⁸⁶ A törvény szerint az örökös tagok választásához, valamint a törvényhatósági bizottsági tagok összeférhetetlenségét új testületként vizsgálni hivatott 30 fős összeférhetetlenségi bizottság felállításához külön kijelölő bizottságot kellett választani egy év időtartamra, amely nem volt azonos a tisztviselői választások alkalmával az adott közgyűlésre eseti jelleggel megválasztott kijelölő választmánnyal. Az új kijelölő bizottságba a főispán, a polgármester és a közgyűlés is 2-2 rendes és 1-1 póttagot jelölhetett, a bizottság elnöke a főispán volt.¹¹⁸⁷

A törvény alapján a főispán a „fontosabb közigazgatási teendők ügyében való határozathozatalra” újonnan létrehozott törvényhatósági *kisgyűlés* elnöke is lett. A kisgyűlés a közgyűlés előkészítő testületként működött, előre megtárgyalta tárgysorozati pontjait, és elvi állásfoglalást alakított ki (gyakorlatilag már itt eldőlték a lényeges kérdések). A kisgyűlés tagjainak egy részét a közgyűlés választotta, egy része hivatalból volt tagja a városi tisztviselők közül (polgármester, a közgyűlés által kiválasztott két tanácsnok,

¹¹⁸⁵ CSML HL Közgy. jkv. 382/1929. (09. 27.); CSML HL Főisp. ir. 367/1929., 404/1929., 416/1929.; CSML HL Kisgy. jkv. 36/1930. (02. 17.); VÜ 1929. nov. 21.

¹¹⁸⁶ CSML HL Közgy. jkv. 341/1929. (07. 22.), 357-360/1929. (09. 26.), 471/1929. (11. 20.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 42-43.

tiszti főügyész, főjegyző, tiszti főorvos), míg egy részét (negyedét) maga a főispán nevezte ki. Összetétele révén a főispán személyes befolyása jóval nagyobb mértékben érvényesülhetett itt, mint a közgyűléseken, ahol ellenzéki képviselők erőteljesebben fejthették ki véleményüket. A kisgyűlés összlétszáma 16, 20 vagy 24 fő lehetett, de nem haladhatta meg a teljes bizottság taglétszámának 15%-át. Hódmezővásárhelyen 20 fős kisgyűlés alakult 1929 novemberében,¹¹⁸⁷ melybe a közgyűlés a virilizáció, valamint a választott törvényhatósági bizottsági tagok közül egyaránt 5-5, az érdekképviselők küldötteiből 2-2, az ún. egyéb bizottsági tagok közül pedig 3-3 rendes és póttagot választott, míg a főispán öt rendes tagot nevezett ki, öt póttag megjelölése mellett. A régi tanácsulást kiváltó, de annál sokkal nagyobb jogkörrel bíró kisgyűlés szükség szerint, általában havonta gyűlt össze, első ülésére 1929. december 5-én került sor.¹¹⁸⁹

Az 1929. évi XXX. tc. rendelkezett az önkormányzati testületek újjászervezéséről is. November 20-án újjáalakították az igazoló választmányt, melynek immár maga a főispán, nem pedig az általa kinevezett személy volt az elnöke, és a korábbi rendszerrel (3 tagot nevez ki a főispán, és 5-öt választ a közgyűlés) szemben immár az összes tagját (8 törvényhatósági bizottsági tagot) a közgyűlés választhatta meg.¹¹⁹⁰ Ugyanekkor állították fel a jogaiban és így jelentőségében is erősen megtépzott új közigazgatási bizottságot, melynek elsőfokú hatósági és fellebbviteli jogkörét is megszüntette az új törvény 58. §-a, kivéve fegyelmi választmánya első- és másodfokú, gyámügyi fellebbviteli küldöttsége másodfokú, valamint egyéb bizottságainak miniszteri rendelet értelmében meghagyott jogkörét. Az 1929. évi XXX. tc. 45. §-a megszüntette az 1873-ban felállított állandó bíráló választmány működését.¹¹⁹¹

Az 1916 óta esedékes általános tisztújítást 1929. december 16-ára írták ki, az új törvény értelmében ekkor Vásárhelyen a polgármestert öt évre, a többi tisztséget betöltőket élethossziglan vá-

¹¹⁸⁷ CSML HL Közgy. jkv. 334/1929. (07. 22.), 470/1929. (11. 20.), 222/1930. (12. 18.); CSML HL Főisp. ir. 514/1931.; *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 42.

¹¹⁸⁸ CSML HL Közgy. jkv. 474-475/1929. (11. 20.), 515/1929. (12. 16.); CSML HL Főisp. ir. 437/1929., 287/1930.; CSML HL Kisgy. jkv. 35/1930. (02. 17.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 43., 72-74.; VÚ 1929. nov. 21.

¹¹⁸⁹ CSML HL Közgy. jkv. 481/1929. (12. 06.); CSML HL Főisp. ir. 454/1929.; VÚ 1929. dec. 4.; CSML HL Kisgy. jkv. 1929.

¹¹⁹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 472/1929. (11. 20.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 43.

¹¹⁹¹ CSML HL Közgy. jkv. 476/1929. (11. 20.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 43-44., 74-77.

lasztották.¹¹⁹² Ezen az általános tisztújító közgyűlésen a beteg főispán helyett belügyminiszteri engedéllyel Temesváry Imre országgyűlési képviselő, örökös törvényhatósági bizottsági tag elnökkölt, mivel az elnöki tisztelet egyébként ellátó polgármester maga is érdekelt volt a választások alkalmával.¹¹⁹³ Decemberben a kisgyűlés első ülése elé terjesztették a tanácsnoki állások közül egynek polgármester-helyettesi tisztséggé való átalakítását.¹¹⁹⁴ Polgármesterré továbbra is az egyedüli jelöltként induló Soós Istvánt választották meg, az önállóvá átszervezett polgármester-helyettesi posztra pedig elsőként az addig főjegyzőként működő Endrey Bélát, akit régi tisztségében 1930-ban Nagy Gábor követett. Az egyéb posztokon nem történt jelentős változás.¹¹⁹⁵ A törvényhatósági bizottság és a tisztikar újjáalakításának lezárásaként Mokcsay főispán egyszerre 50 személyt nevezett ki különféle tiszteletbeli állásokra.¹¹⁹⁶ Végül a törvényhatósági bizottság szakbizottságait (közegészségügyi, statisztikai, jogügyi, építészeti és szépészeti, számbíráló, pénzügyi, szegényügyi, lótenyésztési, színügyi, közkórházi, nyugdíjügyi bizottság, számonkérő szék, gyermekvédő telep-bizottság, állami elemi iskolai gondnokság, gyámpénztár évnegyedes vizsgálatára kiküldött bizottság) az 1930. februári közgyűlésén alakították meg újra.¹¹⁹⁷

Mokcsay lemondása

Mokcsay főispán távozásával kapcsolatban az első hírek a Bethlen-kormány lemondása után, 1931. szeptember elején röppentek fel: a Bethlen-éra válságából kiutat kereső, a rendeleti úton történő gazdasági-pénzügyi kormányzás alkotmányossá tételére az 1931. évi XXVI. törvénycikkkel felállított ún. 33-as bizottság¹¹⁹⁸ hatos albizottságának ekkor napvilágra került tervei szerint Hódmezővásárhely, Debrecen, Miskolc és Kecskemét elvesztette volna önálló főispánságát, és Farkas Béla Csongrád megyei főispán vette volna birtokába a vásárhelyi stallumot is, később pedig takarékosági szempontokból három vá-

¹¹⁹² CSML HL Közgy. jkv. 477/1929. (11. 20.); Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 44.; VÚ 1929. nov. 21.

¹¹⁹³ OL BM Eln. ir. 4601/1929.; CSML HL Főisp. ir. 430/1929.; VÚ 1929. nov. 24.

¹¹⁹⁴ CSML HL Kisgy. jkv. 5/1929. (12. 05.); CSML HL Közgy. jkv. 490/1929. (12. 06.)

¹¹⁹⁵ CSML HL Közgy. jkv. 493–513/1929. (12. 16.)

¹¹⁹⁶ CSML HL Főisp. ir. 485/1929.

¹¹⁹⁷ CSML HL Közgy. jkv. 34/1930. (02. 27.); CSML HL Főisp. ir. 105/1930.; CSML HL Kisgy. jkv. 34/1930. (02. 17.); Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 69–72.

¹¹⁹⁸ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 69–70.

rosi főispánság (Hódmezővásárhely, Baja, Szeged) végleges megszüntetésének tervéről cikkeztek.¹¹⁹⁹ Novemberben azonban jött a cáfolat: bár szó volt róla, hogy a kormány bizalmát élvező Mokcsayt költségkímélő szempontok alapján felmentik (az utódok között még az előd, Aigner Károly neve is felmerült), a kérdés 1932 tavaszáig semmiképp sem aktuális. A téli inségakció lebonyolításánál ugyanis feltétlenül szükség volt az ilyen ügyekben mindig élen járó főispánra, ráadásul egykori máramarosi főszolgabíróként nyugdíja jóformán annyi lett volna, mint főispáni fizetése, így ezen spórolni nem lehetett.¹²⁰⁰

A városban nagy örömmel vették a hírt, hiszen ekkor már világosan látszott, rövidesen teljesen felépül betegségéből. 1932 januárjában a főispán három év után először tudott elnökölni a közigazgatási bizottság ülésén.¹²⁰¹ Áprilisban a sajtó külön tudósított arról, hogy Mokcsay vizitált Soós István polgármesternél: négy éven át tartó ágyhoz kötöttség után ez volt a főispán első hivatalos látogatása, melyet a saját lábán tehetett meg.¹²⁰² Az első kisgyűlésre, melyen a főispán elnökölt, május 19-én került sor, aminek meg is adták a módját: Soós polgármester vezette az ülést, majd menet közben jelentette be, hogy a főispán hosszú idő után visszatér körükbe. Külön deputációt is küldtek Mokcsayhoz, aki lelkes éljenzés közepette vonult be négyévnyi betegeskedés után a terembe.¹²⁰³ Az első, újra Mokcsay által elnökölt közgyűlésre augusztus végén került sor, utoljára 1928. május 30-án tudta itt ellátni elnöki teendőit.¹²⁰⁴ Összeségében súlyos betegsége okán öt esztendő alatt a közgyűlések egynegyedén tudott csupán elnökölni, három olyan év is volt (1929, 1930, 1931), amikor egyáltalán nem lehetett jelen az üléseken.

1932 januárjában Mokcsay élesen bírálta a hatalmon lévő erőket: memorandumot küldött Károlyi Gyula miniszterelnökhöz és Korányi Frigyes pénzügyminiszterhez, feltárva a gazdatársadalom kétségbeejtő helyzetét, melybe „bizonyos körök font- és dollárkölcsonokkal való lelkiismeretlen üzérkedése folytán jutott”. Kérte, hogy a gazdák adósságait arányosítsák a kor pénzügyi viszonyaihoz, és mérsékeljék a kamatokat.¹²⁰⁵ Áprilisban a Futura Rt. által Vásárhelyre küldött inségbúza rettenetes minőségét tette szóvá (a búza 25%-a használha-

¹¹⁹⁹ VÚ 1931. szept. 1., szept. 10., szept. 27., szept. 29.

¹²⁰⁰ VRÚ 1931. okt. 17., nov. 15.; VÚ 1931. nov. 25.

¹²⁰¹ VÚ 1932. jan. 9.

¹²⁰² VÚ 1932. ápr. 29.

¹²⁰³ CSML HL Kisgy. jkv. Szám nélkül, 1932. (05. 19.); VÚ 1932. máj. 20.

¹²⁰⁴ VÚ 1932. máj. 21.

tatlan idegen anyag volt).¹²⁰⁶ Így mikor Gömbös Gyula lett a miniszterelnök, és a főispánok szokás szerint beadták lemondásukat, nem volt meglepő, hogy Mokcsay Zoltán nem maradt a posztján.¹²⁰⁷

A felmentő határozat 1932. november 5-én kelt, utóda tényleg a Csongrád megyei főispán, Farkas Béla lett, de legalább nem szüntették meg a vásárhelyi főispánságot.¹²⁰⁸ Mokcsayt felmentése alkalmával a kormányzó másodosztályú magyar érdemkereszttel tüntette ki. A helyi sajtó főispáni érdemeiként a következőket sorolta fel: tanyaki-rendeltségek létesítése, államsegélyek kieszközlése az olvasóköröknek, harminc tanyai olvasókör újjáépítéséhez nyújtott segítség, új elemi iskolák, óvodák, kultúrmérnöki hivatal, a szigetben épült lak-tanya, a kakasszéki szanatórium létesítése ügyében történt eljárás, az ő időszakában fejlődött komoly intézménnyé a Levente Egyesület, két vásárhelyi sportegyesületnek kijárta, hogy tribünt építhessenek, 80 ezer P-t járt ki a katolikus leánynevelő intézetnek.¹²⁰⁹

A város egyöntetűen sajnálkozott a főispán távozása miatt, minden politikai csoportosulás képviselője fejet hajtott emberi tulajdonságai előtt, a közigazgatási bizottság Soós István javaslatára jegyzőkönyvben örököztette meg „a város közönségével, s általában a közérdekkel szemben szerzett érdemeit”.¹²¹⁰ A törvényhatósági bizottság közgyűlése 1932. november 23-án búcsúzott nagy ünneplés közepette Mokcsay főispántól, ahol Nagy Gábor főjegyző olvasta fel a távozó főispán levelét, majd a kisgyűlés határozati javaslata alapján jegyzőkönyvben örököztették meg érdemeit.¹²¹¹ Hiányérzet munkált mindenkiben, tudták, hogy a megfelelő ember volt a megfelelő helyen – sajnos a lehető legrosszabb időpontban. Őszintén hitték, hogy találkozhatnak még Vásárhelyen hasonló beosztásban Mokcsay Zoltánnal, ez azonban soha nem következett már be.

A nyugalmazott főispán családjával egyelőre Vásárhelyen maradt. 1933 áprilisában lírikusként lépett a közönség elé, Budapesten a Petőfi Társaság ülésén mutatták be verseit,¹²¹² 1933 júniusában *A béke-*

¹²⁰⁵ VRÚ 1932. jan. 16.; VÚ 1932. jan. 16.

¹²⁰⁶ VÚ 1932. ápr. 2.; VRÚ 1932. ápr. 2.

¹²⁰⁷ OL BM Eln. ir. 4276/1932.; VÚ 1932. okt. 20., nov. 3.; VRÚ 1932. nov. 2., nov. 6.

¹²⁰⁸ OL BM Eln. ir. 4414/1932.; CSML HL Közgy. jkv. 256/1932. (12. 14.); VÚ 1932. nov. 6., nov. 11.; VRÚ 1932. nov. 9.

¹²⁰⁹ OL BM Eln. ir. 4825/1932.; CSML HL Főisp. ir. 514/1932.; VRÚ 1932. nov. 11.; VÚ 1932. nov. 11.

¹²¹⁰ VRÚ 1932. nov. 12.; VÚ 1932. nov. 12.

¹²¹¹ CSML HL Közgy. jkv. 195/1932. (11. 23.); CSML HL Kisgy. jkv. 394/1932. (11. 19.); VÚ 1932. nov. 24.

¹²¹² VRÚ 1933. ápr. 9.; VÚ 1933. ápr. 11., ápr. 16.

pipa, szeptemberben pedig a *Rabom van nekem, fiam!* című elbeszélését olvasták fel a rádióban.¹²¹³ Irodalmi munkássága elismeréseként 1934 januárjában a Gyöngyösy István Irodalmi Társaság beválasztotta tagjai sorába,¹²¹⁴ a vásárhelyi Tornyai Társaságban pedig 1935. március 7-én tartotta székfoglalóját (két novelláját olvasta fel, a *Gyapjas pillét* és a *Léggömböt*).¹²¹⁵ A nyugalmazott főispán 1935. május 16-án költözött el a városból – „csendben jött, csendben dolgozott és most csendben távozik” –, családjával Budapestre mentek.¹²¹⁶ Novelláit hamarosan kötetben jelentették meg, *Rabom van nekem, fiam!* címmel (200 oldalas könyv 18 elbeszéléssel),¹²¹⁷ majd *Rohan az élet* címmel verseskötete is megjelent.¹²¹⁸ 1944-ben egyszer még ellátogatott Kakasszék-re, később azonban már csak említés szintjén lehetett csak találkozni vele Hódmezővásárhelyen.¹²¹⁹

1945 januárjában ugyanis a kommunista főispán, Karácsonyi Ferenc beiktató díszközgyűlésén Márton Árpád református lelkész az új főispánt üdvözlő beszédében a következőket mondta: „Elődei, csak az én emlékezetem szerint is, amióta Vásárhelyen vagyok, tizenegyen voltak. Tanuljon mindegyiktől. A legtöbbttől azt fogja tanulni, hogy mit nem kell és hogyan nem kell cselekedni. De volt közöttük egy, Mokcsay Zoltán, akitől megtanulhatja, hogy hogyan lehet egy várost vezetni és irányítani, és annak érdekében munkálni.”¹²²⁰

Farkas Béla főispánsága (1932–1935)

A „vásárhelyi munkaterv”

A dunántúli nemesi családból származó, Székesfehérváron született, vásárhelyi kinevezésekor 47 éves Farkas Béla hosszabb ideig teljesített szolgálatot a földművelésügyi minisztériumban, mellette a közgazdasági egyetemen tanársegédként működött, szociálpolitikai előadásokat tartott. A minisztérium kodifikációs osztályán tevékenykedett, később az elnöki titkárság vezetője lett. Miniszteri osztálytanácsosi rangban vált meg az agrártárcától, ugyanis 1926. nov-

¹²¹³ VRÚ 1933. jún. 4., jún. 6., szept. 1., szept. 10.; VÚ 1933. jún. 4., jún. 7., szept. 2., szept. 10.

¹²¹⁴ VRÚ 1934. jan. 16.; VÚ 1934. jan. 16.

¹²¹⁵ VRÚ 1935. febr. 27., márc. 7., márc. 9.; VÚ 1935. febr. 27., márc. 7.

¹²¹⁶ VRÚ 1935. máj. 12., máj. 17.; VÚ 1935. máj. 12., máj. 18.

¹²¹⁷ VRÚ 1935. máj. 30., jún. 1., júl. 4., okt. 20.; VÚ 1935. jún. 1., júl. 2., júl. 4.

¹²¹⁸ VÚ 1936. máj. 8.

¹²¹⁹ VRÚ 1944. szept. 20.

ember 15-én kinevezték Csongrád megye főispánjává, amely tisztségét hódmezővásárhelyi stallumával párhuzamosan kettős felmentéséig, 1935. május 22-ig viselte. Csongrád megyei főispánként aktív szerepet töltött be a társadalmi és kulturális mozgalmakban, a keresztény nemzeti gondolat és az agrárirányzat tántoríthatatlan harcosaként ismerték, gyakorló gazda is volt.¹²²¹

Hódmezővásárhely főispánjává 1932. november 5-én nevezték ki,¹²²² ekkor még úgy volt, hogy vele töltik be az Aigner Károly lemondásával megüresedett szegedi főispáni posztot is. Szegeden azonban ódzkodtak olyan főispántól, aki nem tartózkodik állandóan a városban, Farkas pedig idejekorán leszögezte: nem hagyja el Szentest. Így egy ideig megfenekleni látszott vásárhelyi kinevezése is, a kormány ugyanis ragaszkodni kívánt ahhoz, hogy Szeged és Vásárhely főispánsága egy kézbe kerüljön. Végül engedtek, a szegedi tisztelet novemberig nem töltötték be, Farkast pedig kinevezték Vásárhelyre.

Gömbös miniszterelnök Nemzeti Munkatervének analógiájára a főispán azonnal közzétette „vásárhelyi munkatervét”: azon az úton kíván haladni, mint elődje, tudatában van a város gazdasági és kulturális értékeinek, feladatának ezek továbbfejlesztését és támogatását tartja. Meg akarja találni azt az utat, amely ennek a nagy alföldi városnak a pénzügyi és gazdasági kibontakozásához vezet.¹²²³ Beiktatásáig heti 1-2 alkalommal járt át Vásárhelyre, utána azt tervezte, hogy minden nap megjelenik; végül jellemzően heti négy napon jelent meg a városban, ahol fogadónapokat is tartott, az elsőt még beiktatása előtt, 1932. november 22-én.¹²²⁴

Főispáni titkárként Farkas az elődje által is alkalmazott Gidófalvy Pál szolgálataira tartott igényt,¹²²⁵ ugyanakkor bevonta itteni ügyei intézésébe Csongrád megyei főispáni titkáriját, az 1933 októberében vásárhelyi tb. főjegyzőnek is kinevezett Stammer Jánost.¹²²⁶ Gidófalvy szolgálataira utóbb Farkas főispán utódja, Kozma György is számított, megerősítette főispáni titkári tisztségében, amit a helyi sajtó elégedetten vett ugyan tudomásul: „Gidófalvy dr. Mokcsay Zoltán dr. és Farkas Béla dr. főispánsága idején, hosszú 8

¹²²⁰ CSML HL Közgy. jkv. 1/1945. (01. 23.)

¹²²¹ VÚ 1932. dec. 14.

¹²²² OL BM Eln. ir. 4414/1932.; CSML HL Tan. ir. II. 100/1924.; CSML HL Közgy. jkv. 257/1932. (12. 14.)

¹²²³ VRÚ 1932. nov. 13.; VÚ 1932. nov. 13.

¹²²⁴ VRÚ 1932. nov. 23.; VÚ 1932. nov. 23.

¹²²⁵ OL BM Eln. ir. 4957/1932.

év alatt úgy politikai, mint más szempontokból egyaránt nemcsak felletteseinek elismerését vívta ki munkásságával, hanem a legteljesebb közmegelégedést is", a vásárhelyi NEP tagságában már nem szült ilyen elégedettséget. A sajtóhírekkel ellentétben ugyanis sokan voltak rossz véleménnyel Vásárhelyen Gidófalvyról, ők szívesebben látták volna a titkári tisztségben a helyi viszonyokat és embereket jobban ismerő Darabos István városi tisztviselőt.¹²²⁷ Gidófalvy Pál nem is maradt már sokáig titkári tisztségében, 1936-ban felmentették és Pokomándy Gyulát nevezték ki a helyére.¹²²⁸

Farkas Béla ünnepélyes beiktatására 1932. december 14-én került sor. Szentesről érkezett egy szakasz lovaslevente kíséretében, a város küldöttsége a Szentesi úti vámkapunál fogadta. Az installációt az új főispán kívánságára szerényebb keretek közt folytatták le, a szokásos istentiszteleteket követte a díszközgyűlés, melyen Soós polgármester köszöntője, a főispáni eskütétel és Csáky Lajos főügyész üdvözlőbeszéde után Farkas vázolta programját. Elmondta, válságos időben vette át a város kormányzatát, Gömbös Gyula miniszterelnök politikájának fenntartás nélküli, meggyőződéses híve, helyi vonatkozásban minden erejét a város gazdasági helyzetének javítására fogja fordítani, amit igen súlyosnak tart. A közélet irányításában a társadalom egyensúlyát biztosító harmonikus megértésnek kíván érvényt szerezni, a becsületes agrárérdekeknek mindig szószólója és védelmezője lesz. A munkánélküli segélynek mindig ellenzője volt és lesz is, munkaalkalmat kell teremteni, a szükségmunka-akciót állandóan ellenőrizni fogja. Saját magát is jellemezte néhány mondatban: röviden és érthetően fejezi ki magát, nem híve a szóvirágoknak, érelyes, elpusztíthatatlan optimista. Bár a Dunántúl szülötte, megszerette az Alföldet, összeforrt vele. Hódmezővásárhely főispánységét nagy kitüntetésnek tartja, de legalább akkora tehernek is egyben. A székfoglaló után a közgyűlés három nagy pártjának helyi vezérei, a Nemzeti Egység Pártja részéről Ernyei István, a függetlenségi és 48-as Kun Béla, valamint a szociáldemokrata Takács Ferenc üdvözölték a frissen beiktatott főispánt.¹²²⁹

¹²²⁶ CSML HL Közgy. jkv. 240/1933. (12. 07.); CSML HL Kisgy. jkv. 375/1933. (10. 20.); VÚ 1933. okt. 6.

¹²²⁷ CSML HL Főisp. biz. ir. 9/1935.; VÚ 1935. máj. 28.

¹²²⁸ OL BM Eln. ir. 2253/1936.; CSML HL Főisp. ir. 300/1936., 339/1939.; VÚ 1936. ápr. 5.

¹²²⁹ CSML HL Közgy. jkv. 258/1932. (12. 14.); OL BM Eln. ir. 4686/1932., 5213/1932.; Fejérváry József: Vásárhely főispánjai. (Kézirat a CSML HL-ban); VÚ 1932. dec. 14., dec. 15., dec. 16.; VRÚ 1932. dec. 15.

Farkas kisgyűlési bemutatkozására 1933. január 28-án került sor. A főispán osztotta azt az általános vélekedést, amely szerint a kisgyűlés intézményének bevezetése „mindenütt beváltotta a hozzáfűzött reményeket és nagymértékben hasznára van a közigazgatásnak”. Megígérte a kisgyűlési tagoknak, hogy a közügyek intézésénél mindig segítők és irányítók lesz majd.¹²³⁰ Közgyűlésen először 1933. február 18-án elnökölt a főispán, az elhunyt vásárhelyi díszpolgár, Apponyi Albert emlékének szentelt rendkívüli ülésen ő mondta a megemlékező beszédet,¹²³¹ két és fél éves főispáni időszaka alatt Farkas Béla igyekezett a vásárhelyi közélet ütőerén tartani az ujját: csupán két közgyűlésről hiányzott, és hasonló lelkesedéssel vezette az irányítása alá utalt egyéb bizottságok és választmányok üléseit is.

Állandósuló harc a szociáldemokratákkal

A fellépésében roppant szigorú főispán (amikor beiktatását megbeszélni eljött Vásárhelyre, piszkosnak találta a városháza épületét, így rögtön teljes körű nagytakarításra volt szükség¹²³²) vásárhelyi működése puskaporos hangulatban kezdődött: 1932. november 21-én a helyi szociáldemokraták összegyűltek a Munkásotthonban megbeszélni a következő közgyűlés témáit, de a rendőrség szétverte az értekezletet, amelyen az egyik résztvevő, Szeder Ferenc országgyűlési képviselő közölte, az új főispántól kér védelmet.¹²³³ Farkas egész főispáni működése aztán állandó harcot jelentett a város életében egyre meghatározóbb szerepet játszó, az 1930. szeptember 1-jei, erőszakkal szétvert százezres budapesti tüntetés óta országosan, kormányzati szinten is erőteljesebben félt szociáldemokratákkal.¹²³⁴ A december közepi főispáni beiktatás végén a párt részéről Takács Ferenc bizottsági tag is szót kapott – „Tiborcként állunk itt ünnepélyes hangulat közepette” –, ahol beszélt a város tízezer szenvedő ínségeséről, a közük egyre nagyobb létszámban lecsúszó kisiparosokról, kispolgárokról. A kormány első és legfontosabb kötelességének a munkanélküliség megoldását nevezte, ami nem sikerülhet az ország demokratikus átalakítása, az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetése, az egyenlőség tényleges megvalósítása nélkül: „ne érezze a

¹²³⁰ VÚ 1933. jan. 29.

¹²³¹ CSML HL Közgy. jkv. 1/1933. (02. 18.)

¹²³² VRÚ 1932. nov. 19.

¹²³³ VRÚ 1932. nov. 22.

munkás és más kisember, hogy amikor a gyülekezési és egyesülési jogról van szó, akkor bizonyos vonatkozásban sérelmek érik...”¹²³⁵

A beiktatáson elhangzottakat alátámasztandó 1933 januárjában Takács Ferenc tette szóvá, hogy november óta a rendőrség valamennyi gyűlésüket betiltotta, hiába ígérte ennek ellenkezőjét Farkas Béla¹²³⁶ (aki Csongrád megye főispánjaként 1932. március 16-án kelt jelentésében büszkén írta a belügyminiszternek, hogy „hat éves főispáni működésem alatt soha semmiféle gyűlést szocialistáknak nem engedélyeztem, kivéve az országgyűlési képviselő-választásokat és az egyesületek rendes évi közgyűléseit”).¹²³⁷ A közigazgatási bizottság április végi ülésén Posztós Sándor hozta szóba a munkásság május elsejére tervezett ünnepségének betiltását, kérve a főispánt, hogy legalább egy tüntető séta megtartását engedélyezzék. Farkas válaszában közölte, hogy „a város lakosságát semmiféle beszédek tartásával, tüntető sétákkal, felvonulásokkal megzavarni nem engedem”.¹²³⁸

1933 márciusában földmunkások keresték fel Farkast munkaalkalmat kérve, a főispán válaszában közölte, hogy az Ármentesítő Társulat részére sikerült kieszközölnie földmunkákra félmillió P-t.¹²³⁹ Májusban elterjedt, hogy miniszterelnöki államtitkárnak nevezik ki, ebben az esetben pedig Csongrád megye és Hódmezővásárhely főispáni székében is Csergő Károly alispán lenne az utódja,¹²⁴⁰ június végén pedig egy fővárosi lap már jövődő belügyminiszterként írt róla, amit azonban a főispán rögtön határozottan cáfolt.¹²⁴¹ Farkas végül maradt a posztján, s folytatta megkezdett küzdelmét is. Miután Kun Béla helyére 1933. február végén Takács Ferencet választották az Ipartestület elnökévé, a „polgári érzelmű kisiparosság” nyomásának is engedve két hónap múlva megsemmisítették a voksolás eredményét, ezt követően pedig – „május elsejére való tekintettel” – betiltották tervezett rendkívüli közgyűlésüket is. Június elején kereskedelmi miniszteri rendelettel függesztették fel az Ipartestület autonómiáját, kormánybiztost nevezve ki a testület élére. Az iparosok rögtön fel is keresték a pletykák szerint a felfüggesztés mögött Kun Bélá-

¹²³⁴ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 68–69.

¹²³⁵ CSML HL Közgy. jkv. 258/1932. (12. 14.)

¹²³⁶ CSML HL Főisp. ir. 1/1933.; VRÚ 1933. jan. 3., jan. 8., jan. 21.; VÚ 1933. jan. 3., jan. 21.

¹²³⁷ Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919–1944. Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1977. (A továbbiakban: VDCsMMT 1919–1944.) 31.

¹²³⁸ VRÚ 1933. ápr. 29.; VÚ 1933. ápr. 29., máj. 2.

¹²³⁹ VRÚ 1933. márc. 17.; VÚ 1933. márc. 17.

¹²⁴⁰ VRÚ 1933. máj. 21.

¹²⁴¹ VÚ 1933. jún. 27.

val karöltve álló főispánt, a várható fejleményekről tájékozódás céljából. A testület iparhatósági megbízottja, majd végül elnöke is Koller István lett, miután Takács – belefáradva az egyenlőtlen küzdelembe – 1933 októberében lemondott az elnöki posztról.¹²⁴² Farkas főispán ezt követően egyre élesebben tett eleget a susáni NEP-gyűlésen elhangzott saját ígéretének – „Nem vitázom a szocialistákkal, akik időmilliomosok, mert én időproletár vagyok”¹²⁴³ – hanem a tettek mezejére lépett, így Takácsnak még azt a fellebbezését is egyből elutasították, melyben azt panaszolta, hogy az 1933. évi polgármesteri jelentésből kimaradt az Ipartestület autonómiája felfüggesztésének megemlézése.¹²⁴⁴

Miután a *Népszava* című fővárosi lap éles támadást intézett a főispán ellen, 1933 októberében a Nemzeti Egység Pártja szentesi nagyválasztmányi ülésén Farkas a párt Csongrád megyei elnökeként tartott beszédet, melynek végén a nagyválasztmány „határtalan lelkesedéssel” fogadta el azt az indítványt, hogy a helyi pártszervezet forduljon olyan felterjesztéssel a kormányhoz, melyben kéri „a magyarországi szociáldemokrata párt és fiókpártjainak feloszlatását, amely nem nemzeti, hanem nemzetközi alapon áll, – nem a munkásság javát és érdekeit szolgálja, hanem az osztálygyűlölség állandó élesztgetésével a társadalom és a nemzet békéjét veszélyezteti”.¹²⁴⁵ Ehhez kapcsolódva a NEP vásárhelyi nagyválasztmányának a főispáni fogadószobában tartott október 30-ai ülésén elhatározták, hogy csatlakoznak a szociáldemokrata párt betiltását követelő mozgalomhoz.¹²⁴⁶

1933 novemberében a közigazgatási bizottság ülésén folytatódott a szociáldemokratákkal vívott harca. A főispán a kritikákra válaszul közölte, hogy a közszabadság fogalma nem merül ki a gyülekezési és szólásszabadságban, különben is nem a gyülekezési jog a fontos, hanem hogy mindenki dolgozzon a polgárság és a legjobban rászoruló kisemberek védelmében, a munkanélküliség leküzdésére. A viszontválaszban Takácsék megfogalmazták, hogy a gyülekezési és szó-

¹²⁴² CSML HL Főisp. ir. 73/1933., 363/1933.; CSML HL Közgy. jkv. 149/1933. (06. 23.); CSML HL Kisgy. jkv. 288/1933. (06. 22.); *Makó Imre*: Takács Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 82.; VRÚ 1933. febr. 28., márc. 7., márc. 8., ápr. 28., ápr. 30., máj. 4., jún. 3., jún. 4., jún. 8., jún. 11., jún. 14., jún. 15., júl. 9., júl. 25., szept. 17.; VÚ 1933. febr. 14., febr. 18., febr. 28., márc. 12., ápr. 8., ápr. 28., ápr. 29., máj. 31., jún. 3., jún. 4., jún. 8., jún. 9., jún. 11., jún. 14., jún. 18., júl. 9., júl. 25.

¹²⁴³ VÚ 1933. dec. 12.

¹²⁴⁴ CSML HL Főisp. ir. 363/1933.

¹²⁴⁵ VÚ 1933. okt. 19.

¹²⁴⁶ VÚ 1933. nov. 3.

lásszabadságot minden körülmények közt biztosítani kell, ha pedig dologra hív a főispán a munkanélküliség leküzdésére, akkor intézményes lépéseket kérnek tőle, az őt kinevező kormányzat segítségével teremtsen munkaalkalmakat, járjon el a kormánynál, hogy a várost sújtó óriási pótladót szállítsák le.¹²⁴⁷ Az 1933. december 7-én tartott közgyűlésen Takács közölte: amióta Farkas Béla Hódmezővásárhely főispánja, a szociáldemokrata párt 27 helyi gyűlését tiltották be.¹²⁴⁸ Ugyanekkor a Nyilaskeresztes Munkás Párt küldöttsége tiltakozott a főispánnál amiatt, hogy a városi szükségmunkákból csak a szociáldemokraták részesülnek, mire a főispán kijelentette, hogy a munkák odaítéléséből nem csinál politikát, de igyekszik odahatni, hogy elsősorban a nemzeti gondolat „katonái” kapják meg azokat.¹²⁴⁹

A szociáldemokraták helyzetét híven illusztrálja Takács Ferencnek 1934. november 15-én, azaz a törvényhatósági bizottsági tagválasztás kampánya idején a főispánhoz írt, ironikus felhangtól sem mentes levele: „A magyar királyi államrendőrség Hódmezővásárhelyi Kapitánysága egy ifjúsági gyűlésünket, tábortüzes táborozásunkat és három választói gyűlésünket a közrend és köznyugalom feltétlen megóvása érdekében betiltotta. Múltkori levelemben már elmondottam, hogy a Miniszterelnök úrnak más nézetei vannak a magyarországi rendről és nyugalomról, mint a rendőrhatóságnak. Fölösleges szöszaporításnak nem vagyok barátja, arra azonban időt szakítok magamnak, hogy a határozatokat blanketta-szerűen megfellebbezzem. Készítettünk erre a célra nyomtatványokat. Egyidejűleg azt is bejelentem tisztelettel, hogy az Államrendőrség detektívjei úgy járnak a Munkásotthonba, mintha a legrendesebben fizető tagok volnának nálunk. Tiltott gyűlés azonban nem lesz ez alatt a választási harc alatt. Azt én garantálom. A rendőrség hadmozdulatait a jövőben is közölni fogom.”¹²⁵⁰

A polgári ellenzék sem volt elégedett: 1934 februárjában, midőn a Barackosi Olvasókör átadta a főispánnak díszelnöki oklevelét, a kör nevében Kun Béla képviselő tiltakozott, hogy az olvasókör 50 éves ünnepi közgyűlését szuronyos csendőrök jelenlétében tarthatta csak meg, ezért a Pusztai népe nevében követelt elégtételt lapjában.¹²⁵¹ 1934 augusztusában Farkas már Kun Bélával közösen járt el a

¹²⁴⁷ VRÚ 1933. nov. 18.

¹²⁴⁸ VRÚ 1933. dec. 8.

¹²⁴⁹ VRÚ 1933. dec. 12.; VÚ 1933. dec. 12.

¹²⁵⁰ CSML HL Hódmezővásárhely város főispánjának bizalmas iratai (a továbbiakban: Főisp. biz. ir.), 70/1934.

¹²⁵¹ VRÚ 1934. febr. 18.

belügyminiszternél, hogy ne szűnjön meg a Társadalombiztosító Intézet helyi kirendeltsége, de csak ideiglenes eredményt tudtak elérni (dacára annak, hogy Hódmezővásárhely rendkívüli közgyűlésen is tiltakozott a kirendeltség megszüntetésének terve miatt, azt 1935. január 1-jével beolvasztották a szegedi kirendeltségbe).¹²⁵²

Farkas bukása

Farkas Béla főispán egyre több frontot nyitott maga körül, amelyben azonban kezdett fokozatosan fel is őrlődni. Egy algyői képviselői beszámolón történt rendzavarás miatt 1934. január végén lovasias afférba keveredett Eckhardt Tibor képviselővel,¹²⁵³ az év végén pedig Hódmezővásárhely kapcsán következett egy addig példátlan botrány. Az 1934. december elején tartott városatya-választások után következő, a beadott petíciókat vizsgálni hivatott igazoló választmányi ülést a tüdőgyulladás miatt ágyban fekvő Farkas kérésére Szentesen tartották meg. Már ez vitát váltott ki (érvényes-e az ülés egy másik törvényhatóság területén, ráadásul így kirekesztik a nyilvánosságot), végül a többség odaautózott, de hiába: több fontos irat és a szavazócédulák hiányoztak, így nem lehetett érvényes gyűlést tartani. A hónapok óta halmozódó feszültség ekkor tört felszínre. A főispán hálósobájában megjelent Erdei István volt szociáldemokrata párttitkár is, aki a főispán szerint provokálni és sértegetni kezdte Farkast, hadonászott, a zsebében kotorászott, mire a főispán sem maradt adósa, végül kivezettette a szobából.¹²⁵⁴ A kínos eset főszereplői kölcsönösen feljelentették egymást. A járásbíróság először mindkettejüket kisebb pénzbüntetésre ítélte, amit Farkas be is fizetett, Erdei azonban újabb tárgyalást kért, védekezésében elmondta, hogy bár súlyos bírálat alá tette a főispán eljárását, becsületsértő kifejezéseket nem használt, pedig Farkas működése az állítólagos becsületsértő kifejezéseknél is keményebb kritikát érdemelt volna. A bíróság Erdei 100 P-s büntetését a felére csökkentette, a szegedi törvényszék pedig 1935 júniusában jogerőre emelte ezt az ítéletet.¹²⁵⁵

¹²⁵² CSML HL Közgy. jkv. 141/1934. (08. 28.); VÚ 1934. ápr. 15., jún. 21., júl. 5., aug. 11., aug. 14., aug. 24., aug. 26., aug. 28., aug. 29., aug. 31., szept. 1., szept. 22., okt. 18., nov. 7., 1935. jan. 3., jan. 11., jún. 15., jún. 16.

¹²⁵³ VÚ 1934. jan. 28.

¹²⁵⁴ CSML HL Főisp. ir. 54/1935.; VRÚ 1935. jan. 1.; VÚ 1935. jan. 8., jan. 20., jan. 22.

¹²⁵⁵ VÚ 1935. márc. 7.; VRÚ 1935. jún. 21.

Bár erőfölényét kihasználva a főispán rendre csatát nyert a vásárhelyi szociáldemokratákkal szemben, a háborút végül elvesztette, és ez főispáni állásába is került. Előbb hosszú évek után először – belügyminiszteri közbelépésre – engedélyezni kellett a választási kampány során a párt 1935. március 28-ai gyűlését a Fekete Sasban, majd az országgyűlési választás végeredménye eldöntött mindent. A fő ellenfél, Takács Ferenc ugyanis nyert a polgári ellenzéket képviselő, pártonkívüli Kun Béla előtt, a kormánypárt jelöltje, Tasnádi Nagy András kultuszminisztériumi államtitkár esélytelenül elbukott, annak ellenére, hogy Farkas elnökletével már 1933 nyarán újjászervezték a pártot Hódmezővásárhelyen, intenzív bel- és különösen külterületi szervezkedéssel idejekorán megkezdve a felkészülést a helyi és országos választásokra, egyúttal gyakorlatilag permanens kampányt alakítva a főispán vásárhelyi működésének teljes időszakát.¹²⁵⁶

Ebben szerepet játszott az is, hogy Gömbös miniszterelnök egyértelművé tette Farkas feladatát a választásokkal kapcsolatban, s így az is érthető, miért kellett a főispánnak a vásárhelyi vereség után rögtön távoznia: „A Nemzeti Egység vármegyei elnökévé történt megbízásodkor levelet intéztem Hozzád, amelyben kifejezésre juttattam, hogy e minőségben kifejtendő munkádra különös súlyt helyezek. Ennek alapján állandóan figyelemmel kísérem elnöki működésedet és mindazoknak a szervezeteknek az életét, amelyeknek vezetését Reád bíztam.”¹²⁵⁷ Farkas pedig igyekezett megfelelni az elvárásoknak: annyira erőszakosan lépett fel a szociáldemokratákkal szemben, olyan nyílt és szokatlan fegyverekkel harcolt ellenük, ami még saját párttársai körében is visszatetszést keltett, ráadásul kiváló agitációs lehetőségeket teremtett Takács Ferencék számára. Saját berkein belül azt is nehezményezték sokan, hogy a helyi NEP-elnökséget maga a főispán látta el, kifogásolták azt is, hogy egyéb közjogi funkcióit is „túlzott pártszempontból intézte”: „dr. Farkas vásárhelyi szereplése általános unszimpátiát keltett és a személyében rejlő okok miatt a pártot gyöngítette és sok párttagot a másik táborba kergetett”.¹²⁵⁸

Saját hívei is felrótták Farkas főispán bűnéül, hogy nem vásárhelyi születésű személyekből – a helyi terminológia szerint „gyüttmöntekből” – ötfős kamarillát (Scheirich Ferenc ügyvédjelölt

¹²⁵⁶ Makó Imre: Takács Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 82-83.; VRÚ 1933. jún. 14., jún. 18., jún. 20.; VÚ 1933. jún. 20., szept. 19., szept. 26., szept. 27., okt. 3., dec. 12., 1934. máj. 15., okt. 30., nov. 13.

¹²⁵⁷ VÚ 1934. jan. 30.

NEP-párttitkár, Bittó József és Sajtos Lajos bankigazgatók, Genersich Antal kórházigazgató és vitéz Kozma György közjegyző, kiegészítve még Gidófalvy Pál főispáni titkárral) állított fel maga köré, melynek tagjai mind a főispánnál, mind egyéb fórumokon a nevével visszaélve bármit ki tudtak járni maguknak, a helyiek rovására. Ez csak növelte a főispán és kegyeltjei helyi népszerűtlenségét, kisebb mozgalom is indult ellenük, ami végül egy nagy számban az új főispán, Kozma György beiktatása alkalmával terjesztett, Bibó Dezső helyi ügyvéd által írt gúnyos hangú röpiratban nyert kifejeződést.¹²⁵⁹

1935 májusában érkezett a hír, hogy „meggyőződésének fanatikus harcosa”, „a nemzeti eszme és a polgári gondolat tántoríthatatlan zászlóhordozója”, Farkas Béla lemondott Csongrád megyei és hódmezővásárhelyi főispánságáról – a *Vásárhelyi Újság* szerint „nyilvánvalóan azok az események kedvetlenítették el és készítették erre az elhatározásra, melyek Vásárhelyen a választás eredményének ismert kialakulásához vezettek” –, végül 1935. május 22-ei hatállyal mentették fel.¹²⁶⁰ Utódjelöltként a két főispánság élére előbb Bonczos Miklós Csongrád megyei tiszti főügyész és Csergő Károly megyei alispán neve merült fel. Vásárhellyel kapcsolatban azonban felcsillant az a remény is, hogy Mokcsay távozása után újra önálló főispánt kap a város, ebben a verzióban az utódjelöltek közt gróf Károlyi Viktor, Szilágyi Lajos bihari főispán és Endre László gödöllői főszolgabíró neve forgott a köztudatban. Így aztán némi meglepetésként érte a közvéleményt Kozma György Zemplén vármegyei főispán kinevezése.¹²⁶¹ Búcsúlevelében a nyugdíjba vonuló Farkas Béla híveinek üzent szokott stílusával: „rendíthetetlen fanatizmussal üzenem a hódmezővásárhelyi Nemzeti Egység szervezeteinek, hogy legyenek továbbra is fanatikus katonái az eszmének, gondolatnak. Ne ingasson meg senkit se a jelen sivársága. Nézzen mindenki a jövő felé, amelyik nem hozhat számunkra mást, mint a becsületes munka utáni győzelmet.”¹²⁶²

¹²⁵⁸ CSML HL Főisp. biz. ir. 9/1935.

¹²⁵⁹ CSML HL Főisp. biz. ir. 9/1935.

¹²⁶⁰ OL BM Eln. ir. 2595/1935.; CSML HL Közgy. jkv. 125/1935. (06. 08.); CSML HL Főisp. ir. 326/1935.; VRÚ 1935. máj. 5.; VÚ 1935. máj. 5.

¹²⁶¹ VRÚ 1935. máj. 5., máj. 21., máj. 24.; VÚ 1935. máj. 22., máj. 25.

¹²⁶² CSML HL Közgy. jkv. 151/1935. (09. 24.); CSML HL Kisgy. jkv. 226/1935. (07. 20.); Varsányi Attila: Farkas Béla. In: Hmv. tört. alm. 203.; VÚ 1935. máj. 25., máj. 28.

Kozma György főispánsága (1935–1938)

A belügyminiszter öccse

A Farkas főispánt váltó, rákospalotai születésű, kinevezésekor 47 éves *Kozma György* bátyja, Gömbös Gyula kormányfő régi szegedi barátja,¹²⁶³ Kozma Miklós ekkor belügyminiszter, korábban a Magyar Távirati Iroda vezetője volt. A jogot végzett Kozma György 1910-ben lépett közigazgatási pályára, Bereg vármegyében járta végig a ranglétrát, másodfőjegyzőségig vitte. 1924-ben az újonnan szervezett vásárosnaményi járás főszolgabírája volt, e pozíciójában érte 1933. április 8-án Zemplén megye főispánjává történt kinevezése.¹²⁶⁴ Vásárhelyen elsősorban, rangos családi kapcsolatai miatt bíztak benne: „olyan összeköttetésekkel rendelkezik, amelyek nagy hasznára lehetnek a sokat mellőzött s rengeteg bajjal küzdő Vásárhelynek”.¹²⁶⁵

Csongrád megye és Hódmezővásárhely főispánjává 1935. május 22-én nevezték ki.¹²⁶⁶ Ezzel egy időben hatalmas jégkár érte e vidéket, így június elején a kormány Kozmát Csongrád megye területére kormánybiztosnak nevezte ki a jégkárosultak ügyeinek intézésére.¹²⁶⁷ Három törvényhatóság főispánja volt ekkor (a három főispáni fizetés felvétele miatt fővárosi ellenzéki újságok támadták is), a helyi lapok azonban hamar kész tényként közölték, hogy – akarata ellenére – a zempléni stallumáról le kell mondania (ez végül 1935. szeptember 8-án történt meg).¹²⁶⁸ Egy ideig még Sátoraljaújhelyről látta el feladatát, majd június közepén Szentesre költözött, ahol június 6-án iktatták be a vármegye főispáni tisztségébe.¹²⁶⁹ Bár saját bevallása szerint is Hódmezővásárhelyen töltötte főispánságai közül a legkevesebb időt, ennek ellenére elődjéhez hasonló szorgalommal látta el törvényes kötelezettségeit, két és fél éves főispáni időszaka alatt Kozma György csupán egy közgyűlésről hiányzott.

¹²⁶³ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 84.; Ormos Mária: Egy magyar médiavevő: Kozma Miklós. 1–2. kötet. Budapest, 2000.

¹²⁶⁴ Kozma György: A leveldi Kozma-család története. Budapest, 1940. 188–189.; Varsányi Attila: Kozma György. In: Hmv. tört. alm. 204–205.; VÚ 1935. máj. 25.

¹²⁶⁵ VÚ 1935. máj. 25.

¹²⁶⁶ OL BM Eln. ir. 2596/1935.; CSML HL Közgy. jkv. 126/1935. (06. 08.); CSML HL Tan. ir. II. 100/1924.; VRÚ 1935. máj. 24.

¹²⁶⁷ OL BM Eln. ir. 2922/1935.; VRÚ 1935. máj. 16., jún. 4.; VÚ 1935. jún. 5.

¹²⁶⁸ OL BM Eln. ir. 4964/1935.; CSML HL Közgy. jkv. 130/1935. (09. 24.); CSML HL Főisp. ir. 596/1935.; VRÚ 1935. júl. 31.; VÚ 1935. aug. 4., aug. 9.

¹²⁶⁹ OL BM Eln. ir. 4308/1935.; CSML HL Főisp. biz. ir. 7/1935., 27/1935.; VRÚ 1935. jún. 7.; VÚ 1935. jún. 7., júl. 16.

Vásárhelyi installációjára 1935. június 8-án került sor, Kozma Miklós belügyminiszter jelenlétével. A főispán és kísérete gépkocsikkal érkezett Szentestről, a városházánál érkezésükkor Soós István polgármester köszöntötte a „remek díszmagyarban” érkező Kozma testvéreket. Az istentiszteletek utáni díszközgyűlést a polgármester nyitotta meg, majd a főispán eskütétele – mely alatt a hagyományokhoz híven megkondult a városháza harangja – után a tisztikar nevében Csáky Lajos főügyész köszöntője következett. Székfoglalójában Kozma „pattogó rövidséggel” elmondta: a város érdekeinek munkálása a célja, pártpolitikán felül álló igazságosztással. Programja a kormány politikájának őszinte támogatása és a várossal szembeni kötelezettségeinek figyelembe vétele, e kettő nem kerülhet egymással szembe. A közigazgatás megrontása, ha beleviszik a politikát, de nem csak a pártpolitikát kell távol tartani tőle, hanem a jogosulatlan magánérdekeket is. Farkas munkásságának negatívumait, különösen a maga mellé állított ötfős „belső tanácsot” bíráló helyi kormánypártiak nagy örömmel fogadták az új főispán azon kijelentését, hogy nem fogja figyelmen kívül hagyni, hogy Hódmezővásárhely lakossága a város tisztsegeiben saját fiait óhajtja látni. Az ünnepségeket a küldöttségek fogadása, majd a Fekete Sasban elköltött díszebéd zárta.¹²⁷⁰

Az elődjével permanens harcban álló helyi szociáldemokraták nyilatkozatot adtak ki a beiktatás alkalmával: a város közönségének magasabb érdekeit tartják szem előtt, ezért az installáció alkalmával elállnak a kormány előző főispánja, Farkas Béla által a munkássággal és pártjukkal szemben elkövetett sok-sok sérelem felsorolásától. Kozmától ígéretet kaptak, hogy a velük szemben addig tanúsított törvénytelen és jogtalan bánásmód megszűnik, intézkedéseinél politikai irányzatoktól függetlenül a jog és a törvénytisztelet lesz az irányadó.¹²⁷¹ Ellenfelei azonban későbbi lemondásakor éppúgy megkönnyebbültek, mint Farkas távozása alkalmával: Kozma bűnéül rótták fel, hogy bármit igyekezett is tenni a városért, az mindig rosszul sült el, folyamatosan az országos és helyi sajtó kereszttüzében volt, s az ő működésének „köszönhető”, hogy a Nemzeti Egység Pártja vásárhelyi szervezete is elemeire hullott szét.

¹²⁷⁰ OL BM Eln. ir. 3090/1935.; CSML HL Közgy. jkv. 126/1935. (06. 08.); VRÚ 1935. jún. 8., jún. 9.; VÚ 1935. jún. 9.

¹²⁷¹ VRÚ 1935. jún. 9.

A nyugdíjazó főispán

Kozma első vásárhelyi főispáni szereplése alkalmával, a közigazgatási bizottság ülésén fontos kijelentést tett: „nem akarok ráfeküdni a közigazgatásra, a súlypont az autonóm szerveken, elsősorban a polgármesteren legyen”.¹²⁷² 1935 júniusában szociáldemokrata küldöttség kereste fel a főispánt, többek közt kérték, emeltesse fel az ínségsegélyt. Kozma válaszában közölte, hogy június 21-én érkezett meg 20 ezer P a belügyminisztertől az ínségakcióra.¹²⁷³ Rövidesen azonban a főispán revideálta az ínségakcióval kapcsolatos nézeteit: „Nyolc éven át Hódmezővásárhelyen olyan nagyarányú ínségakció volt, amely egyenesen népelelmezési akciónak volt tekinthető. Nem az volt az akciónál előtérben, hogy munkaalkalmat teremtsünk, hanem összeírtak az ún. ínségesek, akik túlnyomóan a szociáldemokraták közül kerültek ki, ezek különböző élelmicikkekkel elláttattak, s a hatóság aztán gondoskodott az élelmicikkek értékének ledolgozásáról. Ezt a rendszert megszüntettem, és egyben intézkedést tettem abban az irányban is, hogy a munkakerülők, akik Hódmezővásárhelyen igen nagy számban vannak, a nyár és ősz folyamán összeírassanak, és mindennemű ínségakcióból a tél folyamán kizárassanak.” Azokat zárták ki az ínségakciókból, akikről bebizonyosodott, hogy önhibájukból elmulasztottak mezőgazdasági munkaalkalmakat.¹²⁷⁴

Első kijelentései között szerepelt az új főispánnak, nagy súlyt fektet arra, hogy a nyugdíjkort elérő tisztviselők a lehető legrövidebb időn belül ténylegesen nyugalomba is vonuljanak (az év végén köszönt el Soós István polgármester is, egyébként Zemplénben is nagyméretű nyugdíjazást hajtott végre Kozma, ami nagy számban érintette a helyi izraelita tisztviselőket). A főispán világossá tette: ha a törvényhatósági bizottság nem nyugdíjazza az idős tisztviselőket, abban az esetben nem fog habozni, és ő az 1934. évi I. tc. alapján 1935 szeptemberéig személyesen teszi majd meg „az ifjúság érdekében” a szükséges intézkedéseket.¹²⁷⁵ Mivel a főispán döntő befolyással bírt a kijelölő választmányban, a közgyűlésen szavazni pedig csak a választmány által kijelölt személyekre lehetett, hatalmas

¹²⁷² VRÚ 1935. jún. 15.; VÚ 1935. jún. 15.

¹²⁷³ VÚ 1935. jún. 22., jún. 23.; VRÚ 1935. jún. 23.

¹²⁷⁴ Varsányi Attila: Kozma György. In: Hmv. tört. alm. 206.

korteskedés indult meg nála még névtelen levelek útján is, különösen a polgármesteri jelölésekkel kapcsolatban (az 1935-ös országgyűlési választásokon Vásárhelyen NEP-színekben elbukott Tasnádi Nagy András államtitkár pl. Bereczk Pál aljegyző polgármesterré választását ajánlotta melegen a főispán figyelmébe). Kozma idejekorán leszögezte: „az állítólagos 14 pályázó” dacára maximum három kandidálót kíván jelölni e magas tisztségre.¹²⁷⁶ Bár a *Vásárhelyi Újság* Márton Árpád református elnöklelkész vezetésével a főispánnál megjelent küldöttség útjáról szóló tudósításának főcíme szerint „Csáky Lajos dr. tiszti főügyész polgármesterségét kívánja a város egész társadalma”, majd ugyanez a lap egy héttel később már Lénárt János polgármesterré választása mellett érvelt, az 1935. december 9-én megtartott közgyűlés Endrey Béla polgármester-helyettes megválasztása mellett döntött. A főispán tényleg ragaszkodott hozzá, hogy a kijelölő választmány csak három jelöltet bocsásson közgyűlési szavazásra, így végül az egyik nagy esélyesként számon tartott Csáky Lajos be sem került ebbe a körbe. A kijelölő választmány 6 tagja az első két helyen Endreyt és Lénártot jelölte, míg a harmadik helyen Csáky és Hollósi Antal között 3:3 arányú döntetlen született, így főispáni elnöki döntésre volt szükség, Kozma pedig Hollósi kijelölése mellett voksolt. A közgyűlés 160 szavazatából végül Endrey 95-öt, Lénárt 59-et, Hollósi 5 voksot gyűjtött be, egy szavazócédula üresen maradt.¹²⁷⁷

1935 júliusában érdekes rendeletet adott ki az új főispán, korábban szokatlan hangütéssel: „Mióta Csongrád megye főispáni székét elfoglaltam, nap-nap után tapasztalom, hogy különböző összeverődött társaságok különböző kérelmekkel deputációba jönnek hozzám, mely deputációjárasnak se vége, se hossza anélkül, hogy ez a közérdeket a legcsekélyebb mértékben is szolgálná. Az a benyomásom, hogy ez a járványszerű küldöttségjárás egy egészségtelen helyzetnek a kórtünete, mert a deputánsok a munka helyett üres szófecsérléssel töltik az időt és emellett a legritkább esetben mondanak valami olyat, ami nekem új dolog volna, és amit konkrét intézkedés tárgyává tudnék tenni. A deputációjáras a letűnt kor visszamaradt sallangja, ami nem egyeztethető össze a mai gyorsütemű élettel. Felhívom ennélfogva az összes hatóságokat, minden erejükkel hassanak oda, hogy ez a célnél-

¹²⁷⁵ CSML HL Közgy. jkv. 140/1935. (09. 24.); CSML HL Kisgy. jkv. 266/1935. (09. 23.); CSML HL Főisp. ir. 336/1935.; VRÚ 1935. júl. 2.; VÚ 1935. júl. 2.

¹²⁷⁶ CSML HL Főisp. biz. ir. 91/1935.; VÚ 1935. szept. 3., szept. 25.

küli deputációjárás végre megszűnjék, mert elhatározott szándékom, hogy be fogom szüntetni a deputációk fogadását. Tájékoztatásul közlöm, hogy konkrét panaszokat, amennyiben azok főispáni hatáskörömben orvosolhatók, mindenkor szívesen meghallgatok, és ajtóm nyitva áll a legelesettebb ember számára is, de nincs időm arra, hogy üres szónoklatokban és mondatfűzésekben lelhessem szórakozásomat.”¹²⁷⁸

Ugyanekkor az Ármentesítő Társulat köszönte meg Kozmának, hogy közbenjárására 100 ezer P-s kamatmentes kölcsönt kaptak töltésmagassításra.¹²⁷⁹ Azonban volt, amit nem tudott kijárni: a forgalmiadóhivatalt közbenjárása ellenére is elvitték a városból, beolvasztották a szegedi kirendeltségbe 1935. szeptember 1-jével, ami az OTI kirendeltségének elvesztése után rövid időn belül már a második hasonló, komoly veszteség volt a vásárhelyiek szemében.¹²⁸⁰

A szociáldemokratákkal szemben valamivel visszafogottabban kellett viselkednie elődjénél. Takács Ferenc immár országgyűlési képviselő, ami nagyban meghatározta a velük szembeni főispáni fellépés minőségét. 1935. szeptember 5-én a főispán így jellemezte a helyzetet belügyminiszter bátyjának: „Hódmezővásárhelyen a legutóbbi képviselőválasztás alkalmával egyenesen megdöbbentő volt, hogy a mandátumokért versengő három párt közül a legtöbb szavazatot a Szociáldemokrata Párt vitte el, és a legkevesebbet a Nemzeti Egység Pártja kapta. Ezt a helyzetet a megválasztott Takács Ferenc szociáldemokrata párti képviselő teljes erővel használta ki, és különösen a parasztságra feküdt rá. Rendkívül ügyesen intézte dolgát, mert a hozzám érkezett jelentések szerint sohasem izgatott, sohasem sértette a nemzeti érzést, még kevésbé a vallást, s ezzel a sima modorával nagy tömegben nyerte meg magának a kiskgazdákat. Képviselői beszámolóit betiltani már csak azért sem lehetett, mert az elutasításra indokot nem lehetett volna találni.”¹²⁸¹

A szeptember 22-re kitűzött képviselői beszámolón mégis történt egy incidens (a főispán szerint félreértés, „sajnálatos tévedés”), a rendőrök a vendégképviselők (Kéthly Anna, Farkas István és Malasits Géza) felszólalását nem engedélyezték, ugyanis név szerint nem szerepeltek a rendőrségi engedélyező okiratban, Takács beszéde pedig

¹²⁷⁷ CSML HL Közgy. jkv. 229/1935. (12. 09.); CSML HL Kisgy. jkv. 418/1935. (12. 07.); VÚ 1935. dec. 1., dec. 8., dec. 10.

¹²⁷⁸ VRÚ 1935. júl. 3.

¹²⁷⁹ VRÚ 1935. júl. 24.; VÚ 1935. júl. 24.

¹²⁸⁰ CSML HL Főisp. biz. ir. 45/1935.; VRÚ 1935. jún. 15., szept. 1.

¹²⁸¹ VDCsMMT 1919-1944. 533-534.

rendőri felszólítás után félbeszakadt.¹²⁸² Az 1936. augusztus 31-ei közgyűlésen nyílt összetűzésre is sor került, Karácsonyi Ferenc megjegyzéseket tett a főispánra („ha ide szabadversennyel hoznánk főispánokat, akkor fele, vagy negyedárért is kapnánk”), amiért addig példátlan módon a közgyűlés megállapította az ún. széksértést, Karácsonyinak helyben le kellett fizetnie 50 P bírságot, csak így maradhatott a teremben.¹²⁸³ Karácsonyi és Takács Ferenc későbbi közgyűlési szereplései alkalmával mind Kozma, mind utódja, Kászonyi Richárd többször is megállapíttatta a széksértés vétségét.

Az új főispán keménységét saját párttársai is hamar megismerehették testközelből. Érkezésekor saját bevallása szerint is „rendkívül nyugtalan helyzetet”, egyenetlenségeket talált a helyi NEP keretein belül, amit igyekezett azonnal orvosolni, akár teljes újjászervezés árán is. A Nemzeti Egység Pártja vásárhelyi hívei új stílust, egy körültekintőbb, okosabb, megértőbb, klikkektől mentes vezetést vártak az új főispántól.¹²⁸⁴ 1935. október végén a törvényhatósági bizottság rendkívüli közgyűlésének fő napirendi pontja a központi választmány megalakítása volt, melynek listáját kemény küzdelmek után sikerült pártközi egyetértéssel megállapítani. Voltak azonban, akik nem elégedtek meg ezzel a listával, s a közgyűlés elé váratlanul bekerült egy második névsor is, melyet a Nemzeti Egység Pártja két törvényhatósági bizottsági tagja, Mónus János és ifj. Szathmáry János állított össze. A közgyűlésen aztán a Mónusék fémjelezte „ellenlistán” jelöltek közül többen visszaléptek, így szavazás alá már csak a pártközi névsor került. A főispán ennek ellenére nem felejtette el párttársai váratlan lépését, akik már másnap szembesülhettek azzal, hogy milyen következményei vannak, ha a demokrácia gyakorlása és a pártfegyelem szorítása küzdelmében megbomlik a „nemzeti

¹²⁸² CSML HL Főisp. biz. ir. 100/1935.; VÚ 1935. szept. 26.

¹²⁸³ CSML HL Közgy. jkv. 155-156/1936. (08. 31.) A széksértés intézményét az 1929. évi XXX. tc. vezette be. A 30. § értelmében az állam és a társadalom rendje ellen izgató, a nemzeti érzést vagy a vallási meggyőződést sértő kifejezést használó, a tanácskozás méltósága ellen vétő, a közgyűlés egyes pártjait vagy tagjait sértő kifejezéssel illető törvényhatósági bizottsági tagot az elnöknek figyelmeztetnie kell. Ha ezután rögtön nem vonja vissza a sértést, a tanácskozást zavaró, annak komolyságához nem méltó magatartást tanúsít, és azt megintés, vagy rendreutasítás után is folytatja, akkor széksértést követ el. A széksértés kimondását a tiszti főügyész indítványozza, melyről a közgyűlés hozzászólás nélkül, egyszerű szavazással, jogerősen határoz. A széksértés megállapítása után az elnök megvonja a szót az érintett bizottsági tagtól, és felhívja a tiszti főügyészt, tegyen indítványt a pénzbírság mértékét illetően. A büntetés 500 pengőig terjedhető pénzbírság, amit a törvényhatóság szegényalapja javára kell fordítani. Az elmarasztalt bizottsági tag jogait a bírság befizetéséig nem gyakorolhatta; ha nyolc nap alatt sem fizette azt be, elvesztette bizottsági tagságát.

¹²⁸⁴ CSML HL Főisp. biz. ir. 9/1935.

egység”: a főispán hivatalos levélben tudatta velük, hogy „A központi választmány újjáalakítása alkalmából bizottsági tag Úr a pártközi lista ellen egy külön listát állított össze s ezen lista érdekében propaganda munkát fejtett ki. Ezzel a ténnyel velem, mint a Nemzeti Egység pártelnökével szemben állást foglalt, ennél fogva szíves tudomásul vétel céljából közlöm, hogy bizottsági tag Urat nem tekintem a párt tagjának, s így a párttagok sorából töröltettem.”¹²⁸⁵

Kozma György főispáni működésének egyik legnehezebb problémája az ún. „bajbajutottak”, a gazdasági válság nyomán az Altruista Bank hálójába került (végrehajtott, árverezett) batidai földtulajdonosok helyzetének rendezése volt. Főispánsága utolsó időszakában ez már Farkas Bélának is komoly gondot jelentett, Kozma pedig többször eljárta ügyükben a földművelésügyi miniszternél, míg végül 1937 márciusára a gazdák aláírták új szerződéseiket.¹²⁸⁶ Megoldandó probléma volt még a városi pótdó nagysága (a korábban 200, majd 140%-os pótdót 1936 szeptemberére sikerült 126%-ra leszorítani), melynek ügyében a törvényhatóság és a helyi társadalmi szervek merev ellenállásával kellett megküzdeni. A főispán szerint bármilyen ügyben járna el a város érdekében, nehéz dolga van, mert a város elzárkózik újabb jövedelmi források teremtésétől (általános helypénzszedés bevezetése, ebadó, stb.).¹²⁸⁷ Megjegyzése nem talált meghallgatásra: az 1936. augusztus 31-ei közgyűlés ismét nagy többséggel szavazta le a helypénzszedési javaslatot, amit fél évvel korábban a helyi iparosság jelentős részét tömörítő Ipartestület is egyértelműen ellenzett.¹²⁸⁸

Nem féltek a farkastól?

1936 januárjában kombinációk kezdődtek Kozma esetleges szegedi főispánságáról (mellette csak a vásárhelyit tartotta volna meg),¹²⁸⁹ de ebből nem lett semmi, miként a budapesti *Reggel* című lap airtesüléséből sem, hogy Kozma megpályázza Zemplén megye alispáni állását.¹²⁹⁰ Egyelőre maradt Csongrád megyei és vásárhelyi tisztségeiben, melyek mellett 1936-ban ismét elvállalta rövid időre a zempléni

¹²⁸⁵ CSML HL Közgy. jkv. 222/1935. (10. 29.); CSML HL Kisgy. jkv. 359/1935. (10. 28.); CSML HL Főisp. biz. ir. 70/1935., 71/1935., 77/1935.; VÚ 1935. okt. 30., nov. 3.

¹²⁸⁶ VRÚ 1935. júl. 5., júl. 24., okt. 13., okt. 22., 1936. ápr. 19., okt. 14.; VÚ 1935. júl. 6., nov. 17., 1936. febr. 18., febr. 22., ápr. 21., 1937. márc. 17.

¹²⁸⁷ VRÚ 1935. nov. 9.; VÚ 1935. nov. 9., nov. 28., 1937. jan. 29.

¹²⁸⁸ VÚ 1935. dec. 11.

¹²⁸⁹ VRÚ 1936. jan. 11., jan. 23.; VÚ 1936. jan. 11., jan. 23.

stallummal való megbízást is.¹²⁹¹ 1937 februárjában komoly megrázkód-
tatás érte pozícióját: legbiztosabb támasza, a Hódmezővásárhelyre is
gyakran ellátogató bátyja lemondott a belügyminiszterségről, ezzel
párhuzamosan Kozma György rendelkezésre bocsátotta főispáni állá-
sát.¹²⁹² Ismét megindultak a találgatások távozásáról, augusztusban
arról beszéltek, hogy Vásárhely visszakapja önálló főispánságát
(Csáky Lajos főügyészt nevezik majd ki),¹²⁹³ később e találgatások
táptalajául szolgált, hogy október végén Kozmát csak a Csongrád me-
gyei főispánságában erősítették meg, a vásárhelyiben nem. Ekkor
újabb elképzelések keltek szárnyra: a vásárhelyit a szegedi főispán-
sághoz fogják csatolni, Imecs György lesz a közös főispán, esetleg
Ney Géza, Pest vármegye főjegyzője kerül Vásárhelyre, majd az előd,
Farkas Béla neve is felmerült.¹²⁹⁴

Mikor ugyanis Kun Béla országgyűlési képviselő a fővárosban ér-
deklődött Széll József belügyminiszternél a jövőendő főispán szemé-
lyéről, a tárcavezető többször jelentősegteljesen megismételte a
kérdést: „Nem féltek a farkastól?”. Néhány órával később pedig Far-
kas kihallgatáson jelent meg Darányi Kálmán miniszterelnöknél, ami
azonnali találgatások táptalajául szolgált Hódmezővásárhelyen. Utóbb
azonban kiderült, csak kitaláció volt az egész.¹²⁹⁵ A különböző sajtó-
támadások keresztútjába is került Kozma lemondását végül 1938. már-
cius 18-ai hatállyal fogadta el a kormányzó, utóda pedig Kászonyi
Richárd, Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesí-
tett vármegyék főispánja lett.¹²⁹⁶ Kozma március 21-én búcsúzott a
tisztviselőktől és az általa a társadalom legértékesebb rétegnek
tartott gazdaközönségtől, a magyar nemzeti eszmék és érdekek további
hű szolgálatára kérve őket.¹²⁹⁷

¹²⁹⁰ VRÚ 1936. márc. 10.; VÚ 1936. márc. 10., júl. 2.

¹²⁹¹ OL BM Eln. ir. 3191/1936., 3524/1936., 4287/1936.; CSML HL Közgy. jkv. Napirend
előtti beszéd (06. 27.); VÚ 1936. jún. 20., jún. 23.; VRÚ 1936. okt. 20.

¹²⁹² OL BM Eln. ir. 697/1937.; CSML HL Közgy. jkv. 2/1937. (03. 03.); VRÚ 1937. febr.
2., febr. 13.

¹²⁹³ VRÚ 1937. aug. 3.; VÚ 1937. aug. 4.

¹²⁹⁴ VRÚ 1937. okt. 30., okt. 31., nov. 3., nov. 7., nov. 14.; VÚ 1937. okt. 30.

¹²⁹⁵ VRÚ 1938. jan. 4.

¹²⁹⁶ OL BM Eln. ir. 1161/1938., 1415/1938., 1602/1938.

¹²⁹⁷ VÚ 1938. márc. 22.

Kászonyi Richárd főispánsága (1938–1939)

Az átmeneti főispán

Vásárhelyi főispáni beiktatása alkalmával a szemtanú markáns vonású, „derék szép magyar emberként” írta le az 51 éves *Kászonyi Richárdot*, akinek „jelleme, karaktere a háború tüzeiben izzott ki”. Torontáli járási főszolgabíróként 1937. február 13-án nevezték ki Csanád, Arad és Torontál egyesített vármegyéek főispánjává. Beiktatására Makón került sor március 4-én, ahol Kászonyi elmondta: szívvel-lélekkel ragaszkodik az ősi tradíciókhoz, mert a haladást csak úgy látja biztosítottnak, ha a jövőt dicső múltunk alapköveire építik. Véleménye szerint a világnézeti kérdés Magyarországon már eldőlt, Magyarország a keresztény nemzeti eszme mellett foglalt állást. Különös gonddal fog ügyelni arra, hogy az egyes felekezetek vallásos élete és békéje különbség nélkül biztosított legyen.¹²⁹⁸

Vásárhelyi főispánként 1938. február végén merült fel először a neve,¹²⁹⁹ kinevezésére március 18-án,¹³⁰⁰ beiktatására március 29-én került sor. Nagy pelyhekben hullott a hó, mikor az új főispán megérkezett autóval Makóról, Csanád vármegye és Hódmezővásárhely határánál, Tancoshalmánál várta Endrey Béla polgármester és Bereczk Pál polgármester-helyettes. Az istentisztelet utáni díszközgyűlésen rövid, karakterisztikus, határozott programbeszédet mondott: Vásárhelyen „teljesen ismeretlen emberként” szükségesnek tartotta elmondani, hogy politikai iránya az, ami kormányelnökéé, Darányi Kálmáné, világnézete a keresztény, magyar nemzeti politika, de nem a beszélő, hanem a tettekben megnyilatkozó. A nyomor megszüntetéséért fog fáradozni, a kereskedőért, az iparosért, a munkásért. A vásárhelyiek nagy reményekkel néztek Kászonyi főispánsága elé, Farkas Béla és Kozma György szigorú, pártalapokon túlfűtött regnálása után az emberr hangnak a főispáni érintkezésbe való visszatérésében bíztak, ami utoljára Mokcsay Zoltán időszakában volt jellemző a városban.¹³⁰¹

Programbeszédéhez hasonlóan rövid volt helyi főispáni működése is, öt nap híján egy esztendeig tartott csupán. Európa rohamléptek-

¹²⁹⁸ Varsányi Attila: Kászonyi Richárd. In: Hmv. tört. alm. 209.; Csanád vármegye tíz évvel Trianon után. Összeáll. Vermes Ernő. Gyula, 1929. 476.

¹²⁹⁹ VRÚ 1938. márc. 1.

¹³⁰⁰ OL BM Eln. ir. 1161/1938., 1415/1938., 1602/1938., 1605/1938.; VRÚ 1938. márc. 19.; VÚ 1938. márc. 20.

kel közeledett az újabb háború felé, nem sokkal Kászonyi kinevezése után megjelent az első zsidótörvény, majd májusban leköszönt Darányi miniszterelnök, s Imrédy Béla alakított új kormányt. Az új főispán ekkor még a helyén maradt, többször hangoztatta, hogy szívügyének tekinti a tanyavilág felkarolásának ügyét. Ennek alátámasztására május 8-án a Pusztán tett látogatást, a megértést és az összefogást, a munka megbecsülését hirdette, és bizalmat kért munkájához.¹³⁰² A közigazgatási bizottság áprilisi ülésén bejelentette, hogy sikerült a kormánytól két külterületi iskola, a belsőkutasi és a kishomoki intézmény felépítésére 20 ezer P államsegélyt kieszközölnie, majd változott a terv: Kishomok helyett Palé kaphatja meg az iskolát.¹³⁰³

A külterület fontosságát hangsúlyozandó szeptemberben újabb látogatást tett a tanyák világában, 4-én Mártélyon és Kenyereháton jelent meg: „Nem az akták, hanem az élet főispánja akarok lenni, azért keresem fel a népet saját otthonaiban, hogy saját szememmel győződjek meg bajairól, nélkülözéseiről, óhajairól, hogy amit tudok, orvosoljam is”.¹³⁰⁴ Emellett Kászonyi szervezte a kormánypártot Szőrháton, Földeákszállásán és Mátyáshalmon, részt vett a kardoskúti evangélikus templomszentelésen, a belsőerzsébeti olvasókör 50 éves jubileumán, óvodai ünnepélyen Mártélyon, körvadászaton Paléban.¹³⁰⁵ A tanyavilág igyekezett is viszonzni az új főispán intenzívebb érdeklődését, amit jeleznek helyi társadalmi tisztségei is: a Kenyereparti Olvasóegylet, a Pósaalmi és a Külsőerzsébeti Olvasókör, a Belsőszőrháti Földművelők Köre és a Kútvölgyi Polgári Olvasókör, a Sóstóparti Római Katolikus Olvasókör díszelnökévé választották.¹³⁰⁶ A főispán azért a belterületet sem hanyagolta el: közbelépésének köszönhetően teljesült Újváros városrész régi álma, s kaphattak az itt lakók 1938 novemberében saját postahivatalt.¹³⁰⁷

Hódmezővásárhelyen – a választásokra készülődve, a „vesztett csaták után újra felragyogó diadal” reményében – a főispáni hivatalban alakult újjá Kászonyi Richárd aktív közreműködésével 1938 áprilisában az előző két főispán tevékenysége kapcsán erősen szétzilálódott Nemzeti Egység Pártja. A főispán „a pártszervezet kellő kiépí-

¹³⁰¹ OL BM Eln. ir. 1849/1938.; VRÚ 1938. márc. 22., márc. 23., márc. 27., márc. 29., márc. 30.; VÚ 1938. márc. 30., márc. 31.

¹³⁰² VRÚ 1938. máj. 10.

¹³⁰³ VÚ 1938. ápr. 9., ápr. 10., jún. 11.; VRÚ 1938. aug. 4.

¹³⁰⁴ VÚ 1938. szept. 6.; VRÚ 1938. szept. 10.

¹³⁰⁵ VÚ 1938. márc. 27., jún. 11., jún. 14., jún. 19., aug. 24.; VRÚ 1938. jún. 8., jún. 21., szept. 6., okt. 26.

¹³⁰⁶ Varsányi Attila: Kászonyi Richárd. In: Hmv. tört. alm.

tésének és az alapos felvilágosító munka hiányának” okaként jellemezte az elmúlt választási vereségeket, hogy nem tudtak kormánypárti képviselőt küldeni a parlamentbe.¹³⁰⁸ A párt Szőrffy Sándor vezette helyi elnöksége ezt követően mindig a főispáni hivatal kistermében tartott hetente egyszer fogadóórát, amikor a vezetőséget a párttagok felkereshették kívánságaikkal, kérelmeikkel, ötleteikkel.¹³⁰⁹

Az első bécsi döntés¹³¹⁰ időszakának általános eufóriájában október 25-re értekezletre hívta össze a főispán a város intézőkörei, nőegyletei és egyházai képviselőit, a Felvidék népének megsegítésére munkabizottságot alakítottak Soós Istvánné elnökletével, gyűjtéseket szerveztek.¹³¹¹ A „Felvidék felszabadulása” alkalmával november 15-én díszközgyűlést tartottak,¹³¹² június 28-án, november 29-én és december 17-én pedig közgyűlésen szavaztak bizalmat a válságban lévő Imrédy-kormánynak.¹³¹³ A város helyzete továbbra sem volt rózsás, a december 23-ai rendkívüli közgyűlés nem szavazta meg a tisztviselőknek és városi alkalmazottaknak fizetendő karácsonyi segílyt.¹³¹⁴

1939 februárjában aztán Imrédy Béla ismét benyújtott lemondását a kormányzó már elfogadta, Teleki Pál alakított kormányt.¹³¹⁵ Mindez kihatással volt a főispáni karra is, március 13-ai hatállyal az 59 esztendő, helyi származású Simkó Elemér szegedi tiszti főügyész követte Kászonyit e tisztségben.¹³¹⁶ A hír osztatlan örömet okozott a városban: Simkó kinevezésével 1932 (Mokcsay Zoltán lemondása) után lett újra önálló főispánja Vásárhelynek, aki 1919–1920 zűrzavaros napjai (Szathmáry Tihamér) óta először volt helyi származású.¹³¹⁷ Kászonyi karrierje azonban nem bicsaklott meg: 1939. március 13-án mentették fel Csanád megyei és vásárhelyi tisztségéből, ekkortól 1941. augusztus 13-ig Bács-Bodrog vármegye és Baja város főispánja, 1942. február 11-ig már csak Baja, majd 1943. július 24-ig Háromszék vármegye főispánja. 1943. július 24-én Győr, Moson és Pozsony várme-

¹³⁰⁷ VÚ 1938. okt. 29., okt. 30., nov. 18.

¹³⁰⁸ VÚ 1938. ápr. 24.

¹³⁰⁹ VÚ 1938. máj. 17.

¹³¹⁰ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 95–96.

¹³¹¹ VRÚ 1938. okt. 19., okt. 26., okt. 27., okt. 30.

¹³¹² VRÚ 1938. nov. 12., nov. 16.

¹³¹³ VÚ 1938. jún. 29.; VRÚ 1938. nov. 30.; Népújság (a továbbiakban: NÚ), 1938. dec. 18.; Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 97–98.

¹³¹⁴ VRÚ 1938. dec. 24.

¹³¹⁵ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 98.

¹³¹⁶ OL BM Eln. ir. 1669/1939., 1703/1939.; CSML HL Közgy. jkv. 2/1939. (03. 28.); VRÚ 1939. márc. 14.; VÚ 1939. márc. 15.

¹³¹⁷ VRÚ 1939. márc. 15., márc. 16.

gye, valamint Győr város főispánjává nevezték ki, e tisztségeit a nyilas uralom kitöréséig, 1944. október 27-ig viselte.¹³¹⁸

Simkó Elemér főispánsága és a végjáték (1939–1944)

Későn megvalósult álom

Hódmezővásárhely városának az ide kinevezett főispánokkal szemben rendszeresen óhajtott, de korábban soha be nem teljesedett vágya volt, hogy egyrészt önálló főispánja legyen a városnak, akit nem terhelnek más törvényhatóság(ok) gondjai, másrészt pedig ez az önálló főispán legyen helyi születésű. Külön-külön mindkét kritériumnak megfelelt korábban egy-egy főispán, a két elvárást egy személyben azonban elsőként – és egyedülként – *Simkó Elemér* testesítette meg. Egyöntetűen Vásárhely fiaként emlegették az egykori jeles helyi tanító fiát még úgy is, hogy őt hivatali munkássága korábban már egyértelműen Szegedhez kötötte. A ragaszkodást híven kifejezte az is, hogy elődeivel ellentétben a helyi lapok főispáni kinevezésének minden egyes évfordulóján külön írásokban méltatták Simkó Elemért. Az öröm azonban nem lehetett teljes, hiszen kinevezésekor már érezhető volt az újabb világháború előszele, amely aztán alapjaiban határozta meg főispáni működése kereteit és lehetőségeit. Ennek ellenére igyekezett megfelelni az önálló főispánság követelte elvárásoknak: öt esztendő működése alatt a közgyűlések közel 95%-án jelen volt, rendszeresen megtartotta a számonkérő székeket és fogadóóráit.

Beiktatására 1939. március 28-án került sor, székfoglaló beszédét az újjászervezett kormánypárt, a Magyar Élet Pártja¹³¹⁹ politikai ideológiája hatotta át. „Erős hitű és szilárd akaratú diakónusa, megértést találó igehirdetője akarok lenni ebben a városban az álmódott, várt és bizonyosan eljövő nagy magyar egységnek, előmunkása az új Magyarország feltámasztását előkészítő nagy magyar munkástömegnek”. Hangsúlyozta a társadalmi egyensúly szükségességét, programjában szerepelt a kirívó társadalmi különbségek felszámolása, a város és a tanya életszínvonalának kiegyenlítése, az egészségügyi intézmények fejlesztése és a kisdédóvók napközi otthonná történő átszerve-

¹³¹⁸ CSML HL Közgy. jkv. 1/1939. (03. 28.); *Mudrák József*: i. m. 363., 368., 372–373., 392., 395.; VRÚ 1943. aug. 1., aug. 22.

¹³¹⁹ *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 99.

zése.¹³²⁰ Beiktatását követően az új főispán rögtön két nagy szemle-
utat tartott a városházi hivatalokban,¹³²¹ majd lelkes ünneplésekkel
tarkított ismerkedési körútra indult a városban: meglátogatta a kór-
házat és a Kokron-gyárat, gazdalátogató tanyai körutat tett, emel-
lett megfordult az Iparegyletben, a Baross Szövetségben, a pusztai
gazdák körében, Kalmár Zsigmond rostagyárában, a Stefánia Szövetség-
nél és a Csecsemővédő Intézetben.¹³²²

Simkó főispán egyik legelső döntésével változtatott a főispáni
titkári poszton: a főjegyzői hivatalhoz átkerült Pokomándy Gyula he-
lyett Darabos István aljegyzőt, tb. tanácsnokot bízták meg e tiszt-
séggel, Pokomándyné helyett pedig Jámbor Nagy Julianna városi díjno-
kot a főispáni kezelői és gépírói teendők ellátásával.¹³²³ Darabost
azonban júniusban egyéves próbaszolgálatra a belügyminisztériumba
rendelték, így helyette július 1-jétől Szabó Béla városi írnokot
bízta meg Simkó a főispáni titkári tisztséggel,¹³²⁴ Szabót pedig 1940-
ben Szőrfy Sándor György váltotta e poszton.¹³²⁵ A főispáni titkári
állás a háborús években ugródeszkanak is kiválóan megfelelt, lévén
1940-ben Pokomándy Gyulát és Darabos Istvánt is belügyminiszteri se-
gédtitkárrá nevezték ki, és hamarosan hasonló sorsra jutott a föld-
művelésügyi minisztériumba berendelt Szőrfy is, aki helyett 1942 áp-
rilisában Szabó Lajos városi adótiszt lett Simkó főispán titkárja.¹³²⁶

Simkó Elemér – tisztségéből kifolyólag – elnöke lett a városban
1939. március 6-án megalakult Magyar Élet Pártja nagyválasztmányá-
nak, pártja részéről tevőleges szerepe volt az országgyűlési válasz-
tások politikai előkészítésében és megnyerésében.¹³²⁷ Az 1939. május
28-ai választáson mindkét képviselői helyet (Temesváry Imre és Lé-
nárt János) az abszolút parlamenti többséget szerző MÉP nyerte, ami
egyúttal az 1910 óta rövid megszakításokkal képviselő Kun Béla par-
lamenti pályafutásának végét is jelentette.¹³²⁸

¹³²⁰ OL BM Eln. ir. 2124/1939.; CSML HL Közgy. jkv. 3/1939. (03. 28.); VRÚ 1939. márc. 28., márc. 29.; VÚ 1939. márc. 29.

¹³²¹ VRÚ 1939. márc. 31., ápr. 2.; VÚ 1939. márc. 31.

¹³²² VRÚ 1939. ápr. 22., ápr. 25., máj. 2., máj. 3., máj. 7., máj. 9.; VÚ 1939. ápr. 6., ápr. 19., ápr. 23., ápr. 25., máj. 2., máj. 4., máj. 7., máj. 9.

¹³²³ OL BM Eln. ir. 2303/1939., 3239/1939., 4665/1939.; CSML HL Főisp. ir. 118/1939., 339/1939.; VRÚ 1939. ápr. 2.; VÚ 1939. ápr. 2.

¹³²⁴ CSML HL Közgy. jkv. 126/1939. (06. 30.); CSML HL Főisp. ir. 118/1939., 339/1939.

¹³²⁵ OL BM Eln. ir. 271/1940.; CSML HL Főisp. ir. 195/1942.

¹³²⁶ CSML HL Közgy. jkv. 231-232/1940. (09. 14.), 10/1943. (03. 31.); CSML HL Főisp. ir. 195/1942.

¹³²⁷ VÚ 1939. márc. 7., ápr. 2.

¹³²⁸ Makó Imre: Temesváry Imre. In: Hmv. tört. alm. 91.

1940. március 14-én, majd június 17-én katasztrofális méretű belvizek árasztották el a város tóí részét, az épületek nagy része összedőlt, a többi pedig súlyosan megrongálódott. Áprilisban a főispán tanácsadó bizottságot alakított a belvízkárosult lakosság kár-igényeinek felmérésére és a segítségnyújtásra,¹³²⁹ majd a földművelésügyi miniszter 1940 novemberében Hódmezővásárhely, továbbá a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat egész területére kiterjedő hatáskörrel árvízvédelmi miniszteri biztostul küldte ki, Simkó a maga mellé vett szakértőkkel járta a veszélyeztetett helyeket, panasznapokat tartott és intézkedett a vízkárok elhárítása érdekében, szervezte a társadalmi segítségnyújtást. Kormánybiztosként a helyettese ifj. Csáky Lajos tiszti főügyész volt.¹³³⁰ E feladata alól a főispánt 1941 februárjában mentették fel, a sok esőzés miatt fokozódó veszélyre tekintettel új miniszteri biztost küldtek ki, Patonay Ignác miniszteri osztálytanácsos, vízépítési kerületi felügyelő személyében.¹³³¹

A kormány ugyanekkor a főispánt közellátási kormánybiztossá nevezte ki, a közellátási ügyeknek a város területén történő ellenőrzésére és irányítására.¹³³² E minőségében kérvényeket küldött, esetenként küldöttségeket vezetett a minisztériumba a város szükségleteinek kielégítése, a helyi készletek feloldása és a központi készletek kiutalása érdekében. A fontosabb közszükségleti cikkekre fokozatosan kiterjesztette a minimális szükséglet kielégítését szolgáló jegyrendszert (miután 1941. augusztus 9-étől csak jegyre lehetett kenyeret kapni, látványos megnyilvánulásként a helyi sajtó is tudósított *Tessék sorba állni!* címmel arról, ahogy a főispánt is beállították a sorba a Szent Antal utcai kenyérgyárosztó hivatalnál).¹³³³ 1942 nyarán

¹³²⁹ A bizottság elnöke Simkó Elemér főispán, hivatalból tagja volt Losonczy Endre tanácsnok, ifj. Csáky Lajos tiszti főügyész, Czákó Lajos tiszti főorvos, Gajdán Imre rendőr főtanácsos, valamint a mérnöki hivatal és a számvevőség egy-egy kijelölt tisztviselője, míg felkért tagjai: Bittó József bankigazgató, Karácsonyi Sándor Gazdasági Egyesületi alelnök, Kokovay Imre ny. bankigazgató, Kóti Lajos építőmester, vitéz Kovács András törvényhatósági bizottsági tag, vitéz Lénárt János országgyűlési képviselő, Matók Imre kőműves vállalkozó és Tóth János malomtulajdonos. CSML HL Főisp. ir. Szám nélkül, 1941.

¹³³⁰ CSML HL Kisgy. jkv. 354/1940. (07. 18.); VRÚ 1940. ápr. 14., ápr. 17., máj. 26., jún. 6., jún. 19., nov. 17., nov. 21., nov. 27., nov. 30., dec. 25., 1941. jan. 8., jan. 12.

¹³³¹ *Makó Imre*: Simkó Elemér. In: Hmv. tört. alm. 212.

¹³³² VRÚ 1941. jan. 28.

¹³³³ VRÚ 1941. febr. 16., febr. 20., febr. 26., máj. 29., jún. 5., jún. 7., jún. 8., jún. 15., jún. 22., jún. 25., jún. 26., jún. 27., júl. 2., júl. 10., júl. 13., júl. 17., júl. 25., aug. 7., aug. 10., aug. 13., aug. 15., szept. 6., szept. 7., okt. 2., okt. 10., okt. 17., okt. 18., okt. 19., okt. 28., okt. 31., nov. 13., nov. 30., dec. 30., 1942. jan. 29., jún. 14., júl. 12., júl. 14., okt. 4., okt. 8., okt. 25., okt. 30., okt. 31., nov. 22., nov. 25., dec. 1., dec. 4., dec. 13., dec. 22., 1943. febr. 28., júl. 15., szept. 7., szept. 8., okt. 8., okt. 10., okt. 12., okt. 13.,

a főispán rendszeresen ülésező közellátási bizottságot is szervezett a városban, melynek elnöke is ő lett.¹³³⁴ A közellátási feladatok olymértékben igénybe vették a főispáni hivatal kapacitását, hogy az ügyeket egy személyben ellátni már nem tudó Szabó Lajos titkár mellé 1942 októberében kirendelték kisegítő munkaerőnek egyéb városi hivatalokból Molnár Terézt és Mónus Istvánt is.¹³³⁵ A háború folyamán – politikai ellenőrző szerepének erősödésével – egyre inkább a főispáni hivatal határozta meg a helyi lapok irányvonalát is, azokat a háborús propaganda eszközévé téve.¹³³⁶

Eleinte a nőmozgalmak, később a játékonyság számtalan területén a főispán felesége is aktív szerepet vállalt Hódmezővásárhely társadalmi életében. Mokcsay Zoltán után újra főispáni család irányítása alatt látta el a vásárhelyi Kisrongyos Akció játékonysági feladatát, ebben Simkó Elemér felesége játszott döntő szerepet. A kormánytámogatás mellett helyi gyűjtésekkel és adományok révén igyekeztek meleg ruhákat juttatni az egyre nagyobb számban rászoruló óvodás és iskolás gyermekeknek.¹³³⁷ A Simkó család elköltözése után a Kisrongyos Akcióval kapcsolatos ügyeket a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége (MANSz) Hódmezővásárhelyi Fiókja vette át.¹³³⁸

Simkó Elemér volt az első vásárhelyi főispán, aki szolgálati céljaira a város által használatra biztosított, erősen lestrapált állapotban lévő Ford gépjármű mellett saját személygépkocsit, egy négyéves, négyülékes, hathengeres Mercedes Benz típusú autót használt. Közúti forgalomban való használatának 1941. április közepén kelt engedélyezési kérelmében a főispán előadta, hogy ezt a gépjárművet veszi igénybe hivatalos céljaira a kormányzatára bízott város bel- és hatalmas kiterjedésű külterületén, emellett rendszeresen kell vele Szegedre és a fővárosba utaznia, illetve közellátási kormánybiztosi teendői ellátásához is nélkülözhetetlen a jármű.¹³³⁹

A Teleki Pál öngyilkosságát követően hivatalba lépett Bárdossy-kormány, majd az 1942-ben kormányra került Kállay-kabinet is bizalmáról biztosította Simkó főispánt, tisztségéből csak az ország német megszállását követően, 1944. április 26-án mentették fel saját ké-

okt. 15., okt. 19., okt. 24., okt. 27., okt. 31., nov. 17., nov. 24., dec. 3., dec. 12., 1944. febr. 6., márc. 21., ápr. 4.

¹³³⁴ VRÚ 1942. aug. 9., aug. 15., szept. 24., 1943. nov. 10.

¹³³⁵ CSML HL Főisp. ir. 22/1943.

¹³³⁶ Makó Imre: Simkó Elemér. In: Hmv. tört. alm. 212-213.

¹³³⁷ VRÚ 1941. febr. 4., márc. 15., ápr. 6., okt. 8., okt. 14., okt. 17., okt. 29., dec. 20., dec. 23., 1942. jan. 3., febr. 19., márc. 14., 1943. febr. 2., nov. 25.

¹³³⁸ CSML HL Közgy. jkv. 150/1944. (06. 26.); VRÚ 1944. jún. 8.

relmére.¹³⁴⁰ Érdemeit a felmentése után két nappal megtartott évnegyedes városi közgyűlésen jegyzőkönyvbe iktatták, ugyanakkor „nagy lelkesedéssel” vették tudomásul Endrey Béla polgármester főispáni kinevezését. Simkó búcsúlevelét Nagy Gábor főjegyző olvasta fel.¹³⁴¹

Simkó Elemér előbb visszaköltözött Szegedre, majd a front előtt Budapestre ment. 1945 nyarán egy magánfeljelentés főispánként elkövetett népellenes büntetettel vádolta meg, Simkó felkutatására a nép-bíróság nyomozólevelet bocsátott ki. A beszerzett információk szerint a rendőrség azt hitte, a nyugalmazott főispán rokonaihoz menekült Olaszországba, majd onnan tovább az Egyesült Államokba; valójában feleségével a Békés megyei Kunágotán húzták meg magukat, Simkó ott élt egészen 1968-ban bekövetkezett haláláig.¹³⁴²

Polgármesterből főispán

Az ország német megszállása után kinevezett Sztójay-kormány¹³⁴³ belügyminisztere, Jaross Andor előterjesztésére Simkó utódja a polgármesteri teendőket 1936 óta ellátó, időközben az Imrédy-féle politikai irányvonal felé hajló Endrey Béla lett, kinevezésére 1944. április 26-án került sor.¹³⁴⁴ Endrey már korábban, 1943. december 27-től 1944. február 1-jéig is ellátta a főispáni és közellátási kormánybiztosi teendőket, az akkor szabadságát Budapesten és Mátraházán töltő Simkó helyetteseként,¹³⁴⁵ vásárhelyi főispáni megbízatása azonban csak rövid ideig tartott (egyetlen közgyűlés fért pl. csak bele, június 26-án), miközben 1944. május 13-án Baja város főispánjává is kinevezték.¹³⁴⁶ Endrey bevallottan nem akart főispán lenni: egyik polgármesteri hivatalos útjáról este hazatérve szembesítette családját a „meglepő hírrel”; Endrey szavai szerint gyakorlatilag „parancsnak engedelmeskedett”, amikor elvállalta a posztot.¹³⁴⁷ Polgármesteri utódját, a ceglédi Sárkány Gyulát az 1942. évi XXII. tc. 3. §-a, a

¹³³⁹ CSML HL Főisp. ir. 171/1941., 582/1941., 480/1942.

¹³⁴⁰ CSML HL Főisp. ir. 173/1944.; Makó Imre: Simkó Elemér. In: Hmv. tört. alm. 212-213.; VRÚ 1941. ápr. 6., 1942. márc. 12., 1944. ápr. 30.

¹³⁴¹ NÚ 1944. ápr. 28.

¹³⁴² Makó Imre: Simkó Elemér. In: Hmv. tört. alm. 213.; VRÚ 1944. máj. 7.

¹³⁴³ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 215-217.

¹³⁴⁴ CSML HL Főisp. ir. 229/1944.; Mudrák József: i. m. 395.; NÚ 1944. ápr. 27.; VRÚ 1944. ápr. 28., ápr. 30.

¹³⁴⁵ CSML HL Főisp. ir. 504/1943.; VRÚ 1943. dec. 29., 1944. jan. 23.

¹³⁴⁶ Mudrák József: i. m. 392.; VRÚ 1944. máj. 21., jún. 11.

¹³⁴⁷ NÚ 1944. ápr. 27.

tisztviselők kinevezési rendszerének életbe léptetése alapján Jaross Andor belügyminiszter nevezte ki posztjára 1944. június 1-jén.¹³⁴⁸

Endrey főispán vásárhelyi beiktatására 1944. május 11-én került sor, az ünnepi aktust a helyi sajtó „az új magyar élet hitvallása és fogadalomtétele” kitétellel értékelte. Reggel sor került a szokásos református és római katolikus istentiszteletekre, majd a díszközgyűlésen elnöklő Bereczk Pál polgármester-helyettes köszöntötte „a tisztelet és a szeretet szavaival” az évtizedek óta a város szolgálatában álló új főispánt. Az eskü letétele utáni székfoglalóban a főispán ismét utalt rá: „a megbízást nem kerestem, de munkás magyar lélekkel vállaltam”. A korszellem áthatotta beszédét: a nemzet stabil és egységes, aki ezt az egységet meg akarná bontani, az szembe találná magát „az új magyar életet rég sóvárgó nemzettel, és tudom, elsöpörné a magyarok Istenének szent haragja”. Endrey külön kihangsúlyozta, hogy pártpolitikával sohasem foglalkozott, így nem ez fogja irányítani főispáni működése során sem. Minden egyéni és pártérdeket alá kell rendelni „a magyar jelennek”, most nem beszélni, politikailag kritizálni kell, hanem haladni a kitűzött úton, dolgozni és cselekedni: a szebb jövőért mindenkinek még több áldozatot kell vállalnia. A tisztikar nevében Nagy Gábor főjegyző köszöntötte, majd Lénárt János országgyűlési képviselő üdvözölte a főispánt, aki a küldöttségeket fogadta a díszközgyűlés után, végül a Fekete Sasban elköltött ebéd zárta a napot. A megszokott koreográfia szerint ez volt az utolsó főispáni beiktatás Hódmezővásárhely történetében.¹³⁴⁹

Endrey az elődje által is fizetett évi 800 P bér fejében beköltözött a városházi főispáni lakásba,¹³⁵⁰ a kisgyűlés rendkívüli ülésén pedig „az Ő személye iránti megbecsülés és iránta érzett szeretet kinyilvánítása céljából” felajánlottak személyes használatára egy általa kiválasztott kocsit a város fogatai közül.¹³⁵¹ Endrey azonban másfajta kocsiban is gondolkodott: a Vásárhely és Baja közti ingázás okán május 27-én azt kérte Somsich Béla miniszteri titkártól, hogy az általa használt jármű (a város tulajdonában lévő Adler típusú kocs) helyett „egy zsidóktól átvett, jó gumikkal ellátott személyautót” bocsássanak rendelkezésére. Igénylését azonban elutasították,

¹³⁴⁸ CSML HL Közgy. jkv. 138/1944. (06. 26.); CSML HL Kisgy. jkv. 209/1944. (06. 24.); Makó Imre: Sárkány Gyula. In: Hmv. tört. alm. 146.

¹³⁴⁹ NÚ 1944. máj. 11.; VRÚ 1944. máj. 12., máj. 14.

¹³⁵⁰ CSML HL Kisgy. jkv. 276/1944. (06. 24.); CSML HL Főisp. ir. 238/1944., 240/1944.; VRÚ 1944. máj. 20.

¹³⁵¹ CSML HL Főisp. ir. 186/1944.

lévén „a zsidótulajdonból igénybevett gépkocsik polgári szervek részére rendelkezésre nem bocsáthatók”.¹³⁵²

Rövid főispáni időszakának egyik kulcskérdése a vásárhelyi zsidó gettó felállításának ügye volt. Eredetileg a Kálvin tér környékére tervezték a gettót, azonban az ott élő módos gazdák addig tiltakoztak a terv ellen a főispánnál, mígnem annak megvalósítására időhiányában már nem kerülhetett sor.¹³⁵³ Mindez utóbb olyan romantikus színben tüntette fel a vásárhelyi városvezetést – nem elsősorban a főispánt, inkább Bereczk Pál polgármester-helyettest –, amely szerint szándékosan szabotálták a gettó felállítást, valójában a tiltakozás söpörte el az ötletet, az annak megvalósítására hajló vezetésnek pedig nem volt másik elképzelése a helyszínt illetően. Endrey Bélát végül 1944. szeptember 5-én bajai stalluma meghagyásával mentették fel a vásárhelyi főispáni tisztség viselése alól.¹³⁵⁴

A „gettósító főispán” Vásárhely élén

Az 1944. augusztus 29-én hivatalba lépett Lakatos-kormány¹³⁵⁵ belügyminiszterének előterjesztésére Horthy Miklós kormányzó szeptember 5-ei hatállyal Hódmezővásárhely főispánjává Magyary-Kossa Aladárt nevezte ki, akit egyúttal felmentett addigi állásából, Szeged főispáni tisztségéből.¹³⁵⁶ Az ország hadműveleti területnek nyilvánított részein időközben kivételes közigazgatási szabályok léptek életbe, a törvényhatósági közgyűlés hatáskörének felfüggesztése okán a város nem tarthatott főispáni installációt, az ekkoriban kinevezett főispánok Bonczos Miklós belügyminiszter kezébe tették le esküjüket. A Szegeden „gettósító főispánként” elhíresült Magyary-Kossa szeptember 11-én vette át vásárhelyi megbízatását, családjával azonban továbbra is Szegeden lakott.¹³⁵⁷

A vásárhelyi városháza közgyűlési termében szeptember 15-én ünnepélyesen búcsúztatták a Baja főispáni székébe távozó Endrey Bélát, és egyúttal üdvözölték utódját. Magyary-Kossa az erők összefogásának és a végső győzelemig való kitartásnak a szükségességét hangoztatta.

¹³⁵² CSML HL Főisp. ir. 223/1944.

¹³⁵³ VRÚ 1944. máj. 3., máj. 4., máj. 5., máj. 7., máj. 9., máj. 16., máj. 17., máj. 18., máj. 24., máj. 27., máj. 28., máj. 31., jún. 1., jún. 6.

¹³⁵⁴ Makó Imre: Endrey Béla. In: Hmv. tört. alm. 145.; VRÚ 1944. szept. 7., szept. 17.

¹³⁵⁵ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 220.

¹³⁵⁶ Mudrák József: i. m. 395., 401.; VRÚ 1944. szept. 7., szept. 8., szept. 17.

¹³⁵⁷ VRÚ 1944. szept. 12.

„Törhetetlen hittel hiszek élet-halál harcunk győzelmes befejezésében” – jelentette ki hallgatósága előtt. „Mindent a háború szolgálatába” – hirdette, mivel „a Kárpátok védő falát is nagy és vad-indulatú ellenség döngeti, amely betörni készül a magyar rónaságra”. De szólni kényszerült a súlyos belső helyzetről, az anyaghiányról, munkaeszközhiányról és a nagy munkaerő-hiányról is.¹³⁵⁸

Főispánként ő is ellátta a közellátási kormánybiztosi teendőket, első intézkedése – a „zsidók anyagi és vagyoni kérdéseinek megoldására” kinevezett kormánybiztos utasítására – a lezárt zsidó üzletek áru- és anyagkészletének értékesítésére irányult.¹³⁵⁹ Egyúttal megkezdte látogató szemléit a városházi hivatalokban, az állami hivataloknál, az egyházaknál és testületeknél.¹³⁶⁰

Az előrenyomuló szovjet csapatok szeptember 24-ére érték el a Hódmezővásárhellyel közvetlenül határos Földeák községet, a térségbe szállított 23. honvéd tartalék hadosztály parancsnoka, vitéz Deseő Gusztáv vezérőrnagy a város területére aznaptól katonai közigazgatást léptetett életbe. A főispán és Sárkány Gyula polgármester szeptember 27-én személyesen mondott köszönetet a tábornoknak a közvetlen veszély elhárításáért, majd 28-án és 29-én a református és a római katolikus temetőkben részt vettek az elesett magyar hősök és polgári áldozatok temetésén.¹³⁶¹ A kiürítés elrendelésével a polgári hatóságok, sok más civil személlyel együtt, még 1944. október 8-a, azaz az oroszok bejövetele előtt elhagyták Hódmezővásárhelyt.¹³⁶² Ekkor ért véget Magyary-Kossa Aladár vásárhelyi főispáni tevékenysége is, egyúttal a hódmezővásárhelyi főispánság történetének ún. polgári korszaka, ugyanis a következő főispán már egy egészen más világot képviselt, egy egészen más korban.

¹³⁵⁸ VRU, 1944. szept. 16.

¹³⁵⁹ VRÚ 1944. szept. 17.

¹³⁶⁰ VRÚ 1944. szept. 23.

¹³⁶¹ VRÚ 1944. szept. 29.

¹³⁶² MAKÓ Imre: Magyary-Kossa Aladár = Hmv. tört. alm. 217-218.

UTÓHANG

A kommunista főispán (1945–1950)

Várostanács alakítása

A vásárhelyi közigazgatás történetével több könyvében és tanulmányában foglalkozó Antal Tamás találóan jegyzi meg, hogy a város törvényhatósági korszaka valójában 1944 novemberében véget ért,¹³⁶³ az utána következő időszak ugyan a régi struktúrát szinte teljes egészében fenntartotta, de már egészen más tartalommal töltötte azt meg. Bár 1944 októbere után az előző rendszert szinte teljesen megtagadták, tisztviselőit általában még akkor sem vették vissza városi alkalmazásba, ha az igazolási eljárás során az arra illetékes bizottság nem talált problémát náluk; a régi közigazgatási intézmények (törvényhatósági bizottság, közgyűlés, közigazgatási bizottság, kisgyűlés, igazoló választmány, kijelölő bizottság és választmány, számonkérő szék) új összetételű tagsággal változatlanul élt tovább.

A Vörös Hadsereg 1944. október 8-ai bevonulása előtt a város főispánja és polgármestere egyaránt elhagyta Hódmezővásárhelyt. Október 10-én Takács Ferenc javaslatára a pártonkívüli Kiss Pál tűzoltóparancsnokot választották polgármesterré, illetve ahogy maga Kiss fogalmazott: „az orosz katonai parancsnokság mint rangidős tisztviselőt a közigazgatás teendőivel engem bízott meg”, holott a tisztséget „álmában sem kereste”. Az első egy hónap lefolyásáról az 1944. november 11-ére összehívott rendkívüli közgyűlésen számolt be a polgármester: a rend és a közbiztonság megőrzését tekintette fő feladatának, közigazgatási téren pedig a hivatali ügyosztályok újjászervezését, hiszen a vezető tisztviselők zöme elmenekült, így az itt maradt hivatalnokokat kellett magasabb pozíciókba helyezni.¹³⁶⁴

1944. október 23-án Kiss Pál többpárti, hattagú várostanácsot hozott létre, melyben a Magyar Kommunista Pártot Oláh Mihály és Karácsonyi Ferenc, a Szociáldemokrata Pártot Takács Ferenc és Posztós Sándor, a Független Kisgazdapártot pedig Karácsonyi Sándor és Csáki Máté képviselte, 1945 áprilisában pedig a Nemzeti Parasztpárt is delegálhatott 2 tagot a várostanácsba. A várostanács hatáskörét a kis-

¹³⁶³ Antal Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). 48–50.

gyűlésével azonos értelemben határozták meg, azzal a meghagyással, hogy halaszthatatlan esetekben egyéb ügyekkel is foglalkozhat. Amennyiben azonban a kisgyűlés hatáskörét túllépve határozná, köteles jelentést tenni a törvényhatósági bizottságnak, egyúttal annak jóváhagyását is meg kell kérnie.¹³⁶⁵

Miután a várostanács javaslatára Hódmezővásárhely törvényhatósági bizottsága 1944. november 11-ei ülésén feloszlatta önmagát, felhatalmazta Kiss Pál polgármestert, hogy „a város területén működő demokratikus pártok megbízott tagjaiból” szervezzen új törvényhatósági bizottságot. A kommunisták, a szociáldemokraták és a kisgazdák egyaránt 20-20 tagot küldhettek az új bizottságba, amelynek hivatalból csak a polgármester lehetett a tagja, a szakszerűség alapján pedig senki. A városi főtitkárviselők tanácskozási joggal, de szavazati jog nélkül vehettek részt az üléseken. Főispán híján a polgármester lett a közgyűlés elnöke, megbízatása addig szólt, „amíg helyre nem áll az ország alkotmányos élete”.¹³⁶⁶ A pártok élhettek a bizottsági tagok visszahívásának, s helyettük új tagok behívásának lehetőségével, 1945 áprilisában pedig a törvényhatósági bizottságot kiegészítették a Nemzeti Parasztpárt 14 képviselőjével.¹³⁶⁷ A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt hódmezővásárhelyi szervezete a baloldali blokkal szembeni egyre gyakoribb pártvillongások eredményeként 1946 novemberében úgy döntött, hogy kivonul a koalícióból, visszahívja a párt által delegált összes törvényhatósági, közigazgatási, termelési, szak- és albizottsági tagot, valamint Dékány József polgármester-helyettest.¹³⁶⁸

Az új törvényhatósági bizottság (melynek először voltak női tagjai, Fekete Mária, Tóth Imréné és Posztós Jusztina személyében) első közgyűlésére november 28-án került sor, melyen napirend előtt a pártok vezérszónokai (Oláh Mihály, Takács Ferenc és Karácsonyi Sándor) tartottak hosszabb üdvözlőbeszégeket.¹³⁶⁹ Mivel Kiss Pál a köz-

¹³⁶⁴ CSML HL Közgy. jkv. Napirend előtti beszéd, 1944. (11. 11.); *Herczeg Mihály*: Kiss Pál. In: Hmv. tört. alm. 148-149.

¹³⁶⁵ CSML HL Közgy. jkv. 1/1944. (11. 11.) A korábbi rendszertől való elhatárolódás jeleként a szovjet csapatok bevonulása utáni első közgyűlésen újrakezdték a határozatok számozását; 4/1945. (04. 28.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 49.

¹³⁶⁶ CSML HL Közgy. jkv. 2/1944. (11. 11.), 3/1944. (11. 28.), 27/1945. (06. 23.); *Antal Tamás*: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919-1944). 49-50.; *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 231.

¹³⁶⁷ CSML HL Közgy. jkv. 4/1945. (04. 28.)

¹³⁶⁸ CSML HL Közgy. jkv. 352-353/1946. (12. 06.); CSML HL Főisp. biz. ir. 91/1946., 650/1946.

¹³⁶⁹ CSML HL Közgy. jkv. Napirend előtt, 1944. (11. 28.)

gyűlés jóváhagyásától tette függővé a polgármesteri poszt további elvállalását, a bizottsági tagok megerősítették pozíciójában a városvezetőt.¹³⁷⁰ Hasonlóképp erősítették meg a várostanácsot is, „mint a városigazgatásnak a polgármester által életrehívott és a törvényhatósági bizottság jogelődje által megerősített intézőszervét”.¹³⁷¹ A pártközi értekezletek megállapodásai alapján a törvényhatóság kisgyűlését, közigazgatási bizottságát, igazoló választmányát, kijelölő bizottságát, számonkérő székét, valamint szakbizottságait (statisztikai, jogügyi, építészeti és szépészeti, pénzügyi, lótenyésztési, közkórházi, nyugdíjügyi, számbíráló, színügyi, gyermekvédő telep-, közegészségügyi és gyámpénztári évnegyedes vizsgálatra kiküldött bizottság, ez kiegészült az 1946 júniusában felállított állattenyésztési bizottsággal) végül 1945 júniusában alakították újra.¹³⁷²

Kiss Pál polgármester 1947. április 3-án nyugdíjba vonult,¹³⁷³ székét azonban hónapokig nem tudták betölteni, a belügyminiszter július végén adott csak szóbeli engedélyt rá. Ekkor a törvényhatóság Tamás Béla ceglédi főjegyzőt helyettesítette be „további intézkedésig” a tisztségre.¹³⁷⁴ Tamás 1948 áprilisában mondott le tisztségéről, május 18-tól a kommunista párt egyik vezéralakja, Oláh Mihály töltötte be a posztot a törvényhatósági időszak lezárultáig, akinek tiszteletére május 25-én külön díszközgyűlést is összehívtak.¹³⁷⁵

Karácsonyi Ferenc főispánsága

1945. január 1-jén az Ideiglenes Kormány 23/1945. M.E. számú rendeletével *Karácsonyi Ferencet* nevezte ki Csongrád vármegye, Szeged szabad királyi város és Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város főispánjává, egyúttal megbízta e törvényhatóságok közellátási kormánybiztosi feladatainak ellátásával is.¹³⁷⁶ (Szegedi tisztségéből a belügyminiszter saját kérelmére – mivel azt „ellátni fizikailag szinte képtelen vagyok” – mentette fel Karácsonyt 1945. szeptember

¹³⁷⁰ CSML HL Közgy. jkv. 4/1944. (11. 28.)

¹³⁷¹ CSML HL Közgy. jkv. 5/1944. (11. 28.)

¹³⁷² CSML HL Közgy. jkv. 29-34/1945. (06. 23.), 157/1946. (06. 21.), 400/1946. (12. 28.)

¹³⁷³ CSML HL Közgy. jkv. 7/1947. (03. 28.)

¹³⁷⁴ CSML HL Közgy. jkv. 203/1947. (07. 25.); CSML HL Kisgy. jkv. 223/1947. (07. 25.); CSML HL Főisp. ir. 293/1947.

¹³⁷⁵ CSML HL Közgy. jkv. 90-91/1948. (05. 25.), 193/1948. (07. 06.); CSML HL Kisgy. jkv. 131-132/1948. (05. 25.), 225/1948. (07. 06.); CSML HL Főisp. biz. ir. 70/1948., 92/1948.; CSML HL Főisp. ir. 222/1948.

¹³⁷⁶ CSML HL Közgy. jkv. 1/1945. (01. 23.); Vásárhely Népe (a továbbiakban: VN), 1945. jan. 16.

26-án.¹³⁷⁷) Nagy Ferenc kormányának 1947. májusi lemondása után Karácsonyi rendelkezésre bocsátotta főispáni állásait, mivel azonban Csongrád megye főispánsága továbbra is a kommunista párté maradt, a Dinnyés-kormány belügyminisztere, Rajk László az ősszel megerősítette mind Csongrád megyei, mind hódmezővásárhelyi tisztségében, ezzel eldőlt az is, hogy Vásárhely továbbra sem kap önálló főispánt.¹³⁷⁸ Karácsonyit két tisztsége meghagyása mellett 1948. március 8-tól május 14-ig ideiglenesen megbízták Csanád vármegye főispáni teendőinek ellátásával is.¹³⁷⁹ Havi teljes főispáni illetménye 1949 októberében összesen 2317 Ft 75 fillér volt, ebből 901 Ft járt a Csongrád megyei főispáni tisztt után, 639 Ft 75 fillér volt összesen a második törvényhatósága után járó összege, a képviseleti átalánya és a családi pótléka, emellett 560 Ft útiátalányt és 217 Ft illetménykiegészítést kapott, valamint Karácsonyi Ferenc is élvezhette az elődeinek is járó éves vasúti bérletjegyet.¹³⁸⁰

A két polgárit végzett, ácsmesterséget kitanult Karácsonyi 1918-ban a Nemzetőrség, 1919-ben a Vörösőrség tagja, 1922-ben lépett be a Szociáldemokrata Pártba, 1935-ben a helyi szociáldemokrata pártszervezet titkárává választották. Több éven át tagja volt a város törvényhatósági bizottságának, melynek ülésein az 1930-as években – hozzászólásai és magatartása miatt – gyakran kellett a sértés vétsége miatt büntetést fizetnie, ráadásul általában éppen a főispánt sértegette. A német megszállást követően néhány hónapra internálták, szabadulása után 1944 októberében részt vett a kommunista párt megalapításában. Tagja lett a várostanácsnak, majd az új törvényhatósági bizottságnak is, miközben megbízást kapott a polgárőrség megszervezésére is. A kommunista párt tagjaként választották be az 1944 decemberében összeült Ideiglenes Nemzetgyűlésbe.¹³⁸¹

A főispáni hatáskör az elmúlt időszakhoz képest nem változott meg alapvetően. A belügyminiszter 4382/1945. Eln. sz. rendelete alapján továbbra is az önkormányzati testületek felügyeletét és ellenőrzését látta el a kormány megbízásából. A főispánt a belügyminiszter előterjesztésére az államfő nevezte ki, illetve mozdíthatta

¹³⁷⁷ CSML HL Főisp. biz. ir. 37/1945.; CSML HL Főisp. ir. 865/1945.

¹³⁷⁸ CSML HL Főisp. biz. ir. 66/1947.; CSML HL Közgy. jkv. 284/1947. (12. 11.); CSML HL Kisgy. jkv. 304/1947. (12. 11.); Vásárhelyi Független Újság (a továbbiakban: VFÚ), 1947. okt. 30.; Alföldi Újság (a továbbiakban: AÚ), 1947. nov. 6.

¹³⁷⁹ CSML HL Főisp. biz. ir. 97/1948., 104/1948., 107/1948.; AÚ 1948. márc. 27.

¹³⁸⁰ CSML HL Főisp. biz. ir. 49/1949.; CSML HL Főisp. ir. 48/1949.

¹³⁸¹ Herczeg Mihály: Karácsonyi Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 219.; CSML HL Főisp. ir. 14/1945., 88/1946.

el. Felügyeleti és ellenőrzési jogköre változatlanul megmaradt, a számonkérő széken keresztül ellenőrizte a hivatalok működését. Csongrád megyei megbízatása dacára a Vásárhelyen élő Karácsonyi rendszeresen részt vett a helyi közgyűléseken, melyek közel háromnegyedét ő vezette. Új elemként jelent meg, hogy a főispánok jogosultak voltak felügyelni a rendőrhatalóság működését, és óvást emelni az állami vagy egyéb közérdekkel szembenállónak talált intézkedésekkel kapcsolatban. Amennyiben óvásuk dacára sem történt előrelépés, akkor a belügyminiszterhez intézhettek megoldási javaslatot.¹³⁸²

Szintén újdonságként a főispán köteles volt törvényhatósága közállapotairól a „közigazgatás fokozottabb ellenőrzése” címén minden hónap 15. napjáig részletes tájékoztató jelentést tenni a belügyminiszternek, ezek Hódmezővásárhelyen gyakran a polgármesterrel közösen összeállított jelentések voltak.¹³⁸³ 1948 februárjában a miniszter külön rendelkezett a jelentések beosztásáról, így külön kellett írni a törvényhatóság politikai, társadalmi és gazdasági helyzetéről, valamint a közigazgatás kérdéseiről, háztartása helyzetéről, a hároméves terv állásáról és az ún. egyéb ügyekről.¹³⁸⁴

1946 januárjában pedig már a Magyar Kommunista Párt Közigazgatási Osztálya is arra hívta fel a főispánt, hogy „eddig végzett munkájáról és jövőbeni terveiről” havonta részletes jelentést küldjön be hozzájuk,¹³⁸⁵ azaz az ellenőrzés és a jelentési kötelezettség kétirányú lett, immár nemcsak a kinevező miniszter, hanem a kommunista párt felé is fennállt. E jelentésekben különös gondot fordított a főispán a helyi pártviszonyok elemzésére, az egyes pártok rendezvényeinek ismertetésére. 1948 januárjában – mivel több főispán késve, vagy egyáltalán nem küldte be a jelentést – újból felhívták rá a figyelmüket azzal a megkötéssel, hogy ne a belügyminisztériumnak egyébként is postázott anyag másolatát küldjék meg a pártnak, hanem készítsenek önálló jelentést, külön kihangsúlyozva az elvégzett pártmunkájukat, a kormányprogram megvalósításának helyzetét, vala-

¹³⁸² CSML HL Főisp. ir. 551/1945.

¹³⁸³ CSML HL Főisp. ir. 551/1945., 650/1946., 21/1947., 58/1947., 95/1947., 131/1947., 176/1947., 232/1947., 262/1947., 316/1947., 383/1947., 426/1947., 446/1947., 10/1948., 107/1948., 660/1948., 171/1949., 481/1949., 516/1949.; CSML HL Főisp. biz. ir. 97/1947., 38/1948., 56/1948., 140/1948., 146/1948., 156/1948., 172/1948., 1/1950., 5/1950., 13/1950.

¹³⁸⁴ CSML HL Főisp. ir. 93/1948.

¹³⁸⁵ CSML HL Főisp. ir. 551/1945.; CSML HL Főisp. biz. ir. 4/1946., 21/1947., 40/1947., 53/1947., 73/1947., 81/1947., 93/1947., 103/1947., 111/1947., 116/1947.; 4/1948., 21/1948., 38/1948., 56/1948., 109/1948., 122/1948., 140/1948., 156/1948., 175/1948., 1/1949.

mint hogy miként állnak a hároméves terv feladataival.¹³⁸⁶ Karácsonyi mindezeken túl nemcsak arra figyelt oda, hogy a hivatalnokok kötelességüket mindig maradéktalanul teljesítsék (ennek érdekében hétköznapi estig, és még ünnepnapokon is hivatali ügyeletet tartatott), de főispánként még azt is megszabta, hogy a köz szolgálatában és meghatalmazásával működő tisztviselők a hivatalos helyiségekben mellőzzék a pártköszöntések („Barátság!”, „Szabadság!”) alkalmazását.¹³⁸⁷

Karácsonyi Ferenc főispáni titkárként Gábor Dezső városi tanácsnokot alkalmazta, a főispáni hivatal altisztjeként pedig 1945 elejétől Simon Tamás működött. Egy év múlva a főispáni hivatal személynét Gábor Dezső tanácsnok-titkár, Salgó László adótiszt, Oláh Anna kezelő, Vörös Ilona ideiglenes alkalmazott, Kádár Mihály városi altiszt és özv. Tóth Sándorné takarítónő alkotta, 1947-ben pedig már Salgó volt a főispáni titkár, akit ezen a poszton 1948-ban Sillye Béla tanácsnok váltott. Az ügyintézéshez Karácsonyi igényt tartott főispáni autóra is, amit Csongrád vármegye biztosított a részére, s amelyhez rendszeresen sofőr is járt: Vásárhelyen előbb ideiglenesen, később Láda Ernő személyében már állandósult főispáni gépkocsivezetői tisztséggént.¹³⁸⁸ 1946 januárjában a pénzügyminisztérium körrendeletben értesítette a főispánt, hogy ezentúl – a szentesi államépítészeti hivattal kötött megállapodás alapján – állami fenntartású gépkocsi áll majd lakhelyén, Hódmezővásárhelyen hivatalos utazásaihoz rendelkezésére, 1947-től pedig a belügyminisztérium által rendelkezésére bocsátott Opel személygépkocsit használta a főispán.¹³⁸⁹

A formákon alapvetően nem változtattak, így Karácsonyi főispánt is díszközgyűlésen iktatták be hivatalába 1945. január 23-án, az ünnepélyes ceremóniákat (istentiszteletek, küldöttségek fogadása, díszebéd) ellenben mellőzték. Kiss Pál polgármester üdvözölte a résztvevőket, közölte, hogy a *Magyar Közlöny* 1945. január 1-jén megjelent 1. számában közzétett rendelettel új főispánja van a városnak. A kinevezési leirat ugyan nem érkezett meg – az illetékes hely közlése szerint elküldték a kormány székhelyéről, Debrecenből, de valószínűleg forgalmi akadályok miatt még nem futott be Hódmezővásárhelyre –, küldöttséget menesztettek Karácsonyiért, aki „hosszan-

¹³⁸⁶ CSML HL Főisp. biz. ir. 2/1948.

¹³⁸⁷ CSML HL Főisp. ir. 216/1945., 751/1945., 891/1945.

¹³⁸⁸ CSML HL Főisp. ir. 224/1945., 251/1945., 826/1945., 963/1945., 119/1946., 260/1947., 233/1948.; CSML HL Közgy. jkv. 95/1945. (10. 03.); CSML HL Kisgy. jkv. 28/1945. (09. 01.)

¹³⁸⁹ CSML HL Főisp. ir. 16/1946., 299/1946.; CSML HL Főisp. biz. ir. 40/1948.

tartó lelkes éljenzés és viharos taps közepette” vonult be a terembe. Eskü gyanánt ún. fogadalmat tett, amely a következőképp hangzott: „Én, Karácsonyi Ferenc, Csongrád vármegye, Szeged szabad királyi város és Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város főispánja, becsületemre és lelkiismeretemre fogadom, hogy Magyarország alkotmányához, az Ideiglenes Nemzetgyűléshez és az Ideiglenes Nemzetgyűlés által választott Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz hű leszek. Magyarország törvényeit, törvényes szokásait, az Ideiglenes Nemzetgyűlés határozatait, az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeleteit megtartom, hivatali előljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen, a nép érdekeinek szem előtt tartásával teljesítem”.¹³⁹⁰ A főispán az 1946. február 1-jén kikiáltott Magyar Köztársaságra március 16-án tette le az esküt a fővárosban, Szekeres János belügyi államtitkár kezébe.¹³⁹¹ Miután pedig a „népi demokrácia kormánya”, azaz Dobi István kabinetje 1949 júliusában mind Csongrád megyei, mind vásárhelyi főispáni tisztségében megerősítette,¹³⁹² Karácsonyi harmadik esküjét immár a Magyar Népköztársaságra tette le 1949. november 15-én Dobi István, a Minisztertanács elnöke előtt.¹³⁹³

Az új főispánt beiktatásakor előbb a polgármester, majd Márton Árpád református elnöklelkész, végül Nagy Zoltán, Csanád vármegye főispánja és Mátéffy László, Csongrád vármegye alispánja köszöntötte. Karácsonyi Ferenc beszédében megemléltette: „valamikor a vármegye kétszer örült: amikor jött a főispán, és amikor ment”, érkezésekor annak ellenére örültek a mindenkori főispánnak, hogy általában nem is ismerték. Ez az ő esetében nem következhet be, mivel Hódmezővásárhelyen különösen, de a megyében is elég jól ismerik régóta. Szólt a háborúról, a romokból felépülő demokratikus Magyarországról, az elmúlt kor uralkodó osztályainak felelősségéről. Közölte, hogy „ad-

¹³⁹⁰ CSML HL Közgy. jkv. 1/1945. (01. 23.)

¹³⁹¹ Gergely Jenő-Izsák Lajos: i. m. 243-244.; CSML HL Főisp. biz. ir. 25/1946. Az eskü szövege: „Én, Karácsonyi Ferenc, esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre, hogy a Magyar Köztársasághoz és annak alkotmányához hű leszek, Magyarország törvényeit, törvényes szokásait és a kormány rendeleteit megtartom, hivatali előljáróimnak engedelmeskedem, a hivatali titkot megőrzöm és hivatali kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen, a nép érdekeinek szem előtt tartásával teljesítem. Isten engem úgy segítse!”

¹³⁹² VN 1949. júl. 10.

¹³⁹³ CSML HL Főisp. ir. 493/1949. Az eskü szövege: „Én, Karácsonyi Ferenc, esküszöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és alkotmányához hű leszek, az Alkotmányt és az alkotmányos jogszabályokat megtartom, a hivatali titkot megőrzöm, tisztemben híven, lelkiismeretesen, a dolgozó nép érdekeinek megfelelően járok el, és minden igyekezetemmel azon leszek, hogy a Magyar Népköztársaság megerősödését és fejlődését előmozdítsam.”

dig, míg itt nagybirtok van, ne várjunk rendszerváltozást, a dolgozók, verejttékezők ne várjanak jobb sorsot. Az első teendője a nemzeti kormánynak, hogy a magyar nagybirtokot odaadja azoknak, akik azt megmunkálják s öntözzék végre a magyar proletárok verejttékükkel a saját földjüket". Azokra a jobbágyivadékokra, dolgozókra, munkásokra, iparosokra, kereskedőkre és tisztviselőkre kíván támaszkodni, akik hajlandóak velük együtt felépíteni a romokból az országot, „a dőzsölőkre, az élőködőkre, vagy könnyen és szépen munka nélkül élőkre semmi szükség nincs”. „Nekem, mint főispánnak nemcsak az ajtóm, hanem a szívem is nyitva fog állni mindazok részére, akik dolgoznak. De viszont nem tudom elfogadni azt a régi felfogást, hogy valaki földtulajdonos, háztulajdonos, vagy éppen tőkepénzes. Szerintem foglalkozás a föld megművelése, a ház felépítése, de nem foglalkozás annak birtoklása.”¹³⁹⁴

Karácsonyi főispán első interjújában az egyszerű és gyors közigazgatás mellett tette le a voksát,¹³⁹⁵ ezzel párhuzamosan – a közigazgatás „horthysta” elemektől való megtisztítása jegyében – erőteljesen élt azon főispáni jogával, hogy ő nevezhette ki az egyes törvényhatósági hivatalnokokat (pl. a két polgármester-helyettest, az árvaszéki ülnököket, aljegyzőket, a főlevéltárnokot), másokat pedig ő bocsáthatott el.¹³⁹⁶ 1945. március 29-én Pusztaszeren Karácsonyi főispán verte le a földosztás első karóját Pallavicini örgróf egykori földjén, mivel Nagy Imre földművelésügyi miniszter autójának gumidefektje miatt késve érkezett.¹³⁹⁷ Közellátási kormánybiztosként népszerűtlen feladatokat kellett ellátnia: jóvátétel, terménybeszolgáltatás, a munkanélküliség kezelése, segélyezések, házhelyelosztások stb., de Karácsonyira hárult a hároméves terv bevezetése is.¹³⁹⁸ Ugyanakkor igyekezett folytatni elődei jótékonysági tevékenységét, így 1945-ben főispáni akcióként indult a szegények őszi segélyezése,¹³⁹⁹ de indított gyűjtést a téli nyomor enyhítésére is.¹⁴⁰⁰

Főispánsága alatt igyekezett harcolni a város egészének érdekében, így pl. a Közlekedési Minisztériumban képviselte a rég óhajtott gazdasági kisvasút kiépítésének ügyét. (Ez sok elődjének szív-

¹³⁹⁴ CSML HL Közgy. jkv. 1/1945. (01. 23.); VN 1945. jan. 25.

¹³⁹⁵ VN 1945. jan. 19.

¹³⁹⁶ CSML HL Főisp. ir. 285/1945.

¹³⁹⁷ VN 1945. ápr. 1.; *Gergely Jenő-Izsák Lajos*: i. m. 280-283.

¹³⁹⁸ VN 1947. máj. 6.; AÚ 1947. máj. 23.; *Független Újság*, 1947. aug. 6.; CSML HL Főisp. ir. 49/1949., 183/1949.

¹³⁹⁹ AÚ 1945. okt. 13.

¹⁴⁰⁰ AÚ 1945. nov. 24.

ügye volt, leginkább Szathmáry Tihamérnak, aki főispánsága utáni nyugdíjas évei zömét a kisvasút ügyének szentelte, mindhiába.) Végül ugyanis Gerő Ernő kereskedelem- és közlekedésügyi miniszter csak Tótkomlós és Békéssámson között vélte megvalósíthatónak a vasutat, Vásárhely így kimaradt belőle.¹⁴⁰¹

Karácsonyi Ferenc főispáni működését jelentős részben közellátási teendői kötötték le, legalább olyan nagymértékben, mint Simkó Elemérét a világháború alatt. A Független Kisgazdapárt helyi szervezete már 1946 elején megállapította, hogy Csongrád megye és Hódmezővásárhely város közellátási teendőit egyszerre ellátni képtelenség, ennek alapján önálló vásárhelyi főispán kinevezését követelték, mindhiába.¹⁴⁰² Közellátási kormánybiztosként ugyan előbb azt ígérte, hogy eltörli a beszolgáltatást, 1946 decemberében már fenyegető hangú közleményt adott ki, miszerint a legszigorúbb intézkedéseket helyezi kilátásba azok ellen, akik nem tesznek eleget – az egyre fokozódó – beszolgáltatási kötelezettségeiknek. Emiatt aztán a helyi ellenzék támadásainak kereszttüzebe került, megvádolták azzal, hogy több mint 1000 vagon gabonát fordított csereáruk beszerzésére, illetve egyes minisztériumoknak nagy mennyiségű vaját juttatott.¹⁴⁰³

Számonkérő széket Hódmezővásárhely utolsó főispánja 1945 után rendszeresen tartott a város ügyosztályainál és hivatalainál, utoljára 1949. november 15–25. között, ezeken általában minden rendben talált.¹⁴⁰⁴ Gond inkább a vizsgálat elnevezésével volt, ugyanis Szálasi Ferenc nyilas uralma a Nemzeti Számonkérő Szék nevű intézménnyel igyekezett gyilkosságait törvényesíteni.¹⁴⁰⁵ Ezért a belügyminiszter 1949 áprilisában akként rendelkezett, hogy a tisztviselőkből összeállított, és a közgyűlés által választott két taggal kiegészített számonkérő szék bizottságként és bizottság néven végezze a jövőben működését, a negatív felhangú számonkérő szék elnevezést a későbbiekben mellőzni kell.¹⁴⁰⁶

A Magyar Dolgozók Pártja egyre erőteljesebb térfoglalásával párhuzamosan szorult mindinkább háttérbe Vásárhelyen a főispáni tisztség jelentősége, ami – ismerve Karácsonyi kommunista párti múltját és elfogadottságát – nem a személynek, inkább a kiüresedő

¹⁴⁰¹ *Herczeg Mihály*: Karácsonyi Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 219–220.

¹⁴⁰² VFÚ 1946. márc. 1.

¹⁴⁰³ VFÚ 1946. aug. 27., aug. 28.; VN 1946. aug. 29.

¹⁴⁰⁴ CSML HL Főisp. ir. 5250-1-2/1950.

¹⁴⁰⁵ *Gergely Jenő – Izsák Lajos*: i. m. 223.

¹⁴⁰⁶ CSML HL Főisp. ir. 187/1949.

tisztségnek szolt. 1949. december 20-án díszközgyűlésen ünnepelték Sztálin 70. születésnapját, 1950. április 3-án pedig a felszabadulás ötödik évfordulóját. Karácsonyi főispánt a változó idők jeleként előbb 1949-ben a Magyar-Szovjet Baráti Társaság elnökévé választották, majd február 14-én Külsőerzsébeten termelőszövetkezeti csoportot neveztek el róla.¹⁴⁰⁷ Karácsonyi Ferenc főispáni megbízatása, egyúttal a főispánságok magyarországi története a tanácsrendszer bevezetésével (1950. évi I. törvény a helyi tanácsokról) párhuzamosan, 1950. március 16-án ért véget,¹⁴⁰⁸ az átállás azonban nem volt azonnali, Hódmezővásárhely törvényhatósága ezt követően még hat közgyűlést tartott, de már mindet Oláh Mihály polgármester elnökletével. A Karácsonyi főispán elnökletével lezajlott utolsó vásárhelyi közgyűlésre 1950. március 7-én került sor.

1950 tavaszán véget ért Hódmezővásárhely törvényhatósági joggal felruházott város, és vele együtt a vásárhelyi főispánság 77 éves története. A közel nyolc évtized alatt összesen 24 főispán működött különböző jogcímenek, a legtovább, közel 12 évig Kállay Albert és 7 esztendeig Cicatricis Lajos, a legrövidebb ideig pedig a kilenc napot kormánybiztosként töltő Jócsák Kálmán, valamint a bő egy hónapig főispán Magyary-Kossa Aladár. A vásárhelyi főispánok száma – összehasonlítva más szabad királyi és törvényhatósági jogú városokkal – komoly fluktuációt jelent. Kilenc olyan város adatait összehasonlítva, ahol 1873 és 1944 között folyamatosan működött a törvényhatóság, Vásárhely az utolsó előtti helyet foglalja el 23 főispánjával, csak a vele egyidőben létesített bajai törvényhatóság „fogyasztott el” több főispánt, szám szerint 24-et. A legjobb ebben az összevetésben Kecskemét 14 és Szeged 15 főispánja, e városokat Pécs (16), Sopron (17), Székesfehérvár (18), Győr (20) és Debrecen (21) követi.

A törvényhatósági korszak Hódmezővásárhelye nem véletlenül érezte úgy, hogy a helyi főispánság mostohagyermeké csupán az éppen soros kormányzatnak, általában ugyanis valamelyik környékbeli törvényhatóság „filiájaként” működött: ritkának számított, ha valaki csak Hódmezővásárhely főispánjaként fungált kinevezése teljes időszakában. Mokcsay Zoltán és Simkó Elemér öt, Thoroczkay Viktor há-

¹⁴⁰⁷ VN 1949. febr. 22., máj. 27., júl. 14., aug. 7., aug. 26., szept. 16. A Karácsonyi Ferenc Tszcs-t még abban az évben átkeresztelték Ságvári Endre Tszcs-re, Ságvári Tsz néven 1977 végéig működött. Vö.: Varsányi Attila: Hódmezővásárhelyi mezőgazdasági termelőszövetkezetek, 1948–1990. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2005. Szerk. Varsányi Attila. Hódmezővásárhely-Budapest, 2006. 280–281.

¹⁴⁰⁸ Herczeg Mihály: Karácsonyi Ferenc. In: Hmv. tört. alm. 219–220.

rom, Spilka Antal két évig, Kun Béla kormánybiztos négy hónapig, Magyary-Kossa egy hónapig csak vásárhelyi főispán volt. A többiek esetében a törvényhatóság mindig osztózni volt kénytelen másokkal, s általában a rövidebbet húzta eme összevetésben. A „közös főispánságok” tekintetében Szeged város (25 közös esztendő öt főispánnal) és Csongrád vármegye (24 év nyolc főispánnal) áll az élen, de közösködött Vásárhely Békés megyével (öt év két főispánnal), Csanád megyével (két év két főispánnal) és Zemplén megyével (3 közös hónap Kozma György kinevezése idején); míg a városok közül Szabadkával (hat év Kállay Albert alatt), Kecskeméttel (2 év Dáni Ferenc idején) és Bajával (3 hónap Endrey Béla alatt).

RÖVIDÍTÉSEK

Acsev	Arad-Csanádi Egyesült Vasutak
AÚ	Alföldi Újság
aug.	Augusztus
ápr.	Április
biz.	Bizalmas
BM, B.M.	Belügyminisztérium
cs.	Császári
CSML HL	Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára
db	Darab
dec.	December
DMKE	Délvidéki Magyar Közművelődési Egyesület
dr.	Doktor
eln.	Elnöki
é. n.	Év nélkül
febr.	Február
Főisp.	Főispáni
Főszerk.	Főszerkesztő
Ft	Forint
H.-M.-Vásárhely	Hódmezővásárhely
HMV	Hód-Mező-Vásárhely, utóbb Hódmezővásárhely (újság)
Hmv. tört.	Hódmezővásárhely története
Hmv. tört. alm.	Hódmezővásárhely Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja 1873-1950
i. m.	Idézett mű
id.	Idős, idősebb
ifj.	Ifjú, ifjabb
ir.	Iratok, iratai
jan.	Január
jkv.	Jegyzőkönyv
júl.	Július
jún.	Június
K	Korona
kb.	Körülbelül
kir.	Királyi
Kisgy.	Kisgyűlési
km	Kilométer
Közgy.	Közgyűlési
kr	Krajcár
ld.	Lásd
m. kir.	Magyar királyi
MANSz	Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége
máj.	Május
márc.	Március
M.E.	Miniszterelnöki
MÉP	Magyar Élet Pártja
MN	Magyar Nemzetőr
MTI	Magyar Távirati Iroda
NEP	Nemzeti Egység Pártja
nov.	November
NÚ	Népújság
okt.	Október
OL	(Magyar) Országos Levéltár
OTI	Országos Társadalombiztosítási Intézet
P	Pengő
pl.	Például
Rt.	Résztvénytársaság
stb.	Satöbbi
sz.	Szám, számú
sz. kir.	Szabad királyi
szept.	Szeptember
Szerk.	Szerkesztette, szerkesztő

Tan.	Tanácsi
tb.	Tiszteletbeli
tc., t.c.	Törvénycikk
Tsz	Termelőszövetkezet
Tszcs	Termelőszövetkezeti csoport
u.	Utca
ún.	Úgynevezett
VDCsMMT	Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből
VE	Vásárhelyi Ellenzék
VFÚ	Vásárhelyi Független Újság
VH	Vásárhelyi Híradó
VHp	Vásárhelyi Hírlap
VK	Vásárhelyi Közlöny
VMÚ	Vásárhelyi Munkás Újság
VN	Vásárhely Népe
VNó	Vásárhelyi Napló
Vö.	Vesd össze
VRÚ	Vásárhelyi Reggeli Újság
VÚ	Vásárhelyi Újság
VV	Vásárhely és Vidéke

FELHASZNÁLT IRODALOM

19. századi magyar történelem, 1790–1918. Szerk. GERGELY András. Budapest, é. n.

A Belügyminisztériumi Levéltár 1867–1945 (1949). Repertórium. Összeáll. SZINAI Miklós. Budapest, 1973. (Levéltári leltárak, 58.)

ANTAL Tamás: Hódmezővásárhely szervezési és működési szabályzatának ügye a két világháború között. Szeged, 2010. (Kézirat)

ANTAL Tamás: Hódmezővásárhely törvényhatósága (1919–1944). Fejezetek a magyar városigazgatás történetéből. Szeged, 2010. (Dél-Alföldi Évszázadok 27.)

BLAZOVICH László: Az önálló városi jog elnyerése. In: Vásárhelyi Tanulmányok IV. Hódmezővásárhely, 1974.

BÖLÖNY József: Magyarország kormányai 1848–1992. Budapest, 1992.

Csanád vármegye tíz évvel Trianon után. Összeáll. VERMES Ernő. Gyula, 1929.

CSIZMADIA Andor: A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a táncsrendszer létrejöttéig. Budapest, 1976.

CSORBA László: A tizenkilencedik század története. (Magyar századok) Budapest, 2000.

Életrajzi kislexikon. Szerk. BÍRÓ József. Hódmezővásárhely, 1974.

FEJÉRVÁRY József: Vásárhely főispánjai. Hódmezővásárhely, é. n. (Kézirat)

FEJÉRVÁRY József: Vásárhely története családok tükrében. Hódmezővásárhely, 1929.

FÉL Edit: Népviselet. Budapest, 1962.

FÖLDVÁRI László: Ábrai Károly polgármester pere. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve, 2000. Hódmezővásárhely-Budapest, 2001.

GAÁL Endre: A hódmezővásárhelyi munkásmozgalom története, 1917–1919. március 21. Szeged, 1961.

GERGELY Jenő – IZSÁK Lajos: A huszadik század története. (Magyar Századok) Budapest, 2000.

HABERMANN Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez. Szeged, 1992. (Tanulmányok Csongrád megye történetéből, XIX.)

HALMÁGYI Pál: Csanád és Torontál vármegyék tisztségviselői 1779–1944. In: A Makói Múzeum füzetek, 100. Makó, 2001.

HÉJJA Julianna Erika: Békés vármegye archontológiája (1699) 1715–1950: Főispánok és alispánok. Gyula, 2002. (Közlemények Békés megye és környéke történetéből, 8.)

A helytörténetírás levéltári forrásai II. 1848–1944. Szerk. KOMORÓCZY György. Debrecen, 1972. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei, 4.)

Hódmezővásárhely története I: A legrégibb időktől a polgári forradalomig. Főszerk. NAGY István. Hódmezővásárhely, 1984.

Hódmezővásárhely története II/1-2: A polgári forradalomtól az őszirózsás forradalomig, 1848-1918. Főszerk. SZABÓ Ferenc. Hódmezővásárhely, 1993.

Hódmezővásárhely történeti kronológiája. Összeáll. SZABÓ Gábor, BORUS Gábor és KŐSZEGFALVI Ferenc. Szeged, 2003.

Hódmezővásárhely Törvényhatósági Jogú Város történeti almanachja 1873-1950: Országgyűlési, nemzetgyűlési képviselők, felsőházi tagok, polgármesterek, főispánok. Szerk. KOVÁCS István. Hódmezővásárhely, 2003.

Hódmezővásárhely város levéltára 1691-1950. Szerk. KRUSZSLICZ István Gábor. Szeged, 1994. (A Csongrád Megyei Levéltár kiadványai - Segédletek, IV.)

Hódmezővásárhelyi életrajzi lexikon. Szerk. KŐSZEGFALVI Ferenc és BORUS Gábor. Szeged, 2002.

Jeles vásárhelyiek: Életrajzgyűjtemény. Összeáll. KŐSZEGFALVI Ferenc. Hódmezővásárhely, 1993. (Vásárhelyi Téka, 2.)

JÓNÁS Károly: Pártpanoptikum: 35 választás, 256 párt Magyarországon 1848-1990. Budapest, 1990.

KEMPELEN Béla: Családkönyv I. Nemes családok, polgárcsaládok. Budapest, 1940.

KOZMA György: A leveldi Kozma-család története. Budapest, 1940.

KRUSZSLICZ István Gábor: Adatok a hódmezővásárhelyi városigazgatás történetéhez. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIV. Szeged, 1989.

KRUSZSLICZ István Gábor: Százhusz éve, a szegedi „nagyvíz” idején épült Hódmezővásárhely árvízvédelmi téglafala. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve, 1999. Hódmezővásárhely-Budapest, 2000.

KULINYI Zsigmond: Szeged újkora. Szeged, 1901.

LÁSZLÓ Jenő: A forradalom története Hódmezővásárhelyen. Hódmezővásárhely, 1924.

LUKÁCS György: Életem és kortársaim. Budapest, é.n. [1936].

Magyar életrajzi lexikon. Főszerk. KENYERES Ágnes. Budapest, 1967.

Magyar politikai lexikon (Magyar politikusok), 1914-1929. Szerk. T. BOROS László. Budapest, é.n. (1929).

Magyarország története 1918-1990. Egyetemi tankönyv. Szerk. PÖLÖSKEI Ferenc, GERGELY Jenő, IZSÁK Lajos. Budapest, é. n.

A magyarországi polgári államrendszerek. Szerk.: PÖLÖSKEI Ferenc és RÁNKI György. Budapest, 1981.

MAKÓ Imre: Életünket és vérünket! Az első világháború hódmezővásárhelyi áldozatai. Hódmezővásárhely, 2004.

MAKÓ Imre: Hódmezővásárhely díszpolgárai 1944 előtt. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve, 2003. Hódmezővásárhely-Budapest, 2004.

MAKÓ Imre - KATONA Lajos: A második világháború és a fasizmus hódmezővásárhelyi áldozatai. Hódmezővásárhely, 1991.

MUDRÁK József: Magyarország főispánjai 1867–1944. In: Fejedelmek, forradalmak, vasutak: Tanulmányok Erdély történetéből. Szerk. TAKÁCS Péter. Debrecen, 2000. (Erdélytörténeti könyvek, 3.)

A munkásmozgalom Csongrád megyei harcosainak életrajzi lexikona. Főszerk. ANTALFFY György. Szeged, 1987.

NAGY Iván: Magyarország családi címerekkel és nemzékrendi táblákkal. Pest, 1860.

ORMOS Mária: Egy magyar médiavezér: Kozma Miklós. 1–2. kötet. Budapest, 2000.

ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, 2000.

SARLÓS Béla: Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében. Budapest, 1976.

SCHLETT István: A „munkáskérdés” és a szocializmus a magyar politikai gondolkodásban 1848–1906. Budapest, 1987.

Százéves a hódmezővásárhelyi városháza. Szerk. KRUSZLICH István Gábor, KOVÁCS István és SZIGETI János. Hódmezővásárhely, 1994. (Vásárhelyi Téka, 4.)

Szeged. Szerk. KISS Ferenc, TONELLI Sándor és Sz. SZIGETHY Vilmos. Budapest, 1927. (Magyar városok monográfiája, 1.)

Szeged története 3/2. Szerk. GAÁL Endre. Szeged, 1991.

Szeged története 4: 1919–1944. Szerk. SERFŐZŐ Lajos. Szeged, 1994.

SZEREMLEI Sámuel: Hód-Mező-Vásárhely története V. Hódmezővásárhely, 1913.

SZLUHA Márton: Nyitra vármegye nemes családjai I. Budapest, 2003.

Tanulmányok Hajdúszoboszló történetéből. Szerk. GAZDAG István. Hajdúszoboszló, 1979.

Tisza Lajos és udvara Szegeden. Fény- és árnyképek. Írta: egy ismeretlen. Budapest, 1880.

VARSÁNYI Attila: Hódmezővásárhelyi mezőgazdasági termelőszövetkezetek, 1948–1990. In: A hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság évkönyve 2005. Hódmezővásárhely–Budapest, 2006.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből: A Csongrád megyei munkásmozgalom, 1868–1917. Szerk. GAÁL Endre. Szeged, 1980.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből: A Csongrád megyei munkásmozgalom, 1917–1919. augusztus 1. Szerk. GAÁL Endre. Szeged, 1969.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből: A Csongrád megyei munkásmozgalom, 1919. augusztus 1. – 1944. október 10. Szerk. SERFŐZŐ Lajos. Szeged, 1977.

VIDA István: Az Ideiglenes Nemzetgyűlés Almanachja, 1944–1945. Budapest, 1994.

VÖRÖS Károly: A polgári kori magyar törvényhatósági közigazgatás. Budapest, 1956.

FORRÁSOK

Levéltári irategyüttesek

Csongrád Megyei Levéltár Hódmezővásárhelyi Levéltára:

Hódmezővásárhely város főispánjának iratai (IV. B. 1401.), 1873–1944 (Bizalmas iratok, Általános iratok, Közellátási kormánybiztosi iratok)

Hódmezővásárhely város főispánjának iratai (XXI. 501.), 1945–1950 (Bizalmas iratok, Általános iratok, Közellátási kormánybiztosi iratok)

Hódmezővásárhely Város Törvényhatósági Bizottságának iratai (IV. B. 1402.), 1872–1944 (Közgyűlési jegyzőkönyvek, Közgyűlési iratok, Kisgyűlési jegyzőkönyvek, Állandó Bíráló Választmány iratai)

Hódmezővásárhely Város Törvényhatósági Bizottságának iratai (XXI. 502.), 1945–1950 (Közgyűlési jegyzőkönyvek, Kisgyűlési jegyzőkönyvek)

Hódmezővásárhely Város Igazoló Választmányának iratai (IV. B. 1404.), 1882–1944 (Iratok, Névjegyzékek)

Hódmezővásárhely Város Törvényhatósági Bizottsága Igazoló Választmányának iratai (XXI. 522.) 1946–1948

Hódmezővásárhely Város Tanácsának iratai (IV. B. 1405.), (1870–) 1872–1929 (–1939) (Tanácsülési jegyzőkönyvek, Közigazgatási iratok)

Hódmezővásárhely város polgármesterének, 1930-tól Polgármesteri Hivatalának iratai (IV. B. 1406.), (1869–) 1872–1944 (–1949) (Elnöki iratok, Közigazgatási iratok)

Hódmezővásárhely Város Polgármesteri Hivatalának (Tanácsának) iratai (XXI. 504.), (1914–) 1945–1950 (–1966) (Elnöki iratok, Általános közigazgatási iratok, A 3 és 5 éves terv iratai, Elnöki bizalmas iratok)

Hódmezővásárhely Város Közigazgatási Bizottságának iratai (IV. B. 1423.), 1876–1944 (–1947) (Jegyzőkönyvek, Iratok)

Hódmezővásárhely Város Közigazgatási Bizottságának iratai (XXI. 518.), 1945–1950

Hódmezővásárhely Város Nemzeti Tanácsának iratai (IV. B. 1429.), 1918–1919

Hódmezővásárhely Város Számonkérőszékének iratai (IV. B. 1435.), 1903–1943

Hódmezővásárhely Város Számonkérőszékének iratai (XXI. 521.), 1945–1947

A Hódmezővásárhelyi 1904. évi Ipari és Mezőgazdasági Kiállítás iratai (IV. B. 1437.), 1902–1905

A Szántó Kovács János-féle agrárszocialista mozgalommal kapcsolatos iratok levéltári gyűjteménye (XV. 43.), 1872–1906

A hódmezővásárhelyi megszálló román katonai parancsnokság iratainak gyűjteménye (XV. 72.), 1919–1920

Hódmezővásárhely Város Földműves-, Munkás- és Katonatanácsának iratai (XVI. 53.), 1919

Hódmezővásárhely Város Direktóriumának iratai (XVI. 56.), 1919

A Hódmezővásárhelyi Nemzeti Bizottság iratai (XVII. 1.), 1945–1950

A Hódmezővásárhelyi I. sz. Igazoló Bizottság iratai (XVII. 405.), 1945–1946

A Hódmezővásárhelyi II. sz. Igazoló Bizottság iratai (XVII. 406.), 1945–1946

A Hódmezővásárhelyi III. sz. Igazoló Bizottság iratai (XVII. 407.), 1945–1947

Hódmezővásárhely Város Várostanácsának iratai (XXI. 525.), 1944–1945

Magyar Országos Levéltár:

A Belügyminisztériumi Levéltár iratai (Elnöki iratok /K 148/, Általános iratok /K 150/), 1867–1945 (–1949)

Sajtóforrások

Alföldi Újság (napilap, 1945–1948)

Független Újság (napilap, 1947–1949)

Heti Lapok a helyi társadalom köréből (hetilap, 1880–1881)

Hódmezővásárhely, előtte: Hód-Mező-Vásárhely (hetilap, 1871–1892, hetente kétszer megjelenő lap, 1893–1903, hetente háromszor megjelenő lap, 1904–1911, napilap, 1911–1918)

Magyar Nemzetőr (napilap, 1918–1922)

Népújság (napilap, 1936–1944)

Vásárhely és Vidéke (hetilap, 1883–1892, hetente kétszer megjelenő lap, 1893–1903, hetente háromszor megjelenő lap, 1904–1906 és 1911–1912, napilap, 1906–1910)

Vásárhely Népe (napilap, 1944–1949)

Vásárhelyi Ellenzék (napilap, 1904–1905)

Vásárhelyi Friss Újság (napilap, 1928–1936)

Vásárhelyi Független Újság (napilap, 1946–1947)

Vásárhelyi Híradó (hetilap, 1878–1879)

Vásárhelyi Híradó (hetente kétszer megjelenő lap, 1900–1902, napilap, 1902–1906)

Vásárhelyi Hírlap (hetente kétszer megjelenő lap, 1894–1896)

Vásárhelyi Közlöny (hetilap, 1869–1886)

Vásárhelyi Munkás Újság (hetilap, majd hetente kétszer megjelenő lap, 1919)

Vásárhelyi Napló (napilap, 1898–1899)

Vásárhelyi Reggeli Újság (napilap, 1905–1944)

Vásárhelyi Újság (napilap, 1921–1939)

Viharsarok (napilap, 1949–1950)

FÜGGELÉK

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY FŐISPÁNJAI:

Dáni Ferenc: 1873. május 20. – 1880. február 10. (Beiktatásának időpontja: 1873. június 15.)
kiszombori Rónay Lajos: 1881. január 28. – 1886. december 16. (Beiktatása: 1881. március 8.)
nagykállói Kállay Albert: 1886. december 16. – 1898. június 12. (Beiktatása: 1887. január 24.)
torockószentgyörgyi báró Thoroczkay Viktor: 1898. június 12. – 1901. július 30. (Beiktatása: 1898. július 7.)
erzsébetvárosi Lukács György: 1901. július 30. – 1905. június 18. (Beiktatása: 1901. szeptember 5.)
Nagy Mihály: 1905. december 25. – 1906. április 19. (Beiktatása: 1906. február 19.)
felsőalmási Fábry Sándor: 1906. október 9. – 1907. július 12. (Beiktatása: 1906. november 5.)
Spilka Antal: 1908. március 2. – 1910. február 17. (Beiktatása: 1908. április 9.)
dezseri Cicatricis Lajos: 1910. március 6. – 1917. június 14. (Beiktatása: 1910. március 23.)
neczpáli Justh János: 1917. július 7. – 1918. november 23. (Beiktatása: 1917. július 30.)
Kun Béla kormánybiztos főispán: 1918. november 23. – 1919. március 13. (Beiktatása nem volt)
Jócsák Kálmán kormánybiztos főispán: 1919. március 13. – 1919. március 22. (Beiktatása nem volt)
Medveczky Imre mb. főispán: 1919. május 7. – 1919. július 16. (Beiktatása nem volt)
erdőszádi Szathmáry Tihamér kormánybiztos főispán: 1919. október 6. – 1920. augusztus 24. (Beiktatása nem volt)
ányási Temesváry Géza: 1920. augusztus 24. – 1924. január 8. (Beiktatása: 1920. szeptember 22.)
Aigner Károly: 1924. január 8. – 1927. február 24. (Beiktatása: 1924. április 6.)
csepelyi és mokcsai Mokcsay Zoltán: 1927. február 24. – 1932. november 5. (Beiktatása: 1927. március 24.)
alsótakáchi Farkas Béla: 1932. november 5. – 1935. május 22. (Beiktatása: 1932. december 14.)
leveldi Kozma György: 1935. május 22. – 1938. március 18. (Beiktatása: 1935. június 8.)
nagykászonyi Kászonyi Richárd: 1938. március 18. – 1939. március 13. (Beiktatása: 1938. március 29.)
Simkó Elemér: 1939. március 13. – 1944. április 26. (Beiktatása: 1939. március 28.)
Endrey Béla: 1944. április 27. – 1944. szeptember 5. (Beiktatása: 1944. május 11.)
nagysarlói Magyary-Kossa Aladár: 1944. szeptember 5. – 1944. október 8. (Beiktatása nem volt)
Karácsonyi Ferenc: 1945. január 1. – 1950. március 16. (Beiktatása: 1945. január 23.)

Főispáni titkárok: Gidófalvy Pál (1927–1936), Pokomándy Gyula (1936–1939), Darabos István (1939), Szabó Béla (1939–1940), Szórfy Sándor György (1940–1942), Szabó Lajos (1942–1944), Gábor Dezső (1945–1947), Salgó László (1947–1948), Sillye Béla (1948–1950).

A FŐISPÁNHOZ KÖTHETŐ VÁLASZTMÁNYOK, BIZOTTSÁGOK:

Igazoló választmány:

1873. október: Kossa László elnök, Gosztonyi Sándor, Ember István, Csúri József (a főispán által kinevezett tagok), Ábrai Károly, Nagy András János, Bereczk Pál, Czuczai János, id. Szamecz András (a közgyűlés által választott tagok).

1874–1876: Szomor Imre elnök, Nagy András János, Lukács Ferenc, Balogi Soma (a főispán által kinevezett tagok), Papy József, Moldvai István, Csótó Nagy István, Kristó Sándor, Gojdár Sámuel (a közgyűlés által választott tagok). A főispán elnöknek eredetileg Kovács Ferencet, egyik tagnak pedig Szabó Mihályt jelölte, de ők nem fogadták el a tisztséget, helyükre Szomor Imre és Nagy András János került. 1876-ban a városból egyaránt elköltözött Szomor Imre elnök és Papy József helyére a főispán elnöknek Kossa Lászlót nevezte ki, a közgyűlés pedig tagnak Garzó Imrét választotta meg.

1877: Kossa László elnök, Nagy András János, Lukács Ferenc, Balogi Soma (a főispán által kinevezett tagok), Moldvai István, Csótó Nagy István, Tóth Márton, Kovács József, Ballabás Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1878: Kossa László elnök, Nagy András János, Garzó Imre, Balogi Soma (a főispán által kinevezett tagok), Moldvai István, Csótó Nagy István, Tóth Márton, Kovács József, Ballabás Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1879: Kossa László elnök, Nagy András János, Lukács Ferenc, Balogi Soma (a főispán által kinevezett tagok), Tóth Márton, Pokomándy István, Csótó Nagy István, Kovács József, Ballabás Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1880: Kossa László elnök, Técsi József, Hainiss József, Czuczai János (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Bartha Mihály, K. Hódi János, Zsarkó Péter, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1881: Kossa László elnök, Técsi József, Hainiss József, Czuczai János (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Bartha Mihály, K. Hódi János, Zsarkó Péter, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1882: Kossa László elnök, Técsi József, Hainiss József, Czuczai János (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Bartha Mihály, K. Hódi János, Zsarkó Péter, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1883: Kossa László elnök, Hainiss József, Czuczai János, Miklovicz Bálint (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Tárkány Szűcs Mihály, Zsarkó Sándor, Zsarkó Péter, K. Hódi János (a közgyűlés által választott tagok).

1884: Kossa László elnök, Hainiss József, Czuczai János, Miklovicz Bálint (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Tárkány Szűcs Mihály, K. Hódi János, Zsarkó Péter, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1885: Kossa László elnök, Hainiss József, Czuczai János, Miklovicz Bálint (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, K. Hódi János, Kis Kenéz Péter, Török Péter, Zsarkó Péter (a közgyűlés által választott tagok).

1886: Kovács Ferenc elnök, Czuczai János, Hainiss József, Miklovicz Bálint (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, K. Hódi János, Draskóczy Lajos, Kis Kenéz Péter, Török Péter (a közgyűlés által választott tagok).

1887: Kovács Ferenc elnök, Fekete Ödön, Hainiss József, Miklovicz Bálint (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Kis Kenéz Péter, Török Péter, Draskóczy Lajos, K. Hódi János (a közgyűlés által választott tagok).

1888: Kovács Ferenc elnök, Hainiss József, Miklovicz Bálint, Fekete Ödön (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Kis Kenéz Péter, Török Péter, Draskóczy Lajos, Kóti Pál (a közgyűlés által választott tagok).

1889: Kovács Ferenc elnök, Hainiss József, Garzó Imre, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Kis Kenéz Péter, Draskóczy Lajos, Török Péter, Kóti Pál (a közgyűlés által választott tagok).

1890: Kovács Ferenc elnök, Garzó Imre, Hainiss József, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Nagy András János, Kis Kenéz Péter,

Draskóczy Lajos, Török Péter, Kóti Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1891: Kovács Ferenc elnök, Garzó Imre, Hainiss József, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Kis Kenéz Péter, Draskóczy Lajos, Török Péter, Kóti Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1892: Kovács János elnök, Endrey Gyula, Garzó Imre, Hainiss József (a főispán által kinevezett tagok), Draskóczy Lajos, Török Péter, Kun Miksa, Kóti Pál, Halmi János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1893: Kovács János elnök, Endrey Gyula, Garzó Imre, Hainiss József (a főispán által kinevezett tagok), Török Péter, Kóti Pál, Kun Miksa, Halmi János, Draskóczy Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1894: Kovács János elnök, Hainiss József, Garzó Imre, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Draskóczy Lajos, Kun Miksa, Török Péter, Halmi János, Kóti Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1895: Kovács János elnök, Hainiss József, Garzó Imre, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Török Péter, Kóti Pál, Draskóczy Lajos, Halmi János, Müller Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1896: Kovács János elnök, Endrey Gyula, Garzó Imre, Hainiss József (a főispán által kinevezett tagok), Müller Lajos, Halmi János, Draskóczy Lajos, Kóti Pál, Bartha János (a közgyűlés által választott tagok). Hainiss József az év folyamán elhalálozott, igazoló választmányi helyét azonban nem töltötték be mással.

1897: Kovács János elnök, Garzó Imre, Endrey Gyula, Fári Antal (a főispán által kinevezett tagok), Draskóczy Lajos, Halmi János, Müller Lajos, Kóti Pál, Bartha János (a közgyűlés által választott tagok). A főispán hibát követett el a kinevezéseknél, lévén Fári Antal már tagja volt a bíráló választmánynak is, ami összeférhetetlen, ezért Kállay Albert Fári helyére végül Imre Józsefet nevezte ki az igazoló választmány tagjává.

1898: Kovács János elnök, Garzó Imre, Bartha János, Kánitzner Sándor (a főispán által kinevezett tagok), Balogi Imre, Müller Lajos, Halmi János, Kónya János, Bibó Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1899: Kovács János elnök, Garzó Imre, Kánitzner Sándor, Bartha János (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Bibó Lajos, Balogi Imre, Kónya János, Szabó Mihály (a közgyűlés által választott tagok).

1900: Kovács János elnök, Kánitzner Sándor, Bauer Gyula, Bartha János (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Balogi Imre, Kun Miksa, Kónya János, Lázár Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1901: Kovács János elnök, Kánitzner Sándor, Bauer Gyula, Dósics Tivadar (a főispán által kinevezett tagok), Balogi Imre, Lázár Lajos, Wilhelm Arnold, Kónya János, Bibó Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1902: Kovács János elnök, Kánitzner Sándor, Bauer Gyula, Dósics Tivadar (a főispán által kinevezett tagok), Balogi Imre, Wilhelm Arnold, Lázár Lajos, Lukács István, Kónya János (a közgyűlés által választott tagok).

1903: Kovács János (elnök), Bauer Gyula, Dósics Tivadar, Kánitzner Sándor (a főispán által kinevezett tagok), Wilhelm Arnold, Lázár Lajos, Kónya János, Lukács István, Balogi Imre (a közgyűlés által választott tagok).

1904: Kánitzner Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Keleti Adolf, Nagy Sándor (a főispán által kinevezett tagok), Balogi Imre, Ormos Jenő, Lázár Dezső, Kónya János, Csáky Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1905: Kánitzner Sándor (elnök), Keleti Adolf, Bereczk Péter, Szappanos Mihály (a főispán által kinevezett tagok), Csáky Lajos, Ormos Jenő, Balogi Imre, Lázár Dezső, Kónya János (a közgyűlés által választott tagok).

1906: Kánitzner Sándor (elnök), Ormos Jenő, Szappanos Mihály, Bereczk Péter (a főispán által kinevezett tagok), Czuczai József, Erdős Jeromos, Hézső Pál, Török Sámuel, N. Tóth Péter (a közgyűlés által választott tagok). A betöltetlen főispáni tisztség által kinevezendő tagokat valójában Juhász Mihály polgármester jelölte ki 1906 októberében.

1907: Kánitzner Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Ormos Jenő, Bereczk Péter (a főispán által kinevezett tagok), Erdős Jeromos, Hézső Pál, Czuczai József, Koncz Pál, N. Tóth Péter (a közgyűlés által választott tagok).

1908: Kánitzner Sándor (elnök), Ormos Jenő, Szappanos Mihály, Bereczk Péter (a főispán által kinevezett tagok), Erdős Jeromos, Hézső Pál, Czuczai József, Koncz Pál, Kristó Pál (a közgyűlés által választott tagok).

1909: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Dezső (a főispán által kinevezett tagok), Erdős Jeromos, Hézső Pál, Czuczai József, Koncz Pál, Kristó Pál (a közgyűlés által választott tagok).

1910: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Erdős Jeromos, Czuczai József, Koncz Pál, Kristó Pál, Hézső Pál (a közgyűlés által választott tagok).

1911: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Koncz Pál, Kristó Pál, Erdős Jeromos, Késői István, Czuczai József (a közgyűlés által választott tagok).

1912: Kánitzér Sándor (elnök), Lázár Lajos, Bereczk Péter, Szappanos Mihály (a főispán által kinevezett tagok), Felberbauer István, Balog Sándor, Czuczai József, Késői István, Halmi János (a közgyűlés által választott tagok).

1913: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Lázár Lajos, Bereczk Péter (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Moese Károly, Czukor Bálint, Németh Lajos, Imre Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1914: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Moese Károly, Czukor Bálint, Németh Lajos, Imre Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1915: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Moese Károly, Imre Lajos, Németh Lajos, Czukor Bálint (a közgyűlés által választott tagok).

1916: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Moese Károly, Imre Lajos, Németh Lajos, Czukor Bálint (a közgyűlés által választott tagok).

1917: Kánitzér Sándor (elnök), Szappanos Mihály, Bereczk Péter, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Halmi János, Moese Károly, Czukor Bálint, Németh Lajos, Imre Lajos (a közgyűlés által választott tagok). Kánitzér halála után a főispán 1917 áprilisában Tereh Gyulát nevezte ki a választmány elnökévé.

1918: Varga Imre (elnök), Szappanos Mihály, Lázár Lajos, Kmetti Béla (a főispán által kinevezett tagok), Bodrogi Bálint, Csolsch Gyula, László Jenő, Késői István, Steiner Ferenc (a közgyűlés által választott tagok). 1930-ig nem választottak új igazoló választmányt, a régin módosították. 1927 februárjában a főispán a törvényhatósági bizottsági tagságát elvesztő elnök helyébe Mónus Jánost nevezte ki, míg az 1927. januári közgyűlés az 1926 végével a törvényhatósági bizottságból szintén kimaradt László Jenő és Steiner Ferenc helyére Koncz Pált és Biczó Árpádot választotta meg. 1929 tavaszán Késői István lemondott tagságáról, helyére a közgyűlés júniusban Genersich Antalt választotta meg.

1930: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Genersich Antal, Héjja József, Hollósy Antal, Imre Károly, Kokovay János, Kőrössi Sándor, Ladányi Károly, Mónus János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1931: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Genersich Antal, Héjja István, Hollósy Antal, Imre Károly, Kokovay János, Kőrössi Sándor, Ladányi Károly, Mónus János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1932: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Dietrich Lajos, Hollósy Antal, Imre Károly, Kokovay János, Kőrössi Sándor, Ladányi Károly, Mónus Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1933: Farkas Béla főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Dietrich Lajos, Hollósy Antal, Imre Károly, Kokovay János, Kőrössi Sándor, Ladányi Károly, Mónus Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1934: Farkas Béla főispán (elnök), Balogh Sándor, Bodrogi Sándor, Dietrich Lajos, Hollósy Antal, Kiss János, Kőrössi Sándor, Kruzslicz Flórián, Mónus Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1935: Farkas Béla főispán (elnök), Hollósy Antal, Mucsi Pál, Lénárt János, vitéz Kozma György, Kőrössi Sándor, Dietrich Lajos, Bodrogi Sándor, Ivánka Zoltán (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1935 nyarától az új főispán, Kozma György volt a választmány elnöke.

1936: Kozma György főispán (elnök), Lénárt János, Kőrössi Sándor, Bodrogi Sándor, Karácsonyi Ferenc, vitéz Kozma György, Ivánka Zoltán, Dietrich Lajos, Hollósy Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1937: Kozma György főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Kőrössy Sándor, Karácsonyi Ferenc, Lénárt János, Kruzslicz Flórián, Héjja János, Kovács Jenő, ifj. Szathmáry János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1938: Kozma György főispán (elnök), Kruzslicz Flórián, Héjja János, Bodrogi Sándor, Kőrössy Sándor, Lénárt János, Kovács Jenő, Karácsonyi Ferenc, ifj. Szathmáry János (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1938 áprilisától az új főispán, Kászonyi Richárd volt a választmány elnöke.

1939: Kászonyi Richárd főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Héjja János, Hollósy Antal, Karácsonyi Ferenc, Kovács Jenő, Kőrössy Sándor, Kruzslicz Flórián, Lénárt János (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1939 áprilisától az új főispán, Simkó Elemér volt a választmány elnöke.

1940: Simkó Elemér főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Héjja János, Hollósy Antal, Karácsonyi Ferenc, Kovács Jenő, Kőrössy Sándor, Kruzslicz Flórián, Lénárt János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1941: Simkó Elemér főispán (elnök), Bodrogi Sándor, Héjja János, Karácsonyi Ferenc, Kovács Jenő, Kőrössy Sándor, Kruzslicz Flórián, Lénárt János, Hollósy Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1942: Simkó Elemér főispán (elnök), Lénárt János, Bodrogi Sándor, Héjja János, Csáki Máté, Hollósy Antal, Lázár Dezső, Godács Imre, Kardos Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1943: Simkó Elemér főispán (elnök), Lénárt János, Bodrogi Sándor, Héjja János, Csáki Máté, Karácsonyi Sándor, Lázár Dezső, Godács Imre, Kardos Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1944: Simkó Elemér főispán (elnök), Temesváry Imre, Lénárt János, Karácsonyi Sándor, Héjja János, Csáki Máté, Lázár Dezső, Godács Imre, Kardos Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1945–1946: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Oláh Mihály, Varga Imre, Juhász Pál, Simon Sándor, Tárkány Szűcs Ferenc, Fejes István, Bordás János, Diószegi Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1946-ban elfelejtették újraválasztani az eredetileg csak 1945. december 31-ig megválasztott bizottságot, s a hibát csak az 1947. május 6-ai közgyűlésen orvosolták.

1947: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Oláh Mihály, Varga Imre, Szentí Sándor, Juhász Pál, Simon Sándor, Vörös János, Tárkány Szűcs Ferenc, Tóth János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1948: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Simon Sándor, Oláh Mihály, Varga Imre, Szentí Sándor, Vörös Mihály, Tóth János, Szőke Imre, Vata Ernő (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1949–1950-re már nem választottak új igazoló választmányt.

Bíráló választmány:

1873. október: Dáni Ferenc főispán (elnök), Kovács Ferenc, Dósics Péter, ifj. Német Pál, Kovács József, Lukács Ferenc (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1874–1876: Dáni Ferenc főispán (elnök), Dósics Péter, Davidovics Konstantin, Mike Ferenc, ifj. Német Pál, Vetró József (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1877–1879: Dáni Ferenc főispán (elnök), Dósics Péter, Davidovics Szilárd, Mike Ferenc, ifj. Német Pál, Garzó Imre (a közgyűlés által megválasztott tagok). A törvényhatósági bizottságból kimaradt ifj. Német Pál helyébe 1877 májusában Hainiss Józsefet választották meg.

1880–1882: Dáni Ferenc főispán (elnök), Pokomándy István, Dobossy Lajos, Dósics Péter, Szamecz András, Tóth Márton (a közgyűlés által megválasztott tagok). Dósics Péter végül nem fogadta el a tagsági helyet, helyére a közgyűlés Gosztonyi Sándort választotta meg. A Dáni Ferenc lemondása és Rónay Lajos kinevezése közötti közel egy évben az elnöki tisztelet Ábrai Károly polgármester töltötte be, 1881 márciusától pedig Rónay főispán volt a választmány elnöke.

1883–1885: Rónay Lajos főispán (elnök), Kovács János, Karancsi Dániel, Lázár István, Dobossy Lajos, Pokomándy István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1886–1888: Rónay Lajos főispán (elnök), Dobossy Lajos, Pokomándy István, Karancsi Dániel, Lázár István, Kovács János (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1887-től a választmány elnöke Kállay Albert főispán volt.

1889–1892: Kállay Albert főispán (elnök), Dobossy Lajos, Pokomándy István, Karancsi Dániel, Lázár István, Kovács János (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1892 novemberében – miután megválasztották az igazoló választmány elnökévé – Kovács János lemondott bíráló választmányi tagságáról. Helyére a közgyűlés Fári Antalt választotta meg.

1893–1895: Kállay Albert főispán (elnök), Dobossy Lajos, Pokomándy István, Karancsi Dániel, Lázár István, Fári Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1896–1898: Kállay Albert főispán (elnök), Dobossy Lajos, Fári Antal, Pokomándy István, Karancsi Dániel, Lázár István (a közgyűlés által megválasztott tagok). Törvényhatósági bizottsági tagságának megszűnése miatt 1898 februárjában kilépett a választmányból Karancsi Dániel, helyére a közgyűlés Imre Józsefet választotta meg. A választmány elnökeként 1898 nyarától az új főispán, Thoroczkay Viktor tevékenykedett.

1899–1901: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Fári Antal, Dobossy Lajos, Pokomándy Imre, Imre József, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1901 ősztől az elnöki tiszte az új főispán, Lukács György töltötte be.

1902–1903: Lukács György főispán (elnök), Fári Antal, Endrey Gyula, Pokomándy István, Kristó Lajos, Kovács János (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1903 februárjában Kovács János lemondott e tisztségéről, helyére a közgyűlés Soós Istvánt választotta meg.

1904–1906: Lukács György főispán (elnök), Kristó Lajos, Endrey Gyula, Kovács József, Müller Lajos, Soós István (a közgyűlés által megválasztott tagok). Lukács György csak 1905 nyaráig volt főispán, 1906 utolsó két hónapjában Fábry Sándor főispán váltotta a bizottság elnöki posztján.

1907–1909: Fábry Sándor főispán (elnök), Endrey Gyula, Lázár Dezső, Erneyi István, Kovács József, Müller Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok). Fábry 1907 nyaráig volt főispán, 1908 áprilisától Spilka Antal főispán lett a választmány elnöke.

1910–1912: Spilka Antal főispán (elnök), Halász Manó, Bauer Gyula, Késői István, Kmetti Béla, Balog Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1910 márciusától az új főispán, Cicatricis Lajos látta el az elnöki teendőket. 1912 novemberében – mivel igazoló bizottsági tagok is voltak – Késői István és Balog Sándor lemondott választmányi tagságáról, helyükre a közgyűlés F. Tóth Istvánt és Hézső Pált választotta meg.

1913–1915: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Spilka Antal, Bauer Gyula, Halász Manó, Lázár Dezső, Ániszfeld Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). Az 1914 januárjában elhunyt Spilka Antal helyére márciusban Mattiassich Dezsőt választották meg.

1916–1918: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Halász Manó, Bauer Gyula, Lázár Dezső, Mattiassich Dezső, Ániszfeld Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1917-től az új főispán, Justh János volt a választmány elnöke. 1918 után e választmány sem volt sokáig újraalakítható, 1927 januárjában a közgyűlés az időközben elhunyt Bauer Gyula, Mattiassich Dezső és Ániszfeld Sándor helyére Hódy Sándort, Kokovay Jánost és Szórfy Sándort választotta meg. Az 1929. évi XXX. tc. megszüntette a bíráló választmányt.

Kijelölő választmány:

Állandó kijelölő választmányok:

1873. december: Dáni Ferenc főispán (elnök), Kovács Ferenc, Nagy András János, Dobossy Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Mike Ferenc, Fekete Ödön, Davidovics Szilárd (a közgyűlés által választott tagok).

1875: Dáni Ferenc főispán (elnök), Szomor Imre, Fekete Ödön, Davidovics Szilárd, Mike Ferenc (a közgyűlés által választott tagok). 1876-ban Szomor Imre békés-gyulai kir. törvényszéki bírósági lett, így helyére Balogi Soma került, majd 1877-ben a végleg elköltözött Szomor helyére Pokomándy Istvánt nevezték ki.

1880: Dáni Ferenc főispán (elnök), Fekete Ödön, Kovács Ferenc, Pokomándy István (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Kossa László, Lázár István (a közgyűlés által választott tagok).

1886: Rónay Lajos főispán (elnök), Garzó Imre, Pokomándy István, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Kovács Ferenc, Lázár István (a közgyűlés által választott tagok).

1892: Kállay Albert főispán (elnök), Pokomándy István, Garzó Imre, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Kovács Ferenc, Lázár István (a közgyűlés által választott tagok). Kovács Ferenc halála után helyére 1895 szeptemberében Fári Antalt választották meg. Endrey Gyula tiltakozott e választás ellen, majd a közgyűlésen lemondott, mondván: törvénytelen választmányban nem hajlandó részt venni. Helyére a főispán Kovács Józsefet nevezte ki, aki ezt ugyanazon indokból nem fogadta el, mint Endrey. A főispán végül a megüresedett helyre Imre Józsefet nevezte ki.

1895. október: Kállay Albert főispán (elnök), Imre József, Pokomándy István, Kovács János (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Lázár István, Fári Antal (a közgyűlés által választott tagok).

1895. november: Kállay Albert főispán (elnök), Pokomándy István, Kovács János, Garzó Imre (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Fári Antal, Lázár István (a közgyűlés által választott tagok).

1896: Kállay Albert főispán (elnök), Pokomándy István, Kovács János, Imre József (a főispán által kinevezett tagok), Dobossy Lajos, Lázár István, Fári Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1898: Kállay Albert főispán (elnök), Kovács János, Imre József, Pokomándy István (a főispán által kinevezett tagok), Fári Antal, Lázár István, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1898 nyarától a választmány elnöke az új főispán, Thoroczky Viktor volt.

1899: Thoroczky Viktor főispán (elnök), Kovács János, Pokomándy István, Imre József (a főispán által kinevezett tagok), ifj. Fári Antal, Lázár István, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1900: Thoroczky Viktor főispán (elnök), Kovács János, Pokomándy István, Imre József (a főispán által kinevezett tagok), ifj. Fári Antal, Lázár István, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1901: Thoroczky Viktor főispán (elnök), Dobossy Lajos, Kovács János, Kun Miksa (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Pokomándy István, Kovács József (a közgyűlés által megválasztott tagok). Egy törvényhatósági bizottsági tag két szavazatot adott le, ami miatt a belügyminiszter utólag megsemmisítette a mindössze egy szavazatnyi előnnyel megválasztott Kovács József választmányi tagságát, helyette márciusban Fári Antalt választotta a közgyűlés. Az elnöki tisztséget 1901 őszétől az új főispán, Lukács György látta el.

1902: Lukács György főispán (elnök), Kovács János, Imre József, Dobossy Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Pokomándy István, Fári Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1903: Lukács György főispán (elnök), Kovács János, Endrey Gyula, Dobossy Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Fári Antal, Pokomándy István, Imre József (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1904: Lukács György főispán (elnök), Kiss Bertalan, Szilágyi László, Dobossy Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kovács János, Vékony József (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1905: Lukács György főispán (elnök), Dobossy Lajos, Kiss Bertalan, Halmi János (a főispán által kinevezett tagok), Draskóczy Lajos, Kovács János, Vékony József (a közgyűlés által megválasztott tagok). Lukács főispán júniusban leköszönt, szeptemberben pedig Kiss Bertalan választmányi tagságáról lemondott, helyét azonban – főispán hiányában – már nem töltötték be.

1906: Fábry Sándor főispán (elnök), Kovács János, Tölcséry István, Vékony József (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kovács József, Steiner Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok). A főispán és az általa kinevezett választmányi tagok csak 1906 novemberétől működtek.

1907: Fábry Sándor főispán (elnök), Kovács János, Tölcséry István, Vékony József (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kovács József, Steiner Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok). Fábry főispánként

csak 1907 nyaráig elnökkölt, utána a város főispáni tisztsége betöltetlen maradt.

1908: Spilka Antal főispán (elnök), Kovács János, Tölcséry István, Vékony József (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kovács József, Steiner Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1909: Spilka Antal főispán (elnök), Kovács János, Tölcséry István, Vékony József (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kovács József, Steiner Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1910: Spilka Antal főispán (elnök), Vékony József, Mattiassich Dezső, Kovács János (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, F. Tóth István, Erdős Jeromos (a közgyűlés által megválasztott tagok).

Eseti (ad hoc) kijelölő választmányok:

1910. június 28.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Mattiassich Dezső, Hódi Mózes, Vékony József (a főispán által kinevezett tagok), Vidonyi Jenő, Losonczy Endre, Mucsi Bálint (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1910. szeptember 21.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Mattiassich Dezső, Hódi Mózes, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Zehery Lajos, Kun Miksa, Balogi Imre (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1910. október 27.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Lázár Lajos, Vékony József, Hódi Mózes (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Kun Miksa, Késői István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1911. június 30.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Bauer Gyula, Papy József, Endrey Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Zehery Lajos, Késői István, Kokovay András (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1911. október 25.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Bauer Gyula, Balogi Imre, Halmi János (a főispán által kinevezett tagok), Endrey Gyula, Késői István, Felberbauer István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1913. szeptember 17.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Spilka Antal, Bauer Gyula, Kovács János (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Dezső, Papp Imre, Kun Béla (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1916. október 31.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Tereh Gyula, Balogi Imre, Kovács József (a főispán által kinevezett tagok), Genersich Antal, Weisz Adolf, Kun Béla (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1917. május 23.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Zehery Lajos, Papy József, Tereh Gyula (a főispán által kinevezett tagok), Vékony József, Kun Béla, Katona Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1917. június 27.: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Bauer Gyula, Kovács József, Mattiassich Dezső (a főispán által kinevezett tagok), Bernátsky Ferenc, Kmetti Béla, Vata János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1917. szeptember 22.: Justh János főispán (elnök), Kun Béla, Lázár Lajos, Vata János (a főispán által kinevezett tagok), Kmetti Béla, Kónya János, Steiner Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1918. február 25.: Justh János főispán (elnök), Kun Béla, Lázár Dezső, Csáki Ferenc (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Lajos, Balogi Imre, Kmetti Béla (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1918. május 11.: Justh János főispán (elnök), Bauer Gyula, Kmetti Béla, Csáki Ferenc (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Lázár Lajos, Nagy György (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1918. június 20.: Justh János főispán (elnök), Bauer Gyula, D. Nagy Sándor, Mattiassich Dezső (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Lázár Dezső, Kmetti Béla (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1918. október 26.: Justh János főispán (elnök), Juhász Mihály, Csáki Ferenc, Kmetti Béla (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Bauer Gyula, Lencse Ernő (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1922. január 25.: Temesváry Géza főispán (elnök), Szappanos Mihály, Zehery Lajos, Varga Imre (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Lajos, Juhász Mihály, Lázár Dezső (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1923. március 28.: Temesváry Géza főispán (elnök), Zehery Lajos, Bodnár Bertalan, Varga Imre (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Dezső, D. Nagy Sándor, Késői István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1923. április 25.: Temesváry Géza főispán (elnök), Lázár Dezső, Varga Imre, Késői István (a főispán által kinevezett tagok), Zehery Lajos, Bauer Gyula, D. Nagy Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1925. április 29.: Aigner Károly főispán (elnök), Lázár Dezső, Genersich Antal, Bodnár Bertalan (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Lajos, Kun Béla, Balogh Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1925. május 27.: Aigner Károly főispán (elnök), Késői István, Szórfy Sándor, Gregus Máté (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Balogh Sándor, Kóti Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1925. szeptember 30.: Aigner Károly főispán (elnök), Késői István, Zehery Lajos, Borbás Sándor (a főispán által kinevezett tagok), Lázár Dezső, Kun Béla, Balogh Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1926. február 27.: Aigner Károly főispán (elnök), Lázár Dezső, Zehery Lajos, Genersich Antal (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Balogh Sándor, Gregus Máté (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1927. március 30.: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Genersich Antal, Lázár Dezső, Mónus János (a főispán által kinevezett tagok), vitéz Endrey Antal, Kun Béla, Nagy L. Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1927. április 27.: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Genersich Antal, Halász Manó, Lázár Lajos (a főispán által kinevezett tagok), vitéz Endrey Antal, Kun Béla, Mónus János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1928. június 27.: Soós István polgármester (elnök), Genersich Antal, Halász Manó, Vekerdy Sándor (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Lázár Lajos, Szórfy Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1928. november 28.: Soós István polgármester (elnök), Genersich Antal, Halász Manó, Lázár Dezső (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Vekerdy Sándor, Goldmann Mór (a közgyűlés által megválasztott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1929. január 16.: Soós István polgármester (elnök), Földes Béla, Genersich Antal, Szathmáry Tihamér (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, vitéz Endrey Antal, Lázár Dezső (a közgyűlés által megválasztott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1929. április 24.: Soós István polgármester (elnök), Lázár Lajos, Lázár Dezső, Genersich Antal (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Vekerdy Sándor, Bodrogi Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1929. december 16.: Temesváry Imre országgyűlési képviselő, törvényhatósági bizottsági tag (elnök), Genersich Antal, Halász Manó, Lázár Dezső (az elnök által kinevezett tagok), Hollósy Antal, Kun Béla, Lázár Lajos (a közgyűlés által választott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel Temesváry Imre elnökölt.

1930. május 10.: Soós István polgármester (elnök), Losonczy Endre, Szathmáry Tihamér, Zehery Lajos (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Kovács Jenő, Posztós Sándor (a közgyűlés által választott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1930. szeptember 30.: Soós István polgármester (elnök), Lázár Lajos, Zehery Lajos, Sajtos Lajos (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Bodrogi Sándor, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok). A kijelölt választmányban Mokcsay Zoltán főispán betegsége miatt belügyminiszteri engedéllyel a polgármester elnökölt.

1933. december 7.: Farkas Béla főispán (elnök), Lázár Lajos, vitéz Kozma György, Sajtos Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Ernyei István, Kun Béla, Posztós Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1934. május 15.: Farkas Béla főispán (elnök), Genersich Antal, vitéz Kozma György, Sajtos Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Szathmáry Tihamér, Kun Béla, Posztós Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1935. december 9.: Kozma György főispán (elnök), Temesváry Imre, Dietrich Lajos, vitéz Kozma György (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Takács Ferenc, Sajtos Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1936. március 27.: Kozma György főispán (elnök), Soós István, vitéz Kozma György, Lázár Dezső (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Takács Ferenc, Mónus János (a közgyűlés által választott tagok).

1936. szeptember 26.: Kozma György főispán (elnök), Lázár Dezső, vitéz Endrey Antal, vitéz Kozma György (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Takács Ferenc, Soós István (a közgyűlés által választott tagok).

1936. december 29.: Kozma György főispán (elnök), Genersich Antal, Zsarkó Antal, Karasz Péter (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, Mónus János, Sajtos Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1937. március 23.: Kozma György főispán (elnök), Lázár Lajos, Keken András, Maczelka Gábor (a főispán által kinevezett tagok), Deák Ferenc, Kovács Jenő, Karasz Péter (a közgyűlés által választott tagok).

1937. június 26.: Kozma György főispán (elnök), Vida Ferenc, Koller István, Héjja János (a főispán által kinevezett tagok), Kovács Jenő, Takács Ferenc, Bodrogi Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1938. június 28.: Kászonyi Richárd főispán (elnök), Lázár Lajos, Kokovay János, Héjja János (a főispán által kinevezett tagok), Lénárt János, Karasz Péter, Koller István (a közgyűlés által választott tagok).

1939. április 29.: Endrey Béla polgármester (elnök), Soós István, Lénárt János, Simonffy Ferenc (a polgármester által kinevezett tagok), Kun Béla, Takács Ferenc, Mónus János (a közgyűlés által választott tagok). A főispán távolléte miatt belügyminiszteri engedéllyel elnökölhetett és nevezhetett ki választmányi tagokat a polgármester.

1939. június 30.: Simkó Elemér főispán (elnök), Temesváry Imre, Héjja József, Bittó József (a főispán által kinevezett tagok), Lénárt János, Kun Béla, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1939. december 15.: Simkó Elemér főispán (elnök), Bittó József, Lázár Dezső, Kovács András (a főispán által kinevezett tagok), Soós István, Kun Béla, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1940. április 27.: Simkó Elemér főispán (elnök), Bittó József, Kovács András, Mónus János (a főispán által kinevezett tagok), Soós István, Kun Béla, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1940. december 20.: Simkó Elemér főispán (elnök), Kovács András, Vekerdi Sándor, Bittó József (a főispán által kinevezett tagok), Lénárt János, Kun Béla, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1941. március 7.: Simkó Elemér főispán (elnök), Telek Andor, Kovács András, Hódi László (a főispán által kinevezett tagok), Losonczy Endre, Kun Béla, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1941. június 19.: Simkó Elemér főispán (elnök), Godács Imre, Hős Nagy Kálmán, Kovács András (a főispán által kinevezett tagok), Lénárt János, Lázár Lajos, Telek Andor (a közgyűlés által választott tagok).

1941. december 3.: Simkó Elemér főispán (elnök), Kardos Sándor, Vekerdi Sándor, Telek Andor (a főispán által kinevezett tagok), Bodrogi Sándor, Héjja János, Kovács András (a közgyűlés által választott tagok).

1942. június 30.: Simkó Elemér főispán (elnök), Vekerdi Sándor, Godács Imre, Telek Andor (a főispán által kinevezett tagok), Kun Béla, ifj. Szathmáry János, Takács Ferenc (a közgyűlés által választott tagok).

1946. február 15.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Borsi János, Simon Sándor, Juhász Pál (a főispán által kinevezett tagok), Fejes István, Erdei István, Varga Sándor (a közgyűlés által választott tagok).

1948. szeptember 24.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Kovács Imre, Nagygyörgy János, Borsi János (a főispán által kinevezett tagok), Szél Péter, Oláh Lajos, Szőke Imre (a közgyűlés által választott tagok).

1949. március 22.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Borsi János, Pap János, Oláh Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Nagygyörgy János, Földházi Mihály, Presztóczki Jánosné (a közgyűlés által választott tagok).

1949. május 30.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Gulyás József, Oláh Mihályné, Földesi Lajos (a főispán által kinevezett tagok), Bánfi Ferenc, Takács Sándor, Dudás Ferencné (a közgyűlés által választott tagok).

1949. június 24.: Oláh Mihály polgármester (elnök), Kormány Lajos, Hódi Sándor, Gyuricza János (a polgármester által kinevezett tagok), Oláh Lajos, Nagy Sándorné, Szilágyi Ernőné (a közgyűlés által választott tagok). A főispán távollétében a polgármester elnökölt, és gyakorolta a jelölés jogát.

1949. augusztus 5.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Varga Imre, Hódi Sándor, Presztóczi Jánosné (a főispán által kinevezett tagok), Oláh Lajos, Gyuricza János, Földesi Ernő (a közgyűlés által választott tagok).

1949. szeptember 23.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Oláh Lajos, Pap János, Bodrogi Dezső (a főispán által kinevezett tagok), Kiss Pál, Szatmári János, Kormány Lajos (a közgyűlés által választott tagok).

1949. december 20.: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Kormány Lajos, Takács Sándor, Hetényi Józsefné (a főispán által kinevezett tagok), Pintér Lídia, Molnár Józsefné, Molnár Sámuel (a közgyűlés által választott tagok).

Fegyelmi választmány:

1874–1876: Dósics Péter (a fegyelmi választmány tagjai által választott elnök), Kossa László, Borotvás Kálmán (a főispán által kinevezett tagok), Fekete Ödön, Czuczi János (a közgyűlés által választott tagok). A fegyelmi választmány hatáskörét 1876 októberétől az újonnan alakított közigazgatási bizottság fegyelmi választmánya vette át.

A közigazgatási bizottság törvényhatósági tisztviselői és tagjai:

1876–1877: Dáni Ferenc főispán (elnök), Pokomándy István polgármester, Vajda Gyula főjegyző, Matók Béla főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Balogi Soma, Nagy András János, Kossa László, ifj. Német Pál, Fekete Ödön, Kovács József, Czuczi János, Szamecz András, Tóth Márton, Lukács Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok). Pokomándy István lemondásával 1877. január 1-jétől utódja, Ábrai Károly lett automatikusan tagja a bizottságnak, míg a tagságot el nem fogadó ifj. Német Pál helyére a közgyűlés éppen Pokomándy Istvánt választotta meg.

1878: Dáni Ferenc főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Vajda Gyula főjegyző, Matók Béla főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Balogi Soma, Nagy András János, Fekete Ödön, Czuczi János, Lukács Ferenc, Kossa László, Szamecz András, Pokomándy István, Kovács József, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). Az 1876-ban megválasztott 10 törvényhatósági bizottsági tag felének mandátuma 1877. december 31-én lejárt, a törvény értelmében az 5 személy nevét ki kellett sorsolni. A sorsolás előtt Tóth Márton lemondott bizottsági tagságáról, mellette Kovács József, Pokomándy István, Szamecz András és Kossa László nevét húzták ki, de mindannyiukat újraválasztotta a közgyűlés.

1880: Dáni Ferenc főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Nagy András János, Dobossy Lajos, Kovács Ferenc, Szomor Imre, Balogi Soma, Kossa László, Szamecz András, Pokomándy István, Kovács József, Zsarkó Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). A korábban ki nem sorsolt öt törvényhatósági bizottsági tag (Balogi Soma, Nagy András János, Fekete Ödön, Czuczi János és Lukács Ferenc) helyeit töltötték be választás útján.

1881: Rónay Lajos főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Nagy András János, Dobossy Lajos, Kovács Ferenc, Szomor Imre, Balogi Soma, Draskóczy Lajos, Kossa László, Karancsi Dániel, Kovács József, Kovács János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1882: Rónay Lajos főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Draskóczy Lajos, Kossa László, Karancsi Dániel, Kovács József, Kovács János, Nagy András János, Dobossy Lajos, Balogi Soma, Szomor Imre, Lázár István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1883: Rónay Lajos főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Nagy András János, Dobossy Lajos, Balogi Soma, Szo-

mor Imre, Lázár István, Kovács János, Kossa László, Draskóczy Lajos, Imre József, Karancsi Dániel (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1884: Rónay Lajos főispán (elnök), Ábrai Károly polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács János, Draskóczy Lajos, Imre József, Karancsi Dániel, Kovács Ferenc, Lázár István, Dobossy Lajos, Nagy András János, Szomor Imre (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1885: Rónay Lajos főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács Ferenc, Lázár István, Dobossy Lajos, Nagy András János, Kovács János, Czuczi János, Szabó Mihály, Karancsi Dániel, Draskóczy Lajos, Imre József (a közgyűlés által megválasztott tagok). Czuczi János a megbízatást nem fogadta el, így a helyére Bernátsky Ferenc került.

1886: Rónay Lajos főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Szabó Mihály, Karancsi Dániel, Draskóczy Lajos, Imre József, Kovács János, Dobossy Lajos, Bernátsky Ferenc, Kovács Ferenc, Lázár István, Nagy András János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1887: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Dobossy Lajos, Bernátsky Ferenc, Kovács Ferenc, Lázár István, Nagy András János, Szabó Mihály, Karancsi Dániel, Draskóczy Lajos, Imre József, Kovács János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1888: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács János, Szabó Mihály, Karancsi Dániel, Draskóczy Lajos, Imre József, Kovács Ferenc, Dobossy Lajos, Nagy András János, Bernátsky Ferenc, Lázár István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1889: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Papy Sámuel árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács Ferenc, Dobossy Lajos, Nagy András János, Bernátsky Ferenc, Lázár István, Szabó Mihály, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Karancsi Dániel (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1890: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Molnár Mór árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Szabó Mihály, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Karancsi Dániel, Kovács Ferenc, Bernátsky Ferenc, Dobossy Lajos, Nagy András János, Lázár István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1891: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Molnár Mór árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács Ferenc, Bernátsky Ferenc, Dobossy Lajos, Lázár István, Szabó Mihály, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Karancsi Dániel, Vékony József (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1892: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Molnár Mór árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Szabó Mihály, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Karancsi Dániel, Kovács Ferenc, Dobossy Lajos, Lázár István, Vékony József, Halmi János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1893: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Molnár Mór árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács Ferenc, Dobossy Lajos, Lázár István, Vékony József, Halmi János, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Szabó Mihály, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok). Hajlott kora és egészségi állapota miatt Szabó Mihály 1893 januárjában tagságáról lemondott, helyére a közgyűlés februárban Fári Antalt választotta meg. 1893 áprilisától Juhász Mihály már árvaszéki elnökként vett részt a bizottság munkájában, főügyészként májustól Hódi Mózes szerepelt a közigazgatási bizottságban.

1894: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Juhász Mihály árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács János, Imre József, Draskóczy Lajos, Fári An-

tal, Endrey Gyula, Kovács Ferenc, Lázár István, Dobossy Lajos, Vékony József, Halmi János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1895: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Juhász Mihály árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács Ferenc, Lázár István, Dobossy Lajos, Vékony József, Halmi János, Fári Antal, Draskóczy Lajos, Kovács János, Endrey Gyula, Solti Károly (a közgyűlés által megválasztott tagok). Kovács Ferenc halála után helyére 1895 szeptemberében Zsarkó Sándort választották meg.

1896: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Juhász Mihály árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Fári Antal, Draskóczy Lajos, Kovács János, Endrey Gyula, Solti Károly, Dobossy Lajos, Vékony József, Lázár István, Kovács József, Halmi János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1897: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Juhász Mihály árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Dobossy Lajos, Vékony József, Lázár István, Kovács József, Halmi János, Fári Antal, Kovács János, Draskóczy Lajos, Imre József, Bauer Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1898: Kállay Albert főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Sallay Lajos árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Fári Antal, Kovács János, Draskóczy Lajos, Imre József, Bauer Gyula, Dobossy Lajos, Garzó Imre, Vékony József, Endrey Gyula, Kovács József (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1898 nyarától az elnöki tisztséget az új főispán, Thoroczkay Viktor töltötte be.

1899: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Sallay Lajos árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Dobossy Lajos, Garzó Imre, Vékony József, Endrey Gyula, Kovács József, Fári Antal, Kovács János, Bauer Gyula, Imre József, Draskóczy Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1900: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Sallay Lajos árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Fári Antal, Kovács János, Bauer Gyula, Imre József, Draskóczy Lajos, Dobossy Lajos, Endrey Gyula, Vékony József, Pokomándy István, Lázár István (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1900. január-februárban Lázár István, Vékony József és Draskóczy Lajos is lemondott e tisztségéről, helyükre a közgyűlés februárban Kovács Józsefet, Tóth Imrét és Vidonyi Jenőt választotta meg.

1901: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Sallay Lajos árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Dobossy Lajos, Endrey Gyula, Pokomándy István, Kovács József, Tóth Imre, Kovács János, Vidonyi Jenő, Dósics Tivadar, Bibó Lajos, Újhelyi Jakab (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1901 őszétől az elnöki tisztséget az új főispán, Lukács György töltötte be.

1902: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Sallay Lajos árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Kovács János, Vidonyi Jenő, Dósics Tivadar, Bibó Lajos, Újhelyi Jakab, Szilágyi László, Fári Antal, Draskóczy Lajos, Imre József, Endrey Gyula (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1902 júniusától árvaszéki elnökként Szikszay Dénes vett részt a bizottság munkájában.

1903: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Szikszay Dénes árvaszéki elnök, Berger Ferenc tiszti főorvos, Szilágyi László, Fári Antal, Draskóczy Lajos, Imre József, Endrey Gyula, Pokomándy István, Bauer Gyula, Lázár Lajos, Halmi János, Kun Miksa (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1903 őszétől az új tiszti főorvos, Háhn Dávid vett részt a bizottság munkájában.

1904: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Szikszay Dénes árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Bauer Gyula, Lázár Lajos, Halmi János, Kun Miksa, Endrey Gyula, Kovács József, Kovács János, Újhelyi Jakab, Vidonyi Jenő, Wilhelm Arnold (a közgyűlés által megválasztott tagok). Az 1903-ban két évre megválasztott Pokomándy István 1904 januárjában, Bauer Gyula pedig februárban lemondott tagságáról, így az év elején 5 helyett 6 új tagot választ-

tottak, Bauer helyére pedig a közgyűlés később Ernyei Istvánt választotta meg.

1905: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Szikszay Dénes árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Endrey Gyula, Kovács József, Kovács János, Újhelyi Jakab, Vidonyi Jenő, Ernyei István, Lázár Lajos, Wilhelm Arnold, Halmi János, Hódi Mózes (a közgyűlés által megválasztott tagok). Szeptemberben Vidonyi Jenő lemondott bizottsági tagságáról, helyére Tölcséry Istvánt választotta meg a közgyűlés. Lukács György június közepén vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, az év végéig nem volt főispánja a városnak.

1906: Fábry Sándor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Szikszay Dénes árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Ernyei István, Lázár Lajos, Wilhelm Arnold, Halmi János, Hódi Mózes, Endrey Gyula, Tölcséry István, Kovács József, Újhelyi Jakab, Erdős Jeromos (a közgyűlés által megválasztott tagok). Fábry Sándor főispán csak az év novemberétől látta el az elnöki teendőket.

1907: Fábry Sándor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Endrey Gyula, Tölcséry István, Kovács József, Újhelyi Jakab, Erdős Jeromos, Lázár Lajos, Ernyei István, Kun Miksa, F. Tóth István, Koncz Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1908: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Lázár Lajos, Ernyei István, Kun Miksa, F. Tóth István, Koncz Pál, Endrey Gyula, Kovács József, Újhelyi Jakab, Erdős Jeromos, Tölcséry István (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1909: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Endrey Gyula, Kovács József, Újhelyi Jakab, Erdős Jeromos, Tölcséry István, Lázár Lajos, Ernyei István, F. Tóth István, Kun Miksa, Koncz Pál (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1910: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Lázár Lajos, F. Tóth István, Kun Miksa, Koncz Pál, Endrey Gyula, Fári Antal, Losonczy Endre, Erdős Jeromos, Kánitzer Sándor, Bibó Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok). Az 1909-ben két évre megválasztott Ernyei István időközben elveszítette törvényhatósági bizottsági tagságát, így a közigazgatási bizottságban is mást kellett választani helyére. Spilka főispán lemondása után márciustól utódja, Cicatricis Lajos lett a bizottság elnöke. Losonczy Endre novemberben lemondott tagságáról, így a következő évre hat új tagot választott a közgyűlés.

1911: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Endrey Gyula, Fári Antal, Erdős Jeromos, Kánitzer Sándor, Lázár Lajos, Bauer Gyula, Papy József, Koncz Pál, Halmi János, Hódi Mózes (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1912: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Lázár Lajos, Bauer Gyula, Papy József, Koncz Pál, Halmi János, Endrey Gyula, Fári Antal, Késői István, F. Tóth István, Lázár Dezső (a közgyűlés által megválasztott tagok). Papy József 1912 februárjában lemondott bizottsági tagságáról, a helyére Spilka Antalt választották meg.

1913: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Fári Antal, Késői István, F. Tóth István, Lázár Dezső, Spilka Antal, Kánitzer Sándor, Lázár Lajos, Halmi János, Bauer Gyula, Nagy Kardos József (a közgyűlés által megválasztott tagok). Mivel az 1912. végi választáson Endrey Gyula nem került be a közgyűlés tagjai közé, az ő helyét is be kellett tölteni a közigazgatási bizottságban. Kmetykó főjegyző áprilisi halála után a helyére megválasztott Soós István dolgozott tovább a bizottságban.

1914: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Matók István árvaszéki elnök, Háhn Dávid tiszti főorvos, Spilka Antal, Kánitzer Sándor, Lázár Lajos, Halmi János, Bauer Gyula, Fári Antal, Lázár Dezső, Halász Manó, Imre Lajos, Nagy Kardos József (a közgyűlés által megválasztott tagok). A január elején elhunyt Spilka Antal helyére márciusban Bernátsky Ferencet választotta meg a közgyűlés. Az év folyamán elhunyt Matók István árvaszéki elnök is, helyét a közgyűlés hosszú ideig nem töltötte be.

1915: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Háhn Dávid tiszti főorvos, Fári Antal, Lázár Dezső, Halász Manó, Imre Lajos, Nagy Kardos József, Lázár Lajos, Bauer Gyula, Kánitzer Sándor, Halmi János, Bernátsky Ferenc (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1916: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Háhn Dávid tiszti főorvos, Lázár Lajos, Bauer Gyula, Kánitzer Sándor, Halmi János, Bernátsky Ferenc, Fári Antal, Lázár Dezső, Halász Manó, Imre Lajos, Nagy Kardos József (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1917: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Háhn Dávid tiszti főorvos, Fári Antal, Lázár Dezső, Halász Manó, Imre Lajos, Nagy Kardos József, Bernátsky Ferenc, Halmi János, Bauer Gyula, Lázár Lajos, Kánitzer Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). Kánitzer 1917 tavaszán elhunyt, helyére áprilisban a közgyűlés Genersich Antalt választotta be a közigazgatási bizottságba. 1917 nyaratól az új főispán, Justh János volt a bizottság elnöke.

1918: Justh János főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Háhn Dávid tiszti főorvos, Bernátsky Ferenc, Halmi János, Bauer Gyula, Lázár Lajos, Genersich Antal, Lázár Dezső, Kun Béla, Fári Antal, Imre Lajos, Nagy Kardos József (a közgyűlés által megválasztott tagok). Genersich 1917-es pótlólagos beválasztását a belügyminiszter 1918-ban rendeletileg megsemmisítette, így a májusi közgyűlés helyére Csolsch Gyulát választotta meg. 1918. október végétől, a forradalmak és a román megszállás alatt a közigazgatási bizottság nem működött, következő ülését 1920 júliusában tartotta. 1920 nyarán Kun Béla tagságáról lemondott, de helyét a bizottság újjáalakításáig már nem töltötték be. 1921 végén Bernátsky Ferenc halálával tovább csökkent a közigazgatási bizottság létszáma. Új választásokra nem kerülhetett sor, 1927 januárjáig a tagok közül elhunyt Bernátskyn kívül Bauer Gyula, Fári Antal, Imre Lajos és Nagy Kardos József is, Halmi János pedig 1926 végével kimaradt a törvényhatósági bizottsági tagok sorából, így a közigazgatási bizottságnak sem lehetett tovább tagja. Az 54.111/1926. sz. belügyminiszteri rendelet alapján 1927 januárjában a közgyűlés a törvényhatóság újjászervezéséig kiegészítette a közigazgatási bizottságot, a megüresedett helyekre megválasztva Losonczy Endrét, Cseh Andrást, Halász Manót, Mónus Jánost, vitéz Endrey Antalt, Kovács Jenőt és Nagy Ernőt.

1930: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Cseh András, Halász Manó, Konstantin Gyula, Kun Béla, Lázár Dezső, Lázár Lajos, Lénárt János, Losonczy Endre, Posztós Sándor, Zehery Lajos (a közgyűlés által választott tagok). Az elhunyt Halász Manó helyére a szeptemberi közgyűlés Kovács Jenőt választotta meg.

1931: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Cseh András, Kovács Jenő, Lázár Lajos, Losonczy Endre, Posztós Sándor, Ernyei István, Földes Béla, Konstantin Gyula, Lázár Dezső, Lénárt János (a közgyűlés által választott tagok). 1931 nyarán Konstantin Gyula lemondott tagságáról, helyére a júniusi közgyűlés Weisz Adolfot választotta meg.

1932: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Ernyei István, Földes Béla, Weisz Adolf, Lázár Dezső, Losonczy Endre, Kőrössy Sándor, Ko-

vács Jenő, Lázár Lajos, Mónus János, Posztós Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1933: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Kőrössy Sándor, Kovács Jenő, Lázár Lajos, Mónus János, Posztós Sándor, Erneyi István, vitéz Kozma György, Lázár Dezső, Lénárt János, Pásztor Imre (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1934: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Erneyi István, vitéz Kozma György, Lázár Dezső, Lénárt János, Pásztor Imre, Kovács Jenő, Kőrössy Sándor, Lázár Lajos, Mónus János, Posztós Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1935: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Kovács Jenő, Kőrössy Sándor, Lázár Lajos, Mónus János, Posztós Sándor, Erneyi István, vitéz Kozma György, Kun Béla, Lázár Dezső, Lénárt János (a közgyűlés által megválasztott tagok). Kovács Jenő törvényhatósági bizottsági tagsága 1935 elejével megszűnt, helyére a közgyűlés Pásztor Imrét választotta meg. 1935 nyarától az új főispán, Kozma György volt a közigazgatási bizottság elnöke.

1936: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Erneyi István, vitéz Kozma György, Kun Béla, Lázár Dezső, Lénárt János, Soós István, Kőrössy Sándor, Lázár Lajos, Posztós Sándor, Pásztor Imre (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1937: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Soós István, Kőrössy Sándor, Lázár Lajos, Posztós Sándor, Pásztor Imre, Lénárt János, Sajtos Lajos, Mónus János, Karasz Péter, Lázár Dezső (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1938: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Lénárt János, Sajtos Lajos, Mónus János, Karasz Péter, Lázár Dezső, Kőrössy Sándor, Soós István, Posztós Sándor, Kovács Jenő, Lázár Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1938 áprilisától az új főispán, Kászonyi Richárd volt a közigazgatási bizottság elnöke.

1939: Kászonyi Richárd főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Kőrössy Sándor, Soós István, Posztós Sándor, Kovács Jenő, Lázár Lajos, Lénárt János, Koller István, Mónus János, ifj. Szathmáry János, Lázár Dezső (a közgyűlés által megválasztott tagok). Áprilistól az új főispán, Simkó Elemér volt a bizottság elnöke.

1940: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Lénárt János, Koller István, Mónus János, ifj. Szathmáry János, Lázár Dezső, Lázár Lajos, Kovács Jenő, Soós István, Kőrössy Sándor, Posztós Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1941: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Lázár Lajos, Kovács Jenő, Soós István, Kőrössy Sándor, Posztós Sándor, Lénárt János, Mónus János, Koller István, Lázár Dezső, ifj. Szathmáry János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1942: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Czakó Lajos tiszti főorvos, Lénárt János,

Mónus János, Koller István, Lázár Dezső, ifj. Szathmáry János, Temesváry Imre, Lázár Lajos, Godács Imre, Cseh András, Kovács András (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1943: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Czakó Lajos tiszti főorvos, Temesváry Imre, Lázár Lajos, Godács Imre, Cseh András, Kovács András, Lénárt János, Koller István, Lázár Dezső, ifj. Szathmáry János, Mónus János (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1944: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Czakó Lajos tiszti főorvos, Lénárt János, Koller István, Lázár Dezső, ifj. Szathmáry János, Mónus János, Temesváry Imre, Kovács András, Lázár Lajos, Godács Imre, Cseh András (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1945–1950: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Kiss Pál polgármester, Albert Imre és Dékány József polgármester-helyettesek, Hódi Sándor főügyész, Medveczky Imre árvaszéki elnök, Fári Béla tiszti főorvos, Oláh Mihály, Kovács Imre, Juhász Pál, Szőke Imre, Karácsonyi Sándor, Tárkány Szűcs Ferenc, Kiss János, Diószegi Ferenc (rendes tagok), Vad János, Kovács Mihály, Zombori István, Vörös Mihály, Fejes István, Boros János, Posztós Sándor (pótagok). 1946 novemberében a kiskgazdapárt helyi szervezete visszahívta tagjait (Karácsonyi Sándor és Tárkány Szűcs Ferenc) a közigazgatási bizottságból, helyükre Kormány Lajost és Oláh Lajost választották meg. A lemondott Kiss János helyett 1948 novemberében Tornyai Sándort választották meg. A tisztségviselők közül 1947-től Tamás Béla, 1948-tól Oláh Mihály vett részt polgármesterként a bizottság munkájában, a polgármester-helyettesek közül Dékány József 1946-ban lemondott. A főjegyzői tisztséget csak 1948-ban töltötték be hivatalosan, ekkortól Simon János, 1949-től Salgó László működött a közigazgatási bizottságban. A főügyészi posztot 1945–1946-ban Varga Imre, 1946 és 1949 között Kenéz Kálmán töltötte be. Árvaszéki elnökként 1946 és 1948 között Hódi Sándor, 1948–1949-ben Hernády Gyula vett részt a bizottságban, tiszti főorvosként pedig 1946-ban Hernády Mihály, 1946 és 1948 között Kander Győző, 1948-tól Gábos Zoltán.

A számonkérő szék törvényhatósági bizottsági tagjai:

1877: Garzó Imre, Fekete Ödön, Czuczi János, Zsarkó Sándor, valamint Kmetykó József jegyző.

1878: Kovács Ferenc, Garzó Imre, Karancsi Dániel, Tóth Márton, Czuczi János.

1888: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Pokomándy István, Szabó Mihály (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1889: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1890: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1891: Kállay Albert főispán (elnök), Kristó Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1892: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1893: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Juhász Mihály főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a

közgyűlés által kinevezett tagok). 1893 májusától az új főügyész, Hódi Mózes vett részt a számonkérő szék munkájában.

1894: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1895: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Szikszay Dénes, Draskovics Árpád, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Szabó Mihály, Pokomándy István (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1896: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Faragó Sándor, Szikszay Dénes, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Pokomándy István, Fári Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1897: Kállay Albert főispán (elnök), Baksa Lajos polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Faragó Sándor, Szikszay Dénes, Pokomándy Imre és Kis János tanácsnokok, Pokomándy István, Fári Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1898: Kállay Albert főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Szikszay Dénes, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Garzó Imre, Fári Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok). 1898 júliusától a számonkérő szék elnöke az új főispán, Thoroczkay Viktor volt.

1899: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Szikszay Dénes, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Garzó Imre, ifj. Fári Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1900: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Szikszay Dénes, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kristó Lajos, ifj. Fári Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1901: Thoroczkay Viktor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Szikszay Dénes, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Endrey Gyula, Kovács József (a közgyűlés által kinevezett tagok). 1901 őszétől az elnöki teendőket az új főispán, Lukács György látta el.

1902: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Szikszay Dénes, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, ifj. Fári Antal, Endrey Gyula (a közgyűlés által kinevezett tagok). Az árvaszéki elnökké választott Szikszay Dénes helyett szeptembertől a helyére megválasztott tanácsnok, Gonda József vett részt a számonkérő szék munkájában.

1903: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Hódi Mózes főügyész, Pokomándy Imre, Gonda József, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, ifj. Fári Antal, Endrey Gyula (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1904: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Pokomándy Imre, Szathmáry Tihamér, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Endrey Gyula, Kovács János (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1905: Lukács György főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Pokomándy Imre, Szathmáry Tihamér, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok). Lukács György 1905 nyarán lemondott főispánságáról, helyét az év végéig nem töltötték be, a nyugdíjazott Pokomándy Imre tanácsnok helyét pedig Gonda József tanácsnok töltötte be.

1906: Fábry Sándor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Szathmáry Tihamér, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok). Fábry csak novemberétől látta el az elnöki teendőket.

1907: Fábry Sándor főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Szathmáry Tihamér, Fara-

gó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok). Fábrý főispán csak 1907 júliusáig látta el az elnöki teendőket, utána ebben az évben már nem volt főispánja a városnak.

1908: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Szathmáry Tihamér, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1909: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Soós István, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1910: Spilka Antal főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Soós István, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Kovács János, Kun Miksa (a közgyűlés által kinevezett tagok). 1910 márciusától az új főispán, Cicatricis Lajos látta el az elnöki teendőket.

1911: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Soós István, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Endrey Gyula, Hódi Mózes (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1912: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Soós István, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Endrey Gyula, Spilka Antal (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1913: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Kmetykó József főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Gonda József, Soós István, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Spilka Antal, Lázár Lajos (a közgyűlés által kinevezett tagok). Kmetykó főjegyző áprilisi halála után utódja, Soós István immár főjegyzőként, ő helyette pedig Vetró Lajos Endre vett részt a számonkérő szék munkájában. A szintén elhunyt Gonda tanácsnokot pedig utódja, Fejérváry Bertalan helyettesítette.

1914: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan, Vetró Lajos Endre, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Halász Manó, Lázár Lajos (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1915: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan, Vetró Lajos Endre, Faragó Sándor, Bereczk Pál tanácsnokok, Lázár Lajos, Kánitzér Sándor (a közgyűlés által kinevezett tagok). 1915 őszén Bereczk Pál tanácsnok nyugdíjba vonult, helyét egyelőre nem töltötték be.

1916: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan, Vetró Lajos Endre, Faragó Sándor tanácsnokok, Lázár Lajos, Kánitzér Sándor (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1917: Cicatricis Lajos főispán (elnök), Juhász Mihály polgármester, Soós István főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan, Vetró Lajos Endre, Faragó Sándor tanácsnokok, Lázár Lajos, Kánitzér Sándor (a közgyűlés által kinevezett tagok). Kánitzér Sándor halála után áprilisban a közgyűlés Zehery Lajost választotta helyére, augusztustól pedig az új főispán, Justh János volt a számonkérő szék elnöke. 1927 áprilisáig új számonkérő széket nem választottak Hódmezővásárhelyen.

1927: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály, Nagy Gábor tanácsnokok, Lázár Lajos, Zehery Lajos (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1928: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály, Nagy Gábor tanácsnokok, Lázár Lajos, Zehery Lajos (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1929: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály, Nagy Gábor tanácsnokok, Lázár Lajos, Zehery Lajos (a közgyűlés által kinevezett tagok).

1933: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1934: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1935: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1935 nyarától az új főispán, Kozma György volt a számonkérő szék elnöke.

1936: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1937: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Simon József, Fejérváry Bertalan, dr. Juhász Mihály tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1938: Kozma György főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan tanácsnok, Lázár Lajos, vitéz Kozma György (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1938 áprilisától az új főispán, Kászonyi Richárd volt a számonkérő szék elnöke.

1939: Kászonyi Richárd főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, Csáky Lajos főügyész, Fejérváry Bertalan és Faragó János tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1939 áprilisától az új főispán, Simkó Elemér volt a számonkérő szék elnöke.

1940: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Osváth Gábor és Faragó János tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1941: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Osváth Gábor, Faragó János és Losonczy Endre tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1942: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Osváth Gábor, Faragó János és Losonczy Endre tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1943: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Osváth Gábor és Losonczy Endre tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1944: Simkó Elemér főispán (elnök), Endrey Béla polgármester, Bereczk Pál polgármester-helyettes, Nagy Gábor főjegyző, ifj. Csáky Lajos főügyész, Osváth Gábor és Losonczy Endre tanácsnokok, Lázár Lajos, vitéz Endrey Antal (a közgyűlés által megválasztott tagok).

1945–1947: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Kiss Pál polgármester, Albert Imre és Dékány József polgármester-helyettesek, Hódi Sándor főügyész, Égető Ernő, Katona Ferenc, Gábor Dezső tanácsnokok, Kiss Lajos, Erdei István (a közgyűlés által megválasztott tagok). Hódit még 1945-ben Varga Imre váltotta a főügyészi poszton, Vargát pedig 1946-ban Kenéz Kálmán. Dékány József 1946-ban leköszönt polgármester-helyettesi tisztségéről, ekkortól nem vett részt a számonkérő szék munkájában. 1947-ben Kiss Pál polgármestert Tamás Béla váltotta, míg a főjegyzői poszt ekkor hivatalosan nem volt betöltve.

1948: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Tamás Béla polgármester, Albert Imre polgármester-helyettes, Simon János főjegyző, Kenéz Kálmán főügyész, Sillye Béla, Katona Ferenc, Gábor Dezső tanácsnokok, Kiss Lajos, Moldvay Sándor (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1948 júliusában Moldvay

Sándor helyett Karácsonyi Sándort választották meg a számonkérő szék tagjai közé, aki azonban hamarosan elhunyt, szeptemberben Szatmári Jánost választották meg helyette. 1948-ban Tamás Béla helyett Oláh Mihály lett a polgármester, Katona Ferenc helyett pedig Orémusz László az egyik tanácsnok.

1949: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Oláh Mihály polgármester, Albert Imre polgármester-helyettes, Simon János főjegyző, Kenéz Kálmán főügyész, Sillye Béla, Orémusz László, Gábor Dezső tanácsnokok, Szatmári János, Oláh Lajos (a közgyűlés által megválasztott tagok). 1949-ben Simon János helyett Salgó László lett a főjegyző, Sillye Béla helyett pedig Benkő Júlia az egyik tanácsnok.

Kisgyűlés tagjai:

1929–1934: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla főjegyző, Csáky Lajos tiszti főügyész, Czakó Lajos tiszti főorvos, Simon József és Nagy Gábor (a közgyűlés által kiválasztott 2 tanácsnok), Telek Andor, Maczelka Gábor, Halász Manó, Földes Béla, Bandula Sándor (a közgyűlés által a legtöbb adót fizetők közül választott tagok), Hódi József, Schmidtbauer Tibor, Imre Károly, Szabó Sándor, Szathmáry Tihamér (a közgyűlés által a választott bizottsági tagok közül megválasztott tagok), Kozma György, Benes Gyula (a közgyűlés által az érdekképviselői tagok közül megválasztott tagok), Erneyi István, Héjja József, Lázár Dezső (a közgyűlés által az ún. egyéb törvényhatósági bizottsági tagok közül megválasztottak), Lázár Lajos, Genersich Antal, Balog Sándor, Sajtos Lajos, Deák Ferenc (a főispán által kinevezett tagok). Kezdetben a beteg főispán helyett Soós polgármester elnökölt a kisgyűlés ülésein. Bandula Sándor rögtön megválasztása után lemondott e tisztségéről, helyére Hegedűs Imre póttagot hívták be. A december 16-ai általános tisztújító közgyűlésen a polgármester-helyettségé válassztott Endrey Béla új minőségében lett a kisgyűlés tagja, helyette Nagy Gábor főjegyző is bekerült a kisgyűlésbe, és újra megválasztották a kisgyűlésbe küldendő két tanácsnokot, Simon József és dr. Juhász Mihály személyében. Az 1930-ban elhunyt Halász Manó helyére szeptemberben Kiss Ernő póttagot hívták be a kisgyűlésbe, Hódi József 1932. januári halála után pedig Lénárt János póttag behívására került sor. 1932 végétől az új főispán, Farkas Béla volt a kisgyűlés elnöke, ahová ugyanebben az évben Bodrogi Sándor póttagot is behívták.

1935–1944: Farkas Béla főispán (elnök), Soós István polgármester, Endrey Béla főjegyző, Csáky Lajos tiszti főügyész, Czakó Lajos tiszti főorvos, Simon József és dr. Juhász Mihály (a közgyűlés által kiválasztott 2 tanácsnok), Maczelka Gábor, Deák Ferenc, Lénárt János, Héjja József, Mónus János (a közgyűlés által a legtöbb adót fizető tagok közül választottak), Karácsonyi Sándor, Bodrogi Sándor, Varga Sándor, Gábor István, Koller István (a közgyűlés által a választott bizottsági tagok közül megválasztottak), Maczelka Ferenc, Földes Béla (a közgyűlés által az érdekképviselői tagok közül megválasztottak), Kun Béla, Lázár Dezső, Erneyi István (a közgyűlés által az ún. egyéb törvényhatósági bizottsági tagok közül megválasztottak), Lázár Lajos, Genersich Antal, vitéz Kozma György, Scheirich Ferenc, Balassa József (a főispán által kinevezett tagok). 1935-ben Kozma György, 1938-ban Kászonyi Richárd, 1939-ben Simkó Elemér, 1944-ben Endrey Béla lett főispánként a kisgyűlés elnöke. 1937-ben Simon József tanácsnok elhunyt, dr. Juhász Mihály pedig nyugdíjba vonult, helyükre 1940 januárjában Faragó János és Osváth Gábor tanácsnokokat jelölte a közgyűlés, Faragó 1942-es halála után pedig Losonczy Endre tanácsnokot. Az 1938-ban Debrecenbe távozott vitéz Kozma György helyére Telek Andor póttag került a kisgyűlésbe, Gábor István halála miatt Szikora István, a lemondott Sajtos Lajos helyett pedig Tárkány Szűcs Imre póttagot hívták be. 1940-ben Földes Béla helyére Bandula Sándor póttagot hívták be a kisgyűlésbe.

1945–1950: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Kiss Pál polgármester, Hódi Sándor tiszti főügyész, Fári Béla tiszti főorvos, Égető Ernő, Katona Ferenc, Gábor Dezső tanácsnokok, Oláh Mihály, Kovács Mihály, Vad János, Kovács Imre, Juhász Pál, Szőke Imre, Zombori István, Vörös Mihály, Karácsonyi Sándor, Tárkány Szűcs Ferenc, Fejes István, Kiss János, Nagy Imre, Diószegi Ferenc, Boros János, Posztós Sándor. 1947-ben az ülésekről távolmaradó kis-

gazdapárti tagokat, Karácsonyi Sándort és Fejes Istvánt kizárták a kisgyűlésből. Az elhunyt Égető Ernő tanácsnok helyett 1948 júliusában Sillye Béla tanácsnokot választották be a kisgyűlés tagjai közé, míg Oláh Mihály, Kovács Mihály és Zombori István helyét Oláh Lajossal, Karácsonyi Sándorral és Nagy Istvánnal töltötték be ugyanekkor. Karácsonyi Sándor halála után 1948 szeptemberében Szatmári Jánost választották be a kisgyűlésbe, a lemondott Tárkány Szűcs Ferencet pedig ugyanekkor Kokovai Sándort választották meg. Polgármesterként 1947-től Tamás Béla, 1948-tól Oláh Mihály volt a kisgyűlés tagja, főjegyzőként pedig 1948-1949-ben Simon János, 1949-től Salgó László. A főügyési poszton még 1945-ben Varga Sándor váltotta Hódit, 1946-ban pedig Kenéz Kálmán Vargát. Tiszti főorvosként 1946-ban Hernády Mihály, 1946-1948 között Kander Győző, 1948-tól Gábos Zoltán volt a kisgyűlés tagja. Tanácsnokként Égetőt 1948-ban Sillye Béla váltotta, 1949 szeptemberében Sillye Béla helyett Benkő Júlia került a kisgyűlésbe, míg Katonát 1948-ban váltotta Orémusz László.

Kijelölő bizottság (az örökös tagok és az összeférhetetlenségi bizottság megválasztásához):

1929: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Halász Manó és Mucsi Pál rendes tagok, Császtvay István póttag (a főispán által kinevezettek), Zehery Lajos és Sajtos Lajos rendes tagok, Csáki Ferenc póttag (a polgármester által kinevezettek), vitéz Endrey Antal és Bodrogi Bálint rendes tagok, Goldmann Mór póttag (a közgyűlés által választottak).

1930: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Halász Manó és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), Zehery Lajos és Sajtos Lajos rendes tagok, Molnár Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Lajos és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1931: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), Genersich Antal és Sajtos Lajos rendes tagok, Molnár Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Lajos és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1932: Mokcsay Zoltán főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), Szathmáry Tihamér és Sajtos Lajos rendes tagok, Molnár Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Lázár Lajos rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1933: Farkas Béla főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), vitéz Kozma György és Sajtos Lajos rendes tagok, Molnár Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Lajos és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1934: Farkas Béla főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), vitéz Kozma György és Sajtos Lajos rendes tagok, Molnár Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Lajos és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1935: Farkas Béla főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), vitéz Kozma György és Sajtos Lajos rendes tagok, Ladányi Károly póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Dezső és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak). 1935 nyarától a bizottság elnöke az új főispán, Kozma György volt.

1936: Kozma György főispán (elnök), Ernyei István és Mucsi Pál rendes tagok, Maczelka Gábor póttag (a főispán által kinevezettek), vitéz Kozma György és Sajtos Lajos rendes tagok, Ladányi Károly póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Dezső és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1937: Kozma György főispán (elnök), vitéz Kozma György és Maczelka Gábor rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Temesváry Imre és Ernyei István rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a pol-

gármester által kinevezettek), Lázár Dezső és Kun Béla rendes tagok, Lénárt János póttag (a közgyűlés által választottak).

1938: Kozma György főispán (elnök), vitéz Endrey Antal és vitéz Kozma György rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Lázár Dezső és Kun Béla rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak). 1938 áprilisától az új főispán, Kászonyi Richárd volt a bizottság elnöke.

1940: Simkó Elemér főispán (elnök), Soós István és vitéz Endrey Antal rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Hollósy Antal rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak).

1941: Simkó Elemér főispán (elnök), Soós István és vitéz Endrey Antal rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Hollósy Antal rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak).

1942: Simkó Elemér főispán (elnök), Soós István és vitéz Endrey Antal rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Hollósy Antal rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak).

1943: Simkó Elemér főispán (elnök), Soós István és vitéz Endrey Antal rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Bodrogi Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Karácsonyi Sándor rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak).

1944: Simkó Elemér főispán (elnök), Soós István és vitéz Endrey Antal rendes tagok, Koller István póttag (a főispán által kinevezettek), Ernyei István és Maczelka Gábor rendes tagok, Varga Sándor póttag (a polgármester által kinevezettek), Kun Béla és Karácsonyi Sándor rendes tagok, Héjja János póttag (a közgyűlés által választottak).

1945: Karácsonyi Ferenc főispán (elnök), Borsi János és Simon Sándor rendes tagok, Kovács Mihály póttag (a főispán által kinevezettek), Juhász Pál és Fejes István rendes tagok, Gyáni Imre póttag (a polgármester által kinevezettek), Erdei István és Varga Sándor rendes tagok, Boros János póttag (a közgyűlés által választottak).

A főispánok által kinevezett tiszteletbeli tisztviselők:

Dáni Ferenc idején (10 fő):

1873: Kristó Lajos tb. tanácsnok, Müller Ignác tb. főorvos, Berger Ferenc tb. főorvos, Iritz Ignác tb. főorvos.

1875: Aracs Dániel tb. városi állatorvos, Tassy Ede tb. főügyész.

1878: Zaka Pál tb. aljegyző, Prehoffer Lajos tb. aljegyző, Kovács János tb. főügyész.

1880: Kovács János tb. főügyész.

Rónay Lajos idején (7):

1882: Hódi Mózes tb. főügyész.

1885: Draskovics Árpád tb. tanácsnok.

1886: Imre József tb. főorvos, Kovács János tb. főügyész, Hódi Mózes tb. főügyész, Soós Gyula tb. aljegyző, Zaka Pál tb. aljegyző.

Kállay Albert idején (19):

1892: Hódi Mózes tb. főügyész, Draskóczy Pál tb. főügyész, Imre József tb. főorvos, Banga Péter tb. tanácsnok, Soós Gyula tb. aljegyző, Matók István tb. aljegyző.

1894: Tóth Imre tb. főügyész.

1895: Draskovics Árpád tb. tanácsnok.

1896: Ember Gyula tb. alkapitány.

1897: Szathmáry Tihamér tb. aljegyző, Kovács János tb. főügyész.

1898: Kovács János tb. főügyész, Wilhelm Arnold tb. főügyész, Tóth Imre tb. ügyész, Imre József tb. főorvos, Háhn Dávid tb. főorvos, Draskovics Árpád tb. tanácsnok, Szomor Dezső tb. aljegyző, Gregus Sándor tb. aljegyző.

Thoroczky Viktor idején (3):

1899: Auspitz Jenő tb. alszámvevő, Szkalák Kálmán tb. alszámvevő.

1900: Soós István tb. főügyész.

Lukács György idején (22):

1902: Prehoffer István tb. alkapitány, Bakacsi Ferenc tb. alszámvevő.

1903: D. Nagy Sándor tb. rendőrbiztos, Weisz Adolf tb. főorvos.

1904: Draskovics Árpád tb. tanácsnok, Hódi Mózes tb. főügyész, Wilhelm Arnold tb. főügyész, Kovács János tb. főügyész, Szomor Dezső tb. főügyész, Soós István tb. főügyész, Imre József tb. főorvos, Weisz Adolf tb. főorvos, Bakay Lajos tb. főorvos, Pokomándy Károly tb. alkapitány, Kmetykó Károly tb. főszámvevő, Gregus Sándor tb. aljegyző, Bakacsi Ferenc tb. alszámvevő, Juhász Ferenc tb. aljegyző.

1905: Kis Adolf tb. segédfogalmazó, Németh Pál tb. tanácsnok, Vajda Henrik tb. árvaszéki ülnök, Fejérváry Bertalan tb. alszámvevő.

Nagy Mihály idején (1):

1906: Gunda Antal tb. főjegyző. (A törvénytelennek tekintett főispáni beiktatásban segédkező, s e célból tb. főjegyzőnek kinevezett Gunda tisztségét a hódmezővásárhelyi közgyűlés utólag nem ismerte el.)

Fábry Sándor idején (9):

1906: Matók István tb. tanácsnok, Kánitzér Sándor tb. főügyész, Erdős Jeromos tb. főügyész, Halász Manó tb. főügyész, Szappanos Mihály tb. főorvos, Dósics Elemér tb. főszámvevő, Dékány Dezső tb. birtoknyilvántartó, Nagy István tb. birtoknyilvántartó, Illés István tb. birtoknyilvántartó.

Spilka Antal idején (27):

1908: Fejérváry Bertalan tb. aljegyző, Szabó József tb. fogalmazó, Basch József tb. főmérnök.

1910: Hódi Mózes tb. főügyész, Wilhelm Arnold tb. főügyész, Kovács János tb. főügyész, Szomor Dezső tb. főügyész, Kánitzér Sándor tb. főügyész, Erdős Jeromos tb. főügyész, Kun Miksa tb. főügyész, Halász Manó tb. főügyész, Weisz Adolf tb. főorvos, Szappanos Mihály tb. főorvos, Dósics Elemér tb. főszámvevő, Kmetykó Károly tb. főszámvevő, Matók István tb. tanácsnok, Basch József tb. főmérnök, Tóth János tb. alszámvevő, Pokomándy Károly tb. alkapitány, Juhász Ferenc tb. aljegyző, Fejérváry Bertalan tb. aljegyző, Gregus Sándor tb. aljegyző, ifj. Bereczk Pál tb. aljegyző, Dékány Dezső tb. birtoknyilvántartó, Illés István tb. birtoknyilvántartó, Nagy István tb. birtoknyilvántartó, Szabó József tb. fogalmazó.

Cicatricis Lajos idején (7):

1912: Darvassy Gyula tb. alkapitány.

1914: Palócz Imre tb. aljegyző, Juhász Mihály tb. árvaszéki ülnök, Péchy Károly tb. irodatiszt.

1915: Czukor Lajos tb. aljegyző, Gaál Miklós tb. irodatiszt.

1916: Gajdán Imre tb. rendőrkapitány.

Justh János idején (29):

1917: Szilágyi Gyula tb. főkapitány, Csillag János tb. főjegyző, Endrey Antal tb. főjegyző, dr. Juhász Mihály tb. főjegyző, László Jenő tb. főjegyző, Czukor Lajos tb. tanácsnok, Kiss Aurél tb. tanácsnok, Hódy Sándor tb. főügyész, Kőrössy Sándor tb. főügyész, Mónus János tb. főügyész, Szemző Miksa tb. főügyész, Csiky János tb. főorvos, Csolsch Gyula tb. főorvos, Fári Béla tb. főorvos, Genersich Antal tb. főorvos, Szórfy Sándor tb. főorvos, Darvassy Gyula tb. rendőrkapitány, Medveczky Imre tb. árvaszéki ülnök, Palócz Imre tb. árvaszéki ülnök, Bartha István tb. aljegyző, Gábor István tb. aljegyző, Moldvay Sándor tb. aljegyző, Székely János tb. aljegyző, Farkas

János tb. rendőrtiszt, Gaál Miklós tb. fogalmazó, Péchy Károly tb. fogalmazó, Balog Sándor tb. irodatiszt, Nagy Bálint tb. irodatiszt.

1918: Privitzer József tb. rendőrtiszt.

Kun Béla idején (7):

1919: Nagy Gábor tb. aljegyző, Zombory Gyula tb. aljegyző, Szabó József tb. aljegyző, Ambrus Endre tb. főorvos, Strancz Gyula tb. főorvos, Dobó Ferenc tb. számvevő, Arany János tb. főszámvevő.

Medveczky Imre idején (17):

1919: Vörös Sándor tb. árvaszéki elnök, Hódy Imre tb. főügyész, Németh Pál tb. tanácsnok, Lelik István tb. főpénztárnok, Gartsik János tb. levéltárnok, Molnár Gusztáv tb. aljegyző, Pokomándy Gábor tb. rendőrkapitány, Nagy Dezső tb. tiszti főorvos, Péchy Károly tb. aljegyző, Martinovics Dénes tb. pénztárnok, Vígh Imre tb. ellenőr, Fekete László tb. birtoknyilvántartó, Fáry Gyula tb. irodatiszt, Nagy Béla tb. rendőrkapitány, Sallay Aranka tb. fogalmazó, Szabó Sándor tb. rendőrfogalmazó, Soós Géza tb. rendőrfogalmazó. Fáry visszautasította a kinevezést, hivatalos esküjét sem tette le.

Szathmáry Tihamér idején (2):

1920: Németh Pál tb. tanácsnok, Prehoffer István tb. tanácsnok.

Temesváry Géza idején (10):

1920: Draskovics Ernő tb. főszámvevő, Lénárt János tb. főügyész, Czakó Lajos tb. főorvos, Mucsi Pál tb. főorvos, Hódy Sándor tb. árvaszéki ülnök, Mónus Sándor tb. árvaszéki ülnök.

1921: Fáry Gyula tb. birtoknyilvántartó, Ajtay Gyula tb. aljegyző.

1922: Lelik István tb. főpénztárnok.

1923: Nyikos Dezső tb. főügyész.

Aigner Károly idején (22):

1924: Bereczk Pál tb. tanácsnok, Pálffy József tb. árvaszéki elnök, Tóth János tb. főszámvevő, Ajtay Gyula tb. árvaszéki ülnök, Faragó János tb. aljegyző, Vörös Sándor tb. birtoknyilvántartó, Ferenczi Imre tb. irodatiszt, Szőke Ferenc tb. irodatiszt, Halmi Gyula tb. irodatiszt, Vidonyi István tb. irodatiszt, Ladányi Károly tb. főügyész, Kis Aurél tb. főügyész.

1925: Draskovics Pál tb. kerületi tisztiorvos, Zehery István tb. kerületi tisztiorvos, Kovács Ferenc tb. főügyész, Molnár Ákos tb. számvevő.

1926: Németh Pál tb. tanácsnok, Faragó János tb. főjegyző, Gábos Árpád tb. aljegyző, Losonczy Endre tb. aljegyző.

1927: Simon József tb. főjegyző, Nagy Gábor tb. tanácsnok.

Mokcsay Zoltán idején (82):

1927: Vörös Sándor tb. árvaszéki elnök, Beretzk Pál tb. főjegyző, Pálffy József tb. főügyész, Osváth Gábor tb. aljegyző, Katona Ferenc tb. aljegyző.

1928: Palócz Imre tb. árvaszéki elnök, Genersich Rudolf tb. főügyész, Mónus Sándor tb. főügyész, Bakay Lóránt tb. főügyész, Égető Ernő tb. tanácsnok, Bitskey Sebestyén tb. ügyész, ifj. Csáky Lajos tb. ügyész, Ivánka Zoltán tb. tiszti főorvos, Darabos István tb. aljegyző, Heringer Gyula tb. aljegyző, Gidófalvy Pál tb. aljegyző, Dobó Ferenc tb. főszámvevő, Szathmáry Ferenc tb. aljegyző, Bereczk Dénes tb. aljegyző, Dobsa Béla tb. fogalmazó, Draskovics Pál tb. tiszti főorvos.

1929: Dobsa Béla tb. közgyám, Ajtay Gyula tb. árvaszéki ülnök, vitéz Endrey Antal tb. főjegyző, László Jenő tb. főjegyző, Dietrich Lajos tb. főjegyző, dr. Juhász Mihály tb. főjegyző, Simon József tb. főjegyző, Fejérváry Bertalan tb. főjegyző, Palócz Imre tb. főjegyző, Faragó János tb. főjegyző, Vörös Sándor tb. tanácsnok, Bereczk Pál tb. tanácsnok, Égető Ernő tb. tanácsnok, Hódy Sándor tb. főügyész, Kőrössy Sándor tb. főügyész, Mónus János tb. főügyész, Erdős Jeromos tb. főügyész, Ladányi Károly tb. főügyész, Halász Manó tb. főügyész, Lénárt János tb. főügyész, Kovács Ferenc tb. főügyész, Genersich Rudolf tb. főügyész, Bakay Lóránt tb. főügyész, Mónus Sándor tb. főügyész, Deák Ferenc tb. főügyész, Hollósy Antal tb. főügyész, Vészi Artúr tb. főügyész, ifj. Csáky Lajos tb. ügyész, Bitskey Sebestyén tb. ügyész,

Juhász János tb. ügyész, Loór Ferenc tb. ügyész, Dobó Ferenc tb. főszámvevő, Csolsch Gyula tb. főorvos, Szórfy Sándor tb. főorvos, Weisz Adolf tb. főorvos, Fári Béla tb. főorvos, Genersich Antal tb. főorvos, Nagy Dezső tb. főorvos, Mucsi Pál tb. főorvos, Ivánka Zoltán tb. főorvos, Draskovics Pál tb. főorvos, Zehery István tb. főorvos, Kovács János tb. főorvos, Gábos Árpád tb. aljegyző, Heringer Gyula tb. aljegyző, Darabos István tb. aljegyző, Beretzk Dénes tb. aljegyző, Gidófalvy Pál tb. aljegyző, Szathmáry Ferenc tb. aljegyző, Katona Ferenc tb. aljegyző, Dobsa Béla tb. fogalmazó, Ernyey György tb. fogalmazó.

1930: Vörös Sándor tb. főjegyző, Égető Ernő tb. árvaszéki ülnök, Dobsa Béla tb. közgyám, Orsics Antal tb. aljegyző.

1931: Gaál Sándor tb. kerületi tisztiorvos, Dura Lajos tb. fogalmazó.

1932: Prehoffer István tb. főügyész, Bernáth Gyula tb. főügyész, ifj. Csáky Lajos tb. főügyész.

Farkas Béla idején (83):

1932: Geleta József tb. főügyész, Sajtos Lajos tb. főjegyző, Scheirich Ferenc tb. főjegyző, Ajtay Gyula tb. főjegyző, Osváth Gábor tb. tanácsnok.

1933: Stammer János tb. főjegyző, Medvetzky Lehel tb. közgyám, Gidófalvy Pál tb. tanácsnok, Darabos István tb. tanácsnok.

1934: Vészi Mátyás tb. főügyész, Katona Ferenc tb. tanácsnok, Schönberger János tb. fogalmazó.

1935: vitéz Endrey Antal tb. főjegyző, dr. Juhász Mihály tb. főjegyző, László Jenő tb. főjegyző, Faragó János tb. főjegyző, Simon József tb. főjegyző, Dietrich Lajos tb. főjegyző, Fejérváry Bertalan tb. főjegyző, Palócz Imre tb. főjegyző, Vörös Sándor tb. főjegyző, Sajtos Lajos tb. főjegyző, Scheirich Ferenc tb. főjegyző, Ajtay Gyula tb. főjegyző, Stammer János tb. főjegyző, Bereczk Pál tb. tanácsnok, Égető Ernő tb. tanácsnok, Osváth Gábor tb. tanácsnok, Vörös Sándor tb. tanácsnok, Darabos István tb. tanácsnok, Katona Ferenc tb. tanácsnok, Gidófalvy Pál tb. tanácsnok, Faragó Mihály tb. tanácsnok, Geleta József tb. főügyész, Vészi Mátyás tb. főügyész, Hódy Sándor tb. főügyész, Kőrössi Sándor tb. főügyész, Mónus János tb. főügyész, Ladányi Károly tb. főügyész, Kovács Ferenc tb. főügyész, Lénárt János tb. főügyész, Bakay Lóránt tb. főügyész, Genersich Rudolf tb. főügyész, Mónus Sándor tb. főügyész, Deák Ferenc tb. főügyész, Hollósy Antal tb. főügyész, Vészi Artúr tb. főügyész, Prehoffer István tb. főügyész, Bernáth Gyula tb. főügyész, ifj. Csáky Lajos tb. főügyész, Lázár Béla tb. főügyész, Nagy István tb. főügyész, Loór Ferenc tb. ügyész, Szathmáry Dezső tb. ügyész, Csoltói Gyula tb. főorvos, Szórfy Sándor tb. főorvos, Weisz Adolf tb. főorvos, Fári Béla tb. főorvos, Genersich Antal tb. főorvos, Nagy Dezső tb. főorvos, Mucsi Pál tb. főorvos, Ivánka Zoltán tb. főorvos, Draskovits Pál tb. főorvos, Kovács János tb. főorvos, Zehery István tb. főorvos, Égető Ernő tb. árvaszéki ülnök, Ajtay Gyula tb. árvaszéki ülnök, Gábos Árpád tb. aljegyző, Hernády Gyula tb. aljegyző, Beretzk Dénes tb. aljegyző, Szathmáry Ferenc tb. aljegyző, Orsai Antal tb. aljegyző, Szórfy Sándor György tb. aljegyző, Gábor Dezső tb. aljegyző, Ernyei György tb. aljegyző, Dura Lajos tb. aljegyző, Dobsa Béla tb. fogalmazó, Dobsa Béla tb. közgyám, Medvetzky Lehel tb. közgyám, Patócs István tb. tanácsnok, Fodor Lajos tb. főügyész, Kokovay János tb. főjegyző, Gaál Sándor tb. kerületi tisztiorvos.

Kozma György idején (9):

1935: Darabos István tb. árvaszéki ülnök.

1936: Szappanos György tb. kerületi tisztiorvos, Pokomándy Gyula tb. aljegyző, Szendrődi János tb. fogalmazó, Fejérváry Bertalan tb. polgármester-helyettes.

1937: Ábrahám Imre tb. fogalmazó, Draskovits Ernő tb. fogalmazó, Thuróczy Lajos tb. fogalmazó, Bonczos Miklós tb. főügyész.

Simkó Elemér idején (19):

1939: Losonczy Endre tb. tanácsnok.

1940: Loór Ferenc tb. főügyész, Faragó István tb. főügyész, Szathmáry Dezső tb. főügyész, Kóger János tb. főügyész, Simon János tb. fogalmazó.

1941: Szabó Béla tb. fogalmazó, Hernády Gyula tb. tanácsnok, Szabó Béla tb. árvaszéki ülnök, Pánczél Ferenc tb. tanácsnok, Szórfy Sándor György tb. tanácsnok.

1942: Orsai Antal tb. tanácsnok, Ábrahám Imre tb. II. o. aljegyző.

1943: Nagy Gábor tb. árvaszéki ülnök, Ábrahám Imre tb. árvaszéki ülnök, Köves Mihály tb. aljegyző, Mónus István tb. fogalmazó, Bereczk Dénes tb. árvaszéki ülnök.

1944: Köves Mihály tb. tanácsnok.

Endrey Béla idején (10):

1944: ifj. Csáky Lajos tb. polgármester-helyettes, Osváth Gábor tb. polgármester-helyettes, Hódy András tb. főügyész, Kenéz Kálmán tb. főügyész, dr. Kiss Pál tb. főügyész, D. Nagy Sándor tb. főügyész, Ábrahám Imre tb. tanácsnok, Halmi Gyula tb. árvaszéki ülnök, Nagy Imre Mihály tb. aljegyző, Losonczy Mihály tb. aljegyző.

Karácsonyi Ferenc idején (11):

1945: Balogh Kálmán tb. tanácsnok, Pákozdy Ferenc tb. főjegyző, Gábor Dezső tb. főjegyző.

1946: Dömötör János tb. tanácsnok, Dura Lajos tb. tanácsnok, Dura Lajos tb. árvaszéki ülnök, Katona Ferenc tb. árvaszéki ülnök.

1947: Korda Lajos tb. főügyész.

1949: Sillye Béla tb. árvaszéki ülnök, Erdélyi Sándor tb. főügyész, Oláh János tb. árvaszéki ülnök.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	
A közigazgatás törvényi rendezése	1
Hódmezővásárhely és az önálló törvényhatósági jog	3
Ki legyen a főispán?	9
 A hódmezővásárhelyi főispánság hősora	
Dáni Ferenc főispánsága (1873–1880)	13
Az első hódmezővásárhelyi főispán	13
A főispáni beiktatás menete	15
Szervezési szabályrendelet, a törvényhatóság közgyűlése	20
Az első törvényhatósági bizottsági választások	25
A tisztújítás	29
A kezdet nehézségei	33
A közigazgatási bizottság felállítása	42
A polgármester lemondása	47
Szeged tragédiája	48
Dáni főispán búcsúja	51
Interregnum	54
Rónay Lajos főispánsága (1881–1886)	57
Csongrád megye főispánjának kinevezése	57
A főispán munkában	59
A polgármester bukása	61
Adóhivatali visszaélések	65
A második törvényhatósági törvény	69
Rónay Lajos lemondása	71
Kállay Albert főispánsága (1886–1898)	73
Újra Szeged oldalán	73
A „mikádó” uralma	76
Újabb visszaélések	81
Új szervezeti szabályzat, tisztújítás	85
Új városháza építése	87
A kristálytükör meghasad	91
A megsemmisített közgyűlés	96
A millennium megünneplése	99
A rekorder távozik	102
 A kísérletezés korszaka	
Thoroczkay Viktor főispánsága (1898–1901)	107
Az első önálló főispán	107
Utasítások és rendeletek	111
Politika a közgyűlésben	122
A Gazdasági Egyesület élén	125
A főispáni lakás ügye	128
Pártszakadás	134
Döntő levelek: a főispán bukása	140
Lukács György főispánsága (1901–1905)	145
A Békés megyei főispán érkezése	145
A gyulai példa	148
Munkáslakások építése	156
Támadások a főispán ellen	159
Lukács főispán távozása	165
Nagy Mihály, a darabont főispán (1905–1906)	171
Interregnum országos botrányokkal	171
A darabont főispán beiktatása	175
Fábry Sándor főispánsága (1906–1907)	185
Új főispán keresése és érkezése	185
A villámfőispánság	190
Spilka Antal főispánsága (1908–1910)	197
Újra önálló vásárhelyi főispán	197
A szürke főispán	200

<i>Az első világháború és a forradalmak évtizede</i>	
Cicatricis Lajos főispánsága (1910–1917)	208
Újra Csongrád megye oldalán	208
Bizalmatlanságtól a győzelemig	211
Csongrád megye, Szeged és Hódmezővásárhely élén	217
A háború és a főispán	219
Justh János főispánsága (1917–1918)	226
Csanád megye oldalán	226
Kormánybiztos főispánok (1918–1920)	232
Kun Béla kormánybiztossága	232
A kilencnapos kormánybiztosság és a behelyettesített főispán	238
A városból kitiltott főispán	243
 <i>Főispánok a két világháború között (1920–1944)</i>	
Temesváry Géza főispánsága (1920–1924)	247
„Nem mumusnak jöttem”	247
A bizalmatlanság légkörében	252
Aigner Károly főispánsága (1924–1927)	259
Az önállóság újbóli megszüntetése	259
Sikerek, ötletek és kudarcok	261
Mokcsay Zoltán főispánsága (1927–1932)	268
A legnépszerűbb főispán érkezése	268
Ágyban, párnák közt	274
A harmadik törvényhatósági törvény	276
Mokcsay lemondása	280
Farkas Béla főispánsága (1932–1935)	283
A „vásárhelyi munkaterv”	283
Állandósuló harc a szociáldemokratákkal	286
Farkas bukása	290
Kozma György főispánsága (1935–1938)	293
A belügyminiszter öccse	293
A nyugdíjazó főispán	295
Nem féltek a farkastól?	299
Kászonyi Richárd főispánsága (1938–1939)	301
Az átmeneti főispán	301
Simkó Elemér főispánsága és a végjáték (1939–1944)	304
Későn megvalósult álom	304
Polgármesterből főispán	308
A „gettósító főispán” Vásárhely élén	310
 <i>Utóhang</i>	
A kommunista főispán (1945–1950)	312
Várostanács alakítása	312
Karácsonyi Ferenc főispánsága	314
 Rövidítések	323
Felhasznált irodalom	325
Források	328
Függelék	330